K. MARX

B. ENGELS

SPISY

29

DOPISY

3

PROLETÁŘI VŠECH ZEMÍ, SPOJTE SE!

VYDÁVÁ SE NA ZÁKLADĚ

USNESENÍ ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

K. MARX
B. ENGELS

SPISY
29

(DOPISY SVAZEK 3)

1969

NAKLADATELSTVÍ
SVOBODA
PRAHA

PK 1



I 56.724

Ze svazku Karl Marx-Friedrich Engels, Werke, Band 29, vydaného Institutem marxismu-leninismu při ÚV SED, Dietz Verlag Berlin, 1963, a podle fotokopií rukopisů přeložili dr. Miroslav Beck, dr. Zdeněk Dvořáček, Milan Kouřimský, CSc., Zbyněk Sekal, Miluše Svatošová a Bohumila Žežulková. Uspořádáno také s přihlédnutím k ruskému vydání K. Marx i F. Engels, Sočiněnija, tom 29, Gospolitizdat, Moskva 1962, a doplněno nově objevenými materiály. Předmluvu k českému vydání napsala Miluše Svatošová.

S II

PŘEDMLUVA
K ČESKÉMU VYDÁNÍ

Třetí svazek Marxovy a Engelsovy korespondence, zařazený do Spisů jako svazek 29, obsahuje dopisy obou autorů z let 1856 až 1859. Podobně jako v předešlých svazcích tvoří i zde převážnou většinu jejich vzájemná korespondence (257 dopisů ze 317).

V historické etapě, kterou tu dopisy zachycují, došlo k několika významným historickým událostem. Především to bylo několik válek: končila krymská válka (1856), proběhla krátká anglo-perská válka (1856—1857), druhá opiová válka v Číně (1856—1858), tři roky trvala válka v Indii, kterou britští kolonizátoři potlačili povstání sípahijů a širokých lidových vrstev (1857—1859), v květnu až červenci 1859 byla v severní Itálii svedena válka mezi Francií a Piemontem na jedné straně a Rakouskem na druhé, v září 1859 se incident v ústí čínské řeky Paj-che stal předehrou třetí opiové války a v listopadu 1859 vedlo Španělsko válku v Maroku. Tedy v období čtyř let pět válek, navíc dohra jedné války a předehra k další. O všech těchto válkách psali Marx a Engels v článcích pro americké noviny „New-York Daily Tribune", jejichž byl Marx stálým londýnským dopisovatelem. Vojenskou stránkou válečných událostí se zabýval ve svých článcích Engels, zatímco Marx psal o historických, diplomatických, popřípadě ekonomicko-sociologických souvislostech.

Největší pozornost věnovali ovšem oba autoři válce v Itálii, neboť úzce souvisela s politickou situací v Německu, s možností revolucionování mas a přípravy další revoluce. Tyto politické sou-

vislosti odhalil Engels v brožuře „Pád a Rýn“, která vyšla anonymně ještě před začátkem této krátké války a proslavila Engelse jako výborného znalce vojenské strategie a taktiky i politických vztahů. Měla také velký vliv na veřejné mínění v Německu.

Významnou událostí, kterou Marx a Engels v korespondenci sledovali a kterou vzhledem ke svým revolučním aspiracím vítali, byla finanční krize, která začala v listopadu 1857 v Americe a brzy se rozšířila v Anglii, Německu, Francii i Rakousku. Krize však poměrně rychle opadala a s ní mizely i vyhlídky na revoluci; koncem příštího roku se znovu vrátila prosperita.

Ve vzájemné korespondenci našich autorů, vědců a politiků, se samozřejmě obrážejí další historické události, i vnitropolitického charakteru, ať už se týkaly Anglie a politiky nenáviděného Palmerstona, nebo Francie a politických tahů podvodníka „Boustrapy“ (Ludvíka Bonaparta), nebo zas Pruska či jiných zemí. Také méně významné osobnosti, které sehrály nebo by byly rády sehrály jistou historickou úlohu, figurují v dopisech: Kossuth, Mazzini, Lassalle, Freiligrath, Kinkel, bratří Bauerové, Harney, Jones a jiní.

Nejzajímavější jsou však pro dnešního čtenáře ty dopisy a části dopisů, z nichž se dovídáme o vzniku Marxových a Engelsových vědeckých prací, o spolupráci a vzájemných konzultacích obou autorů, popřípadě o těžkostech provázejících vznik těchto prací, mj. o obtížích při jejich vydávání. V období zahrnutém do tohoto svazku Spisů píší Engels a Marx celou řadu hesel z oboru vojenství pro „New American Cyclopaedia“; příprava těchto statí si vyžádala důkladnou vědeckou přípravu a značné historické znalosti.

Okruh vědeckých zájmů obou našich autorů byl velmi široký. Soustavnému studiu nových vědeckých děl se věnoval nejen Marx, ale přes velký nedostatek času i Engels; počátkem roku 1856 se obšírně zabývá slavistikou, v roce 1858 se zmiňuje o aplikaci Hegelovy metody v přírodních vědách a koncem roku 1859 se pochvalně vyslovuje o Darwinově díle „O původu druhů“, které krátce předtím vyšlo. V Marxově korespondenci nacházíme mj. i zmínku o studiu matematických problémů.

Daleko nejvýznamnější vědeckou prací jsou však Marxovy ekonomické studie, náčrty velkého ekonomického díla, rukopisy

zvané Grundrisse, na nichž Marx pracoval od srpna 1857 do června 1858. V této práci chtěl Marx formulovat své názory na základní otázky politické ekonomie. V souvislosti s právě probíhající hospodářskou krizí mu šlo především o odhalení podstaty fungování kapitalistického systému. Proto později přejmenoval svou kritiku politické ekonomie na „Kapitál". Analýza kapitalistického systému a objev nadhodnoty, k němuž Marx v této fázi svých ekonomických studií dospívá, mají přispět k hlubší orientaci dělnické třídy v revoluční situaci, kterou Marx i Engels v důsledku tehdejší krize předpokládali.

Během půl roku popsal Marx 7 sešitů v rozsahu 50 archů a v několika následujících měsících dalších 10 archů. Na podzim roku 1858 zpracoval pak část těchto rukopisů načisto, poslal ji koncem ledna 1859 nakladateli Dunckerovi do Německa, kde vyšla koncem května téhož roku pod názvem „Ke kritice politické ekonomie". Je to vlastně jen úvod k hlavní kapitole Marxova ekonomického díla, k části, která měla pojednávat o kapitálu. Z Marxova dopisu Engelsovi z počátku dubna 1858 se dovídáme, že Marx tehdy koncipoval své ekonomické dílo široce, že v něm chtěl zpracovat vedle ekonomických problémů např. i problémy státu.

Zajímavou součást svazku tvoří také série Marxových dopisů Lassallovi. Jsou dokladem Marxova přátelského vztahu k Lassallovi, s nímž Marx a Engels v různých významných otázkách nesouhlasili. Lassallovi velmi záleželo na Marxově úsudku o jeho vědeckých a literárních pracích, a proto mu je posílal k posouzení. V korespondenci z těchto let se Marx a Engels zabývají Lassallovou prací z dějin řecké filosofie a jeho historickým dramatem „Franz von Sickingen". V obšírných dopisech týkajících se této Lassallovy literární práce se Marx a Engels snaží poradit autorovi, jak drama přepracovat, a vyslovují tu také názory na realistickou metodu zobrazení skutečnosti v umění.

Nejcennější stránkou edic korespondence bývá osobní stránka, to, co se tu dovídáme z autorových intimních úvah, z postřehů sdělovaných nejbližším přátelům, o osobních radostech a starostech. Po této stránce poskytuje Marxova a Engelsova korespondence i z tohoto krátkého období smutný obraz o životní bídě, jíž byla

vystavena Marxova rodina v londýnské emigraci, a zároveň nesčíslné doklady o Engelsově ušlechtilosti, obětavosti a nezištné přátelské pomoci. Jak trpce zní Marxova poznámka, že ten, kdo se chce věnovat veřejným věcem, by se neměl ženit, protože se tím dává všanc malicherným životním strázním. Z korespondence se dovídáme i podrobnosti o rozpočtu nejnutnějších výdajů Marxovy rodiny včetně úvah, na čem by se dalo ušetřit. Hořký je také Marxův povzdech nad dokončeným rukopisem „Ke kritice politické ekonomie", že sotva kdy kdo psal o penězích při takovém nedostatku peněz, jaký má on.

Nebýt věrného přítele Engelse, který neustále finančně vypomáhal a nešetřil své zdraví, když po celodenní namáhavé práci v obchodě psal po večerech pravidelně články a slovníková hesla, za které dostával honorář Marx — byla by Marxova rodina patrně zahynula v bídě.

Marx i jeho rodina přežili však s Engelsovou pomocí i tato těžká léta. Marx se mohl i nadále věnovat vědecké a publicistické práci, především svému životnímu dílu, ekonomicko-sociologické analýze kapitalistického systému, jehož nevyhnutelný zánik předpověděl.

Miluše Svatošová

KAREL MARX

A

BEDŘICH ENGELS

DOPISY

LEDEN 1856 – PROSINEC 1859

PRVNÍ ČÁST

KORESPONDENCE MEZI MARXEM A ENGELSEM

DUBEN 1856 – PROSINEC 1859

1

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 18. ledna 1856
28, Dean Street, Soho[1]

Milý Frederiku,

dnes jsem dopil šestou a poslední láhev medicíny. Vcelku jsem zase na nohou, mám už jen velmi perfidní hemoroidy.

O Cobdenově pamfletu[2] jsem se ve svých článcích nezmínil, protože jsem spoustu suchopárných sloupců zaplnil výhradně historií podunajských provincií a Švédska.[3] Budu velmi rád, když se Cobdena ujmeš.

Napíšu ještě malý dodatek k Tvému článku*, až se podívám do druhého vydání „*Times*". Jejich včerejší oznámení o „*bezpodmínečném* přijetí"[4] byl učiněný burzovní podfuk, který jim vynesl hodně peněz. „Nezávislost knížectví pod společným protektorátem hlavních evropských mocností" navrhovala Kateřina II. Turkům už roku 1772 na kongresu ve Focšani[5]. V knihovně jsem sehnal jeden Herrmannův spis, který vyšel 1841 v Německu.[6] Ten v jedné německé knihovně objevil rukopis polního maršála Münnicha o krymském tažení za Anny[7] a uveřejnil ho s předmluvou. Zajímá-li Tě to, udělám Ti z toho výpisky.

Četl jsi možná v „Augsburger",** že Fallmerayer velmi chválí Muralta (oslavný spis poctěný cenou petrohradské akademie) o dějinách Byzance od šestého do šestnáctého století.[8]

* „Evropská válka".
** „Allgemeine Zeitung".

Několikrát jsem se setkal s Brunem*. Ukazuje se čím dál tím víc, že „předpokladem" kritické kritiky je romantika. V ekonomii horuje pro fyziokraty, které nechápe, a věří ve specifické blahodárné účinky pozemkového vlastnictví. Mimoto vysoko oceňuje ekonomická blouznění Adama Müllera, německého romantika[9]. Ve válečné vědě je jeho summus princeps „geniální" Bülow. Řekl jsem mu, že tyto jeho nové závěry mi úplně objasňují jeho úpornou myšlenkovou práci. Pokud jde o Rusko, prohlašuje: staré poměry na Západě je nutno svrhnout; to může přijít jen z Orientu, protože jedině orientálec dovede opravdu nenávidět, totiž okcidentálce, a Rusko je jediná kompaktní moc Orientu, mimoto jediná země v Evropě, kde ještě existuje „souvislost". Co se týče našich iluzí o vnitřních třídních bojích, pak prý 1. dělníci nedovedou vůbec „nenávidět"; 2. s nenávistí, kterou měli, nikdy nic nepořídili; 3. jsou „luza" (nemající zájem o synoptiky[10]), která se dá spoutat a vést jen násilím a lstí; 4. jeden stříbrný groš přídavku u nich „všecičko" spraví. Kdo ostatně nepatří k „potomkům dobyvatelů", nemůže vůbec hrát světodějnou úlohu — vyjma na teoretickém poli. A tu se ovšem za posledních šestnáct let něco stalo, jedině v Německu, a to pochází jedině od Bruna. Dokázal prý, že „vědecká" teologie přestala existovat v Německu, na jediném místě, kde existovala, a že „Tholuck už nepíše". Hle, jak velkolepé výsledky. Jinak zábavný starý pán. Zamýšlí zůstat rok v Anglii. Myslím, že spekuluje s tím, že „vědeckou teologii", která přestala existovat v Německu, *zavede v Anglii*. Humboldta prohlašuje za úplného pitomce, protože si v cizině podvodně přivlastnil slávu, která patří jemu.

Kvůli svým uším musíš napsat starému Harveyovi. Léčí na dálku také Linu** a nevzal od ní dokonce ani centim, protože slyšel, že je pouze guvernantka in spe***. Přikládám první Lininu zprávu, ale musíš ji poslat zpátky.

Posílám Ti jednu urquhartovskou slátaninu[11], kterou mi poslali, ještě než list vyšel. „Odhalení" o dějinách chartismu je opravdu

* Bruno Bauerem.
** Linu Schölerovou.
*** nastávající.

krajně naivní, protože Urquhart dokazuje, že je agent anglické policie, a domnívá se mylně, že sehrál úlohu Cicera proti Katilinovi. Z berlínské „National-Zeitung" se dovídám, že Bucher, pruský ministr in spe, adoptoval dokonce Urquhartovu „filosofii" a přežvykuje po něm slovo za slovem. A to je pro Němce příliš silné.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

2

Engels Marxovi

do Londýna[12]

Manchester 7. února 1856

Milý Marxi,

asi už se na mne velice zlobíš, že jsem tak dlouho nenapsal. Ale dokud nebudu mít z krku řadu prací v kanceláři, na které budu potřebovat ještě asi 14 dní, nebudu mít na nic jiného asi ani pomyšlení. Mimoto mě táta* hrozně uhání, abych mu nakoupil přízi atd., a každý týden mu musím nejméně dvakrát soukromě podávat zprávu.

Přikládám panslavismus čís. II, kde se chudý obsah aspoň částečně vyvažuje délkou fráze. Číslem III se konečně dostanu in medias res.[13]

Musíš teď pravidelně číst pařížského dopisovatele „Guardianu", v Paříži se dějí velice podivné věci. Dopisovatel „Examiner and Times" přináší už několik dnů další a lepší podrobnosti; chtěl jsem Ti zrovna koupit poslední čísla, ale byla už všechna pryč. Snad je seženu od Belfielda.

S Bonapartem to jde velice rychle z kopce. Že Drouyn de Lhuys není tento rok v oficiálním seznamu členů senátu, to asi víš, ale sotva budeš vědět, že nedávno při jakémsi jasně opozičním vystoupení nechal jednomu orleanistovi (nemýlím-li se, byl to Rémusat) svou navštívenku, na které tlustou čarou přeškrtl titul: místopředseda senátu. Když byla nedávno proti studentům, kteří doprovázeli domů monsieur Nisarda, nasazena pěchota, daly jednotky na volání: Vive la ligne!** k noze zbraň a musely být co

* Bedřich Engels st. — otec.
** Ať žijí vojáci!

nejrychleji odvolány, aby se ze sbratření se studenty nestal fait accompli*. Nedávné spiknutí na jihozápadě, kvůli kterému bylo (podle *bonapartistických* údajů) zatčeno *5000* lidí, se velmi rozvětvilo v armádě a byla rozehnána celá poddůstojnická škola v La Flèche, skoro všichni žáci se do toho namočili a museli je poslat zpátky k jejich plukům, dalo prý skutečně moc práce najít *spolehlivé* pluky, kam by je bylo možno vstrčit. Když byl Bonaparte nedávno s chotí v Odéonu, zpívali studenti, kteří zaplnili přízemí, po celý večer „Sire de France Boissy"** a zdůrazňovali zejména několik choulostivých míst. Pařížští dělníci zpívají písničku, která má refrén:

Voilà qu'il part, voilà qu'il part,
Le petit marchand de moutarde,
Voilà qu'il part pour son pays
Avec tous ses outils.***

A aby nebylo pochyb, kdo je ten kramář s hořčicí, policie písničku zakázala.

Všechny tyto drzé projevy opozičních i přímo protibonapartovských choutek a odpovídající slabost pana Bonaparta dokazují, že dochází k velkému převratu. S opatřeními v duchu coup d'état†[14] to už nejde a Bonaparte také už nemá odvahu, aby jich použil. Asi už víš, že i „Times" dva dny po sobě nejdřív označily přímo Bonaparta za čistě nouzové řešení pro Francii — protože se nenašel nikdo, jemuž by národ mohl důvěřovat a vážit si ho — a pak charakterizovaly celý jeho generální štáb ministrů atd. jako podvodníky a rošťáky. V dnešním „Guardianu" je zase krásná historka o tom darebákovi Fiorentinovi, bonapartistickém dvorním fejetonistovi a rytíři Čestné legie. Pan Espinasse taky zahnul z Paříže, měl nějaké skandály, o kterých se dozvím něco bližšího asi až za 1—2 dny. Také s de Mornym se něco děje, ten chlap se víceméně

* hotový fakt.

** „Pán de France-Boissy" — francouzský kuplet, velmi rozšířený kolem roku 1855.

*** Kampak jede, kampak, kam,
nese s sebou celý krám,
jede domů silnicí
kramář se svou hořčicí.

† státního převratu.

rozkmotřil se svým panem bratrem* a intrikuje už zase na vlastní pěst.

Tenhle Bonaparte, jemuž dřív všechno tak šťastně prošlo, i ty největší hlouposti, zbabělosti a podlosti, teď pozná, že od této chvíle pro něj všechno dopadá nešťastně. Už teď to vidí na té záležitosti s válkou a mírem,[15] vinu za válku na něj sváděl kdekdo a za mír mu neděkuje nikdo. Celá ta záležitost s mírem ostatně ještě dávno není u konce. Předběžné ujednání k předběžnému ujednání[16] neobsahuje v podstatě nic, kromě besarabské klauzule, a tu vyvažuje naprosté ignorování Karsu.[17] Všechno ostatní jsou jen zdánlivé ústupky. Bonapartovi ostatně už vůbec nezáleží na tom, za jakých podmínek uzavře mír; jde mu teď o chleba, jako kdysi starému Doleschallovi, a já jsem přesvědčen, že Rusové to vědí ještě líp než on sám. Ještě nikdy nebyla Francouzům jejich sláva tak dokonale lhostejná jako tentokrát, je vidět, že od roku 1848 se ti chlapi zabývali ještě jinými věcmi než starou slávou nebo parlamentními podfuky.

Zákonu o cizincích[18] jsme tedy šťastně unikli a přitom, jak se vyvíjejí věci ve Francii, nebudeme se už brzy muset starat o choutky Palmerstona a jeho společníků. Během tohoto léta se asi bonapartovský domeček z karet zhroutí stejně jako ludvíkovsko-filipovský ve skandálním roce 1847 a je už jenom věcí náhody, kdy přijde náraz větru, který jeho stěny rozmetá docela. Žiju teď velice střízlivě, ale toho dne se snad naposled v Manchesteru opiju.

Pověz mi zase brzy něco o starém Brunovi**, nový romantický obrat toho chlapíka je velice zábavný. Srdečně zdravím Tvou paní a děti.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Napoleonem III.
** Bruno Bauerovi.

3

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 12. února 1856
28, Dean Street, Soho

Milý Frederiku,

stále mě ještě víceméně sužují parádní hemoroidy a příslušná trudnomyslnost. Ke všemu mi ještě Pieper zrovna něco přehrál z hudby budoucnosti[19]. Je to příšerné a nahání to člověku hrůzu z „budoucnosti" i s její poetickou hudbou.

V Muzeu* jsem udělal několik historických objevů o prvních desetiletích 18. a o konci 17. století, které se týkají bojů Petra I. s Karlem XII. a rozhodující úlohy, kterou v tomto dramatu sehrála *Anglie*. Zahraniční politika toryů a whigů se tehdy docela prostě lišila v tom, že jedni se zaprodávali Francii a druzí Rusku. Toto zaprodávání bylo docela samozřejmé a jako „samozřejmé" je také posuzují a uvádějí současní spisovatelé. Vilém III. měl, jak dokazuje jeho obranný a útočný pakt s Karlem XII., od samého začátku obavy z Jeho Veličenstva cara. Za jeho vlády jednají ministři *proti* jeho tendenci. Počínaje Jiřím I. měli whighové snadnou úlohu, protože hannoverští kurfiřtové už prováděli hloupou dynastickou politiku a považovali Verden a Brémy za ohniska evropského zájmu. Že hlavně Anglie přispěla k tomu, aby se Rusko stalo pobaltskou mocností, je snad méně zajímavé než to, že už počátkem 18. století byla tato politika odhalena a zároveň s podivuhodnou přesností předpovězen budoucí rozmach moskalské říše. Přes neslýchanou poddajnost a přímou pomoc, s níž se Petr setkal

* V knihově Britského muzea.

u oficiálních Britů, pletichařil zároveň s následníkem trůnu*. Jeho osobní lékař (Erskine), příbuzný hraběte de Mar, dělal při tom prostředníka. Hlavní prameny k celé této záhadné historii jsou:

a) „*Truth is Truth, as it is timed, or Our Ministry's present Measures against the Muscovite vindicated by Plain and Obvious reasons, tending to prove that it is no less the interest of Our British trade, than that of Our State that the Czar be not suffered to retain a Fleet, if needs must that he should* [*have*] *a Sea Port in the Baltick*" etc. *London 1719.*

Autor** byl v letech 1710—15 velvyslancem v Petrohradě, a jak sám praví: „opustil službu, protože si to car přál; neboť se dověděl, že jsem dal našemu dvoru nahlédnout do jeho záležitostí, tak jak je vylíčeno v tomto spise" atd.

b) „*Mémoire présenté à Sa Maj. Britannique par M. Wesselowsky*, Ministre de Sa Maj. Czar". London 1717.

Spis, ve kterém se Rusové brání proti obvinění z pletich s následníkem trůnu, zejména pozoruhodný tím, že už ukazuje celý styl (i když ještě ne celou eleganci) Pozza di Borgo a společníků[20] a tím dokazuje, že od Petra I. neudělala ruská diplomacie žádný kvalitní pokrok.

c) „*The defensive treaty concluded in the year 1700 between His late M. King William of Glorious Memory and His Present Swedish Maj. King Charles XII.*" etc., k níž jsou připojeny některé otázky. (1716).

d) „*The Northern Crisis, or Impartial Reflections on the policies of the Czar...*" „Parva metu primo mox sese attolit in auras"***. *London 1716.*

Jeden z nejznamenitějších pamfletů, jaký kdy byl napsán. S nepatrnými změnami by mohl vyjít v roce 1853. Stejně jako a) a c) obsahuje důkazy o anglickém zrádcovství. V *postskriptu* anonymní autor říká:

„Lichotím si, že tato drobná historie je natolik zvláštní a skutečnosti, o kterých pojednává, došly dosud tak malého povšimnutí, že je mohu s hrdostí považovat za cenný dar současnému světu

* Jakubem Eduardem (Jakubem III.).
** Georg Mackenzie.
*** „Nesmělá zprvu a malá, však záhy se do výše zvedne" (Vergilius, „Aeneis", kniha IV, verš 176).

k Novému roku; a že je stejně bude přijímat po mnoho let i potomstvo, začte se do nich v den výročí a uvidí své *varování*. Nejinak než druzí, i já musím mít své Exegi monumentum*."

e) „*An Inquiry into the Reasons of the Conduct of Great Britain with Relation to the present State of Affairs in Europe*". *London 1727.*

Zajímavé jen tím, že ukazuje, jak španělský diplomatický dobrodruh a pozdější ministr Ripperda „měl mimořádně důvěrné vztahy k ruskému ministrovi" atd. Stejně tak druhý největší podvodník tehdejšího diplomatického světa, baron Görtz.

f) „*Tagebuch Peters des Grossen vom Jahre 1698 bis zum Schlusse des Neustädter Friedens, aus dem russischen Original übersetzt, so nach denen im Archive befindlichen und von Seiner Kaiserlichen Majestät eigenhändigen ergänzenden Handschriften gedruckt worden.*" S předmluvou ruského vydavatele knížete Michaila Ščerbatova (Щербатов) (Petrohrad, 2. srpna 1770), německy *Berlín a Lipsko 1773.*

I když Kateřina II. dala tento deník před vytištěním přirozeně zcenzurovat, najde se v něm přesto leccos, co potvrzuje fakta uvedená v předcházejících pamfletech.

g) „*Copies and Extracts of several letters written by the King of Sweden and his Ministers relating to the Negociations of Baron Görtz* etc., *published at Copenhagen by order of the King of Denmark*". *London 1717.*

h) „*Letters which passed between Count Gyllenborg, the Baron Görtz, Sparre etc.*", uveřejnění povoleno. *London 1717.*

g) a h) samozřejmě všichni historikové dobře znají, ale chybí jim klíč k jejich pochopení. Obě publikace se hlavně točí kolem plánu, který pojal Karel XII. ze msty vůči Anglii, že přistane se švédskou armádou na anglickém pobřeží a vyhlásí následníka za krále.

Kromě těchto pamfletů jde ještě o řadu dalších spisů, které se tu a tam vztahují ke švédsko-anglicko-ruským dějinám, nebo o anglické pamflety, které byly prokazatelně inspirovány švédským vyslancem Gyllenborgem, jako např. „Remarks on Mr. Jackson's Memorial etc."**

K jakým prostředkům se whigové uchylovali, můžeš vidět

* „Pomník jsem dovršil." (Horácius, Ódy, kniha III.)
** „Poznámky k Pamětem pana Jacksona atd.".

z toho, že rozšiřovali, „že švédský král byl římský katolík a car dobrý protestant". Každému musí být nápadné, jak komický rámus tehdy Angličané dělali kvůli Compagnie des Indes*, kterou Rakousko založilo v Ostende, zatímco sami dali Petrovi fakticky k dispozici svou flotilu a pomáhali mu zakládat na Baltském moři přístavy. *Ze stížností anglických pobaltských obchodníků* té doby přitom vyplývá, že pan Petr s nimi nezacházel zrovna něžně. Anglie byla také první evropskou velmocí, která uznala jeho *carský* titul atd. Především však uvedené pamflety ukazují, že důvodem tohoto jednání naprosto nebyly iluze nebo nevědomost.

A teď nějaké anekdoty z „*Pamětí sestry Bedřicha Velikého*" o Petrovi**, které Tě jistě pobaví. Petr a carevna*** ji navštívili v Postupimi.

„Carevna se uvedla tím, že královně† políbila ruku, car ji chtěl obejmout, ale královna ho odstrčila. Carevna jí pak představila vévodu a vévodkyni z Meklenburku, kteří je doprovázeli, a 400 takzvaných dam ze své svity. Většinou to byly německé služebné, které zastávaly funkce dvorních dam, komorných, kuchařek a pradlen. Skoro všechna tato stvoření nesla v náručí bohatě vystrojené děcko, a když se jich zeptali, jsou-li jejich, odpověděla s hlubokou ruskou poklonou: *Car mi prokázal tu čest, že mi udělal toto děcko.* Královna odmítla tato stvoření pozdravit" atd.

V jedné z postupimských místností stála soška Priapa „ve velice neslušné pozici. Car tuto sošku velmi obdivoval a poručil carevně, aby ji políbila. Ta se tomu chtěla bránit, ale car se rozzlobil a řekl jí lámanou němčinou: *Kop ab*...†† Carevna byla tak vystrašená, že udělala všechno, co chtěl. Pak car bez velkých okolků požádal krále††† o tuto sošku i o některé další a král mu je nemohl odepřít" atd.

Kuriozity, které jsem objevil v Muzeu, bych rád nějak uplatnil. Pro noviny jsou příliš retrospektivní. Obrátím se proto na

* Indické společnosti.
** Marx cituje první svazek „Pamětí", str. 41 a 44.
*** Kateřina I.
† Žofii Dorotě.
†† hlavu dolů.
††† Bedřicha Viléma I.

„*Putnama*". Musíš *mi ale napřed napsat, do kdy* budeš moci dokončit „pokroky v moderním válečnictví", protože Putnam bude přirozeně nejdřív požadovat objednané zboží a pak teprve bude ochoten hovořit o nové nabídce.

Francouzské záležitosti mě velice zajímaly, prosím Tě, abys mi posílal „*Examiner*", pokud v něm bude něco podobného. „*Guardian*" je tady u Wylda. Psát pro noviny je teď velice obtížné, protože v samé Anglii se *nic* neděje a zvrat v ekonomických poměrech je ještě velmi nejasný. Rozhodující v této věci jsou v současné době burzovní spekulace, ke kterým člověk nemá potřebný materiál.

Bruna* jsem od té doby viděl jednou nebo dvakrát. Ten mládenec má zřejmě nějaký plán, protože ke svému drahému bratru** přišel bez groše v kapse. Je to starý mládenec skrz naskrz, úzkostlivě pečuje o udržení své tělesné schránky a v hloubi duše má různé obavy o svůj vztah k současnosti. Začíná postupně přicházet na to, že Londýn je podivuhodné místo, že v něm existují „protiklady mezi bohatými a chudými", a dochází ještě k dalším podobným „objevům". Jeho předstíraná vznešenost a vyrovnanost se světem na jedné straně a na druhé straně jeho dětinská zvědavost i venkovský údiv nad čímkoliv vytvářejí ne zrovna povznášející kontrast. Šprtá se teď hlavně angličtinu. Až se s ním zase sejdu, napíšu Ti o tom.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny, angličtiny a francouzštiny

* Bruno Bauera.
** Edgaru Bauerovi.

4

Marx Engelsovi

do Manchesteru

13. února 1856
28, Dean Street, Soho, Londýn

Milý Frede,

jak mi píše Imandt, spěje Heise zvolna vstříc svému konci, protože příliš mazal „olejem" lampu svého života. Imandt sám mohutně nadává na Skoty, u kterých nepotřebuje člověk nikdy víc než 12 hodin, aby je naučil německy, ať je šikanuje sebevíc. Ze samé lakoty jsou ti chlapi velice „chápaví".

Ale velká událost, událost, kvůli které posílám tento druhý dopis vzápětí za prvním, je *událost Seiler*. Víš sám, jaké měl tento Sebastian Nothanker vyhlídky v době, když jsi byl tady. Ukázalo se, že starý zelinář je dost neúprosný, a Seiler sám se šťastným instinktem, který je mu vlastní, přišel brzy na to, že by byla úplná hloupost obětovat skoro 200 liber na zaplacení minulosti, místo aby jimi namazal kolečka své budoucnosti. Pojal tedy heroické rozhodnutí sdělit svému tchánovi, aby *žádnému věřiteli* neplatil a raději klidně přihlížel, kdyby ho zavřeli. Podrobí se prý pak konkursnímu soudu a takto očištěn zahájí pak s tchánovou pomocí nový život. To se starému zdálo být docela praktické. Seiler si přitom pohrával s vyhlídkou, že po seznámení se zhýralou společností v Queen's Bench[21] a vybaven bohatým přísunem od své ženy a tchyně povede volný život a přitom jen tak levou rukou dokončí své nesmrtelné dílo o Alexandru II. — které se skládá z výňatků z augsburské „Allgemeine Zeitung", pochybně oslazených. A bez okolků se dali do díla. Začala zlatá doba nicnedělání a takzvaných „obchod-

ních pochůzek" do města. Zvláštní potíž byla jen v tom, že ani jediný věřitel se nenamáhal, aby se Sebastiana zmocnil, přestože byly na něj vydány obstavovací výměry a přestože svou vzácnou osobu okázale předváděl v londýnských ulicích. Starý zelinář, jehož víra v zeťovu „osobnost" touto jeho nezranitelností nijak nevzrostla, mu řekl, že je na čase, aby se klidil z jeho domu a uchýlil se se svou ženou do nějakého odlehlého domku. Během stěhování zkonfiskovali ještě bdělí věřitelé část nábytku, mj. 7 párů holínek ze Sebastianova vlastnictví; Sebastian, kterému se vůbec nehodilo prožívat v ústraní osamělou idylku se svou paní Bramborou, se sám postaral o to, aby ani jeho „domek" nezůstal tajemstvím. Zkrátka a dobře intrikoval s Bramborou, tchyní a se zelinářem tak dlouho, až se rozhodli vyslat ho do „Nového světa" — of course* New York — kam pak pozve i svou polovičku, jen co si tam vydobude nějakou „pozici". V tomto okamžiku — má odjet tento týden — jde o to, kolik liber si má vzít s sebou jako cestovné. Požaduje 60. Zelinář si myslí, že stačí polovina. Sebastiánův plán spočívá v tom, že bude z Ameriky ždímat ze své drahé ženy jednu pětilibrovku za druhou, že si bude pěstovat bříško, vydávat svého „Kašpara Hausera" i Alexandra II. a že se jako slaměný vdovec nikdy nepřipraví o sladký žal z odloučení od své Brambory. Legrace by byla, kdyby se ho nakonec přece jenom zmocnil některý věřitel. Ale rozhodně se mu podařilo dosáhnout toho, že i Anglii opouští jako „finanční" uprchlík, jen za důstojnějších okolností než Belgii, Německo a Švýcarsko. Chtěl, aby ho Pieper doprovázel jako společník. Pieper s tímto plánem souhlasil jenom naoko, aby se zmocnil části těch sedmi párů holínek, ale v tom ho předešli exekutoři.

Před několika dny byl u nás Pieper a vyučoval děti, když vtom zaklepal na dveře listonoš. Dopis pro Piepera psaný ženskou rukou. Pozvání na schůzku. Protože však neznal rukopis ani podpis, kochal se velkými nadějemi a dal dopis přečíst mé ženě. Ta podle podpisu na první pohled poznala tu starou tlustou irskou couru, naši bývalou kojnou, která sama neumí psát, a proto si dopis dala napsat od někoho jiného. Dovedeš si představit, jak jsme se našemu

* samozřejmě.

Fridolínovi vysmáli. Přece však měl s tou „krávou" dostaveníčko. To jsou tedy jeho „dobrodružství". Ó, králi Višvámitro, ty věru vůl jsi snad![22]

Nezapomeň na Panslavismus![13]

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

5

Marx Engelsovi

do Manchesteru[23]

[Londýn] 29. února 1856
28, Dean Street, Soho

Milý Engelsi,

měl jsem tu celý týden návštěvu G. Levyho z Düsseldorfu, kterého sem poslali tamní dělníci jako legatáře. Odjel teprve včera a zabral mi natolik všechen volný čas, že jsem se při nejlepší vůli nedostal k tomu, abych Ti napsal. Podám Ti dále zprávu o zčásti důležitých sděleních, která přivezl.

Z těch tří knih, o které jsi mě žádal, neměli Norgate and Williams žádnou na skladě. *Objednal* jsem „*Slovo o pluku Igorově*"[24], ale napřed bych Tě chtěl informovat o druhých dvou.

Dobrovského „*Slavín*", vydaný *Hankou*, vůbec neodpovídá očekávání, které slibuje název. Kniha se dělí na dvě části, ne-li uspořádáním, tedy obsahem, a to: 1. Malé eseje o slovanském jazykozpytu, které mohou po novějších výzkumech zajímat nejvýš jen jako starožitnosti (např. ukázka ze slovinského Nového zákona, slovinské skloňování, o slovinském překladu Starého zákona atd.).

2. Pokus, jemuž chybí *jakékoli* polemické ostří, restituovat in integrum charakter slovanských národů. To se děje pomocí výňatků z různých děl, většinou z *německých* spisů. Následuje seznam těchto statí, které tvoří jádro knihy:

Slovanské národy. (Z *Herderových* „*Ideen*" atd.)

Mravy Chorvatů. (Z von *Engelových* „*Geschichte* von Dalmatien, Croatien, Slavonien". Halle, 1798.)

Mravy a obyčeje Ilyrů, Morlaků atd. (Z *téhož.*)

Charakter Ilyrů. (Z *Taubova* „Beschreibung des Königreiches Slavonien". Lipsko 1777.)

Kroj Ilyrů. (Z *Hacquetových* „Beobachtungen auf einer Reise nach Semlin".)

Prokopiovo vylíčení Slovanů a Antů. (Z *Stritterových* „Geschichte der Slawen nach den Byzantinern" ve *Schlözerových* „Allgemeine Nordische Geschichte".)

Výňatky z „Abbildung und Beschreibung der südwest- und östlichen Slawen" od pana prof. B. Hacqueta.

Národní osobitost Rusů. (Z *Duprého de St. Maure*, „Observations sur les moeurs et les usages russes". Paříž 1829, 3 sv.)

Charakter a kultura Slovanů všeobecně. (Z *Šafaříkových* „Geschichte der slawischen Sprache" atd. Budín 1826.)

To je zhruba všechno. Připojeno je v češtině: *„Český Kato"*, „ze starého rukopisu, který popsal nebožtík Voigt v Acta Litteraria".[25]

Dobrovský píše neohrabaným, dobromyslným a naivním stylem, přitom nanejvýš srdečně proti svým „zesnulým" nebo ještě žijícím německým kolegům. Jediné, co se mi zdálo ve „Slavínu" zajímavé, je těch několik míst, v nichž uznává Němce přímo za otce slovanského historického a jazykového bádání.

Pokud jde o jazykozpyt, cituje mezi jiným *„Schlözer*, Vorschlag zu einer allgemeinen vergleichenden slawischen Sprachlehre und Wörterbuch"[26]. Dále *„Schlözer*, Vorschlag, das Russische vollkommen richtig und genau mit lateinischer Schrift auszudrücken". Vůbec se „pan dvorní rada Schlözer" jeví jako patriarcha, k němuž se ostatní hlásí jako žáci. *„Schlözerův Nestor*: Nepostradatelné dílo pro každého, kdo se chce seznámit s kritickým způsobem zpracování slovanských dějin vůbec a ruských análů zvlášť." O *Voigtových „Geschichte Preussens"*: „Byl *první*, kdo seznámil *Čechy* s památkami starověku."[27]

Jinak jsou citovány:

„Johann Leonhard Frischens Programmen von der slawischen Literatur" 1727—1736, „který vyložil dějiny několika slovanských nářečí".

„*Slawischer Bücherdruck in Würtenberg im 16ten Jahrhundert. Ein literarischer Bericht von Chr. Friedr. Schnurrer*, prof. v Tübingen, 1799" — „velmi cenná kniha, která obsahuje nejkrásnější a nejdůležitější příspěvky k dějinám slovinské a chorvatské literatury".

Jinak ještě citováni: *Schlözer*, „Allgemeine Nordische Geschichte". *Joh. Christoph de Jordan*, „*De originibus Slavicis opus* etc." Vídeň 1745, fol. *2. P. Gelasius Dobner a Hájek*, „*Annales Bohemorum*". Praha 1761 a 1763 (Schlözer o tom říká: primus delirare desiit*). *Stritter*, „Memoriae populorum ad Danubium e Script Byzantinis". Petrohrad 1774. *Gercken*, „Versuch in der ältesten Geschichte der Slaven". Lipsko 1771. *Gatterer*, „Einleitung in die synchronistische Universalhistorie". Göttingen 1771, a *Gebhardi*, „Allgemeine Welthistorie", 1789[28].

Ze všech těchto spisů *jen* názvy s výjimkou nahoře vypsaných posudků. Voilà le „Slavin".**

Co se týče třetího díla, má název: *Dr. M. W. Heffter*, „Der Weltkampf der Deutschen und Slawen seit dem Ende des 5ten Jahrhunderts", 1847 (stojí 7 šil).[29] Autor sám v předmluvě přiznává, že zná slovanské dějiny přesně a z pramenů jen potud, pokud se dotýkají pruské „vlasti". Ze 481 stran knihy zabírá přes tři čtvrtiny období od konce pátého století do roku 1147. Zbytek jde jen příležitostně a úplně zběžně za třináctého nebo dokonce čtrnáctého století.

Po tomto sdělení, které jsem Ti podal o obou spisech, čekám teď na Tvůj příkaz, zda je mám objednat nebo ne. Od Hefftera ještě vyšlo: „*Das Slawentum*". Lipsko, 1852. (45 stran nebo tak nějak.) Je to desátý svazeček „Unterhaltungen, Belehrungen etc." vycházejících u Brockhause. Populární shrnutí slovanských dějin. Z této knížečky jsem se dověděl, že roku 1849 vydal Mikuláš ukaz, jímž „všem svým poddaným co nejpřísněji zakázal účast na panslavismu".

V Muzeu jsem sehnal a udělal si výpisky z pěti fóliových svazků *rukopisů* o Rusku (jen o osmnáctém století). Patří k pozůstalosti arcijáhna Coxe, který je známý svou sběratelskou pílí. Obsahují

* první přestal bláznit.
** To je „Slavín".

mnoho originálů dopisů (dosud ještě neotištěných) anglických vyslanců v Petrohradě zdejšímu kabinetu, mezi nimi některé opravdu velice kompromitující. Z roku 1768 je tu rukopis od jednoho vyslaneckého atašé o „charakteru ruského národa". Pošlu Ti z něho některé výňatky. Od jednoho Pittova bratrance*, vyslaneckého kaplana, rovněž zajímavá zpráva o ruských „artělech".

Poslední francouzské spisy jsou až na několik výjimek téměř všechny zabarveny panslavisticky, i když protirusky. Tak Desprez[30], ale zejména Cyprien Robert, který roku 1848 vydával v Paříži list: „La Pologne. Annales contemporaines des peuples de l'Europe orientale etc.". Od téhož muže vyšlo mezi jiným: „Les Slaves de la Turquie, édition de 1844, précédée d'une introduction" etc. 8°, Paříž 1852. Dále: „Le Monde slave, son passé, son état présent et son avenir". Paříž 1852. Jeden pařížský spisovatel, jehož nom de guerre** je *Edmond****, ale který prý je Polák, je výjimkou potud, že uveřejnil nanejvýš jízlivý spis proti ruským pretenzím na socialismus, o jejich občině atd. Neměl jsem dosud možnost spis sehnat. Podívám se v „Revue des deux Mondes", kde prý jsou z toho výňatky.

Začal jsem dnes psát s úmyslem, že Ti povím spoustu drbů. Protože jsem ale odbočil a je už málo času, nechám to na zítra a pro dnešek se spokojím jenom sdělením, že prý s Heisem (jak píše Imandt) to jde pro jeho pití rychle z kopce; že tabákový a emigrantský Oswald, který neumí ani slovo francouzsky, působí jako profesor francouzského jazyka na londýnské University college†; že Ruge, jak to šíří jeho přátelé, má „vodnatelnost", ačkoli má pravděpodobně jen vodnatelnou hlavu; že někteří ryze němečtí mužové (Faucher, Meyen, Franck, Tausenau atd.) se zítra shromáždí u hostinského Kerba, aby dospěli k entente cordiale†† o tom, čeho je třeba vlasti, a že „Meyen" vyjádřil „naději", že se

* L. K. Pitta.
** pseudonym; doslova: válečné jméno.
*** Charles Edmond Chojecki.
† Vyšší škola spojená s universitou.
†† srdečné dohodě.

mu podaří pohnout Buchera „k účasti na této konzultaci; konečně že se Proudhon stal královsko-císařským francouzským železničním ředitelem.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

6

Marx Engelsovi

do Manchesteru[31]

[Londýn] 5. března 1856
28, Dean Street, Soho

Milý Frederiku,

příští týden se na Hefftera[29] podívám trochu víc. Pokud je v něm materiál, objednám si ho. Velice mizerná knížka je: *Eichhoff*: „*Histoire de la langue et de la littérature des Slaves*". *Paříž 1839.* Kromě gramatické části, kterou nemohu posoudit (bylo mi však divné, že Litevci a Lotyši jsou označováni za Slovany. Není to pitomost?), je to většinou plagiát Šafaříka[32]. Ten chlap uvádí také ukázky národního básnictví Slovanů v jazyce originálu s francouzským překladem. Našel jsem tam pak i Igorovu výpravu[24]. Pointou básně je výzva ruským knížatům ke svornosti těsně před vpádem mongolských hord. V básni je jedno podivné místo: „Zde krásné gótské dívky pějí své písně na břehu Černého moře." Podle toho by byli Getové nebo Gótové oslavovali vítězství tureckých Polovců[33] nad Rusy. Celá píseň je křesťanskoheroická, i když pohanské prvky ještě silně pronikají. Naproti tomu zcela polemická a fanaticky protiněmecká je česká hrdinská píseň *Záboj* (Sámo?) ze sbírky hrdinských českých básní, které v německém překladu vydali *Hanka a Svoboda.*[34] Obrací se zřejmě proti nějakému německému Dagobertovu veliteli[35], kterému to Češi natřeli. Je v ní však stejně pomstychtivého křiku proti křesťanství jako proti Němcům, kterým se mimo jiné velmi naivní poetickou formou vyčítá, že chtějí donutit bodré Čechy, aby brali zavděk jedinou ženou. Jinak jsem z lidové poezie, kterou Poláci mimo „Vojtěchovu modlitbu" k Matce Boží nemají[36], ještě našel:

Götze: „Fürst Wladimir und seine Tafelrunde“[37], 1819. „Stimmen des russischen Volkes“, 1828.

Kapper (Siegfried): „Slawische Melodien“. Lipsko 1844. Týž: „Die Gesänge der Serben“, 1852. (Úplnější překlad Jakobové[38].) Konečně od Vuka *Stefanoviče**: „Srbské svatební písně“. Německý překlad od E. Veselého, Pešť 1826.

Spisy, kterých jsem si všiml a které chci pro Tebe ještě příští týden prohlédnout, kromě Cypriena** a Despreze: „Südslawische Wanderungen im Sommer 1850“. 2 svazky. Lipsko 1851[39]. (Je přeloženo i do angličtiny.) „Betrachtungen über das Fürstenthum Serbien“. Vídeň 1851. „Die serbische Bewegung in Südungarn“. 1851 Berlín. „Slawismus und Pseudomagyarismus. Von aller Menschen Freunde, nur der Pseudomagyaren Feinde“. Lipsko 1842. „Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn“. Lipsko 1843.

Už si nevzpomínám, je-li v Manchesteru k dostání „Neue Preussische Zeitung“. Je teď velice zajímavá. Pruská vláda teď objevila, jako kdysi Ludvík XVIII., svou „chambre introuvable“[40] a byrokratické vládě začíná být úzko z krautjunkerů, kteří své vítězství berou vážně. Při jednání o zemských, obecních, soudních a pozemkově vlastnických poměrech, kdy „jde o chleba“, jak říkával Doleschall, začínají být rozpory v pruském sněmu vážné. Jistě mj. víš, že hrabě Pfeil požadoval pro velkostatkáře privilegium, aby mohli dát zmlátit své lidi, a vychloubal se vlastními hrdinskými činy tohoto druhu. Levice teď vyhrabala plakáty z roku 1848, podepsané v roce 1848 týmž Pfeilem a stylizované docela v duchu „šíleného roku“[41]. Mezi oběma stranami došlo k soubojům a dnešní „Neue Preussische Zeitung“ přináší leader, úvodník, ve kterém se bez obalu říká: v její straně jsou „zavrženíhodní darebáci“, stejně jako v liberální straně jsou lidé velice „ušlechtilí“. Hlásá „shovívavost“, „smíření“, „boj zásad, ale ne osobností“. Levice prý nemá zapomenout, že „Hora vždy pohltí girondu“[42]. Má prý uvážit, že „ať bude mír nebo ne, očekávají Prusko velké zmatky, vnitřní nebo vnější“, a že „rozštěpení ve straně“ by v tomto oka-

* Karadžić.
** Cypriena Roberta.

mžiku bylo „sebevraždou". Není to skvostné? A přitom v Prusku po sněmu a jeho rozbrojích ani pes neštěkne. O to důležitější je přiznání, že mají strach. Otec Leo měl za přítomnosti krále* přednášku o *Müntzerovi* (zčásti otištěnou v „Neue Preussische"). Člověk by skoro řekl, že je přímo namířená proti Tvému článku** v „Revue der Neuen Rheinischen Zeitung"[43]. Reformaci je samozřejmě nutno očistit od obvinění, že je matkou revoluce, Münzer byl „blouznivec", který pravil „intelligo ut credam***. Luther řekl: „credo ut intelligam"†. „Spenersche" odpověděly: Luther v pozdějších letech litoval žalostné úlohy, kterou politicky sehrál atd. Vidíš, i v oficiálních vrstvách to už začíná kvasit.

Apropos reformace, položilo Rakousko ovšem už předem základnu pro nebezpečnost Slovanů, z nichž všechny kmeny, kromě Rusů, byly reformátorského smýšlení. S reformací překlad bible do všech slovanských národních dialektů. S tím ovšem probuzení národnosti. Na druhé straně hluboký svazek s protestantským německým severem. Kdyby bylo Rakousko toto hnutí nepotlačilo, byla by v protestantismu vznikla jak základna pro převahu německého ducha, tak i hráz proti řecko-katolickému Rusku. Rakousko zatáhlo Němce do celé té bryndy a připravilo v Německu i na východě půdu Rusům.

Četl jsi zasedání parlamentu z minulého pátku[44], kde Evans předhazuje Palmerstonovi, že ho ještě před $3^1/_2$ měsíci varoval kvůli Karsu[17], ale že se Palmerston tvářil nedůvěřivě; kde mluví o depeši, ve které Panmure píše Simpsonovi: „Jste jmenován Raglanovým nástupcem", a dodává: „Postarejte se o Dowba!" Nešťastný Simpson odpovídá: „Opakujte depeši!" a nato Panmure, „*lord Carnot*", jak mu říká Evans: „postarejte se o Dowbiggina", tj. o jednoho z Panmurových synovců. Kde konečně lord Hamilton obviňuje *Evanse*, že po bitvě u Inkermanu[45] radil Raglanovi, aby nechal děla i zákopy být a nalodil anglickou armádu. Především musel chudák Evans udělat „veřejné pokání"[46]. Zrada v Karsu vychází, jak se zdá, docela jasně najevo ze spisu jakéhosi Swana,

* Bedřicha Viléma IV.
** „Německá selská válka".
*** chápu, abych věřil.
† věřím, abych chápal.

který se právě vrátil z Orientu[47], a to ne zrada v posledních dnech, ale dřív, ve snaze přivodit tuto situaci.

A teď k *Seilerovi*. Ten odplul asi před 3 týdny southamptonským parníkem do Ameriky, protože ho začal pronásledovat šerif; odejel s pevným předsevzetím, že z Halifaxu zatelefonuje do „New-Yorker Staatszeitung", se kterou dřív spolupracoval: „Sebastian Seiler, slavný autor ‚Kašpara Hausera', šťastně přistál na západním pobřeží Atlantského oceánu." Tento velikán zde zanechal svého Alexandra II., 55 stran, většinou výtažky z augsburgské „Allgemeine Zeitung", jejíž jednu kopii mu ihned museli poslat. Má to totiž vyjít na obou stranách oceánu. Dělal s tou slátaninou velký humbuk, svou ženu, švagrovou atd. to nechal opisovat, takže ty byly a dosud jsou u vytržení nad „železnou" pílí ubohého Sebastiana. Jednání s londýnskými knihkupci o Alexandrovi II. sloužila jen k tomu, aby zastřela závojem učenosti „obchodní pochůzky" do Londýna, kde denně důkladně zkoumal kvalitu humra a jiných bytostí, mj. i francouzské „omelety". Kromě tohoto Alexandra zanechal za sebou ještě další puch. Jistě si vzpomínáš, že Liebknecht mu podepsal směnku, protože se nachytal na bláhovou iluzi, že mu Seiler přenechá pár liber z diskonta. Směnka byla splatná, ale nebyla prezentována. Seiler se vytahoval, že ji zaplatil. Zatím ji jenom prolongoval. Dva dny po jeho odjezdu dostane Liebknecht dopis od jednoho advokáta ze City, aby tu směnku zaplatil. Pieper, kterého miluje Seilerova zeleně obrýlená švagrová kvůli jeho skelným očím, vyslán k zelináři. Zděšení v rodině. Sebastian už totiž peníze na zaplacení směnky dostal, ale prolil je hrdlem. Jenže láska všechno překoná, a jeho žena je přesvědčena o tom, že se může nadít lásky jen *jednou*, a to od Sebastiana. Snaží se tedy věc zařídit. Ale zelinář je vážný a zachmuřený, záměry jeho drahého zetě jsou mu den ze dne jasnější. Celá historie není ještě u konce. Mezitím denně docházejí nové směnky, které už Seiler údajně proplatil.

Levy[48]. Vyslali ho düsseldorfští dělníci s *dvojím* pověřením. 1. *Odhalit Lassalla.* A když jsem věc *velmi důkladně* prozkoumal, myslím si, že *mají pravdu.* Od té doby, co hraběnka* dostala svých 300 000 tola-

* Sophie von Hatzfeldtová.

rů[49], je Lassalle jako vyměněný: záměrně od sebe odpuzuje dělníky, sybarita koketující s modrou krví. Dělníci mu dále vytýkají, že neustále vykořisťoval stranu pro své *soukromé špinavosti* a že chtěl i dělníky použít k *soukromým zločinům* v zájmu procesu. Proces skončil takto: zástupce hraběte Hatzfeldta Stockum, kterého — jak víš — porota později odsoudila k 5 letům káznice, se s hrabětem rozkmotřil. Vzkázal Lassallovi, že má dokumenty, jež by hraběte pro jeho křivou přísahu, falšování atd. přivedly za mříže. Lassalle mu slíbí 10 000 tolarů. Na druhé straně Lassalle přemluví vrchního prokurátora Kösteritze (který se kvůli této aféře musel poděkovat), aby hraběti Hatzfeldtovi sdělil, že je proti němu vznesena žaloba. Hatzfeldt se už chystá zahnout do Paříže, když mu Lassalle proti *podpisu narovnání* s hraběnkou vydá choulostivé papíry a stáhne žalobu zpět. (Kösteritz jednal přirozeně jenom jako Lassallův nástroj.) K náhlému skončení procesu tedy nevedl Lassallův *právnický* ostrovtip, ale docela sprostá intrika. Těch 10 000 tolarů Stockumovi Lassalle nevyplatil a dělníci právem říkají, že taková věrolomnost by byla omluvitelná jedině tehdy, kdyby byl peníze předal straně, místo aby je podvodně vymohl pro hraběnku. Vyprávějí spoustu soukromých nechutností, které nemohu reprodukovat, protože jsem pro jedny zapomněl druhé. Mj.: Lassalle hrál s cizími státními papíry společně s düsseldorfským Scheuerem, který mu na to půjčil peníze. Prohráli. Scheuer mezitím udělal bankrot. Lassalle vyhrál proces. Scheuer chce peníze, které Lassallovi půjčil. Ten ho s výsměchem odkazuje na jakýsi § 6 zákona, který zakazuje hrát na cizích burzách. Dělníci říkají, že by byli Lassallovi prominuli všechno, protože předstíral, že je do procesu zapleten z čestných důvodů. Ale místo aby si teď, když proces vyhrál, dal od hraběnky svou práci zaplatit a postavil se na vlastní nohy, žije hanebně v jejím područí jako vydržovaný muž a ani nic nezastírá. Vždycky prý se vytahoval, co všechno bude dělat, až proces vyhraje. Teď dělníky úmyslně provokativně odvrhuje jako nepotřebné nástroje. Zúčastnil se ještě jednoho (soukromého) shromáždění na Nový rok, protože tam byl jakýsi francouzský plukovník. Ke všeobecnému údivu nemluvil před 60 dělníky o ničem jiném než o „boji civilizace proti barbarství", západnicky proti Rusku. Měl

prý v úmyslu jít do Berlína, hrát si tam na velkého pána a otevřít si salón. Po návratu z Berlína prý hraběnce v přítomnosti Levyho sliboval, že pro ni vytvoří „družinu literátů". Rovněž v přítomnosti Levyho prý neustále projevoval své „diktátorské choutky" (zřejmě se považuje za něco jiného, než za co ho považujeme my; vidí v sobě podmanitele světa, protože bezohledně postupoval v jedné soukromé intrice, jako by skutečně významný člověk obětoval takové lapálii 10 let) atd. atd. Jak je ostatně nebezpečný: aby vpašoval mezi policii člověka z dělnické strany jako zdánlivého špióna, *dal* mu jeden z *mých dopisů*, o kterém měl říci, že mu ho ukradl, aby se tak legitimoval. Dále dělníci říkají: při svých diplomatických způsobech by proti nim nebyl vystupoval tak stroze, kdyby mu přímo nešlo o to, přejít do buržoazní strany. Ale zatím prý si myslí, že má dost vlivu, aby je, kdyby došlo ke vzpouře, dokázal užvanit, jestliže by si stoupl na stůl, spustil k masám své tirády atd. Levy říká, že dělníci ho tak vášnivě nenávidí, že by ho roztrhali, kdyby se v době hnutí ukázal v Düsseldorfu, ať už my bychom se rozhodli jakkoli. Jsou ostatně přesvědčeni, že by se zavčas obrátil na druhou stranu, kdyby se doslechl něco podezřelého.

To všechno jsou jen jednotlivosti, které jsem z jeho vyprávění vybral a stručně zachytil. Ale *vcelku* to na mne i na Freiligratha udělalo *definitivní* dojem, ať jsem byl jakkoli pro Lassalla zaujat a ať jakkoli nedůvěřuji dělnickým klepům. Řekl jsem Levymu: je samozřejmě nemožné dojít k nějakému závěru, když jsem slyšel jen jednu stranu; podezření je v každém případě namístě; mají toho člověka i nadále sledovat, ale zatím se vyhýbat jakémukoli veřejnému pozdvižení; my snad najdeme příležitost, abychom Lassalla přinutili zaujmout jasný postoj atd. atd.

Co o tom soudíš? Rád bych také věděl, jak se na věc dívá Lupus.

2. Druhým smyslem Levyho poslání bylo informovat mě o situaci mezi dělníky v Porýnské provincii. Düsseldorfští dělníci mají ještě spojení s kolínskými, přičemž už neexistují „žádní páni". Těžiště propagandy je teď ale mezi *továrními dělníky v Solingenu, v Iserlohnu a okolí, v Elberfeldu* a ve Vestfálském vévodství. V železářských oblastech chtějí lidé do toho jít stůj co stůj a zadržet je

může jedině vyhlídka na francouzskou revoluci a to, že „londýnští se domnívají, že ještě nenastal čas". Levy soudí, že kdyby se to ještě dlouho vleklo, dá se povstání sotva zabránit. V každém případě by však povstání ve Francii působilo jako signál. Ti lidé zřejmě pevně věří, že *k nim přispěcháme se svými přáteli hned v prvním okamžiku.* Cítí přirozeně, že potřebují politické a vojenské vedení. To se jim rozhodně nedá zazlívat. Obáváme se však, že při svých krajně naturalistických plánech budou čtyřikrát vyřízení, než by se nám vůbec podařilo dostat se jen z Anglie. Rozhodně je jim třeba z vojenského hlediska jasně vyložit, co lze a co nelze dělat. Já jsem samozřejmě prohlásil, že přijdeme k porýnským dělníkům, *jestliže to poměry dovolí*; že jakékoli povstání na vlastní pěst, bez iniciativy z Paříže, Vídně nebo z Berlína, je pitomost; že dá-li Paříž signál, bude dobré stůj co stůj všechno riskovat, protože pak by i dočasná porážka mohla mít jen dočasně zlé následky; že se se svými přáteli vážně poradím o tom, co by mělo dělnické obyvatelstvo podniknout přímo v Porýnské provincii, a že mají za nějakou dobu zase někoho poslat do Londýna, ale bez předchozího dorozumění *nic* nedělat.

Elberfeldští (nebo barmenští?) koželuhové, kteří byli v roce 1848 a 49 zcela reakční, mají teď zvlášť revoluční choutky. Levy mě ujistil, že Tebe osobně považují dělníci ve Wuppertalu za „svého" člověka. Ostatně se zdá, že na Rýně je víra v revoluci ve Francii velmi rozšířena a dokonce i šosáci říkají: Tentokrát to půjde jinak než v roce 1848. Tentokrát přijdou místo žvanilů z roku 1848 lidé jako Robespierre. Vážnost demokracie aspoň na Rýně velmi hluboko klesla.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

7

Engels Marxovi

do Londýna[50]

Manchester 7. března 56

Milý Marxi,

za obšírný dopis ad slavica jsem Ti velice zavázán. Eichhoffa jsem znal už dřív jako filologického podvodníka, který v podvádění předčil i Klaprotha (ten přece jen něčemu rozuměl)[51]. Na to místo o Gótech v Igorovi[24] se podívám, jakmile dostanu knihu, má se však za to, že část Gótů zůstala až do 10. a snad až do 11. století na Krymu; v byzantských pramenech* figurují aspoň jako Gótové. Můžeš mi zjistit titul a cenu české sbírky od Hanky a Svobody?[34] Bude sice jistě velmi nekritická, oba jsou úplní pitomci. — Polské národní písně vyšly někde ve čtyřicátých letech .— Götze, „Vladimír"[37] atd. cituje, jak jsem zjistil, Grimm ve svém překladu Vuka, „Srbská gramatika", s poznámkou: „bohužel bez ruského textu".[52] Kapper je pražský žid, který anno 1848—49 psal do konstitučního listu v Čechách „*Jihoslovanské toulky*", beletrista, nemohu říci, zdali jeho překlady za něco stojí, ale pochybuji o tom. Srbské svatební písně přeložila všechny Jakobová[38]. Stálo by jistě za to podívat se na ty politické spisy o uherských a tureckých Slovanech, které uvádíš, stály by za prohlédnutí, pokud jsou v Muzeu.

„Neue Preussische Zeitung" v Manchesteru není, ale tu věc s Pfeilem jsem sledoval v „Kölnische" a v „Augsburger" a náležitě jsem se bavil. Kajícný úvodník v „Neue Preussische" byl však pro mne samozřejmě novinkou; překrásné je náhlé poznání, že šlechta a buržoazie přes všechno feudální pozlátko jsou dnes v podstatě zajedno.

To, co říká o Rakousku, pokud jde o Slovany a protestantismus, je úplně správné. Naštěstí se na Slovensku udržel velmi silný

* Toto slovo doplněno redakcí.

protestantismus, který hodně přispěl k nečinnosti Slováků vůči Maďarům, a v Čechách bude mít každé skutečně národní hnutí kromě proletářské příchuti i silnou příchuť husitských reminiscencí, takže specificky národní rysy se oslabují. Škoda je slovinských rolníků, kteří se v 15. století tak znamenitě bili.

Karskou záležitost si přečtu, jak se jmenuje ta Swanova práce[47]?

Seileriáda se začíná vyvíjet způsobem, který kromě zelináře a Liebknechta kdekdo vítá. Nechutný pohled na bažinu atd.

Lassalle. Toho chlapa by bylo pro jeho velký talent škoda, ale tohle je přece jenom silný tabák*. Musel se na něho vždycky dávat děsný pozor, jako pravý žid od slovanských hranic pořád jenom číhal na to, aby pod pláštíkem stranických zájmů kdekoho využil pro své osobní cíle. A potom ta jeho chorobná snaha vetřít se do vznešené společnosti, vyšvihnout se, i když jenom zdánlivě, přetřít špinavého vratislavského žida nejrůznějšími pomádami a šminkou, to bylo vždycky odporné. Jenže to všechno ještě člověka jenom nutilo k tomu, aby dával dobrý pozor. Ale jestliže se pouští do takových záležitostí, ze kterých přímo vyplývá stranická úchylka, pak nemohu düsseldorfským dělníkům vůbec zazlívat, že ho tak nenávidí. Jdu dnes večer k Lupusovi a celé mu to předložím. Z nás Lassallovi nikdy nikdo nedůvěřoval, ale přirozeně jsme se ho zastávali proti hloupostem pocházejícím od H. Bürgerse. Jsem toho názoru, že musíme všechno nechat proběhnout tak, jak jsi to Düsseldorfským uložil. Kdyby se ho podařilo přimět k vyloženě otevřenému kroku proti straně, pak jsme ho nachytali. Ale zdá se, že tak daleko věc zatím není, a mimo to by skandál vůbec nebyl na místě.

Ta historka s Hatzfeldtovou a jejími 300 000 tolary pro mne byla novinka, myslel jsem si, že má jen nějakou měsíční nebo roční rentu. Že Lassalle zachránil Hatzfeldta před kriminálem, to se mu nedá nikdy odpustit. K ostatním záležitostem se ještě vrátím.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 37—39.

8

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] v úterý [25. března 1856]

Milý Engelsi,

odpověď na Tvé poslední psaní v některém příštím dopise. Dnes jenom dotaz, kde Tě prosím, abys mi odpověděl pokud možno *obratem*. Neposlal jsem dnes „*Tribune*" *žádný* článek, protože jsem nestačil dočíst *Modrou knihu o Karsu*[53] — dostala se mi do rukou teprve včera pozdě večer. Musím svůj článek[54] odeslat v pátek, zároveň s tím, který čekám od Tebe. A teď *ad rem*:

Velká část Modré knihy má čistě vojenský charakter; uvidíš později sám, dá-li se s tím něco udělat. Prosím Tě však o Tvůj kritický názor v jednom bodu, protože ten je podstatný i pro politicko-diplomatickou stránku věci a protože o něm musím mluvit *už* ve svém pátečním článku. Koncem června Turci navrhli vyslat pomocnou armádu do Redut-Kale, aby odtamtud zahájila operaci směrem na Kutaisi atd. Anglická vláda chtěla zase vyslat vyprošťovací jednotky přes Trapezunt do Erzerumu a obětovat přitom, jak se zdá, Kars jako nepodstatný bod, považujíc za těžiště odporu Erzerum. Rozhodně se však tímto sporem nenávratně promeškala příhodná doba k jednání. Abys byl o této otázce plně informován, připojuji zde výtah nejpodstatnějších míst:

Stratford de Redcliffe Clarendonovi. 28. června 1855.

„Turečtí ministři, kteří dříve hovořili o vyslání 10 000 mužů z Batumi do Erzerumu, se ve své nynější tíživé situaci přiklánějí k jinému plánu. Navrhují vybudovat u Redut-Kale opevněný tábor a soustředit v něm jednotky generála Viviana — doplněné

o kontingent 10 000 mužů z bulharské armády, jednotky generála Beatsona a oddíl z Batumi, redukovaný na 7000 mužů. Celkem by tyto spojené síly měly asi 30 000 mužů všech druhů zbraní. Odsud by mohly operovat jako diverze na podporu vojsk v Karsu nebo Erzerumu; kdyby postupovaly na Kutaisi nebo na Gruzii, mohly by buďto napadnout Rusy z týlu nebo je přinutit k ústupu."

Týž témuž, 30. června 1855.

„Schůzka, kterou jsem předem ohlásil, se konala dnes ráno ve velkovezírově domě na Bosporu. Kromě Jeho Výsosti byl přítomen serasker* a Fuad efendi. Mne doprovázel brigádní generál Mansfield... Zdá se, že Rusové, postupující od Gumri se silami, jejichž počet se pohybuje mezi 20 000 a 30 000 mužů, se objevili před Karsem, že došlo k dílčímu boji jezdectva, po kterém za dva dny následoval nepřátelský útok, který byl odražen, a že městu hrozí obležení... Všem přítomným bylo jasné, že ať už Rusové Kars oblehnou nebo ho obejdou, turecká armáda potřebuje, aby jí byla poskytnuta co nejrychleji usilovná pomoc, a že jediným ze tří možných postupů, který dává naději na úspěch, je výprava přes Kutaisi do Gruzie. Vyslání posil přes Trapezunt by bylo v nejlepším případě útěchou. Zřízení opevněného tábora u Redut-Kale by v této nezdravé roční době znamenalo vydat tyto jednotky zkáze. Podstata otázky spočívala v tom, zdali je možno v Kutaisi zavčas soustředit dostatečně početné a po všech stránkách akceschopné síly, které by se vypravily do Gruzie a ohrozily komunikace ruské armády... Turečtí ministři navrhli, aby se expediční síly skládaly z 12 000 mužů z Batumi a sousedních posádek; z jednotek podřízených generálu Vivianovi, jejichž počet se odhaduje na 10 000 mužů všech druhů zbraní; z nepravidelného jezdectva generála Beatsona, z 10 000 mužů, jež by bylo nutno stáhnout z armády v Bulharsku na doplnění tureckého kontingentu; z dalších 5000 mužů z téhož zdroje; z egyptského jezdeckého pluku, který je nyní zde, a z dalšího pluku, který se čeká z Tunisu. Serasker navrhl připojit k těmto jednotkám 2000 Albánců jako střelců. Tyto různé síly... by měly celkem 44 000 mužů, při střízlivém odhadu asi nejvýše 36 000 bojeschopných mužů."

* Rüšdü Paša, ministr války.

Týž témuž, 1. července 1855.

„...navrhovaná diverze u Redut-Kale vzešla z Porty."

Clarendon Stratfordovi de Redcliffe. 13. července 1855.

„...Vláda Jejího Veličenstva soudí, že by bylo moudřejší poslat posily *do týlu turecké armády*, místo aby byla vyslána výprava do týlu ruské armády. Posily by mohly jít do Trapezuntu a odtamtud být dirigovány na Erzerum. Vzdálenost z Trapezuntu do Erzerumu je kratší než vzdálenost z Redut-Kale do Tiflisu* a cesta vede přátelským, a nikoli nepřátelským územím. V Erzerumu se armáda setká s přátelskou podporou, a ne s nepřátelským odporem, čekají ji tam zásoby, a ne hlad. Nemůže-li armáda v Karsu toto postavení proti Rusům udržet, bude snazší porazit je celými spojenými silami než rozdělenými částmi těchto sil, a porážka by byla tím rozhodnější, čím hlouběji na tureckém území by k ní došlo. Trapezunt je místo, kde je možno vylodit přísun všeho druhu atd."

Týž témuž, 14. července 1855 (telegraficky).

„Plán posílení karské armády, který obsahují Vaše depeše ze 30. června a 1. července, se neschvaluje. Operační základnou by měl být Trapezunt, a jestliže turecká armáda v Karsu a Erzerumu nemůže Erzerum proti Rusům udržet, *ať ustoupí do Trapezuntu*, kde může být snadno posílena."

Týž témuž, 16. července 1855.

„Kdyby se však Ömer Paša... skutečně rozhodl vzít s sebou kteroukoli část své armády včetně Tunisanů a Albánců do Redut-Kale, vláda Jejího Veličenstva by k tomuto postupu neměla připomínky, ale pokud jde o kontingent pod velením generála Viviana a o jezdectvo generála Beatsona, setrvává vláda Jejího Veličenstva na svém názoru, že mají být převedeny přes Trapezunt nebo Erzerum."

Lord Panmure generálu Vivianovi, 14. července 1855.

„...Spoléhám tolik na Vaše odborné schopnosti, že nemám obavy, že byste podnikl tak ztřeštěnou a nedomyšlenou výpravu, jakou navrhuje Porta... Zasadit *coup de main*** překvapivým vysazením armády na pobřeží a ohrozit nepřátelskou pevnost nebo na

* Tbilisi.
** náhlý úder.

ni dokonce zaútočit je něco zcela jiného než podniknout promyšlenou výpravu s cílem vniknout do nepřátelské země a vést válku proti nepříteli na jeho vlastním území."

Přiznám se, že Clarendonova strategie i jemný rozdíl, který lord Panmure Carnot dělá ve prospěch sevastopolského „coup de main" proti tureckému plánu strategického postupu v Gruzii, mi připadají velice podivné.

Odpověz mi tedy na tyto body pokud možno *obratem.*

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

9

Marx Engelsovi

do Manchesteru[55]

[Londýn] 10. dubna 1856

Milý Frederiku,

už je nejvyšší čas, abych Ti zas napsal. Zabránily mi v tom různé domácí záležitosti.

Přikládám 1 dopis od Levyho z Düsseldorfu, Touroute, o kterém se v dopise zmiňuje, je bývalý francouzský plukovník. Byl včera, když jsem nebyl doma, u nás, a tak ho uvidím až za několik dnů, protože odjel do Liverpoolu. Pohovořil si delší dobu s mou ženou, jádro rozhovoru obsahuje *příloha 2*[56], kterou madame* sama redigovala. M., o kterém se mluví v Levyho dopise, je Miquel.

Za několik dní dostaneš „Igora"[24], který už přišel; rusko-německý text; Modrou knihu[53]; *Destrilhes*: „Confidences sur la Turquie" a výstřižek z „L'Homme", který jsem někam založil, takže ho nemohu dnes zároveň poslat, totiž dopis jednoho vyhnance v Cayenne Tassiliera panu ministrovi námořnictva, ve kterém se odhalují Boustrapova[57] strašlivá svinstva vůči vyhnancům.[58] Modrou knihu bys byl dostal už dávno, ale napřed jsem pod tlakem denních událostí musel několikrát přerušit své články o tomto tématu[54] a psát o jiných věcech, takže jsem knihu nemohl postrádat. Pak přišli přátelé, které znáš, chtěli tu novinku mít aspoň na *jeden* den a nevrátili ji ani za týden.

Pokud jde o dokumenty o Karsu odrecitovaly si „*Times*" ve třech fulminantních úvodnících tu část z nich, která sahá od srpna 1854 až zhruba do února 1855, tzn. o skutečně zajímavém a rozho-

* Jenny Marxová.

dujícím údobí se *ani nezmínily*. Šlo přitom přirozeně o to, svalit všechnu odpovědnost z vlády na Redcliffa a na turecké paši v Asii: nejkrásnější na tom je, že anglická vláda, jak uvidíš v Destrilhesovi, udržovala tu Redcliffovu zatracenou tureckou vládu násilím u vesla a zčásti protežovala, zčásti podněcovala všechna ta svinstva, na která si stěžuje Williams. Ale to všechno je vedlejší. Podobnou metodou, jakou používá Stieber — totiž důkazem zfalšovaných dat a padělaných pasáží[59] — jsem podle svého názoru anglickou vládu nezvratně usvědčil z toho, že měla v plánu způsobit pád Karsu a že tento plán důsledně uskutečňovala; přitom měla tentokrát ještě to štěstí, že se jí podařilo vzbudit dojem, jako by se na rozdíl od Bonaparta horlivě zasazovala „o věc". Do vlastních vojenských otázek, tj. do obrany Karsu, jsem se samozřejmě nepouštěl, ale poněkud pochybuji o „velikosti" Williamse Jonese, kterého jsem seznámil se svým rukopisem*, aby, bude-li moci, tj. pokud sežene peníze na Martin's Hall[60], uspořádal v tomto lokále přednášku o pádu Karsu ještě dřív, než o tom začne parlamentní debata.

Právě probíhá rozhořčený spor mezi chartisty a urquhartovci v Newcastlu upon Tyne, v Londýně, v Birminghamu a v různých jiných městech.[61] Jak asi víš, prohlásil se Jones se svým nohsledem Finlenem za diktátora chartismu a založil novou organizaci, která skutečně vzrůstá, ale která také proti němu na druhé straně vyvolala mohutnou bouři rozhořčení.[62]

Zdá se, že „spekulace se spekulací" — ne v oblasti idejí, ale akcií — která proniká z Francie, řádí v Porýnské provincii a v Berlíně stejně zhoubně jako na druhé straně Rýna. Nářky nad tímto společenským zlem a pomatením mysli jsou formulovány ve vládní „Preussische Correspondenz". S plnou vážností a důrazem se tam dělají narážky na „nevyhnutelnou" všeobecnou peněžní krizi v nejbližší budoucnosti.

Jak víš, je Heine mrtev, ale nevíš, že Ludwig Simon z Trevíru už podělal jeho hrob — chtěl jsem říci se vykálel — v newyorské „Neue Zeit", kterou vydává bývalý lev německého národního parlamentu, jenž se uchýlil do Stuckertu[63]. Tento básník neboli minnesinger židovky Hohenscheisse-esche či -linden z Frankfurtu

* „Pád Karsu".

nad Mohanem přirozeně soudí, že Heine nebyl básník. Nechoval se „vůbec fajnově", byl hotový „kruťas" a pomlouval nejen Kobese I., ale i Bernovu holku, Štrausku, tu „kočičku", múzičku i kurvičku velkého Berna.[64]

Existuje tady jakási společnost na ochranu maloobchodníků. Tato společnost vydává plátek na ochranu zmíněných*. A v tomto týdeníku se skví jako „podvodník" náš přítel Seiler „s chotí".

Ale na tapetě jsou významnější věci. Pieper, který díky své genialitě žil od ledna zas jako kořistník a přes nemalé podpory, které dostal ode mne, se dennodenně třásl před svou domácí, si najednou vzal do hlavy, že mu chybí jenom nějaký malý kapitálek k tomu, aby se stal velkým mužem. Seilerova švagrová, zelinářova druhá dcera, zeleně obrýlená bledule, je do řečeného Piepera už dlouho zamilovaná až po uši. Holka je celá zelená jako brčál, hůř než kapusta, kapusta zelená, kouska masa zbavená. Pieper o ní prohlašuje, že je škaredá jako noc, ale na druhé straně zjistil, že není tak docela hloupá, což nesporně dokázala tím, že naši hannoverskou ovečku považuje za mazaného německého Byrona. A tak se Pieper, kterého se ta osoba drží nejen jako klíště, ale jako pijavka — tento Pieper se před dvěma dny rozhodl, že otevře Seilerovu tchánovi své srdce. Nechtěl to udělat v přítomnosti své „milované", protože měl strach, že by ji musel políbit, a to by bylo opravdu tvrdé sousto pro okcidentálce, který si ještě nenavykl na takovou baštu. Ale to by nebyl Pieper, aby své vyznání lásky nespojil — s pokusem o půjčku. Pieper nedokázal otevřít zelináři své srdce a zároveň ho nepožádat o peníze, neotevřít jeho kapsy a nepokusit se ho pumpnout. Potřebuje prý malý kapitálek, řekněme 20—40 liber, aby si vybudoval postavení jako lepší soukromý učitel. Přitom už myslí na to, jak dopřeje své „milované", aby už jako nevěsta prožívala slasti vdovského stavu, a že si ji ze soucitu *nikdy* nevezme. Celá aféra přes všechnu zeleň ošklivě zapáchá, ale Pieper si namlouvá, že se z ní čestně vyseká, tj. že svému rádobytchánovi někdy v daleké budoucnosti do haléře splatí všechny zálohy, o které se „uchází", a k tomu mu ještě velkomyslně ponechá jeho vlastní dceru. Od onoho osudného dne byl jenom jednou na skok u nás, když jsem nebyl

* „Protection for trade".

doma. Říkal, že je „šťasten". Malá Jenička řekla, že je „Beneš, muž ženatý"*, ale Lauřička prohlásila, že Beneš byl veselá kopa, kdežto Pieper je jenom „šašek" a to „docela obyčejný šašek". Děti si teď pořád čtou Shakespeara.

Na Liebknechta se teď konečně usmálo štěstí, totiž v podobě mladého Liebknechta.

Žena dostala na „nejvyšší zvláštní příkaz Jeho Veličenstva" z Berlína pas. V květnu pojede s celou rodinou na *3—4 měsíce* do Trevíru.

Salut. Pozdravuj Lupuse.

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Shakespeare, „Mnoho povyku pro nic". Jednání 5., scéna 4.

10

Engels Marxovi

do Londýna[65]

Manchester 14. dubna 56

Milý Marxi,

na tu Modrou knihu[53] jsem zvědav. Ale protože nemám čas, abych si udělal chronologické srovnání, které jsi provedl Ty, mohl bys mi příležitostně dát několik pokynů, kde to má hlavně háčky; mohu se omezit jen na vojenské věci, to proberu důkladně, pokud možno srovnám i se Sandwithovou knihou[47]. O Jonesově coup d'état* a o dalších záležitostech tu vůbec nic nevíme, budu si muset přece jen zas obstarat „People's Paper".

Ta spekulační horečka v Německu je skutečně náramná jako dosud nikdy. Král Porýnské provincie Mevissen kupuje společně s Mornym „Indépendance" a zakládá v Luxemburku (!) mezinárodní (hurá!) banku. Ten ubrečený článek v „Preussische Correspondenz" jsem četl. Zatím zařídili, aby Manteuffel a von der Heydt spekulační horečku nepotlačili; v Hannoveru, v Lipsku a všude jinde se zakládají Crédits mobiliers[66] a co ty nedokážou, se vyspekuluje načerno. Teď začíná poslední fáze spekulační horečky: Rusko importuje kapitál a spekulaci, a při jeho vzdálenostech a stomílových železnicích stoupne spekulační horečka natolik, že si zakrátko srazí vaz. Teprve až uslyšíme o velké irkutské magistrále s odbočkami do Pekingu atd., pak bude načase, abychom si sbalili svých pět švestek. Tentokráte bude krach neslýchaný jako ještě nikdy; jsou tu všechny prvky: intenzita, všeobecné rozšíření a zapojení

* státním převratu.

všech majetných a vládnoucích sociálních prvků. Nejzábavnější jsou přitom páni Angličani, kteří žijí v přesvědčení, že při „zdravém" obchodu, který tu vládne, nemůže k něčemu takovému vůbec dojít. Že nepanuje žádná silná spekulační horečka v průmyslové *výrobě*, když je všeobecně známo, že s nepatrnou kapitálovou investicí do vlastní výroby se dá za jediný rok vyvolat přeplnění všech trhů, a zvláště dokud trvá tak obrovská poptávka po kapitálu pro komunikace — to je dostatečně jasné. Ale i průmyslová výroba se spekulační horečkou v komunikacích značně pozvedne nad průměr, jenom pomaleji než např. v letech 1833—36 a 1842—45. Letos rapidně stoupají ceny bavlny vzhledem k dosud neslýchané sklizni 3 500 000 žoků, která se letos nezdá větší, než by se zdálo např. $2^1/_2$ miliónu žoků roku 1850. Přitom kontinent letos odebírá, v poměru k Anglii, skoro třikrát víc než před 5 lety, což dokazuje následující tabulka každoročního exportu z Ameriky od 1. září do 1. dubna (v tisících žoků):

	1856	1855	1854	1853
Vývoz do Anglie za 7 měsíců	1 131 000	963 000	840 000	1 100 000
do Francie za 7 měsíců	354 000	249 000	229 000	255 000
do ostatních evropských přístavů za 7 měsíců	346 000	167 000	179 000	204 000*

Tedy kontinent, který roku 1853 odebral $45/110 = {}^1/_3$ vývozu do Anglie, odebral roku 1856 $70/113 = {}^5/_8$. K tomu ještě přistupuje to, co kontinent z Anglie odkoupil. Jak vidíš, kontinentální průmysl se vůči anglickému pozvedl docela nepoměrně, a páni Britové, kteří začínají dosti upadat, mají všechny důvody, aby to ve svém bavlnářském průmyslu nepřehnali, ale léta 1853 a 56 se dají nejlépe porovnat, protože v obou letech byla sklizeň velmi vysoká —

* Tři nuly na konci všech čísel jsou připsány Marxovým rukopisem.

3 300 000 a 3 500 000 žoků. Velký export do Francie je jen zdánlivý, protože část jde z Hâvru do Švýcarska, Bádenska, Frankfurtu a Antverp. V tomto enormním rozmachu kontinentálního průmyslu však tkví nejvíc životaschopný zárodek anglické revoluce.

Ten plátek „Protection for Trade" občas čtu, ale bohužel jsem tam amicum* Sebastiana nemohl obdivovat.

Pieperiáda už začíná být přímo nechutná. Ta historka má i své zábavné stránky, ale taky hnusné háčky, a Pieperova nekonečná ješitnost působí odporným dojmem. Sotva je ten chlap 2 minuty bez dohledu, dělá vylomeniny pod pláštíkem geniality, která je zřejmá jen jemu samému. Doufám, že si bude muset tu bleduli vzít a svou sumičku přesto *nedostane*, patřilo by mu to.

Pokud jde o galantnost prokázanou Tvé ženě zvláštním příkazem Jeho Veličenstva**, měli bychom pro všechny případy přece jenom projevit uznalost. Rozhodně se mu*** musí do žaláře dodávat jeho příděl šampaňského.

Z lassalliád[67] jsem měl velkou legraci, v rudém županu a markýzské drapérii, z níž při každém pohybu vykoukne polský židáček, se musí ta kudrnatá židovská hlava vyjímat velice rozkošně. Ten chlap musí už napohled vypadat krajně odporně.

Levyho dopis si ještě nechám a napíši Ti pokud možno už zítra různé věci o dělnických záležitostech. Bylo by ostatně záhodno dopisy, ve kterých jsou podobné věci, ještě zapečetit. Později Ti vrátím i Levyho dopis.

Psal jsem Ti, že zase slyším, praskly mi v uchu tři vředy po sobě, to pomohlo.

Srdečně zdravím Tvou ženu a děti.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* přítele.
** Viz tento svazek, str. 50.
*** Bedřichu Vilémovi IV.

11

Marx Engelsovi

do Manchesteru[68]

Londýn 16. dubna [1856]

Milý Frederiku,

dnes jsem prostřednictvím zasílatelské společnosti, kterou znáš, poslal na Tvou adresu balíček s: 1. dokumenty o Karsu[53], 2. „Igorem"[24], 3. Destrilhesovými „Confidences sur la Turquie", 4. 2 čísly „L'Homme". V jednom z nich je dopis z Cayenne, ve druhém Pyatova litánie na Mariannu[69], kterou přečetl 25. února tohoto roku na chartistickém mítinku na oslavu Francouzské revoluce. Ten dobrák samozřejmě doufal, že zažije opakování skandálu, který vyvolal jeho „lettre à la reine"[70]. Ale přepočítal se. Z toho zároveň vidíš, jaký subalterní poměr mají zdejší francouzští revolučníci k „Marianne". 5. 2 výstřižky z „People's Paper", mé první dva články o karských dokumentech*. Pošlu Ti i pokračování a závěr. Protože se mi originál I. článku ztratil a doléhal na mne nejen čas, ale ještě víc Ernest Jones, musel jsem z hlavy sesmolit narychlo článek pro „Tribune", takže se mi tam vloudily všelijaké blbiny, které Tvému orlímu zraku jistě neuniknou. Ale to nevadí. Říkám to jen proto, abys věděl, proč jsem Ti tu věc neposlal hned.

Předevčírem se konal malý banket k výročí „People's Paper". Přijal jsem tentokrát pozvání, protože se mi zdálo, že doba to vyžaduje, a to tím spíš, že jsem byl pozván jako *jediný* z celé emigrace (jak oznámil „Paper") a že na mne připadl i první přípitek, tzn. musel jsem pronést přípitek na vládu proletariátu ve všech zemích.

* „Pád Karsu", článek I. a II.

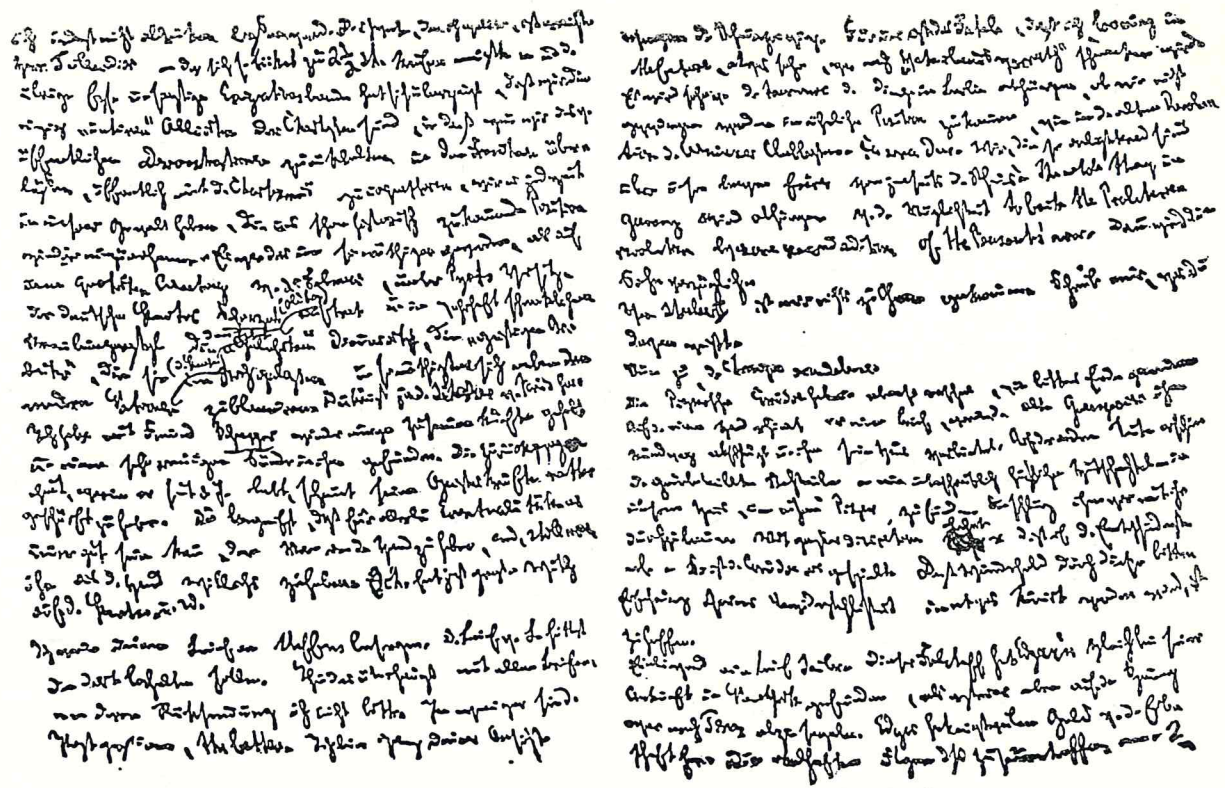

Druhá a třetí strana Marxova dopisu Engelsovi z 16. dubna 1856

Přednesl jsem tedy anglicky malou řeč, kterou ale nechci dát otisknout[71]. Cíle, o který mi šlo, bylo dosaženo. Pan Talandier — který si musel vstupenku koupit za $2^1/_2$ šil. — a celá ta další francouzská i jiná emigrantská banda se přesvědčila o tom, že jedinými skutečně „intimními" spojenci chartistů jsme my a že i tehdy, když se zdržujeme veřejných demonstrací a přenecháváme Francouzům, aby veřejně koketovali s chartismem, bude vždycky v naší moci, abychom znovu zaujali postavení, které nám už historicky patří. Bylo to tím víc zapotřebí, protože na zmíněném mítinku z 25. února za Pyatova předsednictví vystoupil německý „prostý dělník" *Scherzer* (starý brach) a skutečně strašlivým straubingerovským[72] stylem denuncoval německé „učence", „dělníky ducha", kteří je (prosté dělníky) nechali na holičkách a tím je přinutili, aby se vedle jiných národů blamovali. Znáš přece Scherzera ještě z Paříže. Sešel jsem se zase několikrát s přítelem *Schapperem* a našel jsem v něm velice kajícného hříšníka. Ústraní, ve kterém žije už 2 roky, zřejmě celkem zbystřilo jeho duševní síly. Jistě chápeš, že pro všechny případy se může vždycky hodit držet tohoto člověka za ruku, anebo ještě lépe dostat ho z Willichových rukou. Schapper má teď na ty zabedněnce z Windmillu pořádnou zlost[73].

Tvůj dopis Steffenovi* zařídím. Levyho dopis sis měl nechat. Dělej to vůbec se všemi dopisy, o jejichž vrácení Tě nepožádám. Čím méně budou mít co dělat s poštou, tím líp. Pokud jde o Porýnskou provincii, jsem úplně Tvého názoru. Fatální pro nás je, že se mi rýsuje v daleké budoucnosti něco, co bude smrdět vlastizradou. Bude velice záležet na vývoji věcí v Berlíně, zdali se i my nedostaneme nevyhnutelně do podobné situace jako mohučští klubisté[74] ve staré revoluci. To bude krušné. My, kteří máme tak jasno o svých statečných bratřích z druhého břehu Rýna! V Německu bude všechno záležet na tom, bude-li možno podpořit proletářskou revoluci nějakým druhým vydáním selské války. Pak bude všechno v nejlepším pořádku.

O Stieberovi II jsem se nic nedoslechl. Napiš mi, co o tom víš. A teď ke chronique scandaleuse**.

* Viz tento svazek, str. 591.
** skandální kronice.

Pieperovská komedie skončila stejně rychle jako trpce. Na jedné straně dostal dopis, v němž starý zelinář rázně odmítá jeho požadavky a zakazuje mu přístup do svého domu. Na druhé straně se ta zeleně obrýlená sůva — je to nepopsatelně ošklivá škatule — objevila v našem domě, aby si našla „svého" Piepera. Navrhla mu, že s ním foukne. Pieper tento návrh s velkou diskrétností co nejrozhodněji odmítl. A tak komedie končí. Zbývá jen naděje, že toho krasavce tahle trpká zkušenost s vlastní neodolatelností přece jenom trochu vyléčí.

Přikládám dopis od Seilera. Ten Falstaff našel Edgara* hned po příjezdu do New Yorku, zrovna když se Edgar chystal odplout do Texasu. Edgar má zatím peníze z dědictví. Jaké odporné důsledky mělo toto setkání se Seilerem, uvidíš z dopisu.

Krásná společnost. Seiler a Konrad Schramm!

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, I. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgara von Westphalen.

12

Marx Engelsovi

do Manchesteru[75]

26. dubna 1856
28, Dean Street, Soho, Londýn

Milý Frederiku,
v příloze posílám

1. 2 dokumenty o Karsu, pokračování a závěr*.

2. článek, který jsem dal Jonesovi o vévodovi z Yorku**. Napodobuji v něm jakž takž styl starého Cobbetta a posílám ho ke zvláštnímu vyjádření Lupusovi.

3. Proslov starého chartisty Frosta z New Yorku.

4. Dopis od Miquela. Ten bych potřeboval *vrátit*. Dosud jsem mu totiž neodpověděl, protože bych nejdříve rád slyšel Tvůj podrobný názor. Je to trochu ošidná záležitost. Ptát se je „věc někdy choulostivá"*** a je těžké dodržet v odpovědi správnou míru.[76]

Co říkáš projevu pana de Walewského[77]? V Londýně se všeobecně nadává na vládu a dokonce i kramáři mají plnou hubu revolučních frází.

Můžeš-li, pošli něco Pieperovi. Možná že se teď uchytí jako korektor v „People's Paper". Já sám mu teď mohu poskytnout jen zaopatření. Pořádně jsem mu vynadal kvůli jeho hloupým kouskům, které ho znovu přivedly na dlažbu. O zdejší politice bych Ti mohl leccos povědět. Ale bylo by na pováženou svěřovat to poště.

Dnešní „Advertiser" má ve zprávách pařížského dopisovatele

* „Pád Karsu", článek III a IV.
** „Sněmovna lordů a pomník vévody z Yorku".
*** Heine, „Německo. Zimní pohádka", hlava 20.

stručnou, ale zajímavou zprávu o procesu proti stoupencům Marianny[69], kteří si vedou skvěle.

V „Presse" (Paříž) krásný výpad od Pelletana proti Bonapartovu zákonodárnému básníku Belmontetovi, při kterém Pelletan urazil císaře tak, že asi bude vypovězen.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

13

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 7. května 1856
28, Dean Street, Soho

Milý Frederiku,

mohl bych Ti zase poslat jeden dopis z Německa. Ale protože jsi mi zatím nepotvrdil ani *příjem* balíčku, ani *dopisu*, ve kterém bylo Miquelovo psaní, nevím, zda se věci k Tobě dostaly. U riskantních dopisů si člověk musí být jist, že byly doručeny.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinënija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

14

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. května* 1856
28, Dean Street, Soho

Milý Frederiku,

Tvůj dopis jsem dostal. Naléhal jsem na Tebe ve včerejším dopise tolik jednak proto, že ženin balíček *nepřišel* do Manchesteru dřív, ačkoli byl poslán poštou. A za druhé jistě víš, jak je člověku, který kvůli hemoroidům div nevyletí z kůže. *A ten člověk jsem já.*

Jsem rád, že máte s Lupusem úplně stejný názor na Miquelův dopis[76] jako já — dělalo se mi „úplně zle", když jsem měl tu „moudrost" strávit.

Rodina odjíždí, pokud to při peněžních opatřeních, která jsem udělal, všechno klapne, nejpozději za 10—14 dní. Škoda že jsi tak zavalen prací. Jinak bychom si byli mohli udělat malý výlet do Skotska.

V Muzeu Ti všechno obstarám, jakmile tam zase půjdu.

Přikládám

dva dopisy: 1. od Imandta; 2. z Kolína. Bude asi nejlepší, kdyby za mne Kolínským odpověděla má žena. Mezi Kolínem a Düsseldorfem vládne jakási žárlivost kvůli vedení proletářského hnutí. Mimoto nevím, vědí-li Kolínští, že Düsseldorfští úplně skoncovali s Lassallem, který má u nich všeobecně špatnou pověst.

Z Sheffieldu přišlo včera toto komické poselství:

* V originále dubna.

Council Hall, Sheffield, 6. května 56

„Pane doktore,

Výbor pro zahraniční záležitosti[78] v Sheffieldu mne pověřuje, abych Vám vyslovil vřelé díky za velikou službu, kterou jste prokázal veřejnosti svým skvělým *expozé* dokumentů o Karsu, které byly uveřejněny v ‚People's Paper'*. S úctou atd.

Cyples, tajemník."**

To je velkomyslnost, protože mezi „People's Paper" a „Free Press", vůbec mezi chartismem a urquhartismem panuje boj na život a na smrt.[61] Velký Ironside šel ještě o krok dál a vyhlásil, že dr. M. by si zasluhoval „vděčnost celé země" atd. Bylo by mnohem lepší, kdyby mi ti chlapi poslali prachy, které vydělali přetištěním článku o Palmerstonovi pod titulem „Story of the Life etc." (jako pamflet)[79].

Seiler mi posílá — dnes to přišlo — z New Yorku — v „Demokratu" — „Právo německých občanů Spojených států v Evropě". Nikdo to nebude číst, aspoň ne na tomto světě.

Piepera jsem neviděl od té doby, co jsem mu od Tebe odevzdal 2 libry. Mimoto do *včerejšího večera*, jak mi vzkázal Jones, nedodal práci, kterou slíbil pro „People's Paper". Uvidíme. Jestli tentokrát zase svévolně promešká příležitost, ať jde k čertu. Teď má šanci, pitomec.

Salut.

Tvůj

K. M.

Apropos! Viděl jsem Heinovu závěť![80] Návrat k „živému Bohu" a „odprošení před Bohem i lidmi", jak vůbec mohl napsat něco tak „nemorálního"!

Plukovníka Tourouta jsem před jeho odjezdem do Německa už neviděl.

Přiložené dopisy *ne*posílej zpátky. Pozdravuj Lupuse.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

* „Pád Karsu".
** V originále je dopis v anglickém znění.

15

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 23. května 1856
28, Dean Street, Soho

Milý Engelsi,

naši včera odjeli. Tenhle týden jsem nemohl pracovat, protože u nás byl samý shon, a pak mám takový revmatismus v zádech jako ještě nikdy.

Přikládám Bazancourta — „napoleonskou" verzi krymské historie[81]. Nedalo by se z toho něco udělat pro „Putnama"? Potřebuji si nutně zabrat tuhle firmu pro sebe, protože náklady na cestu a vybavení mě přiměly, abych si Zietschovým prostřednictvím vypůjčil 30 liber št. na solosměnku vydanou na 3 měsíce. Někdo od „Putnama" byl u Freiligratha a jsou prý ochotni přijímat příspěvky.

Z Bazancourta jsem četl jenom výňatky ve francouzských novinách. Zdá se mi, že se zde nabízí hodně látky k posměchu. Jinak než frivolně se o tom myslím nedá psát. Pokud se do toho pustíme, nesmíme to udělat moc krátké, ale musíme mít na paměti, že toho máme popsat co nejvíc.

Trübner, který se před 2 měsíci jako by zajímal o mou švédskou prkotinu[82], ale pak o sobě nedal vědět, mi včera napsal a umluvil si se mnou o tom schůzku na úterý. To by znamenalo 20 archů práce.

Stojím před vážným dilematem, jestli teď mám odjet nebo nemám. Na jedné straně musím dřít, abych vyrazil nějaké peníze. Na druhé straně mi doktor říkal — a má myslím pravdu — že musím

trochu cestovat a změnit vzduch, protože mi játra už zas nefungují, jak mají. Ještě jsem se nerozhodl, co mám dělat. Pobyt zde taky není nejlacinější, protože mám na krku Piepera. Ale hlavní je práce.

Pokud jde o Bazancourta, napiš mi, jestli potřebuješ i první díl. Nedá-li se s tím nic dělat, bude líp, když ho nekoupím.

Píše se mi dnes mizerně, ale musím Tě přesto poprosit, abys mi vysvětlil jednu filologickou pochybnost. V Shakespearově „Jindřichu IV." je hiren místo Siréna a podle poznámky pedanta Johnsona se forma hiren vyskytuje i u jiných starších anglických spisovatelů. Záměna S a H je docela v pořádku. Ale nemohlo by hiren, a tedy i Siréna, souviset s Hure?* Nebo s hoeren, auris** atd.? Vidíš, jak hluboce jsem dnes sklíčený, když mě tento případ tolik zajímá.

O Rugově tragédii „Neue Welt", kde „tragédie lásky přechází v její frašku", jsem slyšel krajně podivné zprávy. O tom příště.

Gercen odjíždí do Švýcarska. Čekám, co mi napíšeš o Irsku.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* nevěstka (německy).
** slyšet, sluch.

16

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 23. května 56

Milý Marxi,

za našeho putování po Irsku[83] jsme se dostali z Dublinu do Galwaye na západním pobřeží, pak 20 mil na sever do vnitrozemí, pak do Limericku, dolů po Shannonu do Tarbertu, Tralee, Killarneye a zpátky do Dublinu. Celkem asi 450—500 anglických mil přímo v terénu, takže jsme viděli zhruba dvě třetiny celé země. Kromě Dublinu, který se má k Londýnu asi jako Düsseldorf k Berlínu a má úplně charakter bývalého malého sídelního města a taky docela anglickou architekturu, vypadá celá země a zejména města tak, jako by člověk byl ve Francii nebo Horní Itálii. Četníků, flanďáků, advokátů, byrokratů a majitelů rytířských usedlostí je tu jako když máku naseje, přitom po nějakém průmyslu ani stopa, takže by bylo skoro nepochopitelné, z čeho všichni tito paraziti žijí, kdyby jejich odpovídajícím protějškem nebyla bída rolníků. „Kárná opatření" jsou zřejmá na každém kroku, vláda fušuje do všeho, po tzv. samosprávě ani stopy. Irsko lze považovat za první anglickou kolonii, a to za takovou, v níž Anglie vzhledem k její blízkosti vykonává vládu ještě starým způsobem přímo; a už tady je vidět, že tzv. svoboda anglických buržoů spočívá na útisku kolonií. V žádné jiné zemi jsem neviděl tolik četníků a ožralý výraz pruských četníků dosáhl u této policie, vyzbrojené karabinami, bajonety a pouty, své nejvyšší dokonalosti.

Typické pro zemi jsou zříceniny, nejstarší z 5. a 6. století, nejnovější z 19. století, s mezistupni ze všech údobí. Nejstarší

ruiny jsou výhradně kostely, od roku 1100 kostely a zámky, od 1800 rolnická stavení. Tato rozpadlá rolnická stavení, opuštěná většinou až po roce 1846, pokrývají celou západní část země, ale zejména oblast kolem Galwaye. Nikdy jsem si nemyslel, že hladomor může být takovou hmatatelnou skutečností.[84] Celé vesnice leží opuštěné a mezi nimi se rozkládají nádherné parky menších landlordů, většinou advokátů, skoro jediných obyvatel této končiny. To je společné dílo hladomoru, vystěhovalectví a clearances[85]. Přitom nevidíš na polích ani dobytek, celá země je úplná poušť, o kterou nikdo nestojí. V hrabství Clare, na jih od Galwye, je to trochu lepší, tam je aspoň dobytek a směrem k Limericku jsou kopce už znamenitě obdělány, většinou skotskými farmáři, zříceniny jsou odklizeny a země vypadá civilizovaně. Na jihozápadě spousta hor a bažin, ale také úžasně bujný lesní porost, pak zase překrásné louky, zejména v Tipperary, a kolem Dublinu je už země, na které je hned vidět, že se pozvolna dostává do rukou velkých farmářů.

Dobyvačné války Angličanů od roku 1100 do roku 1850 (tak dlouho tyto války i stav obležení v podstatě trvaly) zemi úplně zničily. U většiny zřícenin lze zjistit, že byly pobořeny ve válkách. Tím se také vytvořila zvláštní národní povaha Irů, a při všem svém národně irském fanatismu ti chlapi cítí, že už ve své vlastní zemi nejsou doma. Irsko Anglosasům! To se teď uskutečňuje. Ir ví, že Angličanu, jehož prostředky mají v každém ohledu převahu, nemůže konkurovat; vystěhovalectví potrvá tak dlouho, dokud nepůjde k čertu převážně, ba téměř výlučně, keltský ráz obyvatelstva. Kolikrát už se Irové rozmáchli, aby něčeho dosáhli, a pokaždé byli rozdrceni politicky i průmyslově. Uměle, soustavným útlakem se z nich stal úplně zchátralý národ, a teď jejich poslání, jak známo, spočívá v tom, že zásobují Anglii, Ameriku, Austrálii atd. kurvami, nádeníky, pasáky, rošťáky, podvodníky, šejdíři, žebráky a jinou spodinou. Zpustlý charakter má i aristokracie. Statkáři, kteří všude jinde zburžoazněli, tady dokonale zchátrali. Jejich venkovská sídla obklopují překrásné parky, ale kolem dokola je poušť, a není jasné, kde by se tady měly vzít peníze. Ti hoši jsou k popukání. Většinou vysocí, silní krásní chlapi ze smíšené krve, všichni nosí pod mohut-

nými římskými nosy obrovské kníry, tváří se, jako by každý z nich byl plukovník ve výslužbě, jezdí po zemi sem a tam za nejrůznějšími radovánkami, a když se na ně informuješ, nemají ani groš, dluhů jak kvítí a žijí ve strachu před Encumbered Estates Court[86].

O tom, jak Anglie v této zemi vládne — represálie a korupce, dávno předtím, než se o to pokusil Bonaparte — někdy příště, pokud brzy nepřijedeš. Jak to s tím vypadá?

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

17

Engels Marxovi

do Londýna

Milý Marxi,

přikládám článek[87], který ale musíš teprve prohlédnout, kvůli kanceláři jsem se dnes k tomu zas nedostal.

S Bazancourtem[81], touto Bonapartovou batrochomyomachií[88], se dá leccos udělat. Ale I. svazek je k tomu naprosto nutný, pošlu Ti za něj zítra šestišilinkové známky nebo je raději přikládám už teď.

Radím Ti, aby ses hned sbalil, vzal s sebou nejnutnější papíry, pak můžeš stejně dobře pracovat jak tady, tak i ve Skotsku, aspoň na některých věcech. Bazancourta bychom mohli dělat víceméně společně, hlavní práci bys ovšem musel udělat Ty, teď, kdy se obchod neustále rozšiřuje, mě obchodní záležitosti zaměstnávají natolik, že na pravidelnou a soustavnou práci není ani pomyšlení. Až zde tu věc dokončíš (1 článek by samozřejmě stačil), můžeš přece vždycky buď tady psát parlamentní články, nebo si zajet do Skotska a po návratu dělat ještě na něčem zde. Dokud nebude panslavismus[13] hotov, nechtěl bych si na sebe naložit příliš mnoho dalších závazků, které bych nakonec nemohl dodržet; ale Tvé zdraví přece také stojí za úvahu, a po té stránce si myslím, že mám pro Tebe dobrý nápoj: totiž lehké bavorské pivo a pak ještě asi tucet lahví bordeauxského, a to je se změnou vzduchu pořád lepší než half-and-half* atd.

* half-and-half — druh piva — polovina porteru, polovina anglického piva.

Pokud to půjde, napíši Ti zítra zas pár řádků, dej mi zprávu, jak ses rozhodl.

Tvůj

B. E.

Manchester 26. května 56

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

18

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 29. května 56*
28, Dean Street, Soho

Milý Engelsi,

těžko asi budu moci odtud odjet dřív než koncem *příštího* týdne, protože záležitost s Trübnerem se rozhodne teprve do té doby a kromě toho musím ještě mluvit s Zitschkem, který se sotva vrátí do Londýna před udaným termínem. Rozhodně Ti ještě předem napíšu, kdy odtud odjedu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Letopočet doplnil v rukopise Engels

19

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 5. června 1856
28. Dean Street, Soho

Milý Frederiku,

koncem tohoto týdne pojedu do Skotska; odtamtud pak přijedu za šest dnů za Tebou, přirozeně Ti dám zprávu. Pokud mi budeš psát, piš tento týden na adresu: C. Marx, u P. Imandta, 29, Cowgate, Dundee. Rozhodl jsem se, že k Tobě pojedu přes Skotsko ze dvou důvodů:

1. *zdravotních*, protože vím, že plavba po moři mě postaví na nohy a revmatismus mi dal pokoj teprve předevčírem. Přitom mám hrozně krvavou stolici a jiné nepříjemnosti. Poradím se samozřejmě také se svým lékařem.

2. *Pieper*. Doprovodí mě do Skotska a vrátí se pak do Londýna. Kdybych na tuto dohodu nebyl přistoupil, byl by se ten mládenec, jak byl pevně odhodlán, vydal s falešným pasem do Paříže, prý s úmyslem jít odtamtud pěšky do Ženevy; peníze na cestu dostal od svého bývalého žáka A. Rothschilda. Chápeš, jak podivně a trapně by taková výprava asi dopadla.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

20

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 6. června 1856

Milý Engelsi,

plán se zase změnil. Důvody ústně. Pieper mě doprovodí do Hullu a pak se vrátí do Londýna. Já přijedu z Hullu za Tebou.[89]

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

21

Marx Engelsovi

do Manchesteru

28. července 1856
28, Dean Street, Soho, Londýn

Milý Frederiku,

v dopise, který jsem dnes dostal via Manchester, mi žena oznamuje, že jí 23. července zemřela matka*. To urychlí její návrat do Londýna.

Zároveň přišel dopis od Miquela, který sem chce přijet za 8—10 dnů. V tomto okamžiku velice nevhod.

Pieper přišel už před 2 týdny o místo. Tentokrát bez vlastní viny. Tajil celou věc, dokud tu byl Lupus. Sazeči intrikovali, aby dostali do podniku nějakého chlapa, který patří k jejich vzájemnému podpůrnému spolku[90].

Pokud jde o Sheffield, vypadá to takto:

V minulém čísle ti chlapi hanebně škrtali. Pieper nato napsal Cyplesovi: „Z pověření dr. Marxe Vám sděluji, že Vám nemůže blahopřát k opravám atd."[91]

Pak přišel tento dopis od Ironsida**:

„Free Press Office, Sheffield,
19. července 1856

Milý pane doktore,

nemohlo by uspokojit ani nás, ani Vás, kdybyste ukončil svůj článek tak náhle, jak jste to teď navrhl. Lituji, že jsem měl tak

* Karolina von Westphalen.
** Marx má na mysli Cyplese.

málo úspěchu při zkrácení Vašeho příspěvku z minulého týdne, a byl bych váhal tak učinit, kdyby se bohužel nevytvořila situace, v níž nebylo jiné řešení skutečně možné. Pokud jde o sdělení pana Ironsida, dovolte mi poznamenat, že v dalším dopise, který jsem mezitím od něho dostal, vyjadřuje své politování nad tím, že jste si jeho dopis vyložil jinak, než zamýšlel, a naznačuje domněnku, zdali jsem Vás *já* nějak neurazil. Nevidím žádný důvod, proč by naše pracovní styky neměly pokračovat k oboustranné spokojenosti, a odvažuji se doufat, že pro příští číslo dostanu obvyklou zásilku rukopisů. Omluvte mě laskavě, že píši tak pozdě. Měl jsem mnoho práce. Váš atd. *Cyples.*"

Odpověď.

„22. července 1856

Vážený pane,

píši Vám znovu sám, abyste viděl, že Vám naprosto nic nezazlívám, neboť k tomu opravdu nemám důvod. Ve svém dopise z 19. července píšete: ‚Nemohlo by uspokojit atd.' tedy, pokud jde o mé uspokojení, to ponechte prosím úplně stranou. Pokud jde o ‚uspokojení' pana Ironsida, ocituji Vám přesně slova z jeho ‚sdělení'. Když Vám napsal, že již první článek byl pro něho ‚*příliš silnou dávkou*', pokračuje:

‚Vždyť (články dr. Marxe) list pohřbí. To se nesmí stát. *Musí se s nimi okamžitě skoncovat.* Nesmíte přijmout už víc než dvě dávky — pro tento týden a pro příští. Raději mu hned *v tom smyslu* napište.'[92] *Rozhodně* se nechci dopustit zabití tím, že bych panu Isaaku Ironsidovi podal další ‚dávku' a tak ho ‚pohřbil' mezi listy jeho vlastních novin. Váš atd.

Dr. K. M."*

Tím korespondence zatím skončila. Ale *po penězích* taky ještě ani potuchy. Jones říká, že jsem ty chlapy mohl kvůli celé věci hned na začátku zažalovat.

Jistě chápeš, že jsem jako na trní. Musím se postarat o byt, až naši přijedou, a přitom nevím, jak se dostanu ze starého, ani jak se

* Viz tento svazek, str. 599.

dostanu do nového, protože nemám ani peníze v ruce a ani žádné bezprostřední vyhlídky. Elektrický kartáč se marně snaží vrátit vlasům jejich čerň, protože atra cura je bílí víc než kdy jindy. Zitschke zmizel a tak se aspoň splacení dluhu odsunulo na neurčito.

Espartero a Pucheta ve španělské komedii — krásnější protiklad mezi hrdinou liberální buržoazie a hrdinou „luzy" dějiny nevytvořily.[93]

Salut.

Tvůj

K. M.

Freiligrath teď nemá jiného nadřízeného než správní radu, která se schází každou sobotu.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

22

Marx Engelsovi

do Manchesteru[94]

[Londýn] 1. srpna 1856
23, Dean Street, Soho

Milý E.,

pětilibrovou bankovku jsem obdržel a velice Ti za ni děkuji, ale slíbený dopis ještě ne. Přikládám dopis od toho blázna Mirbacha, který jsem dostal — via Berlín(!).

Ze Sheffieldu ještě peníze nepřišly. Dnes jsem poslal po Pieperovi ultimativní dopis. Mezitím došlo k této události: Včera se u mne objevil *Urquhartův* buldok — slavný Collet. Přišel prý přímo z pověření Velikého Kofty[95]. Urquhart prý velmi lituje, skutečně prý ho velice mrzí, že pan Ironside vůbec zasahoval do mých článků atd., které považuje za mimořádně hodnotné atd. Prosil mě pak, abych mu vyprávěl, jak se to všechno přihodilo. Pan Urquhart soudí, že hlavní příčinou sporu bylo asi vyškrtnutí některých částí rukopisu atd. Vyprávěl jsem mu pak, jak to bylo, a předložil jsem mu písemné důkazy. Pak se mne zeptal, jestli jsem ochoten přistoupit na nějaký kompromis, což jsem bryskně odmítl a řekl jsem mu, že nejsem žádný literární nádeník placený od řádku a že se mnou nemůže jednat jako s těmi londýnskými rošťáky od novin. Zdálo se, že čeká jenom na toto prohlášení, protože mi neobyčejně vážně začal vyprávět, že Urquhart považuje „Free Press" za neuspokojivý. Pan Ironside prý byl mezi dvěma ohni, protože „Free Press" je skutečně jenom jakýsi výtah z „*Sheffield* Free Press", který má mimochodem dvakrát tak velký rozsah jako „Free Press" — a co odpovídá přáním čtenářů „Sheffield Free Press", není rozhodně

pochuti čtenářům „Free Press" a naopak. Pan Urquhart se proto rozhodl, že asi za měsíc založí v Londýně diplomatický časopis. Doufá prý, že tam dám celé „Revelations"[82] a že se na něho nehněvám. Odpověděl jsem neurčitě, takže se to dalo chápat jako souhlas, ale zároveň mi zůstala otevřená možnost odmítnout, kdyby byly podmínky příliš špatné nebo časopis moc ztřeštěný. Všechno bude záležet na tom, jaké bude mít časopis zaměření. V Londýně je to něco jiného než v Sheffieldu a kdyby měl Urquhart se svými kontrarevolučními nesmysly vystupovat tak, že bych se spoluprací s časopisem blamoval u zdejších revolucionářů, musel bych ovšem, i když by to bylo pro mne za současných mizerných poměrů velmi těžké, odpovědět negativně. Ale uvidíme. Rozhodně se teď dostalo dostatečné satisfakce mé spisovatelské cti, když šéf přímo desavuoval svého zástupce. Už kvůli Bucherovi a kvůli té demokratické bandě je to žádoucí řešení.

Teď se přímo v Urquhartově táboře náramně porvou. Zdá se, že mají podle všeho za lubem jednu lumpárnu, udělat z chudáka Cyplese obětního beránka. Collet mi např. říkal, že mu není jasné, jestli mi Cyples poslal Ironsidův dopis s jeho vědomím. Na to jsem mu odpověděl, že Cyples, který se zdá být slušný člověk, slyšel už tolik hřímat proti „tajné diplomacii", že samozřejmě předpokládal, že v redakci „Free Press" vládne „veřejná diplomacie".

Dnes jsem dostal dopis od ženy. Matčina* smrt na ni zřejmě hluboce zapůsobila. Bude muset zůstat v Trevíru 8 až 10 dnů, aby prodala naprosto zanedbatelnou pozůstalost po matce a rozdělila se o výtěžek s Edgarem**. Píše mi o svém plánu, že se zdrží pak ještě několik dnů nedaleko Trevíru u jedné přítelkyně. Potom chce jet do Paříže, odtamtud přímo na *Jersey*, a vymyslela si, že bychom tam měli strávit září a říjen. Předně proto, aby se zotavila, a taky prý je to levnější a příjemnější než v Londýně, konečně prý se děti naučí francouzsky atd. Samozřejmě neví nic o tom, co se děje tady. Zatím jí napíši, že je to výborný nápad, i když ve skutečnosti nevím, jak by se dal provést. Viděl jsem včera zase „*New York Tribune*" (týdeník). V celém listě není nic než předvolební humbuk

* Karoliny von Westphalen.
** Edgarem von Westphalen.

a tak to bude pokračovat celé měsíce. Něco seriózního se zase může začít s „New York Tribune" teprve tehdy, až celý ten cirkus s presidentskými volbami skončí.

Salut.

Tvůj

K. M.

P. S. Viděl jsem u Blinda 2 svazky emigrační jeremiády od Simona z Trevíru[96]. Prázdnota a nuda, co slovo, to chyba, školácký diletantismus, floutkovská zbabělost, naivní fouňovská namyšlenost, vodnatá polévka s rozvařenými plody Grünova ducha, rozmáchlá banalita, něco podobného ještě nikdy nevyšlo. To ještě chybělo, aby „německý parlament" dostal poslední kopanec do zadku, tato blamáž jednoho z jeho hrdinů. Přirozeně jsem to jen prolistoval. Přečetl bych ten krám asi se stejnou chutí, jako bych pil mýdlovou vodu nebo si připil s velkým Zarathustrou na bratrství horkými kravskými scankami. Strašidlo nás dvou pronásleduje Simona a spol. na každém kroku. L. Blanc, Blanqui, Marx a Engels jsou pro něho ďábelská čtyřjedinnost, na kterou nikdy nezapomíná. Mj. prý jsme — coby učitelé „ekonomické rovnoprávnosti" — oba hlásali „*ozbrojené*(!) přivlastnění kapitálu". I vtipy, které jsme si dělali v „Revue" ze Švýcarska, ho „znechucují". „Ani civilisté, ani stálé vojsko, ani milionáři, ani žebráci" — „Marx a Engels doufají, že Německo nikdy neklesne na tento stupeň ponížení".[97] Zvláště podivuhodné je, jak nás ten chlap oba chápe jako *singulár*, „Marx a Engels *říká*" atd.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

23

Engels Marxovi

do Londýna[98]

Manchester, 4. srpna 1856

Milý Marxi,

dopis, který jsi nedostal, se v tom horku vypařil. Nevím, zdali vás tam také tak najednou přepadla ta tropická vedra, kdy se nedá dělat nic jiného, jen se neustále koupat a mýt, zevně vodou a uvnitř různými jinými tekutinami. Včera jsem byl úplně vyřízený a sotva s to vyjít z domu, od čtvrtka jsem se nepřestal potit, dokonce ani při koupání, a i ta nejhloupější práce v kanceláři člověka schvátí tak, že je potom úplně vedle. A přitom v noci stejně dusno jako ve dne.

Jsem moc rád, že ta věc s Urquhartem takto proběhla. Naše rezolutní způsoby těm rošťákům přece jenom nakonec nejvíc imponují. Doufám, že se to dá zařídit, aby ty články v Urquhartově plátku vyšly,[82] no, uvidíme.

Denně čekám dopis od táty*, kterým mě povolá do Londýna. Pokud mě vyzve, zařídím se tak, abych mohl odjet v sobotu. V sobotu se stěhuji, nový byt ještě nemám a ani nevím, jestli si nějaký najmu nebo jestli se budu týden někde potloukat, protože po návratu mám v plánu nejrůznější bláznivé kousky.

Byl tady můj švagr**, výborný člověk, co do zásad komunista, co do zájmů buržoa, jak sám velice naivně říká, ale když mluví o komunistických otázkách, říká pořád „*my*"; chtěl mě přemluvit, abych podal Prusům malíček kvůli amnestii, nato jsem přirozeně

* Bedřicha Engelse st.
** Karl Emil Blank.

odpověděl velmi rozhodně, a on sám nakonec uznal, že 1. to nemohu udělat, a 2. že by mi Prusové odpověděli, abych jim políbil atd. — Zdá se, že si nedělal velké iluze o mém rozpoložení, a když odjížděl, měl jich ještě míň, ale velice ho překvapilo, že mě našel v tak dobré náladě.

Mirbachovi napíšu, jakmile se trochu ochladí, teď to ode mne nemůže nikdo žádat. 24 stupně Réaumura není žádná legrace, když při nich musíš pobíhat v důstojném burzovním oblečení.

Kdyby se dal uskutečnit ten plán s Jersey, což by jistě mělo své klady a nemuselo by být úplně nemožné, ať se Tvá žena v Paříži informuje, jak je to vlastně s cestovní trasou a se spojením, jinak by se mohla dostat do pěkné kaše. Myslím, že jediné francouzské město, kam jezdí parník z Jersey, je Saint Malo. Ať Ti pár crapauds[99] vylíčí poměry. Znáš přece některé, kteří tam byli.

Velkého Piepera můžeš ujistit, že jsem četl jeho velký přefiltrovaný článek o Španělsku v „People's Paper" ještě dřív, než vyšel originál v „Tribune",[100] „čert to vem"! To je nádhera! „P. P." se hodí leda k tomu, aby visel na záchodě, co to tam vychází za hovadiny: s politováním se dozvídáme, že se lord Tenaten řízl do prstu atd.; řekni přece Jonesovi, ať svého redaktora pořádně zpéruje za takové blbosti.

Ty peníze těm lumpům v Sheffieldu rozhodně nenechávej — musí klopit stůj co stůj.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

24

Marx Engelsovi

do Manchesteru[101]

[Londýn] 22. září 1856
28, Dean Street, Soho

Milý Engelsi,

byl bych Ti už dřív potvrdil příjem Tvého dopisu, ale už asi 14 dnů jsem den co den od rána do večera ztratil hledáním bytu. V té staré díře jsme už v žádném případě nemohli zůstat. Konečně jsme byt našli — vlastně celý dům, který musíme sami vybavit. Je to: 9, Grafton Terrace, Maitland Park, Haverstock Hill, Hampstead Road. Nájemné: 36 liber št. 29. září se tam máme nastěhovat; tento týden se musíme zařídit. Jsme trochu v nesnázích, protože ve městě máme zaplatit asi 26 liber a za nové zařízení ještě o hodně víc. Tzn. chybí nám asi 10—15 liber — taky jenom dočasně, protože žena má dostat z trevírského dědictví ještě větší částku od bratra* v Berlíně. Včera nám napsal, že peníze ještě nemůže poslat, protože dolnoslezské železniční akcie, ve kterých je uložen kapitál připadající ženě, se teď dají prodat jen s velkou ztrátou. V této souvislosti pan ministr melancholicky poznamenal: „Právě teď je ovšem velmi nevhodná doba, protože kurs všech těchto skutečně cenných papírů velmi klesl v důsledku závratných spekulací společnosti Crédit mobilier a komanditních společností."

Můžeš-li nám část chybějících peněz půjčit, chtěl bych získat zbytek ze zastavárny, dokud nepřijdou ty z Berlína. Nejhorší je, že nesmíme ztrácet čas.

Zpráva o Weerthově smrti mnou hrozně otřásla, nechtělo se

* Ferdinanda von Westphalen.

mi věřit, že je to pravda. Freiligrath už mi taky psal kvůli nekrologu. Ale opravdu nevidím, který list v Německu by se k tomu hodil, snad prozatím nekrolog v „Tribune", dokud doba neumožní udělat něco víc a lepšího. Co o tom soudíš?

Na dnešek mě pozval na večeři ten člověk od Putnama*, který je zas tady. Nevím, jestli tam půjdu. Mluvím špatně anglicky a tím bych se mohl blamovat.

„*Tribune*" mi vrátila *neotištěné* články. Jde všeho všudy o ten panslavismus[13] a o mé články o podunajských knížectvích[3]. Pan Dana píše, že budou muset ztráty podle práva hradit, nepodaří-li se mi ty věci umístit jinde, protože mi nepřednesli zavčas své námitky. V opačném případě očekávají, že jim část jejich výdajů vrátím. Nous verrons.**

Bruno Bauer uveřejňuje dva svazky o Anglii.[102] Zřejmě v nich obšírně pojednává o vepřinci svého drahého bratra***. Nevím, co jiného v Anglii viděl.

Pieper, kterého jsem při příjezdu své ženy vystrnadil, se za 2 dny zase objevil a nastěhoval se zpátky, což zrovna teď rozhodně není příjemné. Až se přestěhuji do nového bytu, ubytuji ho pohodlně a na svou záruku ve známé malé díře v Dean Street.

K 15. říjnu se čeká pruská amnestie. Ottova matka zemřela, zanechala 2000 tolarů, které pruská vláda zkonfiskovala na úhradu „nákladů kolínského procesu"[103].

Minulý pátek tu byl Strohn. Tan chlap hrozně ztloustl a jeho spokojenost tím zřejmě jaksi přibrala na úkor jeho důvtipu. Ani huba už mu nevisí tak nakřivo jako dřív, spíš blahobytně.

O Heinovi jsem se dozvěděl různé podrobnosti, které vyprávěl ženě v Paříži Reinhardt. O tom podrobněji někdy jindy. Teď jen tolik, že jeho verše

„Ona však v osm už pila, trala,
červené víno a jen se smála."†

se mu do písmene splnily. Jeho mrtvola ležela ještě v domě smutku

* Frederick Olmsted.
** Uvidíme.
*** Edgara Bauera.
† Heine, „Žena". Ze sbírky „Romance".

— v den pohřbu — a pasák té andělsky líbezné Matyldy* už stál přede dveřmi a skutečně si ji odvedl. Čacký „Meissner", který apropos Heine nakecal německému publiku takové jalové kraviny,[104] dostal od „Matyldy" hotové peníze, aby tu svini, která chudáka Heina usoužila, ještě velebil.

A teď ještě jednu historku apropos Moses Hess. Tento mladík vděčí za svou slávu hlavně Sazonovovi. Když Hess a Moseska** přišli do Paříže, byl tento Rus úplně na dně, úplně otrhaný, úplně bez peněz a bez úvěru a proto taky úplně plebejský a revoluční a nakloněn světoborným ideálům. Sazonov se doslechl, že Moses má nějaké „prachy". A tak se přitřel z jedné strany k Mosesovi a z druhé strany k Mosesce. S Moseskou se pelešil a Mosese vyhlásil za velké literární lumen a uvedl ho do revuí a do redakcí novin. Vladimír *** měl samozřejmě ve všem prsty a všude přístup. Tím vyždímal z lakomého Mosese dost prachů, aby mohl znovu „oslňovat" a házet návnady na nový úvěr. Tak navnadil Sazonov jednu bohatou starou židovku a uzavřel s ní košer sňatek. Ale od té doby začal být zas nóbl a Mosesovi, o kterém roztrušuje, že je to docela obyčejný a podřadný človíček, ukázal záda. Mosesku ale zrádně opustil, a ta teď běhá po Paříži, nadává a láteří a každému, kdo to chce poslouchat, vykládá o zradě perfidního Moskala. To je do jisté míry historie slávy a úpadku domu Mosesů.

Četl jsi už Golovinův list — „*Russia*" atd. —, který vychází v Londýně?

„*L'Homme*" byl pro nedostatek prostředků zastaven. „*Nation*" zanikla. Se stejným zaměřením, ale ještě o hodně horší, existuje už jenom „*Le National*".

Pozdravuj srdečně Lupuse.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinĕnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Mathilde Heinová.
** Sibylle Hessová.
*** Nikolaj Sazonov.

25

Marx Engelsovi

do Manchesteru

26. září 1856
28, Dean Street, Soho, Londýn

Milý Frederiku,

především musím s díky potvrdit příjem prašulí. Byl bych to udělal už včera, ale s tím stěhováním je u nás všechno vzhůru nohama. Přitom ještě není jisté, budeme-li se moci do pondělka vystěhovat, protože ani s Tvými penězi a s tím, co jsme dostali v zastavárně, jsme ještě nedali plně dohromady částku, kterou potřebujeme. Nynější krize na kontinentálních burzách nám přichází osobně nevhod.

Nového není nic než to, co už asi víš, že zemřel *Stirner*. Jak jsem slyšel od Freiligratha, došel do Londýna dopis od jeho „exlásky"* z Austrálie, ve kterém píše, že se znovu provdala, ale zároveň že se obrátila na víru a svým připomínáním „vyššího života na onom světě" dokázala svého novum hominem** přivést „do blázince". S tím blázincem to je třeba chápat *verbatim*.

S tím člověkem od Putnama*** jsem tedy povečeřel. Kromě mne tam byl už jen Freiligrath a jeden starý Yankee. Putnamovec byl takový klidný dobrák, ale ten druhý Yankee je bystrý a vtipný chlapík. Putnam chce, aby ses po „Bazancourtovi"[81] pokud možno znovu pustil do otázky „lodi proti pevnostem", protože v souvislosti s poslední válkou[105] to Ameriku zvlášť zajímá. Pak také plovou-

* Marie Wilhelminy Dähnhardtové.
** nového muže.
*** Frederickem Olmstedem.

cí baterie a dělové čluny, lehká nebo těžká děla atd. To všechno zřejmě vzhledem k blízké nebo pozdější válce Ameriky proti Anglii. Kromě těchto militarií mám pak já psát o Heinovi. Zkrátka a dobře, s touto velmi „dobrou" firmou můžeme teď navázat pravidelné styky.

Dům, který jsem si najal, je za tu cenu překrásný a těžko by byl tak lacino k pronajmutí, kdyby jeho blízké okolí, cesty atd. nebyly poněkud nehotové. Až přijedeš do Londýna, najdeš teď pravý domov.

Co si *Ty* myslíš o vyhlídkách na peněžním trhu? Zvyšování diskonta na kontinentě částečně nesporně souvisí s tím, že vlivem kalifornského a australského zlata teď stříbro proti zlatu stouplo (belgická banka dává už jenom 19 fr. 40 c. stříbra* za jeden napoleondor) a že obchodníci s drahými kovy proto stahují stříbro z bank všude tam, kde je zlato a stříbro zákonným standardem. Ale ať už má zvyšování diskonta jakékoliv příčiny, urychluje zcela jistě krach enormních podvodných transakcí a zejména úpadek velkého pawningshopu v Paříži[106]. Nevěřím, že by velká měnová krize přetrvala zimu roku 1857. Ti pitomí britští osli si namlouvají, že na rozdíl od kontinentu je u nich tentokrát všechno zdravé. Nemluvě o intimním svazku mezi Old Lady of Threadneedle Street s pařížským koncernem[107] ti osli nevidí, že velká část anglického kapitálu je uložena v kontinentálních úvěrech a že jejich „zdravá" obchodní expanze (export má letos dosáhnout 110 miliónů liber št.) se opírá o „nezdravou" spekulaci kontinentu, tak jako se jejich civilizační propaganda z let 1854 až 1856 opírala o coup d'état** z roku 1851. Na rozdíl od dřívějších krizí ovšem Francie tentokrát našla formu, kterou by se tyto machinace daly propagovat a také se propagovaly po celé Evropě. V protikladu ke galské rafinovanosti v podobě saint-simonismu,[108] spekulací s akciemi a imperialismu se tuzemská anglická spekulace zřejmě vrátila k primitivní formě obyčejného a stoprocentního *podvodu*. O to se opírali Strahan, Paul a Bates; Tipperarská banka nebožtíka Sadleira; velké podvody Davidsona, Colea a spol. v City; teď Královská britská banka;

* Toto slovo doplnila redakce.
** státní převrat.

a konečně historie s Křišťálovým palácem[109]. (Do oběhu bylo dáno 4000 falešných akcií.) A tomu, že Britové spekulují v cizině pod kontinentálními barvami a doma se vracejí k prostému podvodu, říkají ti chlapi „zdravý stav obchodu".[110]

To všechno má ostatně tentokrát evropský rozsah jako nikdy předtím, a pochybuji, že budeme moci odtud ještě dlouho jenom přihlížet. Ostatně i to, že jsem se konečně zmohl na to, abych si zase zařídil dům a dal si poslat knihy, mi dokazuje, že „mobilizace" našich osob je na dohled.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

26

Engels Marxovi

do Londýna[111]

[Manchester ne dříve než 27. září 1856]

...* Kvůli Weerthovi chci napsat ...ovi** do Berlína, ten snad přece jenom něco dostane do nějakých novin, nezáleží na tom, do kterých, jenom když to vyjde. Lupus se o té zprávě víc než deset dnů po mém návratu z Londýna ani slovíčkem nezmínil a vyrukoval s tím teprve den před tím, než přijel táta***, velice pozdě, asi v 11 hodin večer. Dovedeš si představit, jak mě takové hloupé jednání zarazilo a rozzlobilo. Následující týden — 14 dní jsem byl v jednom kole, nemohl jsem ani zajít za Steinthalem a dozvědět se něco bližšího, nemluvě už ani o tom, abych myslel na nekrolog atd. Je pravděpodobné, že Weerth zanechal nějakou literární pozůstalost, postarám se, abych se na ni mohl podívat.

Příležitostně bys mi mohl poslat panslavismus[13], rád bych to, jakmile budu mít čas, přepracoval a dal tomu přijatelnou podobu. — pro „Putnama"(?) nebo pro něco jiného, co se snad mezitím naskytne. Knížectví[3] bych chtěl *zrovna teď*, dokud ještě ten rámus trvá, nabídnout některým anglickým novinám nebo měsíčníku. Jak pokračuje ta věc s Urquhartem ... velice pochybuji o tom ... zatím nevidím žádnou možnost. Na nás se amnestie rozhodně vztahovat nebude.

Historky o Mosesovi† a Mosesce†† nás tady velice rozesmály.

* Začátek dopisu utržen.
** Na všech vytečkovaných místech je v originále papír poškozen.
*** Bedřich Engels st.
† Moses Hess.
†† Sibylle Hessová.

Stejně jako Ewerbeck[112] zakoupil si i on místo na Père-Lachaise francouzské literatury.

Golovinovu „Russia" jsem neviděl, pošli mi jedno nebo dvě čísla, podívám se, co je to zač, tady to vůbec nikdo nezná.

Na Bazancourtovi ještě pracuji[81], myslím, že s tím budu asi tak za 10 až 14 dnů hotov. Jak vidíš, nejde to tak rychle, nemohl jsem si nic předem připravit. Kdybych tak měl své staré články z „Tribune" o té válce[105]! Všechen materiál musím zase shledávat. S loďmi proti pevnostem pak také budu moci posloužit, a pak už budeme hledět, aby se spojení udrželo.

Teď se už vůbec nedá pochybovat o tom, že zlato proti stříbru kleslo. Ale taky fakticky *zmizelo* stříbro, ale kam, to mi není docela jasné. Hodně ho asi bylo v tom zmatku zakopáno a schováno v Číně. A pak byla obchodní bilance Indie a Číny proti Anglii, kontinentu a Americe dohromady v poslední době neobyčejně příznivá. Rozhodně je Johnu Bullovi velice příjemné, že už teď ztrácí na každé libře 6 pencí.

Mraky na peněžním trhu se velice vážně stahují, a starý „horizon politique"[113] z „Constitutionnelu" asi zas přijde ke cti. Příznačná je historka, která se přihodila minulé úterý v bance, odkud bylo vyzvednuto za 1 milión zlata. Vypadá to skoro tak, jako by celá věc začínala už teď, ale může to být také jenom předehra. Teoreticky by do toho muselo být plně zavlečeno Rusko, ještě než dojde ke krachu, ale to se asi nedá čekat a je to snad i lepší. Co tady dále ještě velice brzdí spekulaci, je vysoká cena všech surovin, zejména hedvábí, bavlny a vlny; a je velmi nejisté v této oblasti cokoliv podnikat. Ale pánům Angličanům se rozbřeskne pozdě, až dojde ke krachu. Rád bych věděl, kolik akcií z těch kontinentálních machinací leží v Anglii, bude jich asi pěkná hromádka. Tentokrát to budou dies irae*, jaké tu ještě nebyly, celý evropský průmysl je na hromadě, všechny trhy přeplněny (do Indie se už nic neposílá), všechny majetné třídy jsou v tom až po uši, úplný bankrot buržoazie, válka a demoralizace nejvyššího stupně. I já si myslím, že to všechno se splní anno 1857, a když jsem viděl, že si zase pořizuješ ná-

* dny hněvu, poslední soud.

bytek, prohlásil jsem, že je to hotová věc, a chtěl jsem se o to vsadit.

Pro dnešek adieu, srdečný pozdrav paní a dětem.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

27

Marx Engelsovi

do Manchesteru

16. října 1856
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi!

Sotva jsme od Tebe dostali peníze, vystěhovali jsme se, a první 2 týdny jsme měli strašnou spoustu běhání do města a z města, abychom uvedli dům aspoň trochu do pořádku. Proto jsem se neozýval.

Přikládám výpisky z Mierosławského knihy. Jak víš, nechybí mu esprit; ale v jeho knize je i hodně pochybeného espritu, a hlavně spousta šroubovaností, které si Francouzi pracně osvojili, když šli „do hloubky" a přestali být povrchními voltairiány. Také hodně nadšeného žvanění, s nímž „zneuznané" národy vynášejí do nebe svou minulost. Nenávist k Rusku, ještě víc k Německu; proti panslavismu; naproti tomu volná konfederace slovanských *národů* s Polskem jakožto archimedovským národem. Sociální revoluce v Polsku je rozhodně zdůrazněna jako základní podmínka revoluce politické; ale je tu snaha dokázat historickou dedukcí, která dokazuje právě *opak*, že obnovení staré zemědělské občiny (gmina — *latinizovaná* ruská občina) je to pravé.

V posledních týdnech jsem také podrobněji studoval tu záležitost se stříbrem a příležitostně Ti o tom podám zprávu.

Podle mého mínění se Bonaparte sotva bude moci vyhnout zastavení plateb v hotovosti[114], a potom va la Galère*.

„Guardian" jsem dostal. Příště víc. Otto dostal milost.

Tvůj *K. M.*

* ať vypluje galéra (ať se stane co chce).

S urquhartovci (kteří až do předminulého týdne pořád ještě — s přestávkami — znovu otiskovali tu mou starou prkotinu, kterou jsem pozměnil)[82] jsem se dosud ještě nedostal ani o krok dál. Ale ta věc se musí rozhodnout ještě tento týden. Urquhart v „Morning Heraldu" zase věštecky pronášel věci, které jsou pro něho úplně nové, jako by to byly tajnosti, které už dávno zná. Velký Bucher hovořil v „National-Zeitungu" — doslova podle mne — o „zajímavých odhaleních", ale zatajuje mé jméno a dává vytušit, že ta odhalení provedl někdo *v Anglii*. Vidíš, jak je ta holota závistivá a zlá.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. I, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

28

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 30. října 1856
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Frederiku,

zrovna diktuji článek o Persii*. Proto jen několik řádků. Tvých 5 liber jsem dostal. Nemohl bys mi ještě tento týden poslat *nějaké vojenské věci o Švýcarsku*, protože jsem na tom uvízl a nemohu se dostat dál se svými články? Příště Ti napíši víc.

Tvůj

K. M.

Ruge vydává:

1. „Jagdgeschichte für Kinder";

2. Filosofické úvahy o starém egyptském náboženství.[115] Vyprávěl to Blindovi, který při té příležitosti zjistil, že otec Ruge nezná Röthovo dílo — dokonce ani podle jména.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Anglo-perská válka".

29

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 30. října 1856
Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

článek o Bazancourtovi je skvělý.[81] Přikládám konec Mierosławského. Nepsal jsem tak dlouho proto, že žena je už několik měsíců nemocná.

V Mierosławském si sám všimneš: 1. že tentýž člověk, který považuje diplomatické království v Polsku za nemožné, by tu chtěl provést *diplomatickou revoluci*, tj. revoluci pod záštitou Ludvíka Bonaparta a Palmerstona; 2. že osud „demokratické" lešské gminy[116] je nevyhnutelný: vlastní dominium si uzurpuje koruna, aristokracie atd.; patriarchální vztahy mezi dominiem a rolnickými občinami vedou k nevolnictví; fakultativní parcelace vytváří jakýsi *střední selský stav, ordre équestre*[117], do kterého se rolník může povznášet, jen dokud trvá dobyvačná válka a kolonizace, jež obě jsou však zároveň podmínkami, které urychlují jeho úpadek. Jakmile se dosáhne jisté hranice, mění se tento ordre équestre, neschopen plnit úlohu skutečného středního stavu, v lumpenproletariát aristokracie. Podobný osud měly dominium a rolník mezi románským obyvatelstvem Moldavska, Valašska atd. Tento druh vývoje je zajímavý proto, že se jím dá dokázat vznik nevolnictví čistě ekonomickou cestou, bez mezičlánku dobývání a rasového dualismu.

Vašemu „*Manchester Guardian*" se zřejmě dostalo té zvláštní

cti, že je považován za bezprostřední podnět k Bonapartovu prohlášení proti anglickému tisku. Pošli mi občas nějakého X[118]. Palmerston objevil, že pro Bonaparta nastává rok 1847, a usiluje teď energicky o to, aby ho vmanévroval přesně do postavení Ludvíka Filipa, do spojenectví s Ruskem proti Anglii — stejně jako za války Sonderbundu[119] Ludvíka Filipa. Zatímco na jedné straně bere Bonaparta v té neapolské patálii do vleku proti Rakousku, spojuje se zároveň sám v Turecku s Rakouskem proti němu[120]. Francouzské noviny jsou zase plny obav z rejdů proradného Albionu[121]. Zdá se, že obchodní krize teď přece jen vrcholí budováním ruských železnic. Bankrot pánů stavitelů „Světového průmyslového paláce“[109] umožňuje letmo nahlédnout do účasti anglických kapitalistů na podnicích na kontinentě. V Německu rychle pokračuje zakládání průmyslových a bankovních akciových podniků. Berlínská „National-Zeitung“ uveřejnila celé dlouhé sloupce, kde se vypočítávají jenom jejich názvy.

Od Olmsteda, toho člověka od Putmana, a jeho amerického spolucestovatele, který byl u něho, jsem se dozvěděl, že Gurowski (ten Polák) získal velký vliv na Danu, a zároveň mi tito pánové vyprávěli, že tento dobrý muž dostával přímo od ruského vyslanectví ve Washingtonu pravidelnou peněžní podporu. Tento Gurowski hájil panslavismus proti nám a jen on způsobil, že odmítli Tvůj článek[13]. Když mi pan Dana vracel rukopis o podunajských knížectvích,[3] zapomněl vymazat Gurowského francouzsky psanou poznámku. K mým statistickým údajům o rumunském obyvatelstvu totiž poznamenává: „Všechna tato čísla jsou přehnaná, aby bylo možno nafouknout ideu rumunské národnosti. Vyvracejí je fakta, historie a logika.“ Máme tedy tu čest, že naše články jsou, nebo spíš *byly* pod přímým dohledem a cenzurou ruského vyslanectví. Dana prý už konečně taky přišel na to, co je Gurowski zač.

Dnes jsem dostal dopis od Colleta, kterému jsem poslal novou zásilku[82]. Ten chlap se vším souhlasí. Jenom o finančních podmínkách nemluví, ačkoliv jsem ho ve svém posledním dopise žádal o odpověď právě na tuto otázku. Musím ho tedy znovu přitlačit ke zdi, protože peníze jsou to jediné, co mě ve styku s těmi kalibány zajímá.

Napiš mi brzy o sobě a o lidech kolem sebe. Mnoho pozdravů od ženy a dětí.

Dětem se vede velice dobře.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny



Dům v Londýně, ve kterém Marx žil od října 1856 do 1868

30

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 17. listopadu 1856

Milý Marxi,

ta zatracená kancelář mne den co den odváděla od psaní. Mám teď na starosti tři mládence, a tak je musím věčně revidovat, opravovat, pérovat a komandovat. K tomu ještě boj s továrníky kvůli špatné přízi nebo pomalým dodávkám a moje vlastní práce. Kdyby se tak panu Bonapartovi uráčilo, aby osvobodil Francii od sebe a mne od toho shonu!

Ten Bonaparte v tom vězí ostatně až po uši. Historky o plakátech a neklidu mezi dělníky, kterých dopisovatel „Times" přinesl takovou spoustu, když mu kvůli článku v „Moniteuru" poručili, aby mluvil hlasitěji, udělaly na zdejší anglické šosáky nesmírný dojem.[122] Všichni doufají v jeho brzký pád. Najednou přišli na to, že ten chlap je v podstatě hlupák, a to docela sprostý hlupák, a vysvětlují si to tak: kdysi to byl génius, ale teď se svým zhýralým životem tak zruinoval, že mu to zachvátilo i mozek. Možná, že i na tom něco je, ale v podstatě ten chlap jenom zůstal věrný sám sobě a jenom angličtí šosáci mohou vidět nějaký kvalitativní rozdíl mezi Bonapartem kdysi a dnes.

V „Guardianu" je dnes zajímavá statistika o bankrotech ve Francii: pošlu Ti ji.

Finanční krize se patrně chronicky povleče přes zimu, jen s několika výkyvy, a bude se pozvolna zostřovat. To by znamenalo, že by na jaře byla podstatně horší, než jaká by byla, kdyby propukla hned teď. Čím víc bude vloženo do společnos-

tí, které až dosud existují většinou jen na papíře, čím víc volného kapitálu bude vázáno, tím lépe. Dokud diskontní sazba neklesne pod 7 % — a poslední zvýšení dokazuje, že se musí zvýšit ještě víc — není vyhlídka, že by se třeba jen polovina spekulačních společností zmohla na tři až čtyři platby. Rakouská Crédit mobilier[66] to nemůže dotáhnout už ani na druhou platbu a přitom vláda uzavírá v Rakousku smlouvy, kterými nutí banku, aby obnovila výplaty v hotovosti. — Chtěl bych mít ty peníze, které asi stálo Bonaparta, aby udržel minulých 6 neděl rentu nad 66 %; právě kvůli té veliké námaze, kterou na to vynaložil, považuji den, kdy renta klesne *pod* 66, za den zvratu.[123]

Čím déle potrvá tento chronický tlak, tím víc svinstev bonapartovské kliky nutně vyjde najevo a tím víc se rozzuří dělníci, kteří dosud nemohli znát podrobnosti. Morny je skutečně mistrovské vydání rozmařilce a zdá se, že ten chlap nemá ani nejmenší chuť vrátit se do Paříže, a ruské železnice a státní papíry jsou *pro něho* určitě ten nejvhodnější způsob, jak investovat peníze.

Tak krásná tabula rasa jako tentokrát se revoluci hned tak nenaskytne. Všechny socialistické finty jsou vyčerpány, uměle udržovaná zaměstnanost dělníků se prováděla šest let a skončila fiaskem, není už možno zkoušet další experimenty a omílat další fráze. Na druhé straně jsou však i potíže zcela zřejmé a nezastřené; býka je třeba uchopit přímo za rohy, a tak bych jednou rád viděl, jak si příští francouzská prozatímní vláda vyláme zuby. Naštěstí se tentokrát dá něčeho dosáhnout jen s nejbezohlednější odvahou, protože se už nebudeme muset bát, že by nastal tak rychlý odliv jako v roce 1848.

Tento týden tady byl Strohn, slyšel různé věci o mrňousovi*; ten člověk prý (mezi námi) vážně pomýšlí na to, že se postaví na vlastní nohy! Představuje si, že svými povídačkami odláká svému nynějšímu principálovi zákazníky.

Čtu teď Jamese, „Naval History of England" 1792—1820, hlavně kvůli lodím proti pevnostem. Vyplývá z něho, že Angličani si svou námořní převahu nad Francouzi a zejména nad Španěly

* Ernstu Dronkovi.

museli velice namáhavě vybojovat. V prvních letech války Francouzi a Španělé na Angličany při rovnosti sil skoro vždycky stačili a Angličané přišli o spoustu lodí.[124] Jsem teprve u roku 1796, ale už teď vidím, že na *nejnižší* úrovni bylo francouzské loďstvo za Napoleona, a patrně ne bez jeho viny. — Převaha Angličanů spočívá hlavně v tom, že na moři lépe *stříleli*, Francouzi stříleli vždy příliš vysoko, Španělé už mnohem lépe. Ostatně historka se „Mstitelem", který se prý 1. června 1794 potopil au cri de vive la république*, je jenom bajka, „Mstitel" se Angličanům *vzdal*, ale než byl skutečně obsazen, přiblížilo se znovu několik francouzských lodí; „Mstitel" vztyčil znovu francouzskou vlajku, posila byla odražena, Angličané se přiblížili, ale loď se potápěla a mužstvo bylo většinou zachráněno. Loď se potopila 4—6 hodin po skončení bitvy.

Srdečný pozdrav paní a dětem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* s voláním ať žije republika.

31

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. prosince 1856
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Frederiku,

žena stále ještě postonává, a tak je doma pořád všechno vzhůru nohama, takže se stěží dostanu k psaní.

Mierosławského* „roztřídila" asi prozřetelnost, protože největší díl výňatků určených pro Tebe (asi 2 popsané archy) byl pravděpodobně z celého rukopisu vyrván jako fidibus. Nicméně o mnoho jsi nepřišel. Četl jsem později Lelewelovy „Considérations" — nezaměňovat s jeho populárními dějinami[125]. To je totiž vedle Maciejowského (?) (cituji jméno zpaměti) materiál, z něhož Mierosławski čerpal rozum. Co mě ostatně při mém novějším studiu polských dějin rozhodně pro Polsko přímo získalo, je ten historický fakt, že všechny revoluce od roku 1789 měří svou intenzitu a životachopnost skoro neomylně na svém poměru k Polsku. Polsko je „zahraničním" tlakoměrem. To se dá podrobně dokázat na francouzských dějinách. V našem krátkém německém revolučním období, právě tak jako v uherském, je to nabíledni. Ze všech revolučních vlád, včetně Napoleona I., tvoří comité du salut public[126] výjimku jen potud, že odpírá intervenci nikoli ze slabosti, nýbrž z „nedůvěry". Roku 1794 si předvolali zástupce** polských povstalců a položili tomuto „občanu" tyto otázky:

* Viz tento svazek, str. 91 a 94.
** Franciszka Barsse.

„Jak to, že váš Kościuszko je lidový diktátor, a přitom trpí vedle sebe krále, o kterém mimoto jistě ví, že ho na trůn dosadilo Rusko? Jak to, že se váš diktátor neodváží prosadit masovou mobilizaci rolníků ze strachu před šlechtou, která nechce ztratit své ‚pracující ruce'? Jak to, že jeho provolání ztrácejí revoluční zabarvení, čím víc se na svém pochodu vzdaluje od Krakova? Jak to, že lidové povstání ve Varšavě trestal *ihned* šibenicí, kdežto šlechtičtí ‚vlastizrádci' se volně pohybují anebo se schovávají za pomalé formality procesu? Odpovězte!"

Na to polský „občan" nenašel jinou odpověď než mlčení.

Co říkáš Neuchâtelu a Valanginu?[127] Tento případ mne přiměl k tomu, abych si doplnil své krajně nedostatečné znalosti o pruských dějinách. Skutečně, nic ubožejšího světové dějiny ještě nezplodily. Dlouhá historie, jak se francouzští nominální králové stávají králi skutečnými, je také plná malicherných bojů, zrad a intrik. Ale to jsou dějiny vzniku národa. Rakouské dějiny, jak si vazal Německé říše zakládá moc své dynastie, jsou zajímavé tím, že zápletkami s Orientem, Čechami, Itálií, Uhrami atd. napaluje vazal sám sebe jako císaře, a konečně tím, že moc dynastie nabývá takových rozměrů, že se v ní Evropa obává světovládné monarchie. V Prusku nic takového není. Nepodmanilo si ani jediný mocný slovanský národ, dokonce ani nedokázalo za 500 let získat Pomořany, až je konečně dostalo „výměnou"[128]. Markrabství braniborské vůbec — jakmile připadlo Hohenzollernům — skutečné *výboje* nikdy nedělalo, s výjimkou *Slezska*. Protože je to *jediný* výboj tohoto markrabství, říká se asi Bedřichovi II. „Jediný"! Nicotné krádeže lžiček, podplácení, přímé kupování, dědické pletichy atd. — z takových darebáctví se skládají pruské dějiny. Co je jinak na feudálních dějinách zajímavé, boj zeměpána s vazaly, tahanice s městy atd., to vše je tu zkarikováno do trpasličích rozměrů, protože města jsou nicotně nudná, feudálové hulvátsky bezvýznamní a zeměpán sám úplná nula. Za reformace, tak jako za Francouzské revoluce, kolísavá věrolomnost, neutralita, separátní mír, chňapnutí po několika soustech, jež mu Rusko předhodí při jím uspořádaných děleních — např. se Švédskem, Polskem, Saskem. Přitom v seznamu vladařů jsou vždy jen tři charakteristické typy, které se střídají

jako noc a den, s nepravidelnostmi, jež znamenají jen změny v pořadí, ale nikdy příchod nového charakteru — svatoušek, zupák a šašek. Při tom všem držela stát na nohou jedině *prostřednost* — aurea mediocritas — puntičkářské účetnictví, vyhýbání se extrémům, přesnost v execírce, jakési přízemní domácké sprosťáctví a „církevní řád". Je to odporné![129]

Jak jde momentálně obchod v Manchesteru? Můžeš mi říci nějaké podrobnosti o stavu obchodu v průmyslových obvodech?

Ještě jsem Ti nenapsal, že tu byl tatík Heise, když tudy projížděl cestou z Utrechtu. Teď je zase u Imandta. Vypadá lépe a kulatěji než kdy jindy.

Také se u nás z ničeho nic objevil Götz. A stejně tak z ničeho nic zase zmizel. Freiligrath je velmi spokojený se svým obchodem i sám se sebou. Byl tu na návštěvu Valdenaire z Trevíru — ztroskotaný dohodovač. O účelu jeho návštěvy příště.

Nakonec mám ještě jeden delikátní dotaz. *Koncem prosince* budu muset zaplatit značnou částku. Nemohl bys do té doby něco opatřit? Ženiny peníze padly většinou na zařízení domu a na úhradu velkých ztrát v příjmech.

Kdy přijedeš? Co dělá Lupus?

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

32

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. prosince 1856

Milý Engelsi,

byl bych Ti velice vděčný, kdybys mi mohl poslat peníze ještě tento týden. Byl jsem zrovna u Freiligratha, abych se podíval, může-li mi dát nějakou zálohu na mou směnku na Ameriku splatnou až za 2 nebo 3 týdny — ale nejde to! Prachy od Putnama jsem čekal dnes; nepřišlo nic. Jednání s těmi mizernými urquhartovci — kde mám pohledávky — se pořád ještě vleče. Jestliže svému domácímu hned napoprvé nezaplatím včas, jsem úplně zdiskreditován.

Velice pospíchám.

Salut.

Tvůj

K. M.

P. S. Můžeš mi poslat pár vojenských vtipů o prusko-neuchâtelském konfliktu[127]? Bylo by už nejvýš na čase. Diplomatickou část jsem zpracoval sám*.

Rudý Wolff** je i s rodinou v Blackburnu, Yorkshire, jako učitel s platem 60 liber.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Božské právo Hohenzollernů".
** Ferdinand Wolff.

33

Marx Engelsovi

do Manchesteru[130]

[Londýn] 10. ledna 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Frederiku,

především Ti přeji, i když dodatečně, šťastný a veselý nový rok. Zanítilo se mi oko, protože jsem měl řídký inkoust a psal jsem několik nocí po sobě, tak se mi těžko píše.

Dostal jsem obojí, 5 liber (druhou zásilku) i „Válku v horách"*. Za obojí co nejsrdečněji děkuji.

Je to pravda, že Lupuse zas přepadli a okradli manchesterští raubíři? Nebo je tato fáma, která tady koluje, jenom nekritickou reprodukcí té staré historie?

Starý Hill by udělal nejlíp, kdyby se odebral buďto do ráje, nebo na nějaký idylický švýcarský hill**, takže by ho ve vaší kanceláři definitivně musel nahradit někdo jiný a Ty bys neměl na krku dvojí práci, protože se on vymlouvá na nějaké „momentální" choroby.

Neuchâtelská historie[127] není ještě tak docela vyřízena, jak tvrdí některé noviny. Obě strany už asi zašly ve svém chvástání příliš daleko. Ale blamovaly se obě. Náš Hohenzollern se svou *poddajností* vůči Bonapartovi a Švýcaři se svým „důstojným" postojem. Ti darebáci vykázali např. několik set továrních dělníků do Piemontu, protože dělali propagační demonstrace. Páni měš-

* B. Engels, „Válka v horách kdysi a dnes".
** slovní hříčka — Hill — příjmení, hill — kopec.

ťanostové si představují, že si tak zajistí úctu Bonaparta i Rakouska. Co říkáš na to, že Lamoricière a Bedeau nabídli své dýky švýcarským občanům? Zřejmě jenom demonstrace proti Bonapartovi, protože ti chlapi dobře věděli, že je švýcarští měšťanostové nikdy nevezmou za slovo.

V té malé demokracii vládne velký neklid. A to je právě kolize, jakou potřebují. Přitom jihoněmecký vlastenec považuje Švýcary přirozeně za kmenově spřízněné a v nynější kolizi vidí ve skutečnosti jen pokračování kampaně za ústavu v roce 1849[131]. Mimoto se čeká, že dojde k povstání Schwarzwaldanů atd. Prušák dělá samozřejmě všechno, aby zabránil „porušení míru". Tlusťoch* psal např. svému švagrovi** do Petrohradu asi tak, jako ten člověk, který prosil svou ženu, aby ho držela, protože jinak skočí z okna. „Drž mne" — to je slovo, které náš dědičný vladař volal postupně na všechny velmoci. Otázka je jen v tom, chtějí-li ho „držet" nebo zdali východ i západ nerozdmychávají oheň se stejnou zlomyslností. Ale ať už to dopadne jakkoliv, o blamáž nouze nebude.

Proudhon teď vydává v Paříži „ekonomickou bibli".[132] Destruam et aedificabo. První část, jak praví, vyložil ve své „Philosophie de la misère". Druhou prý „odhalí" teď. Německy vychází ta slátanina v překladu Ludwiga Simona, který má teď teplé místečko u Königswärtera (nebo tak nějak, je to ten známý bankéř „Nationalu") v Paříži. Mám tady nové dílo jednoho Proudhonova žáka: „De la Réforme des Banques", *par Alfred Darimon*, 1856. Stará písnička. Demonetizace zlata a stříbra neboli přeměna všeho zboží v prostředky směny se stejnou funkcí jako zlato a stříbro. Předmluvu k tomuto dílu napsal Emil Girardin a kniha sama vyzařuje obdiv k Isaacu Péreirovi. Proto se z ní dá aspoň trochu poznat, k jakým socialistickým coups d'état*** by se Bonaparte dokázal ještě uchýlit, kdyby mu teklo do bot.

Od Bruno Bauera mám kupu brožur, které napsal během ruské války.[133] Je to slabé a nafoukané. Ten dobrák si teď spolu se svým bratrem Egbertem† najal od berlínského magistrátu 50 akrů

* Bedřich Vilém IV.
** Alexandrovi II.
*** státním převratům.
† Egbertem Bauerem.

půdy u Berlína. Stará tchyně londýnského Edgara* — je to stará pradlena nebo něco takového — má mít na starosti „tržní stránku věci". To prý je — napsal Bruno Edgarovi — cesta k „nezávislosti". Platí 5 říšských tolarů pachtu za akr, to je 250 říšských tolarů ročně. Je to starý úhor. Bruno si myslí, že výnos a plody této půdy mu umožní, aby v klidu napsal svou „Geschichte des Urchristentums"[134], která se má stát „historickým" důkazem jeho kritiky evangelií[135]. Jsou to neškodné kritické fantazie, snad Bruna trochu ovlivnily reminiscence na to, že Faust se ve 2. díle stává vlastníkem půdy**. Jenže Bruno zapomíná, že peníze na tuto transakci dal Faustovi ďábel.

Lallerstedt, „La Scandinavie, ses craintes et ses espérances" je švédský protějšek k Mierosławského knize. Obsahuje několik zajímavých údajů. Lallerstedt zejména chápe, že Anglie prováděla Švédům v minulém století jeden ruský kousek za druhým. Vypráví, že admirála Norrise, kterého Angličani po smrti Karla XII. demonstrativně vyslali *proti* Rusům, Petr I. podplatil cenným drahokamem. I Bernadottovo jednání ilustruje několika novinkami.

Tady není nic nového. Skoro nikam nechodím a málo se toho dozvím.

Salut.

Tvůj

K. M.

Berlínský pan Faucher je jedním z vedoucích redaktorů v „Morning Star". Horace Mayhew píše v „London Illustrated News" proti Lupusovi mimo jiné: „Příznaky zarytého starého mládence: jestliže člověk nedokáže nikam jít bez deštníku, pak je to symptom. Jestliže si člověk myslí, že ho kdekdo podvádí, pak je to symptom. Jestliže si člověk dělá všechny nákupy sám atd."

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgara Bauera.
** J. W. Goethe, „Faust", díl II, 5. jednání.

34

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 14. ledna 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi!

Edgar von Westphalen sem poslal člověka s přiloženou adresou a dvěma dopisy, jedním pro mne a druhým pro Tebe. Tenhle Erich chce navázat spojení s londýnskými obchodníky a pak se vrací znovu do New Yorku. Má doporučení z New Yorku, ale nemá žádná z Anglie. Na základě Edgarova dopisu se odvolal na Tebe a na mne, na Tebe jako na anglického obchodníka a na mne jako na dopisovatele „New-York Tribune". Řekl jsem mu, že rozhodně nemůžeme podávat žádné informace o jeho majetkových poměrech, protože o nich nic nevíme. Odpověď: to také nikdo nežádá, ale jde jen o to, abychom na případný dotaz potvrdili, že je „Erich" z New Yorku a že nám byl odtamtud „doporučen". Je to všechno blbina, jaké Edgar obyčejně aranžuje. Zdá se, že je to slušný chlap, a samozřejmě jsem mu nemohl říci, že doporučení od mého švagra mu může dokonce i u nás spíš uškodit než prospět. Pokud jde o Tebe, přirozeně jsem nic nesliboval, ale jenom jsem se zavázal, že Ti pošlu Edgarův dopis a zároveň Ti napíši, že „doporučení", pokud o ně někdo požádá, má být v podstatě jenom zjištěním osobní totožnosti.

Cornelius brzo odejde z Londýna. Bude manažerem důlní akciové společnosti v Nassau. Roesgenovu bratranci doporučil

v Havru místo (vystěhovalecká kancelář), které prý je dobré. „Guardiany" jsem dostal. Ta věc s těmi záplavami je zajímavá.[136]

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXII., 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

35

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 20. ledna 1857
9, Grafton Terrace, Maitland [Park],
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

jsem učiněný smolař. Už asi 3 neděle mi pan Dana posílá denně „*Tibune*", zřejmě jen s úmyslem ukázat mi, že už ode mne *nic* neotiskují. Kromě asi 40 řádků o machinacích Francouzské banky* ode mne nepřijali ani jedinou řádku. Týden za týdnem jsem odkládal vystavení směnky na „*Tribune*", protože jsem myslel, že články otisknou dodatečně, ale nic takového. Mé články o Prusku, Persii, Rakousku[137] — všechno stejně odmítli. Asi 4 roky tiskli ti pacholci všechny mé věci (a Tvé rovněž) pod svým jménem, a tak se jim podařilo, že Yankeeové pozapomněli na mé jméno, které mělo předtím stále lepší zvuk a bylo by mi umožnilo najít si jiný list nebo jim pohrozit, že přejdu do jiného listu. Co dělat? Za těchto okolností je dobrá rada drahá. Jakmile na ně vystavím směnku, vezmou si to za záminku, aby se mnou definitivně skoncovali, a psát dvakrát týdně s vyhlídkou, že z 10 článků bude *možná* otištěn a zaplacen jen jeden, to je příliš vyčerpávající, než aby se v tom dalo pokračovat. A jak na ně mohu vystavit směnku, když nic netisknou?

Přitom jiná smůla. Podíval jsem se do „Putnama" z listopadu, prosince a ledna. Článek o Bazancourtovi tam není[81]. Buďto se ztratil (ačkoli jsem ho sám donesl na hlavní poštu), nebo vyjde

* „Evropská krize".

teprve později. Že ho ti chlapi přijmou, nechtějí otisknout a mně o tom nic neoznámí, to se nedá předpokládat, to by byla moc velká neomalenost.

S urquhartovci jsem ještě nedokázal sjednat pevné podmínky a mimoto je jejich plátek příliš malý a článek v něm vychází celý měsíc jen po kousíčkách[82], a často je dokončen teprve za 5—6 neděl. Dají se využít při nejlepším jen jako malý vedlejší pramen. „*Tribune*" ve svých krajně ubohých a rozplizlých úvodnících přitom vyslovuje celkem protichůdný názor o všem, co pro ni píšu. Ruský vliv je zřejmý.

Jsem tedy dokonale na suchu, v bytě, do kterého jsem vrazil to málo, co jsem měl na hotovosti, a kde není možné protloukat se ze dne na den jako v Dean Street[1], vyhlídky žádné a rodinné výdaje rostou. Vůbec nevím, co si mám počít, a jsem opravdu v zoufalejší situaci než před 5 lety. Myslel jsem, že už mám tu nejhorší bídu za sebou. Ale kdepak. A nejhorší přitom je, že to není krize přechodná. Nevím, jak se z toho mám vykřesat.

Že se Švýcaři chvástají jen naplano, se dalo předvídat[138]. Spolknout kdejakou špinavost rozhodně ty chlapy nedonutila vyšší moc. Vždyť jak se sám Cornelius přesvědčil v Paříži, reptali nejen Pařížané, ale i armáda do té míry, že Bonaparte by byl rozhodně nemohl dovolit Prusům vážné vojenské operace, natož pak na francouzských hranicích. Proto ty snahy to ututlat. Blamáže Švýcarů bylo dosaženo jen blamáží Bonaparta, který se nejdřív zaručí Prusům za Švýcarsko a nadává v „Moniteuru", když Švýcaři odmítají jeho kompetentnost; potom se zaručí Švýcarsku za Prusko a je teď nucen v polooficiálních článečcích přiznat, že se Prusko vůči němu k ničemu nezavazuje. Dementi, které dostal od „Neue Preussische Zeitung", doslova kontrasignoval[139]. Tak hluboko klesl ten chlap, zatímco se jeho nevlastní bratr Morny už postaral, aby si zajistil nějaké postavení v ruských službách.

Nevím, jestli jsi četl, že pan Ledru-Rollin veřejně vyzval francouzské „republikány", aby volili do Boustrapova[57] Zákonodárného sboru. Zhloupl už tedy natolik, že se teď hlásí k zákonné opozici. Ukazuje-li to na jedné straně, že se vzdal velkohubého postavení pretendenta, pak to také jistě ukazuje na druhé straně,

že dokonce i ve Francii se opozice zase považuje za možnou a že buržoazní republikáni pospíchají, aby spolu s orleanisty[140] zase zaujali postavení v parlamentu, aby mohli eskamotovat příští revoluci.

Už jsem Ti myslím napsal, že bruselská „Nation" zanikla a teď ji nahradil její konkurenční list „*National*", slabomyslný, nezajímavý belgický galimatyáš. Také šlechetný „*L'Homme*" skonal. Místo něho vycházel jakýsi „*Journal des Proscrits*", který se nedokázal udržet déle než dva týdny. Občas ještě vycházejí malé minipamflety — asi jako Pyatova „Ave Maria" — vydávané francouzskými emigranty, nabubřelé, prázdné a okázale mnohomluvné tištěné krinoliny, jenomže znamenají menší výrobní náklady a hůř se prodávají.

„*Tribune*" objevila, že Francie za posledních třicet let (do roku 1851) mnohem víc zbohatla než Anglie a že ji proto také *teď* politicky předčí. *Důkaz*: Francouzské pozemkové vlastnictví stouplo v ceně (*i. e. nominálně*) o dvojnásobek, anglické jen velmi málo. Francouzi k tomu sice počítali domy, kdežto Angličani ne; ale protože anglické obyvatelstvo v uvedeném období vzrostlo jen o 33 %, je tomu pravděpodobně právě tak s *počtem* domů (který „*Tribune*" považuje za rovný jejich ceně).

Erich tu dosáhl svých cílů a nepotřeboval už ani další doporučení.

Tvůj

K. M.

Tvůj vojenský výklad[141] byl skvělý. V „Augsburger" byla stať, kde se přechod u Kostnice líčí jako velmi obtížný. Četl jsem ji jen zběžně.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

36

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester 22. ledna 1857]

Milý Marxi!

Tvůj dopis mě zasáhl zčistajasna jako blesk. Myslel jsem si, že teď je konečně všechno na nejlepší cestě, Ty že sedíš v pořádném bytě a své záležitosti že máš v pořádku; zatím se ukazuje, že všechno je na vodě. Tihle Yankeeové jsou přece jenom hrozní mizerové, ti chlapi z „Tribune" si zřejmě myslí, že Tebe už vymačkali jako citrón a teď že by to mohli zkusit s někým jiným. Ale způsob, jakým se snaží přerušit styky, je opravdu abnormálně zbabělý a sprostý, chtějí vyprovokovat k iniciativě Tebe. A přitom nemáme od té doby, co se Cluss tak podivným způsobem odmlčel, v celé Americe ani jediného spolehlivého člověka.

Ale co dělat? Protože „Tribune" tentokrát dává nepokrytě najevo, že by chtěla všechno skoncovat, bylo by myslím nejlépe navázat styky s některými jinými newyorskými novinami. Nebylo by možné dohodnout se s „Heraldem" nebo s „Times"*? Na Tvém místě bych ihned podnikl patřičné kroky a ty chlapy z „Tribune" bych nechal přešlapovat v nejistotě tak dlouho, dokud se všechno nevyřeší. Když se chovají tak svinsky, musíš se starat jenom o svůj zájem a na ně se neohlížet. Pokud myslíš, že by byly spíš na místě *nepřímé* kroky, dej mi vědět, rád povedu jednání *svým* jménem, takže nebudeš kompromitován; mohl bych napsat, že mám důvody si myslet, že s „Tribune" už nevycházíš tak dobře jako dřív a že by se

* Jde o „New-York Herald" a „New-York Times".

snad dalo dosáhnout dohody atd. Zkrátka — cokoli budeš chtít, jenom když se něco podnikne.

Nic bych za to nedal, že ti chlapi z „Tribune" zapracovali i u Putnama. Pro jistotu Putnamovi hned napíšu. Už ani nevím, mám-li psát ten článek o pobřežních pevnostech nebo ne. Ale rozhodně by bylo důležité, abychom i tento pramen nenechali vyschnout.

Začátkem února Ti pošlu 5 liber a až na další s tím můžeš počítat každý měsíc. I když kvůli tomu vstoupím do nového bilančního roku s fůrou dluhů na krku, je to jedno. Škoda, že jsi mi o celé věci nenapsal před 14 dny. Táta mi dal k vánocům k dispozici peníze na koně, a protože jsem objevil dobrého koně, minulý týden jsem si ho koupil. Kdybych byl věděl, jak to s Tebou dopadá, byl bych ještě pár měsíců počkal a ušetřil náklady na krmení a ustájení, ale to nevadí, vždyť to taky nemusím platit hned. Ale hrozně mě štve, že si tady mám držet koně, zatímco Ty s rodinou v Londýně třeš bídu. Ostatně je snad samozřejmé, že Ti slíbených 5 liber měsíčně nebude bránit v tom, abys mi kromě toho ve vážných případech nenapsal, protože udělám všechno, co bude jenom trochu možné. Musím tak jako tak začít nový život, v poslední době jsem strašně moc flámoval.

Srdečně pozdravuj ženu a děti a brzy mi napiš, co chceš podniknout a jaká je situace.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

37

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 23. ledna 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

především Ti velmi děkuji za milý dopis.

Olmstedovi jsem napsal asi před 10 dny; čekám tedy na odpověď. Mám dojem, jako by Danova zlost, že Freiligrath vyžvanil jeho tajemství,[142] trochu souvisela s chováním „*Tribune*" nebo spíš s tím, že Dana nezakročil.

Pracovat s „*New-York Heraldem*" je nemožné; s „*New-York Times*" by se to muselo zkusit. Chci se na ně nepřímo obrátit přes dr. Abrahama Jacobiho, který aspoň umí mlčet a zřejmě vůbec Yankeeům imponuje svou tichou povahou. Napíšu mu příští úterý, ale zároveň napíšu i Danovi tak, že se dostane do nepříjemnějšího konfliktu, než si myslí. Byl bych rád, kdybys mi na úterý — po úterku pravděpodobně korespodenci s „*Tribune*" přeruším, dokud nedostanu odpověď z New Yorku — mohl poslat nějaký vojenský článek o *Persii**. Nemusíš to tentokrát psát nijak důkladně. Stačí několik všeobecných strategických názorů. „*Tribune*" si snad myslí, že budu — až mě vyžene — rezignovat a že americký tábor úplně vyklidím. Vyhlídka na to, že její „vojenský" a „finanční" monopol přejde do jiných novin, ji asi příliš nepotěší. Proto jsem jí *dnes* poslal článek o „finančních otázkách".[143] Velmi by se hodil úvod k *perské*

* „Perspektivy anglo-perské války".

válce, třeba i docela zběžný, protože by se jí tím naznačilo, že pořád ještě probíhá jakási válka, kterou by si mohly udělat jméno jiné noviny. Vyhlídky (vojenské) Rusů a Angličanů stačí přirozeně jenom naznačit.

Přímé přerušení tedy odložím, dokud nezjistím, zda se mohu v New Yorku uplatnit někde jinde. Nepodaří-li se mi to a nezmění-li „*Tribune*" postoj, budu s ní ovšem přesto muset skoncovat. Ale myslím si, že při takových tahanicích je důležité získat čas. „*Tribune*" zřejmě došla k názoru, že po „velkém obratu" věcí v Americe[144] si může ušetřit všechna zvláštní vydání (aspoň evropská). Je skutečně odporné, že je člověk odsouzen k tomu, aby považoval za štěstí, když ho takový plátek vezme do manšaftu. Drtit a mlít kosti a připravovat z nich odvar jako paupeři v robotárnách, na to se redukuje celá politická práce, k níž je člověk v takovém podniku vrchovatou mírou odsouzen. Protože jsem pitomec, jsem si zároveň vědom toho, že jsem těm mládencům po řadu let, i když ne zrovna v poslední době, dával víc, než si za své peníze zasloužili.

Pipeper dostal učitelské místo kdesi mezi Portsmouthem a Brightonem; sháněl se po něčem takovém už měsíce.

Co je s lupusem? Zapomněl ses mi o tom zmínit.

Tvůj

K. M.

Závidím lidem, kteří dovedou dělat kotrmelce. Musí to být skvělý prostředek, jak si vyhnat z hlavy vztek a životní bídu.

V „*Morning Advertiser*" jsem viděl výtah z „Grenzboten" o té perské tahanici[145], jde o strategické věci.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

38

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 6. února 1857

Milý Engelsi,

ve vší rychlosti Ti sděluji, že dnes přišly prachy.

Přikládám dopis od Miquela. Hned jsem mu odepsal. S „Tribune" je to tak, jak jsem předvídal. Zase ani řádka. Napsal jsem proto dnes těm chlapům definitivně tak, jak jsem původně zamýšlel, ale *nenapsal* jsem, že zatím — dokud neodpovědí — nebudu své články posílat.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

39

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 16. února 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, N. W.

Milý Engelsi,

jako odpověď na svůj dotaz přikládám Olmstedův dopis. Tento článek[81] tedy nepřijali. Ale ještě i po tomto dopise si myslím, že „lodi proti pevnostem" s radostí otisknou. Jde o to, máš-li čas to napsat. S Putnamem by se to mělo ještě určitě zkusit, než ho úplně odepíšeme. Rozhodně to bylo od toho pána krajně nestydaté, že mě o situaci informoval až za 4 měsíce. Protože musím každopádně napsat Olmstedovi, podívej se, můžeš-li z dopisu rozluštit jeho *křestní jméno*.

Miquelův dopis jsi patrně dostal. Freiligrath říká, že kromě Ruga a Hesse píše pro „Jahrhundert" i Oppenheim a podobná arogantní sebranka.

Freiligrath Tě prosí, abys tu Weerthovu věc nenechal usnout. Jestliže se žid Steinthal zmocnil Weerthových deníků (o které si už psal Weerthovu bratrovi* šlechetný Campe), je tu další nebezpečí, že kdyby se k nim dostali Weerthovi příbuzní, vydali by je in usum delphini[146] — ve vylepšené a cenzurované podobě. Je dobře, když se Weerthův bratr obrátí přímo na Tebe. Pokud by se deníky přece jenom objevily, můžeš aspoň těm šosákům zároveň promluvit do duše. Od Steinthala je to mimochodem úplná špinavost ke staré

* Karlu Weerthovi.

paní*, že se omezil na hubenou noticku o Weerthově smrti, bez jediné podrobnosti, bez úvodu a doslovu. Ten čachrář se sladkým úšklebkem!

Přečetl jsem si znovu (i když ještě ne všechny) Tvé články o Panslavismu[13], jednak pro vlastní potěšení, jednak abych si poznamenal místa, kde bys při případném německém zpracování musel ještě sáhnout k pramenům, které se v Anglii těžko seženou jinde než v londýnském Muzeu. Při té příležitosti jsem zjistil, že cizí rukopis — (o němž si zatím dovoluji tvrdit, že je to rukopis polského renegáta Gurowského) —, kterým je nad mé vrácené články o podunajských knížectvích[3] napsáno: „Tout ces chiffrés sont éxagérés"** atd. atd. (krásná francouzština), vyzdobil poznámkami na okraji i články o panslavismu, a to:

ad článek I. Na konci: ℭ. *C'est ni bon.**** (Co má znamenat to ℭ (německé C?), mi není jasné.) (Krásná francouzská věta. C'est ni bon. Punktum.)

ad článek IX. Nahoře připsáno: *Changéz l'introduction*†, a jako nadpis: „*Southern Slavi.*"††

Dále k větě „Taková logika atd. by vedla k závěru, že Indové jsou nejmladší národ atd." poznamenává: „this deduction is illogical".†††

Ke statistickému přehledu o srbské rase: „german (místo German) influences destroyed them in other branches under Austrian dominion."§ (Krásná angličtina!) Dále k pranýřovanému loupežnictví Černohorců: „this (místo 'tis) not true"§§.

Dále k: „Chorvatsko atd. je už po staletí připojeno k Uhrám," poznamenává: „But Hungary is compound of those various lands."§§§

* Wilhelmině Weerthové, matce Georga Weertha.
** „Všechna tato čísla jsou přehnána."
*** To je nijak dobré.
† Změňte úvod.
†† Jižní Slované.
††† tento závěr je nelogický.
§ „německé vlivy je rozbily v ostatních oblastech pod rakouskou nadvládou".
§§ „to ne (místo ‚to není') pravda".
§§§ „Ale Uhry jsou směsenina těchto různých zemí."

Pasus o mohamedánských Bosňanech: „budou muset být vyhlazeni, o tom není pochyb" zfalšoval typicky ruským způsobem tím, že vyškrtl tento pasus: „To jsou však jen vnitřní obtíže, které brání zřízení jihoslovanské říše atd."

Je jasné, že duch všech těchto poznámek je ruský. Stejně tak je jasné, že by žádný Francouz nepsal francouzsky s takovými akcenty a chybami; neméně jasné je, že ani Yankee by nemluvil o „Southern Slavi", psal by vůbec jinak. Proto se mi zdá původ těchto poznámek nepochybný. A jestliže mě v mé, Olmstedově a Freiligrathově přítomnosti Olmstedův yankeeovský spolucestující ujistil, že Gurowského platí přímo ruské vyslanectví ve Washingtonu, pak je celá krize s „*Tribune*" úplně jasná. Z poznámek a škrtů ostatně vyplývá, že původně (až asi do čísla 9 včetně) ještě chtěli články o panslavismu s úpravami otisknout a že od toho úplně ustoupili, teprve když se tomu chlapovi ujasnila pointa. Proto se taky Dana rozhodl tak pozdě.

Protože za mé vlastní krize mne velice povznáší, když slyším o krizích vůbec, napiš mi několik řádek, jak to teď vypadá v průmyslových oblastech. Podle zpráv v londýnských novinách to vypadá velice špatně.

Od *Tooka* vyšly 2 poslední svazky „History of prices", od roku 1849. Je ovšem škoda, že se starý pán ve svém neúmorném boji proti apoštolům principu oběživa[147] a Peelovým zákonům zabývá příliš výlučně tím mizerným oběhem. Ale pořád je to ještě zajímavé.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

40

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 24. února [1857]
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

směješ se či slzíš a spíš či bdíš? Na různé dopisy, které jsem v posledních 3 týdnech poslal do Manchesteru, jsem nedostal žádnou odpověď. Ale předpokládám, že došly. Vrať mi přílohu k poslednímu dopisu — Olmstedův dopis —, protože na něj *musím* tak či onak odpovědět.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

41

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 11. března 1857

Milý Marxi,

jako by se nebe a země spikly, abych Ti nemohl napsat. Zrovna když si myslím, že jsem se z toho blázince v obchodě trochu dostal, najdu celou horu neočekávaných restů, přijde za mnou fůra lidí, dostanu za úkol vyřídit pro svého papínka stovky obchodních dotazů, musím uvádět v život nové nápady pana Gottfrieda*. A abych se skutečně nemohl ani hnout, pošle mi Freiligrath na krk pruské ex-poručíky, spekulanty s cennými papíry, kteří koukají den co den, kde by mohli někoho pumpnout (sám Freiligrath považoval za nutné varovat mě před takovými pokusy), a po svém odjezdu mi pošlou lístky ze zastavárny, abych svými penězi vyplatil jejich hodinky! Nejsem Freiligrathovi ani v nejmenším vděčný za to, že ke mně poslal takového dotěrného chlapa**, ostatně jsem mu dnes napsal o svých dobrodružstvích s tím pacholkem, jen ať si tu kaši vypije sám.

Minulý pátek přišel do kanceláře úplně neočekávaně pan Ernst Dronke z Glasgowa. Byl zde jenom na pár hodin obchodně. Viděl jsem se s ním skoro jenom v Charlesově*** společnosti, kdy jsem se s ním nemohl pustit do diskuse nebo s ním jednat hrubě. Mimoto přišel tak znenadání, že jsem vůbec neměl čas, abych si vzpomněl na všechny jeho intriky. Jednal jsem s ním tak chladně,

* Gottfrieda Ermena.
** Hugo von Selmnitze.
*** Charles Roesgen.

jak bych jednal s nějakým jen povrchně známým obyčejným příručím, mluvil jsem s ním jen o bezvýznamných věcech a on sám si dával dobrý pozor, aby se nezeptal na nic, co by se týkalo strany. Odpoledne odsud vypadl, přijde prý znovu v květnu, ale to snad budu v Londýně. Doufám, že bude obchodníkem na doživotí; docela na to vypadá a bezstarostná existence mu zřejmě velice vyhovuje.

Dostal jsi jistě pětilibrovou bankovku, kterou jsem Ti poslal minulý pátek (nebo čtvrtek?).

Páni toryové, freetradeři[148] a peelovci[149] nemohli udělat Pamovi větší radost, než když ho právě v *této* otázce zatlačili do menšiny.[150] Má ten chlap ale štěstí — a hloupé protivníky! Tady teď probíhá velká agitace, ale zřejmě se nic nezmění, protože v seznamech jsou 4000 nových voličů, samí drobní obchodníci, úředníčci, dozorci, a proto většinou Brightovi stoupenci. Bude prý tady kandidovat Bob Lowe a sir J. Potter (rozený radní a dřív velký děvkař).[151] To se nepovede. O dřívějších australských a jiných dobrodružstvích Boba Lowa bys mi mohl sdělit pár podrobností, daly by se teď tady velice dobře použít.

Co stojí ta tlustá knížka Mierosławského o Polsku? Takové kompendium přece člověk musí mít — a co stojí Lelewelovo dílo, ze kterého Mierosławski vychází — můžeš to zjistit?

Apropos — pošlu Ti zas pár „Guardianů", jsou tam ohromné legrace. Šest čísel, která jsem Ti posledně poslal, jsi přece dostal? (ve 2 zásilkách). Ten Morny už čuje nebezpečí; nákupy, které ten chlap dělá v Rusku, musí přece Bonaparta k smrti navztekat. Také historie s Napoleonskými doky, s Berryerem mladším a s Foxem Hendersonem a spol. byla nádherná — četl jsi přece o tom v „Times"?[152]

Velice mě zajímá, jak se vyvinula záležitost s „Tribune" a taky co jsi napsal Olmstedovi. Myslím, že už brzo budu moci zase trochu pracovat, chtěl bych se podívat, co by se dalo dělat s Čínou. V celém tom tyátru se přece musí najít něco z vojenského hlediska zajímavého.[150] Ale dokud se musím den co den do 8 hodin dřít v kanceláři a nedostanu se dřív než v 10 hodin — s večeří atd. — k práci, nestojí to za nic. Musím teď být ráno nejpozději v 10 hodin v kance-

láři, a proto kolem jedné v posteli, to je k zlosti! Zrovna když je člověk v nejlepším, má jít na kutě. To přece nejde. No uvidíme. Letos v létě se zařídíme jinak, nebo bude v obchodě kravál. Chci se zařídit tak, že budu pracovat od 10 do 5 nebo 6, ale pak taky skutečně odejdu, i kdyby měl celý obchod jít k čertu.

Pozdravuj ode mne srdečně ženu a děti — jste doufám všichni zdrávi?

Tout à toi.

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

42

Marx Engelsovi

do Manchesteru

18. března [1857]
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi,

musíš mi prominout, že jsem příjem 5 liber a Tvého dopisu nepotvrdil dříve. Žena je na tom se zdravím velmi zle a celé poměry u nás jsou v takové krizi, že na psaní nebylo ani pomyšlení.

„Guardiany" jsem dostal dnes. Z „*New-York Tribune*" ještě nepřišla žádná odpověď. Olmstedovi jsem mohl přirozeně napsat jenom to, aby mi článek[81] vrátil, pokud ho neumístil u Harpera.

Proudhonova nová kniha o ekonomii, která se mi ještě nedostala do rukou, dosáhla už 7 vydání.*

Nechápu, jak si mohl Miquel myslet, že bych mohl spolupracovat s „*Jahrhundert*" — je to týdenní plátek, s nímž spolupracují: Ruge, L. Simon, Meyen, B. Oppenheim, M. Hess atd. Ještě jsem z něho nečetl ani jediné číslo, ale mám obálku z 1. čísla „Druhého ročníku", na které je uveden tento *obsah*: „Po válce, před rozhodnutím. IV. Od Arnolda Ruga", „Dopisy z Paříže, Švýcarska a Londýna" (tj. L. Simon, Kolatschek, Meyen), „Duch naší doby; pozdrav k Novému roku. Od Arnolda Ruga". „Přírodověda a nauka o společnosti. V. Od M. Hesse", „Výchova k víře a výchova k humanitě", „Poznámka".

Edgar Bauer vydává knihu: „*Englische Eindrücke*".[102] To bude krása.

* P. J. Proudhon, „Handbuch des Börsenspekulanten".

Pokud jde o cenu Mierosławského a Lelewela, budu se informovat (první svazek Lelewela jsou pouhé povídačky pro děti).[153]

O tom mizerovi Bobu Lowovi nemám zrovna po ruce žádné poznámky. Snad ještě něco tento týden seženu. Je to chlap, který by se hodil do Společnosti 10. prosince.[154]

O Pamově „liberální" zahraniční politice vycházejí denně najevo nová odhalení. Napřed to byla „tajná smlouva" s Rakouskem.[155] Teď zas to, že Bonapartovi slíbil potlačit jakoukoliv revoluci v Neapoli. Ale ten si to přál jen potud, pokud pod pojmem „revoluce" nebude zahrnuta „muratovská" restaurace. Na tomto „nedorozumění" neapolská výprava ztroskotala.[156] Pam to včera popřel v Dolní sněmovně velice „nejasným způsobem". Ale pravděpodobně se ještě tento týden objeví další dokumenty, které ho usvědčí ze lži.

Rusové tentokrát nejednali tak obezřele, jak to obyčejně dělávají. První noviny na kontinentě, které od doby parlamentní krize hájily Pama jako ryze britského ministra[157], je „*Nord*", který jinak neustále projevuje fanatickou nenávist k Pamovi. Dokonce i „*Neue Preussische Zeitung*" mluví o „bezzásadové koalici".

„*Perská* historie — jak jsem soudil — skončila fiaskem v tom smyslu, že Angličané, nebereme-li v úvahu několik čistě nominálních ústupků, nedostali *nic* a že naopak v hlavním bodu ustoupili perskému dvoru. Rusko naopak získalo kousek země, který mu byl odstoupen, jak předevčírem oznámil užaslým cockneyům[158] Layard. Přirozeně neměl tolik odvahy, aby ukázal obě věci v jejich příčinné spojitosti. Opakoval také ujištění — jako už to udělal Disraeli v Dolní sněmovně, aniž na to Pam slovíčkem odpověděl — že během války s Ruskem Pam Peršanům *zakázal* zaujmout ofenzívní postavení, jak si to Peršané přáli. Ti totiž tehdy doufali, že by mohli znovu obsadit ztracené provincie. Stejné varování jim Pam poslal v době polské revoluce (1830).

Abychom správně zhodnotili perské i čínské události, musíme je srovnat s Pamovými prvními akcemi v těchto oblastech, protože jsou jen jejich opakováním. Dokud byl Pam u vesla, vedla se první čínská válka[159] tak, že by byla mohla trvat 100 let a jejím jediným výsledkem by bylo zvýšení ruského obchodu s čajem po souši

a vzrůst ruského vlivu v Pekingu. Teprve Ellenborough za sira R. Peela dal této válce „anglický" obrat.

Musíme doufat — a je to i pravděpodobné —, že tentokrát bude zvolen parlament, který se zaváže jedině k pasívní poslušnosti vůči Pamovi. Rozpad starých stran vyjádřený *koaličním kabinetem*, jakým byl kabinet Aberdeenův[160], vyvolal u buržoazie spíše pocit, že teď může odpočívat na vavřínech, než aby ji byl znepokojil. Podobný rozpad stran vyjádřený *Pamovou diktaturou* bezpečně povede nejen k velice potěšitelným blamážím a komplikacím v zahraniční politice, ale i k prudkému kvasu uvnitř země, možná k revoluci. Ten starý veterán, který ještě měl prsty v manchesterské „krvavé řeži v malém" a který pomáhal vypracovat 6 roubíkových zákonů[161], bude jednat naprosto bezostyšně. Pamova diktatura a koaliční vláda se k sobě mají mutatis mutandis jako vláda royalistů sdružených v posledním francouzském Národním shromáždění a vláda Bonapartova. Situace v Anglii se konečně dostává na ostří nože.

Apropos *Bangya*. Tento Bangya je od roku 1855 *adlatus* Sefera paši. Oženil se s dcerou jednoho čerkeského náčelníka (což je jeho zákonité manželce v Pešti asi stejně příjemné jako jeho nezákonné manželce v Paříži) a stal se teď sám čerkeským náčelníkem. Díky svému spojení s Londýnem naverboval 300 Poláků a přesunul je se zásobou munice atd. na Černé moře, kde podle novinové zprávy unikli ruským křižníkům a šťastně dorazili k Seferu pašovi. Co na to říkáš? Ten chlap, který viděl, že už na Západě svou úlohu dohrál, převzal teď novou roli v Orientě. Zda i tentokrát jako demokratický špicl nebo bona fide — to už je jiná věc.

Napiš mi brzy, protože Tvé dopisy teď velice potřebuji, abych si dodal další odvahy. Situace je hnusná.

Salut (i Lupusovi).

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels ud K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

43

Engels Marxovi

do Londýna[162]

Manchester 20. března 1857

Milý Marxi,

už mi napadlo, že jsi asi zase v pořádné bryndě. Udělám všechno, co bude v mé moci. Pokud to bude jenom trochu možné, pošlu příští týden ještě jednu pětilibrovku, a kdybych ji nemohl sehnat, tedy poštovní poukázku. Pro tento případ mi sděl, na který poštovní úřad ji mám adresovat. Musel jsem tento měsíc zaplatit hodně velké dluhy, ti lidé mi vtrhli do kanceláře, a tak nezbývalo než klopit. Jinak bych Ti poslal tu pětilibrovku hned. Ostatně je štěstí, že teď došlo k těm událostem v parlamentě a v Číně[150], za této situace bude „Tribune" zase potřebovat pomoc a bude se s Tebou muset dohodnout.

Oťukával jsem tady situaci u toho chlapa z „Guardianu", jestli by se tady nedaly navázat styky s revuemi a časopisy. Ale ten se zřejmě sám snaží někde uchytit, a tak se od něho nedá moc čekat. Ale uvidíme. Protože zná mé názory na Palmerstona a považuje je za absurdní, rozhodně nás nedoporučí pro politické otázky. Přesto mám na toho chlapíka jakýsi vliv, ale zatím nemohu přijít na to, jak by se dal využít.

Dívám se na Palmerstonovy záměry a vyhlídky v novém parlamentě stejně jako Ty. Pamův bonapartovský despotismus s jakýmsi zákonodárným sborem. Uvidíme, kam to povede.

Podle augsburské „Allgemeine Zeitung" jmenovali dokonce Čerkesi (kteří? o tom se nic neříká) Bangyu „vrchním velitelem" a vybrali prý ho na tohle místečko schválně jako cizince, aby si

nikdo z domácích náčelníků nemohl stěžovat, že ho opomenuli. Kam se poděl Sefer paša (ne Kościelski, ale nějaký jiný), nelze zjistit. Považuji celou tu věc za geniální ruský tah, a o těch 300 polských Sparťanech asi už brzy nebude nic slyšet.

„Nord" zřejmě znovu obrátil. Bruselský dopisovatel „Guardianu" cituje místa, kde se běsní proti Palmerstonovi. Můžeš mi udat nejvýraznější citát? Já se tady k podobným věcem vůbec nedostanu a při nejrůznějších debatách bych měl vždycky hned mít po ruce kapitolu a verš.

Když jsem nedávno pořádal své staré časopisy, přišel jsem na to, že se mi ztratil hlavní balík *anglických* novin a výstřižků z „Guardianu", „Free Press" atd. Naštěstí to nebylo nic, co by se týkalo našeho stranického archívu — ty věci jsou dobře uloženy. Ale až na malé výjimky *všechno, co se týkalo Palmerstona*, Tuckerovy pamflety[163], výstřižky Tvých článků, které jsi mi poslal (něco z nich také uvázlo u Lupuse atd.). Právě ty jsem potřeboval a hledal, abych si znovu osvěžil podrobnosti. Máš ještě nějaké duplikáty, které bys mi mohl poslat, a také kompletní exemplář svých článků otištěných v *londýnském* Urquhartově časopise[82]? Ty by se snad daly v Londýně snadno sehnat. Právě teď bych ty věci mohl velice dobře použít.

Bob Lowe tady nemá valné vyhlídky. Část šosáků se vyjádřila proti Brightovi, ale myslím, že stejně tentokrát ještě projde. Lowe se bude blamovat, sotva sem přijde. Ale bylo by ohromné, kdyby prošel.[151]

Pozdravuj srdečně ženu a děti. Napiš mi zase brzy, jak se vede Tvé ženě.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

44

Marx Engelsovi

do Manchesteru

24. března 1857
9. Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi,

přikládám několik antipalmerstonian, a to: 1. „*Betrayal of England*[164], 2 exempláře. (*N. B.* Tentýž Coningham, který zde otiskuje výňatky z Ansteyho řeči, je teď ultrapalmerstonovským kandidátem v Brightonu). 2. *Tuckerovy pamflety*[163], 8 exemplářů. 3. *Ansteyho řeč*[165]. 4. „*Palmerston for Premier*". 5. „*Palmerston in three epochs*"[166]. (Kromě *maďarské* historie, kterou opsal z Urquharta, okopíroval pan Wilks zbytek z mých článků v „Tribune"[167] — přirozeně způsobem jemu vlastním.) Věci uvedené pod bodem 1. a 2. nemusíš schovávat, zato ale věci pod bodem 3., 4. a 5. Zítra pošlu ještě několik dalších pamfletů, pokud je najdu. Pokud jde o „*Nord*", je třeba poznamenat, že článek, o kterém se zmiňuji, otiskla sama „*Post*" (v jednom z čísel mezi 4.—9. březnem). Později ovšem změnila tón.

A teď k soukromým záležitostem. Především přišel dopis z „*Tribune*", který Ti pošlu, jakmile na něj odpovím. Má hrozba, že budu psát pro jiný časopis, přece jenom aspoň trochu zapůsobila. Přes *velice přátelský* tón dopis dokazuje, že jsem těm pánům dobře rozuměl. Jejich návrh totiž zní: zaplatí *jeden článek* týdně, ať už ho otisknou nebo ne; *druhý* článek pošlu na vlastní riziko a za ten dostanu zaplaceno, *když* ho otisknou. Ve skutečnosti tedy omezují mou spolupráci na polovinu. Ale já s tím *souhlasím* a *musím s tím souhlasit.*

A pak, budou-li se věci v Anglii vyvíjet tak, jak si myslím, dosáhnu za nějakou dobu zase starých příjmů.

Velice mě mrzí, že na Tebe zatím ještě pořád musím naléhat, protože kvůli dluhům, do kterých jsem se dostal, jsme zastavili všechno, co se zastavit dalo, a ztracené příjmy budu moci nahradit teprve tehdy, až objevím nové zdroje. Mimoto Ti nemohu zatajit skutečnost, že má žena je v jiném stavu. Svým posledním dopisem jsem však *rozhodně* chtěl dosáhnout *jen toho*, abych Ti vysvětlil, proč jsem tak dlouho neodpovídal. Chápeš, že i ten nejklidnější člověk — a já jsem v celé té patálii skutečně velice klidný — občas ztratí trpělivost a zejména k přátelům není pak takový, jaký by měl být.

Byl bych velice rád, kdybys mi mohl poslat několik „*humoristických*" řádků, asi 50 nebo 100, o rolandovské statečnosti, kterou Angličané prokázali v Persii a před Kantonem. Hlavní oporou búšírské výpravy[168], jak už jsi asi zjistil, byla špionáž jakéhosi kapitána Jonese, který byl pod falešnou záminkou vyslán jako politický agent do Búšíru. Zítra Ti pravděpodobně napíši víc, protože dnes Ti chci poslat ty pamflety.

Salut.

Tvůj

K. M.

N. B. Je to přece jenom rozdíl, jestli někdo udělá napřed státní převrat a pak volby, nebo udělá napřed volby a pak se chystá k státnímu převratu. Palmerston, nebo aspoň jeho noviny, tentokrát svou úlohu nesporně přehnali. Přečti si např. „Advertiser", který se v tom svinstvu vrtá až po uši. To samozřejmě vyvolalo jistou reakci.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

45

Marx Engelsovi

do Manchesteru

31. března 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi,
těch 5 liber jsem dostal.

Až se Ti to bude hodit, pošli mi „*Manchester Examiners*". Zajímají mě teď vysvětlení Brightovy strany. Teprve její porážkou získaly volby svůj historický smysl. Palmerstonovo postavení začíná být nebezpečné teprve teď, kdy má v parlamentě rozhodující většinu, zatímco mimo parlament oživne — poprvé od dob Ligy proti obilním zákonům[169] — opět opravdová protivládní agitace. Anglie se dostává do vážné krize — „*Times*" to už naznačují, když mluví o stahujících se mracích, a jestliže se věci na kontinentě dostanou znovu do pohybu, nebude John Bull s to zaujmout domýšlivě lhostejný postoj z roku 1848. Pamovo vítězství je vyvrcholením událostí, které začaly červnem 1848. Inteligentnější londýnskou veřejnost značně ohromila zpráva z Manchesteru už tím, jak ji komentoval Pam ve své nestydaté adrese a řeči. Z místního hlediska — a v tom jsou všichni zajedno — se Manchester blamoval, a to těžce. Kdyby si Pam nebyl koupil „*Punch*" — jeho hlavní redaktor, *Taylor*, je zaměstnán v ministerstvu zdravotnictví s platem 1000 liber — pak by v něm příští středu rozhodně figurovali Potter, Turner a Garnett. Napiš mi pár podrobností o těch mládencích a jejich záměrech.

Pan Dronke napsal Freiligrathovi, že „skoncuje se svým židem a zařídí se pro sebe".

Pokud jde o Bangyu, poslal jsem Urquhartovi nějaké poznámky o jeho kontaktech s Cařihradem a Čerkeskem*.

Přikládám výstřižek z „Reynolds" o panu Grantovi, redaktoru z „*Morning Advertiser*". Je to pravda do posledního písmene.

Přikládám dopis od Dany. Pošli mi ho zpět. Když vypočítává otištěné články, zmiňuje se jenom o těch posledních**, a i z nich některé otiskl 5—6 týdnů poté, co došly do New Yorku, když viděl, že se situace mění. Jeho návrh na finanční vyrovnání nejlépe ukazuje, že jsem uhodl správně, co má ten pán za lubem. Poznámka, že mé články jsou moc dlouhé, mi přichází docela vhod. Mohu aspoň tím méně posílat. Je jenom nápadné, že už několik měsíců dokáže najít 2—3 sloupce pro nejhloupější londýnské klepy.

I v Prusku je menší parlamentní krize. „V peněžních věcech přestávají všechny žerty"[170] — pravdivost této zásady se tam zřejmě znovu potvrzuje.

Švýcaři se teď s největší pravděpodobností dohodnou na tom, že vypovědí všechny uprchlíky.

Salut.

Tvůj

K. M.

Všiml sis těch podvodů, které vyšly najevo minulý týden, v Australské zemědělské společnosti, v Londýnské a Východní bance a v Severoevropské paroplavební společnosti, kde ve správní radě sedí pan Peto?

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Zrádce v Čerkesku".

** „Anglo-perská válka", „Námořní obchod Rakouska", „Božské právo Hohenzollernů".

46

Engels Marxovi

do Londýna[171]

Manchester 31. března 1857

Milý Marxi,

pětilibrovou bankovku — K/S 84 562 jsi asi dostal dnes ráno. Kvůli nějakému „naléhání" na mne si nedělej těžkou hlavu; zazlíval bych Ti, kdybys mi *ne*napsal, že je nutná ozbrojená intervence sovereignů*. Uvidíme, jak se bude vyvíjet finanční situace v dubnu, myslím, že v druhé polovině budu rozhodně ještě moci něco postrádat.

Návrh „Tribune" je velice mazaný, a protože ti chlapi náramně *dobře* vědí, že otisknou jenom jeden článek týdně, posílal bych jim 2 články týdně jenom při význačných příležitostech, jako jsou současné volby atd. Ale poměry Ti jdou na ruku a je dost pravděpodobné, že v létě a na podzim si páni Yankeeové nebudou moci stěžovat na jednotvárnost evropské politiky, zatímco se u nich spekulační horečka čím dál tím víc uklidňuje.

Perská[145] a čínská[150] válečná dobrodružství jsem skoro vůbec nesledoval, taky o nich nebyly žádné podrobnosti. O kapitánu Jonesovi nevím nic. Teď bych si tyhle věci rozhodně nemohl dát dohromady, ale až dojdou podrobné zprávy o posledním velkém útoku jezdectva v Persii, podívám se, co by se z toho dalo udělat.

Pamflety** jsem dostal. Kdybych tak mohl dostat Tvé staré články z „Tribune"[167], tam je toho přece jenom nejvíc; Wash. Wilks i „Palmerston for Premier" obsahují jenom všeobecnosti a řeč

* anglická zlatá mince, která má hodnotu 1 libry št.
** Viz tento svazek, str. 129.

Chish. Ansteyho[165] je sice velmi důležitá, zejména kvůli osobním historkám týkajícím se „Portfolia“[172] a místy i kvůli obsahu, ale je přece jenom strašně nesouvislá. Přesvědčivé jsou jedině Tvé dva pamflety v Tuckerovi, zejména „Unkiar Skelessi“[163]. Můžeš-li mi dodat ještě další materiál, tím líp. Postaral jsem se, aby teď byl lépe uschován.

Osm tisíc šosáků, kteří dali své hlasy nejtlustšímu člověku v Manchesteru (Potterovi), protože nemá žádný mozek a o to větší zadek, se už teď stydí za své vítězství. Přesto zde volby udělaly ohromný dojem a „manchesterská“ strana[148] teď začíná zkoumat své vystupování v posledních 6 letech a zjišťovat, kde dělala chyby. Myslím, že zatím sotva uslyšíme další žvanění mírové strany[173], ale zato Bright (*pokud* se znovu postaví na nohy) a další určitě vystoupí na podporu rozsáhlejší volební reformy a Jones možná dostane od těchto buržoů brzo několik nabídek. Pama jistě nejvíc těší triumf nad Brightem, Gibsonem, Cobdenem, Miallem, Foxem (Oldham); skoro si myslím, že ten chlap dosáhne usnášeníschopné většiny 60—100 lidí. Rozhodně však budeme mít Palmerstona v ryzí podobě, a to vrchovatou měrou.

Našel jsem v „Morning Post“ jedno místo z „Nord“, ale tam se jenom chválí jeho nadání. To místo, kde vystupuje jako ryze britský ministr, nemohu najít.

Zdejší palmerstonovci a buržoové nabídli Bobu Lowovi, že mu dají *2000* liber št., bude-li zde poražen, aby jimi mohl krýt své volební výdaje v nějakém jiném hnízdě. Ten trouba to odmítl, protože si myslel, že v Kidderminsteru určitě projde, a dostal tam na frak. V Manchesteru se už ale nesmí ani ukázat, zachoval se hanebně až hrůza — napřed nechá šosáky, aby se pro něho kompromitovali, pak odřekne a *zároveň napíše* článek do „Times“, kde se praví, že by to byla hanba, kdyby Manchester *ne*volil Brighta!!

Šosáci byli tentokrát mimořádně rozštěpení. Buržoazie byla ve velké většině proti Brightovi a Gibsonovi, ze šosáků jen malá většina. Kvakeři a katolíci, jako jeden muž pro Brighta; ortodoxní rovněž; *etablovaní* Němci proti němu. Jeden ožralý protibrightovec pokřikoval: Nechceme vnitřní politiku, dejte nám zahraniční politiku. To je zhruba skutečný smysl zdejších voleb: pryč se

všemi těmi otázkami reformy a povídačkami o třídách. My šosáci přece tvoříme většinu voličů, to stačí. Agitace proti aristokracii atd. se omrzela a nevede k žádnému viditelnému výsledku. Máme proto lorda velmi rádi. Svobodný obchod a co z *buržoazních* společenských reforem potřebujeme, to máme. Je nám tak kanibalsky blaze, zejména od té doby, co Pam snížil válečnou daň z příjmu. Sjednotíme se tedy všichni na té základně, kde jsme si všichni rovni, a buďme Angličany, Johny Bully, pod vedením ryze britského ministra Pama. To je teď nálada většiny šosáků.

Ironie celé zdejší historie je pohřbení Ligy proti obilním zákonům[169]. Smith P. Robinson (čestný tajemník) a George Wilson, „tato neměnná ozdoba" vyletí z Newallova domu[174] a velká liberální strana se poohlédne po nové organizaci. G. Wilson přijde o své místečko a své postavení, s jejichž pomocí to dotáhl na předsedu lancashirských a yorkshirských železnic s 1000 librami per annum — i toto místečko půjde brzo k čertu; a Wilson může zase vyrábět škrob jako za dob ochranného cla. Ale manchesterský šosák — dokonce i z Brightovy strany — volně vydechne, že konečně zmizela tato stará můra: Liga![151]

Apropos, myslím si, že pamflet Ch. Ansteyho obsahuje jenom malou část Pamovy odpovědi — debata trvala 4 dny — dá se to ostatní sehnat? A můžeš mi poslat jedno číslo toho Urquhartova nového plátku, té „Free Press"[175] nebo jak se to jmenuje? Co je tam od Tebe?

N. B. Můžeš mi také příležitostně poslat tituly ostatních *použitelných* věcí vztahujících se k Pamově aféře, pak už si je mohu tady obstarat sám.

Srdečně blahopřeji k vyhlídkám k rodině. Co dělají děvčata? Teď už jsou jistě hodně velká; velice se těším, že je o svatodušních svátcích uvidím. Vyřiď srdečný pozdrav jim i ženě.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

47

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 2. dubna 57

M. M.,

ten Potter je strašně velký, abnormálně tlustý chlap, asi 46letý, zrzavý a rudolící, byl třikrát starostou v Manchesteru, veselá kopa, rozumu nemá ani za mák, ale zato velké břicho a zadek; zavedl ve zdejší městské radě taláry při návštěvě královny a byl za to pasován na rytíře[176]; po celý život byl velký děvkař (dosud je starý mládenec), důvěrné vztahy má zejména s proslulou Miss Chester (alias Polly Evans), které dvakrát zařídil bordel a na jejíž soudní útraty prý přispěl 50 librami, když se v Liverpoolu dostala kvůli potratům před porotu a byla osvobozena. Je to člověk, který se bude líbit venkovským šlechticům a jehož celé renomé se zakládá na tom, že jeho otec, rytíř Sir Thomas Potter, byl svého času hlavou zdejšího liberálního hnutí a uvedl do Manchesteru Milnera Gibsona. Potter sám je populární u děvek, drožkářů, putykářů, uličníků a mezi pochybnější částí šosáků vůbec. Když byl starostou, měly děvky od policie pokoj. Názory: mírně liberální.

J. A. Turner je solidní šosák, který dosud nezapomíná na to, že kdysi udělal bankrot, a který se ve svém omezeném okruhu působnosti víceméně uplatňuje jako president obchodního sdružení (konkurenta liberálnější obchodní komory). V dílčích otázkách obchodu možná získá jistý vliv i v Dolní sněmovně. Je tory (umírněný) a velice bohatý. Jeho nejstarší syn, Jack Turner, kterému se obecně říká tlouštík, je velký ožrala a hraje dobře kulečník; jeho druhý syn je prostořeký klacek, s odpornou držkou a zrzavým

knírkem, chodí na lišky a rád by byl považován za dobrého jezdce. Ke zděšení celé rodiny se oženil s baletkou Annie Payneovou.[151]

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

48

Marx Engelsovi

do Manchesteru[177]

9. dubna 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi,

jistě mi promineš, že odpovídám tak pozdě. Má žena na tom byla poslední 2 týdny se zdravím ještě hůř než už po celé měsíce, a tak jsme měli velké starosti. Buď tak hodný a vrať mi Danův dopis.

Posílám Ti zásilkovou společností malou lahvičku očních kapek. Cornelius mi jich přivezl láhev z Paříže, kde měl potíže s očima. Já sám jsem měl už několik týdnů oční zánět, protože jsem po nocích usilovně pracoval. Ta vodička mi za pár dnů pomohla a Tobě prokáže stejnou službu. Musíš si jenom ráno a před spaním nakapat několik kapek do nemocného oka.

Konrad Schramm † ve Philadelphii na plíce. Newyorská „Neue Zeit" prý přinesla zároveň s oznámením tohoto úmrtí cosi jako nekrolog, který jsem ještě nečetl.[178]

Zdánlivé zlepšení na burzách zase ustupuje. Úroková sazba se znovu zvyšuje. Akcie Crédit mobilier[66] i francouzské renty jdou opět dolů, zatímco vycházejí najevo další a další obchodní machinace akciových společností v Londýně i v Paříži. Tam je do nich naštěstí zapletena i vláda. Četl jsi přece o skandálu mezi Péreirou a Félinem? Byl bych Ti o něm pořídil výpisky, kdybych nepředpokládal, že dopisovatelka „*Manchester Guardianu*" všechny takové věci zaznamenává. Čtu teď občas pařížského „*Figara*", jediný *skutečný* časopis v císařství, který se nesnaží budit zdání úctyhodnosti.

Nevím, zda jsem Tě už upozornil na dvě nová testimonia

proti Pamovi. Za prvé Herbertovo vystoupení v *South Wilts* před jeho voliči: vydal prý rozkaz bombardovat Oděsu; po jeho odchodu prý Palmerston poslal vlastnoruční rozkaz, aby Oděsa byla ušetřena. Za druhé Russell před voliči v City: Palmerston mu dal písemné instrukce o tom, jak má postupovat na vídeňském kongresu, které mu Clarendon zakazuje uveřejnit a kvůli jejichž realizaci malý John* tak skvěle pohořel. Pro starého Pama je charakteristické, že ve *svých* novinách neustále rozmazává Herbertovu oděskou zradu (na jeho příbuzenský vztah k Voroncovovi poprvé poukázal Pamův bulvární plátek „Advertiser") i Russellovu vídeňskou zradu[179].

Vyhledám Ti další antipalmerstoniana. Pamovu řeč proti Ansteymu (tlustou brožuru) musím někde mít, pokud mi ji nesebral Pieper. Z větších prací to jsou: *Parish*, „*Diplomatic history of Greece*" a *Urquhart*, „*Central Asia*". K Parishovi je ještě třeba číst Thiershovy a Maurenbrecherovy práce[180], které vyšly 1836(?) (je to už dávno, co jsem je měl v ruce). Ze všech *Modrých knih* na mne udělala nejhlubší dojem Modrá kniha o druhé syrsko-turecké válce[181].

Ve „*Free Press*" jsem měl teprve 5 článků[82]. Liebknecht atd. mi je odnesli. Ale dám je pro Tebe zase dohromady. V posledním z nich jsem doslova použil jednoho z Tvých článků, kde se mluví o Petru I.[182] Teprve teď jsem dokončil úvod. Ale ti chlapi napřed celou tu věc po měsíce táhli na dlouhé lokty. Později tiskli rychleji. Ale když teď mají poprvé platit, upomínám je marně. Pokud v tom ohledu neudělají víc než dosud, budu muset toto spojení úplně přerušit. Uzavřeli se mnou novou smlouvu. Ale co mám ze smlouvy, když ji in puncto puncti nedodržují.

Salut.

Tvůj *K. M.*

Pozdravuj Lupuse. Řekni mu, že jsem v Grimmovi[183] našel učený původ jména továrníka na kolínskou vodu Fariny, a to *sanskrt*: vâri** Gen. vârinas.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* John Russell.
** voda.

49

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 21. dubna 1857

Milý Engelsi,

buď tak hodný a napiš mi *obratem*, co mám odpovědět na přiložený Danův dopis.[184] Odpověď musí jít páteční poštou.

Poslušen křesťanského praecepta — „jestliže tě popuzuje zub tvůj, vyrvi jej", jsem si konečně zjednal klid: zároveň jsem přišel na to, že ten zatracený zub byl prapříčinou všeho ostatního trápení, které mě pronásleduje už celé měsíce. Náš byt jsi objevil dobře. Páně Edgarova* kniha se nejmenuje „Anglické dojmy", ale „Anglická svoboda". Z $^1/_4$ v ní prý jde o mormonismus. Jako celek si dělá nároky na to, že postihuje fyziognomii, nebo, chceš-li, fyziologii národního charakteru. Nečetl jsem z toho ani řádku. Dopis Ti pošlu za pár dní.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinénija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgara Bauera.

50

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester 22. dubna 1857]

Milý Mouřeníne,

ten naučný slovník[184] mi přichází jako na zavolanou a Tobě patrně také. Konečně je tu vyhlídka na vyrovnání schodku a pro mne vyhlídka, že budu mít po večerech pravidelně co dělat. Klid už mě začínal demoralizovat; od té doby, co už se nepsaly články pro „Tribune", jsem prolajdal spoustu času, k čemuž se tu nabízí dost a dost příležitostí. Pokud jde o militaria*, musí Dana zodpovědět tyto otázky:

1. Kolik svazků to asi bude celé mít a jak daleko hodlá dojít v 1. nebo v 1. a 2. svazku.

2. Mají-li se vojenská hesla omezovat hlavně na výklad odborných výrazů, jako např. dělostřelectvo, táboření, kolona, s historickými glosami a stručným výkladem obsahu jednotlivých odvětví vojenské vědy — tedy např. u dělostřelectva 1. výklad, 2. dějiny a dnešní stav, 3. resumé odvětví moderní dělostřelecké vědy (střelba, obsluha, přípřež, použití v poli a při obléhání pevností atd.).

3. Anebo tam mají přijít ještě také vojenskohistorická hesla, např. pod hlavičkou Slavkov, Arbéla[185] atd., přímo krátké popisy bitev, a pod tituly Alexandr, Caesar, Carnot atd. vojenské biografie s údaji o pokrocích, které v té či oné době zahajovaly novou epochu.

* vojenské náměty.

Napiš tedy *ihned* Steffenovi, aby nám uvedl titul nebo autora co možná nejkompletnějšího a nejstručnějšího vojenskovědního lexikonu; nejlepší by byl takový, který má co nejvíc, ale co nejkratších hesel, má totiž posloužit jen k tomu, abych hned věděl, která hesla mám dělat, a abych měl po ruce co nejbohatší abecední seznam. Jakmile to budu mít, mohu se dát do zpracování písmen A a B, možná ještě dřív, poněvadž na mnoho hesel přijdu už v „Brockhausovi" a na některá i bez něho.

Honorář se bude rentovat i při 2 dolarech za velkou stránku; spousta té látky je jen opisování nebo překlad, a větší stati nedají příliš mnoho práce. Prohlédnu si hned pár anglických naučných lexikonů, abych věděl, *která* vojenská hesla tam jsou, především ale hlavně „Brockhause", který je přece jen pořád ještě lepším opěrným bodem, je kompletnější a i Danovi zřejmě slouží za vzor.

Kdyby se daly ulovit některé úseky z filologie, např. germánské jazyky, středohornoněmecká, starohornoněmecká atd. literatura (totéž v románských řečech, zejména v provensálštině), nebylo by to marné. Slovanské otázky si už asi převzala buď Jakobová anebo pan Gurowski, Jakobová se v nich také vyzná líp než já.

Která hesla převezmeš Ty? Určitě německou filosofii — životopisy soudobých anglických a francouzských státníků? Nějaké finanční věci? Chartismus? Komunismus? Socialismus? Aristotela — Epikura — Code Napoléon[186] — a něco podobného. Témata, o nichž se „bez jakékoli stranické tendence" pojednává rozhodně hůř než o bodré vojančině, kde je člověk samozřejmě vždycky na straně vítěze.

Vezmi tolik hesel, kolik můžeš dostat, a organizuj na to pozvolna kancelář. Pan Pieper si může taky zamakat, pro životopisy se docela dobře hodí a vpraví si zároveň do své geniální lebky nějaké zdravé suché vědomosti. Možná že by i Lupus byl ochoten zapracovat na staroklasickém poli, uvidím.

Ačkoli to nebude zrovna zajímavá práce (alespoň z větší části), přece mě to nesmírně těší, protože to Tobě ohromně pomůže. Měl jsem tentokrát opravdu hrozný strach, jak to s „Tribune", skončí, zvlášť když se Dana pokoušel odbýt Tě s polovičním žoldem, teď ale to už zase půjde, a i když zaplacení není ještě hned tak

v dohledu, je to přece jen velmi jistá práce a člověk si může vždycky klidně připravit pár písmen předem, peníze časem přijdou.

Nevíš od Olmsteda nic o „Putnamovi"? Článek o Bazancourtovi[81] bych velmi rád měl, možná že s ním budu moci Actonovým prostřednictvím něco udělat tady. Ostatně by se možná dalo s „Putnamem" podniknout i něco dalšího — pokrok válečného umění, zdokonalení dělostřelectva, pěchotních zbraní atd., lodi proti kamenným hradbám; udělám všecko, ale ti chlapi se musejí zavázat, *že to také otisknou*. Dana by to určitě obstaral, abys nebyl tolik odkázán jen na „Tribune"; ať redaktor „Putnama" ostatně *napíše sám*, to bude lepší.

Ať se Dana také vyjádří, zda ta hesla vcelku mají zabírat více nebo méně místa než např. v „*Brockhausovi*" a jestli to má být rozsahem celé větší či menší než „Brockahus". — Pak aspoň budeme vědět, na čem jsme. Také *kdy* se za to bude platit — a za jak dlouho má být celá práce kompletní. Je dobré to všechno vědět.

Na Tvém místě bych mu nabídl, že udělám celý naučný lexikon sám, dohromady bychom to už dali. V každém případě vezmi všechno, co můžeš dostat, budeme-li mít v každém svazku 100 až 200 stránek, není to nijak moc, tolik „ryzí" vědy snadno dodáme, pokud se za to pokutální ryzí kalifornské zlato.

Teď ale srdečně pozdravuj ženu a děti a dej o sobě brzy vědět.

Tvůj

B. Engels

Vřelé díky za oční kapky. Ještě mě to pořád trochu zlobí, ale bude to asi tím, že jsem poslední dobou pil víc portského než jindy — necháme toho!

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

51

Marx Engelsovi

do Manchesteru

23. dubna 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Frede,

hned zítra napíšu Danovi. Můžeš si představit, jak mi ta nabídka přichází vhod. Uklidňuje i ženu, což je při jejím nynějším stavu důležité. Steffenovi (ten chlap se přestěhoval, aniž mi dal vědět, je ale ještě v Brightonu) napíšu hned. Pieper, jak si asi vzpomeneš z jednoho mého dřívějšího dopisu,* je od vánoc učitelem v Bognoru, a já ho odtamtud rozhodně tahat nebudu. Byl den ze dne nudnější, línější, méně co platný a nákladnější. Pod dozorem pátera, kde teď slouží, se zase napraví. Také mě ten přítelíček opustil právě ve chvíli, kdy si vzhledem ke stavu mé ženy myslel, že je pro mne nepostradatelný, a zřejmě by se docela rád byl dal ode mne přemluvit, aby u nás zůstal za lepších podmínek. Nic takového mi ani nenapadlo, ale projevil jsem jen potěšení, že konečně našel místo. Ve skutečnosti se ukázalo, že jeho „nezbytnost" existovala pouze v jeho představě. Žena zastává práci sekretáře a vůbec neotravuje jako ten čistý panic. K vyučování děvčat se ani trochu nehodil. Tak oběma stranám změna pomohla, a jestliže bude chlap jeden zase k něčemu dobrý, o čemž jsem přesvědčen, pak mu vědomí, že ho naprosto *nepotřebuji*, půjde jedině k duhu.

O založení nějaké kanceláře tady v Londýně tedy nemůže být

* Viz tento svazek, str. 115.

ani řeči. Nikdo se tu k tomu nehodí. Možná — to se dozvím za pár dní — že Freiligratha vyzval Dana ke spolupráci přímo. Náš Freiligrath už zase není spokojen se svým místem, ačkoli velmi pohodlně vydělává 300 liber št. a práce má, že to nestojí ani za řeč. Otravuje ho na jedné straně bručení a vrčení akcionářů, kteří si na něm vylévají svou špatnou náladu, a zčásti ovšem dvojakost jeho postavení, které na něj kupí mnoho odpovědnosti, a přitom mu na druhé straně neponechává nic než zdání vlastní vůle. Alespoň si tak sám vykládá své pocity. Jenže mně se zdá, že se za tím ve skutečnosti tají nechuť k odpovědnosti vůbec. Jeho ideálem je a zůstane místo obchodního zaměstanance, kde by žádnou neměl, jako to bylo u Hooda. Pak ho také trápí nesoulad mezi jeho básnickou slávou a směnečným kursem. Z jeho příležitostných vyznání vidím aspoň to, že všechny tyto Crédit mobilier[66] potají trpí velikými obavami. Jeden starý londýnský buržoazní vlk ho ujistil, že takovou chronickou krizi, jaká teď panuje, nepoznal za celou svou čtyřicetiletou praxi. Ještě jsem se k tomu nedostal, ale jednou budu přece jen muset naprosto přesně prozkoumat poměr mezi směnečným kursem a zásobou drahých kovů. Úloha, kterou mají peníze jako takové při určování úrokové sazby a stavu peněžního trhu, je něco překvapujícího a úplně odporuje všem zákonům politické ekonomie. Důležité jsou 2 nově vyšlé svazky Tookovy „*History of prices*". Škoda že přímý protiklad k stoupencům currency- principle[147] staříka strhává k tomu, že všechny své výzkumy zaměřuje naprosto jednostranně.

Danovi jsem psal už před 14 dny, aby Ti poslal zpátky Tvého Bazancourta[81].

Urquhartovci mi zaplatili jako splátku — mám jim poslat přesný účet — 10 liber, které přišly velice vhod, protože jsem tolik dlužil jen samotnému pekaři a řezníkovi. Děvčata rostou jako z vody, a také jejich výchova je čím dál dražší. Chodí do dívčí školy a mají tam soukromé hodiny u jednoho Italа, Francouze a učitele kreslení. Teď musím ještě sehnat nějakého muzikanta. Učení jim ohromně jde. Ta nejmenší — náš benjamínek — je náramný vtipálek a tvrdí, že prý má dva mozky.

Co mne se týče, nejraději bych pro Danu psal hesla jako:

Ricardo, Sismondi atd. Něco takového se v každém případě dá napsat objektivně v yankeeovském smyslu. Německá filosofie se anglicky vykládá těžko. Nicméně dám Danovi různé návrhy, ať si vybere sám.

Žena potřebuje teď už půl roku neustále lékaře. Je na tom skutečně velice špatně.

Apropos. Soud uvalil na dr. Freunda konkurs při 200 liber aktiv proti 3000 liber pasív.

Brightova a Cobdenova strana se určitě povznese, když zahraničním redaktorem jejího londýnského listu „*Morning Star*" je Faucher. Někdy s ním teď mluvívám, protože jsem se nemohl vyhnout tomu, abych se s ním příležitostně nesetkal u Edgara Bauera. Ten chlap se považuje za největšího muže světa. „Bruno Bauer ztratil sebedůvěru. Cítí, že Prusko dobudu já, ne on." Ještě k tomu je to podivný freetrader, když ani neví, co jsou to middle classes*. V Prusku prý vládne a má vládnout „důstojník a student". „Když promluvím, strhnu každý anglický mítink." „Dělal jsem dějiny. Já jsem sestavoval Cobdenův kantonský návrh[187]." To jsou některé perličky z jeho rozhovorů. Ten chlap je svou prolhaností pravý baron Prášil, svým chvastounstvím pravý praporčík Pistol, a tak jednou za půl roku je zábavné poslouchat, jak se vytahuje.

Neslyšel jsi Ty — nebo Lupus — něco o „Römische Geschichte," které vyšly někde kolem Heidelbergu a prý obsahují hodně nového?[188]

Co dělá hostinský od zlatého lva?

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* střední třídy, buržoazie.

52

Marx Engelsovi

do Manchesteru[189]

[Londýn] 8. května 1857

Milý Frederiku,

5 liber jsem dostal.

Přikládám dopis od Lassalla, který mi, až s ním seznámíš Lupuse, počátkem příštího týdne laskavě pošli zpátky. Co si mám s tím chlapem počít? Odpovědět nebo ne? Určitě Tě pobaví jeho komická ješitnost, jak chce mocí mermo být slavný, a tak bez jakéhokoli podnětu popíše 75 archů o řecké filosofii.[190]

Danovi jsem napsal všechno, jak jsi to navrhoval. Co se týče Tvého Bazancourta[81], naléhal jsem na vrácení už dřív. Steffen nezná žádnou takovou knihu, jakou potřebuješ, on sám se patrně zabývá překladem Rüstowova „*Caesars Heerwesen*" do angličtiny.

Na Piepera už zase lezou jeho staré mouchy. Napsal mi „geniální" dopis. Zdá se, že nadšení — ne jeho nad novým místem, ale nadšení, které projevovalo jeho nové místo včetně příslušného principála nad ním, jako obvykle zřejmě ochablo. Chce jít do Švýcarska jako „kurýr", *anebo* se v plném létě rozejít se svým principálem a s 200 librami v kapse zase okouzlovat Londýn. Ve svém příštím dopise toho génia zchladím studenou sprchou. Aby se ten hošánek dal zase „udržet", musí vytrvat pod páterskou knutou trošku delší dobu.

Četl jsi poslední zprávu Crédit mobilier?[86] Je v „*Times*". Ukazuje na úpadek.

Pam jako reformátor! Ten ty chlapíky zreformuje jak se sluší a patří.

Jestli jen trochu můžeš, napiš příští týden něco vojenského o Persii nebo Číně*. Ženě se už blíží její hodinka, a tak je pro ni písařská služba čím dál obtížnější.

Co se týče bolesti zubu, radím Ti, aby ses uchýlil k témuž prostředku jako já po jeden a půl roce rozmýšlení. Dej si ten prevít vytrhnout. Také jsem si pořád myslel, že moje bolesti zubu jsou revmatické. A nakonec se přece jen našel corpus delicti. Kdy sem přijedeš?

Zdraví Tě

Tvůj

K. M.

Na jaře se vždycky objeví u dětí nějaké nemoci. Tentokrát to postihlo nejdřív tu nejmenší a Lauru. Teď přišla na řadu Jenička.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Persie a Čína".

53

Engels Marxovi

do Londýna

Nejmilejší Mouřeníne,

vracím Ti Lassallův dopis. Skrz naskrz nechutný žid. To budou asi pěkné historie, které sepsal, i ta věc, která „uchvátí" a s kterou dělá takové tajnosti.[191]

Víme však, že ten chlap nic neznamená, ale je těžké najít faktický důvod, kvůli čemu se s ním přímo rozejít, zvláště když se düsseldorfští dělníci už vůbec neozvali.* Soudě podle tohoto dopisu, patrně se od nich úplně distancoval nebo ještě spíš oni od něho, protože nedovede říci vůbec nic pozitivního, jak to vypadá v Německu mezi dělnictvem. Ale jestli se zase nebude u nich chvástat s nějakým Tvým dopisem, to už je jiná otázka. Na Tvém místě bych mu napsal, tomu se asi nevyhneme, ale zeptal bych se ho přímo, jak to vypadá s dělnickým hnutím na Rýně, a zvláště v Düsseldorfu, a dopis se dá přece napsat tak, že o něm ani nemukne a že buďto víceméně kápne božskou, anebo se mu korespondence s Tebou musí zprotivit. Lupuse dopis velmi pobavil, ale náš koncil o té otázce to rušilo. Ostatně bych se ho přece jen také zeptal, co je na tom pravdy, že Tvé dopisy nahrává do rukou policie.

O Persii se nedá vůbec nic psát, byla to mizerná kampaň, ale zprávy jsou ještě mizernější. Když přišla poslední pošta, dalo se ovšem a ještě se dá leccos povědět o Číně, ale abych *teď*, deset dní po poslední poště, něco napsal, na to je už moc pozdě; počkám tedy, až přijde příští pošta, a pak se do toho hned pustím a článek**

* Viz tento svazek, str. 37–39 a 42.
** „Persie a Čína".

dojde buďto pro páteční číslo, nebo pro příští úterý. Zařiď se tedy pokud možno podle toho, myslím, že pošta přijde koncem tohoto týdne.

Co je dětem? Doufám, že je Jenička zase v pořádku! Srdečně je pozdravuj a ženu taky.

Tvůj

B. E.

[Manchester] v pondělí 11. května 57

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

54

Engels Marxovi

do Londýna[192]

Milý Marxi,

na přiloženém článku* jistě zase poznáš, že vznikal za obtížné situace. Pokaždé, když se chystám napsat nějaký článek pro „Tribune", připadá mi, jako by to v mém těle probouzelo všecky skryté zlé mízy. Tentokrát sedím doma s obklady ze lněného semínka na levé půlce obličeje, abych přiměl k rozumu ošklivý vřed, bez piva a omezen na chudou stravu; ještě že mi naštěstí naordinovali sklenku vína. Prý jsem jedl příliš mnoho rostbífu, ale ať tak či tak, už 4 neděle mne bez přestání trápí můj obličej, napřed bolesti zubů, pak oteklá tvář, pak zase bolesti zubů a teď konečně výkvět toho všeho, furunkl, jak tomu říká Heckscheříček. Mimoto se musím nalévat minerální vodou a každé ráno v 7 hodin chodit ven, což je také moc příjemné.

Tady je teď kdekdo milovníkem umění a žvaní o obrazech na výstavě. Skončí to víceméně nezdarem, finančně určitě. Jinak jsou tu velmi hezké obrazy, od lepších a nejlepších malířů ovšem většinou jen druhořadé věci. K nejlepším patří překrásný Ariostův portrét od Tiziana. Novější německá a francouzská škola je tu zastoupena velmi špatně, vlastně skoro vůbec ne. Tři čtvrtiny celé výstavy je anglický brak. Nejlépe jsou zastoupeni Španělé a Vlámové, pak Italové. Musíš sem ale letos v létě někdy přijet podívat se na to se ženou, bude-li to možné. Napsat o tom něco pro „Tribune" nejde, ani bych nevěděl odkud začít, a běžné žvásty má „Tribune" ve všech číslech.

* „Persie a Čína".

Lupus, o němž jsem Ti, myslím, psal, že se přestěhoval, už zase válčí se svou domácí. Aby byla smůla dovršena, týden potom, co se nastěhoval, jeho nová domácí porodila. A v sousedství hraje nějaký chlapík nejen špatně na housle, ale také naprosto falešně na lesní roh. Studium pedagogických věd naráží tudíž na enormní těžkosti, a tak si staroušek přihýbá Chatsworthu častěji než jindy.

Za 14 dní nebo za 3 neděle budu v Londýně, buď o svatodušních svátcích, nebo týden po nich.

Srdečný pozdrav ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Manchester 20. května 57

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

55

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. května 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

pro útěchu Ti mohu sdělit, že jsem dodnes a už tři neděle zavalen léky a pilulkami kvůli svým starým a, jak jsem přesvědčen, dědičným jaterním potížím. Jen s největším vypětím jsem obstaral to, co bylo na „kšeft" — myslím tím „*Tribune*" — jinak jsem byl úplně vyřízen. Abych docela neztrácel čas, pustil jsem se z nedostatku něčeho lepšího do dansk sprog* a otevřel jsem státnické hemoroidní veledílo: „Af mit Lics og min Tids Historie" af Ørsted** (exministra). Otvírat ústřice by bylo rozhodně bývalo zábavnější. Podle toho, co mi slibuje doktor, mám nicméně vyhlídku, že se budu příští týden zase cítit jako člověk. Zatím jsem pořád žlutý jako kdoule a ještě mnohem odpornější.

Pokud jde o Tvé trápení, jsem hluboce přesvědčen, že to pochází všechno od vykotlaného zubu, který se musí vytrhnout a který způsobuje a řadou cest vyvolává všechny ostatní zlé symptomy. Heckscher to ovšem bude popírat. Až sem ale přijedeš, na což se moc těším, nemůže v žádném případě škodit, půjdeš-li se mnou k jednomu skutečně skvělému dentistovi, který Ti prohlédne chrup. Můj názor se zakládá na tom, že jsem před dvěma roky měl zcela obdobné potíže; dr. Freund tehdy také prohlašoval, že jsem jedl

* dánštiny.
** „Z dějin mého života a mé doby" od Ørsteda.

příliš mnoho masa, ale teprve před několika měsíci, když jsem se odvážně vydal k zubaři, se odhalil kořen všeho zla. Beru samozřejmě hlavně v úvahu Tvé periodické bolení zubů.

Žena má rodit koncem měsíce, a tentokrát za ne právě příjemných okolností. Vydat směnku na „*Tribune*", kde to teď dlouho trvá, než tam je dostatečná částka, aby se dala trasovat, budu moci v nejlepším případě až tak za 3 neděle. Udělal jsem tedy pokus vystavit prozatím směnku sám na sebe, jenže jsem úplně ztroskotal. Odmanévruji ještě tak dluhy za domácnost, ale s daněmi to jde jen do určité doby, a mimoto jsou za těchto okolností nutné jisté přípravy, a při těch se musí klopit.

Už jsi asi zjistil z novin, že druhý z ředitelů Crédit mobilier[66] — první byl Place — totiž bankéř Thurneyssen shořel se spoustou dluhů, asi 30—40 miliónů franků. Z poslední zprávy této vyhlášené instituce[193] — k 28. dubnu ultimo — vysvítá, že ačkoli její čistý zisk činí stále ještě 23 %, přece ve srovnání s rokem 1855 klesl asi o polovinu. Tento pokles vysvětluje pan Péreire 1. příkazem v „Moniteuru" z března 1856, jímž Bonaparte zakázal, aby Crédit sbírala smetanu z tehdy existující francouzské horečné spekulace; 2. tím, že tento příkaz „vznešené moudrosti" nedopatřením zahrnoval pouze sociétés anonymes*, a tak pověsil Crédit na krk krajně nepřístojnou konkurenci ve formě sociétés de commandite**; 3. krizí v posledních 3 měsících roku 1856. Crédit se sice snažila využít této krize k vlastním finančním výbojům, v tomto „vlasteneckém díle" jí však zabránilo úzkoprsé sobectví Francouzské banky a pařížského syndikátu bankéřů stojícího pod Rothschildovým vedením; 4. tím, že jim Bonaparte stále ještě nedovolil, aby v souladu se stanovami přistoupili k emisi 600 miliónů papírových peněz, jejich vlastního vynálezu. Tato emise je dosud kdesi ve vzdálené budoucnosti. Péreire zřejmě na Bonaparta řádně tlačí. Nebude-li Bonaparte chtít riskovat tím, že by tomu dal svou autorizaci, bude se patrně volit střední cesta, totiž udělat svrchu, prostřednictvím nového návrhu zákona, z Francouzské banky poskoka Crédit. Ze zprávy dále vyplývá, že obchody Crédit jsou stále ještě v obrovské dispro-

* anonymní společnosti; tj. akciové společnosti s omezeným ručením.
** komanditních společností.

porci k jejímu kapitálu a že Crédit používala kapitálu zapůjčeného veřejností výlučně k podporování spekulace. Na jedné straně, jako Bonapartova rádoby státní instituce, prohlašuje Crédit mobilier za své poslání udržovat ceny státních papírů, akcií, obligací, zkrátka všech národních burzovních papírů tím, že společnostem nebo jednotlivým burzovním spekulantům zálohuje k burzovním operacím peníze zapůjčené veřejností. Na druhé straně se jako „soukromá instituce" zaměstnává především spekulací na vzestup *i* pokles cenných papírů. Péreire překlenuje tento rozpor něčím, co by Moses Hess byl schopen nazvat „sociální filosofií"[194].

V Tvém článku o Číně a Persii* jsem jen tu a tam něco vypustil a tu a tam jsem změnil nějaký obrat. Souhlasím se vším, jedině nevěřím, že jednotky umístěné v Persii budou tak brzy odeslány do Číny. Ve smlouvě je výslovně ujednáno, že neopustí Persii, dokud Peršané neopustí Herát. Pam jim to nepříjemné období nedaruje. Žádost indického generálního guvernéra — Canninga — o přijetí demise a současně sebevraždy anglického generála a admirála** ukazují na to, že Pam vydal v tomto ohledu opět nanejvýš „nepochopitelné" instrukce. Mezitím — jak hlásí *vídeňské* listy — bylo hlavního účelu dosaženo. Persie odstoupila dva pruhy území Rusku.

Napsal mi Mickel***. Pošlu Ti jeho dopisy někdy v těchto dnech. Doufám, že od Tebe brzy uslyším, že se Ti vede zase dobře.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Persie a Čína".
** Stalkera a Etheridge.
*** Johannes Miquel.

56

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 23. května 1857

Milý Engelsi,

dnes ráno přišel přiložený dopis od Dany. Je mi záhadou, jak si ten Yankee představuje, že ty věci pro I. svazek[184] mají být v New Yorku už počátkem července, když nám dává své objednávky teprve koncem května.

Promysli si ještě jednou, jaká hesla kromě vojenských máme nabídnout. Filosofické věci jsou fakticky příliš špatně placeny a přitom se anglicky obtížně dělají. Nevíš, zda existuje nějaká německá nebo francouzská kniha s životopisy velkých průmyslníků?

Právě tak je mi záhadou, jak se má o estetice pojednat — důkladně a na podkladě Hegela — na 1 stránce.

Má Lupus chuť něco si vzít?

Přikládám také dopis od Miquela. Jeho teorii „nikoli nadprodukce", ale „nedostatku platebních prostředků pro produkci" skutečně nerozumím: vypadá to, že se v Německu uhnízdily nejplytčí žvásty nejubožejších stoupenců currency-principle[147].

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

57

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 28. května 1857

Milý Marxi,

Dana musí být blázen, když chce odbýt estetiku 1 stránkou. Ani o vojenských věcech nemá ten chlap ponětí. Přikládám seznam hesel, která mě napadla jen podle „Brockhause" a z hlavy. Protože si to však teprve musím srovnat s nějakým *anglickým* vojenským lexikonem, nemůže ten seznam být definitivní; kdo si má vzpomenout na všechny technické výrazy, které v angličtině začínají na A. Apropos, existuje takový lexikon od jakéhosi naprosto podřadného pisálka, J. H. Stocquelera, můžeš se informovat na cenu, rozsah atd.?

Ještě krásnější je to, že tam ta hesla — při očekávané důkladnosti a stručnosti! — chtějí mít do 1. července. I v tom se projevuje pravý Yankee. V každém případě to ukazuje, že se počítá víc se show* než se skutečným obsahem, což ukazují už ty 2 dolary za stránku.

Dej Danovi ten seznam — *jako provizorní* — a řekni mu, poněvadž se při takovém honoráři nedá pracovat jen tak podle nějaké spekulace, aby uvedl, co tam chce mít. (Právě pro tahle slátaná hesla, která jsou nejlehčí, je ten honorář přijatelný.) Druhý seznam *technických* výrazů od A pošlu co nejdřív. Jakmile to bude vyřízeno, měl by dostat seznam třeba do D, E nebo G, aby se pak mohlo pracovat s předstihem.

O Aireyově (generálově) dřívějším životopisu nevím nic.

* okázalostí.

Podívej se tedy do nějakého armádního seznamu, tam bude aspoň kostra. O *španělské Armadě* nevím také nic, ale to by se nějak sehnalo — právě tak *Ayacucho*.

Nejsem ještě dost daleko, abych mohl zítra přijet, myslím, že odjedu v sobotu.[195] Dá se z Camden Station (kam se berou jízdenky) jet k Tvému bytu drožkou? A jak je to daleko?

Miquelův dopis vezmu s sebou; Lupuse jsem celý týden neviděl, protože jsem stonal.

Ostatní ústně. Jak jistě chápeš, mám plné ruce práce s resty atd.

Tvůj

B. E.

Abensberg (bitva 1809)	1/4 str.
Abukir dtto	1/4 str.
Osa* (dělostřelecká)	1/8 dtto
Acre (St. Jean d'**; obléhání)	1/4—1/2 dtto
Actium (bitva u)	1/8—1/4
Adjutant	1/4—1/2
Afghánistán (anglický vpád)	2
Alandské ostrovy viz Bomarsund	
Albuera (bitva)	1/4
Aldenhoven (dtto 1797)	1/4
Alessandria (pevnost a obléhání)	1/4
Alžírsko (francouzské dobývání a anglické bombardování)	2—3
Almeida (obléhání za války na Pyrenejském poloostrově)	1/4
Amusette*** (dělostřelectvo)	1/10
Anglesey (markýz z)	1/2
Útok† (v bitvě a za obléhání)	1/2
Antverpy (pevnost a obléhání)	1
Přibližovací zákopy [Approaches]	1/2 plná

* V orig. „Axle".
** dnešní Akka.
*** nejlehčí typ polního děla.
† V orig. „Attack".

Arbéla* (bitva u) 1/4
Arkebuzník 1/8
Aspern a Essling (bitva 1809) 3/4
Augereau (maršál) 1/2
Předvoj** ..... 1/2[196]

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle originálu
Přeloženo z němčiny

* dnešní Erbil.
** V orig. „Advanced guard".

58

Engels Marxovi

do Londýna

[Londýn] v pátek ráno
[12. června 1857]

Milý Mouřeníne,

místo abych přijel k Tobě, jsem zase v pravém slova smyslu odsouzen na 4 dny k horkým obkladům. Obličej mám zase ve velmi bídném stavu a celá historie začala znova od začátku. Tentokrát to ale budu pořádně léčit. Můj odjezd do Manchesteru se tím přirozeně odkládá in infinitum. Půjde-li to rychle kupředu, budu snad v pondělí moci už zase jít ven.

Kdyby se snad mezitím u Tebe událo něco nového, napiš mi pár řádek, adresu jistě znáš: 7, Grove Hill, Camberwell.[197]

Dost mě to všechno otravuje, to si dovedeš představit, ale co dělat?

Pozdravuj srdečně ženu a děti.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

59

Marx Engelsovi

[do Londýna]

[Londýn] 15. června 1857

Milý Engelsi,

směješ se či slzíš,

a spíš či bdíš? Máme tu o Tebe vážné starosti. Napiš tedy, jak to vypadá s Tvým zdravím. Doufám, že už Ti nedávají žádné teplé obklady, což je *úplně zastaralá* a víceméně *zavržená* léčebná metoda. A jestliže užíváš léky pouze vnitřně — což je racionální a moderní — pak nechápu, nač se potřebuješ tak úzkostlivě zavírat doma.

Ženě je hrozně špatně. Udělala ale poplach předčasně a ještě se nic neudálo.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinénija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

60

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 29. června [1857]

Milý Engelsi,

z dopisu, který máš v ruce,[198] vidíš, že Dana brzy očekává rukopis. Co mu mám napsat? Nemohu se omluvit nemocí, protože dál posílám články do „*Tribune*". Je to velice zamotané.

U ženy je pořád ještě status quo. K tomu silný kašel a vážné domácí starosti. Doufám, že se uzdravuješ. Včera tu byl Steffen.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

61

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] v pátek 3. července [1857]
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

napíši zítra. Dnes jen oznamuji, že 2. půlka bankovky dneska večer ještě nedošla. Při smůle, která mě už nějakou dobu pronásleduje, se mohla docela i ztratit. K Williamsovi jsem nemohl, poněvadž ženin stav mi — zhruba od Tvého odjezdu — nedovolil, abych se od ní vzdálil.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

62

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 3. července [1857]

Milý Frederiku,

píši znovu, abych odvolal zprávu na prvním lístku. Čís. II došlo přesně v 6. Poněvadž ještě nikdy nepřišel dopis tak pozdě. napsal jsem Ti, abych zabránil eventuálnímu nedorozumění. Salut,

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

63

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 6. července 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

Williams nemá Rüstowa na skladě. Steffenovi, při jeho nedůvěřivosti, bych nerad v této záležitosti psal, poněvadž on sám se zabývá anglickým zpracováním té knihy. Myslím, že by ses mohl, pokud jde o starověký svět, omezit jen na nějaké všeobecné věci a přímo říci — ve stati* samotné — že o těchto tématech budou pojednávat hesla „Řecká armáda" a „Římská armáda". Tím se získá čas. Mezitím se dá opatřit nejen Rüstow, ale mohu Ti poslat i spoustu jiných podrobností, poněvadž jsem teď po dlouhém hledání objevil v Muzeu kompletní sbírku pramenů k vojenským dějinám antiky. Teď ale všecko záleží na tom, abychom si pospíšili. Víš, že jsem na Tvou radu poslal Danovi ještě druhý seznam; jak se mám teď tomu člověku vymluvit? Nemoc předstírat nemohu, protože bych pak musel úplně přerušit korespondenci pro „Tribune" a dokonale bych si zredukoval svůj i tak velmi skrovný příjem. Dana se může v nouzi uchýlit k tomu člověku, který mu už teď obstarává část vojenských článků. V tom případě bych byl vyřazen. Abych se toho vyvaroval, musím v pátek psát. Jen kdybych věděl o čem.

Věř, že mi nic není tak proti mysli jako naléhat na Tebe, teď, když jsi nemocen, jenže mě fakticky ani nenapadlo, když jsi odtud

* „Armáda".

odjížděl, že se v takovém stavu hned zase pustíš do kancelářské práce, a to ještě tak vážně.

Já jsem teď v takové situaci, že všechno záleží na tom, zda se mi tento týden podaří přemluvit Bambergříka, aby diskontoval směnku na mne samého. Blíží se konec čtvrtletí a na dveře zabouchají všechny pekelné mocnosti.

Freiligrath mi napsal pár řádek, z nichž je vidět, jaký strach má Crédit mobilier[66]. Neustálý pokles papírů na pařížské burze, přes vyhlídku na dobrou sklizeň, vyvolal mezi finančníky pravou paniku.

Indická historie[199] je opravdu rozkošná. Mazziniho puč[200] byl celý proveden starou oficiální formou. Kdyby byl ten osel do toho alespoň nevtáhl Janov.

Salut.

Tvůj

K. M.

Existuje laciný Campbellův „Dictionary of military science".

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

64

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. července 1857

Milý Frederiku,

žena konečně porodila. Dítě však nemělo sílu žít, hned zemřelo. To samo o sobě není žádné neštěstí. Ale zapůsobily na mne strašně jednak okolnosti, které jsou s tím bezprostředně spjaty; jednak okolnosti, které tento výsledek přivodily, jsou takové, že vzpomínat na to jsou pravá muka. V dopise se nedá o takových věcech psát.

Salut. Pozdravuj ode mne Lupuse a řekni mu to.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

65

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester v sobotu [11.] července 57[201]

Milý Marxi,

Tvých pár řádek jsem dostal z kanceláře až dnes ráno; skladník, který tu obyčejně nosí dopisy, považoval za pohodlnější vyřídit své poslání u mne až ráno místo předešlého večera. Obsah Tvého dopisu mnou velice otřásl, přes svou mysterióznost, poněvadž vím, že Ti musí být hodně těžko, když takhle píšeš. Smrt dítěte můžeš Ty přijímat stoicky, ale Tvoje žena těžko. Nepíšeš nic o tom, jak se vede *jí*, předpokládám tedy to nejlepší, ale dej mi přece jen *určitě* vědět, jinak stejně nebudu mít opravdu klid, protože Tvoje mysteriózní náznaky ponechávají v tomto ohledu prostor pro spoustu dohadů. Jen jestli se jí vede dobře; pak je konec konců přece jen nejlepší, že už to má za sebou.

Rukopisy pro Danu Ti mohu dnes *pozitivně* slíbit na pátek, tj. hesla „Alma", „Abensberg"[202], „Adjutant", „Střelivo"* a podobné prkotiny, což zhruba (až na „Alžírsko" a „Afghánistán") obsáhne celé A až po Ap a Aq. Pro to všechno mám materiál pohromadě, a poněvadž díky tomu, že zase chodím na čerstvý vzduch, nastal v mé nemoci příznivý obrat a se vší pravděpodobností se toho už zbavím, budu moci pracovat nerušeně. Tento obrat nastal *včera večer*, a poněvadž mám předepsán pohyb ve volné přírodě mimo město, do kanceláře ještě až do čtvrtka nepůjdu. Jakmile vyřídím tahle první hesla, vezmu útokem „Armádu" (novodobou, 1300 až 1850) a „Dělostřelectvo"** — začátek „Armády" pak udělám až

* V orig. „Ammunition".
** V orig. „Artillery".

nakonec, a zároveň dostaneš seznam písmene B. „Dělostřelectvo" může jít příští týden v pátek, „Armáda" snad také. Některé z těch menších hesel Ti možná pošlu už zítra pro úterní poštu.

Lupus odcestoval před několika dny do Francie a Švýcarska. Zdejší francouzský vicekonzul, nějaký obchodník, mu beze všeho dal pas. Až se bude vracet, jistě Tě navštíví (asi za 3 týdny).

Nemohu se v kanceláři ukázat, ale jakmile tam zase půjdu, pošlu Ti další peníze.

Srdečně ode mne pozdravuj ženu a ujisti ji mou plnou a nejupřímnější účastí. Pozdravuj děvčata a dej pozor, ať nestůňou.

Tvůj věrný

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle němčiny Přeloženo z originálu

66

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 11. července 1857

Milý Frederiku,

teď je přirozeně hlavní věc, aby ses dal zdravotně do pořádku. Musím uvažovat, jak bych se ještě Danovi vymluvil. Nedělej si kvůli tomu těžkou hlavu. Příští týden Ti pošlu něco o starověkém válečnictví.

Slyšel jsem, že *jediné* lázně v Anglii, které opravdu pomáhají při Tvých potížích, jsou *Hastings*. Jeď tedy *tam*, protože Tvoje nemoc se konečně jednou musí brát vážně. — *Užívat železo* jako ochranný prostředek proti dalšímu stupňování choroby je rozhodně rozumné, ať si o tom pan Heckscher myslí co chce. I o tom by ses měl poradit ještě s nějakým jiným lékařem. Musí se brát v úvahu, že každý z těch chlapů ví jen něco; je tedy dobře kontrolovat jednoho prostřednictvím druhého.

Žena se zotavuje. Přesto je ještě v takovém stavu, že mohu těžko někam odcházet.

Revoluce se dává na pochod, jak ukazuje chod Crédit mobilier[66] a Bonapartovy finance vůbec.

S vřelým přáním, aby ses uzdravil.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

67

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 14. července 1857

Milý Engelsi,

věř mi, že přes všechny naše trampoty neznepokojovaly mne ani ženu (která je na tom mimochodem už mnohem lépe) tolik naše vlastní starosti jako Tvá poslední zpráva o Tvém zdravotním stavu. Jsem velice rád, že se to lepší, ale mám skutečně strach z toho, že chceš zase chodit do kanceláře, a to už tento týden. Vždyť jsi už z celého průběhu své nemoci musel poznat, že potřebuješ fyzicky zesílit, zotavit se a na čas ze sebe setřást všechen kancelářský prach. Musíš co nejdřív k moři. Budeš-li se v tomto rozhodujícím okamžiku chovat tak dětinsky — promiň mi to slovo — a zavřeš se zase do kanceláře, přijdou znovu recidivy a potom se budeš s touto chorobou čím dál tím hůř vyrovnávat. Při takových recidivách by mohla nemoc nakonec zachvátit plíce, a pak by byly všechny pokusy o pomoc marné. Snad se nechceš pro slávu obětovat na oltář kanceláře firmy Ermen-Engels? Takového člověka aby pohledal, který by se při Tvém trápení nechal donutit, aby se znovu připoutal k obchodu, místo aby se snažil znovu nabýt zdraví. Přitom u Tebe není potřeba nic víc než energicky se rozhodovat k tomu, co je z lékařského hlediska nezbytné. Pomysli jen, jak dlouho se ta choroba už vleče, kolik tu bylo recidiv, a uznáš, že je nutné nechat na nějaký čas pana Ermena, aby si poradil sám, relativně si zalenošit na mořském vzduchu a dát se do pořádku. Doufám, že to bereš vážně a nebudeš dál pokračovat v starém chybném systému, kdy jsi neustále pendloval mezi medicínou a kanceláří. Bylo by neodpustitelné, kdybys na něm umíněně trval.

To, co provázelo u mé ženy porod a co mě na několik dnů připravilo o nervy, Ti mohu vylíčit jen ústně. Takové věci se nedají psát.

Tvá hesla jsem dostal.[203] Vřele Ti za ně děkuji.

Indické povstání[199] mě přivádí poněkud do rozpaků. V „Tribune" se o mně předpokládá, že mám výborný přehled o všech vojenských záležitostech; můžeš-li mi napsat několik všeobecných frází, mohu z toho s materiálem, který jsem sebral, snadno udělat čtivý článek*. Jediné body, o nichž je momentálně nutné napsat několik vojenských frází, jsou postavení povstalců v Dillí a pohyby anglické armády. Všechno ostatní jsou fakta.

Pan Bamberger mě tahá už 14 dní za nos fingovanými schůzkami, které nikdy nedodržel. Už na něj přirozeně nespoléhám.

Jonesova žena zemřela v dubnu a on se zřejmě cítí poměrně dobře.

Dnes jsem dostal dopis od Imandta. Doufá, že dostane místo, které prý mu vynese 300 liber. O Dronkovi mi píše, že prý žije s nějakou ženskou, kterou přivedl do jiného stavu. Slečna Smithová to ovšem není.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Povstání v Indii".

68

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 16. července [1857]

Milý Frederiku,

poslal jsem Ti dnes Rüstowa, ale vrať ho co možná nejdřív, protože ho Steffen právě potřebuje. Vyžádal jsem si ho od něho *pro sebe*.

Přiložené poznámky[204] nemají velkou cenu, až snad na pár citátů. Nahlédl jsem sice do „Encyclopaedia Britannica", ale neměl jsem čas si ji pořádně přečíst. Obávám se tedy, že v těch poznámkách sotva najdeš něco nového. Použil jsem k tomu: Ersch a Gruber: „Encyclopédie universelle"[205]; Pauly: „Realencyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft" (1844—1852). Abych ta díla přímo četl, to právě teď nemohu. Škoda, že jsem se do toho nedal dřív. „Encyclopaedia Britannica" je skoro doslova opsána z německých a francouzských prací, a proto z ní člověk může těžko vycházet, aniž si přečte ty speciální práce přímo.

Žena se cítí fyzicky lépe, i když ještě leží; a je ve velice špatné náladě, což jí v hloubi duše nemám za současných vyhlídek za zlé, i když mě to nebaví.

Salut.

Tvůj

K. M.

Doufám, že Ti je čím dál tím líp.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

69

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 24. července 57

Milý Engelsi,

věci pro encyklopedii[206] jsem dnes dostal.

Jestli jen trochu můžeš, pošli mi nějaké peníze. V pondělí mi hrozí, že přijde exekutor kvůli daním a domácí. Mimoto mám takový nedostatek peněz, že své ženě, která se zotavuje velmi pomalu a spíš je den ze dne slabší, nemohu už 14 dní poskytnout ani nějaké ty maličkosti pro úlevu předepsané lékařem.

Celou dobu jsem se vesměs marně snažil buď diskontovat směnku, anebo — což je v Londýně zcela běžné — půjčit si od nějakého zápůjčkového spolku[207]. K této operaci jsou zapotřebí 2 vážení ručitelé, a když jsem se je pokoušel sehnat, naprosto jsem pohořel.

Moje pohledávky u „Tribune" jsou tak malé, že nemohu pomyslet na to, abych si vystavil směnku na „Tribune" dřív než za 14 dní. Byly by větší, kdybych nebyl musel na jedné straně překročit úvěr a kdybych nebyl na druhé straně, díky domácím zmatkům, leccos nedodělal.

Nemůže mi být nic nepříjemnějšího než Tě v Tvé nemoci zatěžovat svým trápením, ale jsem tak strašně sám, že mi nic jiného nezbývá.

Doufám, že se u moře brzy uzdravíš. Nezapomeň mi hned poslat svou adresu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Dopis přiložený pro Imandta jsem poslal.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinĕnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

70

Engels Marxovi

do Londýna

Waterloo u Liverpoolu
30. července (středa) 1857

Milý Marxi,

od předvčerejšího večera jsem konečně tady u moře,[208] ještě 3 míle za Newbrightonem, ale na severní straně Mersey; bohužel jsem sem dorazil pořádně nachlazený, a tím se mi momentálně zhoršily krtice, mám velké bolesti a špatně spím. Nejhorší na tom je, že jsem několik dní prakticky úplně vyřazen z práce — denní hlášení Heckscherovi a pár dalších lístků, které musím napsat, je všechno, co svedu. Večer jsem už bolestí a vysílením tak bez sebe, že jsem ještě nedokázal ani číst. Že tahle zatracená historie musela přijít zrovna teď! Už od pátku večer či od soboty ráno jsem promarnil všechen čas všelijakými jinými zdržovačkami a teď touhle nemocí. Teď Ti vypadám úplně k pláči, ohnutý, zemdlený a slabý, a např. právě teď nevím, co počít bolestí.

Dal jsem Ti z Manchesteru poslat koš vína, které udělá Tvé paní dobře; 6 lahví bordeauxského, 3 portského, 3 sherry. Jestli to správně vyřídili, musíš ho už mít. Napiš mi, jakou barvu mají pečeti na portském a sherry, abych mohl zkontrolovat svého obchodníka s vínem. Na sherry by měly být *žluté*, na portském myslím zelené. Bordeauxské má etiketu fy Destournel, právě nedávno jsem je importoval.

Militaria[184] dostaneš, jak jen to bude možné. Bohužel nevím, jestli odtud dojde pošta do Londýna za den, to vyzkouším teprve za několik dní.

Doufám, že mě mořský vzduch brzy postaví na nohy, abych mohl pořádně dělat, tohle mě k smrti otravuje.

Pozdravuj srdečně ženu a děvčata.

Tvůj

B. E.

Pětilibrovku jsi jistě už dostal.

Adresa: B. E. u pana Swingwooda,
Bath St., Waterloo u Liverpoolu

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

71

Marx Engelsovi

do Waterloo

[Londýn] 9. srpna 1857

Milý Engelsi,

nejsem dnes s to napsat víc než pár řádek. Jen nejvřelejší přání, aby ses uzdravil. Tvůj fyzický stav mi dělá takovou starost, jako kdybych stonal sám, a možná ještě větší.

Jak to vypadá s „kašlem"? Pokud mohu soudit z Tvých dopisů, aspoň ten Tě netrápí.

Můj lékař, který měl co dělat s mnoha případy Tvého druhu, říká, že nedovoluje-li pacientovi jeho stav, aby se koupal v moři, používá úspěšně k omývání celého těla ohřáté (vlažné) mořské vody, a to tak, že postupně bere čím dál tím chladnější vodu.

Napiš mi, jestli užíváš železo. Železo v takových případech stejně jako v mnoha jiných pomohlo od těžkostí.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

72

Marx Engelsovi

do Waterloo

[Londýn] 15. srpna 57

Milý Frederiku,

mám velkou radost, že na Tebe moře podle očekávání blahodárně působí. Jakmile Ti Tvůj stav dovolí, aby ses koupal, půjde to ještě rychleji.

Hlavním léčebným prostředkem je přirozeně moře. Přesto však potřebuješ některé vnitřní medikamenty, zčásti jako prevenci, zčásti pozitivně, aby dodaly krvi substance, které jí chybějí; opírám se o celou nejnovější francouzskou, anglickou a německou literaturu, kterou jsem teď o Tvé nemoci přečetl, a stavím proti tomu, co tvrdíš ve svém dopise mé ženě,[209] tyto závěry, které můžeš předložit k přezkoumání libovolnému kolegiu lékařů nebo chemiků:

1. Kde působí rybí tuk za 3 měsíce, tam působí železo za 3 týdny.

2. Rybí tuk a železo se nevylučují, naopak se v kúře navzájem doplňují.

3. Základní rys Tvé nemoci je momentální *nedostatek železa v krvi*. Vedle koupelí v moři musíš brát železo, dokonce i kdyby všechny vnější příznaky nemoci zmizely.

4. Léčivý prvek v rybím tuku je v Tvém případě jód, poněvadž tukotvorný účinek není pro Tebe důležitý. Oba prvky, které potřebuješ a z nichž se Ti jeden dodává rybím tukem, spojuje tedy *jodid železitý*. Tímto prostředkem si nebudeš taky zbytečně zatěžovat žaludek, jako když užíváš rybí tuk.

Potud mé teze, a doufám, že je vezmeš vážně v úvahu, aby

po vyléčení nenastaly později zase recidivy, které jsou prý krajně nepříjemné.

Dillíská záležitost vypadá, jak se mi zdá, tak, že Angličané budou muset zahájit ústup, jakmile doopravdy začne období deštů. Troufl jsem si — poněvadž jsem Tě musel prozatím nahradit v „Tribune" jako vojenský odborník — vyslovit toto tvrzení na vlastní odpovědnost.[210] Ovšem za předpokladu, že dosavadní zprávy jsou pravdivé. Možná že se budu blamovat. Stejně ale je možné pomoci si vždycky trochou dialektiky. Formuloval jsem svá tvrzení samozřejmě tak, abych v opačném případě měl také pravdu. Neustálé pověsti o pádu Dillí zřejmě v Indii rozšiřuje sama kalkatská vláda a slouží, jak je vidět z indických listů, jako hlavní prostředek k tomu, aby se udrželo v klidu madráské a bombajské presidentství. Posílám Ti v příloze pro zábavu plán Dillí, *budeš mi ho ale muset poslat zpátky.*

Z většiny zpráv Francouzské banky je už poznat, že je místo d'Argouta u kormidla nějaký bonapartista*, který s diskontními operacemi a emisí bankovek nenadělá mnoho okolků. Finanční debakl ve Francii musí nabýt obrovských rozměrů, poněvadž se o to na všech stranách přičiňují, jako by se byli úplně pomátli na rozumu.

Imandt mě tu pořádně zdržel v práci. Džbánek je vlastně jediné medium umožňující, aby člověk navázal s těmihle „špiritisty" duchovní spojení.

Přejeme Ti se ženou ze srdce, aby ses brzy uzdravil.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Germiny.

73

Engels Marxovi

do Londýna

Waterloo 21. srpna 1857

Milý Mouřeníne,

hesla[211] jsi jistě dostal dnes ráno.

K Tvým tezím* musím přece jen něco připomenout. To, že železo působí za 3 týdny tam, kde rybí tuk za 3 měsíce, se jistě nedá brát příliš doslova. O nějakém třítýdenním léčení se při takové nemoci vůbec nedá mluvit, a naproti tomu bych řekl, že s železem nebo bez železa je víc případů, kdy ta kúra trvala 3 roky, a ne jen 3 neděle.

Že nedostatek železa v krvi je *základním rysem* skrofulózy, je pro mne ovšem novinka. Přese všechnu literaturu je však jisté, že se už nějakou dobu rozmáhá móda redukovat všechny nemoci na nedostatek železa v krvi, móda, která pomalu začíná vyvolávat reakci; o nemoci, u níž je ještě *nejjistější*, že to je její základní rys, totiž o blednici, v poslední době někteří Francouzi tvrdí, že s ní železo nemá vůbec nic společného. Představa o tom, co je *základní rys* skrofulózy, mi připadá ještě příliš mlhavá.

Že v rybím tuku působí *mezi jiným* jako jeden z hlavních prvků také jód, je jisté. Ale zdaleka ne jako jediný. Jód v jiných podobách není tak účinný. Mimoto je tam chlór a bróm, které oba na tu chorobu přímo či nepřímo působí, a ještě není zjištěno, nakolik pomáhají žlučové složky a prchavé tukové kyseliny. Vím jen, že norský rybí tuk, který chutná hořce po žluči, mi prospěl víc než novofoundandský nebo anglický, který tu příchuť nemá.

* Viz tento svazek, str. 179.

Jodid železitý jsem užíval souběžně s rybím tukem po celou dobu, kdy jsem byl v Manchesteru (mezi pobytem v Londýně a ve Waterloo), a zánět se přitom stále zhoršoval, až se nakonec stal chronický. Od té doby, co jsem tady, jsem už jodid železitý *neužíval*, ale už dávno jsem se dohodl s Heckscherem, že se pro *doléčování* použije buď jodid železitý, nebo Quévennovo železo s rybím tukem.

Tuková složka v rybím tuku pro mne momentálně vůbec není nepotřebný balast. Co se mi znovu vrátily síly, začal jsem také zase přibírat tuk. Hotový zvířecí tuk mám ovšem při své dietě povolen jen ve zcela malé míře; důsledek toho je, že musím jíst víc moučného škrobu, a skutečně občas doslova hladovím po chlebu; jím dvakrát tolik masa, ale čtyřikrát tolik chleba než jindy. Tuk v rybím tuku mi při tomto vykrmování skvěle pomáhá, poněvadž se užívá ve zcela nevinné formě a nepůsobí tak dráždivě jako zvířecí tuk anebo jídlo připravované na tuku.

Jak vidíš, nepouštím železo úplně ze zřetele, ani potom, kdy jsem je bral déle než 3 týdny bez úspěchu, a možná dokonce, že mi za daných okolností dokonce přitížilo, jenže jsem si to už nechal v záloze pro doléčování. Heckscher, s nímž jsem mluvil o železe minulou neděli, byl rozhodně proti tomu, abychom po dosavadních zkušenostech znovu nasadili železo už teď, a já mu musím dát za pravdu. Později ovšem ano. Ostatně opakuji, že přes jednomyslnost literatury mám velikou nedůvěru k redukování všech nemocí na nedostatek železa, dokud nebudeme vědět něco víc o tom, v jaké podobě se vyskytuje železo v krvi, a dokonce v jakém normálním množství. Ať tak anebo tak, *já* jsem měl v době, kdy ta historie vypukla, železa v krvi dost, což mi dosvědčí každý doktor, který mě tehdy viděl. Že lidé s pozitivně skrofulózním vzezřením, bledí, s průsvitnou pletí atd., mohou trpět nedostatkem železa, tomu rád věřím.

Ale i když připustíme, že to je onen základní rys, zdaleka z toho ještě neplyne, že je nutné ihned a bez rozlišování užívat železo. Železo se velmi těžko vpravuje do krve jinak než v malých množstvích, jaká obsahují běžné potraviny. Předpokládáme-li tedy, že charakteristickým rysem mé nemoci je neschopnost krve nadále asimilovat železo z potravin, pak bude ještě méně s to asimilovat

železo z léku. Mořský vzduch a koupele v moři posilují systém natolik, že krev této schopnosti opět nabývá. Asimiluje tedy také znovu železo z masa a chleba, a poněvadž jím mnohem víc než jindy, tedy jím také tolikrát víc železa. Až teď, když krev tuto schopnost znovu nabyla, může být lékařsky podávané železo něco platné, i když si myslím, že ho $^{9}/_{10}$ projde tělem bez užitku; dokonce ani sama teorie léčení železem nepovažuje za správné podávat železo v *každém* období nemoci. Teď však k tomu ještě přistupuje různorodost každého jednotlivého případu a tělesné konstituce. Já jsem např., jak se zdá, mimořádně citlivý na všechny kovy; i vnější použití rtuti, které mělo zabránit lokálnímu šíření zánětu, u mne působilo velmi rychle, a je docela možné, že jodid železitý, užívaný v době, kdy jsem měl krev příliš v nepořádku, aby ho mohla asimilovat, podporoval zhoršování zánětu.

Ať tak či tak, nezdá se mi, že by Tvoje teze — i v případě, že uznáme teorii léčení železem — vyvracely v něčem podstatném tvrzení mého předešlého dopisu[209], v němž ostatně šlo pouze o to, jestli mám užívat železo ihned, aniž jsem uváděl nějakou určitou formu, a jestli mám přestat s rybím tukem.

Dnes jsem se poprvé koupal v moři, udělalo mi to skvěle a mám po tom hlad jako vlk. Zatím se mám koupat jen obden.

Teď už je ale čas, kdy odchází pošta. Na „Armádě" dělám.

Srdečný pozdrav ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

74

Engels Marxovi

do Londýna

Waterloo 25. srpna 1857

Milý Marxi,

poslední dopis jsem musel náhle přerušit, protože odjížděla pošta. Chtěl jsem Ti ještě vyprávět o Lupusových dobrodružstvích ve Francii. Neměl v Londýně ani peníze, ani čas, aby se zdržel, a tak tedy jel přímo a do Manchesteru dojel se 2 šilinky v kapse. Už v Lille ho odhalila francouzská policie a odtud ho sledovala. Se svým obvyklým štěstím se také připletl zrovna do voleb a ke krásnému teroristickému komplotu. Šel do jednoho malého hotýlku u Louvru a chtěl pak do Versailles. Na cestě se na něj přilepili 2 špiclové, vlezli za ním do vagónu a zase ven a nespustili ho z očí. Když se vrátil do hotelu a dal se v restauraci do večeře, přisedli si k jeho stolu dva špiclové, jeden z nich byl alsaský žid, a začali si o něm vyměňovat poznámky, německy, francouzsky a lámanou angličtinou. „Ten halama má ale apetit, cpe se a přitom nemá ta jeho palice už ceny ani za grešli. Zrovna přišel telegram."* atd. Lupus to všechno snášel mlčky — nutilo ho k tomu přirozeně jeho špatné politické svědomí, poněvadž jinak by ho byli posadili do lapáku a byl by musel na prefektuře prokázat, co je vlastně za „vlka"** — vzteky pil, až měl špičku, pak šel do svého pokoje a vyložil se z okna — v prvním patře. Tu objevil své versailleské přátele

* V originále: „Un was der Kerl noch mit einem Appetit fresse kann, un sei Kopp is doch nit e Pfennig wert." „That chap eats with much appetite and his head is not worth a farthing. The telegraphic despatch has just arrived."

** Slovní hříčka se slovem Wolf (vlk) a jménem Wolff.

ve vratech. Parta rostla, pokřikovala na něj a její vůdce vyjednával s hostinskou. Nato obsadili ti chlapi celý dům, chlastali a rámusili do půlnoci a okupovali pokoje vpravo, vlevo i nad Lupusem, který, to si můžeš pomyslet, byl v pěkné bryndě — k tomu bylo pekelné horko. Brzy ráno ho ti chlapi vzbudili. Zprava i zleva mu klepali na zeď, přetahovali nad ním po pokoji stůl, postel atd., až mu přecházel zrak i sluch. Konečně sebral Lupus všechnu odvahu a šel na záchod. Na schodech sedí ten žid a jeho kumpán, a žid povídá na celé kolo: „Teď se ten chlap šine na hajzl." Lupus si dal přinést snídani do pokoje a informoval se, kdy jede vlak do Štrasburku. Chlapi se jeden po druhém vytráceli, ten den totiž byly doplňovací volby a oni už svůj úkol, vypudit Lupuse z Paříže, splnili. Na nádraží byl zase ten versailleský přítelíček, provázel ho ve stejném vagónu čtyři nebo pět stanic, a pak ho vystřídal jiný. Ti chlapi se vždycky ještě tlačili do přeplněného vagónu tak nápadně, že nějaký francouzský šosák žertem povídá: „Copak je mezi námi nějaký zločinec?" Tak ho eskortovali až do Lyonu, z Châlonsu na Saône byl s ním na parníku už zase ten z Versailles. V Lyonu šel Lupus do prvního hotelu, jenže zjistil, že číšník a všichni ostatní jsou v službách těch chlapů, dávají jim znamení a avizují každý jeho krok. Číšník pískal, sotva Lupus vytáhl paty z pokoje a chlapík v kanceláři vykřikoval „A hele!", načež musel Lupus projít jako na přehlídce před celou elitou špiclů. Takhle ho pronásledovali i na seysselské dráze, až k místu, kde odbočuje dráha směrem na Plombières, kde právě byl pan Bonaparte. Sotva zjistili, že Lupus nemíří do Plombières, měl pokoj. Na zpáteční cestě ani stopy, že by byl sledován.

Z toho je vidět, co pan Bonaparte podnikl se Société du dix Décemre[154]. Ti vagabundi se nedají s nikým splést, zejména pokud jde o chlast a humorný způsob, jak znechutit podezřelým lidem pobyt v Paříži. Kdyby Lupus nebyl odjel, byl by pravděpodobně některý z nich vyprovokoval rvačku, aby měli záminku, proč Lupuse předvést na prefekturu. Kolik těch chlapů jen musí sloužit, když Lupuse, kterého poměrně málo znají, mohla špehovat celá eskadrona. A k tomu ta organizace pohůnků z hostinských, číšníků, podomků atd.

Právě jsem se zase koupal, což mě celkově velmi posiluje a osvěžuje, i když to zánět zpočátku zřejmě zase trochu zhoršuje. To se dalo čekat. Cítím se teď vcelku velmi dobře a boláky mne tolik nesužují. Táta už asi bude v Manchesteru, dozvím se to určitě zítra, a v tom případě pojedu hned do Manchesteru a za pár dní pak do nějakých účinnějších mořských lázní, možná na ostrov Man. Piš tedy zatím do Manchesteru. Jakmile budu úplně zdráv a nebudu už potřebovat tak pravidelně mořské koupele, chtěl bych si vyjet na moře, pravděpodobně parníkem třeba přes Dublin do Portsmouthu a na ostrov Wight, kde bychom se pak spolu mohli sejít k válečné radě. To však ještě záleží na okolnostech.

„Armáda" mi jde od ruky, starověk jsem dodělal, středověk bude krátký, potom novověk. Jen sám starověk však bude mít 6—7 stran, podívám se, co se ještě dá vyškrtnout; ale přesně se nemůžeme na pana Danu vázat. V pátek to poslat nemůžeme, poněvadž mě bude zdržovat táta, ale v úterý snad ano. Apropos, cožpak Ti Dana vůbec nepíše o rukopisy nebo kvůli seznamu pro B? Jak to je, bylo by přece zvláštní, kdyby o sobě vůbec nedával vědět.

Srdečné pozdravy.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

75

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 26. srpna 57

Milý Engelsi,

přikládám lístek, který Ti posílá Schramm. Napiš mu pár slov. Nevěřím, že mu ještě zbývá mnoho naděje.

Lupusovo dobrodružství je velice zábavné.

Proč nejedeš do Hastingsu, který je proslulý právě léčbou Tvé choroby? Jsou to v Anglii jediné specifické lázně toho druhu. Ostrov Man, pokud jsem měl tu čest ho vidět s Tebou — byl to ovšem jen kousíček — se vyznačuje hlavně zápachem.

S Danou to nevypadá nijak růžově. Nepovažoval jsem za vhodné vykládat Ti tu záležitost podrobně v době, kdy byla Tvoje nemoc nejhorší. Dana mě už dávno poslal přiložený seznam pro B (v němž jsou jen 2 nevojenská hesla: „Blum" a „Bourienne"). Současně mi napsal, že čím dřív přijdou příspěvky pro další svazky, tím budou radši. Honorář prý mohu dostat vždycky hned, jak zašlu příspěvky. Co jsem tedy měl dělat v době, kdy jsem nemohl poslat ani příspěvky pro A, a muselo vypadat podezřele, že nevyhovím tak naléhavé výzvě a ještě k tomu za tak výhodných podmínek? Nezbylo mi nic jiného, než nějaký čas neposílat vůbec nic a pak psát do New Yorku jen velmi zřídka, řekněme jednou za 14 dní, takže jsem si nechával otevřenou možnost, abych mohl později s jakousi pravděpodobností tvrdit, že jsem stonal a že jsem měl domácí nesnáze a nemohl jsem tedy dobře psát, což dokazuje i moje sporá korespondence pro noviny*. Posílat za těchto okolností Danovi Tvůj seznam pro B by

* „New-York Daily Tribune".

bylo přímo protismyslné a bylo by to mé postavení ještě víc zkomplikovalo. Mezitím jsem se také dověděl, že se spoluredaktorem „Tribune" teď stal major Ripley*, takže Dana má nouzové východisko i pro „Encyklopedii".

Dobrá; 24. července jsem odeslal to, co jsi mi poslal nejdřív.[206] Nadešel srpen, a zdálo se, že se Tvůj stav zase zhoršil. 11. srpna přišla od Tebe další zásilka**. Můj šestý smysl mi říkal, že teď mohu čekat dopis z New Yorku, který mě přivede do velkých nesnází, poněvadž se při Tvé nemoci nedala práce nějak výrazně zrychlit. Abych si tedy nechal otevřená zadní vrátka, odeslal jsem Danovi tu zásilku zároveň s dopisem[212], v němž jsem mu za prvé oznamoval, že jsem valnou část příspěvků odeslal 7. srpna — (takže si musí myslet, že se rukopis ztratil) a zároveň jsem mu odklad a zdržení objasňoval nemocí, z které jsem se ještě docela nedostal. Udělal jsem to proto, že jsem se tím pojišťoval pro všechny případy. Přijde-li od Dany reklamace (patrně začátkem září), bude rukopis pro A buď hotov, nebo ne. V případě, že hotov bude, ho Dana buď bude ještě potřebovat, nebo ne. Jestliže ano, pak není nic ztraceno. Jestliže ne, pak padne patrně vina na poštu. A jestli to vůbec nebudeme mít hotové, pak byl ten klam tím nutnější.

Přiložený dopis od Dany jsem dostal 17. srpna***.

Co se týče B, teď vůbec nemůže jít o to doplňovat seznam, ale co možná nejrychleji se s ním vypořádat. Není-li to možné, musíme se celé věci vzdát.

A tak je teď moje hospodářská situace úplně neudržitelná a zviklalo se i mé postavení v „Tribune".

Buď tak hodný, pošli mi zpátky plán Dillí a napiš mi svůj názor na to, co se děje v Indii.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* George Ripley.
** tj. hesla „Afghánistán" a „Záseka" (v orig. „Abatis").
*** V originále: dubna.

76

Engels Marxovi

do Londýna

Kelston Cottage, Trinity st.
Ryde, Isle of Wight
8. září 1857

Milý Marxi,

dneska jsem se konečně za strašlivého lijáku dostal do svého nového bytu a hned zítra zase znovu začnu s „Armádou". V Portsmouthu jsem si včera prohlédl všechno, co stálo z vojenského hlediska za to vidět, a tak zbývá už jen „válečné loďstvo", a s tím to teď momentálně vypadá velmi bledě. Se zdravím je to pořád dobré, a zlepší-li se počasí, budu doufejme brzy úplně vyléčen. Z Portsmouthu se sem jede půl hodiny, je to tu náramně aristokratické hnízdo, ale byty tu nejsou tak drahé jako ve Waterloo. Jak je to s potravinami, poznám koncem týdne. Hotely atd. jsou však hanebně drahé.

V Portsmouthu si člověk připadá úplně jako doma ve vlasti. Válečných námořníků se ve městě mnoho nevidí, naproti tomu tu panuje poručík, falešná důstojnost, afektovaná rezervovanost a pokroucená angličtina, což dohromady tvoří důstojníka a džentlmena. Všichni také chodí skoro pořád v uniformě. Viděl jsem cvičit 47. pluk, všechno staří krymští vojáci s medailemi, kteří právě dorazili ze Středozemního moře. Jednodušší evoluce* ještě ušly, ale komplikované „ideální" manévry, na které je anglický výcvikový předpis tak bohatý, byly prováděny velmi nejistě. Zformovat karé** z šikmo

* změny, rozvíjení tvaru.
** čtyřúhelníková formace pěchoty na obranu proti útoku jezdectva.

pochodující otevřené kolony ///// se vůbec nepodařilo, vznikl z toho pekelný zmatek. Zato čelní pochod v linii a rozvinutí praporu byly velmi dobré. Velící důstojník byl velice klidný, ale v setninách se klelo a nadávalo jako u nás. Všechny pohyby se provádějí naším pochodem, spíš ještě trochu delším krokem, ale rychle, a každý jednotlivý voják si počíná naprosto klidně. Pruský poručík by řekl: Ti chlapi vůbec nemají říz. Poklus je ještě velmi nedokonalý, střelecká cvičení se provádějí úplně jako ve snu. Konečný výsledek: předpis je velmi špatný, jednotky jsou lepší než předpis, od Francouzů na Krymu se až dosud naučily málo, moderní věci vesměs buď nebyly zavedeny, anebo se provádějí špatně.

Jak bude „Armáda" hotová, pošlu Ti ji. Vyřiď srdečný pozdrav ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

77

Engels Marxovi

do Londýna

[Ryde] 10. září [1857] čtvrtek

Milý Marxi,

přikládám „Bennigsena" a „Barclaye"*. Napoleonské generály projdu trochu podrobněji, budou následovat zítra nebo pozítří. „Armádu" brzy dokončím.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* K. Marx a B. Engels, „Benningsen" a „Barclay de Tolly".

78

Engels Marxovi

do Londýna[213]

[Ryde 11. nebo 12. září 1857]

... Berthier byl vyslovený ouřada bez sebemenších nápadů, ale ve službě strašně horlivý a přesný; když ho Napoleon roku 1809 poslal do Bavorska, aby tam spořádal vojska, než tam přijede on sám, rozdělil Berthier svými rozkazy a protirozkazy armádu na 3 části. Davout s polovičkou vojsk se octl u Řezna, Masséna s druhou polovičkou u Augsburku a mezi nimi u Abensbergu byli Bavoři, takže arcivévoda Karel by byl mohl při rychlém postupu porazit ty sbory jeden po druhém. Francouze zachránil jen příjezd Napoleonův a pomalost Rakušanů.

Bernadotte roku 1813 vůbec nebyl generál, ale diplomat. Bránil svým podřízeným generálům v útoku, a když Bülow dvakrát, u Grossbeeren a Dennewitzu, proti rozkazu zvítězil, Bernadotte zastavil pronásledování. Byl neustále ve spojení s Francouzi. Když Blücher, aby ho přinutil konečně k akcím, táhl k Labi spojit se s ním, držel se Bernadotte ještě zpátky, dokud Sir Ch. Stewart (anglický zmocněnec v jeho táboře) neprohlásil, že nedá-li se Bernadotte teď na pochod, nezaplatí mu už ani grešli. To pomohlo, ale přesto se Švédové u Lipska objevili v palbě jen honoris causa a za celé tažení neztratili v boji ani 200 mužů. — Bernadotte byl francouzským vyslancem ve Vídni roku 1798, vyvěsil trojbarevnou vlajku na oslavu výročí jednoho vítězství nad Rakušany, lidé jeho hotel napadli a vlajku spálili. On odjel, ale Napoleon mu nedal za pravdu a přiměl direktorium, aby tu záležitost nechalo usnout.

Můžeš nějak zjistit, jak se jmenují anglicky mosty na kozách (ponts à chevalets)? Bylo by dobře také sehnat popis rakouských pontonů Biragova systému a stručný výtah — jen náznakově — o vlastnostech pontonů v různých armádách (viz Sir Howard Douglas, „Military Bridges"); mají Rusové a Prusové ještě plátěné pontony? Nemám tu žádný materiál, a to, co mám v Manchesteru, je příliš zastaralé. O anglických pontonech něco mám. ...

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

79

Marx Engelsovi

do Rydu

[Londýn] 15. září [1857]

Milý Engelsi,

musíš mi prominout mé mlčení i to, že jsem Ti nepotvrdil různé Tvé zásilky. Zajedno jsem měl spoustu práce a pak jsem hromadu času zabil různým běháním, které rozhodně nepodnikám „z vnitřní potřeby". Doufám, *že se Ti daří čím dál tím lépe*, přestože je špatné počasí, a nepřestávám věřit, že nakonec budeš užívat i železo. Obávám se jen, že Ti ta spousta psaní škodí.

V pátek čekám dopis od Dany. Dnes jsem mu expedoval „Barclaye", „Berthiera", „Bluma", „Bourrienna" a Tvé příspěvky.[214] Je pro mne důležité, abychom příští týden poslali druhou zásilku od B. Jednotlivé otázky, které Ti potřebuji položit o francouzských generálech, jež mám v nejbližší době zpracovat, Ti pošlu v příštím dopise. O Bemových polských hrdinstvích jsem našel toto:

„Vyznamenal se v bitvě u Iganinu, kde bojoval s 12 lehkými a 4 těžkými děly proti 40 ruským kanónům těžkého kalibru; pak v bitvě u Ostrolenky. Tam projel se svou baterií cvalem až před linii ruských harcovníků, zaměřil zničující palbu na oddíly překračující Narev, vydržel déšť kulí z 80 děl a donutil nepřítele k ústupu. Po tomto boji se stal plukovníkem, brzy nato vrchním velitelem celého dělostřelectva, a když se polská branná moc soustředila u Varšavy, stal se generálem. Ve dnech 5. a 6. září přivedl Bem do boje všechny své dělostřelecké síly, rozmístil polní děla mezi detašovanými opevněními vnější linie a 6. září pronikl se 40 děly až k Wole, kterou právě dobyli Rusové, ale protože ho nepodporovala ani pěchota,

ani jezdectvo, musel ustoupit. Když se polská armáda 7. září v noci stahovala na Pragu, obsadil se 40 děly most, ráno 8. září však dostal zprávu o tom, že byla uzavřena úmluva s Rusy, a o rozkazu Małachowského, aby táhl s dělostřelectvem na Modlin*. Viz jeho paměti v ‚Allgemeine Augsburger Zeitung' 1831, v nichž pojednává o těchto posledních událostech a napadá Krukowieckého".[215]

Poněvadž uvedené autoritě ani za mák nevěřím, prosím Tě, abys to prosondoval a upravil pro mne v krátkosti ten příslušný pasus, nejraději rovnou anglicky.

Po údajích, o něž jsi mě žádal, se podívám zítra v Muzeu.[216]

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* dnešní Novogeorgijevsk.

80

Marx Engelsovi

do Rydu

[Londýn] 17. září* [1857]

Milý Engelsi,

„*Bernadotte*" se píše špatně. Francouzští generálové, kteří psali za Ludvíka Filipa, jsou většinou jeho bezvýhradní stoupenci; ti, kteří píší teď za Boustrapy[57], jsou jeho právě tak bezvýhradní odpůrci. Hlavní sporné body, v nichž Tě prosím o objasnění, jsou:

1. Podíl, který měl na bitvě u Slavkova tím, jak manévroval před bitvou.

2. Jeho počínání v bitvě u Jeny a *před* bitvou u Jílového**.

3. Jeho počínání v bitvě u Wagramu.

S jeho vyslaneckým posláním ve Vídni to není přesně tak, jak to líčíš.*** Je *dokázáno* (mj. *Schlosser*, „*Zur Beurtheilung Napoleons*"), že bonapartistické žurnály v Paříži denuncovaly Bernadotta jako roajalistu, protože *nevyvěsil* francouzskou vlajku. K tomu kroku, který Bonaparte potom dezavuoval, ho dohnaly.

Bona† vůbec větřil, že Bernadotte je „státník" mezi jeho generály, který sleduje své „vlastní plány". On a zejména jeho bratři dosáhli svým malicherným a ubohým intrikařením proti Bernadottovi toho, že Bernadotte nabyl významnějšího postavení, než jaké by byl jinak vůbec mohl získat.

* V originále: dubna.
** tj. u Jílového ve Východním Prusku (dnešní Bagrationovsk).
*** Viz tento svazek, str. 192.
† Napoleon Bonaparte.

Napoleon se vůbec choval hnusně ke každému, komu připisoval „vlastní cíle".

Tvůj

K. M.

Blücher — musíš mi napsat o jeho hlavních bitvách, o jeho celkové vojenské charakteristice a konečně o jeho taktických zásluhách, které tolik zdůrazňuje Griesheim[217].

Bessières, *Brune*, *Brown*, *Bugeaud* dtto.

Bosquet v krymském tažení.

Pošli mi Danův seznam pro písmeno B, poněvadž jsem svůj opis ztratil.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

81

Engels Marxovi

do Londýna[218]

Ryde v pátek 18. září 1857

Milý Marxi,

Tvůj dopis jsem dostal včera odpoledne, příliš pozdě, abych mohl ještě upravit něco pro B, navíc jsem byl v Portsmouthu, když sem dopis došel, čímž se také ještě ztratil čas, jinak bych Ti byl mohl Bemovu historii přeložit.* U vás je zřejmě špatné počasí, tady je pořád velmi hezky, jen trochu moc horko; minulý týden byly sem tam silné přeháňky, ale mezitím zůstávalo pořád pěkně a teplo. Podnebí je tu skutečně velmi pěkné, i rostlinstvo, daří se všemu, co nepotřebuje prudký sluneční žár, je to tu skoro jako někde na jihu, v Neapoli. Ploty jsou vavřínové. Můj stav se výrazně lepší, vlastní choroba je už *pryč*, ani jedinou žlázu nemám zanícenou, a já se teď jen dávám dohromady, hojí se mi rány, což je ovšem zdlouhavý proces — a nabírám masa a tuku. Koupání mi dělá velice dobře, mohu zase bez potíží plavat — to ukazuje, jaké pokroky v léčení jsem už udělal. Navštívil jsem Piepera v Bognoru; je to docela hezké místečko, ale s Rydem se nedá srovnat; jsem zvědav, jak dlouho se tam udrží — má možnosti, ale právě proto si už zase připadá strašně „ženiální", náhodu si přičítá za zásluhu a považuje se div ne za bognorského krále. V neděli přijede sem a Steffen možná také. Někdy příští týden pojedu do Brightonu a přeplavím se odtamtud na Jersey, kam jede i Schramm, jak mi napsal. Ty by sis pak jistě také mohl zaskočit do Brightonu, a kdyby se to dalo

* Viz tento svazek, str. 194—195.

zařídit s prací, i se mnou na Jersey, cesta po moři by Ti také udělala dobře. Co tomu říkáš? Do úterka zůstanu v každém případě ještě zde, a možná ještě o něco déle, uvidím.

O Bemovi bych řekl jen toto:

V bitvě u Iganinu, kde velel dělostřelectvu, upozornil na sebe obratností a vytrvalostí, s níž bojoval proti přesile ruských baterií. U Ostrolenky znovu velel dělostřelectvu v téže funkci; když byly útoky polské armády proti Rusům, kteří překročili Narev, definitivně odraženy, kryl ústup tím, že odvážně vysunul vpřed všechna svá děla. Byl pak povýšen na plukovníka a brzy poté na generála a jmenován náčelníkem celého polského dělostřelectva. Když Rusové vzali zteč varšavské zákopy a dobyli Wolu, Bem postoupil proti Wole, hlavnímu opevnění v celé linii, se čtyřiceti děly, ale přesila ruského dělostřelectva, které stálo proti němu, zabránila polské pěchotě, aby znovu šla na zteč, a donutila Bema k ústupu.[219]

Jinak jsou to naprosté banality. O Iganinu tu nemám žádný materiál, nebyl to příliš významný boj, zbytečná obrana hráze, kterou, jako obyčejně, nepřátelé obešli — těch 40 kanónů *těžkého* kalibru se určitě nezakládá na pravdě, právě tak *ústup* Rusů u Ostrolenky, který se může týkat leda střelců a jejich podpory nebo několika exponovaných praporů. To, co tu říkám, je to nejpříznivější, neboť Dibič *zakázal* pronásledování.

Vřelý dík za materiál o mostech. To úplně stačí. Pošlu Ti teď v neděli nebo v pondělí „Bitvu", „Baterii" a co budu mít ještě hotové od B, a hned se pustím do zbytku. O Blücherovi Ti taky něco teď někdy pošlu, jakmile přečtu Müfflinga[220].

Které francouzské generály a které z jejich hrdinských činů chceš ještě blíž prozkoumat? Nech mi na to pokud možno čas, poněvadž nemohu dobře pracovat déle než 2 hodiny po sobě.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

82

Marx Engelsovi

do Rydu

[Londýn] 21. září 57
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

ze všeho nejraději slyším, jaké děláš pokroky se zdravím.

Od Dany jsem dostal v pátek dopis, chladný a krátký. Odpověděl jsem mu, že hned podám na poštovním úřadě reklamaci. Dále: poněvadž jsem tu „*Alžírsko*" a „*Střelivo*"* měl ležet hotové, poslal jsem je s poznámkou, že jsem měl ještě **kopii**; „*Armádu*" že mám ještě v *originálu*, dám ji rychle opsat a ihned mu ji pošlu (to jsem udělal proto, že jsi ve svých posledních dopisech znovu a znovu ohlašoval, že jsi „Armádu" už téměř dokončil); jinak z „*Dělostřelectva*"** že větší část přijde pod dějiny děla a že *už* rukopis také ani *nemám*. Že by se vůbec měly — abychom zkusili štěstí, i když je teď patrně příliš pozdě — poslat *od A už jen*: „Armáda", „Armada"***, „Ayacucho". Ty dvě poslední věci jsem uvedl proto, že je můžeš udělat *úplně stručně*, ale v materiálu, který jsem Ti poslal, máš u Armady a Ayacucha (pokud jde o Espartera) některé originální věci. Tak vypadá situace.

Zítra posílám další 3 životopisy†.

Moje poměry mi nedovolují, abych přijel do Brightonu, a tím méně abych Tě doprovázel na Jersey.

* V orig. „Ammunition".
** V orig. „Artillery".
*** španělská.
† K. Marx a B. Engels, „Bennigsen", K. Marx, „Blum" a „Bourienne".

Co se týče generálů na B, nepotřebuji po bližším nahlédnutí od Tebe nic víc než odpověď na mé otázky o Bernadottovi a to nejdůležitější o Blücherovi, Bugeaudovi a Bosquetovi (za krymské války). O ostatních Francouzech mám materiálu dost. A konečně Sira *G. Browna*, o němž nevím vůbec nic. Mnoho o něm není potřeba.

Poslal jsem Danovi Tvoje seznamy pro B a C.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

83

Engels Marxovi

do Londýna

Ryde 21. září 1857

Milý Marxi,

byli tu Steffen a taky Pieper s nějakým svým přítelem; ti dva právě odešli, takže mám taktak čas trošku prohlédnout přiložené heslo*, než mi zavřou poštu, a napsat Ti o Bernadottovi.**

Slavkov. Napoleon ho poslal do Jihlavy, aby odtud pozoroval arcivévodu Ferdinanda v Čechách, včas dostal Napoleonův rozkaz, aby táhl k Brnu, což také udělal, byl se svým sborem umístěn mezi Soultem a Lannesem (ve středu) a pomohl odrazit obchvat vedený pravým spojeneckým křídlem. Na žádnou zvlášť důležitou Bernadottovu akci při této příležitosti si nevzpomínám a také v Jominim[221] nic není.

Jena. Zde je nesporné, že Bernadotte opravdu dostal od Napoleona rozkaz, aby odpochodoval z Naumburgu na Dornburg, kdežto Davout, který byl také u Naumburgu, měl pochodovat na Apoldu. V rozkazu Davoutovi bylo řečeno, že jestli se s ním Bernadotte už spojil, mohou *oba* společně pochodovat na Apoldu. Davout, který provedl průzkum pochodových linií Prusů a přesvědčil se, že Bernadotte ve směru na Dornburg nenarazí na nepřítele, usiloval o to druhé. Dokonce nabídl, *že se podřídí Bernadottovu velení.* Ten ale tvrdošíjně trval na tom, že v rozkaze, který došel *jemu*, ona věta o Apoldě není, a odpochodoval. Důsledek byl, že čtrnáctého celý den pochodoval jen tak, aniž narazil na nepřítele,

* „Bitva".
** Viz tento svazek, str. 196.

zatímco Davout se musel bít u Auerstedtu sám; kdyby tam Bernadotte býval byl, nebo kdyby se byl aspoň čtrnáctého dal na pochod za hřměním děl, mohlo toto v podstatě nerozhodné vítězství dopadnout právě tak rozhodně jako vítězství u Jeny. Jedině díky tomu, že se auerstedtská pruská armáda setkala s uprchlíky od Jeny, a díky Napoleonově strategické přípravě k bitvě měla pak tato událost přece jen rozhodné důsledky. *Proč* to Bernadotte udělal, dosud nikdo neobjasnil. Jomini to nazývá příliš úzkostlivou přesností. Patrně měl Bernadotte radost z toho, že mohl doslovným provedením rozkazu blamovat Napoleona, který v tomto případě bezesporu jednal na základě chybných předpokladů.

*Jílové**. Když Bennigsen vyrazil k úderu proti Neyovým jednotkám, které se odvážily příliš daleko dopředu a za nimiž vlevo stál Bernadotte, nachystal mu Napoleon léčku; Ney se stáhl na jih, Bernadotte na jihozápad a měl rozkaz nalákat Bennigsena k Visle, zatímco Napoleon pochodoval z Polska na sever na Bennigsenovy komunikace. Ordonančního důstojníka s písemnými rozkazy pro Bernadotta zajali kozáci, a Benningsen se tak dozvěděl, jaké mu hrozí nebezpečí, a jen taktak se mu ještě vyhnul. Tatáž náhoda způsobila naproti tomu, že Bernadotte zůstal bez instrukcí, a tudíž také za bojovou linií. Nevím, co by se mu zde dalo vytknout.

Wagram. V první den bitvy „Eugène** vyrazil u Wagramu vpřed a vpadl do středu nepřátelských záloh, protože mu však Bernadotte, který nezasáhl do boje ani dost včas, ani dost rozhodně, neposkytl dostatečnou podporu, byl napaden čelně i z boku a tvrdě odražen zpátky až k mé gardě.“[222] V druhý den bitvy nenacházím o Bernadottovi nic zvláštního.

V žádném případě nebyl pan Bernadotte nějaký příliš velký generál, skutečně se nevyznamenal nikde a ani v politice v sobě rozhodně nezapřel Gaskoňce — to nebyla špatná myšlenka chtít se stát císařem po Napoleonovi![223]

O Bessièresovi nemohu říci vůbec nic jiného, než že velel většinou gardě, zejména jezdectvu, a na tomhle místě se rozum celkem nepotřebuje. Statečný byl, ale to je také všechno.

* Jílové ve Východním Prusku (dnešní Bagrationovsk).
** Eugène Beauharnais.

Tento týden chci písmeno B pokud možno dodělat nebo v něm aspoň hodně pokročit, a Tobě pak také napíši, co potřebuješ o Blücherovi. Teď už zavírá pošta.

Mnoho pozdravů ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Jak je to s Tvou cestou?

Havelock je, jak se zdá, v Indii nejlepší; vykonat v tom podnebí za týden 126mílový pochod a přitom podstoupit 5—6 bojů, to je něco velkolepého. Že to musí skončit všeobecnou cholerou, to se dalo předvídat.

Nedostanu tu skoro vůbec do ruky „Times", jinak bych Ti mohl napsat o Indii podrobněji, ale je to k vzteku, jak těžko si tu člověk může přečíst noviny.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

84

Engels Marxovi

do Londýna

Ryde 22. září 1857

Milý Marxi,

o Bernadottovi u Wagramu ještě toto: když byl 5. července zejména jeho netečností zastaven útok Francouzů, obsadil Bernadotte ve středu vesnici Adlerklaa, která ležela něco málo před francouzskou linií, a ráno 6. července, když Rakušané vyrazili ke koncentrickému útoku, postavil se v otevřené rovině *před* vesnicí, místo aby měl Adlerklaa, silně obsazené, před svou frontou. Když dorazili Rakušané, usoudil, že toto postavení je příliš odvážné (den předtím jeho jednotky utrpěly jeho netečností nakonec těžké ztráty), a stáhl se na planinu *za* Adlerklaa, ponechal však vesnici *neobsazenou*, takže ji ihned silně obsadili Bellegardovi Rakušané.

Tím byl ohrožen francouzský střed, a Masséna, který mu velel, poslal kupředu jednu divizi, která vesnici znovu dobyla, ale kterou zase vyhnali d'Asprovi granátníci. V té chvíli dorazil sám Napoleon a převzal vrchní velení, sestavil nový plán bitvy a zmařil tím manévry Rakušanů. Je-li Jominiho vylíčení alespoň trochu správné, jsou tu Bernadottovy hrubé chyby zcela nesporné.[223]

„Armáda" je hotová, celá historická část, až do Francouzské revoluce. Nejnovější období a všeobecně organizační část, kterou chci končit, dodělám co nevidět a také něco z B, abys měl neustále co posílat, to snad panu Danovi zase zvedne náladu. Mezitím jsem také zase dostal nějaké peníze a přikládám 5librovou bankovku. Snad si to přece jen ještě budeš moci zařídit, abys přijel na den či dva do Brightonu, zůstanu tu ještě pár dní, a dám Ti vědět, kdy tam pojedu.

Bugeaud. Většinu toho jsem už uvedl v hesle „Alžírsko". Byl to průměrný generál, jehož vítězství v Alžírsku a Maroku nemají valný význam. To, že dobyl Alžírsko se 100 000 muži, že přizpůsobil vedení tamější války zemi a nepříteli a že zlomil nebo spíše potlačil schopnost Arabů (ne Kabylů) klást odpor, mu nepřičítám za žádnou velkou zásluhu, protože nevěřím, že jednal podle svých vlastních plánů. Byl tak trochu sabreur* a na Tafně[224] ukázal, že je nejen úplatný, ale v obtížných situacích i nerozhodný. Se 100 000 muži a s podřízenými veliteli odchovanými desetiletou válkou, jako byli Lamoricière, Changarnier, Cavaignac, Négrier a Duvivier, mohl už ledacos pořídit i bez velkého nadání, zejména proto, že francouzský generální štáb je *velmi dobrý*; k tomu se jeho činnost povětšině omezovala jen na dispozice (kde člověk neví, co udělal štáb *za něj*) a na vedení záloh, protože na jednom místě působily vždy jen jednotlivé divize a brigády.

Bosquet. Na Almě[225] provedl obchvatný útok francouzského pravého křídla na ruské levé křídlo, o jehož důrazu a rychlosti se pochvalně vyslovovali sami Rusové, a dopravil dokonce dělostřelectvo na náhorní plošinu zdánlivě neschůdnými stržemi bez cest. Byl by si tu zasloužil velikou chválu, kdyby nebyl měl proti sobě početně daleko slabšího nepřítele. — U Balaklavy[226] byl hned po ruce, aby vyprostil anglické pravé křídlo, takže zbytek anglického lehkého jezdectva mohl pod ochranou jeho vojsk ustoupit a Rusy přešla chuť postupovat dál. U Inkermanu[45] byl už časně ráno připraven zasáhnout do boje se 3 prapory a 2 bateriemi, byl však odmítnut a pak rozmístil 3 brigády jako zálohu za anglickým pravým křídlem (na svahu k řece Černé); se 2 z těchto brigád v 11 hodin postoupil do bitevní linie, načež se Rusové dali na ústup. Angličané už měli nasazeny všechny své jednotky, Rusové měli ještě k dispozici 16 praporů, a nebýt Bosqueta, byli by Angličané bývali ztraceni. Oněch 16 netknutých ruských praporů krylo ústup, pronásledování tu nebylo dost dobře možné, poněvadž 3000 kroků od bojiště náhorní rovnina končí. Bosquet se tedy při všech příležitostech projevil jako pohotový, bdělý, aktivní, zkrátka jako vzorný

* „sekáč", rváč.

velitel sboru, kterým byl i po celou dobu, kdy vedl krycí sbor na svahu řeky Černé. Zda se bude hodit za velícího generála, lze těžko říci, leckteré vlastnosti k tomu má, a ten, kdo je skutečným předvojovým generálem jako on, se potřebuje vlastně už jen osvědčit *strategicky*, k čemuž v celém sevastopolském tažení nebyla žádná zvláštní příležitost.[227]

Blücher. Za falckého tažení roku 1794 se vyznamenal jako generál velící předním oddílům a velitel lehkého jezdectva. Nejlepším důkazem toho je jeho uveřejněný deník, který přes svou špatnou němčinu platí dosud za klasické dílo. Bez ustání Francouze znepokojoval a dodával hlavnímu stanu nejpřesnější informace o nepřátelských pohybech, neustále prováděl nečekané údery a přepady, a to většinou úspěšné. Roku 1806 u Auerstedtu se jeho jezdecký útok nezdařil a jeho rada, že by se měl útok ještě opakovat s nasazením všech sil, byla odmítnuta *(to ale jen z hlavy)*. Jeho ústup k Lübecku a jeho obrana až do konce jsou jednou z mála čestných epizod této historie, byť i jeho strategické manévry za této obrany byly často husarské, a to, že byl nakonec zajat, nebyla jeho vina, protože byl jako celá pruská armáda odříznut a ještě k tomu měl dělat tu nejdelší okliku kolem zadního voje. V období do roku 1813 ho Scharnhorst a Tugendbund[228] (jak známo, jedním z jeho vůdců byl Gneisenau, a zůstal proto králi* po celý život podezřelý) pasovali na hrdinu jako jediného možného a pro ně vhodného velitele, tak jako se jím stal Hecker pro Blinda a spol.,[229] — a vybrali si svého člověka velmi dobře. Byl, jak říká Müffling, vzorem vojáka, sdílel přitom plnou měrou všechnu nenávist lidu k Napoleonovi a Francouzům, měl plebejské záliby, dialekt, způsob řeči i chování, enormní talent nadchnout pro sebe prostého člověka a jako voják měl šílenou odvahu, bystrý postřeh pro terén, rychlé rozhodování a dost inteligence, aby v jednodušších případech *sám* našel to nejsprávnější řešení a ve složitějších aby se spoléhal na Gneisenaua a Müfflinga. O strategii neměl ani ponětí.

„Pro Evropu nebylo žádným tajemstvím, že kníže Blücher, který nyní, roku 1815, překročil 70. rok věku, naprosto nerozuměl

* Bedřichu Vilému III.

vedení války; vyznal se v něm dokonce tak málo, že když mu byl předložen ke schválení nějaký plán, třeba se týkal jen nedůležité operace, neuměl si o něm udělat jasnou představu anebo posoudit, zda je dobrý, či špatný."[230]

Neuměl totiž vůbec číst mapy a sdílel tuto strategickou nevědomost skoro s polovičkou Napoleonových maršálů. Na to měl Gneisenaua, k němuž choval naprostou a bezpodmínečnou důvěru. Tažení z let 1813 a 1814 by bylo bez Blüchera dopadlo úplně jinak, žádný jiný tehdejší generál by nebyl dokázal to, co on: ze vzpurných elementů (Langeron a York proti němu otevřeně rebelovali) vytvořit jedním vítězstvím a jedním důrazným pronásledováním (Katzbach) kompaktní armádu, která byla schopna všeho a s níž mohl na vlastní odpovědnost riskovat vojensky nanejvýš opovážlivý, ale politicky kvůli Bernadottovi nutný pochod na Wartenburg a k Sále, jímž opustil všechny své komunikace a donutil línou hlavní armádu (kterou zachránil ve Slezsku po bitvě u Drážďan tím, že pronásledoval Francouze až k Budyšínu a přinutil Napoleona, aby se proti němu obrátil) riskovat bitvu u Lipska. Tehdy to vůbec chodilo poněkud rebelsky a Blücher uzavřel se $^3/_4$ Severní armády (Bülow, Tauentzien, Wintzingerode) úmluvu, že nedá-li se Bernadotte na pochod, připojí se oni k Blücherovi — na vlastní odpovědnost. Po bitvě u Lipska byl Blücher jediný, kdo udělal něco pro pronásledování, i když ani to nebylo ještě takové, jaké by být mělo — zdržovalo ho, že u toho byla knížata. Strategické kopance roku 1814, za které se muselo tak těžce platit v okolí Montmirailu, je třeba připsat na vrub Gneisenauovi a Müfflingovi, a rozhodnutí pochodovat za každou cenu na Paříž, čímž bylo rozhodnuto celé tažení, jde k dobru Blücherovi; roku 1815 zasluhuje Blücher velmi vysoké ocenění za pochod na Waterloo[231] po bitvě u Ligny; tady je Blücher téměř jedinečný, a žádný generál kromě Blüchera by nebyl přiměl své vojáky k takovému úsilí — a hned nato vzorové pronásledování k Paříži, jež se jako stejně klasický příklad vyrovná pronásledování od Jeny po Štětín. Že Blücher dovedl imponovat i lepším generálům, dokazuje jeho poměr k Langeronovi (byl to vzdělaný francouzský emigrant, který velel dříve velké armádě proti Turkům) a Yorkovi, kteří se mu přes veškerou svou počáteční

vzpurnost nejen brzy podřídili, ale dokonce přešli úplně na jeho stranu a stali se jeho nejlepšími podřízenými veliteli. Blücher byl vlastně generálem jezdectva, to byla jeho specialita, a zde vynikal, protože to je čistě taktický obor, který nepředpokládá strategické znalosti. Požadoval od svých jednotek velmi mnoho, ale ony to dělaly, a rády; nevěřím, že by některý jiný generál 19. století kromě Napoleona a v nejnovější době Radeckého byl s to dostat ze svých vojsk tolik co Blücher. Musí se také uznat, že nikdy a nikde neztratil hlavu ani odvahu a byl stejně úporný v sebeobraně jako energický v útoku a rychle se rozhodoval v obtížných situacích. Zkrátka byl ve válce z let 1813—1815, která byla zpola povstaleckou válkou, zcela na svém místě a dobře ho doplňoval i jeho štáb; a za této situace byl *velmi nebezpečným* protivníkem.[232]

Tvůj

B. E.

Bankovka O/H *06012*, Manchester *15. ledna 1857.*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

85

Marx Engelsovi

do Rydu

[Londýn] 23. září [1857]

Milý Engelsi,

děkuji mnohokrát za dopis a přílohu.

Samozřejmě bych Tě velmi rád viděl, ještě než odjedeš. *Když to aspoň trochu půjde*, přijedu do Brightonu. Ale vtip je v tom, že koncem čtvrtletí se akumulují všechny těžkosti nashromážděné za celé léto. Vytrhnout mě může hlavně a jedině rychlý postup práce na „Encyklopedii". Jakmile přijde podzim, bude také nutné vyplatit ledacos zpátky ze zastaváren.

Počítám, že budu s životopisy (všemi) hotov příští týden.[233] (Dá se vůbec něco říci o tom oslu *Siru G. Brownovi*?)

V „*Tribune*" jsem zahájil sérii článků o finančních počinech a událostech bonapartovského režimu,[234] jimiž vyplňuji hluché dny, kdy se neobjevuje žádná zpráva z Indie. O Indii bych si také rád s Tebou pohovořil osobně, s mapou v ruce. Doposud jsem vždycky instinktivně uhodl to pravé. Ale teď už bude brzy načase, abych o tom svinstvu souhrnně řekl něco *všeobecně* vojenského.

Před několika dny jsem cestou do Muzea naletěl tak krásně na temeno, že mě ještě teď brní čelo.

Doufám, že užíváš železo. Mluvil jsem před několika dny s dr. Lichtenbergem v německé nemocnici, je to velmi rozumný člověk. Prohlásil, že je pro dodatečnou léčbu nezbytné.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

86

Engels Marxovi

do Londýna

Ryde 24. září 1857

Milý Marxi,

to nahoře je hrad[235], kam Cromwell na nějaký čas zavřel Karla I. V neděli si ho prohlédnu blíže.

Tvé přání co se týče Indie přišlo právě ve chvíli, kdy i mne napadlo, že bys možná někdy rád slyšel můj názor na celý ten krám. Zároveň se mi naskytla příležitost probrat to hlavní z poslední pošty s mapou v ruce a tady je výsledek.

Postavení Angličanů v oblasti střední a horní Gangy je tak rozdílné, že by z vojenského hlediska jedině správné řešení bylo spojit pokud možno v Ágře Havelockovu kolonu s kolonou z Dillí poté, když by obě odvedly s sebou co možná nejvíc vyčleněných a blokovaných posádek z okolí; mimo Ágru držet obsazena jen sousední místa *jižně* od Gangy, zejména Gválijar (kvůli středoindickým knížatům), a níže po toku Gangy ležící místa Iláhábád, Banáras, Dínápur nechat hájit jejich dosavadními posádkami a posilami z Kalkaty; mezitím odeskortovat dolů po řece ženy a nekombatanty, aby vojska zase byla pohyblivější, a pomocí mobilních kolon si udržovat respekt v okolí a rekvírovat zásoby. Nedá-li se Ágra udržet, stáhnout se ke Kánpuru, respektive Iláhábádu, ale tento poslední bod *držet až do poslední chvíle*, je to klíč k území mezi Gangou a Jamunou.

Dá-li se *Ágra* udržet a bombajská armáda i nadále použít, musejí bombajská a madráská armáda držet obsazen vlastní poloostrov až po zeměpisnou šířku Ahmadábádu a Kalkaty a vysílat kolony pro obnovení spojení na sever, bombajská armáda přes Indaur a Gválijar směrem na Ágru, madráská armáda přes Ságar

a Gválijar na Ágru a přes Džabalpur na Iláhábád. Z Paňdžábu, pokud ho udrží, a z Kalkaty přes Dínápur a Iláhábád jdou pak další komunikační linie na Ágru, takže by byly zřízeny 4 komunikační linie a, s výjimkou Paňdžábu, 3 ústupové linie — na Kalkatu, Bombaj a Madrás. Soustředění jednotek směrem od jihu k Ágře by tedy zároveň posloužilo i k podrobení středoindických knížat a k ovládnutí povstaleckých oblastí na pochodové linii.

Nedá-li se Ágra udržet, musí nejprve madráská armáda zřídit spojení směrem na Iláhábád a pak spolu s jednotkami z Iláhábádu vyrazit na Ágru, zatímco bombajská armáda vyrazí na Gválijar.

Madráská armáda se, jak se zdá, rekrutuje výlučně ze spodiny, a je tedy dost spolehlivá. V Bombaji mají v každém praporu 150 i víc Hindustánců, a ti jsou nebezpeční, neboť mohou vzbouřit zbytek. Povstane-li bombajská armáda, pak je zatím konec s jakoukoli vojenskou kalkulací; pak bude jistý jedině kolosální masakr od Kašmíru až po mys Komorin. Vypadá-li to v Bombaji tak, že se armáda ani nadále nedá použít proti povstalcům, pak alespoň madráské kolony, které teď už pronikly až za Nágpur, musejí být posíleny a musí se co možná rychle zřídit spojení na Iláhábád nebo Banáras.

Absurdnost nynější pozice Angličanů, která vyplývá z toho, že naprosto chybí jakékoli skutečné vrchní velení, se ukazuje hlavně ve 2 navzájem se doplňujících faktech: 1. v tom, že se rozptýlili a nechali se zablokovat ve spoustě malých, daleko od sebe vzdálených míst, zatímco 2. svou jedinou pohyblivou kolonu vytrvale drží před Dillí, kde nejen nemůže nic pořídit, ale přímo hyne. Dát rozkaz k pochodu na Dillí je hodné degradace a šibenice, udělá-li to anglický generál, který musel vědět, co my se dovídáme teprve v poslední době, že totiž Angličané sami značně zesílili stará opevnění a že tudíž lze to místo dobýt jen pravidelným obléháním, k němuž je zapotřebí nejméně 15 000—20 000 mužů a ještě daleko víc, bude-li to místo *dobře* hájeno. Teď, když už tam jsou, *tam* musejí *z politických důvodů vydržet*, odtáhnout by byla porážka, a přesto bude těžké se tomu vyhnout.*

* V rukopise dopisu přeškrtl Marx celý tento odstavec. Kurzívy v textu podtrhl Marx.

Havelockovy jednotky dokázaly obrovský výkon. 126 mil za týden a přitom 6—8 bojů v tom podnebí a v té roční době je nad lidské možnosti. Jsou ale také zruinovány a Havelock se zřejmě také bude muset nechat zablokovat, až se ještě víc vyčerpá exkurzemi o menším poloměru kolem Kánpuru, anebo bude muset zpátky do Iláhábádu.

Vlastní linie znovudobývání běží vzhůru údolím Gangy; Bengálsko jako takové se udrží snáze — tak zubožený je tamější lid; skutečně nebezpečný kraj začíná u Dínápuru. Pozice Dínápur, Banáras, Mirzápur a zejména Iláhábád jsou tudíž nanejvýš důležité; z Iláhábádu by bylo třeba nejdřív dobýt Doáb (mezi Gangou a Jamunou) a města na obou řekách, pak Avadh a pak zbytek. Linie od Madrásu a Bombaje na Ágru a Iláhábád mohou být jen podružnými operačními liniemi.

Hlavní věcí je jako vždy koncentrace. Posily, které přicházely proti toku Gangy, jsou totálně rozptýleny, až do Iláhábádu zatím nedošel ani jeden muž. Možná že je to nevyhnutelné, aby se tato místa zajistila, možná také že ne. V každém případě je třeba redukovat na minimum počet míst, která se mají držet, a koncentrovat síly pro operace v poli.* Chce-li se C. Campbell, o němž doposud víme jen to, že je statečný, vyznamenat jako generál, musí si opatřit mobilní armádu stůj co stůj, ať už Dillí padne nebo ne. A tam, kde je summa summarum 25 000—30 000 evropských vojáků, není žádná situace tak zoufalá, aby se nedalo shromáždit přinejmenším 5000 mužů pro tažení, při němž se ztráty zase nahradí posádkami, které expedice vezme s sebou z jednotlivých míst. *Pak* teprve Campbell uvidí, jak je na tom a jakého nepřítele má vlastně před sebou. Zdá se však pravděpodobné, že se jako hlupák usadí před Dillí a bude se dívat, jak jeho lidé hynou po 100 denně, to pak bude vypadat tím „statečněji" zůstat právě tam, dokud všichni nepůjdou šťastně k čertu. Statečná hloupost je na denním pořádku dnes jako dříve.**

Koncentrace sil pro polní operace na severu, mocná podpora z Madrásu a pokud možno z Bombaje, to stačí. I když maráthská

* V rukopise přeškrtl Marx tři první věty odstavce.
** V rukopise přeškrtl Marx dvě poslední věty odstavce.

knížata na řece Narmadě odpadnou, nebude to mít zvláštní význam, leda jako důkaz, že jejich vojska jsou už teď na straně povstalců. Ovšem maximum, jehož lze dosáhnout, je udržet se, než koncem října přijdou první posily z Evropy. Vzbouří-li se však ještě pár bombajských pluků, pak bude po vší taktice a strategii; to rozhodne.[236]

Pojedu nejpozději v úterý do Brightonu a ve středu v 10 hodin večer na Jersey, napíši Ti ale ještě podrobnosti a doufám, že přijedeš. Zítra se dám do „Baterie" atd.[237] Dnes jsem objel celý ostrov, a poněvadž jsem včera zase jednou pořádně robotil až do 3 hodin, chci se dnes vyspat.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

87

Marx Engelsovi

do Rydu

[Londýn] 25. září 57

Milý Engelsi,

můj předvčerejší dopis s oznámením, že těch 5 liber došlo, jsi jistě dostal dnes. Nechápu to zpoždění, protože jsem dopis sám dával včas na poštu.

Tvoje „*Armáda*" je velmi krásná; jen ten rozsah mne přímo bolí, protože Ti taková spousta práce musí škodit. A kdybych byl věděl, že budeš ještě k tomu pracovat až do noci, byl bych to celé raději poslal k čertu.

Dějiny *armády* potvrzují názorněji než co jiného správnost našeho názoru o souvislosti výrobních sil a sociálních poměrů. Armáda je vůbec důležitá pro ekonomický vývoj. Např. mzda se poprvé plně vyvinula ve starověku v armádě. Právě tak bylo u Římanů *peculium castrense*[238] první právní formou, v níž bylo uznáno movité vlastnictví těch, kdo nebyli otci rodin. Rovněž i cechovnictví má svůj počátek v korporaci fabri[239]. Zde je také poprvé ve velkém použito strojů. Dokonce se zdá, že i zvláštní hodnota kovů a jejich použití jako peněz spočívá původně — jakmile minula Grimmova doba kamenná — na jejich válečnickém významu. Také dělba práce *uvnitř* jednoho odvětví se poprvé uskutečnila v armádě. Dále jsou v dějinách armády velmi výstižně shrnuty celé dějiny občanských společností. Až budeš mít někdy čas, musíš to propracovat také z tohoto hlediska.

Ve svém výkladu jsi podle mého názoru přešel jen tyto body: 1. První vystoupení hotového žoldnéřského vojska ve velkém a na-

jednou u Kartaginců (pro naši soukromou potřebu se podívám do spisů jednoho Berlíňana o kartaginském vojsku, o němž jsem se dověděl až později)[240]; 2. Vývoj vojenství v Itálii v 15. a počátkem 16. století. Rozhodně zde byly zdokonaleny taktické úskoky. Také Machiavelli ve svých „Dějinách Florencie" (z nichž Ti udělám výpisky) velmi humorně popisuje, jak bojovali kondotiéři[241]. (Ale dostanu-li se k Tobě do Brightonu (kdy?)[242], vezmu Ti raději ten svazek Machiavelliho s sebou. „Dějiny Florencie" jsou mistrovské dílo.) Konečně 3. asijské válečnictví, jak se poprvé představuje u Peršanů, ale pak se, ovšem ve velmi rozmanitých obměnách, objevuje také u Mongolů, Turků atd.

Při životopisech atd. jsem samozřejmě musel nahlédnout do všemožných encyklopedií, mj. také německých. Při té příležitosti jsem zjistil, že nás pod hesly „práce", „třídy", „výroba" atd. poctivě, ale hloupě opisují. Naproti tomu se všichni vyhýbají zmínce o nás, i když panu Edgaru Bauerovi a podobným veličinám věnují celé sloupce. Tím lépe pro nás. Životopisy v německých encyklopediích jsou psány tak pro děti, které sotva začaly chodit do školy. Francouzské encyklopedie jsou tendenční, ale aspoň mají světový rozhled. Anglické encyklopedie poctivě opisují z francouzských a německých. A i v německých se zdá, jako by titíž chlapi hleděli udat u nejrůznějších nakladatelů tytéž žvásty. Ersch a Gruber[205] stojí za něco až v pozdějších svazcích, tam je hodně vědeckých prací.

Salut.

Tvůj

K. M.

Paulyho „Realencyclopädie des Alterthums" je solidní.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

88

Engels Marxovi

do Londýna[243]

3, Edward Place, St. Hélier, Jersey
6. října 1857

Milý Marxi,

případ Harney se vyřešil tím, že jeho ctihodnost přišla včera večer ke Schrammovi, kde jsem byl. Nechal si narůst dlouhý jako smůla černý vous a vypadá podivně; trošku se podobá tomu špinavému židovi, co s námi jel člunem z parníku na břeh; to je tedy vylepšení. Dívá se na svou jerseyskou politiku[244] z veselejší stránky, velice se tím prý baví atd.; vážnější pojetí, které určitě má, vyjde zřejmě najevo teprve později. Pak jsem s ním ještě trochu popil a dal jsem si od něho vyprávět o zdejším zřízení atd., o starých časech se nemluvilo. Zatím se tváří na výsost spokojeně, že se stáhl z velké politiky do svého malého království slepých. Jako jednooký je tu králem opozice, po pravici má prvního městského kramáře a po levici prvního mydláře. Bitvy se vybojovávají na Královském náměstí, kde ten kramář natloukl šéfredaktorovi jersejského „Impartialu", bonapartistickému špiónovi Lemoinovi, a teď se už rok táhne proces, který se má rozhodnout příští pondělí. Od té doby, co vypukla peněžní krize v Paříži a pokud potrvá, je „Impartial" zastaven. Pro Harneyho se celá historie Jersey dělí na 2 období: před hidžrou[245] a po ní, tj. po vyhnání ropucháčů[99]. Obě se vyznačují tím, že se vůbec nic neudálo.

Schramm teď hodně uvažuje o tom, že se přestěhuje do jiného bytu, nakonec ale asi zůstane tam, kde je. Hučel jsem do něho, aby se usadil někde jižněji, ale on, jako většina lidí v jeho stavu,

si rád prosazuje svou a říká taky, že to je finanční otázka a že jeho příbuzní už teď dělají, co mohou. Jak to popisuje Harney, je tu v zimě za východního větru přece jen pořádně chladno a Schramm bydlí v části města, která je nejvíc vystavena severozápadním větrům. Jestliže je na tom už 3 roky, jak říká, tak jako teď, že nemůže chodit, může se nemoc ovšem ještě táhnout; že ovšem i tady mohou lidé dostat souchotiny a umřít na ně, ukazuje jeden případ tady v domě, kde na ně zemřela dcera mé tlusté domácí. Už s ním nechci o stěhování na jih vůbec mluvit, rozčiluje ho to a on je vůbec, jak je přirozené, velmi popudlivý. K práci jsem se za této situace ještě nedostal, mám také psát spoustu dopisů, ale zítra už se do toho dám.

Včera jsem si vyšel na severní pobřeží — 5 až 6 mil odtud, jsou tu velmi dobré cesty, místy hezké aleje, spousta nádherných ostružin a pár velmi krásných malých zátok na pobřeží. Ostrov je plošina, a když se na něj díváš z výšky, stoupá velmi pozvolna až těsně k severnímu pobřeží; údolí potoků tvoří jen mělké zářezy. Na severu je vidět hodně dlouhý pruh Francie (západní pobřeží departementu La Manche) a ostrov Sark. Guernsey jsem neviděl.

Schrammův bratr* mu píše, že sem má přijet za několik dnů jeden jeho přítel, právník Berge (pravděpodobně pruský)**, asi padesátiletý, a zůstat tu přes zimu. Znáš toho člověka? Musí přece bydlet v Londýně, a je vždycky dobře mít o známých pana Rudolfa Schramma nějaké informace. Nejasně si vzpomínám, že se nám myslím jednou nějaký takový chlápek připletl v Londýně do cesty.

Steffenově malé válce v kraji Berg a Mark jsem už také přišel na stopu: Holleben, „Militairische Betrachtungen aus den Erfahrungen eines preussischen Offiziers". Tahle kniha je jeho hlavní autoritou a je názoru, že křovinatý terén plný struh, jaký je v části kraje Mark a Cleve, připomíná Vendée a je jako stvořený pro lidovou válku. Bohužel se pro ni nehodí lidé, kteří tu bydlí — je to rovinatá, zemědělská část kraje Mark. Ta kniha je jinak dobrá, ale jako naschvál napsaná tak, aby posílila Steffenovu zálibu pro

* Rudolf Schramm.
** šlo o Hermanna Bucka.

boj jednotlivých střelců a pro malou válku, a v tomto směru rozhodně přehání.

Přikládám seznam C s glosami.

Vřelé pozdravy ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

89

Engels Marxovi

do Londýna[246]

[St. Hélier] 3, Edward Place, Jersey
19. října 1857

Milý Marxi,

přikládám vyrovnání starých hříchů a také originální výpisky o Armadě; nemohl jsem dobře přečíst některá jména, budeš se muset pokusit je doplnit.[247] Dávám se teď do dějin děla.

Zdá se mi, že Schrammovi je o něco hůř, ale jeho stav se mění ze dne na den. Má tu teď šosáka Bergera*, kterého mu poslal jeho bratr**; najal si byt v témže domě a Schramm ho učí anglicky; je to starý pruský prasák, který vypráví nevtipné oplzlosti o kdekom z berlínské dvorní sběře, čert aby ho vzal. Přítele Harneyho jsem už týden neviděl, je strašně hloupý a cítí se tu ve své šosácké roli[244] nanejvýš pohodlně, i když je očividně sám i se svým listem*** pod cenzurou majitele. Čeká ovšem, že dřív nebo později angličtí dělníci snad něco podniknou, ale to prý nebude naprosto nic chartistického, a vůbec je to u něho pouze teoretická fráze a bylo by mu určitě velmi nepříjemné, kdyby měl být vyrušen ze své zdejší malé šosácké agitace. Má plné ruce práce s tím, jak nic nedělat. Jeho přítel, ten kramář, který nařezal francouzskému špiónovi†, dostal pokutu 5 liber šterlinků.

Kromě dějin děla dodělám ještě nějaké menší věci a čas od

* Hermanna Bucka.
** Rudolf Schramm.
*** „Jersey Independent".
† Lemoinovi.

času Ti je pošlu, aby Dana viděl, že se na tom pořád pracuje. Pošli mi ale také těch pár poznámek, o něž jsem Ti psal, a seznam vojenských hesel na **D**. Dopis s kopií seznamu pro C a heslo „Vojenské mosty"*, které jsem posílal později, jsi bezpochyby dostal?

Vážně se chystám, že za 14 dní pojedu zase do Manchesteru. V obchodních poměrech tam nastal velmi ošklivý obrat a je důležité, abych tam byl. Přitom se zdravím jsem na tom dobře, včera jsem jezdil 7 hodin na koni, a také ctnosti jsem dal vale.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé, rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* V orig. „Military Bridges". Toto heslo vyšlo v „New American Cyclopaedia" pod názvem „Vojenský most".

90

Marx Engelsovi

do St. Hélier na Jersey[248]

[Londýn] 20. října 57

Milý Frederiku,

musíš odpustit, že jsem se delší dobu neozval. Za prvé u nás byla přes týden návštěva, totiž Imandt junior (13letý) z Trevíru, který cestoval ke svému strýci, a já jsem musel kluka provázet. Za druhé spousta práce.

Především k Tvému plánu, že se vrátíš do Manchesteru. Musíš vědět, zda je nutné, abys tam byl. Jistě Ti to neprospěje, protože počasí je tady mizerné. Allen si myslí, že by ses měl mnohem déle zotavovat v lepším podnebí, než je v Manchesteru, protože jakákoli recidiva by byla vážným nebezpečím. Předpokládám samozřejmě, než se k něčemu rozhodneš, že se poradíš se svým lékařem.

Americká krize — v přehledu z listopadu 1850* jsme předpovídali, že vypukne v New Yorku — je skvostná. Na francouzském průmyslu se odrazila okamžitě, protože v New Yorku je teď hedvábné zboží k dostání levněji, než začse v Lyonu vyrábí. Angličtí pisálkové bědují, že jejich anglický obchod je zdravý, ale zahraniční zákazníci jsou neduživí — to je originální a přímo k popukání. Jak jsou na tom manchesterští továrníci? Glasgowští, jak se teď ukazuje, předávali hodně do komisionářského prodeje.

Co soudíš o Angličanech v Indii? Při vší smůle mají zase štěstí jako obvykle. Mám teď naprosto podrobný seznam jejich jednotek odeslaných od 18. června, i s datem, kdy se podle výpočtů vlády *mají* dostat na místo a také kam. Toto je resumé:

* K. Marx a B. Engels, „Třetí mezinárodní přehled. Od května do října".

	Den příjezdu	Celkem	Kalkata	Ceylon	Bombaj	Karáčí	Madrás
září	22	214	214				
říjen	2	300	300				
	15	1 906	124	1 782			
	17	288	288				
	20	4 235	3 845	390			
	30	2 028	479	1 549			
	říjen	8 757	5 036	3 721			
listopad	1	3 495	1 234	1 629		632	
	5	879	879				
	10	2 700	904	340	400	1 056	
	12	1 633	1 633				
	15	2 610	2 132	478			
	19	234				234	
	20	1 216		278	938		
	24	406		406			
	25	1 276					1 276
	30	666		462	204		
	listopad	15 115	6 782	3 593	1 542	1 922	1 276
prosinec	1	354			354		
	5	459			201		258
	10	1 758		607		1 151	
	14	1 057			1 057		
	15	948			647	301	
	20	693	185		300	208	
	25	624				624	
	prosinec	5 893	185	607	2 559	2 284	258

	Datum příjezdu	Celkem	Kalkata	Ceylon	Bombaj	Karáčí	Madrás
leden	1	340			340		
	5	220					220
	15	140					140
	20	220					220
	leden	920			340		580
září—leden		30 899	12 217	7 921	4 431	4 206	2 114
		Jednotky odeslané po souši					
říjen	2	235 ženistů		117		118	
	12	221 dělostřelců					
	14	244 ženistů		122		122	
	říjen	700		460		240	

Z 30 899 mužů jsou:
Pěchota: 24 739
Dělostřelectvo: 2 334
Jízda: 3 826

Z dělostřelectva přijede v říjnu jen 100 mužů do Kalkaty. Vlastní přísun začíná od 15. listopadu. První jízda dorazí 10. listopadu.[249]

Když už jsem u těch čísel, tedy ještě několik podrobností o Bonapartově hospodaření. *Založený dluh* autentický. *Nezaložený* za rok 1856 a 1857 podle průměrného propočtu; ostatní léta z „Moniteuru". (Francouzi tvrdí, že tento nezaložený dluh činí 2000 miliónů, což celkem vychází.)

Založený dluh

Ludvík Filip (18 let)

Rok	Mil. fr.
1831	162 1/2
1832	150
1841	187 1/2
1844	325
1847	87 1/2
Celkem	912 1/2
Průměr za 18 let:	50

Bonaparte (6 let 1852—57)

Rok		Mil. fr.
Dekret z dubna	1852	100
březen	1853	250
prosinec	1854	500
červenec	1855	750
srpen 1855 (překročení upsané půjčky)		31 1/4
1857 (kovové peníze Francouzské banky)		100
Celkem		1 731 250 000

Průměr za 6 let:
asi 300

Nezaložený dluh

	mil. fr.
Ludvík Filip asi	1000
Republika koncem 1851 už jen	700

Přírůstek za Bonaparta

	mil. fr.
1852	50
53	262 1/4
54	205 3/4
55	152 1/4
56, 57	335 1/8
Celkem	1005 a něco

K tomu
z období
republiky.... 700
1705 mil.

K tomu ještě všechny městské a departementní pokladny, také úplně prodlužené, par ordre de Muphti*.

Když se uváží, že při nastoupení toho člověka dělal založený dluh asi 4000 mil. fr. — tedy od tiers consolidé[250] první republiky, a že on k tomu během 6 let připojil kolem 2700 mil. založeného i nezaloženého dluhu, je rozhodně nepochybné, že jeho pobyt v Londýně přinesl své ovoce. Přitom se v *jeho* výpočtu *nezaloženého dluhu* dělají takové podivuhodné kousky s *umořovacím fondem* atd., že je kontrola opravdu pochybná. Ten člověk ale má tak trochu sklony hráče. Na rok 1852 — jako první rok tisíciletého císařství — nepočítá *vůbec s žádným* deficitem a s žádným nezaloženým dluhem. Přesunul totiž ve zprávě 50 mil. fr. k roku 1851 (podle směšné francouzské metody se rozpočet na rok 1851 sestavuje v srpnu 1850, ale uzavírá až v roce 1854) a další část připsal na konto roku 1853. Zatímco ve srovnání s Ludvíkem Filipem slíbil, že jeho vláda bude *bez deficitu*, nestyděl se ani v nejmenším předložit v roce 1853 ihned ten největší nezaložený dluh, jaký Francie zažila od roku 1800. Když mu Passy jako ministr financí roku 1849 navrhl, aby nezaložený dluh omezil a kryl ho, hned ho propustil a jmenoval Achille Foulda. Podíváme-li se blíže na jeho finanční systém, je to systém Ludvíka Filipa, jenomže bez cavyků, s obvyklými fintami a dovedený do krajnosti.

Pro „Encyklopedii" Ti pošlu potřebné věci, jak jen budu mít čas.

Tvůj

K. M.

Díky za heslo**, které jsi mi poslal. To jméno, co jsi nemohl rozluštit, byl lord Burleigh.

Srdečně zdravím Schramma.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Na rozkaz Muftiho (míní se Napoleon III.).
** „Armada".

91

Engels Marxovi

do Londýna[251]

[St. Hélier] 3, Edward Place, Jersey
29. října 1857

Milý Marxi,

ode dneška za týden se vrátím do Manchesteru, kudy pojedu, to ještě nevím. Heckschera jsem po Tvém dopise ještě dodatečně vyzpovídal, jaké je nebezpečí recidiv (už dřív jsem se samozřejmě poptával kvůli návratu), a podle toho, co píše, soudím, že připouští zřejmě vážné nebezpečí jen v tom případě, pokud by byly zasaženy plíce; a že k tomu u mne nedojde, za to prý ručí. Myslí, že Jersey teď už rozhodně nepotřebuji, buď prý to přešlo, anebo se musím vydat mnohem dál na jih; v každém případě mám jet do Manchesteru, třeba jenom na zkoušku; odjet mohu přece kdykoli. Teď už čekám jen na peníze, a pak se jede. Do té doby budou Dějiny děla hotové, a ty ostatní věci — snad až na něco menšího — napíšu raději v Manchesteru, kde mám knihy. Rád bych měl brzy seznam k D; jinak nás Mr. Dana zase předejde. Ostatně, co píše ten vzácný muž, nic o něm nevíš?

Železo účinkovalo na mou krev tak strašně, že mi tep bije jako divý a ustavičně se mi hrne krev do hlavy; jsem z toho jako opilý a nemám jasnou hlavu; taky nemohu v noci spát samým rozčilením. Musel jsem je tedy zase přestat užívat. Jestliže s ním v Manchesteru zase začnu, budu muset dávky velmi omezit.

Pokročilá roční doba nedělá Schrammovi přece jen dobře. Může teď samozřejmě jen velmi málo vycházet a do města se dostane zřídkakdy a jen s obtížemi. Ten starý šosák*, kterého za ním

* Hermann Buck.

poslal jeho bratr*, je velký sprosťák, zná spoustu berlínských drbů, ale jinak je otravný a pitomý. Ale může ve prospěch Konrada došlápnout na pana bratra, a to mi také přislíbil. Schramm si dal do zdi mezi ložnicí a obývacím pokojem prorazit dveře, takže ložnici zároveň také trochu vytopí a nemusí v zimě ven na chodbu. Tím také skončilo hledání bytu. Chudák, sotva asi přežije jaro.

Harney je stále pitomější. Tady jsou opravdu takové feudální poměry[252], že by z nich mohl vytlouci skutečný politický kapitál; ale on se v nich vůbec nevyzná a tomu advokátovi, který mu dává materiál a dokonce i hotové články, kazí navíc právě nejlepší nápady. Na zdejších pozůstatcích feudálního pořádku je ostatně mnoho humorného a vůbec je celý ten nesmysl úžasně k smíchu. Moderní advokát** jako feudální pán a kramáři ze Saint-Hélier jako vazalové, tahle maškaráda je docela zábavná. Ti lidé si teď svolávají feudální soudní dvory, vrchní sudí feudálního pána je řezbář a pozlacovač, který neumí ani slovo francouzsky, a ačkoli je druhou hlavní osobou, nemá ani potuchy, co se děje. Pán hrozí svým neposlušným vazalům, a je jich asi celých 60—70 procent, že jim zkonfiskuje domy, a vazalové — soukeníci a svíčkaři — hrozí, že se násilí zbaví násilím. Taková je asi současná situace.

Napíšeš-li mi v pondělí, ale včas, než odejde pošta, zastihne mě Tvůj dopis ještě zde; jestli tu budu ještě ve čtvrtek, to nevím tak jistě.

Srdečné pozdravy ženě a dětem

Tvůj

B. E.

Sipáhijové[199] zřejmě špatně bránili opevnění v Dillí, rozhodující byl pouliční boj a pravděpodobně byly při něm postaveny do čela domorodé jednotky. Vlastní obležení trvalo tedy od 5.—14.; to, co se dělo potom, nebylo už žádné obležení. Byla to dost dlouhá doba, aby na těch 300—400 yardů, kde byli už 5.—6., prostříleli těžkými lodními děly průlomy do nekryté hradební zdi. Děla na

* Rudolf Schramm.
** François Godfrey.

hradbách neměla patrně zvlášť dobrou obsluhu, jinak by byli Angličané nemohli postupovat tak rychle.

Ten americký krach je náramný a zdaleka ještě neskončil. Dá se očekávat, že se zhroutí spousta dovozních firem, prozatím zřejmě udělaly úpadek jen některé. Účinky na Anglii se už patrně projevily i v liverpoolské městské bance. Tím líp. Obchod je zase na 3—4 roky zabitý, máme teď vyhlídky.

Nemám doma ani jednu známku a je 12 hodin v noci.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

92

Marx Engelsovi

do St. Hélier na Jersey

[Londýn] 31. října [1857]

Milý Frederiku,

od Dany jsem dostal dva dopisy. Za prvé, že „*Armáda*" došla ještě včas. *Za druhé*, že následkem obchodní krize jsou propuštěni všichni evropští korespondenti až na mne a Bayarda Taylora; mám se však omezit výslovně jen na 1 článek týdně. V poslední době jsem se pokusil tuto mez překročit; mám prý prozatím psát výhradně o válce v Indii a o finanční krizi.

Kdybych mohl dějiny děla[253] dostat ještě do pátku, bylo by vyhráno. Hned jakmile přijde nejbližší pošta z Indie, musíš mi napsat trochu podrobněji o tom, co se dělo v Dillí, nebo ještě lépe udělat článek* pokud možno celý, protože tentokrát musí být ryze technický.

Pod záhlavím „Blücher"** jsem jim tam poslal asi 8 tiskových stran, a to s podtitulkem „Slezská armáda v polních taženích atd.". Protože jsem musel mařit čas a číst Clausewitze, Müfflinga atd.[254], nezbývalo, než se nějak odškodnit.

Tvé rozhodnutí pokud jde o Manchester se mi vzhledem k tomu, co povoluje Heckscher, zdá docela rozumné. Allen také říká, že nebezpečné následky hrozí jen tenkrát, kdyby byly zasaženy plíce, ovšem že si po takové věci musí každý pro začátek počínat opatrně.

* B. Engels, „Dobytí Dillí".
** K. Marx a B. Engels, „Blücher".

Dávky železa byly možná silné. Ale na Tvůj organismus bude mít jistě znamenitý účinek. Počasí se tady už několik dní zlepšuje.

Hrozně rád bych se s Tebou uviděl, kamaráde, než se vrátíš do Manchesteru. Nějakou ironií osudu mne osobně ty proklaté krize taky pocuchaly. Kdyby to tak věděl Heinzen, ten by měl radost.

Zpráva o Schrammovi je přece jen smutná, i když se to dalo čekat. Co říkáš tomu, že umřel Cavaignac, a co té slabomyslnosti našeho zeměpána*?

Srdečné pozdravy od celé rodiny

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Narážka na duševní chorobu Bedřicha Viléma IV.

93

Marx Engelsovi

do Manchesteru[255]

[Londýn] 13. listopadu 1857

Milý Engelsi,

před týdnem ve čtvrtek[256] jsem čekal na dvou udaných místech, jedno z toho bylo ovšem zbytečné, od 11 do 3 hodin. Pak jsem toho nechal, bylo to beznadějné.

Mohu napsat jen několik řádků, kvůli článku* mi zbylo pouze několik minut do zavření pošty. Napiš mi definitivně, kdy mohu dostat „dělo“[253]. Jde tady o to, abych poslal zboží do Ameriky v rozhodující chvíli (pro mne).

O Indii jsem prozatím nic nenapsal. Musím o tom mít něco přesného z vojenského hlediska, protože události mne i „*Tribune*“ poněkud blamovaly.

I když jsem sám finančně v úzkých, od roku 1849 mi ještě nebylo tak dobře jako při tomhle krachu. Mimoto můžeš říci Lupusovi, aby byl klidný, že teď, když známe celou situaci, a už jen z přehledu diskontních sazeb za léta 1848—1854, jsem v důkladném článku pro „*Tribune*“ dokázal, že normálně by byla krize měla přijít o dva roky dřív. Také zpoždění se teď vysvětluje tak racionálně, že sám Hegel by k svému velkému uspokojení našel opět „pojem“ v „empirickém zmatku světa konečných zájmů“.

Salut.

Tvůj

K. M.

* „Otřes britského obchodu“.

Posílej mi teď, jak jsi už začal, co nejvíc manchesterských novin. Nejen pro „*Tribune*“. Pomýšlím na to, že napíšu o krizi i do vlasti.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

94

Engels Marxovi

do Londýna[257]

Manchester 15. listopadu 1857

Milý Marxi,

lituji, žes minulé pondělí čekal — přijel jsem na Euston Square teprve po šesté, díky mizernému pořádku u železniční společnosti v Brightonu, a ještě té noci jsem odjel do Manchesteru.

Zdraví je v pořádku, všichni se diví, i Heckscher, že jsem se tak zotavil. Paměť je ještě slabá, jsem stále ještě malátný a nesnáším už vůbec alkohol. Poslední rána se velmi pěkně hojí. Musí tomu napomáhat jízda na koni a omezená pracovní doba v kanceláři; co se týče toho druhého, zavedl jsem si v souhlase s naší továrnou zkrácenou pracovní dobu.

„Dělo“[253] dostaneš určitě nejpozději příští páteční poštou. Dřív to nejde. Bude to asi 10 dlouhých listů. Zbytek C může brzy následovat; jsou to většinou drobné maličkosti, které tu se svými knihami rychle sfouknu.

Jakmile budu mít trochu lepší přehled o své finanční situaci (která je velmi zamotaná), pošlu Ti peníze.

Krize se tentokrát vyvíjí trochu podivně. Akciové spekulace ve Francii a v Německu byly už skoro rok v předběžné krizi; teprve teď nastalo zhroucení v centru akciové spekulace — v New Yorku, a tím všechno dospělo k rozhodnutí. Nejpozoruhodnější je, že Yankeeové sice jako vždycky spekulovali se zahraničním kapitálem, ale tentokrát zvláště s kontinentálním. Byrokrati a rentiéři, kteří v Německu pro sebe skoupili všechno, co jen bylo americké, si budou muset pěkně pustit žilou. Předběžná krize kontinentálních

akciových spekulací a těch několik málo přímých styčných bodů, které mají s americkými spekulacemi, oddalují okamžitý zhoubný zpětný účinek amerických spekulací na kontinentální, ale přesto se brzy dostaví.

Spekulace zachvátila kromě akcií všechny suroviny a koloniální zboží, tedy i všechno tovární zboží, v jehož cenách se ještě hodně odráží cena suroviny; a tedy čím ještě blíž k surovině a čím dražší surovina, tím víc. Příze víc než surová tkanina, ta zas víc než tištěná a pestře tkaná, hedvábné zboží víc než bavlněné. U hedvábí tu byla předběžná krize už od srpna, asi dvacet továrníků udělalo úpadek s množstvím, které bych odhadoval nejméně na 200 000 liber št. a při němž v nejlepším případě vyjde 35—40 %. Vezeme se v tom s 6000 librami št., na můj podíl z toho připadá 300 liber!!! nebo po zaplacení dividend v nejpříznivějším případě ještě 180 liber. Za těchto okolností budu asi muset s otcem sjednat novou dohodu. To jen tak mimochodem. Krize v hedvábí ještě pokračuje. Úpadek firmy Bennoch, Twentyman & Rigg (Blankových konkurentů) strhl v Coventry pět výrobců hedvábných stuh se 100 000 librami št., největšího z nich se 40 000 librami, nejmenšího s 6000 librami. T. C. Reed & Co v Derby, významní přádelníci hedvábí, výrobci hedvábí doublé a továrníci, udělali mimoto úpadek hned po Bennochovi a jeho vinou. V Glasgowě kromě těch, kteří byli uvedeni v novinách, zkrachovalo ještě spousta středních a drobných lidí, a nikdo se nad tím nepozastavuje, ani se o tom nemluví. Je-li v tom počtu i firma Ernst Dronke, nevím. Možná že nebyl tak chytrý, aby té chvíle využil k čestnému odchodu ze scény.

Jak to letos dopadalo s trhem bavlny, vidíš z přiložené kresby*, kterou jsem zhotovil podle oficiálních tištěných zpráv našeho makléře. *Tam, kde je vodorovná* černá čára zakreslena mezi dvě osminy, znamená to, že cena byla mezi tím, na šestnáctině, tedy například mezi $7\,^3/_8$ a $7\,^1/_2$ znamená $7\,^7/_{16}$ pencí.

Co se týče průmyslové výroby samé, zdá se, že nadbytečná zásoba leží v Americe hlavně na západě; ve východních přístavech

* Viz tento svazek, str. 239.

je zásoba textilního zboží podle všech zpráv, které mám, velmi nepatrná. Ale že i ta je už neprodejná, dokazuje vracení celých nákladů z New Yorku do Liverpoolu. Tady pracují $^3/_4$ přádelníků na sklad, jen *nanejvýš* $^1/_4$ má ještě nějaké platné smlouvy. Omezená pracovní doba skoro úplně všude. Jedno zdejší velmi aktivní komisionářství s přízí, které ještě před třemi týdny mělo platné smlouvy za 45 000 liber št., má teď smlouvy už jen za 3000, tak rychle mohli přádelníci dodat zboží, dokonce i při zkrácené pracovní době.

Podivuhodně příznivé zprávy z Madrásu a Bombaje (prodává se se ziskem, jaký tu nebyl už od roku 1847) způsobují oživení obchodů s Indií. Vrhá se do něho, kdo jen může. S. Mendel, indický komisionář, svítí v celém svém velkém skladu na zlost ostatním komisionářům do deseti hodin večer a odesílá všecko, co může. Stovky přádelníků a tkalců bezpochyby konsignují své zboží tímto směrem. Tam se tedy připravuje rezervní krize pro případ, že tento první náraz nebude s to svrhnout to staré svinstvo.

Celkový vzhled zdejší burzy byl minulý týden velmi zábavný. Někteří lidé se hrozně vztekají, že mám zčistajasna tak podivně povznesenou náladu. Burza je opravdu jediné místo, kde se moje nynější malátnost proměňuje v pružnost a vyzývavost. Přitom ovšem předpovídám vždycky to nejhorší; to ty pitomce dvojnásob vzteká. Ve čtvrtek byla situace nejmizernější, v pátek pánové hloubali, co by mohlo nastat, kdyby byla pozastavena platnost bankovního zákona[258], a protože bavlna zase stoupla o 1 penny, znamenalo to: jsme z nejhoršího venku. Až včerejšek však zase přinesl velice potěšitelnou malomyslnost; celá ta sláva byla pouhá fráze, a skoro nikdo nechtěl kupovat; takže zdejší trh zůstal špatný jako předtím.[259]

Co slibuje této krizi skvělý vývoj, je nutnost pozastavení platnosti bankovního zákona okamžitě při *prvním nárazu*. Tak se do toho přímo zaplete i sama banka. V roce 1847 bylo přece jen možné nechat tomu všemu od roku 1845 volný průběh a sáhnout k tomuto opatření teprve až v docela poslední a nejhorší chvíli.

O rozšíření a trvání krize je také postaráno. Krize v hedvábí, která už zbavila obživy velkou většinu tkalců hedvábí (na ručním stavu), a zkrácená pracovní doba stačí sama o sobě k tomu, aby

byl vnitřní obchod za zimu úplně zruinován, až do konce října šel ještě dobře. Barmenské a elberfeldské výrobce střižního zboží, elberfeldské a krefeldské a lyonské výrobce hedvábí, německé, francouzské a belgické výrobce sukna strhává americká krize hluboko do té šlamastiky. Výrobci střižního zboží z Barmenu trpí ještě zvlášť kvůli Bennochovi, Twentymanovi. Draper, Pietroni & Co. strhávají Itálii, zvláště Milán, vévodství*, Bolognu atd.

Neklesne-li bavlna na 6 pencí za libru, není tu možné žádné, ani chvilkové znovuoživení bavlnářského průmyslu. A teď je ještě na 7—7 1/4 pencí. Z toho vidíš, jak málo se dosáhlo třeba jen možnosti nějakého obratu. Přesto je na jaře možný chvilkový obrat, je dokonce pravděpodobný, ne obrat k „dobrým obchodům", ale přece jen takový, aby se zase daly dělat obchody, takže obchodní mašinérie zůstane v chodu a nezrezaví. Dosud žádná krize nepřešla tak rychle a naráz, a tato, která následuje po 10 letech prosperity a spekulací, je toho nejméně schopna. Nemůže už ani přijít spása z nějaké nové Austrálie a Kalifornie, a Čína je na 20 let ve srabu. Prudkost tohoto prvního úderu však ukazuje, jak ohromně se celá věc rozrůstá. Po nebývalé těžbě zlata a tomu odpovídajícím obrovském rozšíření průmyslu to ani není jinak možné.

Bylo by záhodné, aby nejprve nastalo toto „zlepšení" v chronické krizi, dřív než padne druhý a rozhodující hlavní úder. Chronický tlak je na nějakou dobu nutný, aby dohřál obyvatelstvo. Proletariát pak může lépe udeřit, s lepší znalostí věcí a v lepším souladu; stejně jako útok jezdectva dopadne mnohem lépe, musí-li koně nejdřív asi tak pět set kroků klusat, aby se dostali k nepříteli na vzdálenost potřebnou k prudkému trysku. Nechtěl bych, aby k něčemu došlo moc brzy, ještě než bude plně zasažena celá Evropa, boj by byl potom tvrdší, zdlouhavější a víc by se přeléval z místa na místo. V květnu nebo v červnu by bylo ještě skoro moc brzy. Masy upadly asi vlivem dlouhé prosperity do zatracené netečnosti. Ale naši přátelé Kinkel & Co. nám teď předloží k proplacení vista směnku na revoluci, to se dá očekávat; nevadí, však my ji těm pánům zaplatíme ještě včas.

* Toskánsko, Parmu a Modenu.

Je moc dobře, že shromažďuješ materiál o této krizi. Posílám dnes zase 2 „Guardiany", budeš ho dostávat pravidelně a „Examiner and Times" občas. Také Ti budu co nejčastěji podávat zprávy o všem, co se dozvím, abychom měli dobrou zásobu faktů.

Jinak se mi vede jako Tobě. Od té doby, co se v New Yorku zhroutila spekulace, neměl jsem už v Jersey stání a cítím se v tomto všeobecném krachu ohromně spokojený. Ta buržoazní špína posledních sedmi let na mně přece jen trochu ulpěla, teď to zase smývám, stává se ze mne zase jiný člověk. Krize mi prospěje tělesně stejně jako koupání v moři, to pozoruji už teď. V roce 1848 jsme říkali: teď přichází naše doba, a v jistém slova smyslu přišla, ale tentokrát přichází v plné míře, teď jde o krk. Mé vojenské studie se tím ihned přibližují praxi, pustím se bez odkladu do nynější organizace a základní taktiky pruské, rakouské, bavorské a francouzské armády, a mimoto se budu věnovat už jen jízdě na koni, tj. honům na lišku, což je opravdová škola.

Pozdravuj srdečně ženu a děti. Ty budou také spokojené, přes tu smůlu, pro kterou se ve dne v noci zlobím, že Tě z toho nemohu vytrhnout.

Tvůj

B. E.

Ve Failsworthu, 4 míle odsud, byl včera továrník Liddle optima forma a za předčítání zádušní mše obrazně pověšen jedním tkalcem převlečeným za kněze. Místo slov: „Hospodin buď milostiv tvé duši", četl: „Hospodin nechť zatratí tvou duši". Teď nastala chvíle pro Jonese, jen jestli jí dovede využít.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd.,sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

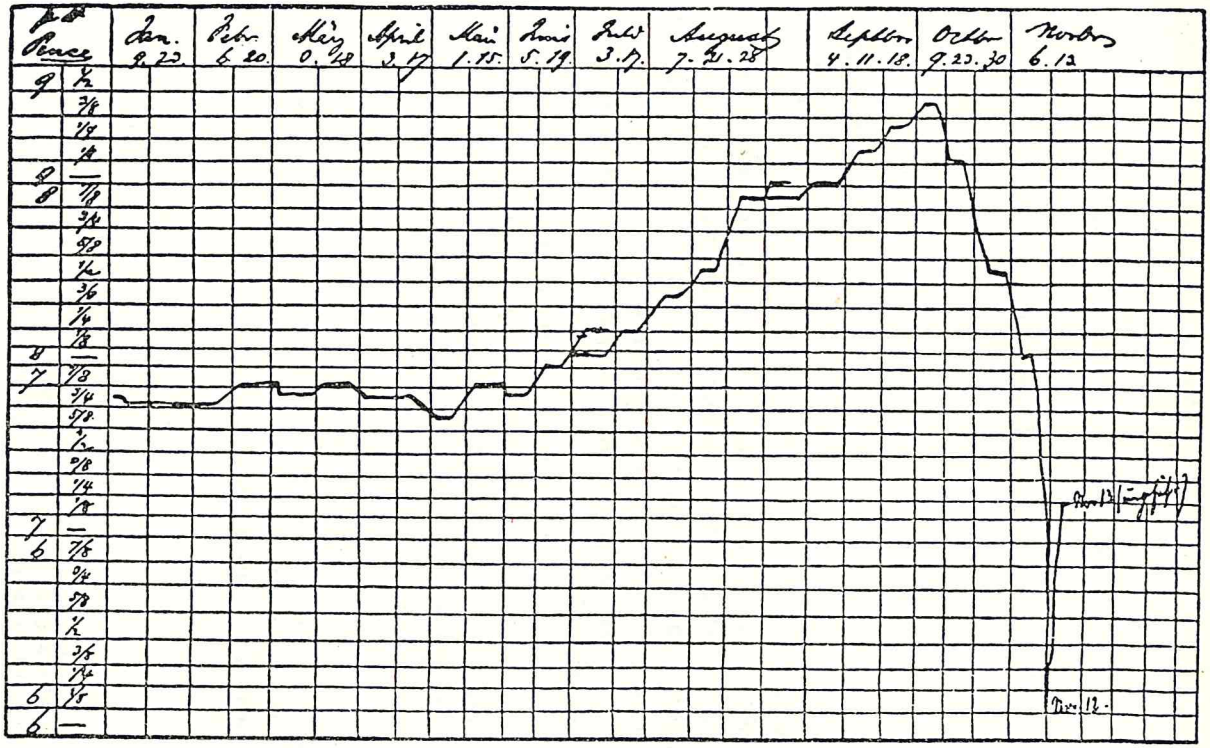

Engelsova tabulka pohybu cen bavlny od 1. ledna 1857

95

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate,
16. listopadu 1857

Milý Marxi,

přikládám tabulku*, včera jsem na ni zapomněl. Právě se dívám, že o Dillí je dnes všechno v „Guardianu". Jdu teď domů (6 hodin) a budu hledět to přečíst a článek**, třeba jen krátký, Ti připravit; může jít druhou poštou, myslím, že s ním ještě před dvanáctou hodinou budu hotov. Na úpravu a styl není při té krátké lhůtě ani pomyšlení.

Zdali se mi podaří poslat Ti „Dělo"[253] do čtvrtka, to je velice nejisté. Zbývají už jen dva večery, a nemohu psát každý večer, to by se mi hlava rozskočila. Asi se to bude muset odsunout až ode dneška za týden.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle textu knihy
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 235 a 239.
** „Dobytí Dillí".

96

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate,
17. listopadu 57

Milý Marxi,

mám pochybnosti, jestli včera článek* došel ještě včas. Když jsem přišel na poštu, bylo právě 12 hodin pryč a přepážka zavřená. Hodil jsem ho tedy do zvláštní schránky, musel tedy odtud odejít dnes ráno v 9.15 a ve 3.45 došel do Londýna, asi v 6 hodin Ti tedy byl doručen.

Ve Vídni byl asi před 4 týdny poprask na akciové burze, udělalo prý tam přitom úpadek 105 firem se 14 000 000 zlatých čili 1 400 000 liber šterlinků.

Dnes jsem neudělal nic. Zítra ode mne dostaneš celý balík „Guardianu" a snad také nějaké peníze.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Dobytí Dillí".

97

Marx Engelsovi

do Manchesteru[260]

[Londýn] 24. listopadu 1857

Milý Frederiku,

musíš prominout, že jsem nepotvrdil ani příjem peněz a článku*, ani několika dopisů. Všelijaké běhání za domácími záležitostmi mi zabralo tolik času, že mi stěží zbyl čas potřebný k práci.

Peněžní panika v Londýně v posledních dnech trochu polevila, ale brzy začne znovu, mimo jiné k tomu přispěje Fould, který sem přijel s jedním francouzským ředitelem banky, aby se dohodl o vývozu zlata z Anglie do Francie. Samo pozastavení platnosti bankovního zákona[258] mohlo mít samozřejmě jen ten účinek, že zmírnilo umělé stupňování paniky, které tento zákon vyvolával. Bankovní oddělení by bylo muselo příštího dne oznámit, že je insolventní, protože fond rezerv činil už pouze 4—500 000 liber št., zatímco vklady — veřejné i soukromé — překročily 17 miliónů. Na druhé straně vyvolával toto nebezpečí jedině sám zákon, protože zásoba kovů v emisním oddělení se rovnala necelé třetině vydaných bankovek. Zákon vznik finanční paniky uspíšil, a tím ji snad poněkud zmírnil. Ovšem na druhé straně z toho, že banka půjčuje za maximální sazbu 10 % (na prvořadé papíry), pramení spousta transakcí, které nakonec stejně povedou k novému krachu. Např. ceny obilí, cukru atd. se stále ještě drží, protože jejich majitelé, místo aby prodávali zboží, eskontují směnky, které si dali na toto zboží vystavit. Pokles cen tohoto zboží pokládám za nevyhnutelný,

* B. Engels, „Dobytí Dillí".

a myslím proto, že si ti lidé jen připravují těžký bankrot. Právě tak tomu bylo v květnu 1847. V Londýně se na rozdíl od dřívějších krizí tzv. money-market* ještě trochu drží díky akciovým bankám, které vznikly vlastně až v posledních 10 letech. Ty platí paďourům, drobným rentiérům atd. o 1 % menší úrok, než je oficiální úroková sazba Anglické banky. Těch 9 % je příliš velké lákadlo, než aby se mu dalo vážně odolat. A tak teď sebranka ze City disponuje malými kapitály paďourů ve větší míře než kdy jindy. Kdyby se teď jen jedna z těch bank položila, nastal by všeobecný poprask. Je tedy velká škoda, že Královská britská banka vybouchla tak brzy.

Zdá se téměř jisté, že v Americe v důsledku krize získají převahu ochranáři. Pro pány Angličany z toho vyplynou trvalé nesnáze.

Nevím, zda Ti Steffen už napsal, že odjíždí z Anglie. Jeho sestra totiž přišla v krizi o svůj malý majetek (jak, to nevím). Aby ji mohl vzít k sobě a mohli se protloukat spolu, jede do Německa. Myslím, že je to velice chybný krok. Jak vím z bezpečného pramene, je paní Rugová (která mluví jen saským nářečím) jedinou profesorkou němčiny v Brightonu, a poptávka je o tolik větší než nabídka, že teď už uplatňuje v tomto oboru i svou dceru.** Steffenova sestra by tedy mohla najít v Brightonu dobré zaměstnání, kdyby Steffen dovedl trochu vycházet s lidmi. Ještě k Rugovi. Ten starý pitomec rozeslal už před několika měsíci prospekt s oznámením, že začnou znovu vycházet „Deutsche Jahrbücher" blahé paměti. Jejich hlavním posláním má být boj proti materialismu, přírodovědeckému i průmyslovému; dále proti tak módní srovnávací jazykovědě atd., zkrátka proti všemu, kde jsou nutné exaktní znalosti. Aby to mohl uskutečnit, potřebuje 1000 předplatitelů po 10 tolarech. Za dva měsíce se přihlásilo suma sumárum 40, slovy 40 nadšenců pro „duchovní svobodu". Přehlídka jeho stoupenců v Německu dopadla tedy opravdu ostudně.

O panu Dronkovi vím jen tolik, že před několika měsíci naléhal na Freiligratha, aby dělal prostředníka při směnečných machinacích (totiž eskontéra), do nichž se chtěl pustit se starým Nautem.

* peněžní trh.
** Hedwigu Rugovou.

Freiligrath ho samozřejmě hnal sviňským krokem. Krátce nato mu Dronke napsal, že se mu sice daří „docela dobře", ale že by přece jen někde nastoupil jako příručí za plat 200—250 liber št. Freiligrath by se mu prý měl po nějakém podobném místě poohlédnout. Zdá se, že už brzy z obchodního světa vypadne.

Becker* byl propuštěn z vězení; Bürgerse naopak ještě víc omezují.

V jednom ze svých dopisů píšeš**, že továrníci mohou dál vyrábět jen při 6 pencích za bavlnu. Ale copak se tím obrovským omezením výroby nestlačí brzy ceny bavlny nutně na tuto úroveň?

Jones hraje hrozně hloupou úlohu. Víš, že — bez nějakého určitého úmyslu, jen aby v té nemastné neslané době měl nějakou záminku k agitaci — dávno před krizí svolal chartistickou konferenci, na kterou měli být pozváni také buržoazní radikálové (nejen Bright, ale i lidé jako Cunningham***).[261] Měl se vůbec uzavřít kompromis s buržoy, takže *oni* by dostali tajné hlasování, kdyby dělníkům přiznali všeobecné volební právo pro dospělé muže. Tento návrh se stal podnětem k rozkolům v chartistické straně, které zase naopak způsobily, že se Jones ještě víc zakousl do svého plánu. Místo aby teď využil krize a místo špatně zvolené záminky k agitaci dělal skutečnou agitaci, lpí na svém nesmyslu; dráždí dělníky hlásáním spolupráce s buržoazií, a přitom u buržoů nevzbuzuje vůbec ani sebemenší důvěru. Některé radikální listy mu podkuřují, aby ho úplně zničily. V jeho vlastním listě† vystoupil proti němu ten starý hlupák Frost, z kterého sám svým řečněním udělal hrdinu a jehož jmenoval předsedou své konference, s krobiánským dopisem[262], ve kterém mu říká mimo jiné: považuje-li spolupráci s buržoazií za nezbytnou — a *bez* ní prý se nedá *nic* dělat — ať bona fide vystoupí. Kdo prý mu dává právo určovat program konference *bez* spojenců? Kdo ho zmocnil, aby jmenoval Frosta předsedou a sám si hrál na diktátora atd.? Teď je tedy v bryndě a poprvé hraje nejen *hloupou*, ale i *obojetnou* úlohu. Dlouho jsem ho neviděl, ale teď ho chci navštívit. Myslím, že je poctivý, a protože v Anglii se *veřejný*

* Hermann Heinrich Becker.
** Viz tento svazek, str. 237.
*** pravděpodobně Coningham.
† „The People's Paper".

činitel nemůže znemožnit hloupostmi atd., záleží jen na tom, aby se co nejdřív dostal z léčky, kterou si sám nastražil. Ať hlupák nejdřív *vytvoří* stranu, a k tomu musí do továrních obvodů. Pak přijdou radikální buržoové k němu pro kompromisy.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

98

Engels Marxovi

do Londýna[263]

Manchester 7. prosince 1857

Milý Marxi,

krize s tím svým věčným kolísáním cen a hromadícími se zásobami způsobila, že jsem minulý týden měl spousty všelijakého psaní, a tak jsem Ti mohl poslat jen „Guardiany", ale ne dopis.

V Tvém posledním dopise je nepatrný omyl. Píšeš, že „ceny obilí, cukru atd. se stále ještě drží, protože jejich majitelé, místo aby prodávali zboží, eskontují směnky, které si dali na toto zboží vystavit". Jakožto *směnečníci* nemohou směnky eskontovat; nemohou se směnkami nic dělat, jen je akceptovat a při splatnosti zaplatit. Držitelé zboží se mohou před nuceným prodejem zachránit jen tím, že si na zboží vypůjčí. To ovšem bude za nynějších okolností těžké a výše těchto půjček se v každém případě snižuje s obrovským poklesem cen zboží (u cukru o 35 %!) a s jistotou, že jakmile dojde třeba jen k *několika* nuceným prodejům, klesne zboží ještě víc. Tam, kde dříve majitelé zboží dostali půjčku v rozsahu $^2/_3$ nebo $^3/_4$ *vyšší* hodnoty, dostávají teď nanejvýš polovinu *snížené* hodnoty, tedy asi polovinu půjčky, kterou mohli získat dříve. To nutně povede brzy k výbuchu. Je ale také možné, že obchod na Mincing Lane a Mark Lane[264] bude ještě delší dobu pomalu upadat a teprve pak tam dojde k několika velkým bankrotům. Že k nim dojde, stejně jako k bankrotům v Liverpoolu a jiných přístavech, je jisté. Ztráty na cukru, kávě, bavlně, vlně, kůžích, barvivech, hedvábí atd. jsou obrovské. Sklizeň bavlny z roku 1857, odhadovaná na 3 milióny žoků (bude jí $3^1/_4$), má nyní vcelku o 15 000 000

liber št. nižší hodnotu než v září. Jedna ze zdejších firem má na moři 35 000 pytlů kávy, na každém tratí jednu libru št. U východoindické bavlny je ztráta stejně veliká — 33 %. Jak budou postupně splatné směnky vystavené na toto zboží, dostaví se nutně i bankroty.

Ta velká americká firma, která nedávno dostala po dvoudenním jednání od Anglické banky miliónovou půjčku, a tím se zachránila, je Mr. Peabody, muž, který pořádává hostiny k výročí 4. července.[265] Nedávno *prý* byli nuceni úpěnlivě prosit banku o záchranu i neotřesitelní Suse & Sibeth, jediní kromě Frühlinga & Göschena, jejichž směnky bylo možno ve Východní Indii po roce 1847 eskontovat bez nákladního listu na zboží jako záruky. Tihle Suse & Sibeth jsou strašní skrblíci a takoví ustrašenci, že kdyby to šlo, raději by nedělali vůbec žádné obchody, jen aby nic neriskovali.

Tady to vypadá stále ještě jako dřív. Asi před 8—10 dny se najednou objevili na trhu indičtí a levantští kupci, nakoupili, co potřebovali, za nejnižší ceny, a tím pomohli některým továrníkům zavaleným zásobami bavlny, příze a látek z nejhorší šlamastiky. Od úterka (4. listop.?)* je zase ticho po pěšině. Výdaje mají továrníci dál, náklady na uhlí, mazadla atd. zůstávají úplně stejné jak při omezené, tak při plné pracovní době, jen mzdy klesly o $^1/_3$—$^1/_2$. Přitom se nic neprodává; většina našich přádelníků a textilních továrníků zápasí s nedostatkem volného kapitálu a mnoho podniků je úplně na huntě. 8 nebo 9 malých firem se tyto dny už položilo, ale to je jen první příznak, že krize zachvacuje tuto kategorii. Dnes se dovídám, že Cookové, majitelé obrovské továrny na Oxford Road (Oxford Road Twist Comp.), prodali své lovecké koně, psy, ohaře atd., že jeden propustil služebnictvo, vystěhoval se ze svého paláce a *chce jej pronajmout.* Na hromadě ještě nejsou, ale už jim co nejdřív polezou tlusté do tenkých. Ještě 14 dní a bude tu pěkný tanec.

Bankrot Sewella a Necka těžce postihne Norsko, které dosud ještě nebylo zasaženo.

V Hamburku to vypadá velkolepě. Ulberg & Cramer (Švédové), kteří se položili s dluhem 12 miliónů banko marek (7 milió-

* Text v závorce připsán Marxovou rukou.

nů z toho jsou směnky vydané na ně!), *neměli kapitál větší než 300 000 marek!!* Spousta lidí do toho spadla jen proto, že nemohli sehnat hotové peníze třeba jen na jednu jedinou splatnou směnku a přitom měli v zásuvkách třeba i stonásobnou sumu v momentálně bezcenných směnkách. Takovou všeobecnou a klasickou paniku, jaká je teď v Hamburku, svět ještě nezažil. *Všecko je bezcenné*, naprosto bezcenné, až na stříbro a zlato. Christ. Matth. Schröder, velmi stará bohatá firma, se minulý týden taky položila. J. H. Schröder & C., Londýn (jeho bratr), telegrafoval, že kdyby stačily dva milióny banko marek, poslal by prý za ně stříbro; odpověď: 3 milióny marek nebo vůbec nic. 3 milióny postrádat nemohl, a tak milý Christian Matthias vybouchl. My máme v Hamburku dlužníky a vůbec nevíme, zda ještě existují nebo už zkrachovali. Celá ta záležitost v Hamburku není nic jiného než ty nejvelkolepější machinace se směnkami, jaké kdy svět viděl. Mezi Hamburkem, Londýnem, Kodaní a Stockholmem se prováděly fantastické transakce. Při americkém krachu a poklesu cen plodin vyšlo pak všechno najevo a Hamburk je momentálně obchodně vyřízen. Německé průmyslníky, zvláště v Berlíně, Sasku a Slezsku, to zase těžce potrefí.[266]

Bavlna teď stojí $6\,^{9}/_{16}$ penny střední jakost a brzy spadne na 6 pencí. Jenže zdejší továrny budou opět moci pracovat plnou dobu jen v tom případě, že se tímto zvýšením výroby nevyžene cena hned zase znovu *nad* 6 pencí. Teď by se to však okamžitě stalo.

Mezi zdejšími paďoury vyvolává krize silný sklon k pití. Nikdo to nemůže vydržet sám doma s rodinou a se svými starostmi, v klubech je zas živo, spotřeba alkoholu značně stoupá. Čím hůř je kdo na tom, tím zoufaleji se snaží se rozveselit. A druhý den ráno je pak nejvýmluvnějším příkladem morální a fyzické kocoviny.

Tento týden se zas pustím do „Encyklopedie" a budu se snažit co nejvíc pohnout s články k písmenu C. Mnoho a systematicky teď pracovat nemohu, ale udělám, co bude v mých silách.

Srdečně zdravím Tvou ženu a děti.

Tvůj

B. E.

Lupus se také připletl do krize, ale bude to pro něho asi štěstí. Jeho Samson udělal bankrot, a tak bude mít v dopoledních hodinách volno.

V plném znění otištěno poprvé usky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

99

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. prosince 1857

Milý Frederiku,

když jsem Ti psal poslední dopis, byl jsem nahoře, zatímco dole obléhali mou ženu hladoví vlci a všichni z ní chtěli pod záminkou, „že doba je zlá", vymáčknout peníze, které vůbec neměla. (Naštěstí přišlo za několik dní z Německa 15 liber št., které umožnily oddálit ten neblahý den o týden nebo dva.) Tak to bychom měli. Za takových okolností jsem psal celkem popleteně, ale přece jen ne natolik popleteně, abych si ještě týž večer po odeslání dopisu tu popletenost nepřipomněl a nevypravoval své ženě, jak by ses asi zatvářil, kdybych dopustil, aby dlužníci přijímali peníze na směnky, které mají sami zaplatit. atd. Ženu ta drobná válka s všelijakou sebrankou značně vyčerpala, a tak jsem ji celou tu dobu bavil úvahami o způsobu, jak bys mi to dal co nejzdvořileji na srozuměnou. Ale přece jen jsem si mohl sotva troufnout očekávat, že bys z té směšné „boty" udělal pouhý „nepatrný omyl". Vřelé díky za tuto laskavost, Sire.

Pokud pak jde o věc samu, dostali ovšem lidé v Mincing Lane a Mark Lane[264] podle „*Economistu*" znovu půjčky na své výrobky, ale tento pohyb už asi minulou *středu* ustal. Zejména obilí mělo dokonce po několik dní vzestupnou tendenci, ale kleslo (vlastně mouka) na 3 šil. za 280 liber v důsledku francouzských dekretů, které uvolňují vývoz obilí a mouky, a značně kleslo včera v důsledku náhlého poklesu cen obilí v Pobaltí. (Notabene: Bonapartovo opatření mělo ve Francii jen přechodný účinek; ceny ve Francii

trochu stouply, ale stoupání vedlo ihned ke zvýšení dodávek, které do té doby nebyly vrženy na francouzský trh.) Několik obchodníků s obilím tam udělalo úpadek, ale zatím nevýznamné firmy a jenom ty, které se zabývají dlouhodobými dodávkami obilí. Velké americké lodní zásilky dojdou na jaře; Francouzi budou Anglii bombardovat obilím za každou cenu, jakmile tam tlak začne být citelnější. Podle mého názoru — jestli teď podle starého pravidla bude několik let za sebou dobrý podzim — začnou v Anglii účinky zrušení obilních zákonů[169] působit na landlordy a rolníky *teprve teď*, a krásně se obnoví někdejší krize zemědělství. Dobrý vnitřní obchod v důsledku průmyslové prosperity a mnoho špatných podzimů byly příčinou, proč se experiment z let 1847—1857 neuskutečnil a zrušení obilních zákonů se stalo mrtvou literou.[267]

S „*Tribune*" se mi dostalo zadostiučinění. 6. listopadu jsem tam napsal v článku*, v němž jsem vyložil bankovní zákon z roku 1844,[258] že k frašce s pozastavením platnosti zákona dojde za několik dní, že se však s tou finanční panikou nemá dělat tak velký povyk. To, oč skutečně jde, je průmyslový krach, který nastane. „*Tribune*" to otiskla jako úvodník. „*New York Times*" (které se dostaly do jakéhosi feudálního vztahu vůči *londýnským* „*Times*") odpověděly „*Tribune*" tři dny nato, že za prvé *ne*bude pozastavena platnost bankovního zákona, chválily zákon, jak to dělávají pisatelé finančních článků z Printing House Square[268], a prohlásily pověsti o „průmyslovém krachu" v Anglii za „prostě absurdní". To se stalo 24. listopadu. Den nato dostaly od „Atlanticu" telegrafickou zprávu, že platnost bankovního zákona byla *pozastavena*, a zároveň zprávy o průmyslové krizi. Je ostatně krásné, jak teď Loyd-Overstone vyrukoval s pravým důvodem svého fanatismu pro zákon z roku 1844 — protože prý „střízlivým počtářům" umožňuje vymáčknout z obchodního světa 20—30 %.

Krásné také je, jak teď kapitalisté, kteří tolik křičí proti „droit au travail"**, žádají všude od vlády „veřejnou podporu" a v Hamburku, v Berlíně, ve Stockholmu, v Kodani, dokonce i v Anglii (ve formě pozastavení platnosti zákona) tedy uplatňují „droit au

* „Bankovní zákon z roku 1844 a peněžní krize v Anglii".
** „právu na práci".

profit"* na úkor celku. Stejně i to, jak se hamburští šosáci zdráhali dávat kapitalistům další almužny.

Zarážející na celé té historii jsou události ve Francii, a jak se k nim staví většina anglického tisku. Jestliže se po zhroucení John Bull tvářil jako klidný, sebejistý obchodník na rozdíl od bratra Jonathana, pak se dnes takto tváří Jacques Bonhomme oproti Johnu Bullovi. Pařížský dopisovatel londýnského „Economistu" o tom velmi naivně poznamenává: „Nebyly tu sebemenší *náznaky paniky*, ačkoli okolnosti by k tomu zřejmě opravňovaly a ačkoli Francouzi byli dosud krajně ochotní propadnout panice při sebemenší zámince." Panika, jakou teď prožívá francouzská buržoazie přes svůj sangvinický temperament při pouhém pomyšlení na paniku, dokazuje jistě nejlíp, co tentokrát panika ve Francii znamená. Ale ctnostné dispozice pařížských buržoů nebudou efektnější než hamburská asociace pro zmírňování paniky[269]. „Observer" z minulé neděle vypráví, že po rozšíření ohavných pověstí proti Crédit mobilier[66] se všichni vrhli na burzu, aby se stůj co stůj zbavili svých akcií. Francouzský kapitál — přes svou *kosmopolitní* povahu, kterou u něho objevil pan Péreire — zůstal při vlastním obchodování bázlivý, skrblivý a opatrný, jako byl vždycky. Spekulační horečka (která se stala ovšem zase naproti tomu i předpokladem pro *solidní* obchod a průmysl) existuje vlastně jen v odvětvích, kde je stát přímo nebo nepřímo *skutečným zaměstnavatelem*. Jedno je ale jisté, že kapitalista velikosti francouzské vlády, i když je o sobě, jak by řekl Hegel, zbankrotovalý, může se držet nad vodou trochu déle než soukromý kapitalista. Policejní zákaz vývozu drahých kovů, který je teď ve Francii prakticky plně v platnosti, ale ještě víc vývoz výnosu posledních sklizní obilí, hedvábí, vína atd., za jakékoli ceny, způsobil, že několik týdnů nemohly drahé kovy z Francouzské banky odplývat. Přes to všechno odliv nastane, a i když je to jen do stoky jako roku 1856 (v říjnu), je všecko v hajzlu. Zatím francouzští továrníci nakládají se svými dělníky tak bezohledně, jako by nikdy nebylo došlo k revoluci. To bude mít dobrý vliv. Naproti tomu dělá pan Bonaparte z banky podnikatele železničních staveb, které zača-

* „právo na zisk".

ly váznout. Asignáty budou asi prvním krokem, jakmile odliv začne. Má-li ten chlap odvahu, a dokud *může* řádně platit armádu, dočkáme se potom ještě pěkné předehry.

Tvé zprávy o poměrech v Manchesteru mě nesmírně zajímají, protože noviny to zamlžují.

Pracuji jako blázen celé noci, chci shrnout své ekonomické studie[270], abych měl jasno aspoň v obrysech, než přijde potopa.

Salut.

Tvůj

K. M.

Jak to vypadá s Tvým *zdravím?* Už dlouho jsi neposlal bulletin. Protože Lupus vedl stále záznamy o našich předpovědích *krize*, řekni mu, že „Economist" z poslední soboty prohlašuje, že prý v posledních měsících roku 1853, po celý rok 1854, na podzim 1855 a v době „nenadálých změn v roce 1856" Evropa vždycky jen o vlas unikla hrozícímu krachu.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

100

Engels Marxovi

do Londýna[271]

Manchester 9. prosince 1857

Milý Mouřeníne,

v rychlosti ještě pár podrobností o krizi. V Hamburku, kde stará proslulá žirová banka svou pedanterií krizi ještě příšerně zhoršila, se stalo toto: zdejší firma Schunck, Souchay & Co. vystavila směnky na Hamburk. Aby měla *naprostou* jistotu, poslala, třebaže směnky byly za zboží atd., směnečníkům směnky Anglické banky splatné za 7 dní. Ty byly vráceny s protestem, prý jako bezcenný papír, a směnky byly řádně protestovány. Kromě stříbra nemá prý už nic cenu! Dvouměsíční směnky s rubopisem firmy Schunck, Souchay & Co. a 2 dalších stejně spolehlivých firem se minulý týden nedaly eskontovat pod 12 1/2 %.

NB. Uvádím-li Ti příslušné firmy jménem, rozumí se samo sebou, že je to jen mezi námi. Kdyby se provalilo, že takhle zneužívám důvěrných informací, mohl bych se dostat do sakramentských nepříjemností.

Liverpoolské a londýnské obchodní firmy budou brzy na hromadě. V Liverpoolu to vypadá strašně, ti lidé jsou už úplně na dně a stěží budou mít ještě dost energie, aby ohlásili úpadek. Jeden člověk, který tam v pondělí byl, mi říkal, že na tamější burze je vidět ještě třikrát delší obličeje než tady. Ostatně i tady se bouřka stahuje stále hrozivěji. Přádelníci a textilní továrníci vydávají peníze, utržené za zboží, na mzdy a na uhlí, a až jim dojdou, musí se položit. Včerejší trh byl ještě stísněnější a pochmurnější než kdykoli předtím.

Jeden člověk mi říkal, že ví o 5—6 indických firmách, které v důsledku toho, co se stalo v těchto dnech, *musí* zkrachovat.

Ti chytráci pozorují teprve teď, že finanční spekulace byly při krizi ještě to nejmenší, a čím jasněji si to uvědomují, tím víc se kaboní.

Se zdravím je to v pořádku. Zítra nebo pozítří napíši víc. Zároveň posílám balík „Guardianů". Prohlédni si drobné místní noticky, jsou v nich moc pěkná fakta.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

101

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 11. prosince 1857

Milý Mouřeníne,

stále ještě mám plno práce s nejistými pohledávkami a s klesáním cen.

Při této krizi byla nadvýroba tak všeobecná jako ještě nikdy, je nepopiratelná i u koloniálního zboží, i u obilí. To je na tom to velkolepé a bude to nutně mít obrovské důsledky. Dokud se nadvýroba omezovala jen na průmysl, nebylo to ještě tak zlé, ale jakmile zachvacuje i zemědělství, a to jak v tropech, tak v mírném pásmu, začíná to být náramně pěkné.

Forma, v níž se nadvýroba skrývá, je vždycky víceméně rozšíření úvěru, tentokrát ale docela speciálně *machinace se směnkami.* Praktika vydělávat peníze s pomocí trat vystavených na nějakého bankéře nebo firmu, která provádí „směnečné transakce", a tyto traty ve lhůtě zaplatit nebo taky ne, podle toho, o jakou spekulaci jde, to je na kontinentě a u kontinentálních firem v Anglii *pravidlem.* Všechna zdejší komisionářství to tak dělají. Tato praktika se nesmírně rozmohla v Hamburku, kde obíhalo směnek za víc než 100 miliónů banko marek. Ale i jinak se dělala spousta machinací se směnkami, a Sieveking, Sillam, Karr, Josling & Co., Draper, Pietroni & Co. a jiné londýnské firmy tak přišly na mizinu. Většinou se při těchto machinacích vystavovaly směnky *na ně.* Tady v anglickém továrním podnikání a ve vnitřním obchodě se to dělá tak, že továrníci a obchodníci, místo aby platili každý měsíc hotově, vy-

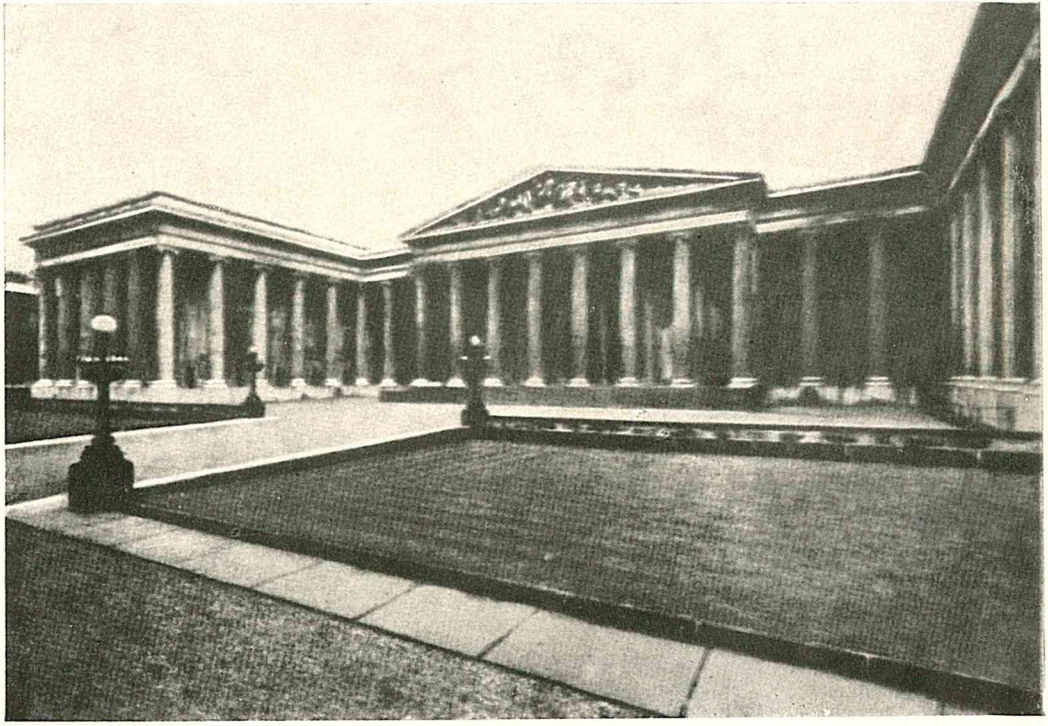

Britské muzeum v Londýně

staví na sebe směnku s tříměsíční lhůtou a zaplatí úroky. Tenhle způsob se rozmáhal v obchodu s hedvábím tou měrou, jak stoupaly ceny hedvábí. Zkrátka, všichni obchodovali nad své síly, *overtraded.* Overtrading neznamená sice totéž co nadvýroba, ale v podstatě je to totéž. Má-li nějaká obchodní jednotka kapitál 20 000 000 liber št., je tím dána jistá mez její výrobní, směnné a spotřební kapacity. Dělají-li se s tímto kapitálem na základě směnečných machinací obchody, které předpokládají 30 000 000 liber št. kapitálu, rozšíří se výroba o 50%; spotřeba ovšem v důsledku prosperity také stoupá, ale zdaleka ne tak rychle, stoupne dejme tomu o 25 %. Na konci určitého období se nutně nakupí o 25 % zboží víc, než kolik je spotřeba bona fide, tj. průměrná spotřeba *i za prosperity.* Už to by muselo vyvolat krizi, i kdyby ji už předem neohlašoval peněžní trh, barometr obchodu. Když pak dojde ke krachu, je kromě těchto 25 % přinejmenším ještě dalších 25 % zásob všeho zboží denní potřeby neprodejných. Vznik nadvýroby na základě rozšiřování úvěru a overtradingu lze na nynější krizi studovat do všech podrobností. Na věci samé není nic nového, pozoruhodná je jen jasná forma, v níž to teď probíhá. Roku 1847 a 1837—1842 to nebylo zdaleka tak jasné.

Manchester a bavlnářský průmysl se teď octly v této krásné situaci: Ceny jsou tak nízké, že umožňují to, čemu šosák říká zdravý obchod. Sotva však nastane sebemenší zvýšení výroby, letí bavlna nahoru, protože v Liverpoolu žádná není. Musí se tedy dál pracovat zkrácenou pracovní dobu, i kdyby byly zakázky. Zakázky tu sice jsou, ale z *končin, které ještě nepocítily intenzitu krize,* a to komisionáři vědí, a proto nekupují; měli by z toho jen nekonečné tahanice a nejisté pohledávky.

Na trhu dnes zase nastal pokles. Příze, které stávaly 14 až $14^1/_2$ penny, se nabízejí za $11^1/_4$ penny, a když někdo dá $10^3/_4$, tak je dostane. Indové z trhu zmizeli. Řekové jsou s obilím na suchu, s tím obchodují skoro všichni, to je jejich hlavní zpáteční náklad (z Galați a Oděsy). Němci nemohou nakupovat z právě uvedených důvodů. Firmy orientované na vnitřní trh *zakázaly* svým nákupčím dělat sebemenší nákupy. Amerika nepřichází v úvahu. Itálie má plno starostí s poklesem všech svých surovin. Ještě tak 4 týdny,

a začne tu pěkný tanec. Bankroty drobných přádelníků a textilních továrníků jsou na denním pořádku.

Merckové v Hamburku se udrželi jen s pomocí 15 miliónů vládní půjčky a jejich zdejší firma odmítla *jednoho* dne dokonce i ty přádelníky, jejichž účty byly splatné. Hlavní osobou u Mercků v Hamburku je bývalý říšský ministr dr. Ernst Merck, právník, ale přitom společník firmy.

Srdečně pozdravuj ženu a děti. Tvému dopisu o Francii atd. nemám dnes čas se věnovat, vyžadovalo by to příliš mnoho přemýšlení.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

102

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 17. prosince 1857

Milý Marxi,

s tou krizí jsem pořád v pekelném kole. Den ze dne nižší ceny. Navíc to, že se krize pomalu dostává na kůži i nám. Otec byl tyto dny na suchu, museli jsme mu půjčit peníze. Nemyslím ovšem, že to bude vážné, to je teď ale úplně jedno.

Manchester do toho propadá stále hlouběji. Ustavičný tlak na trh je přímo strašný. Nikdo nemůže prodávat. Den co den slyšíš, že se nabízí za nižší a nižší ceny, kdo má ještě trochu slušnosti v těle, ten své zboží už vůbec nenabízí. S přádelníky a textilními továrníky to vypadá hrozně bledě. Žádný agent s přízí už neprodává továrnám přízi na tkaní jinak než za hotové nebo na záruku. Některé menší továrny se už položily, ale to ještě vůbec nic není.[272]

Merckové jsou přes dvojí vydatnou subvenci úplně na suchu, tady i v Hamburku. Čeká se, že se v nejbližších dnech položí. Může je zachránit jen nějaká neobyčejná shoda okolností. Hamburská firma prý má při kapitálu 4 až 5 miliónů banko marek za 22 miliónů platebních závazků (13 marek = 1 libra št.). Podle jiných zpráv se už jejich kapitál v důsledku krize scvrkl na 600 000 marek.

My budeme mít ještě 4 zřetelné krize: 1. koloniální zboží, 2. obilí, 3. přádelníci a textilní továrníci, 4. vnitřní obchod — ten teprve zjara. Ve vlnařských obvodech to začíná už teď, a to docela pěkně.

Nezapomeň si povšimnout bilančních uzávěrek insolventních firem — Bennoch, Twentyman, Reed v Derby, Mendes da Costa, Hoare Buxton atd. Vesměs velmi poučné.

Tvůj názor na Francii noviny mezitím skoro doslova potvrdily. Krach je tam nevyhnutelný a teprve pak to postihne středoněmecké a severoněmecké spekulanty.

Všiml sis soudního jednání o Macdonaldovi, Monteithovi, Stephensovi (Londýnská směnečná banka)? Londýnská směnečná banka s vypůjčenými bankovkami, které figurují jako záruka, to je nejvelkolepější, co jsem kdy četl.

Severní Německo až na Hamburk nebylo ještě krizí vůbec zasaženo. Teď to začíná i tam. V Elberfeldu udělal bankrot Heimendahl (přádelna hedvábí double a obchod s hedvábím), v Barmenu Linde & Trappenberg (výroba střižního zboží). Obě to byly slušné firmy. Severoněmci měli zatím skoro jen ztráty; u nich, stejně jako tady, nepůsobí ani tak momentální rozvrat peněžního trhu jako spíše vleklá neprodejnost zboží.

Vídeň přijde taky ještě na řadu.

Lupus teď zkroušeně přiznává, že jsme měli pravdu.

Taky už začíná bída mezi proletariátem. Prozatím není ještě vidět moc revolučnosti; dlouhá prosperita strašně demoralizovala. Nezaměstnaní se pořád ještě potulují po ulicích a žebrají. Loupežné přepady se množí, ale ne hrozivě.

Musím teď tolik běhat mezi lidmi, abych mohl krizi sledovat, že mi k práci pro Danu zbývá zatraceně málo času. Ale i to musím obstarat. Co píše? A jak je to s placením článků?

Srdečně zdravím ženu a děti.

Tvůj

B. E.

Zprávy z manchesterského trhu přináší vždycky sobotní a středeční „Guardian". Posílám Ti dnes celý balík. Dneska je tam zase dělnická statistika.

Blahopřeji Ti k předpovědi týkající se bankovního zákona.*

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 251.

103

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 18. prosince 57

Milý Frederiku,

píšu Ti nakvap těchto pár řádek. Dostal jsem právě od toho všiváka daňového výběrčího *třetí a poslední upomínku*, že nezaplatím-li do pondělka, přijde mi v pondělí odpoledne do domu exekutor. Můžeš-li tedy, pošli mi do pondělka pár liber. Mám teď ještě horší peněžní těžkosti než obvykle, protože už asi 3 týdny musím všechno platit *hotově*, s jakýmkoli úvěrem je konec, a přitom z peněz, které dostanu, odpadnou vždycky hned $^2/_3$ na krytí krátkodobých dluhů. Mimoto jsou příjmy velmi malé, protože pořád ještě nemohu do „*Tribune*" posílat víc než jeden článek týdně. Tolik o soukromých záležitostech.

Pracuji přímo o závod, většinou až do 4 hodin ráno. Jde totiž o dvojí práci: 1. Vypracování základů ekonomie.[270] (Je to absolutně nutné, jednak aby veřejnost poznala podstatu věci a jednak abych se já sám už zbavil téhle noční můry.)

2. *Nynější krize*. O ní — mimo články pro „*Tribune*" — si vedu jen knihu, ale zabere to spoustu času. Počítám, že někdy zjara napíšeme o té otázce *spolu* brožurku,[273] abychom německému publiku *zase připomněli*, že tu stále ještě jsme a že jsme se nezměnili. Založil jsem si 3 velké knihy — Anglie, Německo, Francie. Pokud jde o Ameriku, je všechen materiál v „*Tribune*". Později se z toho dá něco udělat. Jinak bych byl rád, kdybys mi mohl „*Guardian*" posílat *denně*. Takhle když ho musím probírat třeba až za celý týden najednou, je to dvojnásobná práce a nesoustavná.

Ve Francii začnou (v obchodě) tanec, zvláště v *Havru*, pravděpodobně „Němci", které teď vůbec bude třeba už brát vážně. Kromě toho — nehledě na všeobecnou prohnilost zbankrotovaného státu — to v samotném obchodě vypadá zvlášť bledě v Marseille a v Bordeaux, všude, kde příměs cizích elementů a jejich vměšování vyhnalo z těch mizerných ropucháčů[99] jejich malicherné špinavé skrblictví a úzkostlivost. V podstatě byla Crédit mobilier[66] možná a nutná jen v takové imobilní zemi. Čím blíž se člověk seznamuje s „osvoboditelem národů", tím méně k němu cítí sympatií.

Kdykoli Ti to čas jen trochu dovolí, napiš mi, protože jinak všechnu tu nezbytnou krizovou „chronique scandaleuse*" později zapomeneš; vypisuji si ji z Tvých dopisů a zaznamenávám do hlavních knih.

Salut. Pozdravuj pěkně Lupuse. K Pieperovu zadostiučinění teď jeho bývalý principál Saalfeld, s jehož ženou měl tak hrozný výstup, udělal úpadek.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „skandální kroniku".

104

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. prosince 57

Milý Frederiku,

vyrval jsi mě vítězně ze spárů fisku, pochváleno budiž jméno Tvé — aleluja!

Přikládám dopis (i s přílohou[274]) od velkého Lassalla, který mi teď výslovně ohlašuje, že díky své slávě začíná být už v Berlíně vážně a opravdu známý. Ty výlevy krásné duše Tě pobaví, a Lupuse taky. Statečný Lassalle se vložil do filosofie, do Herakleita[190], tak jako se vložil do pře Hatzfeldtové[49], a nakonec, dá-li se mu věřit, svou „při" vyhrál. Ti staříci — filologové a hegelovci — byli asi opravdu překvapeni, když se znovu dožili takového *pozdního* květu minulé epochy. Ale podíváme se na tu věc sami, a i když je to darovaný kůň, koukneme se mu hezky důkladně na zuby — ovšem výhradně pod podmínkou, že ten Herakleitos nebude cítit česnekem. Představ si jen toho chlapíka, jak si vykračuje sem a tam po berlínských ulicích, „naparuje se" pyšně jako páv, co chvíli se zastaví: kousne se do rtů a jeho „moudrý pohled" jako by říkal: „Tohle je muž, který napsal Herakleita". Možná že nám ten hoch bude užitečný při shánění nakladatelů, pokud se nebude bát, že sláva, kterou hledá i na poli ekonomie, by utrpěla konkurencí a tím by svou „při" prohrál. Friedländerovi jsem Lassallovým prostřednictvím odpověděl, že jsem také naladěn „protifrancouzsky", ovšem i „protianglicky", a ze všeho nejméně že bych mohl psát pro „lorda Pama". Tedy odmítl jsem to. Jestli mi Friedländer pošle „Presse", abych nejdřív viděl, čí je to duchovní dítko, a budou-li ode mne

ti lidé chtít jednou týdně pouze článek o *finančních otázkách*, za který by pak samozřejmě museli klopit, mohl bych na to konečně přistoupit. O politice nemůže být v tomhle případě ani řeči.

Lassallovi jsem odepsal krátce a chladně, že jsem dopis od Freiligratha samozřejmě dostal, ale neodpověděl jsem z důvodů, o kterých se dost dobře nedá psát. Jinak jen ještě pár slov.*

Schramm napsal z Jersey mé ženě; ohromně vtipný dopis. Kosmose Leidena stihl trest, 3 děti mu umřely, 2 dcery (jedna z nich paní Mevissenová) na souchotiny a jeden chlapec utonul na lodi Pacifique.

„Reynolds" se ve svém čísle z minulé soboty pořádně pustil do odpadlíků, kteří hlásají spojenectví s buržoazií. Týká se to Jonese. Toho jsem už dlouho neviděl. Zřejmě se mi vyhýbá a má k tomu patrně „svůj důvod". Stejně ho ale překvapím — jednoho krásného dne.

Pozdravuj Lupuse.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 608–609.

105

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. prosince 1857

Milý Frederiku,

protože naším hlavním úkolem teď je udělat si jasnou představu o francouzských poměrech, prošel jsem znovu všechny své výpisky o francouzském obchodu, průmyslu a krizích a došel jsem k některým závěrům, které Ti chci stručně sdělit:

1. Anglické, severské a americké krize nevyvolaly ve Francii *nikdy* **přímo** „francouzskou krizi", ale měly jen *nepřímé* účinky — chronickou tíseň, omezení výroby, stagnaci obchodu a všeobecnou nejistotu. Příčina: Francie má aktivní obchodní bilanci se Spojenými státy, hanzovními městy, Anglií, Dánskem. Její bilance v obchodu se Švédskem a Norskem je pasívní, ale to je víc než kompenzováno Hamburkem. To znamená, že tyto krize nemohou nikdy vyvolat ve Francii *odliv drahých kovů*, a tedy ani *žádnou takzvanou finanční paniku ve vlastním smyslu slova*. Jestliže banka přesto zvyšuje úrokovou sazbu, jako to udělala tentokrát, dělá to jen proto, aby pro kapitalisty nebylo výhodnější umisťovat peníze právě v těchto zemích. Pokud ovšem není vývoz drahých kovů nutným důsledkem obchodní bilance, ale je to jen prospěchářská honba za ziskem, dá se mu úspěšně zabránit s pomocí četníků, jak to teď opět ukázal Bonaparte. Jestliže země s příznivou obchodní bilancí neposkytovala dlouhodobé úvěry, ani nehromadila produkci pro vývoz do center krize — a jedno ani druhé neodpovídá kramářské povaze francouzských továrníků a obchodníků — postihnou ji nutně ztráty atd., ale ne nějaká *akutní* krize. Dojem, že Francie šťastně vyvázla z *první* fáze

všeobecné krize, zmýlil i Ludvíka Filipa. Ve své zahajovací řeči ke sněmovnám před únorovou revolucí blahopřeje „krásné Francii" k této výsadě.

2. Dejme tomu, ovšem první fáze krize se už projevila na francouzském průmyslu a obchodu nepříznivěji než v kterémkoli dřívějším podobném případě.

3. První účinek krize ve Francii — ve shodě s povahou ropuchače[99] — úzkoslivé omezování výdajů a obchodů. Proto se ve Francouzské bance hromadí peníze a zároveň ohromně klesá obrat jejích eskont. Z toho důvodu — vzhledem k tomu, že krize přicházejí vždycky na *podzim* a že se koncem roku každá francouzská vláda obává politických nepokojů, kdyby snad při vyrovnávání účtů byla úroková sazba vysoká — se v prosinci úroková sazba snižuje. Ludvík Filip nařídil bance v prosinci 1847 snížit úrokovou sazbu na 4 %.

4. Uvolnění kapitálu v obchodu a průmyslu podněcuje zároveň vzestupnou tendenci na burze. Za Boustrapy[57] se to děje v ještě větší míře než za Ludvíka Filipa, protože svým dekretem z roku 1852 přinutil banku poskytovat zápůjčky na železniční cenné papíry, státní cenné papíry a papíry Crédit foncier, znovu eskontovat spekulační směnky, které už eskontovala *Comptoir National d'escompte*[275], a poskytovat jí další půjčky na cenné papíry, na něž už ona sama půjčila. Odtud např. vysoké kursy francouzských železničních akcií a dluhopisů, ačkoli od vypuknutí anglické krize poklesly příjmy francouzských železnic nepoměrně víc než anglické. Např. příjem Orleánské poklesl od 29. října do 26. listopadu o 24 % a od té doby ještě víc. Přesto činil kurs Orleánské 22. prosince 1355, zatímco 29. října byl na 2985. Z měsíční zprávy Francouzské banky za prosinec se také ukazuje, že zatímco v prosinci poklesla eskonta proti říjnu o 94 236 520 fr. a proti listopadu o 49 955 500 fr., půjčky na železniční cenné papíry stouply.

5. Vlastní francouzská krize propukne teprve tehdy, až všeobecná krize dosáhne určitého stupně v Holandsku, Belgii, Celním spolku, Itálii (včetně Terstu), Levantě a Rusku (Oděse); poněvadž obchodní bilance s těmito zeměmi je pro Francii značně *nepříznivá*, vyvolává tlak hned finanční paniku ve Francii. Jakmile je pak zasažena Francie, odrazí se to zase opravdu pozoruhodně na těchto

zemích. Se *Švýcarskem* je na tom Francie stejně jako Spojené státy s Anglií. Prozatím je obchodní bilance stále ještě pro Francii příznivá. Ale protože je u Švýcarska silně *zadlužena*, může na ni Švýcarsko v období krize vždycky vyvinout značný tlak.

6. Propukne-li vlastní francouzská krize, trh zaručených papírů i záruka tohoto trhu, stát, půjdou k čertu. (To se projeví i na Anglii, která v současné době zase pěkně spekuluje se zahraničními cennými papíry) Spekulaci, kterou se v Hamburku, v Anglii, ve Spojených státech zabývají soukromí kapitalisté, pěstoval ve Francii sám stát, a francouzští kramáři hráli všichni na burze. Už odraz anglo-americké krize úplně ochromil železnice. A co udělal pan Bonaparte? Nutí banku, aby se stala fakticky železničním podnikatelem a poskytla těm chlapíkům zápůjčky na dluhopisy, které jsou oprávněni vydávat podle ustanovení z 30. listopadu 1856. Tyto dluhopisy činí za rok 1858 asi 9 miliónů liber št. Crédit mobilier[66], která 3. prosince vězela už po uši v dluzích, dělá také přípravy ke sloučení s Crédit foncier a Comptoir National d'escompte. Proč? Protože ty jsou podle zákona oprávněny dostávat od banky zápůjčky na své cenné papíry a reeskontovat své eskontované směnky. Tedy podle Boustrapova plánu se má zřejmě z Francouzské banky, ne s pomocí jejího vlastního, nýbrž pouze u ní uloženého kapitálu, který odplyne na první pokyn vydaný v sousedních zemích, stát generální podnikatel veškerých jeho spekulací. To je opravdu výborný způsob, jak přivést na mizinu i banku. Ovšem ani pana Bonu nemůže napadnout, aby nechal Francouzskou banku platit na *výzvy akcionářů ke splátkám*. Tyto splátky na akcie podle ujednání z 30. listopadu 1856 činí v roce 1858 jen u *francouzských* železnic přes 10 miliónů liber št. Dosahují přinejmenším 30 miliónů liber št. pro všechny spekulační koncerny, jako například: Madridská obchodní a průmyslová společnost (Rothschildové), Francouzsko-americká plavební společnost, Železnice Viktora Emanuela, Herserangeská železářská společnost, Rakouská železnice, Zaragoská společnost, Francouzsko-švýcarská železnice, Železnice Lausanne-Fribourg, Nassavská společnost, Všeobecná společnost koželužen, Koksárenská společnost, Železnice Chimay-Marienbourg, Lombardsko-benátská železnice, Jihoamerická paroplavba atd. Fran-

couzi čerta budou s to tyto splátky zaplatit. Mimoto Němci, Holanďané, Švýcaři, kteří mají v rukou velké množství francouzských cenných papírů, je při prvním vážném znepokojení, ať je to ve Francii nebo při tísnivé situaci doma, střelí za každou cenu na pařížské burze. A tak z toho Boustrapa v roce 1858 těžko vyvázne, ledaže by se ještě nějaký čas udržel s pomocí stavu obležení a asignátů. Všechno to půjde k šípku, a ten k smíchu smělý rozmach, který zaznamenal trh cenných papírů v Anglii atd., skončí také hrozně.[276]

Salut.

Tvůj

K. M.

Pieper sem dnes přijel na návštěvu.

O *pařížské Comptoir National d'escompte* je nutno ještě poznamenat, že tato instituce, zřízená prozatímní vládou, aby se mohly eskontovat směnky s pouze 2 podpisy a vůbec nevalné kvality, dostala v roce 1851, hned několik dní po státním převratu, od Boustrapy pověření poskytovat zápůjčky na papíry francouzské renty, na akcie a průmyslové nebo úvěrové obligace vydávané anonymními společnostmi. V letech 1854—55 činily zápůjčky na tyto cenné papíry 940 000 liber št., v letech 1855—56 na 1 500 000 liber št. Mimoto dostala v roce 1851 oprávnění zřídit „Sous Comptoir des Chemins de Fer"*, jejíž jedinou obchodní činností jsou zápůjčky na železniční akcie a dluhopisy. Koncem června 1852 činily její půjčky 520 000 liber št., koncem roku 1852: 1 240 000 liber št., v letech 1852—53 — 3 600 000 liber št.; koncem roku 1854: 4 560 000, tedy asi devítinásobek zápůjček za rok 1851. To je stejně krásný obchod, jako byl ten, na kterém si zlámaly vaz *Skotské směnečné banky* v letech 1846—1847.

Dr. Borchardt ještě nepřestal platit?

Doufám, že při tom vzrušení v Manchesteru a o svátcích moc nepopíjíš a že náležitě dbáš na své zdraví. Pozdravuj srdečně Lupuse.

* Železniční účtárenskou odbočku.

Co dělá Charley?* A co starý Hill?

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Charles Roesgen.

106

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 30. prosince [1857]

Milý Frederiku,

operaci Lakhnaú-Avadh musím rozhodně popsat v pátek (1. ledna). Můžeš o tom poslat do pozítří nějaký článek, třeba jen krátký? Byla by k tomu opravdu příhodná chvíle.

Šťastný a veselý nový rok!

Tvůj

K. M.

Přiložená blahopřání má prý dostat *Lupus* až na Nový rok.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

107

Engels Marxovi

do Londýna[277]

[Manchester] 31. prosince 1857

Milý Mouřeníne,

běhal jsem po celém městě, abych sehnal noviny se zprávami z Indie,[199] své „Guardiany" o tom jsem předevčírem poslal Tobě. Ani v „Guardianu", ani v „Examiner & Times" nemohu ta čísla dostat, a Belfield je už taky nemá. Myslel jsem, že jsi tu věc vyřídil už v úterý. Za těchto okolností nemohu ten článek* napsat, a to mě mrzí tím víc, že to je po 4 týdnech jediné odpoledne, kdy bych to mohl udělat, a nezanedbat přitom naléhavé obchodní záležitosti. Napříště mě se svými plány, pokud jde o vojenské články, seznam co nejdřív, 24 hodin času je pro mne právě teď hodně.

Ostatně podrobností je tak strašně poskrovnu a všechno se tolik opírá o telegrafické depeše posílané z Kánpuru do Kalkaty, že se téměř vůbec nedá zaujmout kritické stanovisko. Z Kánpuru do Lakhnaú (Alambágh) je to 40 mil — Havelockovy usilovné pochody svědčí o tom, že 15 mil je na Indii už hodně velký pochod, a časově dost náročný. Collin tedy, protože ho čekaly jen 2—3 pochody, měl rozhodně třetí den po tom, co vyrazil z Kánpuru, být před Alambághem, ještě úplně za světla, aby se mohlo ihned zaútočit. Podle toho se musí Collinův pochod posuzovat, data si nepamatuji. Za druhé měl přece kolem 7000 mužů (čekalo se mnohem víc, pochod z Kalkaty do Kánpuru byl tedy zřejmě hrozně obtížný a mnoho lidí to odneslo), a jestliže porazil Avadhany přibližně se

* „Obléhání a zteč Lakhnaú".

7000 muži (včetně posádky v Alambágh u a Lakhnaú), nebylo to nic úžasného. Armáda 5—7000 Angličanů se vždycky pokládala za dostatečně velikou, aby byla s to v Indii kamkoli dojít a v otevřeném poli cokoli podniknout. To zároveň charakterizuje i protivníky. Přitom je třeba brát v úvahu, že Avadhané, ačkoli je to nejbojovnější kmen v údolí Gangu, zůstali přece jen, pokud jde o disciplínu, soudržnost a výzbroj, hodně pod úrovní sipáhijů, právě proto, že nebyli nikdy podřízeni přímo evropské organizaci. Hlavní boj byl tedy boj na ústupu, totiž potyčky, ve kterých Avadhané ztráceli jedno postavení za druhým. Je pravda, že vedle Rusů mají Britové nejhorší lehkou pěchotu v Evropě, ale na Krymu se lecčemu naučili a měli před Avadhany rozhodně tu velkou výhodu, že jejich střelecký řetěz byl náležitě a pravidelně podporován piketami a řadovým vojskem a všechno bylo podřízeno jednomu veliteli a společně směřovalo k jednomu jedinému cíli; kdežto jejich protivníci byli, jak je v Asii zvykem, rozdrobeni na nepravidelné roje, které se všechny tlačily dopředu a skýtaly tak Britům mnohonásobný terč, neměly žádnou pravidelnou podporu ani rezervy a každému roji velel jeho vlastní kmenový náčelník, jednající nezávisle na všech ostatních kmenech. Neboť — a to je třeba zdůraznit, prozatím neznáme ani jediný případ, že by některá povstalecká armáda v Indii byla řádně organizována pod velením uznávaného vůdce. Jiné údaje o charakteru bojů v depeších nejsou, a navíc chybí jakýkoli popis terénu, jakékoli podrobnosti o nasazení jednotek, takže absolutně nemohu říci nic víc (ještě k tomu zpaměti).[278]

Co se týče Francie, máš, pokud to mohu posoudit, do puntíku pravdu. Také tam probíhá prozatím všechno normálně. Tady ve vnitřním obchodě to teď začíná; obě londýnské firmy obchodující v manchesterském artiklu patří k této kategorii. Ale to je pouze začátek. Tohle odvětví může být významně zasaženo teprve tehdy, až tlak potrvá 8—12 měsíců. Připadá mi, že průběh celé krize připomíná spíš krizi z roku 1837/42 než kteroukoli jinou — až na to, že ta nynější je podivuhodně všeobecná a rozsáhlá. Momentálně se tady lidé ukolébávají ve víře, že krize je za námi, protože první fáze, peněžní krize se svými bezprostředními důsledky, už přešla. V hloubi duše přece jen každý jednotlivý buržoa stále ještě věří,

že *speciálně jeho* obchodní odvětví a zejména jeho vlastní obchod byly dokonale zdravé, a protože mají možnost srovnávat s tak slavnými vzory spekulantů, jako je Monteith, Macdonald atd., připadají si samozřejmě ohromně počestní. To všechno ovšem neodškodní pana Troosta za to, že na svých 35 000 pytlích kávy tratí $^2/_3$—$^3/_4$ svého jmění, ani pana senátora Mercka za to, že jeho lodní náklady a jiné operace v částce 22 miliónů banko marek pohltí celý jeho kapitál. John Pondu, zdejší zbohatlík ze Skotska, který se za posledních pět let úžasně vyšvihl, má na moři ještě s pěti jinými 7000 žoky hedvábí, na nichž se ztratí 300 000 liber šterlinků. Všechno to propukne až teprve v březnu a dubnu, a namáhavé pokusy vyhnat ceny na trhu nevyhnutelně ztroskotají na příjezdu lodí. Teď zřejmě mrzne a fouká východní vítr, takže sem žádné lodi nemohou. Potrvá-li to týden — 14 dnů, budou všechny produkty určitě stoupat a pak při prvním západním větru, který přivane celé loďstvo, poletí tím rychleji dolů. Tomu se říká nabídka a poptávka v době krize. V Liverpoolu se také začíná hromadit zásoba bavlny — 400 000 žoků podle dnešního odhadu, hodně nad průměrnou zásobu. Půjde-li to tak dál, poklesne jistě bavlna zjara ještě víc, teď zase o $^1/_2$ penny stoupla, poněvadž zdejší firma Jersey & Co., která zásobuje téměř celý ruský trh, dostala minulý týden zprávu, že zrušení všech jejích objednávek v Americe došlo ještě včas, a nakoupila potom v Liverpoolu kolem 6000 žoků. Trh se tím oživil a ti přádelníci, kteří měli peníze, tam jeli a trochu nakupovali, aby se zásobili za nízké ceny. Tím se i některé firmy tady znepokojily, nebo snad spíš osmělily, a také nakoupily přízi a tkaniny, aby nepropásly „okamžik největší láce". Nepotrvá to dlouho; nejdříve tu myslím pocítíme mírné výkyvy nahoru a dolů, vcelku s klesající, možná i trochu stoupající tendencí, to se nedá přesně říct, až najednou někde znova sjede blesk. Rozhodně přichází pro přadláky a továrníky špatný rok už proto, že je nedostatečná poptávka a nadměrná nabídka. Trvalá tíseň, to je pro zdejší buržoy největší nebezpečí. Peněžní krize tady mnoho neznamenají, protože všechny úvěry jsou neobyčejně krátkodobé (14 dní až 6 týdnů).

V sobotu jsem byl na honu lišek, 7 hodin v sedle. Taková věc mě vždycky na pár dní báječně vzpruží, je to nejskvělejší tělesné

uspokojení, jaké znám. Široko daleko jsem viděl jen 2, kteří jezdí líp než já, ovšem měli také lepší koně. To už dá moje zdraví pěkně do pořádku. Přinejmenším 20 lidí spadlo s koně nebo pod nimi kůň upadl, 2 koně se schvátili, zabita byla jedna liška (byl jsem při tom, když byla skolena); jinak se nestalo nic zlého. Ovšem praví lovci lišek tam nebyli, ti jezdí samozřejmě mnohem líp než já. Tu věc pro Lupuse zařídím.

A teď celé rodině mnoho štěstí v novém roce, v bouřlivém roce 1858.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

1858

108

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 1. ledna 1858

Milý Engelsi,

protože od Tebe dnes článek nedošel, *žádný* jsem do New Yorku neposlal, příští týden tedy pošlu dva. Teď čekám, že nějaký připravíš* do úterka. Je totiž absolutně nutné psát o Indii, protože ve vojenských věcech, zrovna tak jako v obchodních, vede „*Tribune*" velký boj s „New York *Times*". *Ty* se totiž přidržují londýnských „*Times*".

Přikládám:

1 „Star",

1 „Daily News",

1 „Overland Mail" (od posledního čísla ještě nevyšla).

Snad to postačí.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Obléhání a zteč Lakhnaú".

109

Marx Engelsovi

do Manchesteru[279]

[Londýn] 5. ledna [1858]

Milý Engelsi,

Tvé řádky došly. Nezmiňuješ se, jestli jsi dostal můj dopis s *přiloženými dopisy od Lassalla a Friedländera**, byl bych rád, aby se žádný z nich neztratil.

Co se týče písmene C, jsem opravdu hrozně v úzkých. Už od 27. listopadu se Danovi nic neposlalo,[280] protože s tou částí, která připadá na mne, jsem už dávno hotov (tj. s nevojenskou). Jestli Ti manchesterské záležitosti nedovolí, abys s tím tento měsíc doopravdy pohnul, musím s celou věcí skoncovat a vypovědět Danovi pod nějakou záminkou smlouvu na „Encyklopedii". Je mu konec konců jistě už podezřelé a mě to kompromituje, že posílám dlouhá nová hesla a stará nevyřizuji. Proto také vůbec neodpovídá a neposílá nic nového. Taková práce ale nemůže také nic vynést, když se neustále přerušuje na celé měsíce.

Stále se mi nechce s Tebou o tom mluvit, protože bych Tě rozhodně nechtěl zavalit spoustou práce, která by Ti ublížila na zdraví. Ovšem někdy se mi zdá, že kdybys vždycky za pár dní napsal *malou* porcičku, nemohl bys aspoň popíjet, a to, jak znám Manchester, a zvláště teď v těch pohnutých časech, je asi „nevyhnutelné" a nijak Ti neprospěje.

Abych převzal vojenské otázky sám — musel bych tomu věnovat spoustu času v Muzeu a přitom bych stejně nesvedl nic po-

* Viz tento svazek, str. 264–265.

řádného — o tom teď nemůže být ani řeči, protože musím stůj co stůj dokončit ostatní práce — a ty zaberou *všechen čas* — musím, i kdyby mi nad hlavou hořelo!

Hleď tedy, brachu, aby ses definitivně rozhodl — tak nebo onak.

Srdečně Tě zdravím.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

110

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 6. ledna 1858

Milý Mouřeníne,

článek* jsi rozhodně dostal ještě včas, hodil jsem ho na poštu v pondělí *před 12. hodinou v noci*, mezi 12—1 hodinou tedy určitě odešel.

Lassallův dopis jsem dostal a psal jsem Ti také v jednom dopise, jakou legraci jsme měli s Lupusem z člověka, který napsal Herakleita. Snad se ten dopis neztratil?

Po dobu akutní krize jsem absolutně nebyl s to myslet na něco jiného než na všeobecný krach. Nemohl jsem ani číst, ani psát, a mimoto jsem byl ještě po té nemoci hrozně nesvůj. Pak přišly svátky, hon na lišku a jiné hlouposti, ale to už je teď také pryč a mám zase potřebu klidnějšího způsobu života a činnosti. Za těchto okolností, které ještě podpoří zdravý katar, mi přijde písmeno C velmi vhod, a dnes večer s ním začnu. Myslím, že se u něho dlouho nezdržím, rozhodně budu postupovat co nejrychleji, a každý týden můžeš něco poslat. Ostatně jestliže „*Armáda*" přišla v říjnu ještě v pravý čas pro svazek I[184], přijde C v lednu nepochybně ještě zavčas pro svazek III. V téhle krizi nebudou ti lidé s tiskem spěchat, jinak by byl Dana už dávno napsal. Mimochodem, až se od něho něco dozvíš, informuj mě.

Co se týče krize, je teď vcelku klid a začíná obrat novým směrem, aspoň pokud jde o Manchester a bavlnářský průmysl. V pondělí odjelo mnoho přádelníků do Liverpoolu a nakoupili 12 000 žoků, aby se zase trochu zásobili — někteří neměli už ani chlup. Bavlna tím stoupla, a zároveň se tady objevili na trhu Řekové,

* „Obléhání a zteč Lakhnaú".

zodně nakupovali, a tak tu příslušně stouply ceny. Dostali jsme se hde i v Liverpoolu už $^3/_4$ penny nad nejnižší stav (za libru). Teď kupci váhají, ale až ustane východní vítr, klesne bavlna a příze ještě víc, už jakmile přijdou plné náklady, tak v únoru nebo březnu. To je nápad, přirážet na přízi a bavlně, když mají továrny omezenou pracovní dobu! Bude to mít jediný důsledek, že se teprve doopravdy omezí poptávka; její pokles prozatím neovlivňuje ceny pouze proto, že výroba roste a klesá *zároveň s* poptávkou. Druhá jakost je zase na $6^1/_4$—$^3/_8$, dnes snad za $6^1/_2$, ovšem konečnou zprávu jsem ještě neviděl.

Také u výrobků, protože jsou potíže s ukládáním peněz, dosáhnou asi ti chlapíci dočasně opět nevelkého zdražení, a to potrvá, dokud nepřijde západní vítr.

To ohromné množství volného kapitálu na trhu skutečně překvapuje a dokazuje opět, jak úžasně se všechno od roku 1847 rozrostlo. Ani bych se nedivil, kdyby tento nadbytek volného kapitálu vyvolal novou spekulaci, ještě než proběhnou další fáze krize. Tento přebytek pohotového kapitálu přispěl také nepochybně svým dílem k tomu, že se spekulace ve Francii udržela, a dokázal, že Crédit mobilier[66] se teď po přestálé panice může domáhat svého místa mezi nejsolidnějšími institucemi světa.

Dopis o Lassallovi jsi určitě dostal, ještě se po něm podívej. Napsal jsem ho 2 nebo 3 dny po tom, co jsem dostal Lassallův dopis.

K článku jsem předevčírem přiložil pár řádků, které napsal Lupus Tvé ženě a děvčátkům. Srdečně je ode mne pozdravuj.

Tvůj

B. E.

Schramm píše dnes pár řádků, že mu bylo hůř, teď prý se mu ale zas už daří líp. Jeho páni bratři ho teď zřejmě pod záminkou krize nechávají úplně na holičkách. Říká, že odjede buď do Krefeldu nebo do Virgínie, protože prý nechce mít žádné starosti o živobytí! Pošlu mu pět liber.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

111

Engels Marxovi

do Londýna[281]

Manchester 7. ledna 58

Milý Mouřeníne,

posílám Ti začátek C[282]. Zítra ráno se pokusím napsat několik dalších hesel. Jenom ke dvěma heslům budu moci těžko sehnat materiál, a to ještě asi nedostatečný, totiž: roznětka (perkusní)[283] a „tábor" (římský, židovský, řecký). Mé výpisky o Caesarově ležení z Rüstowa neobsahují skoro *nic*, sám jsem si Rüstowa objednal, ale od knihkupce jsem dostal docela jinou knihu. U roznětky hlavně historie objevení překysličeného chlorečnanu draselného a jeho výbušnosti, rovněž letopočty zavádění perkusních ručnic v různých armádách. Obě tyto věci by byly velmi potřebné. Nemohl bys příležitostně zajít do Britského muzea a vyšťourat mi něco o tom? Pak by mohly být i tyto články brzy hotové, jinak to bude váznout, v mých zdejších knihovnách o tom nic není.

Nedá-li si ostatně monsieur Dana práci, aby odpověděl na seznamy, které jsme mu poslali, může si stěžovat jen sám na sebe. Pro D už dávno mohl seznam poslat, teď ho tu budu vymýšlet sám. Ten chlap bere celou tu věc asi beztak hodně na lehkou váhu, jenom doufám, že Ti za to poslal směnku, jinak by přece bylo načase udělat kravál.

Charley* je v Holandsku a pojede do Švýcarska. Naštěstí mi nedostatek objednávek umožňuje, abych běžné práce s roční uzávěrkou dal většinou udělat našim mládencům, takže nemám práce nad míru. To je dobře.

* Charles Roesgen.

Z přiloženého dnešního „Guardianu" zjistíš, že omezená pracovní doba je tu ještě hodně rozšířená. Příští týden už asi zase nebude tak častá. Posílám Ti teď už jenom ta čísla Guardianu, kde je něco obchodně zajímavého.

Čtu teď mj. Clausewitze, „Vom Kriege". Zvláštní způsob filosofování, ale v meritu věci velmi dobrý. Na otázku, zda je třeba říkat válečné umění nebo válečná věda, odpovídá, že válka se nejvíc podobá obchodu. Boj je ve válce tolik, co v obchodě placení hotovými, a i když k němu ve skutečnosti dochází velice zřídka, přesto všechno k němu směřuje a nakonec přece jen musí přijít, a pak rozhodne.[284]

Mnoho pozdravů ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

112

Marx Engelsovi

do Manchesteru[285]

[Londýn] 7. ledna 58

Milý Frederiku,

Tvůj článek* jsem dostal v úterý v pět hodin odpoledne. Je ohromně zábavný a Yankeeové si ho budou pochvalovat. Ostatně zprávy z Indie už nejsou pro pány Angličany tak docela příznivé. Chudák Havelock!

Tvůj dopis o Lassallovi jsem určitě nedostal.** Buď tedy uvízl v Manchesteru, nebo ho zadrželi tady.

Lupusův dopis mé rodině, která Tě dává srdečně pozdravovat, vzbudil velký rozruch.

O vánočních prázdninách tady byl Pieper, přivezl si kocovinu a byl nudnější a otravnější než kdy jindy. Čím starší, tím je horší. Teď má zřejmě takový libý zvyk, že hned jak vstane z postele, vypije místo koloniálních nápojů půllitr porteru, a proto má také celý den ten nyvý výraz v očích. S tou směsicí lenosti a školometství, pošetilosti a pedantství je opravdu stále nesnesitelnější. Přitom, a to bývá často u takových ptáčků, se pod zdánlivě dobrým rozmarem skrývá hodně mrzoutství a vrtošivosti, kocovina sebevědomí. Věnoval dětem 2 daguerrotypy své roztomilé osoby, jsou skutečně k nezaplacení a daly by se nazvat „Pieper bez příkras". Oba pořízené hned toho rána, kdy přijel od vlaku do Londýna. Na prvním ještě napolo rozespalý, skutečně žalostný obrázek duševní i mravní

* „Obléhání a zteč Lakhnaú".
** Viz tento svazek, str. 279.

ubohosti: široká ústa, skleslé tváře, neurčité, rozplizlé rysy; v očích podivuhodný výraz nicoty. Na druhém se náš přítel už sebral a rozpomněl se, že je ten hezký a roztomilý Pieper. Je to probuzení a vítězství samolibosti nad úplným zchátráním. První snímek — toť Pieper, jaký *je*, a druhý — jak se *jeví* sobě a všem ostatním. Jenička právem poznamenala, že dostat tak ještě do rukou jeho drama „Co se děje", měli bychom ho celého jako na dlani.

Přikládám Ti zajímavý dokument, který si neoblomní a neodbytní urquhartovci vynutili na ministerstvu obchodu.[286] Mimo nepříznivý stav obchodní bilance v Anglii za poslední 3 roky z něho také uvidíš, kolik peněz nahrabalo *Prusko* za ruské války, a dále, že naše *hanzovní města* jsou na prvním místě mezi zeměmi, jejichž obchodní bilance je *pro*anglická.

Zdá se mi, že dočasné uklidnění krize velice prospívá našim zájmům, myslím zájmům strany. I v roce 1848 přišly v Anglii po prvním uklidnění ve 2 nebo 3 intervalech ještě velmi silné nárazy, a tenkrát vřel kráter už od dubna 1847 atd.

„Neapolská otázka"[120], která hlubokomyslným politikům připravila tolik starostí, se teď docela utěšeně vyřešila zemětřesením. Aspoň to tvrdí přední politikáři z „*Morning Advertiseru*".

Že nezapomeneš poslat „*Guardian*"?

Prosím Tě především, buď opatrný na své zdraví. Přijdou lepší časy a budou klást velké nároky na Tvou tělesnou schránku. Zoceluj ji tedy a dbej, aby neutrpěla úhonu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Apropos. Heinzen říká v posledním čísle svého „*Pionieru*", že když v Německu nabulíkovali 2 sofisté zhlouplým německým dělníkům, že tvoří *zvláštní třídu, protože* zacházejí s *hoblíkem*, bylo prý to ještě pochopitelné, ale že se teď o třídách začíná křičet mezi dělníky na všech schůzích po celé Americe, to prý je už přece jen příliš! Žvaní cosi o zatemnělých masách, které jsou netečné k moudrosti. Proklamuje „revoluci ducha" a proti hlasatelům tříd nový triumvirát: *Goethe, G. St.-Hilaire* a *Karl Heinzen!!!*

Crédit mobilier[66] vyhnal v posledních týdnech své akcie obzvlášť vysoko, když oznámil 25proc. dividendu, kterou tentokrát nepochybně zaplatí z kapitálu.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

113

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 11. ledna [1858]

Milý Frederiku,

„Tažení“[282] atd., jsem dostal. Zajdu v těchto dnech do Muzea a podívám se po těch věcech, o které sis psal.*

V indických záležitostech — hrdina Windham — nastává opět zajímavý obrat. Dojdou-li tento týden, řekněme do středy, ještě bližší podrobnosti, musím o tom něco poslat do „Tribune“.

Ve vypracování ekonomických zásad[270] mě tak hrozně zdržují početní chyby, že jsem si ze zoufalství sedl a honem jsem se znova pustil do algebry. V aritmetice jsem nikdy nebyl doma. Ale oklikou přes algebru do toho zase rychle přijdu.

Tvé zdravotní zpravodajství je příliš zběžné. Chtěl bych znát podrobnosti. Tak například zůstalo ještě nějaké otevřené místo?

V příštím dopise podrobněji.

Tvůj

K. M.

Clausewitze[254] jsem trochu prolistoval v souvislosti s Blücherem. Má všech pět pohromadě a někdy je až vtipný.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 281.

114

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate,
14. ledna 58

Milý Marxi,

přikládám článek*, a přitom mě právě napadá, že jsem nějakým směšným nedopatřením psal pořád Wilson místo *Inglis*; to si už opravíš, teď na to nezbývá čas.

Do úterka udělám ještě nějaká C a skončím „Jezdectvo"**, to musí být dobré heslo, a také trochu delší.

Apropos. Napsal jsi „Coehoorna" (barona)? Jestli ne, tak mám báječný materiál.

Nota bene. Pro „*Katapulty*"*** nemám *žádný* materiál — je prý snad u Ersche a Grubera[205].

Největší hrdinství posádky v Lakhnaú spočívalo v tom, že se musela den co den vypořádat s „podřadným hovězím", které vařily dámy „*bez jakékoli pomoci*". Bylo jistě hodně mizerně uvařené. O Windhamovi mají sice něco „Daily News", ale to nestačí.

Pozdravuji srdečně ženu a děti.

Tvůj

B. E.

* „Vyproštění Lakhnaú".
** V orig. „Cavalry".
*** V orig. „Catapults".

Se zdravím je to dobré. Rány jsou všechny zavřené, už 6 neděl. Heckscher je s celým průběhem velice spokojený, ale omezuje mě ještě v jídle a pití, ne pokud jde o to, kolik smím, ale co smím.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

115

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 15. ledna 58

Milý Marxi,

podle přiloženého dopisu od Harneyho je asi Schramm sotva ještě naživu. Hned jsem Harneymu napsal. Jakmile se dovím něco dalšího, napíšu Ti to.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

116

Marx Engelsovi

do Manchesteru[287]

[Londýn kolem 16.] ledna 58[288]

Milý Frederiku,

patrně jsi od Harneyho také dostal dopis o příteli Schrammovi*. Nebyla naděje na uzdravení. Škoda jen, že se mu poslední dny zkalily — a zavinil to ten tlustý londýnský šosák** — finančními starostmi.

Tvůj článek*** je skvělý a stylem i podáním úplně připomíná ty nejlepší dny „Neue Rheinische Zeitung". Co se týká Windhama, je to asi hodně špatný generál, ale tentokrát měl ten člověk smůlu — u Redanu[289] to bylo jeho štěstí — že velel nováčkům. Vůbec si myslím, že tahle druhá armáda, kterou Anglie obětovala Indům — a nevrátí se z ní ani jeden voják — se co do statečnosti, sebejistoty a vytrvalosti naprosto nevyrovná té první, která je zřejmě téměř celá ztracena. Pokud jde o vliv podnebí na jednotky, dokázal jsem v různých svých článcích — když jsem měl dočasně na starosti vojenskou rubriku — podrobným vyčíslením, že úmrtnost byla nepoměrně větší, než udávaly oficiální depeše.[290] Indie, při tom, co na ni Angličané doplatí na odčerpaných lidech i penězích, je teď náš nejlepší spojenec.

V pondělí půjdu zase do Muzea a pošlu Ti potom — vedle jiných věcí, které jsi chtěl — „*Katapultu*†" z nejlepších pramenů.

* Conradu Schrammovi.
** Rudolf Schramm.
*** „Vyproštění Lakhnaú".
† V orig. „Catapult".

„*Coehoorna*" jsem *ne*napsal, pídit se po vhodných pramenech by mi zabralo mnoho času.

Jsem hrozně rád, že se uzdravuješ. Já jsem už zase 3 týdny užíval všelijaké lektvary a teprve dnes jsem s tím přestal. Příliš jsem to přehnal s prací po nocích, pil jsem přitom sice jenom limonádu, ale zato jsem vykouřil ohromnou spoustu tabáku. Dělám ostatně pěkné pokroky. Tak např. jsem úplně rozmetal celé dosavadní učení o zisku. Při *metodě* zpracování mi velice posloužilo, že jsem si čirou náhodou znovu prolistoval Hegelovu „Logiku" — Freiligrath totiž našel několik svazků Hegela, které původně patřily Bakuninovi, a poslal mi je darem. Bude-li někdy zase čas na takové práce, měl bych velkou chuť na 2 až 3 tiskových arších zpřístupnit prostému lidskému rozumu to, co je *racionální* na metodě, kterou Hegel objevil, ale zároveň mysticky zatemnil.

Ze všech novějších ekonomů jsou nejkoncentrovanějším extraktem hlouposti „Harmonies économiques" pana Bastiata. Jen nějaký ropucháč[99] mohl zplichtit takovou harmonickou šlichtu.

Co říkáš příteli Jonesovi? Stále ještě nechci uvěřit, že se zaprodal. Těžko asi nese svou zkušenost z roku 1848. Při své velké sebedůvěře si patrně myslil, že je s to využít buržoazie, nebo si představuje, že jakmile se Ernest Jones tak či onak dostane do parlamentu, rozhodně nastane obrat ve světových dějinách. Nejlepší je, že Reynolds teď vystupuje ve svých novinách* jako zuřivý odpůrce buržoazie a všech kompromisů — samozřejmě na zlost Jonesovi. Právě tak z pana O'Briena se teď stal nezkrotný chartista za každou cenu. Jediná omluva pro Jonese je poraženecká nálada, která teď v anglické dělnické třídě vládne. Ať už je to jak chce, tímhle způsobem buď sedne na lep buržoazii, nebo se z něho stane renegát. Že se jindy se mnou radil při každé hlouposti, teď se mi ale zrovna tak úzkostlivě vyhýbá, to nesvědčí zrovna o dobrém svědomí.

Přikládám pro Lupuse dopis od Laury a Jenny. Obě děvčata si samozřejmě vzala do hlavy, co prý kdyby sis špatně vyložil, že Lupus dostává víc dopisů. Výslovně mi proto kladla na srdce, abych Ti ohlásil, že příště přijdeš na řadu Ty.

* „Reynolds's Newspaper".

Počkám teď ještě 3 týdny, až se poměry trochu víc přiostří, a pak napíšu panu Danovi, že jen při těch *4 článcích měsíčně* nemohu pro „Tribune" dál pracovat; *6* je minimum. Fakticky teď musím materiál na 2 články zhušťovat vždycky do jednoho, odevzdávám tedy dvojnásobnou práci za poloviční cenu. To přece nejde.

Nebyl v tom ztraceném dopise o Lassallovi* vložen Lassallův a Friedländerův dopis[274]? Z politických důvodů by bylo žádoucí, aby nesešly ze světa.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 277–280.

117

Marx Engelsovi

do Manchesteru[291]

[Londýn] 23. ledna 1858

Milý Engelsi,

dostal jsem: 1. Výtisky „Guardianu"; 2. C („Karabinu" atd.[292]). Nedal jsi mi zprávu, zda jsi dostal můj dopis odeslaný dnes týden, s přílohou pro Lupuse.

Přikládám dopis od Dany, musíš mi ho vrátit, protože jsem na něj ještě neodepsal. Nepříjemné je, že jak pro mne z dopisu vyplývá, jsem těm lidem pořádně dlužen, protože jsem si špatně spočítal své pohledávky a po odeslání „Děla"[253] jsem vystavil novou směnku. Ostatně honorář nedělá ani penny za řádku.

Nová hesla od B, která chce Dana — a pro mne je hlavní, že mu rychle vyrovnám to, co jsem přebral směnkami na Appletona, jinak bych nemohl vystavovat směnky na „*Tribune*" a byl bych úplně na suchu — jsou všechny až na *jednu* výjimku převzaty ze seznamu, který jsi udělal. Pokud jde o tu *jednu výjimku* — *Historie bengálského povstání* — zdá se mi vhodnější rovnou to Danovi odmítnout. Kde sehnat v té krátké lhůtě prameny? Protože se to „musí poslat hned" a „co nejstručnější", byla by práce naprosto neúměrná honoráři a jen by se tím zdrželo vypracování ostatních hesel. Co si o tom myslíš? Hlavní je vojenská stránka, ale celkově, z vojenské i politické stránky, se mi ta věc ještě nezdá dost zralá, aby se dala „poslat hned".

Na chybu v bitvě u Albuery[293], o které se zmiňuje Dana, si nevzpomínám.

Jak mi píše Freiligraht, přijel velký Ernst Dronke z *Paříže* do Londýna; poprvé se hnul z místa kvůli atentátu[294].

Salut.

Tvůj

K. M.

V pařížském zpravodajství „Manchester Guardianu", který jsi mi poslal, byly pěkné věci. Jak to vypadá v Manchesteru s obchodem? Zdá se, že jde všechno líp, než jsme čekali.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

118

Engels Marxovi

do Londýna[295]

Manchester 25. ledna 1858

Milý Marxi,

dopisy došly všechny v pořádku. Napsat „Bengálské povstání“* v požadované době je zhola nemožné a radil bych Ti, abys při téhle příležitosti připomněl panu Danovi, že kdyby byl na naše návrhy a na seznam, který jsme mu poslali, přistoupil dřív, mohl mít všechna ta hesla už dávno. Vždyť může „Bengálské povstání“ zařadit jako „Indické povstání“ nebo nějak jinak. Pokud jde o tu údajnou botu, nemohu to teď zkoumat, protože nemám čas, ale stane se určitě zítra. Ten údaj je převzat z „Brockhause“[293], je tedy snad správný.

Lassallův dopis je ještě tady.

Pro „Blenheim“, „Borodino“ a mnoho dalších mám materiál připravený a v pátek toho dostaneš hromadu, pokud mě indická pošta nedonutí napsat článek, a soudě podle telegrafických depeší se to asi nestane. Na „Bidassou“ atd. se musím teprve podívat. Co ale chce Dana říci tím, že prý *tato hesla* žádal už dřív? Nic o tom nevím.

Že chudák Schramm zemřel v pátek týden, to Ti asi napsal Harney. Podrobnosti ještě neznám. Napsal jsem Harneymu, jestli najde nějaké věci s Tvým nebo mým rukopisem, ať je vezme a schová pro nás — dopustit tak, aby něco takového padlo do rukou panu Rudolfovi**, z kterého se stal hotový Prušák, to by ještě scházelo!

* Viz tento svazek, str. 293.
** Rudolfu Schrammovi.

Nebyl bych si pomyslel, že to Schramma vážně zachvátí dřív než brzy zjara. Chudák, co jsem byl tam, skvěle se bránil nemoci, a zdá se, že až do konce. Naše stará garda za to dlouhé mírové období hodně prořídla!

S obchodem to tady vypadá velmi nejistě. Každý druhý týden nějaký pokus, aby se u bavlny dosáhlo zvýšení; využije se momentu, kdy někteří přadelníci musejí nakoupit. To se podaří na 3—4 dny, pak zase ceny klesnou. Celkově jsme teď $^5/_8$ penny nad nejnižším bodem. Tady je to podobné. Jak to na 14 dní uvázne a ceny se pořádně stlačí, jdou indičtí a levantští kupci na trh a tím vyvolají ve všem zdražení; pak už nechce nikdo kupovat a ceny zase ponenáhlu klesají. Ještě to zdaleka není to pravé. Přádelníci jedou na plnou pracovní dobu, ne proto, že by byla opravdu poptávka, ale protože to dělají jiní a protože omezené pracovní doby mají už po krk. Vcelku se situace přadelníků zhoršila tím, že se zmenšil cenový rozdíl mezi surovou bavlnou a přízí. Němci kupují ještě velice málo. Rozhodně to tady nevypadá zatím nijak skvěle, obchod pořád nějak vázne, protože je snaha vynutit si vyšší ceny, a když se to nedaří, řekne se, že nálada na trhu se zlepšila. Čerta se zlepšila!

Příloha pro Lupuse udělala starému pánovi velkou radost a moc se s ní pyšnil. Mám od něho pisatelky* srdečně pozdravovat. Ostatně minulý týden jsem ho skoro ani nespatřil, minuli jsme se a potom dostal nějaký nervový tik.

Pozdravuji mnohokrát rodinu.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Jenny a Lauru Marxovy.

119

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 28. ledna 1858

Milý Mouřeníne,

přikládám 3 hesla od písmene B*. Chtěl jsem dnes zpracovat pokud možno ještě Windhama**, ale za prvé jsou podrobnosti ještě velmi nejasné a tak se rozhodně musí vyčkat oficiální zprávy, protože se zatím všechno ututlává — a za druhé jsem dnes odpoledne neměl čas — stěží jsem stačil znovu projít ta 3 hesla; jsem také hrozně nachlazený a netroufal bych si jít dnes večer ve 12 hodin do města a dopis podat. Řekni Danovi, že je materiál ještě neúplný.

Poslal jsi Danovi můj seznam k C? Pokud ne, udělej to *teď*, aby mohl včas odpovědět, jeho C je zase směšně neúplné.

„Borodino" se bohužel nedalo udělat kratší, doposud se totiž bitva líčila naprosto falešně.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Berma", „Blenheim", „Borodino".
** „Windhamova porážka".

120

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 28. ledna [1858]
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Frederiku,

tuhá zima, která tady nastala, a *naprostý nedostatek uhlí v naší domácnosti* mě nutí — i když se mi nic na světě tak neprotiví — zase Tě vydírat. Odhodlal jsem se k tomu jen na silný nátlak zvenčí. Žena mi názorně vyložila, že vzhledem k zásilce z Jersey, která došla dřív než obvykle, ses přepočítal, a tento měsíc nepošleš proto nic, pokud sám zvlášť nenapíšu; že dala do zastavárny svůj šál atd. atd., že si neví rady. Zkrátka *musím* napsat, a píšu tedy. Opravdu, potrvá-li dál tahle situace, raději bych se viděl 100 sáhů pod zemí, než pořád takhle vegetovat. Stále být druhým na obtíž a ještě se ustavičně soužit těmi nejtitěrnějšími malichernostmi, to je natrvalo nesnesitelné. Sám osobně se mohu toho zbavit tím, že se plně zabývám obecnými záležitostmi. Má žena ovšem nemá žádné takové útočiště atd. atd.

Dnes přišla Lassallova kniha[190], stála 2 šil., ne za knihu, ale za dopravné. To jí zaručilo špatné přijetí. Dva svazky, každý 30 archů. Jen jsem do ní nahlédl. Ten člověk v předmluvě nalhává veřejnosti, že se knihou obíral už od roku 1846. Je zřejmě úplně starohegelovská. Při výkladu a srovnávání míst mu jistě pomohla právnická zběhlost v hermeneutice. Uvidíme, ačkoli na čtení je ta věc příliš tlustá.

Pan Pieper také napsal a sdělil mi zajímavé tajemství, že za

svého pobytu tady trpěl „břišními obtížemi", a proto nám „možná" připadal nudný.

Spiknutí Orsiniho atd.[294] asi zmaří chystanou pruskou amnestii[296]. Předevčírem tady policie *o půlnoci* násilím vtrhla do Orsiniho bytu a donutila služebnou, aby s ní šla do Scotland Yardu, kde ji vyslýchal pan Richard Mayne a francouzští tajní. Tento kousek, který pana Pama kompromituje, měl pramalý výsledek, už proto, že Martin Bernard má v rukou všechny dopisy, které po Orsiniho zatčení došly na něho do Londýna, zatímco všechny ostatní *spálil*, než odjel z Londýna.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

121

Marx Engelsovi

do Manchesteru[297]

[Londýn] 29. ledna 1858

Milý Frederiku,

dostal jsem ta 3 hesla od písmene B*. To je výborné, že jsi „Borodino" udělal delší. Jestliže mají pánové tak rozměrné sloupce a tak mizerně platí, je proti tomu jediný prostředek — roztahovat hesla. Až dojdeš k „Jezdectvu"**, naškrábeš toho doufám co nejvíc, abych těm mizerům nebyl už nic dlužen.

Ve Francii se to krásně vyvíjí. Chlad, s jakým přijali ti kramáři atentát[294], vyvedl toho hocha*** z míry. Tajemství této jejich lhostejnosti spočívá nejspíš v tom, že mnozí z nich si v hloubi duše přejí, aby jim nějaká nenadálá politická událost pomohla z úzkých. Banka, diskontní sdružení atd. prodloužily většině těch lidí jejich směnky, a to na Boustrapův[57] příkaz. Jenže co se vleče, neuteče. Značná část francouzských buržoů očekává s obavami den splatnosti, když vidí, že obchodní krach je nevyhnutelný. Octli se asi ve stejné situaci, v jaké byl Boustrapa *před* státním převratem. Ti proklatci se proto horlivě chopí jakékoli politické záminky — právě tak jako před 10 lety — aby se z toho dostali se ctí. Boustrapa to vystihl a chce si teď zahrát na „despotu" jako takového. Uvidíme. Jestli se spolehne na Magnana, Castellana atd., zůstane osamocen.[298]

Ve své ekonomické práci[270] jsem teď došel k bodu, kde bych od Tebe potřeboval určité praktické poučení, protože v teoretic-

* „Berma", „Blenheim", „Borodino".
** v originále „Cavalry".
*** Napoleona III.

kých spisech se o tom nic nenajde. Totiž o *oběhu* kapitálu — čím se liší v jednotlivých podnicích; jak působí na zisk a ceny. Velmi bych uvítal, kdybys mi o tom něco pověděl.

Pan Lassalle v předmluvě k

„Filosofii Herakleita Temného z Efesu" říká mimo jiné:

„Už začátkem roku 1848 byla" (ta práce) „až na nepatrnou část hotova a právě jsem se chystal ji dokončit, ale zájem jiného druhu mě tenkrát náhle strhl v oceán praktických bojů — neboť v každém směru jsou stále pravdivá slova Sofoklova: ‚*πολλὰ τὰ δεινὰ κοὐδὲν ἀνδρώπου δεινοτερον πὲλέ*'* — a skoro 10 let mi nedovolil dílo dokončit."

Sofoklův verš překládá Lassalle do němčiny patrně takto: „Neexistuje strašnější a hanebnější *ženská* než hraběnka Hatzfeldtová!"

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinĕnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Mocného sic je mnoho, však člověk všeho je mocnější." (Sofokles' „Antigona", 1. dějství, 1. stasimon.)

122

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 30. ledna 1858

Milý Marxi,

dostal jsem dnes ráno oba Tvé dopisy najednou a v příloze Ti posílám pětilibrovou bankovku. Bohužel peněz mám teď sám velice poskrovnu, a Schramm mě začátkem ledna pumpnul o pět liber — odmítnout bylo za daných okolností nemožné, ovšem dostal jsem se tak do ještě větší tísně. „Windham"* bude hotov do úterka.

Apropos, pošli mi nový opis seznamu hesel, od písmene B, které žádá Dana (původních i těch, které teď objednal dodatečně), ten svůj jsem někam založil.

Co je s „Táborem", „Katapultami" a „Roznětkami"** (perkusními)[283]?

Bonaparte nebyl sice při atentátu[294] zasažen, ale potrefilo to K. Heinzena. Vzpomínáš si, jak v roce 1849 [illegible] velkou nálož, a roztrhly se proto na spoustu malých úlomků, které měly všechny jen nepatrnou působivost. Ti [illegible]

stříbro, kolik se ho jen vejde, a výsledkem je krupobití drobných, téměř neškodných střepů. Dr. Larrey můj názor potvrdil. Tolik o Heinzenovi.

21. t. m. došlo v Boulogneském lesíku k novému pokusu o zavraždění Bonaparta, a to pistolí; toho člověka chytili, dřív než stačil stisknout spoušť. Celá věc se ututlala. Jakmile budu moci postrádat příslušné číslo „Guardianu", dostaneš je.

Objednám „Cent jours" od Charrase[299]. Nemohli bychom do Ameriky psát literární kritiku? Článek o té knize by byl jistě zajímavý a nedal by mnoho práce.

Mnoho pozdravů Tvé ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

123

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 1. února 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Frederiku,

5 liber došlo. Z toho, že jsi dostal dva dopisy najednou, jeden odeslaný ve čtvrtek, druhý v pátek, je vidět, že dopisy emigrantů pošta zadržuje, prohlíží atd.

Nová hesla od písmene *B* jsou tato: „*Bidassoa*" (bitva), „*Blenheim*" (totéž), „*Barma*" (válka), „*Bomarsund*" (obléhání), „*Borodino*" (bitva), „*Brescia*" (zteč), „*Předmostí*"*, „*Bülow*"[300], „*Budín*" (obléhání), „*Beresford*", „*Berma*". Dana se mýlí, když říká: „o většinu z nich jsem Vás žádal už dřív". Zaměňuje *Tvůj* seznam k *B* se *svým*. Sám objednal pouze:

„Barbette", „Bašta", „Bodák", „Barclay de Tolly", „Baterie", „Bitva", „Bem", „Bennigsen", „Berthier", „Bernadotte", „Bessières", „Bivak, „Kryt"**, „Blücher", „Blum", „Bolívar", „Bomba", „Bombardýr", „Bombardování", „Bombarda (Odolnost proti bombám, Bombardovací loď") „Bonnet", „Bosquet", „Bourienne", „*Vojenský most*"*** (pontonový), Brown (Sir George), „Brune", „Bugeaud". (To všechno ten osel dostal.)

„*Katapultu*"† (není toho moc) mám pro Tebe hotovou. Také

* V orig. „*Bridge-head*".
** V orig. „Blindage".
*** V orig. „*Bridge*".
† V orig. „*Catapult*".

většinu „*Tábora*“* (ale musím se ještě podívat do *Wachsmuthovy* „Hellenische Alterthumskunde“ na řecký tábor a v de Wettovi[301] na židovský). Ta věc o *perkusní roznětce*[283] je obšírná, protože se přitom musí vyjmenovávat nejrůznější druhy puškových zámků atd. Už bych byl to povídání dokončil, kdyby do toho nepřišel Dana s novým příkazem. Pošlu Ti ty hlouposti najednou. Kromě toho, kdykoli jsem v Muzeu, musím vždycky projít takovou spoustou materiálu, že se ani neohlédnu, a už se končí (teď jen do 4 hodin). A k tomu ještě cesta tam. Tak se ztratí plno času.

„Herakleitos Temný“ od Lassalla Jasného je v podstatě hrozně ubohá slátanina. U každého z mnoha obrazů, na nichž si Herakleitos ujasňuje jednotu kladu a záporu, se do toho vloží Lassalle a dá nám při té příležitosti k lepšímu nějaké místo z Hegelovy „Logiky“, která touhle procedurou příliš nezískává. Bere to zeširoka jako školák, který má na dané úloze dokázat, že už má „podstatu“, „jev“ i „dialektický proces“ v malíčku. Jestliže se školák pustí do takových spekulací, můžeme být ujištěni, že stejně dokáže rozvíjet myšlenkový proces jen přesně podle předepsaného receptu a posvátných forem. Přesně tak i náš Lassalle. Ten chlapík si chtěl zřejmě na Herakleitovi ujasnit Hegelovu „Logiku“, a jako by se toho nemohl nabažit, opakoval tuto proceduru znovu a znovu. Svou učenost náramně vystavuje na odiv. Ale každý znalec ví, jak je to laciné sestavit takovou výstavu citátů, když má člověk čas a peníze a když se mu jako panu Lassallovi posílá ad libitum přímo do domu celá bonnská universitní knihovna. Je vidět, jak si ten chlapík připadá hrozitánsky důležitý v tom filologickém pozlátku a že se pohybuje vskutku s grácií člověka, který má na sobě poprvé v životě módní šaty. Protože většině filologů *chybí* spekulativní způsob chápání, který u Herakleita převládá, má každý hegelovec tu nespornou výhodu, že rozumí tomu, čemu filolog nerozumí. (Bylo by ostatně také divné, kdyby se někdo tím, že se naučí řecky, stal filosofem *v řečtině*, když jím není *v němčině*.) Místo aby to prostě považoval za samozřejmé, častuje nás pan Lassalle v jakémsi rádoby lessin-

* V orig. „*Castrum*“.

govském stylu. Proti nesprávnému výkladu filologů, nesprávnému z věcné neznalosti, uplatňuje rozvláčnou právnickou manýrou Hegelův výklad. Takže máme dvojí požitek, jednak že se tu před námi široce a dlouze konstruují dialektické finesy, které jsme už skoro zapomněli, a za druhé, že se nám to „spekulativní dědictví" předvádí jako zvláštní filologicko-právnický ostrovtip a učenost pana Lassalla proti nespekulativním filologům. Ostatně ačkoli se ten chlap chlubí, že Herakleitos byl až dosud knihou se sedmi pečetěmi, nedodal v podstatě *absolutně nic nového* k tomu, co říká Hegel v „Geschichte der Philosophie". Rozvádí to jen do podrobností, a na to by ovšem byly úplně stačily dva tiskové archy. Tím spíš ho ani nenapadá, aby prozradil nějaké vlastní kritické myšlenky o dialektice. Kdyby se vytiskly všechny zlomky Herakleita, zaplnily by dohromady sotva půl tiskového archu. Jen chlapík, který tiskne knihy na účet té strašné ženské*, si může dovolit pustit do světa pod takovou záminkou 2 svazky o 60 arších.

U „Herakleita Temného" je jeden výrok, kterým chce vysvětlit, jak se všechny věci převracejí ve svůj opak, a říká :„Tak se zlato mění ve všechny věci a všechny věci se mění ve zlato." Zlato, říká Lassalle, jsou tady peníze (to je správné) a peníze hodnota. Tedy něco ideálního, všeobecnost, jedno (hodnota), a věci něco reálného, zvláštnost, mnohé. Tohoto překvapujícího poznatku používá k tomu, aby dal nahlédnout do svých objevů v ekonomické vědě. Co slovo, to kopanec, ale přednesený s úžasnou domýšlivostí. Už z této jedné poznámky vidím, že ten člověk hodlá podat ve svém druhém veledíle hegelovský výklad politické ekonomie.[302] Pozná ke své škodě, že je něco docela jiného dostat vědu kritikou nejprve na takový stupeň, aby se mohla pojímat dialekticky, než aplikovat abstraktní, hotový systém logiky na mlhavé představy o takovémto systému.

Ale jak jsem Ti psal hned po jeho prvním samolibém dopise, starohegelovci i filologové měli jistě radost, že objevili tak starosvětské ledví u mladého člověka, který je považován za velkého

* hraběnky Hatzfeldtové.

revolucionáře. Mimoto se lichotí a poklonkuje na všechny strany, aby si zajistil příznivé přijetí. Jakmile ten šmejd prolistuji, také Ti ho pošlu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

124

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 8. února 1858

Milý Mouřeníne,

minulý týden mi tu a tam nebývalo dobře, patrně tu zbyl ještě nějaký docela nepatrný pozůstatek mé dřívější nemoci, ovšem příliš slabý, než aby mě to mohlo popadnout doopravdy; mám z toho teď všelijaké drobné trápení — neobyčejně citlivou pokožku, špatně se mi hojí rány, podebírají se mi prsty a podobné protivné maličkosti. Naštěstí už tu není sebemenší náběh ke krticím, takže toho se bát nemusím. Tyhle hlouposti, které jsou mimochodem zřejmě z nachlazení, mě teď asi budou občas trápit, dokud nepojedu zase do mořských lázní. Prozatím musím být ještě opatrný. Jako úlevný prostředek mi ostatně slouží hemoroidy, které se po mém návratu poněkud zhoršily. To pomůže pokaždé okamžitě, ale pár dní nejsem potom s to sedět jinak než na koni. Proto jsem se minulý týden neozval a od pondělka jsem nic neposílal. Většinou jsem mohl večer jedině *ležet*. Ale teď už nachlazení ustupuje natolik, že jsem zas včera dokázal ujet v sedle 28 mil, a zítra se do toho znova můžeme pustit.

Herakleita Temného bral asi pan Lassalle v podstatě dost na lehkou váhu. Lupus se moc pobavil, jak jsi vylíčil jeho metody, bylo to pro něho zadostiučinění, že to s hellenistickou učeností toho pána není nijak zvláštní. Až ta kniha přijde, dám mu ji, aby si ji prostudoval.

Přítel Belfield dnes opět kandidoval do městské rady a slavně propadl. 196 hlasů proti jeho 143.

Mám doma ještě pár „Guardianů“ s pěknými příspěvky z Paříže, pošlu Ti je v těchto dnech.

Mnoho pozdravů rodině. Na pátek budou zase nějaké věci pro „Encyklopedii“.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

125

Marx Engelsovi

do Manchesteru[303]

[Londýn] 10. února [1858]

Milý Engelsi,

ten hlupák Dana mi (v dopise, který Ti pošlu později, a kde ponechává otevřenou otázku, zda bude či nebude honorována směnka, kterou jsem vystavil koncem prosince) píše mimo jiné: „V hesle ‚*Dělostřelectvo*'*, když mluvíte o výzbroji pruské armády, používáte výrazu *seam*-horses; co to je? V žádném slovníku to nemohu najít." Hned mi na to odpověz, abych to ještě v pátek mohl tomu hlupákovi napsat.

Tušil jsem, že nejsi zcela ve své kůži. Jenom buď opatrný. Moc ses spouštěl v ten manchesterský „čas bouře a kvasu". Příště napíšu víc.

Tvůj

K. M.

Poslal Ti taky drahý Harney ten svůj „*Nezávislý*" nesmysl?** Kdopak asi slepil ten smyšlený Schrammův životopis? Podle Harneyho byl celebrated poet*** Freiligrath, vedle něhož se Engels Esq.† vyjímá tak komicky, vydavatelem „Revue der Neuen Rheinischen Zeitung".

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* V orig. „*Artillery*".
** „Jersey Independent".
*** slavný básník.
† Esquire.

126

Engels Marxovi

do Londýna[304]

Manchester 11. února 1858

Milý Mouřeníne,

Dana neumí číst — je tam *team*-horses, tj. tažní koně, koně zapřažení před dělo nebo lafetu, kterou táhnou. Výraz team se v hesle i jinak vyskytuje hodně, a jestliže Dana chce nějakou autoritu, ať si přečte stať „Dělostřelectvo" v „Britské encyklopedii".

Dnes bohužel nemohu poslat nic. Včera jsem se dal zlákat a jel jsem na nějakou štvanici, kde chrti štvali zajíce, byl jsem 7 hodin v sedle. Vcelku mi to sice báječně svědčilo, ale zdržel jsem se tím v práci a s těmi rozepsanými věcmi — „Barmou" atd. nejsem ještě tak daleko, abych si mohl myslet, že budou dnes večer včas hotové. „Barma" je hrozně protivná, přečteš tlusté knihy a stejně z toho neuděláš nic kloudného, poněvadž heslo musí být docela kraťoučké. Zato na „Jezdectvu"* si přijdu na své. Dana dostane celého Griesheima, všechno, co tam o té věci je.

Lupus hodlá patrně nechat pití, 4krát jsem ho hledal v jeho oblíbené hospodě Chatsworthu a z toho jsem ho tam zastihl jen jednou. Protože tam chodím jen kvůli němu, je to pro mne velká ztráta času a bude třeba to udělat jinak.

Tu pitomost drahého Harneyho mi taky poslali. Hlavní vinu na tom má nejspíš Harro Harring, který je na Jersey (i když jsem ho tam nikdy neviděl). Krefeld je vylíčen božsky. Pravý starý Harney. Ze Schrammovy smrti udělal zase velké melodramatické

* V orig. „Cavalry".

představení, a G. J. H.* v něm samozřejmě hraje hlavní roli. Celá ta záležitost, pohřeb a všechno, jeho dopisy nadepsané: Spěchá! Neprodleně! atd., a k tomu ještě výzva, abych přijel na Jersey a figuroval taky mezi těmi ropucháči[99] a Waschlapskými[305], celá ta záležitost se mi protiví. Je to ubožácký, malicherný špinavec, na Jersey je úplně na svém místě, a kromě toho je celý šťastný, že si na sebe upletl tiskový proces pro pomluvu feudálního pána na Jersey, Fr. Godfreyho.

Jones páchá zřejmě také pěkné věci. Tlustý Livesay, kterého udělal předsedou své konference[261], je ničemný maloburžoa, který přísahá na Mialla a který už v roce 1842 vyvolal rozkol kolem plného volebního práva, když se odtrhli všichni ti maloburžoové.[306]

Ale to nic! Pan Bonaparte pracuje pro nás. Nic lepšího si ani nemůžeme přát, než jak ten to vede. Espinasse ministrem vnitra, to už přestává všechno. A k tomu ještě taková hloupost, dát otisknout ty přípisy.[307]

Jinak aby sis neudělal nesprávnou představu o mém zdravotním stavu, musím Ti říct, že jsem včera se svým koněm přeskočil hliněný násep a plot vysoký 5 stop a několik coulů, nejvyšší skok, jaký se mi kdy podařil. Takové výkony, má-li je člověk dělat s potěšením, předpokládají ovšem úplně zdravé údy. Pruskému jezdectvu už předvedeme nějaké to jezdecké umění, až se zase vrátíme do Německa. Ti pánové mě jen tak snadno nedostihnou, mám teď hodně cviku a zlepšuji se den ode dne, časem si i pověst vydobudu. Ale opravdu drsné stránky jízdy na koni v obtížném terénu poznávám teprve teď, není to vůbec nic jednoduchého.

Posílám mnoho pozdravů Tvé ženě a dětem. Do pondělka rozhodně přijdou nějaké články. S Indií vyčkáme myslím ještě na další poštu, ledaže bychom dostali hodně zajímavé podrobnosti.

Tvůj

B. E.

* George Julian Harney.

Ten Engels Esq.* vypadá opravdu komicky. Harneymu nikdy nezapomenu, že *Esq.* je to nejlepší, co o mně dovede říct. Strašné hovado!

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Esquire.

127

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 14. února 1858

Milý Engelsi,

slíbil jsi mi, že pošleš „*Guardian*". Čekal jsem ho tedy na dnešek, protože jedinou náplní článků je teď Francie, a těm lidem je pár klepů a anekdot milejší než fůra myšlenek. Slíbená čísla přijdou možná zítra, ale žádám Tě snažně, napříště mi posílej věci vždycky na čtvrtek nebo nejpozději na pátek. *Po* odesílacím dni mi samozřejmě nejsou k článkům nic platné.

Budu teď 3 dny jako na jehlách, dokud se nedovím, bude-li či nebude honorována moje směnka, kterou patrně odsud odeslali teprve několik týdnů potom, co jsem ji vystavil. V nejlepším případě nebudu moci na „*Tribune*" vystavovat směnky za články, které jí posílám, dokud se ta záležitost s Appletonem neurovná. Dokonale jsem se přepočítal v odhadu zboží, které jsem mu poslal. Kromě toho o jednom delším hesle o „*Bolívarovi*" má Dana pochybnosti, je prý napsáno „zaujatě", a žádá ode mne prameny. Ty mu samozřejmě mohu dát, i když je to divný požadavek. Pokud jde o tu zaujatost, trochu jsem ovšem vybočil z tónu encyklopedie. Přihlížet k tomu, že se ten nejzbabělejší, nejpodlejší, nejmizernější lump oslavuje jako Napoleon I., to už bylo přespříliš. Bolívar je pravý Soulouque.[308]

Blahopřeji Ti k Tvým jezdeckým výkonům. Jen nedělej žádné krkolomné skoky, vždyť se brzy naskytne významnější příležitost riskovat krk. Tomuhle koníčku holduješ zřejmě náramně. Rozhodně si ale nemyslím, že právě jezdectvo je obor, kde Tě Německo nejvíc potřebuje. Dovoluji si taky zapochybovat o tom, že by

Tvému zdraví prospívalo jakékoli přepínání. Mně aspoň lékaři tvrdí, že při jakékoli námaze musí být pro Tebe po nějaký čas pravidlem aurea mediocritas.

Ta historie s Bonapartem[214] znamenala i pro zamýšlenou pruskou amnestii[296] hrozný konec. Jinak Ludvík jen kopíruje svého údajného strýce[309]. Ve skutečnosti je nejenom Napoleon Malý ve smyslu Victora Huga,[310] jako protiklad Napoleona Velikého, ale podivuhodně ztělesňuje malost velkého Napoleona. Díval jsem se do Cobbetta, ročník 1802—03, a vidím, že „doupě úkladných vrahů" a to všechno stojí doslova v tehdejším „*Moniteuru.*"[311] Mezi jiným najdeš v „Moniteuru" z 9. srpna 1802 doslovně toto:

„Anglická vláda buď schvaluje a trpí tyto veřejné i soukromé zločiny — a pak nelze říci, že takový postup se shoduje s britskou šlechetností, civilizací a ctí; anebo těmto zločinům nemůže zabránit, a pak si nezaslouží název vláda. Zejména nemá-li prostředky, aby učinila přítrž *vražd*ám a pomluvám a ochránila *sociální pořádek.*"

Salut.

Tvůj

K. M.

Pokud jsi *zbývající* čísla „Guardianu" ještě neposlal, pospěš si, abych je měl do pondělka a další do pátku.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a angličtiny

128

Engels Marxovi

do Londýna[312]

[Manchester] 18. února 58

Milý Mouřeníne,

tento týden jsem se Ti den za dnem chystal napsat, a ne a ne se k tomu dostat, protože neustále stoupaly ceny. Vzpomeň si, co jsem Ti říkal,* že 6 pencí za orleánskou bavlnu střední jakosti je nejvyšší cena slučitelná s plnou pracovní dobou. $^{7}/_{8}$ všech přádelníků teď při $5\,^{3}/_{4}$ pence za orleánskou střední jakost přešlo na plnou pracovní dobu, a tahle hloupost má za následek, že z pouhopouhé netrpělivosti vyhnali střední orleánskou na $7\,^{3}/_{4}$ pence! Příze a tkaniny samozřejmě nestouply stejnou měrou; továrníkovi se rozdíl mezi cenami suroviny a jeho hotovým zbožím snížil pod výrobní náklady, a teď ti hlupáci chtějí udělat to, od čeho neměli nikdy upustit — přejít znova na zkrácenou pracovní dobu!

„Guardiany" odejdou dnes současně.

Tvá směnka byla doufejme honorována. Je to už přece tak dlouho, co jsi ji avizoval, a tak by Ti byli jistě už dávno napsali, kdyby snad zamýšleli ji vrátit.

Přikládám zase něco menšího pro Danu.** Jestli ten chlap za své mizerné 2 dolary začne ještě žvanit, zaslouží, aby se mu to řeklo od plic. Nemůže rozhodně očekávat víc, než co mu odevzdáváme my — velice často samostatné práce místo ubohých kompilací, které dostává od jiných. Došlápni na něho, ať líp zaplatí, a potom

* Viz tento svazek, str. 248.
** „Katapultu", „Tábor".

že uvidíme. S „Badajozem“[293] mě ten nešťastný „Brockhaus“ skutečně uvedl v omyl.

„Barma“ je velmi pracné heslo. Nemůžeš převzít „Bülowa“[300] a „Beresforda“? Nemám tady podklady k životopisům a hlavní vojenské údaje Ti mohu dodat.

O jízdě na koni Ti napíšu někdy jindy. Co chceš, je to v podstatě materiální základna celých mých vojenských studií. Ten prašivý Bonaparte připadá ropucháčům[99] jako hrdina, protože sice jen obstojně, ale elegantně jezdí na koni, a přitom je tady dost svědků, kteří vědí, že skáče dost průměrně a uhne před leckterou překážkou, přes niž moje maličkost jede bez zaváhání. Jízda na koni je mimoto jediná fyzická dovednost, v níž jsem to dotáhl alespoň na průměr, a k tomu ještě právě cválání i skok mě tou špetkou nebezpečí (pravděpodobnost 1 : 10 000) neodolatelně lákají. Ostatně buď klidný, vaz si zlomím docela jinak než pádem s koně. Mnoho pozdravů celé rodině.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinĕnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

129

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. února 1858

Milý Engelsi,

přikládám dopis od Lassalla, zajímavé je v něm to místo o Rudolfu Schrammovi. Pokud píše o mé „logice", je to jednoduše tak, že mi *nechce* rozumět. Naznačil jsem mu prostě, že jsem mu *ne*psal, protože věci došly až tak daleko, že bylo nutné ústní vysvětlení, aby se mohlo pokračovat v písemném styku. Ve skutečnosti jsem toto choulostivé místo napsal velice diplomaticky.

Odpověděl jsem mu přirozeně, aby se poohlédl u berlínských nakladatelů. Mám v úmyslu vydat tu věc v *sešitech*[313], protože nemám ani čas, ani peníze, abych ji mohl v klidu celou dokončit. Tímto prvním způsobem utrpí asi forma. Pro rozšiřování je to rozhodně lepší. Spíš se také najde nakladatel.

Pokud jde o ty mizerné Yankee, byl bych samozřejmě strašně rád napsal pánům Danovi i Appletonovi, aby mi oba ráčili... Ale věci se mají zkrátka takto:

Přebral jsem směnkami vystavenými na Appletona 20 liber šterlinků. Podle mého výpočtu jsem na vystavených směnkách přebral nejvýš za 5 liber. Nemohl jsem to udělat jinak, protože se musela zaplatit část účtů splatných koncem prosince. Dobrá. A teď pan Dana napsal 20 liber — právě zítra jsem na ně měl vystavit směnku na „*Tribune*" — prozatím na běžný účet „*Tribune*", a tak mi uzavřel veškeré zdroje až do té doby, než se Appletonovi pošle rukopis a ta sekyra se vyrovná. Do té doby jsem tedy v bryndě. Jakmile se tomu Appletonovi zaplatí ve zboží, a já tedy budu moci

zase otevřít stavidla na „*Tribune*", jsem pro to, aby se celý Appleton poslal k vodě — zvlášť kdyby vídeňská „Presse" souhlasila s mým návrhem na jeden článek týdně z oboru financí.[274] Rozhodně by se podle mého názoru Dana a Appleton vzpamatovali, už kdyby se jim pohrozilo, že přestaneme posílat články, a přimělo by je to nabídnout lepší honorář. Ale takhle manévrovat se dá teprve tehdy, až budu z téhle bryndy venku. Jestli ti padouši vzali „Bolívara", má se ještě podle mého výpočtu poslat 30—32 sloupců. Do té doby doslova visím ve vzduchu. Mimoto ti bídáci vědí, že mě teď mají v moci. Tedy pokud možno nepsat stručně — ovšem aby to zase nebylo rozvleklé — to je všechno, oč se teď musíme snažit.

Co se týče „Bülowa"[300] a „Beresforda", mohu životopisnou část napsat, ale *Ty* napiš *celou vojenskou, anglicky*, aby se tahle hesla nelišila od ostatních. Kromě toho jenom body mi tady nejsou nic platné, abych je mohl rozvést, musel bych ještě studovat — a to teď není možné. Jakmile budeš hotov s B, dej se do „Jezdectva"*, tím se dluh odpracuje.

Taková je, hochu, situace. Naštěstí se teď venku ve světě děje hodně radostných věcí. Jinak, osobně, vedu myslím ten nejsmutnější život, jaký si člověk může představit. Ale to nic! Lidé, kteří usilují o věci obecné, nemohou udělat větší hloupost než se oženit a tak se vydat všanc malicherným trampotám domácího a soukromého života.

Copak teď asi říká chrabrý „*Guardian?*" Pomsta Milnera Gibsona a Brighta je opravdu klasická.[314] Mezi námi, myslím, že Pam měl „*důvod*" k demisi své vlastní vlády a že všechny ty zdánlivé chyby, které vedly k tomuhle výsledku, si promyslel předem.

Z dokumentu uveřejněného nedávno v „*Moniteuru*" vychází najevo, že zásoby zboží nahromaděné ve skladištích francouzských celnic jsou ve srovnání s rokem 1856 a 55 obrovské, a dopisovatel „*Economistu*" říká přímo, že Bonaparte vybídl banku, aby na ně poskytovala půjčky, a tak umožnil jeho majitelům, aby je poslali zpátky. Ale s příchodem jara se musí dát na trh, a potom nepochybně nastane ve Francii *krach*, a po něm bude následovat krach v Belgii, Holandsku, Porýnském Prusku atd.

* V orig. „Cavalry".

V Itálii je hospodářská situace opravdu strašná. Vedle průmyslové krize je v tísni zemědělství. (Podle závěrů zemědělského kongresu ve Francii je i tam situace v zemědělství velmi těžká. Kongres prohlásil, že při 17 francích za hektolitr pšenice nemohou prosperovat.)[315]

Když se to tak vezme, rozrýpala to krize jako zdatný starý krtek.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

130

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 24. února 1858

Milý Mouřeníne,

přikládám pětilibrovku*, včera se mi ji bohužel nepodařilo sehnat, jinak bys ji byl dostal o 24 hodin dřív, a heslo „Brescia". Od B zbývá teď poslat už jen „Barmu" (je zpoloviny hotová — zprávy o poslední válce se těžko shánějí) a „Bomarsund", potom ty dva životopisy. Pokud jde o ně, k „Beresfordovi" mohu potřebný materiál sehnat brzy, ale s „Bülowem"[300] jsem v rozpacích, protože absolutně nevím, kde splašit nějakou dobrou knihu o osvobozovacích válkách. Jeho rozhodnost u Grossbeeren zasluhuje uznání (udeřil na Francouze proti Bernadottově vůli) a vítězství u Dennewitzu je opravdu pozoruhodné, 40 000 Prusů porazilo 70 000 Francouzů. Ale ještě se po něčem poohlédnu. Jakmile bude to zatracené B hotové, pustím se do „Jezdectva".**

Podle mého názoru bychom se neměli vzdávat Appletona, ledaže bychom museli odjet na kontinent. Práce pro encyklopedii je mi velice prospěšná, a koneckonců postupuje ta věc tak zvolna, že nebýt té krušné finanční situace, dala by se udělat docela pohodlně. Ale rozhodně se ta otázka musí postavit ostře, jakmile to jen okolnosti dovolí — buď, anebo; i já si myslím, že to rázem pomůže.

Veliký Lassalle může být za těchto okolností velmi užitečný. Pokud jde o Ekonomii, zařídí doufám, co bude třeba, a s vídeňskou „Presse" také. Tu zřejmě úplně pustil z hlavy, o těch finančních

* V orig. proškrtnuto: R/J 56641, Manchester, 16. ledna 1857.
** V orig. „Cavalry".

článcích jsi mu přece psal už dávno. Jeho dopis si tu ještě nechám, chci ho ukázat Lupusovi, stejně jsi už na něj odpověděl.

Ta ironie dějin, že pánové Gibson a Bright oznamují panu Pamovi jeho demisi, je překrásná. Co tomu říká „Guardian", to hned uvidíš, protože Ti dnes posílám 3 čísla. Jinak si chce Pam asi úplně zavřít cestu zpátky — to pronásledování ubohého malého knihtiskaře* v Londýně, nahánění do lapáku v Birminghamu (viz předvčerejší „Sun", povedený kousek) a jiné příklady nadbíhání Bonapartovi jsou na denním pořádku a musejí přece nakonec Johna Bulla rozzuřit.

V Itálii to snad přece jen nevypadá tak špatně. Naříká se sice, že pohledávky se splácejí pomalu, ale vcelku to není horší než tady ve vnitřním obchodě. Nemáme o mnoho víc prošlých položek, než kolik jich v Itálii vázne jindy. Také zas ti mládenci dost čile objednávají. Naše zboží není sice žádné rozhodující kritérium, ale něco přece jen ukazuje. Obchod je tam samozřejmě pořád ještě *špatný*, ale nijak mimořádně. Ovšem to všechno ještě může přijít.

Bonapartisté teď mají zřejmě hrozně nahnáno. Při Fouldově maškarním plese bylo v domě 75 policistů převlečených za domina! Viz „Guardian".

Pozdravuj pěkně celou rodinu.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edwarda Truelova.

131

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 1. března 1858

Milý Marxi,

24. února, ve středu, jsem Ti poslal doporučený dopis s pětilibrovou bankovkou R/J 56641, Manchester, 16. ledna 1857. Snad jsi ji dostal, pokud ne, zaraž hned v bance její výplatu. Dnes večer posílám také různé „Guardiany", minulou středu jich současně s dopisem odešel celý balík. V dnešním najdeš několik zajímavostí o Orsinim.

Je to opravdu vyložené sprosťáctví, jak Pam při svém odchodu spustil všelijaké pronásledování — Bernarda, Allsopa a teď toho chudáka nakladatele*; ale ani to ještě neotřese vírou Johna Bulla v jeho ryze britského ministra[157], sotva někdo tu a tam něco zabručí o těch dvou cives romani v Neapoli[316]. Skutečně, ten chlap odtáhl, ale pěkně to tady zamořil.

Z dnešního „Guardianu" uvidíš také, že v Prestonu atd. je omezená pracovní doba ještě na denním pořádku. Brzy to bude zase všude. Při dnešních cenách továrníci na většině věcí tratí, přádelníci se drží jen taktak, u málokterých výrobků jsou na tom obstojně. Jakmile růst cen zastaví poptávku (doposud ji dočasně podněcoval strach z *ještě* vyšších cen), nebude už ani tohle, a patálie začne zase znova.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edwarda Truelova.

132

Marx Engelsovi

do Manchesteru[317]

[Londýn] 2. března 1858

Milý Frederiku,

příjem 5 liber jsem Ti *obratem* potvrdil několika řádky. Jinak nebylo v té škrábanici nic víc než pár politických poznámek, všehovšudy ani ne 20 řádků. Přesto je pro mne krajně nepříjemné, že se zdejší poštovní úřad podle všeho fakticky zajímá o mou korespondenci. Před časem se ztratil dopis, který jsem psal veleváženému Colletovi, a nepomohla ani reklamace. Vyčkám teď, jestli bude poštovní úřad ve svých zásazích pokračovat. Stane-li se to ještě do třetice, odhalím celou věc v londýnských novinách s plným podpisem. Z toho, co píšu o politice, ať si jen ti darebáci přečtou, kolik chtějí. Ale moje soukromé záležitosti nejsou takového rázu, aby do nich měl co strkat nos nějaký německý špicl na poštovním úřadě — 50 takových mizerů různých národností prý regulérně zaměstnává londýnský černý kabinet[318] jako překladatele; tak to aspoň tvrdí urquhartovci.

To, co jsem Ti nedávno psal o obchodní situaci v Itálii, především v Miláně, jsem převzal z turínských novin, mají v tom kraji hodně dopisovatelů. Turín má sice zájem vylíčit poměry v rakouské Itálii co nejčerněji. Ovšem dopisy z Milána zacházely do podrobností a budily dojem naprosté pravdivosti. — Co se týče stavu francouzského obchodu, viz o tom pařížského dopisovatele v dnešních „Times". Snaží se sice svalit všechno na Orsiniho a na francouzské plukovníky, ale to je k smíchu.

Přikládám Ti tady takovou ubohoučkou slátaninu od Pyata,

Talandiera a spol.[319] Těm lidem nedala spát Ledru-Rollinova, Mazziniho a Bernardova sláva, zatímco na ně zřejmě francouzská vláda dočista zapomněla. Myslí si, že revoluce je na dosah ruky, a po všem tom jejich „působení" v Londýně — Talandier si vykřičel hlas do ochraptění jako kdysi Bornstedt — tyhle velikány doopravdy mrzelo, že pozornost revoluční Evropy by se měla od nich obrátit k jiným událostem. Právě včas proto uveřejnili přiloženou hatlaninu. Žádný styl, žádná myšlenka, dokonce ani žádná francouzština, jen samé kudrlinky po způsobu dámiček od brány Saint-Martin, v tom poznáváme bývalého spolupracovníka „Charivari" a autora malých přípitků.[320] Aby se tato publikace neminula *cíle*, poslali ten bezvýznamný šmejd všem novinám. Persignyovsko-palmerstonovský Jenkins z „*Morning Post*" hned sedl na lep. Ve svém úvodníku denuncoval ty chlapíky i jejich opusculum váženému panu Walpolovi a z přehnané péče přeložil celý pamflet do mizerné angličtiny. Ale nejen to. Derby ve své zahajovací řeči upozorňuje Sněmovnu lordů, že jsou státní návladní pověřeni zjistit, jestli se proti tomu dá soudně zakročit. A tak občané Talandier, Pyat a Besson se svým slabomyslným výplodem plně dosáhli svého chvastounského cíle, a to v takové míře, že to sotva mohli očekávat.

Pokud jde o Bernarda, bude jistě ještě nějakou dobu v base.

Drzost a bezostyšnost, s níž se Pam postavil v čelo opozice a sám sebe nazval váženým gentlemanem z opoziční strany[321], je skutečně úžasná, ale vůči Dolní sněmovně, kterou sám sestavil, si samozřejmě může všechno dovolit.

Apropos. Můžeš mi říct, za jakou dobu se například ve vaší továrně obnovuje strojní vybavení? Babbage tvrdí, že v průměru se v Manchesteru většina strojního vybavení obnovuje každých pět let.[322] To se mi zdá trochu divné a ne dost pravděpodobné. Průměrná doba, za kterou se obnovuje strojní vybavení, je *jeden* z důležitých momentů pro objasnění několikaletého cyklu, v němž probíhá průmyslový vývoj od té doby, co se konsolidoval velký průmysl.

Co dělá lupus? Pozdravuj ho ode mne.

Tvůj
K. M.

Dnes zase přišla kupa „Guardianů". A minulý týden jsem také dostal „Bidassou".

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

133

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 4. března 1858

Milý Mouřeníne,

tak opravdu nás zase poctil svou pozorností černý kabinet[318]. Čekal jsem to sice, ale že se zřejmě zadržují dopisy, to je přece jen příliš. Myslím, že uděláš líp, když si dáš adresu napsat někým jiným, pak budou otevírat jen dopisy adresované *na* Tebe. Protože jsem od Tebe čekal zprávu, sám jsem se našeho poslíčka každý den výslovně ptal, nemá-li tam nějaké dopisy pro mne — pokaždé záporná odpověď. A to ještě ten pitomec Félix Pyat rozhlašuje po světě, že v Anglii není politická policie ve vlastním smyslu slova. Takovou hanebnou slátaninu[319] — po jazykové stránce a vůbec — jsem hned tak neviděl. Pořád ještě ta stará víra v konstituci jako v roce 1848; člověk by myslel, že má co dělat s našimi říšsko-ústavními vrtáky. A ten strašný jazyk! Při tom všem dosáhli ti ťulpasi svého cíle a přijdou možná lacino k mučednické slávě. Hlupák Derby, hned se dá nachytat a té bandě dělá pomyšlení.

O otázce strojního vybavení se těžko dá říci něco určitého, ale rozhodně se Babbage[322] velice mýlí. Nejspolehlivější kritérium je procento, které každý továrník každoročně odpisuje na opotřebování a opravu svých strojů, takže za určitou dobu dostane náklady na své stroje plně zpátky. Toto procento činí obvykle $7\,^1/_2\,\%$, takže během $13\,^1/_3$ roku se strojní vybavení kryje každoročním odpisem z výtěžku a může být beze ztráty zcela obnoveno. Např. mám stroje za 10 000 liber št. Po uplynutí jednoho roku, kdy dělám bilanci,

odepíšu z	£ 10 000,—
$7\frac{1}{2}$ % na opotřebování	„ 750,—
	£ 9 250,—
za opravy vydám	„ 100,—
stroje mě stojí	£ 9 350,—
Koncem 2. roku odepíšu $7\frac{1}{2}$ % z 10 000,— liber št., $7\frac{1}{2}$ % ze 100 liber št.	£ 757,10
	£ 8 593,10
Za opravy zaplatím	„ 306,10
Stroje mě nyní stojí celkem	£ 8 900,—

atd. Ovšem $13\frac{1}{3}$ roku je dlouhá doba, ve které dojde k mnoha krachům a změnám, lidé se vrhnou na jiná odvětví a staré stroje se prodají, zavádějí se nová zlepšení, ale kdyby tento výpočet nebyl zhruba správný, praxe by ho byla dávno změnila. Staré prodané stroje nepřijdou také hned do starého železa, najdou kupce mezi drobnými přádelníky atd., a ti je ještě využijí. U nás běží stroje, které jsou jistě 20 let staré; a když tady má člověk někdy příležitost nahlédnout do některé stařičké fabriky, vidím tam předpotopní rachotiny, které jsou přinejmenším 30 let staré. Protože u většiny strojů se jen málokteré součástky opotřebují natolik, že se musí vyměnit za nové po 5—6 letech, a není-li základní princip stroje vytlačen novými vynálezy, mohou být opotřebované součástky poměrně snadno vyměněny za nové dokonce i po 15 letech (mluvím tady speciálně o spřádacích a přástovacích strojích), dá se u takových strojů těžko stanovit nějaká určitá hranice životnosti. Zlepšení dosažená u spřádacích strojů za posledních 20 let nejsou takového druhu, aby se nedala takřka všechna zavést do dosavadního *rámu* strojů, jsou to většinou jednotlivé drobnosti. (U mykání bylo samozřejmě hlavním zdokonalením zvětšení mykadlového válce, což vytlačilo staré stroje u *dobrých kvalit*, ale pro obyčejné druhy jsou staré stroje ještě dávno dost dobré.)

Babbageovo tvrzení je tak absurdní, že kdyby bylo pravdivé, musel by se průmyslový kapitál v Anglii ustavičně zmenšovat a peníze by se musely přímo vyhazovat. Továrník, jehož celkový kapi-

tál se během 4 let obrátí 5krát, tedy během 5 let $6\frac{1}{4}$ krát, by tedy kromě svého průměrného zisku 10 % ročně musel vydělávat ještě 20 % z přibližně $\frac{3}{4}$ svého kapitálu (stroje,) aby mohl beze ztráty nahradit úbytek starého strojního vybavení — tedy dosahovat 25 %. Tím by ovšem nesmírně vzrostly vlastní náklady všech výrobků, skoro víc než v důsledku mezd, a kde by pak byla výhoda strojů? Mzdy vyplacené za rok činí snad $\frac{1}{3}$ ceny strojního zařízení — u jednoduchých přádelen a tkalcoven jistě méně, a opotřebování má činit $\frac{1}{5}$ — to je směšné. Jistě není v Anglii mezi normálními podniky velkého průmyslu ani jeden závod, který by obnovoval své stroje po 5 letech. Kdo by byl tak pošetilý, musel by už při první výměně zkrachovat; vždyť staré stroje, třeba mnohem horší, by se ukázaly výhodnější než nové a mohly by vyrábět mnohem levněji, neboť trh se neřídí podle těch, kdo na každou libru příze přirazí 15 % na opotřebování, ale podle těch, kteří přirážejí jen asi 6 % ($\frac{4}{5}$ ročního $7\frac{1}{2}$ procentního opotřebování), tedy prodávají levněji.

Deset až dvanáct let stačí k tomu, aby většina strojů dostala jiný charakter, tedy víceméně se vyměnila. Období $13\frac{1}{3}$ roku ovlivňují samozřejmě bankroty, rozbití základních součástek, které příliš zdražuje opravu, atd. a další podobné náhodné události, takže se může poněkud zkrátit. Ale určitě ne pod 10 let.

„Barmu" jsem měl už hotovou, ale pak jsem musel z jiného pramene udělat některé nutné doplňky. S tím ještě nejsem hotov, musí tedy ta prkotinka počkat do úterka. Vyjde skoro na 3 stránky. Pro „Bomarsund" se ještě potřebuji podívat na některé podrobnosti. Musím si k tomu vybrat vhodné chvíle, návštěvní hodiny v knihovně se tak překrývají s pracovními hodinami v obchodě, že tam nemohu vždycky zajít. Jak jen budu mít za sebou tyhle hloupůstky a taky „Bülowa" a „Beresforda", které váznou pro stejnou potíž, mohu to zase rozjet a pustit se hbitě do „Jezdectva" atd.

Mnoho pozdravů ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx ", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

134

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 5. března 1858

Milý Frederiku,

co se týče přiložené věci[323], která se zřejmě zdržela, buď tak hodný a uvaž spolu s Lupusem, jak by se mělo podle vašeho názoru vhodně odpovědět. *Ne*posílej to zpátky (ale uschovej to), protože tyhle věci jsou u Tebe teď bezpečnější než u mne. V Londýně mají dnes centrum špiclové všech národností. Nemine ovšem snad ani jeden den, aby ti mizerové nebyli tak či onak napadeni a ztrestáni.

Vřelé díky za Tvé vysvětlení o strojích. Počet 13 let je v souladu, nakolik je to nutné, s teorií, protože poskytuje *jednotku* pro jedno období průmyslové reprodukce, víceméně shodné s dobou, za kterou se opakují velké krize; jejich průběh je ovšem určován, pokud jde o dobu jejich reprodukce, ještě docela jinými momenty. Pro mne je důležité najít v bezprostředních materiálních předpokladech velkého průmyslu *nějaký* moment, který určuje cykly. U reprodukce strojů na rozdíl od reprodukce oběžného kapitálu napadají člověku bezděky takoví Moleschottové, kteří také příliš mnoho přihlížejí k době reprodukce kostry, a spokojují se spíš, podobně jako ekonomové, s průměrnou dobou celkové reprodukce lidského těla. Jiná otázka, pro kterou také potřebuji jen ilustraci, přibližnou, je to, jak se např. ve vaší továrně nebo spíš při obchodním vedení továrny rozděluje oběžný kapitál na surovinu, mzdy, a jakou část si v průměru ponecháváte u bankéře? A dále, jak *propočítáváte* ve svých knihách obrat? Teoretické zákony jsou tu velice jednoduché a samozřejmé. Ale přece jen je dobré mít ponětí, jak to vypadá v praxi. Obchodníci opírají samozřejmě své kalkulace

o ještě větší iluze — do jisté míry — než ekonomové; ale na druhé straně praktickými iluzemi korigují jejich teoretické iluze. Mluvíš o 10 % zisku. Předpokládám, že do toho nezahrnuješ úrok, ten že se snad vyčísluje vedle zisku. V „první zprávě tovární komise" vidím jako průměrnou ilustraci tento výkaz:

Kapitál vložený do budov a strojů . . . . . 10 000 liber št.
Oběžný kapitál . . . . . 7 000 liber št.
500 liber št. úrok z 10 000 liber št. fixního kapitálu
350 liber št. úrok z oběžného kapitálu
150 liber št. nájem, daně, dávky
650 liber št. amortizační fond 6 1/2 % na opotřebení fixního kapitálu

1 650 liber št.
1 100 liber št. vedlejší výdaje(?), doprava, uhlí, olej

2 750 liber št.
2 600 liber št. mzdy a platy

5 350 liber št.
10 000 liber št. na přibližně 400 000 liber surové bavlny po 6 pencích

15 350 liber št.

16 000 za 363 000 liber soukané strojové příze. Hodnota 16 000. *Zisk* 650, čili asi 4,2 %. Mzdy dělníků tedy asi 1/6.

Tady je ovšem celkový zisk jen asi 10 %, včetně úroku. Ale pan Senior, který přece psal v zájmu továrníků, udává jako průměrný zisk (včetně úroku) v Manchesteru 15 %.[324] Je velká škoda, že se v tomto výkaze neudává *počet* dělníků; není tu také proporce mezi tím, co tu figuruje jako *platy*, a vlastními *mzdami*.

Mimochodem, jak i ti nejlepší ekonomové, dokonce sám Ricardo, začnou úplně dětinsky plácat, když sklouznou do vyjetých kolejí měšťáckého myšlení, to mě zas přímo uhodilo do očí, když jsem včera náhodou narazil u Ricarda na následující místo. Vzpomínáš si, že A. Smith, který je ještě hodně starého ražení, tvrdí, že zahraniční obchod ve srovnání s vnitřním poskytuje jen poloviční pobídku pro výrobní činnost země atd. Na to odpovídá Ricardo tímto příkladem:

„Smithova argumentace se mi zdá nesprávná: vždyť i když je vložen dvojí kapitál, jeden portugalský a druhý anglický, jak předpokládá Smith, kapitál vynaložený v zahraničním obchodě bude vždycky dvojnásobný proti tomu, který by se vynaložil ve vnitřním obchodě. Předpokládáme, že Skotsko vynaloží kapitál 1000 liber št. na výrobu plátna, které smění za stejně velký kapitál vložený do anglické výroby hedvábí. V těch dvou zemích se vynaloží 2000 liber št. a příslušné množství práce. Přijde-li Anglie na to, že za hedvábí, které předtím vyvážela do Skotska, může z Německa dostat víc plátna, a objeví-li Skotsko, že z Francie může dostat výměnou za své plátno víc hedvábí než předtím z Anglie, pak Anglie a Skotsko spolu přestanou ihned obchodovat a vnitřní spotřební obchod ustoupí zahraničnímu. Ale i když tam přijde do obchodu dvojí dodatečný kapitál, německý a francouzský, nebude se i nadále uplatňovat stejná suma skotského a anglického kapitálu a ve vnitřním obchodě uvádět do pohybu stejný objem průmyslu jako dřív?“[325] Předpokládat, že Německo bude za uvedených okolností kupovat hedvábí v Anglii místo ve Francii a že Francie bude kupovat plátno ve Skotsku místo v Německu, to je u takového Ricarda přece jen trochu silný tabák.

Zemřel přítel Thomas Tooke, a s ním i poslední anglický ekonom, který za něco stál.

Jestlipak jsi v jednom „Guardianu“, který jsi mi poslal, nepřehlédl to místo, kde David Urquhart figuruje coby vražedník dítěte? Ten blázen dopřával svému baby tureckou lázeň, což u něho ve 13 měsících vyvolalo nával krve do mozku, a tak mu šťastně dopomohl na onen svět. Coronerovo vyšetřování tohoto případu trvalo 3 dny a Urquhart jen taktak ušel rozsudku za neúmyslné zabití. To asi Pam jásal!

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

135

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 11. března 58

Milý Mouřeníne,

přikládám, co se mi podařilo z Napiera sestavit o „Beresfordovi". O jeho expedici do Buenos Aires[326] počátkem století jsem nemohl nic najít, je ale úžasně slavná a stálo by za to se na ni podívat. Kapituloval se vším všudy, se všemi anglickými jednotkami.

Na „Bülowovi" se pracuje. Na „Jezdectvu" také. K „Bomarsundu" se ještě musím podívat na několik detailů. V Indii také dozrává nějaký článek, který si budu hlídat.

Charrasova „Campagne de 1815" se už v Bruselu nedostane, údajně je rozebraná, a neví se, bude-li vydána znovu. Bonaparte tedy nakladatele podplatil. Jestli můžeš náhodou v Londýně sehnat levně (tj. ne moc draho) jeden výtisk, byl bych rád, kdybys mi to oznámil, teď právě tu kampaň studuji.

Mám podezření, že přítel Dana naše hesla důkladně zkracuje, jinak by ses přece nemohl tak strašně přepočítat. Podívej se přece někdy u Trübnera na „Encyklopedii".

Jinak nic nového, až na to, že tady je strašlivá zima; počasí se mění xkrát za den. Zdraví výborné, taky železo polykám.

Srdečně pozdravuj ženu a děti.

Tvůj

B. E.

Balík „Guardianů“ odchází dnes. Zahraniční zpravodajství teď často chybí. V dnešním čísle opět statistika nezaměstnaných.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

136

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 15. března [1858]

Milý Frederiku,

dostal jsem „Barmu", „Beresforda" a „Manchester Guardian". Nenapsal jsi mi, jestli jsi dostal ode mne dopis, k němuž byl přiložen jeden dopis z New Yorku[323] atd. Při současných poměrech na poštách je důležité, abych to věděl. Napiš mi tedy o tom pár řádků.

Příště podrobnější dopis.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

137

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester 16. března 1858]

Milý Mouřeníne,

dopis s přílohou z New Yorku[323] sem řádně došel — když jsem Ti minulý týden posílal „Beresforda", měl jsem hodně naspěch, a tak jsem Ti úplně zapomněl napsat, že jsem dopis dostal.

S Lupusem jsem se právě proto ještě nemohl sejít, a teď v tuhle chvíli se mi v hlavě mele samý ten zatracený kšeft, taktak že mám ještě všech pět pohromadě; a k tomu ještě dělat na těch věcech pro Appletona. „Bomarsund" a pokud možno i „Bülowa"[300] dokončím po pátku, tj. „Bülowa" pošlu doufám zítra, abys měl ještě čas napsat k němu životopisnou část; nemám ostatně jiný pramen než Siborna a Jominiho[327]. „Bomarsund" musím zase dávat dohromady z toho, co jsem vyčetl z novin, ve svém materiálu o tom nic jiného nemám.

Potom se usilovně pustím do „Jezdectva". Nemohu bohužel dostat nic o sedmileté válce, to je období, kdy bylo jezdectvo na vrcholu slávy. Ale uvidíme.

Mrzí mě, že mi ty věci nejdou rychleji od ruky, ale doděláv ky k písmenu B mě stály opravdu hodně lopoty; přitom skutečně nemohu pracovat dlouho do noci, jinak z toho několik dní trpím nespavostí. Dva večery za sebou je maximum, co vydržím, ale teď už je to přece jen lepší než zpočátku.

„Guardian" nepřináší od pátku už *vůbec* žádné zpravodajství z Paříže.

Tvůj *B. E.*

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

138

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 17. března 1858

Milý Mouřeníne,

až dojde tento dopis a současně poslaný dnešní „Guardian", dej své ženě přečíst zpravodajství z Paříže. Vyvolá to v člověku přece jen docela zvláštní pocity, slyší-li vyprávět nějakého bonapartistu a úředníka, že 100 000 dělníků ve Faubourg St. Antoine odpovědělo na Orsiniho popravu[294] voláním „Vive la République"*. Deportace a zatýkání napravo nalevo neměly tedy větší úspěch než cités ouvrières** a národní dílny ve velkém, a v době, kdy se blíží velký tanec, je potěšitelné vidět takový nástup a slyšet, jak 100 000 lidí odpovídá: *Zde*! Jenom je mi líto, že Orsini už to volání nemohl slyšet.

Jeden zdejší filistr, který byl nedávno v Paříži, přinesl zprávu, že prý po Orsinim byly spáchány ještě dva atentáty na pana Boustrapu[57]. O tom prvním byla zmínka i v anglických listech: chlapa chytili v Boulogneském lesíku ve chvíli, kdy namířil pistoli; o tom druhém jsem předtím neslyšel, v zahradě Tuilerií prý na něho chlap vystřelil nebo ho bodl a gardoví vojáci ho ihned zastřelili v galérii pod terasou na břehu řeky[328], známé z roku 1848.

Aby se blamovaly všechny ty opelichané vlastenecké veličiny, pošle si dnes ten starý bláznivý Landor dopis do „Times"[329]. Teď už by jenom scházelo, aby proti Orsinimu protestoval Venedey.

Ale Boustrapa je opravdu v pěkné situaci a je náramná škoda,

* „Ať žije republika."
** dělnické osady.

že „Constitutionnel" už nemá takové postavení, aby si mohl dovolit říci, že l'horizon politique s'obscurcit[113]. Nelze si představit větší legraci, než když „Moniteur" sám vypráví, jak důstojníci v Châlons běží nejdřív k podprefektovi a dříve, než budou pro císaře riskovat svou kůži a své šarže, přesvědčují se, jestli opravdu nebyla v Paříži vyhlášena republika. Ale je také vidět, jak dokonce i v armádě jsou jen špičky opravdu bonapartistické, protože se zkompromitovaly a protože je přitahují vyhlídky na skutečně skvělé odměny. Co také může Boustrapa nabídnout mase poručíků? Ten mizera ví patrně stejně dobře jako my, že kromě gardy se může spolehnout na málokteré jednotky. Garda je bohužel silná a ví, že za *kterékoli* jiné vlády se zase přemění v řadové vojsko nebo bude rozpuštěna. Tvoří ji, pokud jde o pěchotu, čtyři pluky granátníků, dva pluky voltižerů, jeden pluk četníků, jeden pluk zuávů a jeden prapor myslivců (dohromady sedmnáct praporů pěchoty), dále dva pluky kyrysníků, dva pluky dragounů, jeden pluk jízdních granátníků, jeden husarský pluk, jeden pluk střelců — jedenadvacet eskadron a silné dělostřelectvo. Celkem 18 000—20 000 mužů se čtyřiceti až padesáti děly, dostatečně silné jádro, aby celkem dobře upevnilo trochu kolísající řadové vojsko. Přitom je všechno zařízeno tak, aby se dalo rychle soustředit vojsko z venkova (podívej se jen na nějakou železniční mapu Francie), takže nějaké *očekávané* hnutí by se střetlo jistě se 60 000—80 000 mužů. Jsou jen dva prostředky, jak zvítězit proti této mase: buď tajné spolky přímo v armádě — a těch prý je hodně — anebo nesmlouvavé protibonapartistické vystoupení buržoazie jako v únoru. Nemyslím, že je možné vítězství bez jedné nebo dokonce obou těchto podmínek. Je jisté, že v nižších složkách rozkládají armádu rudí a ve vyšších složkách orleanisté[140] a legitimisté[330], a je také jisté, že zákon o podezřelých[331] a další represálie otravují buržoazii život. Boustrapovy nesnáze rostou a dohánějí ho k stále zoufalejším podnikům; válku s Pruskem nemůže riskovat, v Itálii se úplně znemožnil; v boustrapovský socialismus už nikdo nevěří; do Alžírska se už nedá podniknout žádné tažení. Všem diverzím je konec, zbývá jen stále větší útlak, tj. buržoazie se přímo vhání do revoluce. Orleanistům a legitimistům musí obnovení konstituční republiky pod společnou vládou už teď

připadat pro budoucnost jako první východisko z nouze, pokud by okolnosti nedaly jedné ze stran vyhlídku na okamžité vítězství. Dojde-li k povstání, a musí k němu dojít ještě letos, jsou tu všechny vyhlídky, že napodobí únor 1848, ledaže by vyslali později vojsko do předměstských čtvrtí. A víme, co potom přijde. Tak jako jejich strach před Bonapartem rozkolísal vojsko natolik, že vzpoura *musí* zvítězit, budou pak ze strachu před proletáři zase vojsko zpracovávat, aby vzpouru potlačilo — trop tard!* — proud už se valí přes jejich těla, vojsko přihlíží s otevřenou hubou — a potom uvidíme, kolik půdy získala voda od posledního přívalu v roce 1848.

Francouzský obchod je teď naštěstí v situaci, která se *nemůže* zlepšit, dokud chronická krize nevyvrcholí v politickou revoluci. Považuji za nemožné, aby se obchodní situace ve Francii zlepšila, dokud je Boustrapa u vesla. Fráze, že Orsini, Espinasse atd. narušují „důvěru", zůstanou po dobu krize jen planými řečičkami; pominou-li okolnosti podmiňující krizi, pak se s takovým režimem stanou pravdou. Dospěl jsem ostatně také úplně k Tvému názoru, že Crédit mobilier[66] nebyla ve Francii náhodnou spekulací, ale naprosto nutným zařízením, a že Mornyho zlodějny, které s ní jsou spojeny, byly zrovna tak nevyhnutelné, protože bez vyhlídky na tak rychlé obohacení by se byla ve Francii žádná Crédit mobilier neuskutečnila. Kdo za těchto okolností padne o den dřív — zda Boustrapa, nebo Crédit mobilier, to je potom pouhá náhoda. — Prolongace směnek musí vést k ohromným ztrátám. Takový prostředek k překonání krize může pomoci jen tehdy, je-li obnovení obchodu *reálné* i v průmyslu; ale příznivý peněžní trh sám o sobě nepomůže tomu, kdo nemá úvěr — a myslím, že ve Francii se teď už úvěr vůbec neposkytuje, kromě prolongace úvěru poskytnutého dříve.

V Prusku to zřejmě vypadá hodně bledě. Ta troška sněmování tam ve filistrech značně posílila jejich pruský lokální patriotismus a šosák, obávám se, také očekává, že s anglickou svatbou[332] přijde jistě co nevidět i anglická ústava, jenomže ještě zdemokratizovaná. Jen kdyby se ještě rychle blamoval ten zupák**! Bojím se, že v Prus-

* příliš pozdě!
** princ Pruský.

ku nebude tak snadné zbavit se královské rodiny, ledaže by proletariát udělal opravdu neobyčejné pokroky. Buržoazie a šosáci jsou od roku 1848 rozhodně ještě horší. Ani v německém Rakousku se toho patrně moc neděje. Německý Michl se zřejmě po té velké námaze v roce 1848 ještě neprospal ze svého zimního spánku. Odtržení Uher a Itálie a slovanská povstání už ostatně v Rakousku udělají své, a potom tu máme ve velkých městech a v průmyslových oblastech účinky krize, které se odtud a v této chvíli nedají posoudit. Nakonec ještě bude pěkná mela.

Ale co když Boustrapa potlačí první velký pokus o vzpouru? Pokládám tento případ skoro za nemožný právě proto, že provedl taková opatření, že k něčemu vážnějšímu může dojít jen tehdy, bude-li k tomu opravdu velká příležitost. Ale i kdyby se mu to podařilo, byl by Boustrapa dvojnásob v úzkých. Vládl by Pélissier. Řadové vojsko, v němž by se rozhodně projevily příznaky slabosti a váhání, by bylo odstaveno a nadržovalo by se jedině gardě, ještě víc než předtím. Bezpečný prostředek, jak vyvolat v armádě spiknutí. Boustrapa by potom musel přímo zatočit s orleanisty a legitimisty a Thiers by z toho nevyvázl tím, že by musel v Mazasu několik dní vymývat svou vlastní noční vázu.[333] Bezpečný prostředek, jak úplně ruinovat obchod. A kdyby Boustrapa zvítězil, byl by tím spíš ztracen.

Doufám jenom, že toho chlapa nikdo nezavraždí. Myslím, že v tom případě by to dopadlo tak, jak mu to řekl Morny: Začali bychom tím, že bychom vyházeli z okna všechny Jêromy, a potom bychom se hleděli nějak dohodnout s Orleány. Než by se předměstské čtvrti vzpamatovaly, udělal by už Morny svou palácovou revoluci, a ačkoli by se tím revoluce zdola jen nakrátko odsunula, přece jen by tu už byla jiná základna.[334]

Abychom se vrátili k našim vlastním soukromým záležitostem, nemohl jsem ani u Jominiho[221], ani u Cathcarta[335] najít téměř nic o Bülowovi[300] a podívám se, jestli bych nesehnal ještě nějaký jiný pramen. „Bomarsund" se dnes večer pokusím dokončit. S těmi dvěma hesly mám pořád trápení.

Jakmile přinese pošta z Indie podrobnosti o Campbellově tažení proti Lakhnaú (asi tak za týden za dva), pošli mi všechen

materiál, který se dá sehnat, abych se do toho mohl *neprodleně* pustit. „Times" si tu budu moci koupit, jiné londýnské noviny *ne*, tj. jednotlivá čísla.

Pozdravuj srdečně ženu a děti. Rád bych Ti poslal ještě trochu peněz, ale musím se opravdu nejdříve podívat, které účty musím ještě tento měsíc zaplatit; jakmile o tom budu mít jasný přehled, pošlu Ti, co budu moci, na to se můžeš spolehnout.

Tvůj

B. E.

Tu slavnou newyorskou historii má Lupus[323]. Není Kamm ten Kinkelův „proletář", který měl nevěstinec? F. Jacobi je směšný referendář z Münsteru, z kterého si ve Švýcarsku kdekdo dělal blázny.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

139

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 19. března [1858]

Milý Engelsi,

nemám dnes kvůli článku* čas něco napsat. Jen tohle. Nech „Bülowa“[300], když Tě hledání materiálu příliš zdržuje, *já* toho o něm *na všeobecný životopis* (stručný) mám už dost, a dělej raději dál na „Jezdectvu“. Periculum in mora.** Za druhé Ti posílám ze „*Staru*“ několik cenných dokumentů o té boudě s italským kongresem.[336]

Dopis*** jsem dnes důkladně využil ve svém článku.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu Přeloženo z němčiny

* „Nynější Bonapartovo postavení“.

** Nebezpečí z prodlení. (Titus Livius, Dějiny Říma, sv. XXXVIII, kapitola 25.)

*** Viz tento svazek, str. 337–341.

140

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester 26. března 1858]

Milý Mouřeníne,

přikládám pětilibrovou bankovku, číslo viz dole*. „Jezdectvo" spěje hezky kupředu, našel jsem zas nějaký pěkný materiál v Mommsenovi, „Römische Geschichte" (Hannibalova jízda). Těžko se dá bohužel sehnat něco o sedmileté válce.

Včera odeslané „Guardiany" jsi snad dostal. Byla to jediná čísla, která přinesla zpravodajství z Paříže nebo vůbec něco zajímavého.

Spěchám — je půl osmé — chlapci čekají, budou zavírat.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Číslo bankovky se v originále dopisu nezachovalo.

141

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Britské muzeum
[Londýn] 29. března 1858

Milý Frederiku,

pětilibrovku jsem dostal, srdečný dík.

Od Lassalla dnes došel dopis. Duncker se ujme vydávání mé Ekonomie[313] za těchto podmínek: každé dva měsíce dodám sešity na 3—6 archů. (Ten návrh vyšel ode mne.) Má právo při třetím sešitě vydávání přerušit. Teprve potom vlastně uzavřeme definitivní smlouvu. Prozatím bude platit 3 friedrichsdory za arch. (Lassalle píše, že berlínští profesoři dostávají jen dva.) První sešit má být hotov koncem května, totiž rukopis.

V příštím dopise Ti musím načrtnout osnovu prvního sešitu, abys mi k tomu řekl svůj názor. Už dva týdny mi je zase hrozně špatně a léčím si játra. Ustavičná noční práce a ve dne zase malicherné mrzutosti vyplývající z ekonomických podmínek mé domácnosti vyvolávají u mne v poslední době časté recidivy.

Ty jsi doufám úplně v pořádku. Napiš mi o tom něco.

Od Harneyho jsem dnes dostal dopis, vrací v něm — což je dobře — dopis, který žena napsala Schrammovi*. Ten mrňous se patrně vzteká, že nepíšu. Už mi neříká drahý Marxi, ale doktore Marxi. Nu což! Napíšu mu možná 4 řádky, abych ho potěšil, chudáčka malého.

Ve Francii je už náramná mela. Sotva budeme mít ještě přes

* Viz tento svazek, str. 724—726.

léto klid. Co si myslíš o těch pěti pašalíkách[337]? Původně měl být za nejvyššího velitele nad nimi dosazen Pélissier. Ale když si to Bonaparte trochu víc rozmyslel, zjistil, že by se tím sám vlastně zříkal moci. A tak zůstalo jen při polovičatém opatření a ve Francii byla plně zavedena španělská instituce generálních kapitanátů[338]. Není to zrušení centralizace a faktické oslabení moci armády? Musíme doufat, že francouzské dějiny nepůjdou španělskou cestou, ale že se touto decentralizací jen oslabí odpor, na který narazí revoluce.

Salut.

Tvůj

K. M.

Všiml sis, že v poslední době většina francouzských společností, utvořených po vzoru Crédit mobilier[66], figuruje před trestním soudem?

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

142

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. dubna 1858

Milý Frederiku,

historky, které přináší „Guardian", jsou opravdu zábavné. Korespondent „*Daily Telegraphu*" (přímo pod záštitou Pama) píše, že v Paříži je velice nebezpečné být „hluchý". Všechny „hluché Angličany" prý pronásleduje policie, protože v nich hledá Allsopa. Říká, že Angličané houfně opouštějí Paříž, jednak pro policejní šikany, jednak ze strachu před výbuchem. V takovém případě totiž, kdyby bonapartisté zvítězili, by měl každý John Bull strach, že ho rozběsnění vojáci rozsápou, a sám dopisovatel píše naivně, že za takových okolností by se viděl raději všude jinde, jen ne v Paříži. Svým útěkem teď ve chvíli obchodní deprese to Bullové pěkně nadrobili pařížským hokynářům, domácím pánům a prostitutkám atd. Všiml sis, že se teď *otevřeně přiznává*, že ze státního rozpočtu „zmizelo" 300 miliónů franků, a nikdo neví, co se s nimi stalo. Pomaloučku budou vycházet najevo další překvapující odhalení o bonapartovských financích a ti hlupáci z „*Tribune*" uvidí, jak to od nich bylo chytré, když *ne*otiskli ty pečlivě zpracované články, které jsem jim na toto téma poslal před půl rokem.[234] Jsou to hlupáci, ti chlapi, všechno, co není „aktualita" v tom nejomezenějším smyslu slova, rovnou odkládají jako nezajímavé, a potom o téže věci, jakmile se dostane na pořad dne, zkompilují úplně pitomý žvást.

Chci Tě upozornit na to, co se tady šuška ve vojenských klubech — v Raglanových papírech z pozůstalosti se prý našel doklad

o tom, že 1. při bitvě u Almy[225] dal *on* správný návrh neútočit na Rusy od moře, ale z protilehlého boku a tlačit je k moři; 2. že navrhoval po bitvě u Almy táhnout na Simferopol; 3. že u Inkermanu[45] jen důtklivými prosbami a hrozbami donutil Canroberta, aby dal Bosquetovi rozkaz vytáhnout rychle na pomoc. K tomu se poznamenává, že kdyby to chvástání na druhé straně Kanálu nepřestalo, budou tyto dokumenty publikovány a dokáže se, že Francouzi byli vždycky ochotni své drahé spojence zradit. Těch několik narážek, které utrousil v Dolní sněmovně de Lacy Evans, naznačuje rovněž něco podobného.

Trápí mě takové žlučníkové obtíže, že nemohu tento týden ani myslet, ani číst, ani psát, ani dělat cokoli jiného kromě článků pro „*Tribune*". Samozřejmě je nelze nenapsat, musím totiž *co nejdřív* na ty mizery vystavit směnku. Má nemoc je ale mrzutá, protože se zpracováním rukopisu pro Dunckera[313] nemohu začít, dokud se neuzdravím a nebudu schopen vzít to zase pořádně do ruky.

Tady je stručný plán první části. Celá věc se bude dělit na 6 knih: 1. O kapitálu. 2. Pozemkové vlastnictví. 3. Námezdní práce. 4. Stát. 5. Mezinárodní obchod. 6. Světový trh.

I. *Kapitál* se dělí na 4 oddíly. a) Kapitál všeobecně. *(To je náplň prvního sešitu.)* b) *Konkurence* čili vzájemné působení mnoha kapitálů. c) *Úvěr*, kde se kapitál vzhledem k jednotlivým kapitálům jeví jako všeobecný element. d) *Akciový kapitál* jako nejdokonalejší forma (převracející se v komunismus), zároveň se všemi svými rozpory. Přechod od kapitálu k pozemkovému vlastnictví je zároveň historický, protože moderní forma pozemkového vlastnictví je výsledkem působení kapitálu na feudální atd. pozemkové vlastnictví. Stejně i přechod od pozemkového vlastnictví k námezdní práci je nejen dialektický, ale i historický, protože konečným výsledkem moderního pozemkového vlastnictví je všeobecné zavádění námezdní práce, která se pak jeví jako základ toho všeho.

Tak to bychom měli (těžko se mi dnes píše), přejděme teď ke corpus delicti.

I. Kapitál. První oddíl. Kapitál všeobecně. (V celém tomto oddílu se předpokládá, že mzda se vždycky rovná svému minimu. Pohyby mzdy samé a klesání nebo růst minima patří do zkoumání námezdní

práce. Dále pozemkové vlastnictví se předpokládá = 0, tj. pozemkové vlastnictví jako zvláštní ekonomický vztah se tady ještě vůbec nebere v úvahu. Jen takový postup umožňuje, aby se při každém vztahu nemluvilo stále o všech.)

1. Hodnota. Redukuje se čistě na množství práce; čas jako míra práce. Užitná hodnota — ať pojímaná subjektivně jako užitečnost práce, nebo objektivně jako užitkovost výrobku — se tu jeví pouze jako látkový předpoklad hodnoty, který při ekonomickém určení formy zůstává prozatím úplně stranou. Hodnota jako taková nemá žádnou jinou „látku" než práci samu. Toto určení hodnoty, poprvé v náznaku u Pettyho a přesně vypracované u Ricarda,[339] je pouze nejabstraktnější forma buržoazního bohatství. Už samo o sobě předpokládá 1. zrušení prvobytného komunismu (Indie atd.), 2. všech nerozvinutých, předburžoazních způsobů výroby, v nichž směna neovládá výrobu v celém jejím rozsahu. Je to sice abstrakce, ale historická abstrakce, k níž se mohlo dospět právě jen na základě určitého ekonomického vývoje společnosti. Všechny námitky proti této definici hodnoty jsou vyvozovány buď z méně vyvinutých výrobních vztahů, nebo se zakládají na nepochopení, které spočívá v tom, že se proti hodnotě v této její abstraktní nerozvinuté formě stavějí konkrétnější ekonomická určení, ze kterých je hodnota abstrahována a která se tedy na druhé straně mohou také chápat jako její další rozvinutí. Protože páni ekonomové sami neměli jasno o vztahu této abstrakce k pozdějším konkrétnějším formám buržoazního bohatství, byly tyto námitky víceméně oprávněné.

Z protikladu mezi všeobecnými znaky hodnoty a jejím látkovým jsoucnem v určitém zboží atd. — tyto všeobecné znaky jsou totožné s těmi, které se později objevují u peněz — vyplývá kategorie peněz.

2. Peníze.

Něco o drahých kovech jako nositelích peněžního vztahu.

a) Peníze jako míra. Několik poznámek o *ideální* míře u Stewarta, Attwooda, Urquharta; ve srozumitelnější formě u zastánců pracovních peněz. (Gray, Bray[340] atd. Příležitostně pár šlehů na proudhonovce.) Hodnota zboží převedená na peníze je jeho *cena*, která se prozatím ještě objevuje jen v tomto *pouze formálním* rozdílu od hod-

Druhá strana Marxova dopisu Engelsovi z 2. dubna 1858

noty. Podle všeobecného zákona hodnoty vyjadřuje pak určité množství peněz pouze určité množství zpředmětněné práce. Pokud jsou peníze mírou, nezáleží na proměnlivosti jejich vlastní hodnoty.

b) Peníze jako prostředek směny čili prostý oběh.

Zde se bude zkoumat jen jednoduchá forma tohoto oběhu samého. Všechny okolnosti, které ho dále určují, do této formy nepatří, přicházejí tedy v úvahu později (předpokládají vyvinutější vztahy). Nazveme-li zboží Z a peníze P, vykazuje sice prostý oběh dvojí koloběh čili dva závěry: Z — P — P — Z a P — Z — Z — P (tento druhý tvoří přechod k c), ale výchozí bod naprosto nespadá vjedno s konečným, anebo jen náhodou. U většiny takzvaných zákonů stanovených ekonomy se oběh peněz nezkoumá uvnitř svých vlastních hranic, ale jako subsumovaný vyšším pohybům a jimi určovaný. To všechno se musí nechat stranou. (Patří to zčásti do nauky o úvěru, zčásti se to však také musí zkoumat na místech, kde se peníze vynořují znovu, ale už dále určené.) Zde tedy peníze jako oběživo (*mince*). Zároveň ale také jako *realizace* (ne pouze přechodná) ceny. Z jednoduchého určení, že zboží kladené jako *cena* je už ideálně směněno za peníze, dříve než se za ně smění reálně, vyplývá sám od sebe důležitý ekonomický zákon, *že masa kolujícího oběživa je určena cenami, a ne naopak.* (K tomu něco z historie polemiky kolem této otázky.) Dále z toho plyne, že rychlost může nahradit masu, že ale *určitá masa* je nutná pro současně probíhající směnné akty, pokud se k sobě nemají jako plus a minus, pokud se vzájemně nevyrovnávají; toho se však na tomto místě dotknu jen předběžně. Nebudu se tady pouštět do dalšího rozvádění tohoto úseku. Připomínám jen, že rozpadání na Z — P a P — Z je nejabstraktnější a nejpovrchnější forma, v níž je vyjádřena možnost krizí. Z výkladu zákona, podle něhož je masa oběživa určena cenami, vysvítá, že se tu vychází z předpokladů, které naprosto neexistují za všech společenských poměrů; je proto hloupé klást prostě vedle sebe např. příliv peněz z Asie do Říma a jeho účinek na tamější ceny, a na druhé straně moderní obchodní vztahy. I ta nejabstraktnější určení ukazují při přesnějším zkoumání vždycky na širší konkrétní určitou historickou základnu. (Pochopitelně, vždyť jsou z ní v této určenosti abstrahována.)

c) *Peníze jako peníze.* Je to rozvedení formule P — Z — Z — P. Peníze jako vůči oběhu samostatné jsoucno hodnoty; materiální jsoucno abstraktního bohatství. To se ukazuje už v oběhu, neboť peníze se tu jeví nejen jako oběživo, ale jako to, co realizuje ceny. V této vlastnosti c), kde se a) i b) jeví pouze jako funkce, jsou peníze všeobecným zbožím při uzavírání smluv (zde se stává důležitou proměnlivost jejich hodnoty, hodnoty určované pracovní dobou), předmětem hromadění pokladů. (Tato funkce je dosud důležitá v Asii, a ve starověku a středověku všeobecně. Dnes má už jen podřadnou úlohu v bankovnictví. V dobách krize mají peníze opět důležitost v této formě. Peníze v této formě se zkoumají spolu se světodějnými iluzemi atd. Ničivé vlastnosti atd.) Jako realizace všech vyšších forem, v nichž bude vystupovat hodnota; definitivní formy, ve kterých se navenek dovršují všechny hodnotové vztahy. Ale peníze fixované v této formě přestávají být ekonomickým vztahem, ten zaniká ve svém materiálním nositeli, zlatě a stříbře. Na druhé straně, pokud vstupují do oběhu a směňují se znovu za zboží, vypadává zase z ekonomického vztahu závěrečný proces, spotřeba zboží. Prostý oběh peněz v sobě neobsahuje princip samoreprodukce, a ukazuje proto východisko mimo sebe. V penězích — jak ukazuje vývoj jejich určení — je kladen požadavek hodnoty, která vstupuje do oběhu, udržuje se v něm a zároveň ho přímo předpokládá — *kapitálu.* Tento přechod je zároveň historický. Prapůvodní formou kapitálu je obchodní kapitál, který vždycky vede k rozvoji peněz. Současně vznik skutečného kapitálu z peněz čili obchodního kapitálu, který se zmocňuje výroby.

d) Vezmeme-li tento prostý oběh o sobě — a to je povrch buržoazní společnosti, kde nejsou patrny hlubší procesy, ze kterých vzniká — není vidět rozdíly mezi subjekty směny, leda jen formální a pomíjivé. Je to *říše svobody, rovnosti a vlastnictví založeného na „práci".* Akumulace, jak se tu jeví ve formě hromadění pokladů, je jen větší šetrnost atd. Je tedy nejapné, když na jedné straně hlasatelé ekonomické harmonie, moderní freetradeři[148] (Bastiat, Carey[341] atd.) uplatňují proti vyvinutějším výrobním vztahům a jejich antagonismům tento nejpovrchnější a nejabstraktnější vztah jako *svou* pravdu. A na druhé straně je hloupé od proudhonovců a podobných

socialistů, když ideje rovnosti atd., odpovídající této směně ekvivalentů (nebo toho, co se za ně vydává), stavějí proti nerovnostem atd., k nimž tato směna vede a z nichž vychází. Jako zákon přivlastňování v této sféře se jeví přivlastňování na základě práce, směna ekvivalentů, takže směna vyjadřuje jen tutéž hodnotu v jiné materializaci. Zkrátka všechno to je „moc hezké", ale hned přijde strašný konec, a to v důsledku zákona ekvivalence. Dostáváme se teď totiž ke

3. Kapitálu.

Ten je vlastně v prvním sešitě to hlavní, o něm především musím znát Tvůj názor. Ale dnes už nemohu psát. Ten neřád žlučník mě zlobí tak, že sotva držím pero v ruce, a jakmile skloním hlavu nad papír, dostávám závrať. Tedy až příště.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

143

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 9. dubna 1858

Milý Mouřeníne,

Tvoje resumé první poloviny sešitu[313] jsem prostudoval s velkým zájmem; je to resumé opravdu hodně abstraktní, při takové stručnosti ani jinak nemůže být, a často musím pracně hledat dialektické přechody, protože jsem si vůbec značně odvykl abstraktně myslet. Uspořádat celou práci do 6 knih je jistě ta nejlepší možnost, a neobyčejně se mi zamlouvá, i když mi ještě není jasný dialektický přechod od pozemkového vlastnictví k námezdní práci. Otázku peněz vykládáš také znamenitě; leccos mi ani tady ještě není úplně jasné, protože musím často teprve shledávat historické pozadí. Myslím však, že jakmile budu mít závěr oddílu kapitál všeobecně, uvidím líp Tvůj myšlenkový záměr, a pak Ti o tom napíšu obšírněji. Abstraktně dialektický tón tohoto výtahu zmizí samozřejmě při zpracování.

Včera jsem Ti zase poslal 2 „Guardiany"; od té doby, co se cena listu snížila na 1 penny, hledí ti chlapíci zřejmě zredukovat všechny výdaje za dopisovatele atd. Jejich snaha dělat prvotřídní provinční noviny ztroskotala na celé čáře. Proto ty sporé zprávy ze zahraničí a jen sem tam příspěvek z Paříže. Ta historie s Fouldem ve včerejším „Guardianu" není špatná. Ale ještě daleko pěknější je zpráva Sdružení pro dovoz bavlny[342]. Náramné je, že 10 let po zavedení svobody obchodu se k ní freetradeři[148] sami vůbec neznají. Celé to Sdružení pro dovoz bavlny není nic jiného než instituce zřízená samotnými freetradery, v přímém protikladu ke

svobodě obchodu, aby po celém světě, kde je aspoň trochu vhodná půda a podnebí, podporovala pěstování bavlny za pomoci prémií, půjček, rozdávání semen, půjčování strojů atd. atd. Když něco takového dělá stát, je to špatné, ale když to dělají manchesterští majitelé přádelen bavlny, kteří jsou přece pro africké černochy, beduiny atd. ještě větší cizinci než jejich vlastní král, tak je to v pořádku. Nenašel bys lepší satiru na všechny ty fráze o laissez-faire[343], než je tahle zpráva. Překrásné je také přiznání, že dovoz anglického zboží vyrobeného z americké bavlny zničil kultury bavlny téměř ve všech ostatních zemích, a teď se musejí zase uměle zakládat! Tihle chudáci Angličané vidí ve svém přádelnictví a tkalcovském monopolu něco velkolepého a přirozeného, proti čemu nemůže nikdo nic namítat; ale monopol Spojených států na pěstování bavlny, vytvořený týmž světovým trhem, se musí zlomit dokonce protifreetraderským opatřením! Ten podnik by se měl jmenovat: Sdružení umožňující jednotlivým přádelníkům nákup bavlny na nejdražších trzích, a to tak, že sdružení přádelníků zaplatí pěstiteli rozdíl mezi tržní hodnotou a jeho výrobními náklady. To se ovšem má dělat jen tak dlouho, dokud se subvencované pěstitelství bavlny nebude moci postavit na vlastní nohy: ale vždyť úplně totéž chce i monsieur List se svými ochrannými cly! Mohlo by Ti to třeba posloužit jako materiál pro článek, protože Yankeeů se to bezprostředně dotýká a „Tribune" je také protifreetraderská.

Mé předpovědi*, že klesání a stoupání cen surovin bude plně záviset na východním a západním větru a že, dokud orleánská bavlna střední jakosti stojí víc než 6 pencí, nelze na pravidelný a čilý obchod ani pomyslet, se pozoruhodně potvrdily. Pokud jde o bavlnu, je to vidět z přiloženého pokračování tabulky, kterou jsem Ti poslal už dřív,** o cenách orleánské bavlny střední jakosti až do dneška. S cukrem, kávou a čajem to vypadalo podobně, až na to, že zásoby, stále ještě velmi značné, nedovolovaly prozatím tak velký růst cen, jaký byl vzhledem k nepatrné zásobě možný u bavlny. Co se týče druhé předpovědi, stále ještě se opravdu v mnoha případech omezuje pracovní doba, propukají stávky a zastavuje se

* Viz tento svazek, str. 237, 248, 274 a 280.
** Viz tento svazek, str. 239. Pokračování tabulky se nedochovalo.

výroba, protože se nevyplácí; sklizeň poskytne 3 milióny žoků, ale naplno rozjetá výroba teď vyžaduje nejméně 3,5 miliónu (přiměřeně stejné je to i v ostatních zemích s bavlnářskou výrobou); a tak až do konce tohoto roku, nehledě ani na politické otřesy, kdykoli se bavlnářský průmysl pokusí postavit se zase na nohy, narazí na rostoucí ceny surovin, jak se to už skutečně stalo koncem února a začátkem března (viz tabulku). Ceny — i když jistě zpočátku trochu poklesnou — budou vcelku stoupat, ale zároveň s jejich růstem se bude stejnou měrou omezovat výroba. To za předpokladu, že na kontinentu nedojde ke krachu; ten je ovšem takřka jistý.

Za týden, od 19. do 26. února, přišlo do Liverpoolu *jen 62 žoků* bavlny všeho druhu! A jindy vždycky po tisících.

Jak je to s těmi přiznávanými 300 milióny franků, které zmizely? Četl jsem jen, jak si vzpomínám, že Magne má namísto 40miliónového přebytku deficit — ale nevím nic přesného. To je moc pěkná věc. Teď má i „císařský princ"* dostat svůj vlastní dvůr a dotaci — a hotových peněz musí být zatraceně málo!

Se žlučníkem to máš doufám už lepší. Patrně to zavinil rozruch kolem krize. Mne teď někdy večer při tom počasí bolí zuby; to je ale taky to nejhorší.

Pozdravuj srdečně ženu a děti.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Eugène, syn Napoleona III.

144

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 22. dubna 1858

Milý Mouřeníne,

minulý týden jsem psal Tvé ženě* a druhý den jsem poslal článek o Lakhnaú** a také „Guardiany" (nebo výstřižky, už se přesně nepamatuji). Snad došlo všechno v pořádku. Dnes zase odcházejí 2 „Guardiany". Z Russellovy zprávy v úterních „Times"[344] se žádný článek udělat nedal; ale schovám si ho, až přijde příští pošta, jistě v ní bude už výsledek té lakhnaúské historie a pak — doufám také s pomocí Campbellových depeší — to snad vyřídím najednou***. Mezitím jsem se zase vrhl na „Jezdectvo" — v historické části nechávám prozatím některé věci otevřené, než seženu příslušné prameny, a pokračuji na taktické části. Článek zaplní asi 10—12 mých dlouhých dvoustran, víc ne.

Bernardův proces[345] se silně dotkne pana Bonaparta a v emigrantech z řad ropucháčů[99] vzbudí trochu respektu. Jinak James mluvil chabě a nesouvisle a starý Campbell jako vždy kupil důkazy proti obžalovanému. Toho starého hlupáka mrzí, že mu proklouzl pod rukama zajímavý právnický případ, při kterém měl předsedat patnácti soudcům.

Pro ryzí republikány je zajímavé, co Cavour a La Marmora

* Viz tento svazek, str. 616–617.
** „Dobytí Lakhnaú".
*** „Podrobnosti o zteči Lakhnaú".

odhalili o svém jednání s Cavaignacem a o tom, jak se Cavaignac bál Rakouska.[346] Čím víc toho vyplouvá na povrch z období vlády „Nationalu", tím víc se odhaluje, jak bylo ubohé.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinénija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

145

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 29. dubna 1858

Milý Frederiku,

své dlouhé mlčení Ti mohu vysvětlit velice stručně — nebyl jsem schopen psát. Byla to (a do jisté míry stále ještě je) neschopnost nejen v slovesném, ale i v doslovném smyslu. Těch pár nezbytných článků* do „*Tribune*" jsem nadiktoval své ženě, ale i to jsem dokázal jen po silných povzbuzujících prostředcích. Ještě nikdy jsem neměl tak silný jaterní záchvat, a nějakou dobu hrozilo ztvrdnutí jater. Doktor chtěl, abych cestoval, ale za prvé to nedovolil stav financí a za druhé jsem doufal den za dnem, že zase budu s to sednout si k práci. Ustavičné nutkání chopit se práce a pak zase neschopnost to udělat, to všechno ještě zhoršovalo situaci. Už týden se to ale zlepšuje. Jenže pracovat ještě nemohu. Když si na pár hodin sednu a píšu, musím pak celé dny ležet a ani se nehýbat. Spoléhám, že příští týden tenhle stav u všech rohatých skončí. Nemohlo si to vybrat méně vhodnou dobu než teď. Zřejmě jsem v zimě příliš přeháněl noční práci. Hinc illae lacrimae.**

Tvé dopisy a „Guardiany" došly v pořádku.

Vyšla kniha Louise Blanca o revoluci 1848.[347] Pěje se tu nejupřímnější chvála na „mrňouse"***, jak mu podle jeho slov říkali dělníci. Jinak, když ji čteš pozorně, se v ní ten člověk blamuje; ukazuje se

* „Procesy proti Francouzům v Londýně", „Finanční situace Francie," „Rozpočet pana Disraeliho".

** A tu to máme (doslova: odtud ty slzy); latinské přísloví, vlastně citát z Publia Terentia, Andria, 1. dějství, 1. scéna.

*** Louise Blanca.

tam totiž, že ve všech rozhodných chvílích jednali dělníci bez jeho vůle a bez jeho vědomí, všeobecně mu jeho „cit" spláceli citem, ale tím také pokládali svůj účet s lucemburským orákulem[348] za plně vyrovnaný.

Hnutí za zrušení nevolnictví v Rusku se mi zdá významné, ukazuje, že v zemi začíná vnitřní vývoj, který může zkřížit její tradiční zahraniční politiku. Gercen ovšem znovu dospěl k objevu, že „svoboda" přesídlila z Paříže do Moskvy.

Přítele Bangyu nachytal zřejmě syn Sefera paši* při nedovolené korespondenci s ruským generálem Filipsonem. To znamená, že byl s několika svými maďarskými a polskými pomocníky zastřelen.

Pozdravuj Lupuse.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* princ Ibrahim Karabatir.

London, 29 April 1858.

Dear Frederick,

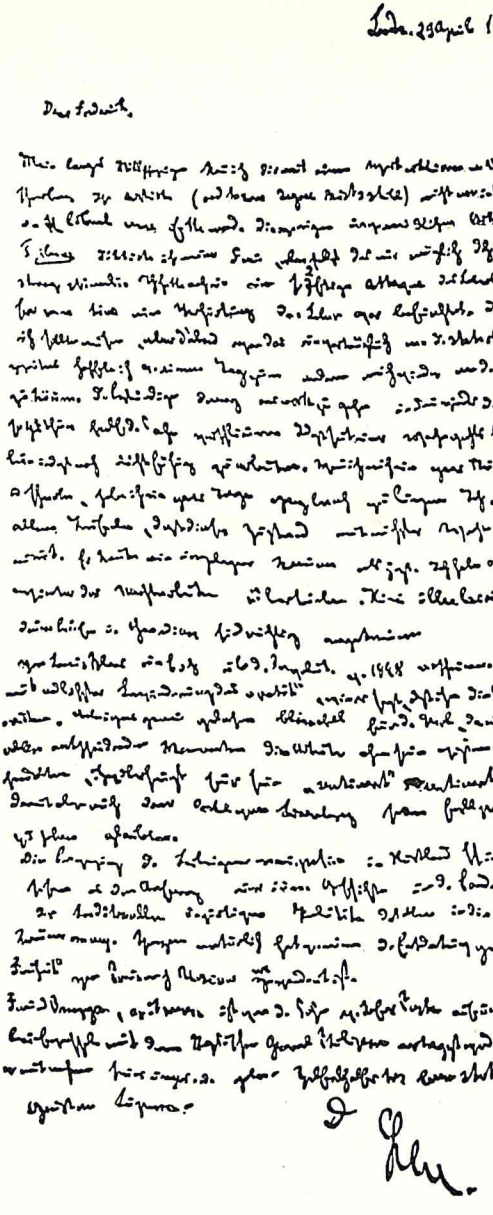

Marxův dopis Engelsovi z 29. dubna 1858

146

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate,
30. dubna 58

Milý Mouřeníne,

máš-li cestovat, jeď aspoň do Manchesteru, to je velice jednoduché. Kdybys snad tu bankovku, kterou jsem Ti včera poslal, už měl pryč, což je docela možné, dej mi o tom vědět; za 21 šilinků teď můžeš dostat zpáteční lístek první třídy na 8 dní a na zpáteční cestu se pak samozřejmě vykašleš. Postarám se, aby se u mne doma uvolnilo jedno lůžko, což na pár dní *rozhodně* půjde. Ostatní se už zařídí. Jestli máš ještě peníze na cestu, přijeď hned, Tvé ženě pak částku, o kterou ji připravíš, hned pošleme, neměl jsem dnes jenom čas vyzvednout si poštovní poukázku. Dnes večer to doma řeknu; přijeď hned do čís. 6 *Thorncliffe Grove*, Oxford Road. Nepojedeš-li hned zítra večer (asi v 5 hodin jede vlak), pošli mi v pondělí ráno zprávu, kdy přijedeš, a já Ti přijdu na nádraží naproti — řekni jen, jestli přijedeš Severozápadní nebo Velkou severní dráhou.

Jestli chceš přijet v neděli, zatelegrafuj zítra — stojí to 2 šilinky 6 pencí — 20 slov, adresa mimo. Telegram adresuj ke mně do bytu.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

147

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 1. května [1858]

Milý Frederiku,

pojedu ve čtvrtek Velkou severní, odjezd z Londýna v půl třetí, příjezd do Manchesteru v 7 večer.

Tvůj

K. M.

Od včerejška je mi zase mnohem líp a chtěl jsem se vlastně v pondělí docela vážně pustit do práce. Ale radil jsem se s lékařem, ten si myslí, že pořád ještě potřebuji týden se toulat, a tak jsem povinnosti pověsil na hřebíček.[349]

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

148

Marx Engelsovi

do Manchesteru

31. května 58
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Frederiku,

první týden jsem se musel znovu aklimatizovat a zpočátku také nepůsobilo dobře, že jsem najednou přestal jezdit na koni. Trvalo to přesně až do dneška, kdy se konečně zas cítím tak ve formě, jako když jsem odjížděl z Manchesteru. Nyní mohu zase pracovat a začnu hned s úpravami pro tisk[313]. Minulý týden jsem napsal jenom dva články pro „*Tribune*"*. Jinak jsem se jen tak potloukal, protože jsem měl „hlavu" jako v kleštích a potíže se stolicí — a to mi nahánělo strach z recidívy.

Ad vocem Cluss. Ten mládenec byl před svým odjezdem ještě jednou u Schappera. Když se ten dobrý muž vrátil od nás domů, zjistil ke svému zděšení, že si z Paříže něco přivezl, totiž měkký vřed s všelijakými ošklivými průvodními příznaky. Byl nucen ulehnout a Schapperovi to udal jako důvod, proč se stáhl z civilizovaného světa.

Ad vocem Pélissier. Co jsme v Manchesteru žertem předpověděli, totiž že si Pélissier hned začne s Orleány[140], se teď už docela vážně stalo a v Londýně se o ničem jiném nemluví.

Co říkáš Bonapartovým konfiskačním choutkám?[350]

Když jsem tu nebyl, vyšla v Londýně kniha o celkových ději-

* „Canningova proklamace a otázka vlastnictví půdy v Indii." „Bonapartovy finanční manévry. — Vojenský despotismus."

nách oběživa, jejímž autorem je Maclaren[351] a která je podle ukázek v časopise „*Economist*" výtečná. Kniha není ještě v knihovně, jako obvykle se tam novinky objevují teprve měsíce po vydání. Musím si to samozřejmě přečíst, než budu o oběživu psát. Poslal jsem proto ženu do City k nakladateli. Zhrozili jsme se však, když se ukázalo, že kniha stojí 9 šilinků 6 pencí, což bylo víc, než jsme měli v celé naší válečné pokladně. Byl bych Ti proto velmi vděčný, kdybys mi na tu částku mohl poslat poštou poukázku. Je pravděpodobné, že v knize nenajdu nic nového, ale když z toho „*Economist*" dělá takovou událost a když jsem z ní sám četl výňatky, nedovoluje mi moje teoretické svědomí, abych ji jen tak přešel.

Myslíš, že bys měl dost materiálu, abys na pátek napsal jen tak povšechně něco o stavu britských ozbrojených sil v Indii a nějaké prognózy do budoucnosti? Prokázal bys mi tím velkou službu, protože přečtení mého vlastního rukopisu[270] mě bude stát skoro týden. Háček je totiž v tom, že v rukopise (kdyby se vytiskl, byl by z toho silný svazek) je všechno pohromadě páté přes deváté, leccos z toho má přijít teprve do pozdějších dílů. Musím si udělat přehled, ve kterém sešitě a na které stránce jsem načrtl ten prevít, který musím vzít nejdřív do práce.

Konečně jsem napsal Lassallovi.* Musíš mi dát rozhřešení za ty poklony, které jsem musel složit „Herakleitovi Temnému". V několika nenápadných poznámkách na okraji — poněvadž chvála přece vynikne v celé své vážnosti, teprve když ji odstíňujeme pokáráním — jsem jemně, jemňounce naznačil některé skutečné nedostatky práce.

Zítra nebo pozítří dostanu nová čísla o Bangyovi[352] a pak pošlu 2 do Manchesteru, jedno pro Tebe, jedno pro lupuse. Apropos. Z jednoho čísla „Tribune" vidím, že se Pulszky snaží zabránit nepříjemným odhalením a líčí Bangyu jako *Metternichova* špióna a jako někoho, kdo zradil generála Steina. Státník Blind byl pak nucen v „Advertiseru" vystavit Kossuthovi, „osvícenému vládci Uher", vysvědčení chudoby a přímo jej vyzvat, aby se proti tomu „ohradil". Kossuth ovšem držel hubu.

* Viz tento svazek, str. 621–622.

Jaké pokroky dělá Gumpert v ušlechtilém jezdeckém umění? Mám smůlu, že vždycky přestanu, když pokročím tak daleko, že mě to začne bavit.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

149

Marx Engelsovi

do Manchesteru[353]

[Londýn] 7. června 1858

Milý Frederiku,

přikládám 2 čísla o Bangyovi[352], jedno pro Tebe, jedno pro Lupuse.

Dostal jsem od Tebe 1. dopis s poštovní poukázkou; 2. druhý dopis; 3. článek pro „*Tribune*" (skutečně velice zábavný)*. Nepotvrdil jsem Ti dříve příjem, protože jsem každý den čekal na ta 2 čísla o Bangyovi; mimoto se nahrnulo mnoho soukromých trampot, s kterými jsem ztrácel čas.

Přikládám dopis od Lassalla. Je to nesmírně kuriózní záležitost. Nemohu odpovědět, dokud neznám Tvůj a Lupusův názor. Přál bych si proto, abyste se hned poradili a poslali mi obratem své mínění. Jsem toho názoru, že Lassalle se nemá s tím hlupákem Fabricem do souboje pouštět a že také z hlediska souboje útok těch dvou panáků od zemského soudu vylučuje, aby se spolu vůbec bili. Celkem se na to dívám tak — připadá mi ovšem směšné rozhodovat, zda souboj *o sobě* je v souladu s „*naší* zásadou" nebo ne —, že za daných okolností v tomto zvláštním kritickém momentu atd. atd. současných dějin příslušníci revoluční strany sice odpovídají svým osobním nepřátelům klacky, pěstmi a kopanci, ale nemají se pouštět do soubojů. Připadá mi ale úplně pochybené, kdyby Lassalle, když se jednou kategoricky vyslovil proti soubojům, se sám dal zastrašit křižáckými klepy.

* „Anglická armáda v Indii".

Včera byl u mne Schapper. Vyprávěl mi mezi jiným, že přítel Caussidière zabrousil jednou večer v New Yorku opilý do uličky nevěstek a patrně tam někoho přetáhl holí, ten strhl pokřik a hned se na Caussidièra vrhl hlouček pasáků a bezmála ho utloukli k smrti. Tak toho tlusťocha našla v bezvědomí druhý den ráno policie a musel se 6 neděl léčit, než se zase mohl hýbat a chodit.

Seiler měl paralytický záchvat: 10 týdnů na pokraji smrti, ale kopřivu mráz nespálí. S Heisem prý je to opět moc špatné.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

150

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 9. června 1858

Milý Mouřeníne,

vracím zároveň Lassallův dopis. Že se náš židáček Braun někde porval, mi s vítězoslavnou tváří oznámil už v sobotu Borchardt. Je tedy nanejvýš užitečné znát tyto podrobnosti. Pokud jde o náš názor, je nad slunce jasnější, že oba pánové, intendanční rada i asesor, se takovým sprostým vražedným útokem jasně uchýlili k metodám obyčejných rváčů a že jediný souboj, do něhož by se člověk s takovými hochy vůbec *mohl* pustit, *byl vybojován* už přímo v té rvačce. Když si dva chlapi počíhají na třetího a *oba* ho napadnou, nemyslím, že kterákoli pravidla souboje na světě *dovolují*, aby se člověk s takovou pakáží ještě bil. Kdyby byl pan Fabrice chtěl jezdeckým bičíkem mermomocí vyprovokovat souboj, byl by u toho pan Bormann musel asistovat čistě pasívně, jako *svědek*, anebo byl vůbec zbytečný. Když ale dva současně přepadnou *jednoho*, pak jsou to darebáci, pro něž neplatí čest a poctivá hra a kteří dokázali, že k čestnému boji dvou protivníků, k řádnému souboji s nimi nemůže dojít. Člověk by riskoval, že bude zákeřně zavražděn.

Potud můj a Lupusův názor, který vychází z pravidel souboje jako právního podkladu.

Nehledě na to, jsme stejně jako Ty toho názoru, že 1. souboje jsou teď pro revolucionáře vůbec nevhodné a že 2. Lassalle, když souboj „zásadně" přímo zatratil, by se velmi blamoval, kdyby se teď bil.

Pokud tedy jde o naše mínění, můžeš našemu Efraimu Chytrá-

kovi* bezevšeho napsat, že se bít nemá, ale ať se klidně zase napije na svou „neotřesitelnou rozhodnost" a co možná nejdřív neváhá chytit za rohy třeba i Měsíc a směle riskovat zničení po sté a prvé.** K objevu, že má zřejmě dostatečnou zásobu ješitnosti, mu raději pogratulujme mlčky.

Četls o té historii s Fouldovým synem? Upláchl s mademoiselle Valérií z gymnasia a s 1 600 000 franky do Londýna. Papá napsal Pélissierovi a vyjádřil se, že má, bude-li třeba, použít úřední moci. Pélissier pozve ten párek na snídani, řekne jim: Dávám vám své požehnání a napíše tatíčkovi: Co chcete? Mladí lidé budou vždycky stejní! a celá Paříž se starému Fouldovi směje.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Lassallovi.
** Parafráze Lassallova dopisu Marxovi ze 4. června 1858.

151

Marx Engelsovi

do Manchesteru

2. července 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi,

že Ti potvrzuji tak pozdě příjem Tvého „Jezdectva“[354], způsobily velké domácí starosti. Náš benjamínek* má už několik týdnů černý kašel, je to velice svízelná nemoc a ženě je také velmi špatně. K tomu všelijaké jiné domácí zmatky, a tak mě to zatraceně vytrhlo z práce.

Víš, že jsem našemu Schrammovi sehnal na Jersey dopisování pro jeden americký list. Teď po jeho smrti přišel honorář, který nejednou vymáhal, asi 6 liber šterlinků, a přirozeně připadl panu Rudolfovi** jako kapesné.

Jinak tu není nic nového. Myslím, že ten londýnský německý plátek, který vydržoval Gumpert, připadl „spojené demokracii“ sub auspiciis velkého Blinda pod názvem „Neue Welt“[355].

Předpokládám, žes ve „Staru“ četl prohlášení pana Türra i maďarské emigrace v Cařihradě. Jestliže ne, pošlu Ti „Free Press“. Kossuth stále ještě tvrdošíjně mlčí. Náš výtah z Bangyovy historie vyšel v „*Tribune*“.*** Skandál v New Yorku přinutí Kossutha, aby promluvil. Je možné, že takto se budu muset ještě přímo k té záležitosti vyjádřit. Pulszky si už dávno našel v „*Tribune*“ zadní dvířka a označil Bangyu za starého *Metternichova* (!) špióna. Klapka, kte-

* Eleanor.
** Rudolfu Schrammovi.
*** „Pozoruhodný kousek historie“.

rého jsem jednou zahlédl u Freiligratha, poznamenal suše o Bangyovi: „finis coronat opus". Zdá se, že má Kossutha po krk. Zatím spekuluje s tureckými akciemi.

Přikládám dva dopisy z New Yorku.[356]

O Efraimu Chytrákovi* jsem už dva týdny neslyšel. Poněvadž jsem byl samozřejmě přesvědčen, že nemíní mého dopisu použít nikterak diskrétně, psal jsem ho velmi opatrně, takže pro něho bude krajně nesnadné, aby ho zneužil.** Nehledě na zvláštní okolnosti případu, k tomu jsem mu skoro doslova opakoval Tvůj názor, odsoudil jsem souboj jen potud, pokud ho lidé, kteří si myslí, že jejich urážky se *musí* trestat jinak než urážky krejčích, obuvníků atd., považují za jakési kastovní privilegium. Vůči takové hloupé domýšlivosti a vůči takovým mládencům je revoluční zaujmout „stanovisko luzy" a řídit se „pravidly obyčejné rvačky". Naproti tomu na Efraimovo rajtování na principech jsem odpověděl tím, že souboj patří k věcem, které Aristoteles označuje za „lhostejné", které můžeme i nemusíme dělat. Že má rozhodně pravdu, že je to pozůstatek zašlého vývojového stupně, ale že při „jednostrannosti a omezenosti *buržoazních* vztahů se může individualita někdy uplatnit jenom ve feudální formě".***

Čekám, že příští týden pošleš za všech okolností článek o Indii.† Materiálu je na článek pro „Tribune" pořád dost, vždyť jinak přetiskuje „*Times*" atd. Hlavní věc vůbec je, aby se články posílaly.

Salut.

Tvůj

K. M.

Pozdrav Lupusovi.

Humboldt uveřejnil v „*Tribune*" velice „pochlebovačný" dopis adresovaný Fröbelovi, který vydal souborně své americké cesty[357].

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ferdinandu Lassallovi.
** Viz tento svazek, str. 623–625.
*** Viz tento svazek, str. 624.
† „Indická armáda".

152

Engels Marxovi

do Londýna[358]

Manchester 14. července 1858

Milý Mouřeníne,

vězíme až po krk v bilanci, takže jsem neměl ani chvilku, abych Ti podrobněji napsal. Doufám, že se Tussince* daří lépe. Gumpert mi řekl, že černý kašel nebývá v anglickém podnebí nebezpečný, obyčejně je chronický, ale s lehkým průběhem. Všechny případy, které dosud měli v nemocnici, dobře skončily. Dal mi obě zprávy této nemocnice, které dosud vyšly (od Mareie), jsou vysoce vědecké, byl bych rád, kdybych byl měl takový materiál, když jsem psal svou knihu**. Mám pro Tebe také exempláře té zprávy, které Ti pošlu; něco se Ti snad bude hodit pro kapitolu o námezdní práci. Mareiův velkorysý plán a jeho přehnané naděje Tě trochu pobaví.

Z prohlášení pana Türra atd. jsem nic neviděl, ani neslyšel, „Star" se tu čte málo. Pošli tedy „Free Press" a pokud možno také výtisk pro Lupuse, který je ještě v Buxtonu, kam ho poslal Borchardt a kde bude Lupus z dlouhé dvíle patrně víc běhat, než je jeho noze zdrávo.

Dva dopisy z New Yorku[356], o nichž píšeš v minulém dopise, přiloženy *ne*byly.

Apropos. Pošli mi konečně tu slíbenou Hegelovu „Naturphilosophie". Zabývám se teď trochu fyziologií a spojím to se srovnávací anatomií. Jsou v tom velice spekulativní věci, které byly ale vesměs objeveny teprve nedávno; moc rád bych se podíval, zda

* Eleanoře.
** „Postavení dělnické třídy v Anglii".

starý* už něco z toho tušil. Jisté je, že kdyby měl psát „Naturphilosophie" *dnes*, hrnuly by se mu ty věci ze všech stran. Ostatně o pokrocích, ke kterým došlo v přírodních vědách za posledních 30 let, nemáme vůbec ani ponětí. Rozhodující pro fyziologii byly 1. obrovský rozvoj organické chemie, 2. mikroskop, kterého se používá správně teprve 20 let. Ten přinesl ještě důležitější výsledky než chemie; hlavní věc, která způsobila revoluci v celé fyziologii a která teprve umožnila srovnávací fyziologii, je objevení buněk, u rostlin Schleidenem, u živočichů Schwannem (asi 1836). Všechno je buňka. Buňka je Hegelovo bytí o sobě a ve svém vývoji prodělává přesně Hegelův proces, až se z ní konečně vyvine „idea", ten či onen dokonalý organismus.

Jiný výsledek, který by potěšil starého Hegela, je ve fyzice korelace sil čili zákon, že za daných podmínek se mechanický pohyb, tedy mechanická síla mění (např. třením) v teplo, teplo ve světlo, světlo v chemickou afinitu, chemická afinita (např. ve Voltově sloupci) v elektřinu a ta v magnetismus. Tyto přechody se mohou dít i jinak, vpřed nebo vzad. Jeden Angličan**, jehož jméno mě právě nenapadá, dokázal, že tyto síly do sebe navzájem přecházejí ve zcela určitých kvantitativních poměrech, takže např. určité množství jedné síly, např. elektřiny, odpovídá určitému množství každé jiné, např. magnetismu, světla, tepla, chemické afinity (pozitivní nebo negativní — slučovací nebo rozlučovací) a pohybu. Tím padá slabomyslná teorie o latentním teple. Není to ale skvělý materiální důkaz způsobu, jak reflexní určení do sebe vzájemně přecházejí?

Jisté je, že srovnávací fyziologie nás naučí nectně opovrhovat idealistickým nadřazováním člověka nad ostatní živočichy. Na každém kroku narážíme nosem na naprostou shodnost struktury s ostatními savci, v základních rysech se tato shodnost vyskytuje u všech obratlovců a — zastřeněji — i u hmyzu, korýšů, tasemnic atd. Hegelův výklad o kvalitativním skoku v kvantitativní řadě je i tady velice pěkný. Nakonec se dostaneme u nejprimitivnějších nálevníků k praútvaru, k jednoduché, samostatně žijící buňce, která se ale zas nijak nápadně neliší od nejnižších rostlin (od jednobuněčných hub

* Hegel.
** James Joule.

— bramborové a révové plísně atd.) a od zárodků vyšších vývojových stupňů včetně lidského vajíčka a spermatozoidů a vypadá právě tak jako samostatné buňky v živém těle (krvinky, buňky pokožky a sliznice, vyměšovací buňky ve žlázách, ledvinách atd.).

Příležitostně mi také můžeš sdělit, co je to za nemoc dyspepsia crapulosa. To totiž není špatný vtip, ale vědecky užívaný názor.

Přinese-li „Times" podrobnosti o Indii, uvidíme, co se dá udělat pro „Tribune", jinak to nejde. Ze zítřejších „Times" tedy už jakžtakž poznáš, co můžeš čekat.

Srdečné pozdravy rodině.

Tvůj

B. E.

Akceptace dopadla dobře.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

153

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 15. července 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park

Milý Engelsi,

především Tě žádám, aby ses nelekal toho, co Ti píšu, poněvadž to vůbec nemá být apel na Tvou beztak už nemístně využívanou peněženku. Naproti tomu je však nutné, abychom se spolu zamysleli, dá-li se najít nějaké východisko z nynější situace, neboť takhle to absolutně nejde dál. Přímým důsledkem toho už je, že nejsem vůbec schopen pracovat, protože jednak promarním většinu času běháním a marnými pokusy sehnat peníze a jednak ztrácím schopnost abstraktního myšlení tváří v tvář té bídě doma, snad proto, že čím dál tím víc tělesně chátrám. Moje žena má z té mizérie zničené nervy a dr. Allen, který sice tuší, kde nás bota tlačí, ale nezná přirozeně pravý stav věcí, mi nyní znovu a tentokrát důrazně prohlásil, že nemůže vyloučit zánět mozku nebo něco podobného, nepošlu-li ženu na delší čas do mořských lázní. Já zase vím, že za nynějších okolností by jí nebyly nic platné ani lázně, i kdyby byly možné, dokud ji pronásleduje každodenní tíseň a přízrak nevyhnutelné konečné katastrofy. Ta se ale nedá dlouho oddalovat a i odklad na několik týdnů nás nezbaví nesnesitelného denního boje o to nejpotřebnější a nezmění všeobecnou situaci, takže nakonec musí všechno zkrachovat.

Poněvadž v Londýně jsou takzvané zápůjčkové spolky[207], které ohlašují, že poskytují půjčky 5—200 liber šterlinků *bez záruk*, pouze na doporučení, pokusil jsem se o podobnou operaci, přičemž jako ručitelé se nabídli Freiligrath a jeden kupec. Důsledek toho byl,

že na poplatky padly asi dvě libry šterlinků. Poslední odmítavou odpověď jsem dostal předevčírem. Nevím, mám-li se o něco takového pokusit ještě jednou.

Aby sis udělal představu o skutečném stavu, dal jsem si od ženy udělat vyúčtování 20 liber št., které jsi nám půjčil Ty, a 24 liber, které jsem si vybral 16. června na „Tribune" (z toho byly 2 libry navíc). Z toho poznáš, že jakmile přijde takový větší obnos, nezbude ani groš ani na nejnutnější denní vydání, o nějakém přilepšení vůbec nemluvě; že druhý den začíná zase ten hnusný boj a věřitelé, jen velmi skrovně uspokojení, naléhají zakrátko znovu úplně stejně jako předtím, protože mezitím vzrostly jejich pohledávky. Zároveň uvidíš, že např. moje žena nevydá ani haléř na šaty aj. pro sebe, zatímco děti mají letní oblečení horší než proletáři. Pokládám za nutné, abys tyto podrobnosti znal, poněvadž jinak nemůžeš celý případ správně posoudit.

Vyúčtování 20 liber z 19. května. Z nich zaplaceno:

	libry	šil.
poplatky (voda, plyn)	7	—
úroky v zastavárně	3	—
vyplaceno ze zastavárny za	1	10
mzda	2	
splátkový obchod (kam se mělo platit týdně za kabát a kalhoty)	—	18
boty a klobouky pro děti	1	10
pekař	1	—
řezník	1	10
kupec	1	—
sýrař	—	10
uhlí	—	10

Vyúčtování 24 liber z 16. června z „Tribune"

	libry	šil.
školné za čtvrtletí únor, březen, duben	8	—
od *Schappera* vypůjčeno během 4 týdnů na denní vydání, splaceno	3	—

prádlo vyplacené ze zastavárny	2 —
mzda	1 —
splátkový obchod	1 4
řezník	2 —
kupec	2 —
zelinář	1 —
košile, šaty atd. pro děti	2 —
pekař	2 —

Od 17. června jsme tedy zase neměli doma ani groš, a abychom měli 4 týdny na denní vydání, která se musí platit hotově, vypůjčili jsme si od Schappera 4 libry št., z čehož ale asi 2 libry padly na poplatky, když jsme se marně pokoušeli o půjčku.

Přehled všech dluhů, které nyní máme v Londýně, Ti ukáže, že většinou to jsou dluhy drobným obchodníkům, kteří šli po krajní mez svého úvěru.

	libry šil.
nájemné splatné 25. června	9 —
školné splatné 2. srpna	6 —
prodavač novin (za 1 rok)	6 —
splátkový obchod	3 9
řezník	7 14
pekař	6 —
kupec	4 —
zelinář a uhlí	2 —
mlékař	6 17
dluh starému mlékaři a pekaři v Soho	9 —
dr. Allen (7 liber splaceno z předposledního honoráře od „Tribune“)	10 —
Lina Schölerová	9 —
Schapper	4 —
zastavárna	30 —

Z těchto dluhů nejsou naléhavé pouze dluhy dr. Allenovi, Lině Schölerové, starým věřitelům v Soho a částečně v zastavárně.

Jádro celé věci je tedy v tom, že skrovný příjem není nikdy

určen pro nastávající měsíc, ale že vždycky stačí jen na to, aby se po odečtení stálých vydání na domácnost, školu, poplatky a zastavárnu zmenšily dluhy do té míry, že nejsme vyhozeni přímo na ulici. Za 4—5 týdnů mám dostat od „Tribune" asi 24 liber. Z toho hned 15 přijde na nájemné a poplatky. Z ostatních dluhů se splatí jen minimum — a je velká otázka, zda řezník atd. budou tak dlouho čekat — a tak se ta mizérie zase protáhne o 4 týdny a po tu dobu přece musíme tak nebo onak žít. Také domácího prohánějí věřitelé a on pronásleduje mne jako zběsilý. Nevím, co si počnu, když se mi nepodařilo sehnat půjčku u zápůjčkového spolku nebo u životní pojišťovny. I kdybych se rozhodl krajně omezit výdaje — např. vzít děti ze školy, nastěhovat se do vyloženě proletářského bytu, obejít se bez služebných, žít jen z brambor — nestačilo by ani, kdybych prodal svršky v dražbě, abych uspokojil jenom věřitele v okolí a zajistil si nerušený odchod někam do ústraní. To zdání důstojnosti, které jsme až dosud zachovávali, nás jedině chránilo před zhroucením. Pokud jde o mne, čerta bych se staral o to, budu-li žít ve Whitechapelu[359], jen kdybych konečně měl zase hodinku pokoj a mohl se věnovat své práci. Pro mou ženu by ale, při jejím dnešním stavu, mohla mít taková metamorfóza nebezpečné následky a sotva by prospěla dospívajícím děvčatům.

Vylil jsem Ti své srdce a buď jist, že to pro mne nebylo nijak lehké. Ale konec konců, musím se někomu vyzpovídat. Vím, že osobně mi v té věci nemůžeš pomoci. Žádám Tě jenom, abys mi řekl svůj názor, co mám dělat? Ani svému úhlavnímu nepříteli bych nepřál, aby zabředl do bahna, v němž vězím už osm týdnů, a užírám se vztekem, že nejpustší hlouposti ničí můj intelekt a podlamují schopnost k práci.

Salut.

Tvůj

K. M.

Věci, které žádáš, Ti pošlu.*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 374.

154

Engels Marxovi

do Londýna[360]

Manchester 16. července 1858

Milý Mouřeníne,

udělal jsi velice správně, žes mi dal otevřeně nahlédnout do těchto obtíží. V takovém případě je ovšem nutné hned zakročit. Podle mého odhadu potřebuješ tedy naléhavě asi 50 až 60 liber, zbytek ještě počká. Z této částky bych mohl ihned opatřit 30 liber novým akceptem, bude-li ten chlapík souhlasit, aby byl akcept vystaven *ode dneška nejméně na 4 měsíce*, jinak bych nebyl s to sehnat peníze. Bude-li chtít, může být také trasováno 20 liber na 4 měsíce a zbývajících 20 liber na 6 měsíců (úroky se připočtou), takže bych měl platit v listopadu a lednu a Ty bys dostal na ruku čistých 40 liber. Jdi tedy hned k Freiligrathovi a zjisti, co se dá dělat. Je ovšem naprosto nutné, *aby akcepty zůstaly u diskontujícího, jinak by mě to zničilo*. Ten ničema také nesmí vzít víc než 20 %, s kterými počítám, stejně to už znamená ztrátu skoro 5 liber.

Tak, myslím, budeš zajištěn aspoň natolik, abys v krajním případě mohl vydržet do nejbližší směnky. Ale zdravotní stav Tvé ženy by ovšem vyžadoval ještě víc, a to bohužel nemohu opatřit. Nemohu ani zajít zde k Wattsovi do pojišťovny, poněvadž jsem se s tím chlapem pohádal. Beztak tady má jenom filiálku, hlavní kancelář je v Londýně a najdeš ji v každém adresáři. Jmenuje se: People's Provident Assurance Society and Life & Equitable Institution[361]. Freiligrath Ti bude moci snadno opatřit prospekt, podmínky atd. a v případě, že se dá něco dělat, o čemž ale pochybuji, také uvést celou věc do chodu.

Jiný způsob, jak tu v Anglii sehnat peníze, mně ne a ne napadnout, ať si lámu hlavu jak chci. Myslím, že by bylo záhodno, aby ses pokusil o štěstí u své máti* nebo u někoho v Holandsku**. Jedná se konečně o vyrovnání starých dluhů a o nový start; všechny tahanice o půjčky to jen odsunují a zhoršují konečnou krizi, nehledě na to, že spoustu peněz pohltí poplatky atd. a pokusy o úvěr zase spoustu času. Kromě toho Ti můj akcept směnky poskytne jenom předem peníze, které bych Ti mohl posílat postupně v menších částkách, a ačkoli pohromadě jsou Ti víc platné než jednotlivé pětilibry, které sem tam dojdou, vznikne tím přece v běžných příjmech určitá mezera.

Tentokrát musíš skutečně odložit případné ohledy — ať už jsou jakékoli — a jít na to rázně. Jde o to, aby se sehnalo ještě asi 50 liber, a já absolutně nevím, jak by se daly získat jinak než u Tvých příbuzných.

Zatím o tom budu ještě několik dní přemýšlet, snad na něco přijdu. Rozhodně by se však *tyto* dopisy měly spálit, aby všechno zůstalo mezi námi.

Tvůj

B. E.

V *krajním případě* mohu akceptovat také 20 liber na 3 měsíce a 20 liber na 6 měsíců, na kratší lhůty to však nejde. K tomu úroky, takže budeš mít 40 liber netto.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Henrietty Marxové.
** V Holandsku žili Marxovi příbuzní Philipsovi.

155

Marx Engelsovi

do Manchesteru

20. července 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi,

když v sobotu přišel Tvůj dopis, nenapsal jsem Ti hned, poněvadž jsem chtěl nejdříve počkat na odpověď na nový „pokus", než použiji plné moci, kterou jsi mi dal. Ale v pondělí jsem dostal odmítavou odpověď. Další váhání se tedy zdálo být zbytečné. Tak tedy k Freiligrathovi. Dnes mi písemně oznámil, že se věc dá provést za podmínek, které jsi navrhl, ale teprve od 3. srpna, neboť jeho lichvář není dříve s to. Napíši mu tedy, aby to uskutečnil k 3. srpnu.

Od své matky* jsem v sobotu dostal dlouhý dopis. Poslal jsem totiž po paní Liebknechtové, která jela do Německa, naší máti podobiznu nejmenšího dítěte** a několik řádek, že jsem byl několikrát nemocen, o ostatních poměrech ale nic. Z bábina dopisu se dá soudit, že se možná během několika týdnů setkáme. Dojde-li k tomu, tak si s ní promluvím. Nesmím však v tomto ohledu nijak naléhat. Jinak hned couvne.

Děkuji za článek pro „Tribune"[362]. Zítra napíšu víc.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Henrietty Marxové.
** Eleanor.

156

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. července [1858]

Milý Engelsi,

v přiloženém Freiligrathově dopise se dočteš, že nastaly nové nesnáze. „Nové" podmínky se mi však zdají být podstatně lepší než staré, neboť ačkoli bude uvedeno za 3, je fakticky možné platit teprve po 6 měsících a o 10 % menší úrok.

Buď tak hodný a hned mi tak nebo onak odpověz. Spěchá to. Dá-li se to tak zařídit, pošlu rozhodně hned ženu na několik týdnů do blízkých mořských lázní a mezitím uvidím, co pořídím s naší mátí*, nejdřív ovšem musím uspokojit nejdravější nároky.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Henriettou Marxovou.

157

Marx Engelsovi

do Manchesteru

8.* srpna 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Engelsi,

píšu Ti tak pozdě proto, že teprve včera se věc *definitivně*, a to kladně, rozhodla. Xkrát jsem si sedal, abych Ti napsal; pak přišel opět dopis ze City, že z toho nic není a že transakce se musí zase zkusit s někým jiným. Chtěl jsem Ti ale tak či onak sdělit něco určitého. Freiligrath vyjednával s 6 různými keťasy, a když shledal, že ti chlapi přes všechny své sliby vždycky v rozhodující moment odřekli, eskontoval nakonec směnku u svého vlastního krejčího, když se sám podepsal jako kolaterální ručitel. Už ab initio stanovil za *místo splatnosti svou vlastní banku.* Ten dobrák si s tím dal velkou práci a učinil dokonce některé kroky, které nejsou docela ve shodě s jeho „obchodní" pozicí. Budeš-li mu tedy někdy psát, poklepej mu trochu na rameno, to je tah, vůči němuž není tak docela nepřístupný. Směnka je uložena přímo u Freiligratha. Krejčí prohlásil, že je ochoten směnku obnovit *za jakýchkoli podmínek.* Byl by však raději, kdyby dostal 20 liber v listopadu a kdyby se pak nová směnka vystavila jen na zbývajících 20 liber šterlinků, a to do ledna. (Jakmile jsem dostal Tvůj dopis, hned jsem Freiligrathovi sdělil, že to půjde *jenom* tehdy, bude-li *obnovení jisté.*)

Ke svému leknutí jsem se z Tvého dopisu dověděl, že jsi zase

* V orig. 4.

nemocen, a bylo mi to o to trapnější, že jsem Tě za těch okolností obtěžoval. Prosím Tě, abys mi *obratem* sám napsal o svém zdravotním stavu nebo abys o to požádal dr. Gumperta.

Jakmile jsem dostal peníze, poplatil jsem hned tolik, kolik jsem mohl, a ještě jsem včera poslal ženu do Ramsgate, protože už to nebylo možné odkládat ani o den. Je to s ní opravdu neobyčejně špatné. Nebude-li Ramsgate příliš drahé a bude-li tedy moci brát několik týdnů mořské koupele, myslím, že bude brzy zase všecko v pořádku. Mezitím se podívám, co se dá podniknout s matkou*. Velmi choulostivé je, co mám máti odpovědět na stanovisko k Prusku. Je *možné*, že se vytasí s penězi, bude-li si myslet, že moje dědictví je ohroženo vrchností. Je však také *možné* — neboť se zdá, že dědictví odkáže mně — že všechno svěří pod patronát Holanďana**, a to se mi vůbec nezamlouvá. Co si počít v této situaci? Píše, že její hodiny jsou sečteny. Ale já si myslím, že to říká jen tak. Chtěla pravděpodobně, abych ji pozval do Londýna, a já bych to byl skutečně udělal, ale právě teď nemám vůbec čas. Poslední 2 měsíce jsem si sotva mohl sednout k práci a ta věc s Dunckerem spěchá[313].

Do „*Tribune*" jsem v poslední době hodně psal, abych si trochu zvýšil konto, ale materiálu zatraceně ubývá. Indie není můj obor. O Cherbourgu[363] bych mohl napsat všelijaké politické vtipy; ale ve vojenství se vůbec nevyznám, takže tomu nemohu dát slušnější základ. Mně, a to je jen subjektivní úsudek, snad jenom předsudek, se zdá Cherbourg pouhý trik, jako všechny Boustrapovy[57] velké činy, pouhý kejklířský kousek. Aspoň sám „*Moniteur*" dělá některé nepříjemné narážky, že vojenské autority nepovažují to místo vůbec za šťastně zvolené a že dokonce přednesly spoustu drobných námitek proti návrhu opevnění. Mimoto není zdaleka dokončen a představuje v dnešním stavu spíš něco, čím *má* být, než čím je. To jediné, co je úplně hotové, je velká jezdecká socha Napoleona. Zdá se mi, že ve Střední Indii se pádem Gválijáru všechno skončilo. Indické listy se stavějí velmi nevraživě ke Campbellovi a ztrhaly jeho „taktiku".

Přikládám dopis od Lassalla. Efraim Chytrák je podivín.

* Henriettou Marxovou.
** Liona Philipse.

Zatímco ode mne vyžaduje úzkostlivou diskrétnost a počíná si nanejvýš tajuplně, vychází celé to bahno v podstatě v „Kölner Zeitung". Z dopisů toho muže cítíš jakési směšné chvastounství. „Tu jsem podal atd. řízně ostré memorandum atd." „Uvedl jsem do pohybu Böckha a Humboldta." Humboldt napsal „úchvatný dopis". „Já sám jsem podal **nanejvýš** *ryzí němčinou* napsanou bezprostřední stížnost k princi*." „Vskutku zdrcující obvinění ministra**." „Naléhavá prosba." „Naprosto důvěrné." „Můj největší kanón." „Beznadějné." „**Nejhlubší** mlčenlivost *a* diskrétnost." „Není-li to dobré pro štěnice atd."

Náš Bürgers přijde nyní brzo z vězení. Jak se zdá, myslí hlavně na to, aby zastával místo otce Danielsových dětí a za tím účelem převzal nejdřív místo v posteli paní Danielsové. Ta však psala Lině***, že Bürgers se s jejím mužem nedá srovnávat.

Apropos. Lupuse bude zajímat, že Jenička dostala první hlavní cenu v první třídě (v této ceně je také zahrnuta cena za *angličtinu*) a Laurinka pochvalu. Jsou ve třídě 2 nejmladší. Mimoto dostala Jenička cenu za franštinu.

Salut. Doufám, že dostanu *dobré* zprávy o Tvém zdravotním stavu.

Tvůj

K. M.

„*Telegraph*" (přikládám) musíš také schovat.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* princi Pruskému.
** Ferdinanda von Westphalen.
*** Lině Schölerové.

158

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate,
10. srpna 1858

Milý Mouřeníne,

od včerejška jsem znovu v obchodě. Nebyl jsem ostatně nemocen, ale jenom mě řezali, rána také ještě není úplně zahojena, ale účelu je dosaženo. Rozhodně nebudu s to udělat článek pro „Tribune" dřív než příští týden.

Jak pokračuje jednání s Appletonem? Chtěls mi jednou přiložit 2 dopisy z Ameriky, ale zapomněls na to — nesouviselo to s tím? Během 14 dnů pojedu asi do mořských lázní, a tak bych se s tím mohl trochu mořit.

Dopis od Efraima* je skutečně báječný. Jak může být člověk tak hloupý a poslat někomu něco takového černé na bílém. To znamená pasovat se jednou provždy na blázna.

Lupus a já gratulujeme z celého srdce oběma děvčatům k jejich úspěchům. Náš staroušek se nad tím velice zaradoval. S jeho nohou je to stále ještě povážlivé. Borchardt tu záležitost léčil naprosto špatně a Lupus si přehnanou služební horlivostí a zbytečným chozením teprve pořádně ublížil. Může to mít později další, i když ne vážné, ale přece jen nepříjemné následky. Byl v Buxtonu a pak v Devonshiru, kde zase strašně zkusil ve špatných hotelích, nedostal tam nic pořádného k pití a hrozně ho brali na hůl.

* Ferdinanda Lassalla.

Doufám, že Tvé ženě se daří teď také lépe. Ten krejčí může dostat polovičku v říjnu.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

159

Marx Engelsovi

do Manchesteru[364]

[Londýn] 13. srpna 1858

Milý Engelsi,

neobyčejně mě potěšilo, že mé obavy o Tvé zdraví nebyly opodstatněné.

Ty dva dopisy, které jsem Ti chtěl poslat, byly jeden od Weydemeyera (Millwaukee, Wisconsin) a druhý od jakéhosi A. Kompa (New York), a oba přišly v jedné obálce.[356] Položil jsem je na stůl (na svůj psací stůl), abych je přiložil do dopisu pro Tebe, zapomněl jsem na to a potom jsem je už nemohl najít. Asi se zatoulaly do některého ze sešitů, kterých tu leží spousta, a objeví se zas, až v nich budu listovat.

O „Encyklopedii" nic nevím. Četl jsem jenom v „Tribune" oznámení o druhém svazku. Vychází tedy dál, a budeš-li mít kdy, můžeš příležitostně pokračovat na písmeni C. Uvaž jenom dvě okolnosti: 1. momentálně nemohu do Muzea; 2. je pro mne bezprostředně výhodnější, roste-li moje pohledávka u „*Tribune*". Co je žena pryč, už jsem trochu pozadu a teď tam vůbec nemohu podvakrát sám napsat, poněvadž o takových věcech, jako je Indie, Černá Hora, Čína a Bonapartův vojenský železniční a cherbourský systém[363], psát nemohu. Jakmile Ti to čas dovolí (a ovšem bez újmy na zdraví), bude mi tedy nejmilejší, budeš-li v nejbližší době častěji psát pro „*Tribune*" na jakýkoli námět.

Ženě moře velice prospívá; počátkem tohoto týdne pozvala všechny děti s Lenkou*. Až potud je to v pořádku. Chyba je jenom

* Helenou Demuthovou.

v tom, že za těchto okolností ji tam sotva mohu nechat déle než ještě příští týden. Duševně velice pookřála, ale tělesně (až na to, že jí zesílily nervy) na tom zase ještě není tak, jak by měla být. Seznámila se v Ramsgate s jemnými a, horribile dictu, duchaplnými Angličankami. Jde jí k duhu styk s lidmi, s nimiž si rozumí, když léta měla společnost špatnou nebo vůbec žádnou.

Četl jsi v „*Times*" kritiku Gladstonovy knihy o Homérovi?[365] Je v ní (v té kritice) mnoho zábavného. Ostatně dílo jako Gladstonovo je charakteristické pro neschopnost Angličanů zabývat se filologií.

Obchod v Manchesteru asi zase stoupá? Svět vůbec v posledních týdnech zase hrozně hýří optimismem.

Pan Pyat, kterého stále ještě mrzí, že při posledním politickém pronásledování nebylo jeho jméno dost v popředí, dal vytisknout nový „dopis" o svém „dopise" parlamentu, v němž obhajuje „kralovraždu".[366] Aby donutil vládu k pronásledování, dopustil se přečinu, vydal totiž ten hadr bez označení tiskárny. Ale vláda je nemilosrdná. Pyat ani nebyl zatracen jako mučedník, ani nebyl postižen pokutou 2 šilinky 6 pencí kromě útrat. Ubožák!

Srdečný pozdrav lupusovi.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

160

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 18. srpna 58

Milý Engelsi,

budeš-li trochu moci, pošli do pátku jeden článek o Indii *nebo* o Cherbourgu[363]. *Já se absolutně nemohu hnout kupředu* bez podobného oddechu. Jak jsem nasuchu, poznáš z toho, že jsem včera (oklikou přes Ramsgate, kde se ta věc opisuje) psal o obchodě s otroky na Kubě[367]. Naproti tomu je právě teď pro mne důležitější než kdy jindy, abych trochu zvýšil svůj kredit.

Salut.

Tvůj

K. M.

Apropos! Ne přímo, nýbrž přes Liebknechta, který opět použil jiné cesty, jsem uveřejnil v „Neue Zeit" (německý londýnský plátek) Kinkelovo oznámení o jízdě k jezerům*. Vyvolalo to skandál. Kinkel to teď popírá. Bezpodmínečně mi o tom napiš.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinĕnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 626–627.

161

Marx Engelsovi

do Manchesteru[368]

[Londýn] 21. září 58
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Frederiku,

dlouhé mlčení musíš omluvit s obvyklou shovívavostí. Potíže, kterými jsem trpěl, ještě než jsem opustil Manchester, byly opět — po celé léto — chronické, takže každé psaní mě stojí neobyčejné přemáhání. Tak se stalo, že rukopis[313] odejde teprve teď (do 14 dnů), ale dva sešity naráz. Ačkoli už nemám nic jiného na práci než rukopis stylisticky upravovat, sedím často celé hodiny, než dám dohromady několik vět. Ostatně je mi asi týden mnohem lépe a chladnější doba na mě působí příznivěji. Mimoto mám dobré vyhlídky, že s pomocí své matky* budu moci docela upravit domácí poměry a začít s jízdou na koni. To bude první věc, jakmile se mé poměry zlepší.

Zatím jsem psal do „*Tribune*" velmi pravidelně, poněvadž těm chlápkům nechci darovat ani halíř.

Zeptej se někdy lupuse nebo (přímo nebo nepřímo) Borchardta, zná-li nějakou paní von Paula (možná že se píše Paulaw), která bydlela ve Vratislavi? Povím vám pak zajímavé věci.

O Bangyovi jsem měl v ruce (škoda že jen na několik hodin) dopisy z Cařihradu a také výstřižky z cařihradských novin. Z úryvků ve „*Free Press*" není věc tak jasná. Je to zase jen aféra s „vrchním

* Henrietty Marxové.

velitelem"*. Kossuth se zřejmě přímo kompromitoval. Vyzval jsem ho teď v „*Tribune*", aby se k tomu vyjádřil**.

Apropos. S „*Tribune*" jsem zažil dobrý vtip. Jako kritiku „Zprávy výboru" o poslední krizi jsem tam poslal několik článků*** vztahujících se zejména k bankovnictví, oběhu peněz atd., které otiskli jako úvodníky. Teď se nějaký bankéř, který o sobě prohlašuje, že je „bullionista", vytasil s dopisem v „*Tribune*", a píše v něm, 1. že nebyl nikdy podán tak hutný výklad celé otázky atd., 2. ale vznáší všelijaké námitky a vyzývá redakci, aby mu odpověděla. Ti chudáci museli tedy odpovědět a skutečně zplodili velice žalostné dílo. Ale takové příhody mi prospívají.

Náš přítel Jones† se definitivně prodal (ale za nejnižší možnou cenu) Brightově klice. Ten hlupák se politicky zruinoval a obchodně nezachránil. Vystříhnu Ti z „Reynolds" to, co se ho týká, a pošlu. Ale jak málo mu to odpadlictví posloužilo — (prodal „People's Paper" lidem z „Morning Star"; sám má v listu jen 2 sloupce; ostatně se už pořádně chytl s novými spojenci kvůli finančním podmínkám) — ten hoch hlásá jednotu buržoazie a dělnické třídy — poznáš z toho, že byl předevčírem u Freiligratha a předložil mu německy psaný dopis, ve kterém jej žádá o 4 libry št., proto by ho jinak „zavřeli". Freiligrath ho odkázal „na našeho přítele Gilpina". Tento Gilpin je totiž disponentem švýcarské banky a listu, s nímž se Jones sloučil.

Máš-li trochu času, napiš něco na pátek. O čínské smlouvě jsem psal včera.[369]

Bydlí teď u nás Lina††, poněvadž opět ztratila místo.

Salut. Pozdrav lupusovi.

Tvůj

K. M.

* Viz tento svazek, str. 127.
** „Ještě jedna podivná kapitola moderních dějin".
*** „Anglický bankovní zákon z roku 1844", „Obchodní krize a peněžní oběh v Anglii".
† Ernest Jones.
†† Lina Schölerová.

Musíš to stůj co stůj zařídit tak, aby ses sem dostal na několik dní na vánoce nebo kolem Nového roku.

Podle poslední zprávy „*Economistu*“ se francouzský obchod v posledních měsících spíše zhoršil než zlepšil.[370] *(Přílohu dej Lupusovi.)*

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

162

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 7. října 1858

Milý Mouřeníne,

budeš asi zítra psát o Canningově depeši[371], ta věc je úplně mimo můj obor, četl jsem v poslední době noviny velmi nepravidelně a mám moc práce, protože Ermen je už 14 dní pryč a já mám celou tu šlamastyku sám na krku. Obchod zde jde ohromně dobře, už šest týdnů vydělávají přadláci o penny až penny a čtvrt za libru v hrubé a střední kvalitě víc, než vydělávali za poslední 3 roky, a stala se ta neslýchaná věc, že zde stoupla příze na trhu o 1 penny, ještě než v Liverpoolu mohli dostat za bavlnu o $^1/_4$ penny víc. Posledních 10—12 dní vzestup poněkud vázne, ale všichni přadláci mají zakázky na delší dobu a poptávka je stále ještě dosti silná, aby udržela ceny na výši. Půjde-li to tak ještě nějaký čas, propukne hnutí za zvýšení mezd. Ve Francii vydělávají přadláci bavlny už také nějakou dobu víc než v posledních letech (to vím jistě od agenta s bavlnou, který tam byl); jak to tam vypadá s ostatním obchodem, přesně nevím, ale situace na burze svědčí o podstatném zlepšení. Všechno to vypadá hrozně optimisticky a čert ví, jak dlouho to ještě potrvá, jestliže nedojde k pořádné nadvýrobě s ohledem na Indii a Čínu. V Indii musí obchod báječně vzkvétat, předposlední pošta z Bombaje přinesla objednávky — za 14 dní — na 320 000 kusů bavlněné tkaniny a poslední pošta opět 100 000. Ti chlapi už prodali na termínovanou dodávku i to zboží, o kterém věděli právě jen to, že bylo zakoupeno v Manchesteru, ale ještě ani nenaloděno. Podle řečí zdejších šosáků a podle situace na trhu se mi zdá, že Indie a Čína mají být záminkou k nadvýrobě, a bude-li příznivá

zima, můžeme určitě očekávat, že se na jaře rozbují lehkomyslné poskytování úvěru a machinace se směnkami.

Ta historie s Jonesem je velice nechutná. Uspořádal tu mítink a mluvil docela v duchu nové aliance.[372] Z toho případu by se skutečně dalo skoro usuzovat, že anglické proletářské hnutí ve staré tradiční chartistické formě musí napřed úplně zaniknout, než se vyvine v nové, životaschopné formě. A přece se nedá předvídat, jak bude tato nová forma vypadat. Ostatně se mi zdá, že Jonesův nový tah spolu s dřívějšími více nebo méně úspěšnými pokusy o takovou alianci souvisí ve skutečnosti s tím, že anglický proletariát je fakticky čím dál buržoaznější, takže patrně tento národ ze všech národů nejburžoaznější to chce nakonec přivést až tak daleko, že bude mít *vedle* buržoazie buržoazní aristokracii a buržoazní proletariát. U národa, který vykořisťuje celý svět, je to ovšem do určité míry odůvodněné. Zde by mohlo pomoci jen několik pořádně špatných let a ta se, jak se zdá, po objevení zlata už tak lehce nedostaví. Ostatně musím říci, že mi není naprosto jasný způsob a cesta, jak byl spotřebován přebytek z nadvýroby, který vyvolal krizi; tak rychlý odliv tak prudké a bouřlivé záplavy tu ještě nebyl.

Jonesovým manévrem se stal Reynolds vynikající osobností; je jediný „vzdělanec" (vulgo „učenec"), který se ještě ostentativně vydává za reprezentanta proletariátu — v podstatě je právě tak buržoazní jako teď monsieur Jones, jen jiným způsobem. Spadlo mu to do klína, ani neví jak. Ty slíbené výstřižky z jeho novin* mi určitě pošli.

Lupus stále ještě nemá nohu v pořádku, stále si ještě nemůže dovolit chodit rychle bez zlých následků, ale přece chodí obstojně.

Neznámý německý veršotepec, který minulé léto popisoval v „Augsburger"** svá dobrodružství s Kinkelem a Freiligrathem, se jmenuje Isaak Levi, alias Julius Rodenberg, a je to Gumpertův spolužák.

Budu-li jen trochu moci, přijedu k vám o vánocích. Báječné je, že dáš se svou mátí*** do pořádku ty peněžní záležitosti. Snad

* „Reynolds's Newspaper".
** „Allgemeine Zeitung".
*** Henriettou Marxovou.

jsi to už mezitím udělal nebo aspoň zajistil? Napíšu dnes Freiligrathovi kvůli směnce.

Srdečné pozdravy ženě a děvčatům.

Tvůj

B. E.

Rukopis jsi už odeslal?[313]

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

163

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn v pátek 8. října* 58

Milý Frederiku,

dnes dostáváš dvě zásilky najednou, aby to nešlo všechno v jednom dopise. Jsou to:

1. Výstřižky z „Reynolds" o Jonesovi. Sám poznáš, kde Reynolds přináší fakta a úsudek založený na faktech a kde dává průchod své zášti. Reynolds je mnohem větší darebák než Jones, ale je to boháč a dobrý spekulant. Pouhý fakt, že se stal stoprocentním chartistou, nasvědčuje, že tato pozice musí být stále ještě „výnosná". Jonesův projev v Manchesteru[372] jsem četl. Poněvadž neznáš jeho dřívější projevy v Greenwichi atd., nemohls také poznat, že tu zas dělá přemet a snaží se uvést v soulad „alianci" se svými dřívějšími vystoupeními.

2. Nový Pyatův „dopis"[366], který obsahuje jeden nebo dva zajímavé fakty, jinak ve starém duchu. Počmárané okraje má na svědomí naše malá**, nevztahují se tedy vůbec k obsahu.

3. Nový manifest pana Mazziniho.[373] To je celý on, starý hlupák. Jenomže už milostivě nepovažuje systém námezdní práce za absolutní a poslední formu. Není nic zábavnějšího než rozpor, když na jedné straně tvrdí, že v Itálii je revoluční strana organizovaná v jeho duchu, na druhé straně dokazuje „svým" způsobem, že nejenže za ní stojí národ, ale že jsou dány i všechny vnější předpoklady

* Datum doplnil Engels.
** Eleanor.

úspěchu — a nakonec *nevysvětluje*, proč navzdory „Dio e Popolo" a Mazzinimu nádavkem zůstává Itálie v klidu.

4. Malý výstřižek ze cincinnatského „Hochwächteru" s dopisem „generála" Willicha.

Při nynějším obratu k lepšímu ve světovém obchodu (ačkoli ohromná akumulace peněz v londýnských, pařížských a newyorských bankách dokazuje, že ještě zdaleka není všechno v pořádku), je aspoň potěšitelné, že v Rusku *začala revoluce*, protože svolání „notáblů" do Petrohradu[374] považuji za její začátek. Rovněž v Prusku je to horší než v roce 1847 a směšné iluze o náklonnosti prince Pruského k buržoazii skončí výbuchem hněvu.[375] Francouzům neuškodí, přesvědčí-li se, že se svět „točí"* (pensylvánsky) i bez nich. Současně dochází k neobyčejnému hnutí mezi Slovany, zvlášť v Čechách, které je sice kontrarevoluční, přesto však působí jako ferment hnutí.[376] Ruská válka z let 1854—1855, ať byla jakkoli mizerná a i když její důsledky poškodily Rusy jen nepatrně (spíš jen Turecko), zřejmě urychlila nynější obrat událostí v Rusku. Jediná okolnost, která učinila z Němců v jejich revolučním hnutí načisto nohsledy Francie, byl postoj Ruska. Vnitřním hnutím na Rusi tento špatný vtip končí. Jakmile se to tam vyvine trochu zřetelněji, budeme mít důkaz, co všechno si vážený vládní rada Haxthausen dal nabulíkovat od „úřadů" a od rolníků, vycepovaných úřady.[377]

Nemůžeme popřít, že se buržoazní společnost dožila podruhé svého 16. století, toho 16. století, o kterém doufám, že jí odzvoní umíráčkem právě tak, jako jí první pomohlo na svět. Vlastním úkolem buržoazní společnosti je vytvoření světového trhu, aspoň v hrubých rysech, a výroby spočívající na jeho základě. Poněvadž je svět kulatý, zdá se, že tento úkol byl splněn kolonizací Kalifornie a Austrálie a otevřením dveří do Číny a Japonska. Pro nás je obtížná otázka: revoluce na kontinentě je přede dveřmi a hned také nabude socialistického charakteru. Nebude v tomto koutku nutně potlačena, poněvadž na mnohem větším území je hnutí buržoazní společnosti ještě na vzestupu?

* V orig. „mov't"

Pokud jde speciálně o Čínu, přesvědčil jsem se důkladným rozborem pohybu obchodu od roku 1836, *za prvé* že rozmach anglického a amerického exportu v letech 1844—46 se ukázal roku 1847 jako úplný podvod a že také v dalších 10 letech se průměr skoro ani nehnul, zatímco import z Číny do Anglie a Ameriky mimořádně vzrostl; *za druhé* že otevření 5 přístavů a zabrání Hongkongu způsobilo jen to, že obchod přešel z Kantonu do Šanghaje. Ostatní „emporia" jsou bezvýznamná. Hlavní příčinou úpadku tohoto trhu je patrně obchod opiem, na nějž se ve skutečnosti trvale omezuje celý přírůstek dovozu do Číny; dále pak vnitřní ekonomická organizace země, její zaostalé zemědělství atd., což překonat bude stát strašnou spoustu času. Nynější smlouva Anglie s Čínou[378], kterou podle mého názoru vypracoval Palmerston v dohodě s petrohradským kabinetem a kterou dostal na cestu lord Elgin, je od A až do Z výsměch.

Můžeš mi uvést své prameny k postupu Rusů ve Střední Asii? Článku[379] rozhodně použiji pro „Free Press".

Moje matka* se najednou a neočekávaně odmlčela, nedovedu si vysvětlit proč. Myslím skoro, že se do toho zapletl někdo třetí. To se však vysvětlí.

Pozdrav lupusovi.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Henrietta Marxová.

164

Engels Marxovi

do Londýna[380]

Manchester 21. října 1858

Milý Mouřeníne,

poslední dva týdny mě velmi vyšinuly z normálních kolejí, všemožné lapálie a malichernosti, hádky v bytě, takže se musím nakonec vystěhovat a zabít tak spoustu času, nádavkem spousta jiných blbin. Nový byt jsem také ještě nenašel a sotva se dostanu z té šlamastyky dřív než koncem příštího týdne.

Za novinky o Jonesovi, Mazzinim a Pyatovi, jakož i o „zaníceném generálu“* jsem velice vděčný. Generál se zřejmě docela oddal prachsprostému německoamerickému blouznění, habeat sibi, ať se tam třeba utopí! Pokud jde o Jonese, je „Reynolds“ na ta svá fakta přece trochu chudý a předpokládá poněkud bližší znalost toho, co bylo předtím. Když se monsieur Jones už dlouho choval tak obojace, ten konečný obrat už sotva někoho překvapí. Tak lacino se dát odbýt! Duncombe si dal aspoň zaplatit dluhy a opatřit si mimoto dobré bydlo.

Pyat a Mazzini se skutečně vyznačují dokonce i proti dřívějšku překvapivou chudobou ducha.

Zdá se, že pan Rudolf Schramm má velmi mizerné vyhlídky. Ten zupák** dává konfiskovat noviny stejně jako dřív a podle telegrafických zpráv to vypadá tak, že ani včera nepřísahal na ústavu. Radostné opojení, které si pruští buržoové vzájemně nalhávali, se rozhodně brzy rozplyne, ale sdílím i Tvé mínění, že tím

* Augustu Willichovi.
** princ Pruský.

není všemu konec.[375] Jakou cestou půjde historie, mi zatím ještě není jasné. Zdá se mi, že se buržoazie z let 1848 a 1849 zatím ještě tolik nevzpamatovala, aby měla dost odvahy a bojovala současně jednak proti aristokracii a byrokracii, jednak proti proletářským hnutím. Ale je zatím možné, že dokud ve Francii k ničemu nedojde, nebude se proletářské hnutí po nějakou dobu jevit tak hrozivé, aby vyvolávalo velké obavy; ale pak bude pokračovat zatraceně pomalu. Nepřihodí-li se nic ve Francii, a to se podle stavu akcií Crédit mobilier[66] teď nedá čekat, mohlo by se ovšem v Prusku, podobně jako v Itálii v letech 1846—1848, utvořit hnutí s proletářským pozadím, jinak se ale obávám, že buržoové zase v pravý čas zahnou.

V Rusku[374] se to utváří velmi příznivě. Teď dělají ti hoši rámus i na jihu. Apropos. Nemůžeš mi od Tchorzewského, nebo kdo je teď Gercenovým agentem, opatřit některé jeho nové publikace? V těch přece musí něco být, např. v jeho „Голосах из России" (Hlasech z Ruska) a v „Колоколе" (Zvonu). Dal by se tam snad najít materiál, i když velice obtížně — ale přece tu a tam v dopisovatelských zprávách atd.

Mým pramenem pro středoasijskou patálii* je nový sešit Brockhausovy „Unsere Zeit" (která to opsala z „*Preussisches Wochenblatt*") a Petermannovy zeměpisné zprávy[381]. Ty věci jsou všechny z oficiálních ruských publikací. Stojíš-li o to, mohu udělat na úterý nebo tak nějak článek** o ruské smlouvě s Čínou[378] (jaká blamáž pro Anglii a Francii!), nepřijde-li mi do toho můj exodus. Dej mi zprávu a pošli mi ještě nějaké glosy o tom, jak předpokládáš, že souvisí Elginova smlouva s Římem. Nezpracovals to snad mezitím sám?

Indie je teď docela mimo můj obor. O tom se vojensky nedá už vůbec nic říci. Ani měsíční přehled událostí se nedá napsat, tak je to všechno roztříštěné. Jsem vůbec na rozpacích, o čem Ti mám poslat článek.

Jak daleko jsi s rukopisem pro Dunckera?[313] Teď přišel Tvůj čas. Nová vláda, která rozhodně přijde, bude se pravděpodobně

* „Pronikání Ruska do Střední Asie".
** „Ruské úspěchy na Dálném východě".

přece jen trochu víc ostýchat *debutovat* konfiskací *vědeckého* spisu. Doufám, žes to už poslal. Dej mi o tom ale přesnější zprávu, abych mohl uklidnit také Lupuse. Ten se minulou neděli u mne pořádně nalízl, ale byl bezpečně dopraven domů. S nohou se mu to zase trochu zhoršilo, asi se někde uhodil.

Obchod už 4 týdny vázne, za tu dobu ztrácejí přádelníci na zisku poklesem příze a vzestupem bavlny $^1/_2$ penny na libře. Pořád ještě však dělají dobré obchody, a jestliže zase trochu klesne bavlna, což je docela možné, může pro ně sebenepatrnější vzrůst poptávky znamenat obnovení dřívější situace. Tu a tam se také už ukazují stopy hnutí dělníků za vyšší mzdy, a budou-li dobré obchody pokračovat, budou stále víc přibývat.

Jak pokračuje jednání s Tvou mátí*?

Srdečné pozdravy ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Henriettou Marxovou.

165

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] v pátek [22. října 1858]

Milý Engelsi!

Dnes nesmím ztratit ani chvilku, poněvadž už jsou 2 hodiny a ještě jsem se nedal do článku[382]. Píšu Ti jen několik řádek, abych Ti sdělil, že příští týden musíš něco poslat. Sehnat každý týden materiál na dva články mi zabere strašnou spoustu času. Piš o Číně. Jinou látku by mohl poskytnout směšný článek dnešních „*Times*" o rýhovaných dělech.

Včera jsem dostal po věčném mlčení dopis od Piepera — z *Dalstonské nemocnice* (Londýn).

Moje matka* mi napsala nepříjemný dopis. *Odkládá* domluvu na dobu, až *já* ji „navštívím". Zřejmě se do toho vložily další osoby.

Rukopis[313] je ještě tady a nehledě na Lupuse nemůže odejít dřív než za pár neděl.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Henrietta Marxová.

166

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. listopadu 58

Milý Frederiku,

„*Montalembert*"* bude dobrý. Včera jsem psal o Quasimodově incidentu s Portugalskem[383].

Přikládám díla velkého Blinda, který nyní působí jako sjednocený přítel lidu, a také těch 100 liber št. mu Kinkel předal. Schovej ten krám. Uvidíš, jak Pyat a Mazzini převyšují tohoto německého demokrata ve stylu atd. Zároveň začal Blind i zde provozovat řemeslo, kterému se vyučil v „Mannheimer Abendzeitung". Prostřednictvím několika známých v Hamburku posílá *anglickým listům* dopisy (které sám napsal) a píše v nich, jaký rozruch působí jeho anonymní letáky[384]. Jeho přátelé pak zase píší do německých listů, jakou senzaci dělají anglické noviny z atd. Vidíš, tomu se říká být mužem činu.

„Nebohého" Piepera jsem navštívil v nemocnici. Má syfilitické vředy na čele. Jinak stále stejný. Vyléčí se prý nejdřív koncem prosince. Pak hodlá jet do Hannoveru .

Bolí mě pekelně zuby, a proto dnes nemohu dál psát.

Pozdravuj Lupuse.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* B. Engels, „Soudní stíhání Montalemberta".

167

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. listopadu 58

Milý Frederiku,

už deset dní mě příšerně bolí zuby a mám plnou hubu boláků, tj. zánět okostice atd. Mám tedy mizernou náladu, protože to mi k těm ostatním nepříjemnostem ještě chybělo.

Tvůj článek* byl odeslán včera *místo v pátek*, poněvadž jsem ten den nic neposílal; sám jsem psal o nové pruské vládě. Poslal jsem teď „*Tribune*" asi 6 článků o Prusku** datovaných v Berlíně. Myslím si proto, že na příští úterý nebudeš moci sehnat o Prusku nějaký nový materiál. Jedna věc, o které by se mělo psát, by byl vývoj průmyslu v Prusku za posledních 10 let, ale obávám se, že náš společný materiál na to nestačí. Ale kde vzít „látku"? O „Japonsku" myslím vědí Yankeeové víc než my, ačkoli ve skutečnosti jsou jejich vědomosti vždycky velmi povrchní. Vysocí politikové (např. pan Pulszky v „*Tribune*") žvaní všelicos o eventuální válce v Itálii mezi Rakouskem na jedné a Bonapartem a Piemontem na druhé straně. Pokládám to všechno za blbost. Nebylo by ale vůbec dobré, říci jednou něco rozumného o *vojenském* postoji Bonaparta k Německu vůbec? Nezdá-li se Ti ten námět, vyber si něco, Francii nebo Rusko nebo cokoli jiného.

Zapomněl jsem Ti přiložit Blindovy „letáky"[384]. Bohužel ten nejpitomější, „Provolání k Šlesviku-Holštýnu", nemohu najít.

* „Soudní stíhání Montalemberta".

** „Pomatenost pruského krále" (2 články), „Regentství v Prusku", „Situace v Prusku" (2 články), „Nová vláda" (2 články).

Ale přece, konečně ho mám. K tomu dostaneš řeč z londýnské „Neue Zeit" od toho šaška Edgara Bauera.[385] Schovej to.

Příští týden mám platit v zastavárně přes libru úroků. Ponévadž teď hned nemohu vystavit na „*Tribune*" žádnou směnku, byl bych rád, kdybys mi tu libru poslal.

Napiš mi podrobně své dobrozdání o „Filosofii dějin" pana E. Bauera.

Salut. Pozdravuj Lupuse.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

168

Marx Engelsovi

do Manchesteru[386]

[Londýn] 24. listopadu 58

Milý Frederiku,

včera jsem psal o Prusku*. Takže pro pátek je Ti otevřen celý ostatní svět.

Libru jsem dostal. „Specifický" srab, ve kterém momentálně vězím, nastal tím, že jsem byl nucen zaplatit najednou přes 8 liber št. prodavači novin, který mi dával déle než rok na úvěr. Jsem úplně holý, což v tomto povětří není příjemné. Záměry mé matky, tentokrát zcela reálné, zhatila patrně moje sestra** v Trevíru, nebo aspoň oddálila jejich uskutečnění na neurčito.

Předevčírem tu byl Blind s manželkou***. Neviděl jsem tu rodinu déle než rok. Dověděl jsem se od nich různé klepy.

1. Paní Kinkelová skočila minulý týden v pondělí z okna, už je pohřbena. Gottfried†, s povzneseností mu vlastní, byl u její pitvy a „řečnil" nad jejím hrobem. Freiligrath je tak dojat, že se na mne, takového „nestoudníka", aspoň 14 dní ani nepodívá.

2. Je tu Fröbel. Vzal si bohatou ženu. Vrátí se do Ameriky. Podle něho si musí Rusko a Amerika rozdělit svět. Tímto stanoviskem se cítí velmi povznesen, horuje pro americký „luxus" a džentlmenské chování, pohrdá Němci a dokazuje jim to fakticky tím, že provozuje obchod s německými otroky pro Střední Ameriku.

* „Situace v Prusku".
** Emilie Marxová.
*** Friederikou Blindovou.
† Gottfried Kinkel.

Je ohromné, že takový Rudolstadťan si myslí, že je „dál" než „zbytek Evropy", poněvadž mu imponuje buržoazní společnost ve své americké skutečnosti. Sotva se takoví bídáci dostanou k lepšímu žvanci, chytí se blazeované záminky, aby mohli dát boji vale.

3. Ruge, to hovado, dokazoval u Prutze, že „Shakespeare není vůbec dramatický básník", poněvadž „neměl žádný filosofický systém", zato Schiller, protože je kantovec, opravdový „dramatický básník" je. Na to Prutz napsal „Na obranu Shakespeara"![387] Ruge dále prohlásil v amerických listech o Moleschottovi, že je „pitomý hlupák", načež ho Heinzen vyhodil z „Pioniera", to staré prase teď ukládá svou blbost v Börnsteinově „Anzeiger des Westens".

4. Ten pitomec Ewerbeck je už dva roky zase v Paříži, stále si dopisuje s Blindem. Dal se umluvit Ribbentropem, aby si vzal jeho služebnou, pak poznal, že se s ní Ribbentrop pelešil, byl z toho rozvod, proces atd. Byl pomocníkem v jedné pařížské knihovně, flanďáci ho vyhodili. Píše, že už má jenom 1200 franků, hrozí, že přijede do Anglie, poněvadž se dověděl z „*Univers*" atd., že v této zemi kvete „socialismus a ateismus".

5. Dr. Freund prý zchátral tak, že prosí na ulici lidi o šilink.

6. Darebák Landolphe se opět vynořil v Anglii jako žebrák, ale Blind zařídil prostřednictvím dr. Bronnera, aby dostal místo v jedné německé škole v Bradfordu.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

169

Marx Engelsovi

do Manchesteru[388]

[Londýn] 29. listopadu 58

Milý Frederiku,

článek* jsem dostal. Výborně. Pokud jde o Bonaparta, psal jsem v poslední době na dvojí téma, o předstírané provokaci Anglie v portugalském incidentu[383], a vůbec o tom, jak se to individuum mstí za Waterloo jen potud, pokud to může dělat předstíranými demonstracemi „v mezích spojenectví s Anglií", a tedy fakticky s dovolením anglické vlády, ale ve skutečnosti že je lokajem Anglie. Za druhé o jeho výnosu o obilních sýpkách, kterým chce tento „socialista" odstranit nízké ceny, které jsou škodlivé a nebezpečně pobuřují rolnictvo, a to tak, že vyvolává umělou poptávku na účet pekařů.** Je to vůbec velmi nebezpečný experiment zvyšovat ceny obilí vládními ukazy***. Zdražení chleba by ve městech uškodilo jeho popularitě víc, než by prospělo venkovu.

O všeobecném vzestupu buržoazie v Evropě jsem nepsal. V Prusku† jsem ovšem na to učinil narážku. O ruském rolnickém hnutí jsem psal během šesti měsíců asi dvakrát.†† Podruhé jenom abych dokázal, že jsem poprvé určil diagnózu správně.

Z hnutí ze reformu v Anglii jsem v poslední době psal jenom o Brightově mítinku v Birminghamu[382]. Jádro je v tom, že jeho

* „Evropa roku 1858".
** „Plán regulování cen chleba ve Francii".
*** nařízeními.
† V článcích o Prusku.
†† „Politické strany v Anglii — Situace v Evropě", „Otázka zrušení nevolnictví v Rusku".

program redukuje Lidovou chartu na úroveň buržoazních požadavků. Dříve, asi před 8—12 týdny (myslím, že parlament dokonce ještě zasedal), jsem psal o tom, že whigismus musí zaniknout a splynout s torysmem ve stranu *této* aristokracie. To je všechno.

Moje žena teď přepisuje rukopis[313] a stěží to budu moci odeslat před koncem tohoto měsíce. Důvody tohoto zpoždění: dlouhé přestávky kvůli fyzické nevolnosti, což teď při chladném počasí přestalo. Příliš mnoho domácích a finančních trampot. Konečně: první oddíl se rozrostl, protože první dvě kapitoly jsou rozvedeny podrobněji, než jsem původně zamýšlel — *první: Zboží*, nebyla v původním náčrtu* vůbec napsána, a *druhá: Peníze čili prostý oběh*, jen ve velmi stručných obrysech.

Salut.

Tvůj

K. M.

Pan Edgar Bauer je nyní faktickým a pan zabedněnec a weitlingovec Scherzer formálním redaktorem londýnské „*Neue Zeit*". Pan Edgar ovšem mnoho mluví o panu Edgarovi a jeho přednáškách pro dělníky, ale přitom všechno, co se vztahuje na pana Edgara, píše sám. Ten šašek se domnívá, že je záhodno udělat revoluční obrat. Předsedal na slavnosti na památku Roberta Bluma. V jednom článku v posledním čísle ten šašek objevil, že v Prusku byl teď zaveden „imperialismus" v konstituční formě. Tohle číslo není nezajímavé, poněvadž přináší článek ze Struvovy „Sociale Republik"[389], který však napsal tady jistý Feibel a ve kterém se Freiligrath, jemuž vyšly v Americe básně, dává oslavovat jako pravý hrdina proletářské strany.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Jde o ekonomické rukopisy z let 1857—1858. Viz poznámku 270.

170

Marx Engelsovi

do Manchesteru[390]

[Londýn] 11. prosince 58

Milý Engelsi!

Nemohl bys do úterka poslat zprávu o Brightově mítinku, a to tak, aby bylo vidět, že pisatel byl v Manchesteru?

Přikládám Kinkeliana[391]. Freiligrath si zřejmě myslí, že když si Kinkelova manželka srazila vaz, že se manžel Kinkel stal velikým nebo aspoň ušlechtilým člověkem. Kinkel organizoval pohřeb tak melodramaticky — s „třesoucí rukou" a „vavřínovým věncem" atd. —, že Freiligrath, který nemohl ve své lyře najít žádný tón bolesti při „tragických" událostech, ať už ve vlastní straně (jako smrt Danielsova) nebo ve světě vůbec (Cayenne, Orsini[294] atd.), najednou ten ubohý humbuk opěvuje. Z výstřižku z „Daily Telegraph" vidíš, jak smrti té ohavné „sedmihlavé saně" (neboť taková byla ta afektovaná, přemrštěná a v podstatě hrubá osoba: její sprostota se např. projevila otevřeně v nevděku vůči Strodtmannovi, vůči paní von Brüningkové, když z ní vyždímala tolik peněz, jak jen mohla atd.) využívá ta klika nachlup tak, jako ta ženská sama využívala „Kinkelova skrznaskrz prostříleného klobouku" a psala z Londýna do Německa: „Dovedete si představit, co to je, když se na vás dívají jako na matku všech emigrantů?" To píše ta děvka v době, kdy jako žebráci obcházeli s Gottfriedem všechny Židy v City.

Ve Freiligrathově vyumělkovaném dopise, který mi poslal, je ještě něco, co se mi nelíbí. Mám považovat za něco revolučního, že je proti amnestijní horečce, tj. fakticky proti idiosynkrosii Rudol-

fa Schramma. Ale náš Freiligrath se před několika týdny v Anglii *naturalizoval* a byl by opravdu blázen, kdyby se toužil vrátit na místo špatně placeného příručího v Německu, dokud ještě existují milé Crédits Mobiliers[66]. Velmi živě si vzpomínám, že v době, kdy se už o amnestii blouznilo, ale Švýcarská všeobecná banka ještě neměla spojení s Královskou burzou, že se mě paní Freiligrathová velmi vážně snažila přemluvit, abych nevystupoval proti udílení amnestie.

Všichni lidé cítí, že se zase něco hýbe. A tlačí se ovšem na scénu s prapory svobody.

Přiloženou báseň a dopis schovej.

V mé domácnosti to vypadá pochmurněji a bezútěšněji než kdy jindy. Poněvadž žena ani nemůže dětem připravit žádnou vánoční nadílku, místo toho ji ze všech stran týrají s upomínkami, přitom opisuje rukopis[313] a mezitím musí běhat do města do zastavárny, je tu nálada mimořádně pochmurná. A mimoto má docela pravdu, když říká, že po vší té bídě, kterou musela prodělat, to bude za revoluce ještě horší a že se dočká toho potěšení, že uvidí všechny ty zdejší šejdíře, jak tam budou zase slavit triumfy. Ženy jsou už takové. A babské chování Freiligrathových atd. a jiných známých ji právem rozhořčuje. Říká, à la guerre comme à la guerre*. Ale ona není válka. Je to samé měšťáctví.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* válka je válka.

171

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 16. prosince 1858

Milý Engelsi,

můj vřelý dík. Jak vhod přišly peníze, vidíš z přiloženého psaní, které přišlo současně. Myslím, že Schapper a já a sto ostatních ví lépe, co to znamená „zápasit" v Londýně, než ti „po světě rozprášení muži" u hrobu staré fuchtle*. Ta Heckscherova věc se musí dále zkoumat. To je krásné od Freiligratha, že dal v Německu signál ke Kinkelovu vzkříšení. Lupusovi pro radost jsem vystříhal z „Tribune" některé své povídačky o Berlíně** a přikládám je a také Tvůj článek o Montalembertovi, který Dana umístil do pařížské rubriky, takže jsme v *tomto* čísle „Tribune" zastupovali celou Evropu najednou[392].

Salut.

Tvůj

K. M.

Lupus brzy uslyší, že rukopis[313] je pryč, ale ať mě vezme čert, jestli by s tím byl někdo jiný s tak mizernými játry za známých okolností tak brzo hotov.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Johanny Kinkelové.

** „Pomatenost pruského krále" (2 články), „Regentství v Prusku", „Situace v Prusku" (2 články,) „Nová vláda" (2 články).

172

Marx Engelsovi

do Manchesteru[393]

[Londýn] 17. prosince [1858]

Milý Frederiku,

2 libry jsem s díky přijal.

Ten Blindův výrobek (vyprávěl mi, že přesně tak to dělával Hecker) mi byl znám, i když jsem ovšem nevěděl o některých příjemných detailech. Za prvé „*Telegraph Morning Express*" rediguje několik anglických Seilerů a všechny jeho telegrafické zprávy, nebo aspoň jejich většina je *přetištěna* z londýnských raníků. Mohu dosvědčit fakt, že Blind propašoval do „*Morning Advertiser*" lživou „*telegrafickou zprávu*" (datovanou z Bruselu). „*Telegraph Morning Express*" si ji samosebou hned přisvojil. Za druhé: Dr. Bronner není jenom *jeden z agentů*, nýbrž *jediný* Blindův agent, neboť* nemá „žádného jiného", koho by poslal. Myslím také, že přímo on „nařídil" zaslat oběžník* Lupusovi, poněvadž Bronner neudělá bez* dovolení vrchnosti ani krok. *Dnes* také můžeš číst v „*Daily Telegraphu*" ve zprávách z Berlína: „Podobné petice zaslali (holštýnské) sněmovně také němečtí obchodníci usazení v Bradfordu a Liverpoolu." Činnost těchto malých bádenských blech, vylíhlých z demokratické močůvky, je dojemná. Už ve starověku se prováděla všelijaká poučná pozorování o bleších skocích.

Od „*Tribune*" jsem se dočkal satisfakce. Ti všiváci tiskli všechny moje články o Číně (úplné dějiny anglo-čínského obchodu atd.) jako úvodníky a nechali si za to dokonce skládat kompli-

* Na tomto místě je papír poškozen.

menty. Když ale nakonec přišel *oficiální* text čínsko-anglické smlouvy, napsal jsem článek*, v němž jsem mimo jiné řekl, že Číňané „nyní legalizují dovoz opia, dále uvalují clo na dovoz opia a konečně snad také dovolují pěstování máku v Číně", a že tímto způsobem zasadí „druhá opiová válka" dřív nebo později smrtelnou ránu anglickému obchodu opiem, a zejména indické státní pokladně. Dobrá! Pan Dana vytiskl tento článek jako příspěvek „příležitostného dopisovatele" z Londýna a sám napsal jalový úvodník, v němž svého „příležitostného" dopisovatele *vyvrací*. A** teď (asi v *pondělí*) potvrdili v Dolní sněmovně Fitzgerald a Stanley jménem vlády *doslova* mou předpověď. V úterý jsem tam tedy napsal jako „příležitostný korespondent" a trochu jsem se posmíval, přirozeně jen tak pod vousy, svému „oponentu"[394].

Apropos. Můj švagr***, dobrý, dlouhý a nudný Holanďan, přijede do Manchesteru za obchodem. Zejména také proto, aby si zajistil platební schopnost jistých osob. Pošli mi *svou soukromou adresu*, poněvadž se chce na Tebe obrátit. Nezmiňuj se ale nijak o mých soukromých poměrech.

Salut.

Tvůj

K. M.

Ten šosák Freiligrath vyhrabává teď postupně na Gottfrieda† všelijaké věci. 1. Gottfried posílá Gerstenberga do City k různým obchodníkům. Aby si předplatili „Hermanna". Ubožák musí přece „žít" a krýt „*ztrátu*", která mu vznikla úmrtím jeho ženy. 2. Vypráví mi, že Gottfried se ho hned po smrti Mockelky†† vyptával, zda (a jak veliký) *kšeft* by mohl udělat u Cotty s její pozůstalostí? „Publikum je mi přece *nakloněno*," říká Gottfried.

Je možné, že Blind sám opět klame „*Morning Advertiser*" a přes přítele *Schütze* z Bruselu dává posílat falešné telegrafické zprávy.

Cluss se oženil s ženou, kterou poznal u dr. Wisse v Baltimoru.

* „Smlouva mezi Británií a Čínou".
** V originále dále škrtnuto: předevčírem.
*** Johann Carl Jutta.
† Kinkela.
†† Rodné jméno Kinkelové.

Apropos. Bronner opatřil na Blindovo doporučení tomu darebákovi Landolphovi místo učitele v Bradfordu.

Pan *Liebknecht* uvedl Edgara Bauera do Dělnického spolku. Pozoruji ho.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

173

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. prosince 58

Milý Engelsi,

včera jsem psal o Buchananově poselství[395] — přitom jsem prohlédl kritiku, která je o tom v anglických novinách. Byl bych rád, kdybys mohl dodat v pátek článek, třeba o novém Campbellově tažení nebo něco jiného. Poněvadž do konce roku musí rukopis[313] k Dunckerovi, je pro mne každá ztráta času nenahraditelná.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

174

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 28. prosince 58

Šťastný nový rok!
Lupusovi totéž.
Jak je to se Srbskem?[396]
Salut.

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinĕnija,
1. vyd. sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

175

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 30. prosince 58

Milý Frederiku,

o plukovníkovi Hodgesovi se konstatuje — a to stačí pro Pamovu účast v srbské aféře[396] —, že byl něčím jako Palmerstonovým Bangyou.

Píši nyní nějaký čas do „Tribune" opět ekonomické články a o Prusku, takže celý ostatní svět Ti je k dispozici. Mimoto jsem včera psal o Irsku a tamních spiknutích a vládních machinacích*. Kdykoli budu zpracovávat jiné téma, než jsou obě uvedená, vždycky Ti to ohlásím.

Buď tak hodný a pošli mi Lupusovu soukromou adresu.

Salut a opětovně, tentokrát aktuálně, šťastný nový rok.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Vzrušení v Irsku".

176

Marx Engelsovi

do Manchesteru[397]

[Londýn] 6. ledna 1859*

Milý Engelsi,

buď tak hodný a pošli mi Lupusovu adresu.

Jsi-li hotov se Srbskem, je připraven nový materiál o (zamýšlené) změně v pruské zeměbraně, o které musím napsat.[398] Zpráva z Vídně v dnešních „*Times*" podrobně líčí poslední patálii v Srbsku.[399]

Zatímco pan Edgar Bauer redaktoří pod Scherzerovým vedením a dokonce adoptuje a poberlínšťuje „třídní protiklady", pan Gottfried Kinkel, který Kinkelovo vzkříšení nemohl nechat jen tak plavat, vydává v Londýně týdeník „Hermann" (pravděpodobně to není ten cheruský, nýbrž Goethův prosťáček)[400]. Freiligrath, jak *se zdá* z několika řádků, které mi poslal, už lituje kotrmelce, který udělal.** Budeš-li mu psát, řekni mu (ale samozřejmě *velmi zdvořile*, neboť si stěžuje na *hrubý a buršikózní tón Tvých dopisů*), že se mezi Němci v Manchesteru hodně mluví o *jeho* spolku s Kinkelem, a zároveň mu můžeš hned dát k lepšímu Heckscherův příběh a uvést svůj pramen. V *této* chvíli je *pro nás důležité*, aby se Freiligrath určitě s tou holotou rozešel.

Apropos. Willich nyní rediguje tělocvičný list*** v Cincinnati. Byl tam „zvolen" redaktorem. Oznamuje své ustanovení (které mu obstaral pravděpodobně Cluss, aby se ho zbavil) ve vzletném

* V orig.: 1858.
** Viz tento svatek, str. 413.
*** „Die Turn-Zeitung".

provolání, v němž říká, že teď nastala vhodná doba, aby se postavil do čela propagandy, poněvadž lid momentálně nepotřebuje vojenské vedení.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

177

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. ledna 1859

Milý Frederiku,

přikládám Freiligrathův dopis. (Napsal jsem mu něco o Kinkelově aféře.) Prospekt „Hermanna“.[401] Dopis pana Willicha.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

178

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn mezi 13. a 15. lednem 1859]

Milý Engelsi,

bylo by *důležité*, kdybys mohl poslat na úterý článek (já bych si pak vzal na starost *příští pátek*), protože bych rád, aby se mi podařilo poslat do středy Dunckerovi rukopis[313], a to nebude možné, nebudu-li mít úterý volné.

Rukopis má asi 12 tiskových archů (3 sešity) a — to se podrž — třebaže je nadepsán „Kapitál všeobecně", neobsahují tyto sešity ještě **nic** o kapitálu, ale jen dvě kapitoly: **1.** *Zboží*, **2.** *Peníze čili prostý oběh*. Jak vidíš, ta do detailů vypracovaná část (v květnu, když jsem k Tobě přijel) tedy ještě vůbec nevyjde. To je dobře ze dvou důvodů. Jestliže ta věc potáhne, může třetí kapitola o kapitálu rychle následovat.[402] Za druhé, protože u uveřejněné části nemohou ti darebáci už pro povahu věci omezit svou kritiku na pouhé nadávání, že je to tendenční, a protože to celé vypadá neobyčejně vážně a vědecky, přinutím tu holotu, že bude později muset brát velice vážně i mé názory na kapitál. Ostatně si myslím, že nehledě na všechny praktické účely, bude kapitola o penězích pro odborníky zajímavá.

Tvůj článek o Bonapartovi a Itálii* jsem musel trochu upravit, poněvadž jsem v úterý psal na *stejné* téma**. Mezi silami, které podněcují Bona, zapomínáš na *Rusko*. Pam nebyl nadarmo v Paříži,[403] bez významu nebyly ani ruské pletichy v Itálii, ani ruské

* „Finanční panika v Evropě".
** „Perspektivy války v Evropě".

koketování s Bonapartem od pařížského míru. Podaří-li se Rusku prostřednictvím Bonaparta přinutit Rakušany, aby sesadili ministra Buola a na jeho místo dosadili ruského panslavistického agenta, dosáhne tím hodně.

Jako berlínský dopisovatel jsem ohlásil článek o *pruské armádě*, takže ho můžeš v těchto dnech udělat.

*Ruge vystupuje v amerických listech jako fanatický zastánce prince Pruského. Schrammovi** bylo povoleno (zatykač na něho byl zrušen), aby se vrátil do Pruska a předstoupil před porotu, aniž by na něj byla uvalena zajišťovací vazba.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Rudolfu Schrammovi.

179

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 21. ledna [1859]

Milý Engelsi,

nešťastný rukopis[313] je hotov, ale nemohu jej odeslat, protože nemám ani krejcar, abych jej vypravil a pojistil. Pojištění je nutné, protože od něho nemám žádnou kopii. Musím Tě proto požádat, abys mi do pondělka poslal trochu peněz (poštovní úřad na rohu Tottenham Court Road). Velmi bych uvítal, kdybys mi mohl poslat 2 libry, poněvadž jsem na pondělí odkázal drobné věřitele s jejich pohledávkami, které už absolutně nemohu dál odkládat. Chápeš, jak je mi nepříjemné, že mě máš zase na krku právě teď, když jsi proplatil nebo musíš proplatit Freiligrathovi směnku. Ale je to železná nutnost. Příští týden uvidím — poněvadž si dám týden volno, než budu v práci na rukopise *pokračovat* — podaří-li se mi nějak udělat obrat ve svých financích. Myslím, že při takové peněžní tísni nikdy nikdo o „penězích" nepsal. Většina autorů, kteří pojednávali o tomto předmětu, žila v naprostém souladu s předmětem svého bádání.

Bude-li mít ta práce v Berlíně úspěch, je možné, že se z celého toho svinstva vyhrabu. Je také nejvyšší čas.

Salut.

Tvůj

K. M.

Jestliže ta práce v Berlíně potáhne, dalo by se snad jednat s některým londýnským knihkupcem o *anglickém* překladu, a tady se

platí docela jinak než v Berlíně. Kromě toho by taková událost naštvala naše udatné nepřátele k smrti. Ti darebáci si mysleli, že jsme oba mrtví — a to zrovna teď, kdy prý nás pan šašek „Edgar Bauer", jak vypráví Gottfried Kinkel v City na každém kroku, „vytlačil z přízně dělníků". Ti darebáci, kteří si vystavují úmrtní list každým slovem, které dávají tisknout, se budou divit, jaký „způsob života" jsme si zachovali my.

Rozmýšlím se, mám-li na ten neřád napsat: „The Author reserves to himself the right of translation"*. (Znáš dohody o právu na přetisk mezi Pruskem a Anglií.) Můj odpor proti všemu humbuku a každé známce ješitnosti nebo domýšlivosti říká Ne. Na druhé straně můj zájem říká Ano, poněvadž právě o těch posraných penězích vychází v Anglii skoro každý týden nějaká slátanina. What do you think, Sir?** Musíš mi na tento bod obratem odpovědět, protože se v pondělí musím rozhodnout.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Právo na překlad si vyhrazuje autor."
** Co o tom soudíte, pane?

180

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 26. ledna 1859]

Milý Frederiku,

dvě libry jsem v pořádku dostal; rukopis[313] odeslán; včera napsal pro „Tribune“ hospodářský přehled[404].

Zítra víc a také něco velmi zajímavého.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

181

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 27. ledna 59

Milý Mouřeníne,

na to sdělení jsem zvědav. Zatím několik drbů z Paříže. Včera jsem psal Freiligrathovi o Kinkelovi.* Ten výtečník mi k tomu sám zavdal příčinu. Když jsem s ním vyřizoval ty směnkové záležitosti, napsal jsem mu několik okrajových poznámek o politické a ekonomické světové situaci a ty ho nadchly k výroku: „Po ‚*Hermanovi*' přijde jistě ještě jednou nějaká ‚*Neueste Rheinische Zeitung*'**.[405] Jak přišel na ten Kinkelův plátek, je mi čirou záhadou, ledaže by mě chtěl vyprovokovat, abych se o Johannu Gottfriedovi*** vyjádřil, a to se mu také povedlo. Musím říci, že mne velice dopálil způsob, jakým nás vůbec nějak spojoval s tím prašivým plátkem. Předevčírem jsem mu začal dvakrát psát dopis, ale bylo to příliš hrubé, byl jsem hrozně naštvaný a odložil jsem to na včerejšek. S *ním* jsem jednal velice slušně, ale monsieur Gottfriedovi jsem dal co proto, řekl jsem mu, že Kinkel využívá jeho básnického jména, poněvadž jeho vlastní básnická sláva nepoctivě nabytá žebroněním a dryáčnickou reklamou jeho ženy jinak neobstojí, že „Hermann" ještě vystupňoval opovržení, které jsem odjakživa měl k tomuto prázdnému, afektovanému a ulízanému opičákovi, a že jsem mu nezapomněl sprostoty, které ten „bídák" napáchal v Americe proti To-

* Koncept tohoto dopisu viz tento svazek, str. 631–632.

** „Nejnovější porýnské noviny".

*** Engels zde nazývá Gottfrieda Kinkela ironicky také jménem manželky Johanny, poněvadž silně ovlivňovala jeho činnost.

bě a mně, a že se k nim nehlásí, protože je příliš zbabělý.[406] Dopis má tři stránky; jak jsem řekl, Freiligrath si nemůže stěžovat na způsob, jak jsem jednal s *ním*, ale nepřímo a květomluvou se může hodně dovtípit. Jsem zvědav, co udělá.

Zas jednou mne přepadl jeden wuppertálský básník a vzdálený příbuzný*, který přirozeně byl v Londýně také u Freiligratha. Freiligrath mi psal, že se mu ten chlapík zamlouvá. Odpověděl jsem mu, že je aspoň silný, zdravý a že není ani ješitný, ani přepjatý, a to jsou vlastnosti, které u současných německých básníků vyváží pěknou dávku talentu. Freiligrath tomu mládenci řekl, že má příjem tisíc liber.

To, jak vpašoval Freiligrath „Hermanna" do svého dopisu, mě strašně rozzlobilo, ale už mi nikdy takový kousek neprovede, na to můžeš vzít jed.

Mnoho pozdravů ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Pro zasmání přikládám jeden ze zahozených konceptů dopisu Freiligrathovi.**

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Karl Siebel.
** Viz tento svazek, str. 631–632.

182

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 28. ledna 59

Milý Engelsi,

všelijaké trampoty nedovolily, abych Ti napsal včera. Dnes je den psaní článků.[407] Tedy až zítra. Ale přece tu „legraci" přikládám.

Píši dnes o Klotyldě a její andělské mírnosti.[408] V úterý očekávám od Tebe článek. Nemohl bys napsat o bavlnářství, perspektivách průmyslu atd. v Manchesteru? Ve svých ekonomických článcích z úterka[404] jsem nechal úmyslně toto pole volné.

Salut.

Tvůj

K. M.

Tvůj dopis Freiligrathovi jsem dostal přímo od něho. Je napsán *báječně.*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

183

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 2. února 1859

Milý Frederiku,

s „*Constitutionnelem*" je to v nejlepším pořádku, poněvadž podle „*Times*" je autorem sám pan Boustrapa.[409]

Dnes přišel dopis od Lassalla (který Ti později pošlu), že rukopis[313] *ještě nepřišel.* Pomysli si: Ve čtvrtek (25.) šel odtud; *30.* ledna mi už oznámila zdejší zásilková společnost, že rukopis je v Berlíně. Lassallův dopis je datován 31. ledna. Vláda *tedy* můj rukopis *pozdržela* aspoň 3—4 dny (jestliže Duncker dostal rukopis *po* odeslání Lassallova dopisu). Snad jej prošťourával pan Stieber nebo se pan Patow snažil nahonem pochytit nějaké vědomosti z ekonomie. Hned jsem psal Lassallovi.* *Tvoji šosáci zadrželi* řádky, které jsi mi připravil (na úterý). Nepřišly. Čekal jsem do 3 hodin odpoledne. Pak jsem slepil ještě jeden článek.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 638—639.

184

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. února 59

Milý Engelsi,

dnes *je to 14 dní*, co jsem poslal rukopis [313] do Berlína; mezitím jsem poslal dva dopisy Lassallovi*; do tohoto okamžiku mi ještě nepotvrdil příjem. A k tomu jsem na toto „potvrzení" vázal zaslání *předmluvy*. Chápeš přece, jak člověk ztrácí trpělivost, když se takhle všechno hatí. Je mi z toho úplně nanic, jak mě to zlobí.

Přikládám Lassallův dopis. *Pošli mi ho zpátky.*

Dnes jsem psal o Bonapartově hnusné řeči a o pamfletu.[410]

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 638–639 a 640–643.

Marx Engelsovi

do Manchesteru[411]

[Londýn] 9. února 59

Milý Engelsi,

dnes konečně dopis od Dunckera. *On* dostal rukopis[313] teprve 1. února. *Tento* týden jej ještě nesázeli, poněvadž dokončují nějaký spis od Lassalla*, nevím který.

Přikládám dopis od Eccaria a Pfändera, z něhož je patrné, že chudák Eccarius dostal souchotiny. To je to nejtragičtější, co jsem tu v Londýně dosud zažil.

Pieper, který byl po vyléčení propuštěn jako zdravý, šel z Bognoru zase zpátky do německé nemocnice. Tentokrát ho léčí hladem. To mu patří.

Přiložené dopisy od Weydemeyera a Kompa jsem Ti chtěl dávno poslat; konečně jsem na ně odpověděl.[356]

Dronke byl v Bonnu, kde mu umírá bratr. Dostal dovolení od Flottwella a zúčastnil se v Bonnu plesu svého studentského „spolku". Ten mrňous** psal Dingelstedtovi (*z Fuldy*), jehož prostřednictvím chce zadat k provedení *drama*, které sám napsal. Dále píše náš mrňous „Dopisy z Glasgowa" do Prutzova „Musea"***. Všechny tyto zprávy mám od šosáka Freiligratha.

Od něho, byl včera u mne (já sám nemohu ven, protože mě bolí v krku), jsem se ještě dověděl, že Gottfried čili Hermann† se chová vůči všem dámám tak směšně (ten kašpar si myslí, že stačí jen upustit kapesníček), že teď proti němu vládne všeobecná nevole. Freiligrath už také přišel na to, že Gottfriedovi po Mockel-

* Ferdinand Lassalle, „Franz von Sickingen".
** Ernst Dronke.
*** Časopis „Deutsches Museum".
† Gottfried Kinkel. Narážka na Kinkelův časopis „Hermann".

čině* smrti stouplo nějak moc do hlavy, že má „volné ruce", a — to je na tom to nejpozoruhodnější — *teď vychází najevo*, že šosák Freiligrath s manželkou pozorovali „lhostejnost" bratra Hermanna už *před pohřbem.*

„Hermann" — pruská vláda, jak oznamuje berlínská „National-Zeitung", dovolila jeho zasílání poštou — prý má, jak tvrdí Gottfried, nahradit „*ztrátu*", kterou jeho kapsa utrpěla smrtí jeho ženy.

Paní Danielsová se asi časem stane paní Bürgersovou. Píše Lině**, že „Bürgers se stal *ještě* energičtějším a sebevědomějším". Toto „sebevědomí" dokazuje, když píše „*my jsme* nadšeni Freiligrathovou básní na paní Kinkelovou[391], kterou ‚proradná', ‚Kölnische Zeitung' zkomolila".

Steffen psal Freiligrathovi a žádal ho o Tvou a mou adresu, že prý je ztratil. Steffenova adresa je: *W. Steffen, Harrison Square near Boston, Mass. U. St.*

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Johanny Kinkelové.
** Lině Schölerové.

186

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 10. února 59

Milý Mouřeníne,

ta historie s Eccariem je otřesná. Jaký heroický dopis Ti napsal! A takový skvělý chlap musí bídně zahynout. Naši nejlepší lidé nám odcházejí v téhle mizerné mírové době a dorost je velice ubohý!

Dopis od Lassalla vracím. Jsem rád, že rukopis[313] došel. Co říkal Freiligrath mému dopisu o Kinkelovi?* Napsal mi: all right, all right a že dal svou odpověď *Tobě*. Jsi mi ji tedy ještě dlužen.

Jdu teď domů a napíšu pro II. poštu článek o rakouské a německé spolkové armádě**.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz koncept tohoto dopisu v tomto svazku, str. 631–632.
** „Německé válečné zdroje".

187

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 14. února 1859

Milý Marxi,

co jsem Ti zapomněl napsat: vyhraď si pro svou knihu[313] právo na překlad. I kdyby to bylo pouze proto, aby Ti tu věc nějaký hlupák nebo prohnaný lišák nezhudlařil. Mimoto je to nyní čistě právní formalita, kterou může každý bez obtíží splnit.

Státník Blind má přítele na telegrafním úřadě a ten kolikrát telegrafuje venkovským listům pěkné kachny. O tom víc.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

188

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 15. února 1859

Milý Engelsi,
přikládám:

1. Dopis od mého švagra* (z Kapského Města), z něhož se dovíš, že ten hoch připluje zítra do Londýna. Poněvadž jsem bez groše (už v sobotu jsem poslal do zastavárny poslední „volný" kabát své ženy, abych mohl trochu přilepšit Eccariovi), a protože toho člověka, který jede do Trevíru a je důležitý pro jednání s mou matkou**, musím slušně přijmout, jsem nucen Tě zase obtěžovat, abys mi poslal poštou aspoň 1 libru. Naštěstí mám teď něco jako příušnice, takže mohu toho člověka přijímat jen doma, a jakékoli pochůzky mohu jako nemocný odmítnout.

2. Dopis od Eccaria. Tomu jsem řekl (zdá se mi, že se to s ním lepší), potřebuje-li víno, jen ať mi to vzkáže. Musíš mu tedy poslat asi 2 láhve portského.

3. 2 výstřižky z „Free Press" (které jsou o to důležitější, že jsou přetištěny z „*New York Herald*"), uděláš si z nich obrázek o čínské válce a politice pana Palmerstona.[412]

Ad vocem Freiligrath. Přišel jsem k němu v pravou chvíli, právě ten den, kdy dostal Tvůj dopis. Dal mi jej přečíst. Omlouval se, byla-li báseň[391] nepolitická, tím, že je „básník". A za druhé prý to, co Ti psal o „*Hermannovi*", byl jen „vtip". Dobrá, po tomto velmi žalostném vysvětlení prohlásil, že Ti napíše, že to všechno se mnou

* Johanna Carla Juty.
** Henriettou Marxovou.

urovnal. Tvůj dopis ho jinak jaksepatří „polechtal". Řekl jsem mu, že dopis je „velmi dobře napsán", a tomu se musel ovšem zasmát, že při takové příležitosti hledím především na „formu". Fakt je ten: Freiligrath chápe, že ho Kinkel *využil*, a když ho využil, že je k němu trochu drzý. (Tak k velké zlosti Freiligrathově stojí v „*Hermannovi*" v oznámeních velkým písmem: „Spisy Gottfrieda a Johanny Kinkelových" a pod *touto* rubrikou malým písmem: Básně *F. Freiligratha*, takže Freiligrathovy básně jsou přifařeny ke spisům Gottfrieda a Johanny. To toho biedermana velice žere.) Na druhé straně je Freiligrath Kinkelovi velmi zavázán, protože mu, jak se zdá, proti všemu očekávání zase pomohl, aby se *politicky vyprázdnil*, což mu mimochodem, nemýlím-li se, vyneslo velké chvalozpěvy, a jak se povídá, dokonce prezenty od šosáků z Německa. *Notabene*: Paní Danielsová píše Lině (jako odpověď na nějaké vtipy o Kinkelově případu): „*My*" (ona a Heinrich, zvaný Tichý*) „*jsme nadšeni* a *horujeme* pro Freiligrathovu báseň" a hloubavý Heinrich, který „se stal ještě sebevědomějším a ještě energičtějším", dokonce vyčmuchal, že „proradná" „Kölnische Zeitung" potlačila „nejvýznamnější sloky", které existují jenom v Heinrichově božské hlavě.

Co je s Blindem?

Apropos. Všimli jste si, Ty nebo Lupus, v novinách (je to asi 4—6 týdnů), že *madam* Bangyová dostala v Paříži 6 měsíců káznice pro prostituci?

Salut.

Tvůj *K. M.*

Zase jsem ztratil Lupusovu adresu. Není to 59, Boundary Street, Greenteys? Aspoň jsem mu na tuto adresu psal.

Schapperova žena přivedla na svět chlapce a ten starý blbec, který teď pěstuje frenologii, objevil, že ta jeho sedmidenní ratolest je sangvinicko-cholerická.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Heinrich Bürgers.

189

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 21. února 1859]

Milý Frederiku,

můj švagr* odcestuje ve čtvrtek do Manchesteru a přijde Tě asi v pátek navštívit. Ale musíš mi poslat přesnou adresu. Juta ostatně není, jak se dovídám při bližším seznámení, vůbec zdravý** chlapík. Má vážnou jaterní chorobu a musí** proto do Karlových Varů. Byl bych rád, kdyby ho Gumpert prohlédl, a poněvadž ho právě játra bolí, kdyby mu mohl něco dát na zmírnění bolestí. Jen *je-li to něco nebezpečného, ať to nedává Gumpert najevo.*

Zítra napíšu o zprávách továrních inspektorů[413] a tím víc očekávám Tvůj článek, když teď pracuji na „Kapitálu“[414].

Tvůj

K. M.

Notabene.

Psal jsem Danovi, zda mi může najít nějakého Yankeeho pro anglické vydání Politické ekonomie[313]. V tom případě, bude-li to *výnosné*, bych musel přijet na několik týdnů do Manchesteru, abychom to spolu převedli do angličtiny.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Johann Carl Juta.
** Na tomto místě je papír poškozen.

190

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. února 59

Milý Engelsi,

doručitel těchto řádků je můj švagr Juta, kterého Ti co nejvřeleji doporučuji.

Tvůj

K. Marx

Eccarius dostal víno v sobotu a *má dojem*, že už pociťuje jeho léčivé účinky. To víno mu z toho pravděpodobně pomůže.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

191

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. února 59

Milý Engelsi,

„*Pád a Rýn*" je skvělý nápad, který se musí ihned realizovat.[415] Rozhodně se *do toho* **hned** pusť, protože čas je tu *všecko*. Ještě dnes jsem napsal Lassallovi* a jsem si jist, že to židáček Braun** prosadí.

Nejprve musí ta brožura (kolik bude mít archů? na tento bod odpověz *obratem*) vyjít *anonymně*, aby si publikum myslelo, že jejím autorem je nějaký velký generál. Ve *druhém* vydání, jehož se určitě dožiješ, vyjde-li ta věc včas, se pak prohlásíš v šestiřádkové předmluvě. To pak bude pro naši stranu triumf. V „Předmluvě"*** jsem Ti udělal několik poklon; tím lépe tedy, když se hned nato sám objevíš na scéně.

Ti mizerové od demokratů a liberálních lumpů aspoň uvidí, že my jediní jsme v tom děsném mírovém období nezhloupli.

Čísla „Tribune" budeš teď dostávat stále. Doposud nebyl otištěn *ani jediný* z vojenských článků. Ten první, který jsi napsal už dávno, pan Dana *neuveřejnil*, ale asi to udělá teď. Mně se taková věc stane každou chvíli. Ti hlupáci často přijdou až za čtvrt roku na to, že jim člověk předpověděl, co se stane, a pak teprve příslušné články otisknou.

* Viz tento svazek str. 646–647.
** Ferdinand Lassalle.
*** „Ke kritice politické ekonomie Předmluva".

Adresa mého švagra* je správná. Jen zapomněl dodat: City (poblíž hlavního poštovního úřadu). Myslím si však, že teď bude v Manchesteru a dá Ti sám o sobě vědět.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Johanna Carla Juty.

192

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. února 59

Milý Engelsi,

píšu Ti dnes večer znovu, poněvadž čas kvapí. Jsem v hloubi duše přesvědčen, že Duncker *po mém dopise Lassallovi** brožuru** přijme. Židáček Braun*** mi ovšem nepsal od té doby, co dostal můj *rukopis*[313], a to už je přes čtyři neděle. Jednak ho zaměstnávalo vydávání jednoho jeho vlastního nesmrtelného „úchvatného" díla[191] (a přesto je židáček, ba i jeho „Herakleitos", i když je to napsáno pod psa, lepší než cokoli, čím se mohou pochlubit demokraté) a potom se asi musel ujmout poslední korektury mého výplodu. Za druhé dostal mou analýzou peněz nepřímo strašnou ránu do hlavy a je z toho asi trochu zkoprnělý. Udělal totiž k „Herakleitovi" tuto poznámku, kterou přes její nekonečnou délku uvádím doslovně[416] (ne abys to přeskočil):

„Jestliže jsme shora řekli, že Herakleitos v onom zlomku vystihl pravou národohospodářskou podstatu a funkci peněz" (Herakleitos totiž říká: πυρὸρ τ' ἀνταμείβεσδαι πάντα καὶ πῦρ ἁπάντων ὥοπερ χρυσοῦ χρῆματα, καὶ χρημάτων χρυσόρ†), „je snad zbytečné poznamenávat, že tím z něho nechceme dělat ekonoma, a ani nás nenapadá tvrdit, že by si byl vědom dalších důsledků vyplývajících z onoho fragmentu. Leč třebaže tato věda tehdy

* Viz tento svazek, str. 646–647.
** B. Engels, „Pád a Rýn".
*** Ferdinand Lassalle.
† z ohně se vytváří vše a oheň ze všeho, jako *se zlato mění ve věci a věci ve zlato.*

vůbec neexistovala a ani nemohla existovat, nebyla tudíž ani předmětem herakleitovského myšlení, je přesto správné, že Herakleitos — právě proto, že nikdy nesleduje reflexívní určení, nýbrž jen spekulativní pojem — v onom fragmentu rozpoznal podstatu peněz v její skutečné hloubce a správněji než mnozí moderní ekonomové, a není snad docela bez zajímavosti a ani tak bez souvislosti s věcí, jak by se zprvu mohlo zdát, spatřujeme-li tu, jak z pouhého důsledku oné myšlenky *samy od sebe vyplývají moderní objevy na tomto poli.**" (Notabene. Lassalle nezná z těchto objevů ani co by se za nehet vešlo.)

„Učinil-li Herakleitos z peněz jako prostředku směny *protiklad* všech reálných produktů, které vstupují do směny, a ukazuje-li, že teprve v těchto reálných produktech mají peníze své *skutečné jsoucno*" (podtrhávám, co podtrhl Lassalle), „nejsou tedy peníze jako takové samy o sobě produktem obdařeným samostatnou, hmotnou hodnotou, nejsou *zbožím* vedle jiného zboží, jak do dneška tvrdošíjně chápe kovové peníze Sayova škola" (krásná kontinentální iluze, že existuje nějaká Sayova škola), „nýbrž jsou jen ideálním *reprezentantem* obíhajících reálných produktů, jejich *hodnotovou známkou*, jež *značí* jen *je*. A to je jen zčásti důsledek vyvozený z onoho fragmentu, zčásti je to pouze myšlenka, kterou v tom viděl sám Herakleitos.

Jsou-li však *veškeré* peníze jen ideální jednotou čili hodnotovým výrazem všech reálných obíhajících produktů, a teprve *v těchto produktech*, které zároveň tvoří jejich protiklad, mají *své skutečné jsoucno*, vyplývá z pouhého následku této myšlenky" (ten styl! vyplývá z „pouhého následku"), „že suma hodnot čili bohatství země se může zvětšovat jen rozmnožováním skutečných produktů, leč nikdy rozmnožováním peněz, neboť peníze nejsou přece nějakým momentem bohatství a hodnoty" (teď máme bohatství *a* hodnotu; předtím to byla suma hodnot *čili* bohatství), „nýbrž vyjadřují vždy pouze hodnotu jakožto abstraktní jednotu vloženou v produktech" (taky pěkné místo) „a jen *v nich skutečnou*. Z toho vyplývá omyl systému obchodní bilance." (To je hodno Ruga.) „Z toho dále

* Podtrhl Marx.

plyne, že *veškeré* peníze jsou vždy co do hodnoty rovny všem obíhajícím produktům, protože peníze jen shrnují tyto produkty v ideální jednotu hodnoty, tudíž jen vyjadřují *jejich* hodnotu; že tudíž zvětšením nebo zmenšením existující peněžní sumy nikdy není dotčena hodnota této celkové sumy peněz a pořád zůstává rovna jen všem obíhajícím produktům; že přísně vzato, nelze vůbec mluvit o *hodnotě* veškerých peněz ve srovnání s *hodnotou* všech obíhajících produktů, protože se při tom srovnávají hodnota peněz a hodnota produktů jako *dvě* samostatné hodnoty, třebaže je tu jen *jedna* hodnota, která je v smyslových produktech konkrétně realizována a v penězích vyjádřena jako abstraktní hodnotová jednota, či spíše, že *hodnota* sama není nic jiného než jednota vyabstrahovaná ze skutečných věcí, v nichž *jako taková* neexistuje, jednota, jíž byl dán v penězích zvláštní výraz; nikoli tedy, že by hodnota veškerých peněz pouze *zůstávala rovna* hodnotě všech produktů, nýbrž správněji řečeno, veškeré peníze **jsou** jen *hodnotou* všech obíhajících produktů." (Dvakrát podtrhl sám autor.) „Z toho tedy vyplývá, že zvětšuje-li se počet penízů a hodnota sumy zůstává stejná, musí vždy klesat jen hodnota každého jednotlivého peníze, a zmenšuje-li se počet penízů, musí vždy hodnota jednotlivého peníze stoupat. Z toho dále plyne, že ježto peníze představují jen neskutečnou myšlenkovou abstrakci hodnoty a *protiklad* ke *skutečným produktům* a látkám, nepotřebují mít peníze jako takové samy o sobě žádnou *skutečnost*, tj. nemusí být z žádné skutečně hodnotné látky, nýbrž stejně dobře to mohou být papírové peníze a právě tehdy nejvíc odpovídají svému pojmu. Všechny tyto výsledky a mnoho dalších, získaných teprve po *Ricardových* výzkumech docela jinou cestou a zdaleka ještě ne všeobecně přijaté, vyplývají jako pouhý důsledek již z onoho spekulativního pojmu poznaného Herakleitem."

Samozřejmě že jsem nebral nejmenší ohled na tuhle talmudistickou moudrost, a pořádně jsem Ricarda strhal za jeho teorii peněz, která mimochodem nepochází od něho, nýbrž od Huma a Montesquieua. Tak je možné, že se tím Lassalle cítil osobně dotčen. Samo o sobě na tom nic nebylo, vždyť ve spise proti Proudhonovi* jsem i já zastával Ricardovu teorii. Ale židáček Braun mi

* „Bída filosofie".

napsal velmi směšný dopis, ve kterém říkal, že „má zájem, aby má kniha brzy vyšla, *ačkoli* prý sám pracuje na velkém ekonomickém díle“[302], a že „si na ně vyhradil dva roky“. Ale kdybych mu prý „vyfoukl příliš mnoho nových věcí, tak by se asi celého záměru vzdal“. Dobrá! Odpověděl jsem mu na to, že se soupeření není proč bát, protože v této „nové“ vědě je místo pro něho i pro mne a ještě pro tucet dalších.* Z mého pojetí peněz musí nyní vidět, že buďto o tom všem nemám ani ponětí, ačkoli pak se mnou hřeší celé dějiny teorií peněz, anebo že on je osel, který si s několika abstraktními frázemi jako „abstraktní jednota“ apod. troufá pronášet soudy o empirických věcech, které je nutno studovat, a ještě k tomu dlouho, aby o nich člověk taky mohl mluvit. Z toho důvodu mi možná v této chvíli není v hloubi duše zrovna dvakrát nakloněn. Ale, a to je moment, který bych chtěl zdůraznit, Lassalle má za prvé „na tom“ opravdu příliš velký zájem a za druhé je až příliš „chytrý Efraim“, aby nedržel za každou cenu s námi, což je pro něj tím nutnější, když se pohádal s Düsseldorfskými**. Zároveň se za svého pobytu v Berlíně přesvědčil, že začínat si s buržoazní stranou je pro takového energického chlapíka jako on úplně k ničemu.[417]

Budeme-li si tedy počínat chytře, bude ten člověk náš se vším všudy, ať už bude dělat sebevíc „úchvatných“ kotrmelců a sebevíc kárat Herakleita sáhodlouhým komentářem za to, že se ze všech filosofů vyjadřoval nejstručněji. Z téhož důvodu jsem si *jist*, že v případě nutnosti Tvou brožuru Dunckerovi *vnutí*. Napsal jsem mu ten dopis ostatně tak, že jej může celý ukázat Dunckerovi. Je ve skutečnosti napsán pro Dunckera, ne pro Lassalla, ačkoli to Efraim přes všechnu svou chytrost sotva zjistí.

Považuji tedy *za jisté*, že Duncker brožuru vezme, a tak je teď podstatné jen to, abys na ní *hned* začal dělat, poněvadž to je jako s novinovým článkem. Nesmí se ztrácet čas. Z téhož důvodu — kvůli bezprostřednímu působení — si myslím, že nemusíš překročit 4—5 archů (je-li tolik zapotřebí). Do té doby, než budeš hotov, Tě proto naprosto osvobozuji od spolupráce v „*Tribune*“ (leda by Tvou brožuru předcházela nějaká válečná událost, což není prav-

* Viz tento svazek, str. 629.
** Viz tento svazek, str. 37—39 a 42.

děpodobné). *Nejrozumnější* by bylo, kdybys náhle onemocněl a nechodil do kanceláře, abys to napsal na jeden zápřah.

Amicus Engels Senior, amicus Ermen (Gotofredus!), sed magis amicum *τὸ φρονεῖν**

„φεῦ, φεῦ, φρονεῖν ὡς δεινόν, ἔνθα μὴ τέλη
λύει φρονοῦντι"**.

Tohle může říci tvůj táta Tobě, jako Teiresios králi Oidipovi, načež Ty mu odpovíš, že on

„ἐν τοῖς κέρδεσι
μόνον δέδορκε, τὴν τέχνην δ' ἔφν τυφλός"***.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Engels senior je mi přítelem, Ermen (Gottfried!) je mi rovněž přítelem, ale největším přítelem je mi vědění (parafráze příslovečného výroku o Sokratovi připisovaného Aristotelovi: „Platón je mi přítelem, ale ještě větším přítelem je mi pravda.").

** „Zlé je vědět tam, kde vědoucím to neprospěje. Zlé!" (Sofokles, „Král Oidipus", scéna první).

*** „má oči jenom pro mamon a ve věštbách je slepý" (Sofokles, „Král Oidipus", scéna první).

193

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 3. března 59

Milý Engelsi,

z přiloženého Lassallova dopisu[418] vidíš, že znám své pappenheimské a vím, jak s nimi zacházet.

K dopisu ještě poznamenávám:

1. Musíš teď skutečně usposlechnout mé rady a *na pár dní nadobro zmizet z kanceláře*. Samozřejmě jsem to vylíčil tak, jako bych byl Tvůj rukopis* už četl. Na tom, bude-li to trvat o pár dní víc nebo méně, nezáleží, ale budeš-li se omezovat jen na práci večer, nebudeš hotov *včas*.

2. Ve svém postavení nemůžeš přistoupit na malý honorář, ale musíš se už honoris causa rozhodnout pro alternativu poloviny čistého výtěžku.

3. Lassallův návod, abys jemu osobně (F. Lassalle, 131, Potsdamer Strasse, Berlín) poslal *titul* (a na rukopis tedy titul *nepsal*), předmluvu (kterou Ti psát neradím) a obsah, je rozumný. Balíky totiž pošta otevírá, a není dobré, aby vláda znala titul, a tím odhalila celé tajemství.

Já pak pošlu odtud rukopis Dunckerovi na adresu slečny Ludmilly Assingové stejně, jako jsem poslal svůj rukopis[313] (tj. dám ho pojistit). Jenže se budu jako odesílatel jmenovat *Pfänder*.

4. Musíš do toho skutečně, ale opatrně a s grácií, vpravit trošku nacionálního antibonapartismu. Můžeš tomu takové zabarvení

* „Pád a Rýn".

dodat tím spíš, že tendence Tvé brožury je fakticky velikým vítězstvím pro Mazziniho proti Národnímu shromáždění z roku 1848 (Radowitz-Mincio)[419], a že Ty poprvé umožňuješ Němcům, aby se s čistým svědomím zajímali o emancipaci Itálie.

Nu, buď zdráv, kamaráde.

Tvůj

K. M.

Pan Gottfried* leze ve svém posledním „Gottfriedovi" do zadku Suse-Sibethovi jako vzornému obchodníkovi a právě tak mizernému knihkupci Trübnerovi, který napsal jeden špatný americký katalog.[420] Macte puer virtute!**

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Gottfried Kinkel.
** Buď zdráv, ctnostný hochu! (Vergilius, Aeneis, kniha IX).

194

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] 4. března 59

Milý Mouřeníne,

židáček Braun* dobře zapracoval, s polovičkou čistého výtěžku souhlasím.** Práce mi jde celkem rychle od ruky, 9 mých dlouhých dvojstran, jaké Ti posílám pro „Tribune", mám hotové, na 2 až 3 dalších vyřídím Pád, pak přijde Rýn, a ten už nebude tak dlouhý. Celkem to budou sotva 3 archy. Za dnešek večer, sobotu a neděli musí být to hlavní hotovo, do středy Ti to pošlu celé, pokud půjde všechno hladce. Musí se ovšem brát v úvahu, že budu mít proti sobě celou oficiální vojenskou literaturu, a budou-li mě moci skřípnout, určitě to udělají. Proto je lepší nepsat moc dlouze, spíš hodně stručně, historické ilustrace mohou být krátké. Celkem vzato, bude-li rukopis koncem příštího týdne v Berlíně, stačí to, válka stejně bude.[421] Čas Tě tedy nemusí znepokojovat. Je úplně *vyloučeno*, abych teď několik dní nechodil do skladu. Ani to není nutné a příliš by to nepomohlo. Zdržuje mě pouze mudrování nad mapou a to *musí* člověk dělat staccato***, jinak z toho zhloupne.

Předmluvu psát nebudu, to by tak ještě chybělo.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ferdinand Lassalle.
** Viz tento svazek, str. 450.
*** s přestávkami.

195

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 10. března 59

Milý Engelsi,

brožuru* jsem dostal. Budou to přibližně 4 tiskové archy, ne-li víc, podle toho, jak se brožury tisknou. Přečetl jsem to; je to velice chytré; i politickou stránku jsi probral skvěle, a to je náramně těžké. Tenhle pamflet bude mít veliký úspěch.

Škrtl jsem jen jednu jedinou větičku o Reuss-Schleizu; ne tam, kde se mluví o „přirozených hranicích" tohoto státu, ale tam, kde ses o něm zmiňoval poprvé; zbytečně se to tam opakovalo a zeslabovalo to dojem.

Radím Ti vyškrtnout z titulu dodatek „Vojenské studie" jako oslabující.

Budeš-li zítra psát panu Lassallovi, prosím Tě, abys svým jménem udělal něco, co já svým udělat nemohu. Jde o toto: V pondělí (7. března) přišlo něco z Berlína! Co myslíš, že to bylo? *První arch korektury*, a druhý dodnes nedošel. Nechali tedy můj rukopis[313], *nehledě na to, co výslovně psal pan Duncker*, 6 neděl ležet, a zdá se, že teď mají v úmyslu tisknout 1 arch týdně. Až přijde Tvůj rukopis, možná že se to znovu přeruší, a tak se to může táhnout ještě celé měsíce. Připadá mi to jako velká lumpárna, a Ty by ses o tom mohl svým jménem Lassallovi několika slovy zmínit.** Nebo snad ti chlapi chtějí odsunovat tenhle spis až do samého vypuknutí války, kdy

* B. Engels, „Pád a Rýn".
** Viz tento svazek, str. 648–649.

určitě zapadne, aby měl pan Duncker záminku odmítnout pokračování?

Mimoto je moje i beztak trýznivá existenční situace tímto odkladem nesnesitelná, protože jsem s těmi penězi počítal. Freiligrath byl tentokrát tak slušný (hledí si všemožně napravit reputaci*), že se tu v Londýně pokoušel vystavit na mne směnku. Jenže se to nepodařilo.

Ještě k „Tribune“. Už 6 neděl nepřinesla žádný můj ani Tvůj článek. Právě začínají machinace kolem presidentských voleb. Má zkušenost mi říká, že vypuštění článků je předběžný manévr, aby se mi mohlo naznačit, že až na další nepotřebují víc než jeden článek týdně.

Salut.

Tvůj

K. M.

Věřím ve válku.[421] Diplomatická mezihra byla však nutná, zčásti kvůli poplachu v Německu, zčásti kvůli pokřiku francouzské buržoazie, konečně kvůli anglickému parlamentu a snad také proto, aby v mezidobí vynutilo Rusko na Rakousku všelijaké ústupky. Jednoho ze svých hlavních cílů Rusové dosáhli. Když byly v roce 1846 rakouské finance poprvé bez schodku, uvrhlo Rusko krakovskou historií[422] Rakousko opět do ohavné finanční tísně. Když se roku 1858 zdálo, že Rakušané uvedli své finance jakžtakž do pořádku a oznámili, že banka bude platit v hotovosti, byl Bonaparte okamžitě vyslán do pole a rakouské finance jsou tam, kde byly v roce 1848. Rozpuštění parlamentu, v mezidobí zdejší bezvládí, později Palmerston jako ministr zahraničí,[423] i to jsou tahy na šachovnici, které Rusko potřebuje pro válku.[424]

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 413 a 422.

196

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 16. března 59

Milý Frederiku,

dostal jsem 5 liber. Díky.

Včera přišel II. arch korektury.[313] Půjde-li to takhle dál, budou na to potřebovat čtvrt roku. Určitě na tom nemůže pracovat víc než jeden sazeč.

Nevím, o čem mám v pátek psát. Nemůžeš něco stvořit, třeba o Armstrongově dělu?

Jak jsem slyšel, pan Bruno Bauer napsal o „problému dne" pamflet ve prospěch Ruska-Francie a proti Rakousku-Anglii. Je teď spojencem Manteuffela, pro něhož už v poslední době psal do „Zeit"*.

Posílám Ti ten plátek toho šaška Edgara Bauera. Tenhle člověk, který se stal velikým komunistou a dělnickým představitelem, mele se svým plátkem z posledního. První článek, „Svár", je namířen přímo proti mně. Jde o to, že se mám mlčky připojit k panu Edgarovi a vyjít ze svého „nevrlého" a „nedůvěřivého" osamocení. Z šaška se stal pravý hlasatel morálky. „Hermanna" se napadnout neodvažuje, poněvadž má strach, že by mu ti chlapi připomněli jeho „minulost".

Kinkelův list dělá velmi dobré obchody. Sám za sebe už z opatrnosti vůbec nepíše. Peníze dostává zčásti od nějakého dr. Jucha,

* „Die Neue Zeit".

zčásti od portugalského žida Castella (stará portugalská bankovní firma), kterého k tomu ponoukl veliký Gerstenberg.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

197

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 22. března 1859]

Milý Engelsi,

v příloze dopis od Eccaria. Bohužel musel znovu do krejčovského pekla, ale vůbec se mi nezdá, že by byl zase natolik zdráv.

Dnes jsem psal o návrhu zákona o reformě;[425] Ty bys měl (máš-li, jak doufám, oči v pořádku — jinak na to samozřejmě nesmíš ani pomyslet) napsat o pravděpodobnosti války.* Považuji to za nutné, aby ti mizerové z „*Tribune*" neopisovali.[426] Z Berlína ani hlásku. Za *8* neděl jsem dostal teprve 3 archy korektury.[313]

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Nevyhnutelnost války".

198

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. března [1859]

Milý Engelsi,

myslím, že jsi Lassallovu dopisu špatně rozuměl. Píše jenom:

„Jsem velmi zvědav na *obsah* brožury*. Marxova práce[313] *také* brzy vyjde atd." Říká tím, že Tvou brožuru *nečetl*. To je všechno. Stejná přetvářka jako u mého rukopisu, kde se také tváří, jako když ho *nečetl*. Dnes ráno jsem od něho dostal dopis, který Ti pošlu později. Kdyby byl Tvůj rukopis nedošel, byl by mi to rozhodně napsal.

Tvůj rukopis odešel z Londýna *téhož* dne, kdy sem přišel. Pfänder dostal stvrzenku. Ostatně rukopis určitě *došel*. Ale Duncker je *kůže líná*. Dostal jsem dodnes (za 8 neděl) jen 3 archy korektury.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* B. Engels, „Pád a Rýn".

199

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 1. dubna 59

Milý Engelsi,

přikládám dopis od Lassalla. Přikládám i dopis od Dany,[427] který mi musíš poslat zpátky. Počkám s odpovědí, až mi napíšeš.

Napsal jsem článek o návrhu zákona o reformě a o vládě.[425] Můj článek pro příští týden: *Indické finance.** Všechen ostatní svět je Ti tedy otevřen.

Palmerston tedy, jak se to usneslo v Compiègne (ale za scénou v Petrohradě), půjde zpátky do vlády, ať už bude mít jakýkoli titul. Bez něho nemohlo Rusko dovolit žádnou válku. Bright a Russell za něj teď stejně jako v letech 1852 a 1855 tahali kaštany z ohně.[428]

Parlamentní debata byla vůbec velmi komická. Whigové a radikálové napadali torye hlavně jako revolucionáře. Bright a Gibson přitom sehráli velmi ubohou roli. (Gibson si dokonce i romanticky stýskal *na* volební obvody.[429]) Na druhé straně je úplná fraška, když toryové ve jménu buržoazie a whigové spolu s buržoazií ve jménu dělnické třídy hájí jedni proti druhým své vlastní svinstvo. Ukazuje to na veliký pokrok v Anglii.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Velké finanční nesnáze v Indii".

200

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 9. dubna 59

Milý Frederiku,

Danovi jsem napsal, že když lépe zaplatí, může ty stati mít.[427] Pieper je konečně (po zlé recidivě) z nemocnice venku, vyléčen a odjel do Brém. Má ošklivou spáleninu na čele.

Sledoval jsi Palmerstonovu blamáž v italské otázce (1848)?*

Anstey se vrátil z Hongkongu a hrozí Palmerstonovi pomstou. A Anstey pro něj není protivník, kterého by mohl podceňovat, rozhodně je nebezpečnější než Urquhart.[430]

Indické finanční zmatky se musejí posuzovat jako reálný důsledek indického povstání[109]. Zdá se, že se celé finance nevyhnutelně zhroutí anebo že bude muset dojít ke zdanění těch tříd, které byly až dodnes nejpevnějšími stoupenci Anglie. Ostatně ani to nepřinese podstatnou pomoc. Vtip je v tom, že John Bull rok co rok bude muset v Indii platit hotově 4—5 miliónů, aby tu mašinérii udržel v chodu a aby touto krásnou oklikou znovu náležitě progresívně zvýšil svůj státní dluh. Určitě se musí přiznat, že se za indický trh pro manchesterské bavlněné zboží platí zatraceně draho. Podle zprávy vojenské komise se musí po řadu let v Indii držet vedle 200 000 až 260 000 domorodé armády ještě 80 000 Evropanů. To stojí asi 20 miliónů liber št., a celý čistý příjem činí jen 25 miliónů liber. Mimoto se povstání postaralo o 50 miliónů liber šterlinků trvalého dluhu neboli, jak to vypočítal Wilson, o 3 milióny trvalého ročního

* Viz tento svazek, str. 473.

schodku. K tomu přistupuje garance železnicím ve výši 2 miliónů liber šterlinků ročně do té doby, než budou v chodu, a permanentně menší suma v případě, že jejich čistý příjem nedosáhne 5 %. Doposud nemá Indie (s výjimkou malinkého kousku železnice, který je hotov) z toho nic než čest platit anglickým kapitalistům 5 % z jejich kapitálu. Ale John Bull napálil sám sebe nebo se spíš dal napálit od svých kapitalistů. Indie platí jen nominálně, John Bull reálně. Např. velká část Stanleyovy půjčky[431] padla jen na to, aby se mohlo platit anglickým kapitalistům 5 % i za železnice, jejichž stavba dosud nezačala. Konečně dosavadní roční příjem z opia, na 4 milióny liber št., je velmi ohrožen čínskou smlouvou.[432] Monopol musí tak jako tak padnout, a zakrátko rozkvete pěstování opia přímo v Číně. Příjem z opia spočíval právě na tom, že to bylo kontrabandní zboží. Nynější indická finanční katastrofa je podle mého názoru vážnější událost, než byla indická válka.[433]

Co říkáš Dunckerovi? Není to ospalec ospalá?

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

201

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] v pondělí 11. dubna 59

M. M,

posílám článek na *pátek* o válce*. Zdá se, že Rakušané se přece jen chtějí chopit iniciativy. To je velmi rozumné. Válečný plán jsem už, nemýlím-li se, „Tribune" poslal**: ofenzíva Rakušanů, aby porazili jednotlivě napřed Piemonťany a potom Francouze, pronikající přes Mont Cenis, Mont Genèvre, Col di Tendu a Bochettu — je to tak? už si na to přesně nevzpomínám. Bude to pěkná švanda.

V tom Berlíně jsou ale rozumprdi a líné kůže. Nedovedou vytisknout ani brožuru***! Už jsem se o ní vůbec nic nedověděl, to je k zbláznění.

En attendant, vive la guerre!† za 10 dní se doufejme střetnou u Alexandrie nebo Casale, a kdo ví, jaké lišky budu honit příští sezónu!

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Nevyhnutelnost války".
** „Vyhlídky na úspěch v nastávající válce".
*** B. Engels, „Pád a Rýn".
† Zatím ať žije válka!

202

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 12. dubna 59

Milý Engelsi,

o Tvé brožuře* mi Lassalle včera napsal: „Engelsova brožura vyšla před 3 dny. Posílám mu dnes dva výtisky jako tiskopis a budu je tak posílat denně 6 dní po sobě. To je totiž jediný způsob, na který jsme přišli (!), jak se zároveň *vyvarovat* velkého poštovného i toho, *že by určité osoby uhodly autora brožury*. Napiš mu to."

Viděl jsi už někdy takovou kocourkovštinu? Aby od Tebe *odpoutali* pozornost, posílají Ti „6 dní po sobě" výtisky jako tiskopis!

O Tvé práci Lassalle píše: „Brožura vpravdě imponuje ostrostí a důkladností strategických znalostí, které se v ní rozvíjejí." (Ta „ostrost znalostí" se musí považovat za lapsus pennae.)

Pokud jde o mou věc, píše Lassalle: „Duncker mi řekl, že sešity[313] budou hotovy do půle května. (Tedy zase průtah o další měsíc.) Ujišťuje, že s tiskem spěchá, jak jen může. Rozhodně nemáš *vůbec* pravdu, když ho podezříváš, že dělá úmyslně pomalu. U něho jde všecko dost pomalu." Zato vím jistě, že jsem zase za 10 dní nedostal ani jeden arch korektury.

Apropos. „Neue Zeit" mele z posledního. Pan Edgar, který ji naposledy dokonce obohacoval vlastnoručně sesmolenou novelou[434], před týdnem z listu odešel, když shledal, že svět je k jeho géniu naprosto netečný. V sobotu** vyšlo jen poloviční číslo a tenhle týden s ní bude konec. Také „Hermann" bude mít podle kolujících

* „Pád a Rýn".
** 10. dubna 1859.

pověstí co nevidět odzvoněno. Dobře že se ti mizerové tak dychtivě chopili příležitosti, aby nestydatě vystavovali před celým světem na odiv svou nicotnost. Kinkel celý ten kinkelovský humbuk vlastnoručně zabil. Na druhé straně se ten šašek* přesvědčil, jak „snadné" je zaujmout naše místo v komunistické literatuře.

Salut.

Tvůj

K. M.

Útočný plán Rakušanů jsi tak, jak ho uvádíš, v „*Tribune*" vyložil.**

Pas trop de zèle!***

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgar Bauer.
** „Vyhlídky na úspěch v nastávající válce".
*** Jen ne tak horlivě! (Talleyrandův výrok.)

203

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 16. dubna [1859]

Milý Engelsi,

předpokládám, že než tyto řádky dostaneš, bolest zubů Tě přejde. To je strašně nepříjemná věc.

Mezitím jsem podnikl kroky, které zakrátko zdvojnásobí můj příjem a dostanou mě z toho zakořeněného svrabu. Lassallův bratranec Friedländer (někdejší redaktor „Neue Oder-Zeitung" s Elsnerem a spol.), teď redaktor „*Presse*" ve Vídni (která má mimochodem 24 000 abonentů), mi v lednu 1858 nabídl, abych se stal korespondentem jeho listu.[435] Tehdy jsem to odmítl, protože si kladl podmínku, že smím napadat pouze Bonaparta, ale ne Palmerstona. Teď tu nabídku obnovil, a to *bez jakýchkoli podmínek*. To je však vedlejší, poněvadž jde *pravidelně* jen o 1 článek (20 franků) týdně. Ale zároveň jim budu posílat telegramy (ve francouzštině), 10 franků za telegram, a to, i když to stojí hodně času, je výnosné.

Jde už jen o to, poukázat peníze na některý bankovní dům v Londýně, poněvadž telegrafování nutně vyžaduje mnoho výdajů. Jednání — než se dohodly podmínky — se táhla 3 týdny. Teprve včera jsem posílal definitivní odpověď na dopis z Vídně, který jsem dostal téhož dne. Bude to tedy trvat 8 až 10 dní, než se to rozběhne.

Mezitím máme příští úterý vyplatit naše parádní stříbro, hodinky atd. Žena už 3 týdny odsunuje propadnutí soukromými transakcemi se zastavárníkem, ale úterý je ultimus terminus. Když Tě tedy žádám, abys mi poslal nějakou libru, doufám zároveň, že to tím tentokrát definitivně končí a že ta daň, kterou na Tebe uvaluji, vezme nezvratně zasvé.

Buď tak laskav a pošli mi 1 výtisk*. Jakmile jich budeš mít víc, musí dostat po jednom také Freiligrath a Pfänder.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Pád a Rýn".

204

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 19. dubna [1859]

Milý Engelsi,

1. 5 liber jsem dostal. Vřelý dík.

2. „Tribuny" Ti shledávám dohromady a pošlu Ti je během tohoto týdne.

3. V „*Tribune*", která došla dnes (ze dne *5. dubna*), je útok — přikládám jej — patrně od nějakého maďarského osla, na nějž musíš odpovědět *už v pátek*. Odpověď ze „14. t. m.", na kterou ten osel naráží, nemám. Nicméně z jeho vlastního opakování vidíš, co všecko ve své „krátké odpovědi" řekl.[436]

4. Co říkala augsburská „Allgemeine Zeitung" o Tvých článcích v „Tribune"?[437]

5. Včera jsem v „Hamburger Correspondent" viděl Dunckerův inzerát na „Pád a Rýn".

6. Já jsem doposud dostal 8 archů korektury[313]. Spěje to tedy ke konci, ale Duncker určitě zas aspoň 14 dní nic nepošle.

7. Ad vocem Lassalle zítra, kdy Ti vůbec napíšu podrobněji. Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

205

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. dubna 59

Milý Frederiku,

pozměnil jsem Tvůj článek* podle posledních novinek.

Sotva jsi tak plýtval časem (já jsem musel), aby ses vrtal v parlamentních debatách z minulého pondělí. V podstatě šlo o toto:[438]

1. během celých jednání tahali Anglii za nos;

2. Anglie se rozhodla pro Rakousko.

ad 1. Angličtí ministři už jednou ohlásili, že všechno je urovnáno. To bylo tehdy, když všemi listy proběhla zpráva o vyklizení Říma.[439] Z prohlášení v Horní sněmovně vyplývá: Papež** skutečně požadoval vyklizení svého území. Francie si pořád Anglii stýskala, že její pozice v Římě je ošemetná. Chtěla prý odtáhnout, ale zabránily jí v tom jednak papežovy obavy, jednak to, že se Rakušané rovněž zdráhali odtáhnout. To byla i *oficiální* záminka, jíž Boustrapa[57] ospravedlnil před Anglií scénu s rakouským vyslancem 1. ledna.[440] Budiž! Papež ho o tuto záminku připravil. A Rakousko *skutečně* stáhlo 2 prapory z Bologne a vydalo rozkazy ostatním jednotkám, aby se připravily vyrazit. Tu si našel Bonaparte záminky, aby *neodtáhl*, a tak to všechno zkrachovalo. Pan Derby se velmi rozezlil a Bonaparte, aby ho uchlácholil, otevřel své srdce v „italské otázce" lordu Cowleymu, který telegrafoval do Londýna, že jsou Bonapartovy požadavky „uspokojivé". Nato byl Cowley — s Bonapartovými požadavky, které *Anglie* akceptovala, — poslán do Vídně. (Cowley je ten sprosťák, co v letech 1848—1849 intrikoval ve Vídni proti německé revoluci.) To bylo koncem února. Rakousko,

* K. Marx a B. Engels, „Příznaky blížící se války. — Německo zbrojí".
** Pius IX.

které se jen s těžkým srdcem rozhodovalo k válce a tehdy ještě zdaleka nepokročilo se svým vyzbrojováním tak jako v polovině března, *všechno přijalo*. Cowley si na zpáteční cestě do Paříže zajel napřed do Londýna a „on" i „vláda" byli, jak říká sám Derby, plně přesvědčeni, že je všechno urovnáno, a *znovu se blamovali*, když v tomto smyslu učinili prohlášení v parlamentu. Cowley tedy sangvinicky odcestuje do Paříže. Tady zjistí, že s ním hráli betla a že na *návrh Ruska* vyslovil Boustrapa souhlas s všeobecným kongresem, na němž, rovněž na *návrh Ruska*, mělo být zastoupeno jen 5 velmocí, Sardinie tedy ne. Derby říká přímo, že jedině *ruská intervence* (byť i dohodnutá s Francií; ale *Bonaparte* nemohl samozřejmě odmítnout podmínky, které Anglie předložila Rakousku *jeho* jménem) nese vinu, že nebylo dosaženo míru. Palmerston téhož dne řekl v Dolní sněmovně, že to Rusku nevytýká (ovšem). Kdyby bylo anglické zprostředkování úspěšné, nesehrálo by Rusko roli, kterou má na kongresu jistou a která mu v evropských otázkách přísluší. I když velmi nerad, Derby ruský návrh přijal za určitých podmínek, a to především, že nemají být dotčena územní rozhodnutí vídeňské smlouvy z roku 1815. Rakousko, které si už představovalo, že je všechno dohodnuto, teď jasně vidělo, že o válce je *rozhodnuto* a že je jen chtěli vodit za nos. Na nový anglický návrh tedy odpovědělo nestydatým požadavkem: jako předběžnou podmínku svolání kongresu si kladlo, že Sardinie musí odzbrojit. Nato Derby navrhl Bonapartovi, aby Sardinii přiměl k této blamáži, ale tak, že by zároveň Anglie a Francie společně poskytly Sardinii smluvní záruku proti porušení míru Rakouskem během kongresu. Osel Bonaparte to odmítl. Kdyby to byl přijal, mohl pomocí svých agentů na rakousko-piemontské hranici nějak vyvolat kravál, a pak by byla Anglie bývala vázána útočnou smlouvou s Francií a Sardinií proti Rakousku a Palmerston už by byl torye donutil, aby dostáli slovu. Na druhé straně se Rakušané polekali toho, jak snadno projevila Anglie ochotu vstoupit za jistých podmínek do útočné aliance proti nim. Vyslovili se tedy nyní ihned pro anglický návrh a změnili odzbrojení Sardinie ve všeobecné odzbrojení. Teď začal skandál kolem toho, zda se má odzbrojit před svoláním kongresu, jak říkalo Rakousko, nebo po něm, jak říkal Bonaparte, dále, zda se má nebo nemá připustit na kongres

Sardinie atd. Zkrátka všechny nové těžkosti vycházely od Bonaparta: 1. kličkování kvůli odzrojení; 2. *on* a *Rusko* přece *navrhli*, aby Sardinie nebyla na kongresu zastoupena. Derby byl minulé pondělí tak rozzlobený, že prý přímo křičel, když prohlašoval, že Anglie dává teď ještě jeden *poslední* návrh; ale že už má té šaškárny dost, a jestliže tenhle návrh neuspěje, nebude už vystupovat jako prostředník atd.

ad 2. Bonaparte mohl tyto poslední návrhy přijmout, protože jsou Rakušanům jen *ke škodě*, pokud mají ve svém zbrojení náskok. *Musel* je přijmout, aby vzal Derbymu záminku vyslovit se přímo proti němu. Rakousko je muselo odmítnout, nechtělo-li se připravit o všechny výhody atd. Bonaparte, který počítal se svržením Derbyho a s nástupem Palmerstona, se octl o to víc v úzkých, poněvadž Derby a Disraeli ve svých řečech dali přímo najevo, že už mají dost toho nechat se tahat za nos od Bonaparta a Ruska, a mimoto se přímo postavili na stranu Rakouska. Malmesbury řekl, že nechápe, *pod jakou záminkou* se Bonaparte vmísil do italských zmatků. Derby řekl, že Anglie se bude nejprve přidržovat ozbrojené neutrality, pak ale se obrátí proti té mocnosti, která pod „falešnou záminkou" vyvolá válku. Derby řekl, že mu anglické zájmy v Jaderském moři nedovolují, aby přihlížel se založenýma rukama; útok na Terst označil málem za casus belli. Disraeli řekl, že Rakousko si počínalo s „umírněnou důstojností", kdežto Sardinie „nejasně, trapně až ctižádostivě". Konečně prohlásili všichni, že se smlouvy z roku 1815 musí dodržet, a pokud jde přímo o územní řešení v Itálii, znovu a znovu všichni zdůrazňují, že tyto smlouvy „měly zastavit dobyvačné choutky Francie".

Jedno je jisté: chytrým kouskem Derbyho, který místo aby odstoupil, poslal k čertu parlament, a tak prozatím odkázal Palmerstona k soukromničení, se rusko-francouzská hra dostala do vážného dilematu.

Jsou jen 2 možnosti.

Buď si Rakousko nechá nahnat strach hrozivými telegramy z Londýna a Berlína a odvolá Gyulayovo ultimátum Piemontu[441]. V *tomto* případě nepomůže Bonapartovi ani pánbůh. Pak bude muset skutečně *odzbrojit* a armáda s ním naloží jako se Soulou-

quem. Mimoto jsou dělníci v Paříži rozzuřeni nad sprostou deportací Blanquiho do Cayenne[442]. Anebo má Rakousko už dost diplomatické hry a dá se na pochod na Turín. V tomto případě pan Bonaparte diplomaticky zvítězil, poněvadž Rakousko první vyhlásí válku: vykoupí však toto diplomatické vítězství hanebnou vojenskou porážkou. V tomto případě se podle mého neudrží jeho koruna a dynastie déle než 4 měsíce.

Zítra ti pošlu „Tribuny".

Apropos.

Veliký říšský Vogt[443] napsal Freiligrathovi epištolu, v níž mu oznamuje, že tato říšská banda vydává nový list v Curychu (nebo v Bernu, zapomněl jsem kde).[444] Žádá Freiligratha, aby pro ně psal fejetony a aby získal hlubokomyslného Buchera jako politického korespondenta.

Říšský Vogt má tento program, na jehož základě chce vytvořit novou „stranu" a který, jak sám říká, přijal velice blahosklonně A. Gercen: Německo se vzdá svých neněmeckých držav. Nebude podporovat Rakousko. Francouzský despotismus je přechodný, rakouský trvalý. Je třeba nechat oba despoty vykrvácet. (Je tu zřejmá i jistá náklonnost k Bonovi.) Německo zachová ozbrojenou neutralitu. Na revoluční hnutí v Německu není, jak Vogt ví „z nejlepšího pramene", za našeho života ani pomyšlení. Tudíž, jakmile Bonaparte zruinuje Rakousko, začne ve vlasti sám od sebe říšsko-regentsky umírněný, liberálně nacionální vývoj a Vogt se možná přece jen ještě stane pruským dvorním šaškem. Jak je vidět z Vogtova dopisu, myslí si ten člověk, že Freiligrath s námi už vůbec nepeče. Tenhle říšský fojt nemá ani ponětí o lidech, s nimiž jedná: Bucher, jako urquhartovec, je *Rakušák*. Veliký Blind naproti tomu, v dilematu, poněvadž je jako Němec proti Bonovi a jako √Rottecka proti Rakousku, svolává v této chvíli „německý parlament"[445], což telegraf brzy ohlásí do Manchesteru. Salut.

Tvůj *K. M.*

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

206

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 6. května 59

Milý Frederiku,

Tvůj článek jsem dostal.[446] Jak jsi asi zjistil z telegrafické depeše, Hess se vyslovil proti Gyulayovu plánu (patrně se má nazývat *bezplánovitost*).[447] Z našeho hlediska — myslím revolučního — vůbec není nežádoucí, aby Rakousko zpočátku buď utržilo porážku, nebo, což je morálně totéž, aby se stáhlo zpět do Lombardie. Poměry se tím značně vyjasní, a tak se získá potřebný čas, aby věci v Paříži dozrály. Vůbec se to má tak, že chyby, ať už na kterékoli straně, dopadnou nutně v náš prospěch. Kdyby Rakousko hned zpočátku bylo dalo na frak piemontské armádě, dobylo Turín, rozbilo Francouze při vyražení z Alp, bylo by se možná Rusko ihned obrátilo proti Bonapartovi — rozhodně nebylo ještě *fakticky* vázáno proti Německu[448] — a naše mizerná pruská vláda by se byla dostala z jediného dilematu, které ji bude stát krk. Dále: Taková drtivá porážka hned na začátku mohla vyvolat vojenskou vzpouru ve Francii a revoluci v Paříži proti Bonapartovi. Co potom? V *tomto* okamžiku by to bývalo vedlo k tomu, že by Svatá aliance vítězně zasáhla proti možné revoluční vládě v Paříži zbraněmi, což rozhodně není náš záměr. Radecký měl sám v žilách revoluční oheň z roku 1848. Naproti tomu se domnívám, že teď obě strany, rakouská i francouzská, povedou válku s reakční prostředností.

Škoda že jsi sem neposlal ještě aspoň dvě brožury*, pro

* výtisky „Pádu a Rýna".

Pfändera, který odeslal Tvůj rukopis svým jménem, a pro Freiligratha. Také by bylo vhodné, kdybys poslal jeden výtisk P. Imandtovi. (*Dundee*, Dundeeský seminář.) Musíš brát trochu ohled na stranické vztahy a udržovat lidi v dobrém rozmaru.

Apropos. V Tvém článku* z minulého pátku jsem škrtl celý úvod, za prvé proto, že jsem měl pochybnosti o Rakušanech; za druhé proto, že rozhodně nesmíme ztotožňovat svou věc s věcí nynějších německých vlád.

Podle mého názoru bude čacký Palmerston co nejdřív zase u vesla jako ministr zahraničí nebo ministr války. Ti toryovští troubové mu jeho hru skutečně náramně ulehčují. Napřed, chytráci, zkazí Rakušanům hru svým pitomým zdánlivým zprostředkováním. Pak, jakmile vejde ve známost francouzsko-ruská úmluva, všemožně se snaží ji popřít, aby dokázali, že je nezastihla nepřipravené. To pak dává „*Timesům*" příležitost, aby se jim vysmály a zaujaly vůči Rusům vlastenecký postoj. Pravé tajemství tkví však v tom, že „*Times*" stejně jako všechny ostatní palmerstonovské listy (přestože tyto noviny, podle toho, jak mají mezi sebou rozděleny role, vystupují pro nebo proti různým zainteresovaným mocnostem) poukazují na to, že je nutné znovu povolat do vlády ryze britského ministra[157] („Morning Advertiser" a „Daily Telegraph", listy píšící pro široké vrstvy, to říkají otevřeně). Nemožní toryové měli místo toho „uvěřit" na rusko-francouzskou úmluvu a při té příležitosti vyrukovat proti Pamovi. Měli k tomu ty nejlepší možnosti. Za prvé byl Pam v Compiègne,[403] když se celý ten plán zrodil. Za druhé pak už pan Whiteside jménem vlády sdělil stupidnímu Johnu Bullovi — co bylo už dávno známo z Modrých knih[449] — že roku 1848 Rakousko nabídlo Palmerstonovi, že se *vzdá celé Lombardie*, přičemž však v Benátsku měla být dosazena italská vláda v čele s některým rakouským arcivévodou, jestliže by byl ochoten zprostředkovat. Zároveň se na něj obrátil Piemont i Francie. Co udělal Pam? Zamítl ten návrh pod záminkou, že by se muselo Rakousko vzdát všech nároků i na Benátsko. Tuto odpověď dal po 3 týdnech mlčení. Jakmile Radecký zvítězil, vyzýval Palmerston

* „Válečné perspektivy".

Rakušany, aby provedli ten plán, který mu sdělili. V maďarské záležitosti manévroval stejně (tentokrát pokud šlo o podmínky, za nichž byli už zoufalí Maďaři ochotni se vzdát). Návrat toho chlapa do vlády je opravdovým nebezpečím. Ostatně teď mu začínají vidět do ledví i v Německu. V jedné knize profesora Wurma z Hamburku (dějiny východní války)[450] a v jedné knize o Mikulášovi od jiného Němce, jehož jméno mi vypadlo z paměti, se Pam přímo napadá jako ruský agent.

*Ad vocem business.** Ten trouba Friedländer mi napsal 12. dubna, zapomněl ale to hlavní, totiž poukázat peníze na nějakou banku. Místo toho mluví o „záloze". To je nesmysl. Každý týden je na telegramy potřeba 8—10, často i 15 liber št. Napsal jsem mu to, troubovi jednomu. Doposud nemám odpověď, ačkoli mi *vídeňskou „Presse"* (má teď, jak vidím přímo z ní, 26 000 abonentů) pravidelně posílá. Napsal jsem včera hřímavý dopis Lassallovi.** Z „Presse" vidím, že Lassalle zahájil svou korespondenci a své telegrafování pro „Presse" velice horlivě, i když s nevalným talentem. Ale přijal to místo, teprve když jsem mu písemně „dal svolení"***, poněvadž to, jak píše, nechce politicky riskovat bez mého souhlasu. Nebyla by to komická historie, kdyby celá ta transakce vyústila jen v to, že by se tam zavedl Lassalle? Možná že ale vyplývá odklad z toho, že pro Friedländera je těžké při nynějších komplikacích uspořádat ve Vídni finanční záležitosti. Tak se mezitím z netrpělivosti zabývám algebrou.

Salut.

Je Lupus v Manchesteru?

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Co se týče obchodních věcí. — Viz tento svazek, str. 465.
** Viz tento svazek, str. 666.
*** Viz tento svazek, str. 654—655.

207

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 16. května 59

Milý Engelsi,

z přiloženého Lassallova dopisu, který musím mít *obratem* zpátky, vidíš, jak daleko je to s vídeňským jednáním. Psal jsem hned Friedländerovi.* Lassalle totiž neví, že denně dostávám „Presse", z níž Ti posílám několik výstřižků a z níž jsem zjistil, že až do mého dopisu** do ní stále dopisoval, že však noviny přestaly otiskovat jeho telegramy z Berlína, protože byly beztaktně dlouhé; také jeho korespondence nic nepřinášela a mohla být *každým* novinám spíš na obtíž. Možná že z celé té historie nic nebude, ale je také možné, že se se mnou doposud nedomluvili, protože je ve Vídni obchodní panika, která se dá srovnat jedině s hamburskou.[451] Uvidíme.

Příště víc a něco velmi komického. Dnes už jen toto: Korff, náš bývalý odpovědný vydavatel***, byl v New Orleansu odsouzen k 12 letům vězení pro padělání směnky.

Bývalý říšský regent Vogt[443] se zaprodal Bonapartovi.[452]

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 668.
** Viz tento svazek, str. 653–656.
*** Byl odpovědným vydavatelem „Neue Rheinische Zeitung".

208

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 18. května 59

Milý Engelsi,

Lassallův dopis obsahuje víc bodů, za které mu dám co proto. Nejprve mluví ten mládenec o tom, co „pro mne má udělat". Já ale od něho nechtěl nic víc, než aby mi objasnil záhadné mlčení Vídně,* protože celou věc začal a protože, jak vidím, jeho korespondence stále figuruje v „Presse". Byl to *jeho* kšeft. Za druhé se tváří, jako by začal do „Presse" dopisovat teprve teď, po těžkých bojích a na „mé" naléhání. Jednou ale v témže dopise přiznává, že začal do Vídně psát ještě *předtím*, než jsem se k tomu vyslovil. Pak ale převrací tu „souvislost" naruby. Když mi psal o Friedländerově nabídce, žvanil na dvou stránkách o tom, zda má či nemá psát do Vídně, a dělal, jako by to záviselo na mém rozhodnutí. Od začátku se rozumělo samo sebou, že když jsem považoval korespondenci pro „Presse" za dost dobrou pro sebe, nebudu ji považovat za příliš špatnou pro Lassalla. K tomu jsem z jeho dopisu viděl, jak byl celý žhavý, abych souhlasil. K čemu tedy teď to vychloubačné překrucování příčinné souvislosti. To, co říká o „tendenci", za niž, jak píše, „vyplísnil" Friedländera, je nesmysl. Vídeňská „Presse" je na rakouský list za daných podmínek redigována obratně a slušně, s mnohem větší mírou taktu, než by mohl prokázat Lassalle. Konečně jsem se toho mládence neprosil, aby mě poučoval o tom, co mne je nebo co mne není „hodno". Připadá mi dost

* Viz tento svazek, str. 666–667.

arogantní, že mi chce v tomto směru radit. Bude-li Friedländer s to vyřešit peněžní vztahy, zůstanu určitě při svém rozhodnutí, kterému není vůbec na závadu, že se Friedländerovi Lassallova korespondence zřejmě nezamlouvá. Z posledních čísel „Presse" je vidět, že počet jejích abonentů vzrostl na 27 000.

Lassallova brožura[453] je hrozný nesmysl. Nedalo mu spát, že vyšla Tvoje „anonymní" brožura*. Pozice revoluční strany v Německu je ovšem právě teď obtížná, ale přesto při trochu kritické analýze okolností jasná. Pokud jde o „vlády", je z kteréhokoli stanoviska očividné, že se už v zájmu *existence* Německa musí od nich požadovat, aby *nezůstávaly neutrální*, nýbrž, jak správně říkáš Ty, aby byly *vlastenecké*. *Revoluční* pointu je však tomu třeba dát prostě tak, že se rozpor *s Ruskem* zdůrazní ještě víc než rozpor s Boustrapou[57]. To by byl měl Lassalle udělat proti antifrancouzskému pokřiku „Neue Preussische Zeitung". Vždyť právě *tento* bod v dalším průběhu války povede německé vlády v praxi ke zradě říše, a právě to jim zlomí krk. Ostatně pokud si Lassalle dovoluje mluvit jménem strany, musí se propříště buď připravit na to, že ho budeme otevřeně dezavuovat, vždyť poměry jsou příliš vážné na to, abychom brali nějaké ohledy, anebo, místo aby sledoval smíšené inspirace z ohně a logiky[454], musí se napřed dohodnout, jaký názor mají jiní lidé kromě něho. Musíme se teď všemožně držet stranické disciplíny, jinak půjde všechno do háje.

Zmatek v hlavách dosáhl mimořádného stupně. Je tu především říši zrazující „říšský regent"[443], který dostal zaplaceno z Paříže v hotových.[452] Pan Meyen chválí v hamburském „Freischützu" Vogtův spis.[455] Určitému druhu vulgárních demokratů (někteří poctivci mezi nimi myslí, že porážka Rakouska, doplněná revolucí v Uhrách + Haliči atd., by způsobila revoluci v Německu. Ti pitomci zapomínají, že *teď* by revoluce v Německu = dezorganizace jeho armád, neprospěla revolucionářům, nýbrž Rusku a Boustrapovi) působí ovšem náramné potěšení, když mohou hrát na stejnou notu s decembrizujícími** Maďary (samí Bangyové),

* „Pád a Rýn".

** Narážka na spojení maďarských emigrantů s Ludvíkem Bonapartem, „hrdinou" prosincového převratu roku 1851.

Poláky (pan Czieskowski nazval před několika dny v pruské sněmovně Mikuláše „velkým slovanským spojencem" Poláků) a Italy. Jiná smečka, jako je Blind, která chce spojit patriotismus a demokratismus, se blamuje (mezi nimi i starý Uhland) tím, že požaduje válku *s* Rakouskem proti Bonapartovi a zároveň říšský parlament. Tihle troubové především nevidí, že ke splnění tohoto odporného přání nejsou vůbec žádné podmínky. Za druhé však tak málo dbají o to, co se děje, že vůbec nevědí, že v jediné části Německa, která je rozhodující, v *Prusku*, jsou buržoové pyšní na své sněmovny, jejichž moc musí růst s nesnázemi vlády; že tito buržoové právem (jak ukazují poslední jednání sněmoven) nejsou ochotni dát si diktovat od Bádeňanů a Württemberčanů pod firmou „parlamentu", právě tak jako pruská vláda odmítá panství Rakouska pod firmou „spolkového sněmu"; že od roku 1848 tito buržoové vědí, že parlament existující vedle jejich sněmoven ničí moc těchto sněmoven, zatímco sám zůstává pouhou fantasmagorií. Opravdu, pruské sněmovny, které schvalují rozpočet a za nimiž v jistých případech stojí část armády a berlínské široké vrstvy, poskytují mnohem více revolučních možností než debatní klub pod firmou „říšského parlamentu". Rozumí se samo sebou, že Bádeňané, Württemberčané a jiná drobná havěť jsou kvůli své vlastní důležitosti opačného názoru. Naši vlastní straničtí přátelé a jiní čestní revolucionáři se skutečně bojí, že válka proti Boustrapovi povede zpátky k letům 1813—1815. Konečně zástupci Crédit mobilier[66] v Německu („*Kölnische Zeitung*", Fould-Oppenheim atd.) se přirozeně připojují k demokratickým obavám a spekulují na tradiční krátkozrakou věrolomnost pruské dynastie (basilejský mír[456] atd.). Na druhé straně se část demokratické a revoluční strany domnívá, že musí z patriotismu vpadnout do Jahnova a Arndtova tónu. Za všech těchto zmatků, a protože jde podle mého názoru o osud Německa, pokládám za nutné, abychom my dva vydali stranický manifest[457]. Urovná-li se vídeňská záležitost, měl bys sem na to přijet na letnice. Ne-li, přijedu já do Manchesteru.

Nyní přecházím od těchto všeobecných věcí k situaci stran (německých) v Londýně, a tu musím dodat leccos, co jsem považoval za příliš nudné, než abych Ti o tom psal, dokud se to ještě vyvíjelo.

Tak především si vzpomeneš, že pan Liebknecht uvedl šaška E. Bauera — právě v době, kdy jsem se s ním otevřeně rozkmotřil — do tzv. Komunistického spolku[458] a že ten šašek převzal „Neue Zeit"; tam ten ignorantský ťulpas zesměšnil naši stranu tím, že přeháněl pár komunistických frází, o nichž se doslechl od Scherzera. Mně to bylo velmi nepříjemné, ne kvůli těm pár zabědněncům v Londýně, ale kvůli tomu, jak škodolibě se bude radovat demokratická banda, že několik výtisků toho svinského plátku, šikovně poslaných do Německa a Spojených států, vzbudilo falešný dojem, že se ten šašek seznámil s mizernou situací strany; a konečně kvůli spojením, jež navázal se zdejším mezinárodním výborem[459]. Pan Liebknecht zůstával ve spolku po celou dobu, kdy ten šašek redigoval „Neue Zeit" a konal ve spolku přednášky; mimoto žvanil všelijaké hlouposti o tom, že mě musí bránit proti veliké nenávisti, kterou ke mně cítí dělníci (tj. ti zabedněnci) atd. Pak, když pro nedostatek peněz vyšlo jen poloviční číslo „Neue Zeit" (které jsem Ti poslal), předsedal Liebknecht shromáždění, na něž byly pozvány různé spolky, aby list zachránily.[460] Výsledek se samozřejmě rovnal nule. Po této scéně jsem svolal lidi (malou partu: Pfändera, Lochnera atd. a některé nové, které od té doby, co jsem se vystěhoval z města,[461] považoval Liebknecht za svůj soukromý klub ze starých časů) a při té příležitosti jsem pocuchal Liebknechta způsobem, který mu rozhodně nebyl příjemný, až se nakonec prohlásil za kajícího hříšníka. Vyprávěl, že zabránil *svým* energickým zákrokem pokusu znovu vydávat „Neue Zeit". Byl jsem proto překvapen, když jsem o několik dní později dostal zřejmé pokračování „Neue Zeit" pod názvem „*Das Volk*"[462]. Věc se však vysvětlila kuriózně takto: (Viz také přiložený dopis.)

Pan šašek nakonec napsal Biskampovi (Ty máš jeden Biskampův dopis jemu), že prý Kinkel zruinoval „Neue Zeit" intrikami; naoko hoří pomstychtivostí atd. Dobrá. Biskamp přijede do Londýna a je od začátku překvapen faktem, že jeden z *jeho vlastních* článků, určených pro „Neue Zeit", vyšel v trochu zmírněné podobě v „Hermannovi". Běží k šaškovi, toho jeho návštěva zřejmě nijak netěší, předstírá nemoc, hraje si na člověka, jehož omrzel svět, a nakonec mu vyloží, že všecko stojí za houby, že on (Biskamp) by se

neměl do toho svinstva namáčet, že Kinkel je příliš mocný atd. Ale Biskamp, kterému bylo nápadné, že Kinkel přemístil svého „Hermanna" do sazárny „Neue Zeit", přičemž svou starou sazárnu opustil, a že otiskl *jeho* rukopisy, se rozběhne k Hirschfeldovi do sazárny a najde tam — rukopis *Edgara Bauera* a korekturu obtahů. Zkrátka: pan Edgar využil „Neue Zeit", *aby se prodal Kinkelovi*, a při té příležitosti — což dokazuje, jak je ten člověk plodný — dal otisknout Biskampovy rukopisy jako *svoje*. Ten Kinkel je pěkný blbec! Aby zruinoval „Neue Zeit", koupí toho šaška, který se za celou dobu svého redaktorského působení vyhýbal jakékoli polemice, místo aby dal milému šaškovi peníze a nechal ho dál figurovat jako redaktora „Neue Zeit". Ale Gottfried si myslel, že tak jednou provždy odstraní jednu, i když jen malou konkurenci. O působení tohoto Gottfrieda ještě pár slov. Objevil se tu třetí německý list, zprvu s názvem „Londoner Deutsche Zeitung", pak s názvem „*Germania*". Tento list, který redigoval nějaký Ermani, měl rakušáckou tendenci. Gottfried vyšťourá, že se tento redaktor dopustil nějakého kriminálního činu, vyhrožuje mu prostřednictvím dr. Jucha, jeho list a sazárnu za babku odkoupí (neví se, zda z revolučního fondu nebo z peněz pruského vyslanectví) a, jak se říká, chce prý list pod Juchovým vedením nechat pod jiným titulem vycházet dál. Kinkelův list má 1700 abonentů, bude zdrojem příjmu, a on ho chce, chlap jeden, zajistit před každou konkurencí a polemikou.

Po šaškově zradě založili Biskamp atd. „*Das Volk*"; a on, i ti hňupové, se obrátili nejprve nepřímo prostřednictvím Liebknechta na mne. Pak ke mně přišel Biskamp.

Prohlásil jsem, že *my* nemůžeme přímo spolupracovat se žádným *malým* listem a vůbec se *žádným* stranickým listem, který bychom *sami neredigovali*. K tomuto kroku chybějí však v daném okamžiku všechny předpoklady. Ať však panu Biskampovi přispěje svou prací *pan Liebknecht*. V každém případě velice hodnotím to, že se Gottfriedovi nevyklidí pole a že se mu překazí jeho špinavá kalkulace. Řekl jsem jim, že se mohu zavázat jedině k tomu, že jim čas od času dám k dispozici články „otištěné" v „Tribune", které mohou použít; že vyzvu své známé, aby ten plátek odebírali;

konečně že jim budu *ústně* sdělovat různé poznámky, které mě napadnou, a přispěji jim v tom či onom „radou". Na druhé straně jsem řekl, že Biskamp musí ihned doloženě zveřejnit bauerovsko-kinkelovské svinstvo (to se stane v příštím čísle).[463] (Zabiji tak 2 mouchy jednou ranou, i když ten plátek přestane vycházet.) Řekl jsem, že šašek se musí shodit ze svého piedestalu objektivity, a to ve všech ohledech ofenzívně a polemicky a co nejžertovnějším tónem.

Proto Tě prosím, abyste si Ty, Lupus, Gumpert a další, koho se vám k tomu ještě podaří přemluvit, předplatili „*Das Volk*" (ale říkejte, že je to protikinkelovská akce, s níž jinak nemáme nic společného). Administrace: 3, Litchfield Street, Soho (čtvrtletní předplatné i s doručováním je 3 šilinky 6 pencí). Gumpert a Biskamp jsou oba z Hesenska-Kasselska, a protože Gumpertovi snad občas něco vtipného napadne, může to poslat svému krajanovi. A konečně mi napiš o nějakém chlapíku (knihkupci) v Manchesteru, jemuž by se dal posílat „Das Volk" k prodeji. (Napiš také Bradforďanovi*.)

Pokládám „Das Volk" za nespoutaný plátek, jako byly naše „bruselské" a „pařížské" noviny.[464] Ale můžeme jím skrytě bez přímého zákroku naštvat k smrti Gottfrieda atd. atd. Může *také přijít chvíle*, a hodně brzo, kdy *bude mít rozhodující význam*, aby mohli své názory tisknout v nějakém londýnském listě *nejen naši nepřátelé, ale také my sami*. Biskamp pracuje zadarmo a zaslouží si o to víc podpory.

Nejlepší je, že šašek napsal do 18. čísla „*Hermanna*" značně užvaněný a mírně poseroutkovský článek, v němž „dokazuje", že „neutralita Anglie" odsuzuje nynější válku k tomu, aby se z ní stala „pokoutní válka". „Definitivní" činy prý už nejsou na nešťastném kontinentu možné, a *proto* je prý vznešená Anglie „neutrální". V 19. čísle uštědřil Blind šaškovi kázání z podrážděného demokraticko-patriotického stanoviska a Bucher ze stanoviska urquhartovského,[465] takže asi brzo, až ho všechny strany nakopnou, vyletí dokonce i z „Hermanna".

* Wilhelmu Strohnovi.

Naši páni zabedněnci tak dostali pěknou lekci. Staroweitlingovský osel Scherzer si myslel, že *on* může jmenovat představitele strany. Při *mém* setkání s jednou deputací těch zabedněnců (odmítl jsem vstoupit do kteréhokoli spolku, v jednom však je předsedou Liebknecht, ve druhém Laponec*)[466] jsem jim řekl bez obalu: Mandát představitelů proletářské strany nám nedal nikdo jiný *než my sami*. Je však potvrzen výlučnou a všeobecnou nenávistí, kterou nás poctívají všechny frakce starého světa a jeho stran. Můžeš si myslet, jak byli ti troubové opaření.

Jestli už žádný „Pád a Rýn" nemáš, musíš nějaký objednat. Jsou třeba výtisky i pro Steffena, Weydemeyera a pro několik zdejších časopisů.

Nemohl bys poslat novou bedničku portského chudáku Eccariovi, který se zase už hroutí v krejčovském pekle?

Salut.

Tvůj

K. M.

Dostal jsem dopis od Weydemeyera a Kompa. Pošlu Ti ho příště. Jejich prostřednictvím je už ze Spojených států objednáno u Dunckera na 100 výtisků mé „Ekonomie"[467].

Řekni Lupusovi, že Beta (Bettziech), redaktor „How do you do", je od začátku také Gottfriedovou skutečnou pravou rukou v redakci.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Anders.

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 23. května 1859

Milý Mouřeníne,

pokud jde o manifest*, plně souhlasím. Ale jak to uděláme s tiskem, bude se to jistě muset tisknout v Londýně; informuj se o výdajích a dalších podrobnostech, abychom ho mohli pustit ven, hned jak ho napíšeme.

Historie s „Volkáčkem"** je náramně zábavná, náramně uspokojivá a může být náramně užitečná. Pokud jde o odbyt tady, musíš brát v úvahu tohle: mohl bych ovšem snadno najít nějakého anglického knihkupce, ale ten by neměl nejmenší šanci získat nějakého náhodného abonenta. Aby se dali podchytit takoví lidé, musí se na tom zainteresovat zdejší cizojazyční knihkupci. Dunnill a Palmer, Princess Str., a Franz Thimm, Princess Str. Lupus si list předplatí u Dunnilla a Palmera, Gumpert a já u Thimma, je to náš knihkupec. „Hermann" tu jde čím dál tím hůř, leží tu celý sklad starých čísel a od Thimmova zdejšího vedoucího obchodu, který Kinkelovi zřejmě nijak moc nepřeje, vím, že počet abonentů klesal týden od týdne. Pošli tedy od prvních čísel, zejména od těch, kde se bude psát o kinkelovské špíně[463], tucet exemplářů Thimmovi a také asi 6 Dunnillovi a Palmerovi; jakmile to bude venku, ponouknu tu klevetivou hubu Heckschera — roznese tady tu historku tak jistě, jako že $2 \times 2 = 4$. Ale ty věci na Thimma se musejí poslat *přímo* na zdejšího Thimma, ten chlap v Londýně by byl schopen celý ten krám ztopit. Jakmile pak bude zde u Thimma abonováno pár exemplářů, začne mít zdejší prodavač o to už větší zájem.

* Viz tento svazek, str. 478.
** „Das Volk".

Bojem u Casteggia se budu zabývat příští pátek, je příliš bezvýznamný, než aby člověk o něm psal 2krát, a telegramy jsou příliš neurčité, aby se o tom dalo říci něco pořádného.[468] Tvoje stará mapa Lombardie se mi teď náramně hodí, má měřítko asi 1 : 1600 000, tedy až dost velké. Bohužel vyznačení terénu je velmi špatné.

Mnoho pozdravů.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

210

Marx Engelsovi

do Manchesteru[469]

[Londýn] 24. května 59

Milý Engelsi,

kdybys mi mohl poslat nějaké „tititi", byl bych Ti *velice* zavázán. Spoléhal jsem na toho mizeru Dunckera, jenže ten zřejmě tu moji věc[313] potáhne do mlhavého nekonečna. Za 11 dní mi ten dobytek zase nic neposlal. A víš, kdo mi stojí v cestě? Jen a jen Lassalle. Napřed se moje práce odsunula o 4 neděle kvůli jeho „Sickingenovi". Teď, když to už bralo nějaký konec, musí do toho ten blázen zase přijít se svou „anonymní" brožurou[453], kterou napsal jen proto, že mu nedala spát Tvoje „anonymní" brožura*. Neměl by ten rošťák uznat, že už z pouhé slušnosti by se měla napřed vydat moje věc? Počkám ještě pár dní, pak ale napíšu do Berlína sprostý dopis.

Objednávky pro Manchester jsem udělal. Jestli budeš mít trochu času, napiš mi zítra německy 20—30—40 řádek o válečných událostech; tomu bačkorovi Liebknechtovi ovšem Tvůj rukopis nedám, ale nadiktuji mu to. Nedá se ztrácet čas, protože „Volk" se může pochlubit jen *jedním* sazečem a do pátku ráno musí být všechno hotové.

Tento bod nepřehlédni. Přijde-li se s něčím originálním o válce, dá se v Londýně získat přinejmenším 50 nových kupců. Zařizuji to tak, abychom my dva neměli zprvu přímou odpovědnost.

O Gottfriedových** manévrech si můžeš udělat obrázek z toho,

* „Pád a Rýn".
** Kinkelových.

že ten kněžour rozprodával minulý týden své „Hermanny" za půl penny v East Endu mezi whitchapelským publikem[359], jen aby neměl odbyt „Volk". Kde na to bere? Slyšel jsem od Schappera, že prý tu byl *Willich*. Pak si ti chlapi pravděpodobně rozdělili peníze a tomu hlídacímu psu Heinzenovi taky hodili do huby nějakou grešli, poněvadž přestal štěkat. Však my na to přijdeme.

Po publikačních možnostech pro náš manifest* se poohlédnu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Imandt se žení s dcerou své domácí, nějakou Skotkou. Taky pěkné místečko.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 478 a 483.

211

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 25. května 1859

Milý Frede,

jak to tu teď vypadá, není pravděpodobné, že bych mohl odjet z Londýna, určitě ne začátkem příštího týdne.

Dnes, jak vidím podle poznámky v diáři, je to už plných 14 dní, co jsem tomu mizerovi Dunckerovi poslal *poslední 3 archy korektury* (totiž archy 9—11). Celá práce[313] tedy byla *hotová* a ten chlap neměl udělat nic víc než poslat čisté obtahy *posledních 3 archů* k *soupisu tiskových chyb*. Místo toho jsem dnes dostal — hádej, co? Lassallovu brožuru[453], a protože jsme neměli doma ani groš a skoro všecko, co se dalo zastavit, je už v zastavárně, musel jsem tam poslat ještě poslední trochu slušný kabát, abych zaplatil 2 šilinky za to svinstvo, které v Berlíně může stát nějakých 8 pencí. Ale co jsem to vlastně chtěl:

Teď je tedy evidentní, že se na mou věc uvalilo znova 14denní embargo, aby se udělalo místo panu Lassallovi. Zbývalo na ní ještě nejvýš 3 hodiny práce. Ale ten zatracený ješitný blázen nařídil embargo, aby se netříštila pozornost publika. Duncker, ten rošťák, je ale z té duše spokojen, že má novou záminku, aby odložil zaplacení mého honoráře. Tenhle kousek tomu židáčkovi nezapomenu. Spěch, s jakým se tiskla ta jeho prkotina, ukazuje, že měl hlavní slovo při odkladu našich věcí. Přitom je ten dobytek tak zamilovaný do všeho, co sesmolí, že podle jeho názoru samozřejmě planu jedinou touhou vidět *jeho* „anonymní dílo" a mám dost „objektivity", abych přijal zabití své věci jako něco, co je naprosto v pořádku.

Ten zatracený vídeňský žid* také nepíše.

Lupus se v Liebknechtovi velice mýlí, když si myslí, že by tenhle biederman dokázal zplodit třeba i jen takový paškvil, jako je „Říšský regent". Tu věc napsal Biskamp (dal jsem mu fakta)[470] a Biskamp musí psát vůbec *všecko*. Od Liebknechta nepochází nic než „Politický přehled", Londýn, s šifrou π, a ani ten ne celý.[471] Liebknecht je k ničemu i jako spisovatel, stejně jako je nespolehlivý a charakterově slabý, o tom Ti podrobnosti ještě napíšu. Byl by dostal tenhle týden definitivně kopanec do zadku nebýt toho, že si jisté okolnosti vynucují, aby zatím ještě posloužil jako strašák.

I kdyby mi soukromé poměry, kromě čekání na Dunckera, nedovolily, jak to se vší pravděpodobností dopadne, abych přijel příští týden do Manchesteru, je tu ještě ta okolnost, že sotva se odtud hnu, může jít všechno do háje, protože se na všech stranách ohromně intrikaří — u emigrantské demokracie, camberwellských kupců, weitlingovců atd. atd. — a lidé, kteří nás zde mají reprezentovat, jsou mimořádně slabí. Té líné kůži, Schapperovi, jsem ostatně včera kategoricky vzkázal po Pfänderovi, že nevstoupí-li ihned znovu do Dělnického spolku (tzv. komunistického)[458] a nepřevezme jeho vedení, bude všemu „spojení" s ním konec. O jediné sféře, kde můžeme toho hippopotama potřebovat, si ten blázen myslí, že je pro něj příliš bezvýznamná. Ale uvidíme. Nikdy jsme neměli horší štáb. Pieper by se nám teď náramně hodil. Místo toho je v Brémách a ani nepíše.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinénija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Max Friedländer.

212

Marx Engelsovi

do Manchesteru[472]

[Londýn] 27. května [1859]

Milý Engelsi,

5 liber jsem dostal.

Musíš své vojenské články psát trochu barvitěji, protože píšeš pro běžné noviny, a ne pro vědecký vojenský list. Trošku víc popisného a individuálního se do toho ovšem dá snadno nacpat z *korespondence „Timesů"* atd. Já to tam vepsat nemohu, tím by se porušila stylistická jednota. A Dana by nám tam vpisoval na vlastní pěst ty největší nesmysly.

Posílám Ti dneska na zkoušku 2 (poslední) čísla „Presse", abys viděl, jestli se Ti list bude hodit.

Včera v 7 hodin večer přišel pan Liebknecht s půl tuctem řádek pro „Das Volk", a jak jsem se doslechl od Biskampa, bylo to poté, kdy způsobil zmatek v celé sazárně, kde se neobjevil (a ten osel se přitom pouští do všeho možného). Řekl jsem tomu volovi přesně, co se ještě mělo z Tvé brožury* otisknout. Ale kdepak, to z toho chce udělat úvodník, který samozřejmě nedal dohromady. Bürgers redivivus, ale v mnohem horším vydání, protože Bürgers byl aspoň dobrý k útokům ve spolcích.

Podle mého názoru posílají Garibaldiho úmyslně na pozice, kde má přijít o hlavu.

Na rozdíl od Kossutha, který stejně jako Klapka už „uznal" „Konstantina" za ruského krále Uher, počíná si Mazzini (určitě

* „Pád a Rýn".

větší autorita v italském patriotismu než pan Lassalle) velmi statečně.[473] Pokusím se sehnat poslední, závěrečné číslo jeho „Pensiero ed Azione".[474] Pošli mi svůj poslední „Pád a Rýn" pro *Mazziniho*. Napíšu k tomu pár průvodních slov, anebo *je raději napiš sám*.

Salut.

Tvůj

K. M.

Dnes z Berlína zase nic. Tedy 16 dní na to, aby se opravily tiskové chyby ve 3 posledních arších[313].

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

213

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 28. května [1859]

Milý Engelsi,

přikládám dopis, který jsem dostal od Dany. Co mu odpovědět?

Apropos. Prostřednictvím Biskampa, který se dovolává šaška*, jsem se teď dověděl, že Bruno Bauera určitě platilo Rusko. Dostal od ruského vyslance von Budberga 300 friedrichsdorů. Šaška angažovali jako pomahače. Bruno ty styky přerušil, poněvadž s ním Budberg nezacházel „uctivě" a nechal ho čekat v předpokoji. Smyslem jeho cesty do Anglie bylo, aby se oba bratři — par nobile fratrum** — pokusili o nějaké jednání s anglickou vládou. Octli se ovšem v bryndě. Co tomu říkáš?

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Edgara Bauera.
** proslavený bratrský pár (Horatius, „Satiry", kniha II, satira třetí).

214

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 1. června 1859

Milý Engelsi,

přikládám 1 číslo „Presse", v němž jsou některé detaily, které Tě snad budou zajímat. Hošíček Friedländer samozřejmě neodpovídá. Vykládám si to teď tak: Lassalle kázal ovšem Friedländerovi o tendenci* nejen svým, ale i mým jménem. Friedländer si myslí, že jsem s Herakleitem Temným** jedno tělo a jedna duše. Nemůže ho tedy přirozeně ani napadnout, že bych za nynějších okolností mohl psát pro vídeňský list. Vídeňská „Presse" uveřejňuje denně skrytou polemiku proti tomu berlínskému rozumprdovi. Tak např. v úvodníku z 29. května: „Ale měl by se vyžadovat cit pro národní čest od těch spekulativních hlav, které v Napoleonu III. vidí mstící rámě historie a v jeho údajné národně osvobozenecké genialitě s potěšením nacházejí odraz bezmocnosti, pedanterie a neplodnosti svého vlastního kategorizujícího rozumu." Už naléhavost, s níž mě Lassalle vyzýval, abych jeho bratranci*** víc nepsal, dokazuje, že ten chlap hrál falešnou hru *i mým jménem*. Tak mi ten dobytek zmařil nejlepší vyhlídku na léto. Mimoto by bývalo pro jisté eventuality dobré, kdybych měl ve vídeňské „Presse" prsty.

Budeš-li psát znovu o Garibaldim, ať už bude jeho osud jakýkoli, zažertuj si nad zvratem, který se může přihodit jen „strýcovu

* Viz tento svazek, str. 476.

** Ferdinandem Lassallem (ironická narážka na Lassallovu práci „Filosofie Herakleita Temného z Efesu").

*** Maxi Friedländerovi.

synovci"*, že totiž vedle něho figuruje jako hrdina vůdce dobrovolníků. Jen si představ něco takového za starého Napoleona! Ostatně pařížský korespondent „*Times*" dnes píše, že bonapartisté už jak se patří nedávají na Garibaldiho „slávu" a že do jeho sboru proniklo „několik vybraných policistů", kteří o něm podávají přesné zprávy. Zcela podle Mazziniho návodu Garibaldi ve své proklamaci[475] Bonaparta *nejmenoval*. Vcelku ale není Mazziniho poslední věc tak dobrá, jak jsem si myslel.** Předtím jsem si přečetl jen zběžně výňatky. Jeho staré nadávání na socialismus. *My* s ním přímo nemůžeme dělat nic. Ale dá se užitečně uplatnit jeho autorita proti Kossuthovi atd. Ostatně z jeho posledního čísla***, které Ti pošlu koncem týdne, znovu poznáš důležitost pana Karla Blinda.

Salut.

Tvůj

K. M.

Blind ostatně už není v „Hermannu", ale velmi se mýlí, jestli spekuluje na to, že se dostane do „Volku". Přestože je to slabý plátek, rozvzteklil celou zdejší emigraci až k zuřivosti. Mj. i Tausenaua a spol., které platí Kossuth-Bonaparte, aby dělali německé „veřejné mínění" v Londýně.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Napoleonovi III.
** Viz tento svazek str. 489–490.
*** „Pensiero ed Azione".

215

Marx Engelsovi

do Manchesteru[476]

[Londýn] 7. června [1859]

Milý Frederiku,

musíš mi prominout, že Ti píšu až teď, a i to jen několik řádek. Všechen čas mi zabrala práce a pak pobíhání za soukromými a stranickými záležitostmi.

Především jsem měl velikou radost, že se Ti první sešit[313] líbí, protože jedině Tvůj úsudek je pro mne v této věci důležitý. Čekal jsem, k velkému pobavení ženy, na Tvůj úsudek s jistými obavami.

Co se týče „Volku“. Hospodaření je ovšem krajně ubohé, protože je jen jeden sazeč, žádný poslíček atd., kromě toho není dosud ani jediný „důvěryhodný“ expedient, a především nejsou peníze. Nicméně se poslední čísla skoro všechna prodala, a obstarají-li se prostředky, aby se mohl najmout trochu spolehlivý expedient, pak se list udrží. Přitom ten „plátek“, i když ho usměrňujeme jen nepřímo, vyvolal v celé demokracii zmatek. Nejen tady, ale i ve Švýcarsku, kde Vogt-Kinkel otiskli proti mně v „Handels-Courier“ jeden z těch svinských článečků, které dobře znáš. Nechám ho otisknout v příštím čísle.[477]

S Biskampem o manchesterské záležitosti promluvím. *On* mě naopak včera žádal, abych *Ti* napsal, že z Manchesteru není objednán *ani jeden* výtisk. Připadá mi to, jako by byl *Hollingera* (tiskaře) už podplatil Kinkel. Uvidíme.

Kinkel—když mu dal audienci Kossuth a peníze Vogt—přešel do tábora zrádců říše. Bucher a Blind od něho s „rozhořčením“ odešli. Kinkel má teď tyto spolupracovníky:

Bambergera, Ed. Bauera, Betu („How do you do") a Borna* (bratra našeho ex-Borna.)** Pěkná banda. K tomu jsou tam ještě 1 nebo 2 staré kurvy.

Co se týče Freiligratha. Mezi námi, je to sralbotka. Teď, když vidí, že věci berou revoluční obrat (slyšel jsi přece o dělnických bouřích v Berlíně[478]) a Kinkel ztrácí na vážnosti, nadává na něj. Ale v 6. a posledním svazku svých Sebraných spisů, vydaných v Americe ($^3/_4$ z toho jsou překlady všelijakého šmejdu) — ten svazek právě dostal a poslal mi ho — dal jako závěr báseň na Johannu Mockelovou, kdežto báseň *proti* Kinkelovi vypustil.[479] To je svinstvo, a já jsem všechny jeho omluvy za to vyslechl s velmi skeptickou tváří. Čert aby vzal celý ten cech poetů.

Co se týče Vogta. Dal se ve „Volks-Zeitung" (Berlín) k „dispozici" Prusku.

Co se týče Dunckera. Duncker, kterému jsem v dopise sprostě vynadal kvůli všem těm průtahům, se v jednom psaní, dobytek, beze všeho přiznává, že poslední 3týdenní odklad (když už bylo *všechno* až na soupis tiskových chyb hotovo) *zavinilo vydání* „anonyma"[453] ukutého z „potu, ohně a logiky"[454]. Nechal jsem *úmyslně* v novinách prozradit, že jsi autorem „Pádu a Rýna", protože jsem měl důvodné podezření, že se autor „anonyma" potajmu „zaměňuje" s Tebou. Připadá mi trošku divoké, že pan Lassalle na mne po libosti uvaluje embargo. Ta zatrápená věc vyjde tento týden v Berlíně, myslím 1. sešit.

Konečně přijedu za všech okolností, jakmile budu mít pohromadě prostředky, na několik dní do Manchesteru, protože musíme vyřídit všechno možné.

Salut.

Tvůj

K. M.

Pozdrav lupullovi***.

Čísla „Presse" (tam mi „anonym" definitivně zkazil hru) Ti pošlu zítra.

* Davida Borna.
** Stephana Borna.
*** vlčkovi, tj. Lupusovi — Wilhelmu Wolffovi („lupus" je latinsky vlk a „Wolf" je německy vlk: „lupullus" je latinská zdrobnělina od „lupus").

Ujišťuji Tě, že s tím mizerným štábem tady to není vůbec žádná legrace. Biskamp má aspoň lehké pero a je vždycky připraven k boji. Liebknecht je příšerná přítěž. Kvůli manévrům toho rozumprda se povídání o Kinkelovi a Bauerovi dostalo do plátku jen v docela zředěné podobě.[463]

Tvůj článek* otiskl „Volk" týž den, kdy došel. Poslední číslo přináší předmluvu k mé čmáranici**, tj. s některými vynechávkami, v nichž si pan Biskamp tak libuje.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Italské tažení".
** „Ke kritice politické ekonomie. Předmluva".

216

Marx Engelsovi

do Manchesteru[480]

Londýn 10. června 1859

Milý Frederiku,

dnes jsem dostal dva rukopisy. *Jeden skvělý*, Tvé „Opevňování", přičemž mám ale skutečně výčitky svědomí, že jsem kladl takové nároky na to málo volného času, co máš. *Jeden groteskní*, totiž Lassallovu repliku mně a Tobě o jeho „Sickingenovi"*. Celá záplava hustě popsaných stran. Je nepochopitelné, jak někdo v této roční době a za těchto světodějných událostí nejen sám najde čas něco takového zplodit, ale dokonce si myslí, že budeme mít čas to číst.

Co se týče „Volku". Pokud vám vaši knihkupci ten plátek skutečně dodávají, o čemž pochybuji, budeš s lupusem překvapen oznámením v čísle, které vyjde zítra, že jsou „vyhlídky" na naši atd. spolupráci.[481] O diplomatických důvodech, které mě přiměly k tomuto kroku, až ústně.

Duncker: Dosud jsem nedostal nic, ani peníze, ani exemplář[313]. O exemplářích to řekni lupusovi, jinak by už byl jeden dostal.

*Co se týče Schramma***. Tento velikán v Berlíně propadl. Příbuzenská rada jeho paní se tedy usnesla, že má přijmout malé obchodní místečko v Krefeldu. Nato ten „nešťastník" napsal dlouhé povídání ministrům do Berlína: Považoval prý za svou politickou povinnost vybojovat svůj zápas s nenáviděným ministrem Manteuffelem. Nyní však, když tuto povinnost splnil a shledal, že Prusko není

* Viz tento svazek, str. 658–661.
** Rudolfa Schramma.

na jeho výši, žádá, aby byl propuštěn z pruského poddanství. Stalo se, a Schramm s ostatními přívažky přibyl do Londýna. Hrozí teď kabinetu Hohenzollernů, že se bude „naturalizovat" jako Angličan. Nejtěžší úder, jaký Prusko stihl od bitvy u Jeny.

Co se týče Lassalla.

Na jeho gigantický manuskript, v němž mimochodem mluví o „anonymu"[453], který prý napsal „jménem strany", jsem mu odpověděl (dnes) dopisem*, dlouhým asi jako $^1/_3$ tohoto. Pokud jde o jeho brožuru, poznamenávám jen: „Naprosto to není náš názor. Je zbytečné o tom psát, protože se chystáme vyjádřit to veřejně v tisku."

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinénija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 678.

217

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 14. července 59

Milý Frederiku,

určitě ses podivil mému dlouhému mlčení, ale mělo zcela přirozené příčiny. První týden[482] jsem lítal jako blázen, abych dal trochu do pořádku „Das Volk", a tento týden na mne doléhaly soukromé záležitosti.

Budiž. Když jsem sem přijel, byl na tom „Volk" takto: Kinkela naše poslední vtipy položily na lopatky. (Od té doby jsem pokračoval ve svých „*Gatherings*"[483]. V tomto čísle budu tu část dělat jedině já. Ledaže nějaká novinka dá Biskampovi záminku ještě k nějakému tomu šprýmu navíc.) Ale zároveň byl „Volk" v úplném rozkladu a byla otázka, zda bude vůbec dál vycházet. Během mé nepřítomnosti nadělali přes 6 liber št. dluhů, protože jak „agenti", tak tiskař* a čertvíkdo tušili, že jak se vrátím, bude s tou legrací konec. Biskamp byl celý ztrápený. Z „Kölnische"** (kde ho denuncoval nějaký konkurent) ho vyhostili: přijímat Speckova dobrodiní mu bylo proti srsti, a tak tábořil několik nocí v „parku". Nakonec se k tiskaři dostavili „praví demokraté, *také* socialisté, ale umírnění a nepřátelští jakékoli osobní politice (Blind?)", kteří chtěli převzít „Das Volk" do svých rukou a poskytnout nutné subsidie. Taková byla celková situace, když jsem přijel do Londýna. Dal jsem nejdřív 3 libry št. Biskampovi a přemluvil jsem ho zároveň, aby přijal učitelské místo v Edmontonu, kde nebude bydlet ve

* Fidelio Hollinger.
** „Kölnische Zeitung".

škole, nebude mít nic společného s dozorem a učit bude pouze 4 hodiny, což mu *dovoluje, aby psal pro list právě tolik jako dosud.* Jinak by ho smůla a flamendrování brzy odzbrojily. Prvního srpna se tam stěhuje. Nebude tak ve skutečnosti dál od Londýna než já. Na druhé straně se mi hodí, že tu on *osobně nebude*, když už se sám chystám postupně čím dál tím víc tím plátkem zabývat. Na list (na dluhy) jsem dal jen 1 libru 5 šilinků a přinutil jsem Gartha, Specka a další mamlasy, aby dodali částku 3 libry 15 šilinků na zaplacení splátky Hollingerovi. Musel jsem dále vrátit panu Liebknechtovi 16 šilinků, které za mé nepřítomnosti dal Hollingerovi jako zálohu. Muselo se tedy vydat 5 liber 1 šilink ještě dřív, než se přistoupilo k „běžným" operacím. Z toho se zaplatilo 15 šilinků Carstensovi*, 5 šilinků za nájem expediční místnosti, 4 šilinky za známky, $2\,^1/_2$ šilinku jako záloha panu Hollingerovi na 9. číslo. Vidíš tedy, že jsem v koncích pomalu ještě dřív, než jsem vlastně začal. Nicméně máme oprávněné naděje, nepovolíme-li v tlaku ještě pár týdnů, že se „*Hermann*" položí a my budeme mít naprosto volné pole. S novou expedicí se nám noviny nadto už samy zaplatí. Rozhodně se domnívám, že i když ten plátek necháme ještě nějaký čas plácat se na nižší úrovni, v určitém momentu mu budeme muset dát výrazné zaměření. Padne-li „Hermann", vezmeme si Hirschfeldovu sazárnu. (Je levnější, dává větší úvěr, je rychlejší.) Momentálně je však naprosto nezbytné poslat z Manchesteru ještě nějaké subsidie.

Napoleonův mír[484] přesahuje všechno mé očekávání. Celá francouzská revoluční banda v Londýně včera jásala, Louis Blanc pobíhal jako smyslů zbavený, ale Italové skřípou zuby. I Mazzini, ačkoli tento výsledek *předpověděl* už 6 týdnů před koncem války, se pak přece jen oddal iluzi, že Bonaparte alespoň vyžene Rakušany z Itálie. Četl jsem dopis jednoho Ira (*soukromý* dopis), který spává v Paříži s vévodkyní z Padovy. Tento člověk píše, že tajné články smlouvy jsou: dvě turecké provincie Rakousku; pruskou Porýnskou provincii sloučit s Belgií do jednoho „katolického" státu, nebo spíš udělat z této „nové říše" záminku, aby pak sami mohli zhltnout chutná sousta.

* Friedrichu Lessnerovi.

Pruské rozumprdovství podporované Lassallem atd.[453] dostalo Německo (a Prusko) do takové bryndy, z níž není *žádná* záchrana kromě strašlivé revoluce.

Upozorňuji Tě na první článek ve „*Free Press*“,[485] který Ti posílám.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

218

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester] v pátek 14. července 59

Milý Mouřeníne,

byl bych napsal pro „Volk" něco o míru,[484] ale nemám tušení, co se děje, a usuzuji tedy, že Ty sám zpracováváš tohle téma a že by tedy můj článek byl zbytečné opakování.

Kromě pokračování ve válce nás nemohlo potkat nic lepšího než *tento* mír. Prusko blamováno, Rakousko blamováno, Bonaparte blamován, Sardinie a vulgární italský liberalismus blamovány, Anglie blamována, Kossuth ruinován, Vogt a spol. blamováni, nikdo mimo Rusy a revolucionáře nezískává, což by židáček Braun* nazval „čistou revoluční situací"[486]. Excelence Chytrák Efraim se však teprve pořádně blamoval.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Ferdinand Lassalle.

219

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 18. července 59

Milý Frederiku,

protože poslední čísla „Volku" vyšla příliš tenká, chci do něho tento týden napsat něco o Rusku. Jen bych byl velice rád, kdyby tam byl zároveň článek od Tebe. Nedá se říci něco vojenského na závěr tažení anebo se nějak jinak celé té historii vysmát?[487] Muselo by to tu být ale do čtvrtka. Když ten plátek nevyjde v pátek, sníží se vždycky značně příjem, který posledně značně poklesl i proto, že se nenadále musel vyměnit *celý personál agentů* a mj. bylo třeba se zbavit i Scherzera. Šašek Edgar Bauer (Bonapartův obdivovatel) chrlí vehementní hrozby, že *nás* napadne v příštím „Hermannu". Uvidíme...

Viděl jsi už někde ohlášenu mou knihu[313]?

Salut.

Tvůj

K. M.

Jenička dostala hlavní cenu. Laura dvě zvláštní ceny.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

220

Engels Marxovi

do Londýna[488]

Manchester 18. července 1859

Milý Mouřeníne,

těch 5 liber, které tu ještě zbývají pro „Volk", Ti pošlu zítra nebo pozítří. Dnes už na to bylo pozdě, mám tu mimoto „mrňouse", totiž Dronka, který se okolo mne točil na burze. Tomu prckovi se v jeho podnikání zřejmě docela vede; mimo běžné denní klepy, které pěstuje jako pravý pivní politik, zřejmě o politických věcech, zejména o minulosti, nerad mluví, a já ho v tom podporuji, protože s ním přece jen jednám jako s někým, kdo je nám cizí. Jeho znalosti se však nijak nezvětšily a hloubka jeho politiky tkví v tom, že Italové „*teď musejí* uhodit první, nebo nestojí ani za zlámanou grešli".

Ale abychom se od toho mrňouse vrátili k „Volku": musíme se hned poradit, co dělat. Jestliže 7 liber, které jsi vzal s sebou, tak rychle zmizelo, a k tomu ještě 3 libry 15 šilinků od těch mamlasů, pak ty 3 libry, které mám ještě v záloze, budou asi také brzy tytam. Co dělat? O tom, že by Strohn přijel zpátky, zatím není ani slechu. S Borchardtem se toho už moc nepořídí. Jakmile zase přijede Lupus — ale kdoví, kde je mu konec — pošlu ho v každém případě na výzvědy. Předtím bych nerad u Borchardta osobně něco podnikal. Už ho také nepotkávám, ačkoliv jsem na něho několikrát trochu číhal na Oxford Road.

V každém případě mě někdy přesně seznam s finanční situací za nové administrace, abych byl připraven odpovídat na případné otázky. Kolik výtisků se teď prodává? Dali jste teď roznašečům

atd. méně, $^1/_2$ penny za výtisk? Kolik činí celkové týdenní výdaje a kolik příjmy — jaký je tedy deficit?

Pana Thimma jsme docela pěkně zpracovali. „Das Volk" se teď skví v jeho výkladě na nápadném místě a vyjímá se tam mnohem líp než „Hermann" a „Колоколь" po jeho boku. „Hermanna" ostatně ještě pár „Gatherings" asi úplně zabije. Je to opravdu švanda, jak Kinkel vzal najednou do zaječích.[489]

Úvodník o míru pro příští týden bys měl napsat Ty. Považuji přece jen za příliš důležité, když už nám tak hezky padly do rukou ty tajné články,* abychom tento bod patřičně využili. Protože z toho beztak uděláš článek pro „Tribune"**, bude to pro Tebe snadné. Tento bod může dát „Volku" docela jinou váhu a *vydupat* mu postavení v tisku. Rozvaž si to.

Napiš mi také *obratem*, o čem chcete, abych tento týden napsal, udělám to pak ve středu večer.

Dal jsem si vyhledat „Portfolio"[172] a studuji jak ty, tak různé jiné ruské a palmerstonovské dokumenty, opatřím si také co nejvíc starých čísel „Free Press", musím se tím neřádstvem teď konečně prokousat, začíná to být náramně důležité. Můžeš mi říci, odkud pochází to ruské memorandum o ruské politice a které pruské vládní krizi vděčí za to, že spatřilo světlo světa?[485] Mně samozřejmě víc než postačuje jeho vnitřní průkaznost a klasické pojetí, ale pro debatu se šosáky potřebuji tato fakta, od Urquharta je beztak hloupé, že se s tím schovává tam, kde to není nutné.

Nedá se z Blinda vymáčknout něco o Vogtovi?[452] „Mrňous tomu samozřejmě nevěří, proč prý jsme se tedy *my* nepostarali o to, aby ty dokumenty byly otištěny?"

Vcelku nepatří dokumenty v 1. sv. „Portfolia" mezi nejdůležitější, ale přece jsou mezi nimi pěkné věci, zejména depeše Pozzo di Borga a Memorandum německým vládám.[490] Jsou to ale pitomci a Rusům musejí být opravdu k smíchu!

Memorandum ve „Free Press" je opravdu klasické až po ten skoro komický způsob, jak páni diplomaté zobrazují carovraždu hned jako sebeobětování a republikánskou ctnost. Přesto je trochu

* Viz tento svazek, str. 501.
** „Villafrancká smlouva".

silné, když Mikuláš* takto poučuje svého syna** o vraždě vlastního otce; tato pasáž mi připadá zkomolená.[491]

Nedá se ten dokument sehnat kompletní? Slyšel jsem od Dronka, že knihkupec Love v Glasgow na St. Enoch Square prodává „Hermanna" a mohl by docela dobře prodávat „Das Volk". Bylo by dobré poslat mu několik výtisků a dopis.

Poslali jste už „Volk" do Ameriky? Bylo by načase. Weydemeyerovi, Steffenovi a tomu chlapíkovi do New Yorku, který Ti jednou psal o všelijakých komunistických záležitostech[323].

Pozdravuj pěkně ženu a děvčata.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Mikuláš I.
** Alexandra II.

221

Marx Engelsovi

do Manchesteru[492]

[Londýn] 19. července 59

Milý Frederiku,

byl bych s radostí napsal článek o míru, protože by stačilo, abych sesadil do jednoho článku to, co jsem napsal minulý pátek *a dnes** pro „Tribune". Mimoto, poněvadž ira facit poetam**, byly moje články dobré. Ale protože Biskamp s tím *začal*, už *ohlásil* své čís. II[493] a fakticky nebo aspoň nominálně má velení, *slušnost* takový zásah nedovoluje. Jakmile bude v Edmontonu, dál odtud, vezme se mu samo sebou v takových rozhodujících momentech *úvodník* z rukou, aniž se tím raní jeho ješitnost — a víc z toho nemá.

My dva *můžeme* udělat to, že ho podpoříme na pravém i levém křídle, aby příští číslo bylo zásadnější. Pod záminkou, že budu psát o Urquhartově dokumentu, shrnu krátce podíl Ruska na této tragikomedii a zároveň ztrhám Bonaparta.[494] Ty pod záminkou, že píšeš závěrečný vojenský článek[487], musíš také dát co proto Bonapartovi (a při té příležitosti i Prusku) atd. Podle mého názoru je *morálně* nanejvýš důležité nepřipustit, aby mezi Němci vůbec *vznikla* víra v Bonapartovu velikost. Pokud jde o Rakousko, je nastoupená linie, svalovat všechnu vinu na zeměpána***, postačující.

Co se týče dokumentu.[485] Padl do rukou „princi Pruskému"† za regentské krize, když byl náhle odvolán Manteuffel.[375] Víc se

* „Mír" a „Villafrancká smlouva".
** hněv dělá básníka (parafráze slov z Juvenálovy první satiry).
*** Františka Josefa I.
† Vilémovi.

z těch urquhartovských idiotů nedá vypáčit. Jednotlivá místa jsou *zfalšována*, poněvadž nedostali *dokument* do rukou *celý*. Zárukou *pravosti* celku je právě manýra — vlastní všem ruským, dokonce i „tajným" dokumentům — vyměňovat si mezi sebou navzájem určité stálé konvenční lži. I Pozzo di Borgo píše tímto způsobem. Úplně jasný obrázek ruských machinací člověk najde jen v náhodně uveřejněných dokumentech ruských agentů, kteří nejsou přímo v ruských státních službách. Např. v memoárech a korespondenci Theylse (Holanďana) a *Patkula* (vyšly v Berlíně roku 1796).

„*Portfolio*".[172] Opatřím pro Tebe (a pro sebe) z Paříže souborné vydání dokumentů, které tam vyšlo, z nichž „Portfolio" smělo otisknout jen ty dokumenty, které schválil Palmerston.

„*Volk*". Odměna agentů se zredukovala na $^1/_2$ penny. Velké výdaje byly s tím, že se musel osobně podporovat Biskamp; že za mé nepřítomnosti, když se ti chlapi mezi sebou hádali, se hospodařilo vpravdě po turecku; že se od té doby, co jsem tu, vyměnil všechen personál. Koncem tohoto týdne budu mít *úplnou účetní zprávu*. Dá to mnoho práce při tom pořádku, jaký tu dosud vládl. Ještě tento týden by bylo potřeba sehnat za 4—5 liber inzeráty, aby se zlikvidoval dluh u Hollingera za 9. a 10. číslo.

Biskamp chtěl napsat krátkou noticku o mé „Kritice ekonomie" atd. Zrazoval jsem ho od toho, poněvadž tomu vůbec nerozumí. Jenže se zavázal ve „Volku", že o tom něco řekne, a tak Tě prosím (řekněme příští, ne tento týden), abys to udělal za něj.[495] Krátce o metodě, a co je nového v obsahu. Tím bys zároveň udal tón zdejším korespondentům. A překazil bys Lassallův plán, který mě chce sprovodit ze světa.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

222

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester 20. července 1859]

Milý Mouřeníne,

přikládám článek*. Je-li příliš dlouhý, někde ho přeruš a pošli mi zpátky rukopis *neotištěné* části, abych na ni mohl navázat.

Pak přikládám poštovní příkaz na tři libry pro „Volk" vystavený na Tebe.

Mrňous** zítra zmizne. Koupil si celý „Free Press" za rok 1859, já také, i za rok 1858. Ať si na tom ten Pikolo*** vyláme zuby, moc tomu nerozumí. Ptal jsem se ho, zda by se v Glasgowě daly sehnat nějaké peníze pro „Volkáček", domnívá se, že *ne*; ptal jsem se úmyslně jen mimochodem, ovšem myslíš-li, že je to užitečné, napíšu mu, a protože jsme ho teprve teď vzali znovu tak trochu na milost, snad z toho něco bude, a on sám může vyklopit alespoň několik liber. Ale nerad bych to udělal, dokud se s Tebou neporadím, člověk neví, jak se ten hošánek bude potom vychloubat, když bude mít v kapse takový dopis. Ostatně papá Freiligrath by se také měl vytasit s nějakou 5librovkou. Když mohou platit ti mamlasové, může on také, a když už musí naše strana vydržovat list zatím vlastními penězi, musí ten tlustý šosák do toho jít také.

Pozdravuj pěkně rodinu.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Italská válka. Přehled".
** Ernst Dronke.
*** Ernst Dronke.

223

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 22. července 1859

Milý Engelsi,

3 libry jsem dostal. Hned jsem z nich zaplatil 2 libry Hollingerovi, 15 šilinků Lessnerovi. Počet mimolondýnských abonentů roste (teď už je jich 60), peníze však začnou přicházet až koncem čtvrtletí a každý týden jsou s nimi výdaje za známky. Přesvědčil jsem se teď o tom, 1. že tu byl dluh v částce asi 7 liber šterlinků, o němž jsem před svou cestou do Manchesteru[482] nebyl informován; 2. že inzeráty (místo za 5 liber jich došlo asi za 20 šilinků) a londýnská předplatná sjednaná panem Scherzerem, kterého jsem vyhnal, spočívala čistě jen na soukromých machinacích. Při pořádném řízení — s kterým se teď už začalo, ale přinášet výsledky může teprve po týdnech — se ten plátek musí udržet pouhými inzeráty. Protože je bezprostředně nutné sehnat víc peněz, napiš Dronkovi. Když tomu prckovi napíšeš, že list zatím existuje jedině z finančních obětí strany a že tedy požadujeme oběti od *všech* členů strany, tak ať si ten dopis pro nás za nás otiskne. Jsem přesvědčen, že za 6 neděl bude list v suchu. Ale teď, když se Gagern a spol., zkrátka celá banda z roku 1848, znovu objevila na scéně, nemůže být ani řeči o tom, že bychom se ho vzdali. Thimm nás vyzval, abychom ho v listě uvedli jako manchesterského expedienta. Nemohl jsem tento týden provést svůj záměr, poněvadž jsem dostal z horka nějakou choleru. Zvracel jsem od rána do večera. Dnes už zase mohu psát, a tak jsem napsal do „*Tribune*“ úchvatné ospravedlnění Tvého vojen-

ského článku*, opřené o manifesty Františka Josefa a Bonaparta.** „Tribune" byla tak vyplašená, že nějaký čas zadržovala všechny Tvoje články. *Blind* intrikoval za mé nepřítomnosti, aby dostal „Volk" do svých rukou. Napsal jsem mu sprostý dopis a pak jsem s ním měl rozhovor. Jenže po tomhle se z toho chlapa zatím nedají vymačkat žádné peníze. Šosák Freiligrath *ještě ani* nezaplatil své předplatné, přestože jsme ho *dvakrát* upomínali. Místo toho krčil u pana Jucha rameny nad „nedůstojným" tónem „Volku", ačkoli u nás se nad ním *rozplývá*. Však my se časem těmhle diplomátkům pomstíme.

Zapomněls mi napsat, jestli uděláš tu noticku o mém spisu.[495] Ti chlapi tady jsou bez sebe radostí. Domnívají se, že propadl, *poněvadž* nevědí, že ho Duncker ještě vůbec neohlásil. V případě, že budeš něco psát, nezapomeň 1. že proudhonismus je rozdrcen, 2. že hned v nejjednodušší formě, ve formě zboží, se analyzuje *specificky* společenský, nikoli *absolutní* charakter buržoazní výroby. Pan Liebknecht prohlásil Biskampovi, že „ještě nikdy ho žádná kniha tak *nezklamala*", a Biskamp sám mi řekl, že nechápe, „k čemu to je". Už se lupus vrátil?

Ve svém 2. článku o válce*** jistě nezapomeneš zdůraznit slabost pronásledování po vítězství a Bonapartovo žalostné kňourání, když se konečně dostal tak daleko, že mu už Evropa nedovolila — jako to dělala doposud ze strachu před revolucí — aby si v určitých mezích *hrál* na starého Napoleona. Při té příležitosti by bylo potřeba vrátit se k tažení z let 1796—1797, kdy Francie neměla všechny prostředky a nemohla se v naprostém klidu připravovat na „lokalizovanou válku", ale musela s úplně rozvrácenými financemi bojovat jak za Rýnem, tak i za Minciem a Adiží. Bonaparte si ve skutečnosti stěžuje na to, že mu už nejsou dopřávány „prestižní úspěchy".

Salut.

Tvůj

K. M.

* Patrně jde o Engelsův článek „Historická spravedlnost".
** „Dosvědčená pravda".
*** „Italská válka. Přehled — II".

Nedá se nic vymáčknout z Heckschera?
Napsal jsi *Dunckerovi*?
Měj Dronka také k tomu, aby psal.

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

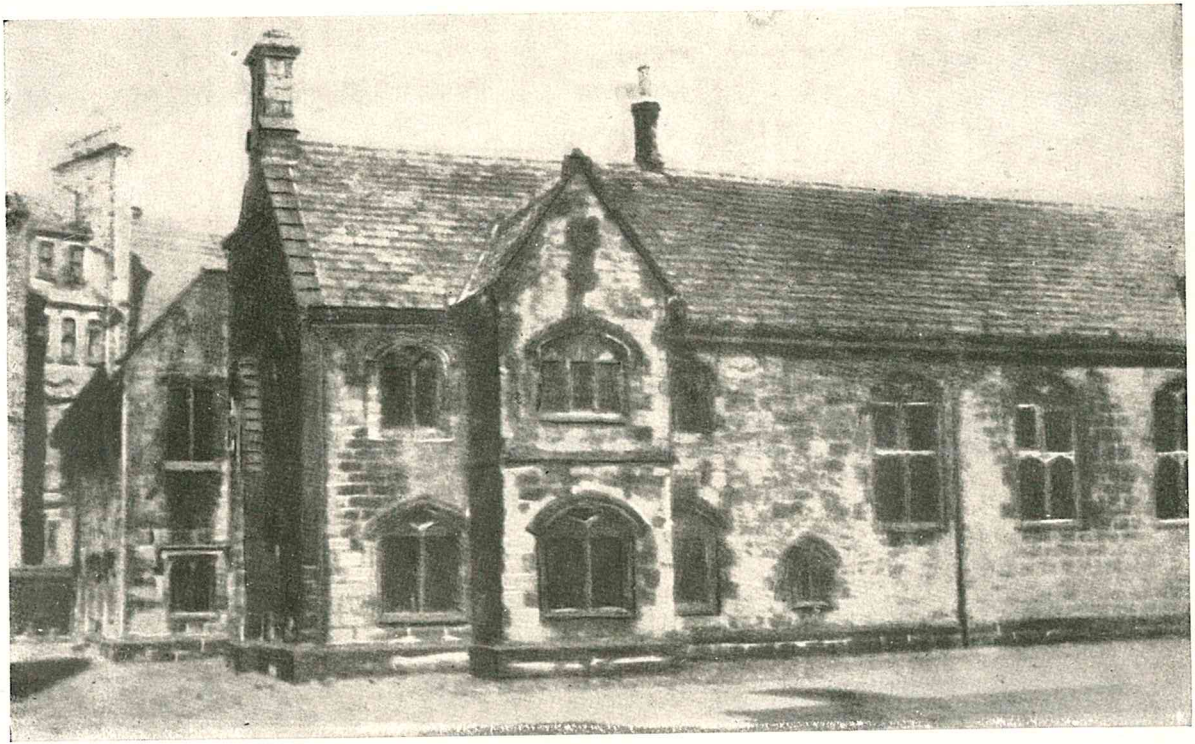

Stará Chethamská knihovna v Manchesteru, kde pracoval Engels a občas také Marx

224

Engels Marxovi

do Londýna[496]

Manchester 25. července 59

Milý Mouřeníne,

Dunckerovi jsem napsal. I kvůli tomu, že se až dosud vůbec neobjevilo oznámení o Tvé knize[313] v augsburské „Allgemeine Zeitung" a v „Kölnische Zeitung". *Tento týden* článek o ní v žádném případě udělat nemohu, je to *práce*, a byl bych o tom musel vědět o něco dřív.[495] Mimoto jsem začal vojenský článek* a chci se s ním rychle vypořádat. Ale zavazuji se, že ten článek udělám příští týden.

Do mého posledního článku** mi byl přiredigován jakýsi nesmysl. Řekl jsem, že 5. sbor na pochodu z Pavie 3. a 4.*** napjal své síly tak, že i kdyby byl využil oněch $4^1/_2$ hodin, které ztratil zastávkou, nebylo by to bývalo mělo větší výsledek a sbor by se byl nedostal na bojiště o mnoho dřív. V novinách však stojí, že sama tato zastávka mu umožnila takové vypětí sil, což je za 1. opak a za 2. nesmysl. Předně nebylo vojsko v 6 hodin ráno 3. června vůbec unaveno, protože právě *vyrazilo na pochod* a zastávka mu tedy nemohla být nic platná, za druhé mu zastávka zabrala ranní hodiny, kdy je chládek, a donutila je, aby pochodovalo za největšího poledního vedra. Věta, jak tu stojí, dělá velkou ostudu každému vojákovi. Ostatně k čemu je mi všechno zkrášlování stylu, dokud se mi tiskovými chybami dostávají do textu kolosální nesmysly, jako

* „Italská válka. Přehled".
** „Italská válka. Přehled — I".
*** 3. a 4. června 1859.

např. *Rest** místo *Stoss***! a podobné. Zejména moje články se vyznačují takovými nesmysly, zbytek je korigován docela obstojně.

Ale jak jsi mohl vůbec připustit, že se tam dostala ta mizerná Herweghova báseň[497]!

Quanto al danaro***, Dronke sem přijede zase za 14 dní (tj. od *nynějška* asi za 10 dní), musím tedy všechno odsunout až do té doby. O Lupusovi nemám také žádné zprávy. Odkud mezitím sehnat peníze, je těžko říci. U Heckschera se o to pokusím, ale mám teď *plné ruce práce*, článek o Tvé knize mi zabírá velmi mnoho času. Kdyby tu jen byl Strohn! Gumpert leží doma, má zánět hrtanu, nemůže mluvit. Ale uvidím; bude-li to jen trochu možné, musí tento týden udržet list při životě Heckscher. Ten držgrešle Freiligrath by se ale přece měl přinutit, aby klopil.

Komické je, že Tě i pan Liebknecht tak pěkně hodnotí. To jsou ti praví. Ti pánové si tak navykli na to, abychom mysleli za ně, že chtějí dostávat vždycky a všude všecko naservírované nejen až pod nos, ale chtějí to mít hned už rozžvýkané a v co nejmenším rozsahu dostat kompletně upravenou a vypreparovanou nejen kvintesenci, ale i celé podrobné provedení. Člověk má dělat divy, ni plus ni moins†. Co takový pitomec vlastně chce? Jako by si byl už z prvních 3 řádek předmluvy nemohl ujasnit, že za tímto prvním sešitem musí následovat ještě nejméně 15, než dospěje ke konečným závěrům. Přirozeně Liebknechtovi houby sejde na řešení choulostivých peněžních otázek atd., protože tyhlety otázky pro něj vůbec neexistují. Kdyby si alespoň dobytek jeden všiml přinejmenším těch bodů, které se mu trochu hodí do krámu, přinejmenším to by se dalo od něho žádat. Jenže dej teleti partesy!

Ruský dokument by se neměl otiskovat po takových kousíčkách, takhle nikdo nepochopí souvislost. Noční výtvory pana Petersena také časem začnou nudit.[498] Chápu ovšem, že vám minulý týden teklo do bot.

Řeči pana Bonaparta jsou čím dál komičtější. A řeč před diplo-

* zbytek.
** úder, vyražení.
*** Co se týče peněz.
† nic víc a nic míň.

matickým sborem je k popukání.[499] Přitom ten chlap pořád sahal po meči! Ten blázen se však teď zřejmě chce docela vážně vnucovat světu, jako by to byl „starý“*, alespoň po vnější stránce.

Kossuth dal rozšířit pověsti, že prý odcestoval do Lussinpiccolo**!“

Pozdravuji pěkně.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Napoleon I.
** dnešní Mali Lošinj.

225

Marx Engelsovi

do Manchesteru[500]

[Londýn] 1. srpna 59

Milý Frederiku,

nejprve potvrzuji přijetí 2 liber 10 šil. Korekturu Tvého článku* jsem tentokrát udělal sám. Budou-li tam ještě tiskové chyby, padá vina výlučně na tiskaře. Herweghova mizerná básnička[497] se tam dostala bez mého přičinění. Donutil jsem tedy Biskampa, aby v posledním čísle otiskl prohlášení, a ještě k tomu jsem tam přidal Píseň zeměbrance (jako vhodné pokračování Herwegha).[501]

Nesu nelibě, že Biskamp nepůjde do Edmontonu, ale (jak se zdá) přijme místo domácího učitele u Bibry (hostinského) uprostřed West-Endu. Bude-li tomu tak, budu naléhat na písemnou dohodu s tím pánem. Neboť, jako všichni profesionální humoristé, i on se chová jako rozmarná hysterická ženská, a my nehodláme tahat vůz z bláta jen proto, aby se v něm potom vozil někdo jiný. Člověk si musí *vlastnictví* zajistit.

Lina** se sem vrátila z Kolína. Z Bürgerse se po jeho propuštění stal hotový „šlechetník". Káře „Volk" za to, že se tu „znovu" projevuje stará manýra „špatnými vtipy" rozdvojovat „stranu". „Stranou" zřejmě rozumí každého, kdo „není" na oficiálních pozicích, zejména také Vogta a Kinkela. Přirozeně uděloval tyto „pokyny" pouze z něžné péče o „mne". Můj spis[313] dostal Bermbach v „jednom" exempláři pro tucet straníků v Kolíně nad Rýnem. Bürgers jej přirozeně nečetl a číst nebude, „ale" rozhorloval se

* „Italská válka. Přehled – I".
** Lina Schölerová.

„v mém zájmu" nad tím, že ta věc zase vychází tak „rozkouskovaně", a ne hned 60 archů najednou. Jinak je domácím učitelem u jistého „obchodníka", ale pracuje tam jen několik hodin ráno. Mimoto má ještě jednu hodinu. Celkem bere 700 tolarů. Jeho „práce" se omezuje jen na dopoledne. Po obědě se začíná „zotavovat" po své polodenní činnosti a celé hodiny se povaluje a tlachá v domě paní Danielsové, kde však má zlého konkurenta v dr. Kleinovi. Večer pak spěchá k Löllchenovi, aby tam velice důstojně až hluboko do noci dirigoval „kolínské debaty". „Váží" si Lassallovy práce, ale nic od něho „nečetl", dokonce ani „Franze von Sickingena". Falešná záminka, že od doby, kdy seděl v pevnostním vězení, trpí nebezpečným plicním neduhem, mu slouží jako skvělá zástěrka jeho tradiční lenosti. Mimoto se ten „šlechetník" potlouká ještě po hudebních spolcích. Pokud jde o „kolínský proces"[103], opakoval dokonce před Linou, a rozhodně ne nevědomky, některé velmi drzé lži. Např. že prý jsme toho pitomce Nothjunga poslali jako emisara po celém Německu *my*, a ne *on* a ostatní kolínští pitomci.[502] Je prý teď „ještě hezčí", než byl předtím. *Mimochodem*: Georg Jung začal hrát a už se prý připravil skoro o celé své jmění. Hraběnka Hatzfeldtová v posledních týdnech přesídlila zase do Berlína.

Jakmile budeš mít nějakou volnou hodinu, bylo by dobře, kdybys mohl pokročit s „Pěchotou". Úzce s tím souvisí moje finanční situace. Rád bych poslal ženu na pár týdnů k moři. Jenže to se dá uskutečnit, jen budu-li moci mimořádně získat peníze na směnku z *Ameriky*.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

226

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate,
3. srpna 1859

Milý Mouřeníne,

přikládám začátek článku o Tvé knize*. Dobře si to prohlédni, a nebude-li se Ti to in toto líbit, roztrhej to a napiš mi své mínění. Pro nedostatek příležitosti jsem v tomto druhu spisovatelské činnosti tak vyšel ze cviku, že se Tvoje žena mé nešikovnosti velice nasměje. Můžeš-li to napravit, udělej to. Bylo by namístě dát tam několik pádných příkladů materialistického názoru místo chabého příkladu únorové revoluce.

Jakmile budu s touto záležitostí hotov, pustím se do „Pěchoty", která mě ovšem bude stát něco námahy a času, přestože mám Rüstowa[503], jenže ten se přece musí brát trochu s rezervou.

Můžeš mi sdělit něco bližšího k údajům v Crawshayho dopise ve „Free Press" z 27. července o ruském dokumentu? Snad ten „Němec" není pan Bucher? A ve kterém německém listě ta věc vlastně měla být uveřejněna.[504]

Mluvil jsi s Blindem, když ses s ním setkal, o vogtovských dokumentech?[505] Nedalo by se tady něco dělat?

Krotký Heinrich** si ve své nové roli vede dobře. Zakaboněný jako vždycky, ale zato ještě línější, zachraňuje svět svým statečným a inteligentním reptáním.

Lupus měl zase dobrodružství s nějakým páterem, který mu

* „K. Marx, ‚Ke kritice politické ekonomie' – I".
** Heinrich Bürgers.

vyměnil jeho cestovní vak. Tuhle smrtelně vážnou historku však zmírňuje to, že ve vaku, který tam zůstal, bylo první kázání, jež měl dotyčný páter oddrmolit následujícího dne. To dodalo celé věci určité zdání humoru. Jinak se už Lupus zase chystal provolat: V této zemi je spousta rošťáků, a to ne mezi dělnickou třídou, ale mezi buržoazií.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

227

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 8. srpna 59

Milý Engelsi,

zvracel jsem teď dva dny po sobě a jsem slabý jako moucha, mohu tedy napsat jen několik řádek.

Daly by se do *středy ráno* sehnat nějaké peníze pro „Volk"?

Minulé pondělí (vyúčtování je vždycky v pondělí; tedy dnes je to týden) činil *celkový deficit* už jen asi 2 libry. (Do toho se samozřejmě nepočítalo číslo 13, které se zúčtovává teprve dnes, a tím méně číslo 14, které bude splatné až ode dneška za týden. Čísla se přirozeně vyúčtovávají až koncem toho týdne, kdy vyšla.) Situace tedy byla dobrá. Jenže dnes se bude muset krýt nový schodek. K tomu přistupuje vždycky 1 libra navíc (15 šilinků pro Lessnera, 5 pro kancelář listu). Já sám jsem v takové tísni, že nemohu momentálně poskytnout jako zálohu *ani vindru*, a navíc mě to všechno stojí mnohem víc času, než by mělo. Pokud jde o šosáka Freiligratha, domnívá se, že učinil zadost svému „přesvědčení" tím, že se chová „neutrálně" jak k nám, tak k „Hermannovi".

Ledru-Rollin a L. Blanc se spojili a vydávají „Union Républicaine"[506]. Vyjde počátkem příštího měsíce v téže tiskárně jako „Volk" a pro „Volk" to bude dobré proto, že Hollinger pak začne tisknout na stroji místo ručně jako dosud. Tím důležitější ovšem bude, aby „Volk" existoval dál.

Později (jakmile se zase trochu postavím na nohy) napíšu kvůli tomu do Německa. Mám napsat také Borchardtovi?

Aby se list začal rychleji vyplácet, byly by pro takové město jako Londýn zapotřebí další výdaje, kromě Lessnera poslíčci atd.

Strohn se ještě nevrátil?

Duncker, ten lotr, ještě neodpověděl?

Pozdrav lupusovi a Gumpertovi.

Salut.

Tvůj

K. M

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

228

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 10. srpna 1859

Milý Mouřeníne,

vězím momentálně až po krk v soukromých dluzích, které se mi nakupily k novému obchodnímu roku, a uvázl jsem s jejich placením, takže budu moci v příštích týdnech přihrát další peníze pro „Volk" jen v případě nejnaléhavější nutnosti. Po Strohnovi není ani vidu ani slechu, ale sotva bude zase v Bradfordu, hned se to jistě dozvím. Když všechno selže, mohl bys ještě pořád napsat Borchardtovi, není mi jasné, proč by ne. Mohl bys mi to pak dát vědět, a kdyby to bylo potřeba, mohl by ho pak Lupus také jako náhodou navštívit. Já o Borchardtovi nic nevím, ani neslýchám.

Včera večer, když jsem chtěl psát 2. článek o Tvé knize*, byl jsem vyrušen, a to tak, že jsem dál rozhodně nemohl pracovat. Dnes už se mi to nepodaří včas dohonit, a tak se musí článek, i když mě to mrzí, odsunout na příští týden.

Od soboty do pondělí jsem nebyl ve městě, a v pondělí večer jsem tu našel přiloženou čmáranici od Dunckera[507]. Těch 6 exemplářů „Pádu a Rýna" si můžeš vyzvednout na přiložený lístek; pošli mi ty, které nepotřebuješ. *Freiligrath jeden dostal.* Přese všecko by bylo konečně dobře toho blázna přinutit, aby zaujal rozhodnější postoj, anebo aby přinejmenším *klopil.*

Duncker mě chce pořádně napálit. Lassalle psal o 2000 exemplářích, a teď najednou Duncker tvrdí, že vytiskl jen 1000. Siebel,

* „K. Marx, ‚Ke kritice politické ekonomie' — II".

který je už zase tady, říká, že to podle jeho vlastní zkušenosti s knihkupeckým úspěchem brožury musí být lež. Co dělat?

Co říkáš tomu, jak se krásně vymlouvá, že neuveřejnil oznámení o vydání Tvé knihy?

Mazzini tedy konečně dal do „Times" své diplomatické objevy se strašnou omáčkou. Ale fakta jsou to přesto důležitá a potvrzují naše zprávy a závěry. Urquhart teď už jistě nebude věřit, že Mazzini je „Rus".[508]

Salut.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

229

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 13. srpna 59

Milý Engelsi,

přiloženou čmáranici* jsem dostal ve čtvrtek odpoledne. Spěchal jsem tedy do města. Mohl jsem to zařídit, až když jsem vypáčil z Gartha 4 libry št., které *musím zase opatřit.* V pondělí napíšu Borchardtovi. Zdá se mi holý nesmysl nechat ten list padnout teď, a to z těchto důvodů: 1. poněvadž by se díky tomu udržel „Gottfried"** který je před zánikem; 2. poněvadž smrtí pruského krále*** nastává v Německu zvrat, při němž musíme *my* mít noviny; 3. poněvadž počet abonentů roste (i když peněžně to *zatím* jen škodí, protože to týdně stojí o to víc za známky, ale peníze dojdou až *koncem čtvrtletí*). „Volk" má už značný vliv ve Spojených státech. Např. předmluva k mému spisu† přešla z „Volku" s různými komentáři do německých listů od Nové Anglie až po Kalifornii.

Nemohl bys to zařídit tak, aby Tvůj článek††, protože tentokrát nijak nezávisí na „čase", byl tady už ve středu?

Nebylo by možné, abys prostřednictvím svého bratrance Siebela sehnal nějaké peníze mezi německými příručími v Manchesteru?

Z Berlína a New Yorku seženu peníze určitě. Ale příštích 6—8 týdnů se musí nějak krýt.

* Lístek se nedochoval.
** „Hermann".
*** Bedřicha Viléma IV.
† „Ke kritice politické ekonomie. Předmluva".
†† „K. Marx, ‚Ke kritice politické ekonomie' — II".

A co se týče Freiligratha, přijeď a zkus sám, dokážeš-li z něho vymáčknout jediný šilink.

Ostatně, mezi námi řečeno, byli bychom se už dostali s penězi dál, kdyby neustále nevznikaly další deficity dalšími krádežemi. To všechno ale způsobili staří agenti. Vyházel jsem *všechny*, kteří se *už* zkompromitovali, počínaje Scherzerem. Ale to, co tu z této sorty zůstalo, nestálo stejně za nic, a i když se ti mizerní mamlasové až dosud chovali řádně, hledí nás napálit, když *odcházejí*. Konečně jsem minulý týden vyrazil *posledního* z nich: pana Langa. Bylo by bývalo relativně mnohem snazší založit úplně nový list, nežli, třeba jen nominálně, *pokračovat* v takové skrznaskrz prohnilé instituci, jako to udělali Biskamp a Liebknecht.*

Přikládám dopis od Dany.

Nemohl by Tvůj příbuzný Siebel, i když moc nedám na jeho básnické umění, stvořit pro „Volk" nějakou malou rýmovačku? Ale jen ne nic patetického. Abychom potrápili Freiligratha, musíme bezpodmínečně objevit nějakého básníka, i kdybychom za něho měli ty verše psát sami.

Salut

Tvůj

K. M.

Výtisky „Pádu a Rýna" příští týden.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 479—480.

230

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 26. srpna [1859]

Milý Frede,

s „*Volkem*" *je konec*. Ty 2 libry št., které jsi poslal koncem minulého týdne, jsem už předem zálohoval Hollingerovi, protože jinak by bylo nevyšlo číslo z minulého pátku (dneska je to týden). Zaplatil jsem je tedy zpátky sám sobě. Navíc dlužím Garthovi 4 libry št. (za noviny) a ještě asi 2 libry Lessnerovi, *celkem 6 liber št.* K tomu se nahromadil deficit u Hollingera, který se nás přirozeně tak přímo netýká. Nicméně zvětšit by se neměl. Vyúčtovat se to bude moci teprve tehdy, až dojdou peníze od abonentů. *Francouzský* list* nevyjde kvůli amnestii[509].

Chvastoun Borchardt mi napsal, že v Manchesteru se nedá nic dělat. Za prvé kvůli míru, a pak kvůli amnestii. Zejména však proto, že je „Das Volk" hanopisný plátek — což on *sám* prý nemohl popřít (ty pitomče šosácká!). Prostě není dost zjemnělý pro Steinthaly a jiné maušly. Naproti tomu od lupuse jsem zároveň dostal dopis, ve kterém „Das Volk" velice chválí. Je ale fakt, že tou měrou, jak se list zlepšoval, rostl schodek a klesal počet čtenářů. Kromě toho ten pitomec Biskamp, zpracovávaný kdekým, žárlil na to, že se zmenšovala jeho role v listě.

A konečně (protože list sice méně kupovali všelijací neotesanci, ale o to víc německá *diplomatická* smetánka v Londýně) by při Liebknechtově neschopnosti a Biskampově bezmocné slabosti bylo

* Viz tento svazek, str. 520.

bývalo čím dál víc zapotřebí, abych přímo zasahoval do jeho redakce. Při těch zdejších vzdálenostech mi to už beztak zabíralo příliš mnoho času, a mé vlastní poměry jsou v tak zoufalém stavu, že jim musím věnovat pozornost.

Otrapa Dronke si nepředplatil ani jediný výtisk. Ale Tvůj bratranec Siebel, jak uvidíš z toho, co přikládám, je „hermannovský" básník pod Betovým vedením.[510]

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

231

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 5. září 1859]

Milý Engelsi,

mohl bys mi do pátku poslat něco vojenského o Číně?[511] Dnes jsem psal o Itálii a Uhrách* (minulý pátek vypadl, protože jsem měl únavnou návštěvu). S čistě politickou látkou je konec až do zahájení parlamentu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Kossuth a Ludvík Napoleon".

232

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate [8. září 1859]

Milý Mouřeníne,

článek dnes bohužel dodat nemohu. Teď je 7 hodin a já musím ještě nejméně půl hodiny pracovat v kanceláři, $^1/_2$ hodiny mi trvá cesta domů a k tomu jsem ještě vůbec neviděl „Times" a nemohl bych si je ani nikde večer sehnat. O $^1/_2$12 bych nejpozději musel být se vším hotov, abych to stačil ještě odeslat — a to je jasně vyloučeno, zejména vzhledem ke zkresleně telegrafovaným jménům, která musí člověk napřed dlouho luštit s mapou v ruce. Nicméně zpracuji ten materiál na úterý, a dojde-li do pondělka kalkatská pošta[512], opravím jej podle ní.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinĕnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

233

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 21. září 59

Milý Engelsi,

dostal jsem Tvůj dopis i s přílohou. Jinak mé domácí problémy dosáhly zase nevyhnutelného krizového bodu, a tentokrát je to horší než kdykoli předtím, nevím totiž vůbec, jak z toho vybruslím. Pokus u švagra* nevedl k ničemu. Freiligrathův obchod se likviduje. Zda Švýcaři zřídí na rok 1860 novou agenturu pro Londýn a dají-li mu ji, je ještě ve hvězdách. Má tudíž teď ještě lepší záminku než dřív, aby odmítl každou směnečnou transakci. Od Dany jsem dostal výstrahu, abych nepřekračoval své pohledávky. Jsem tedy v dokonalé bryndě. Nehledě na drobná nebezpečí (tento týden mi např. pohrozili, že mi zastaví plyn a vodu) se nakupily větší pohledávky, z nichž se značná část už nedá dále zadržovat. Např. dům, škola atd.

Protože tyto dny musím napsat Dunckerovi kvůli 2. sešitu, sděl mi, jestli oznámil v novinách 1. sešit. Zdá se mi, že by celou tu záležitost nejraději nechal plavat.[513]

Je to bída, že už nemám v Londýně žádného Bambergera. Určitě bych byl mohl zaranžovat pár směnek z ochoty, které bych později zaplatil z amerických peněz. Za těchto okolností může vždycky jít jen o nouzovou výpomoc.

Promiň mi, že se Ti s tou mizérií svěřuji. Ale nemám tu absolutně nikoho, s kým bych si mohl aspoň otevřeně promluvit.

* Johanna Carla Juty.

Jak jsem už psal lupusovi, napíšu vám za pár dní kuriózní politické skandály.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

234

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 22. září 59

Milý Mouřeníne,

Lupus mi právě přinesl Tvůj dopis. Teprve předevčírem večer jsem se vrátil z cesty po Skotsku, kde jsem byl s rodiči*, a teď jsem je vypravil zase domů.

Pár dní předtím, než sem přijel táta, jsem měl strašnou smůlu. V jedné nachmelené společnosti mě napadl neznámý Angličan, já jsem měl v ruce deštník, praštil jsem ho a špička ho zasáhla do oka. Ten chlap předal hned celou záležitost svému advokátovi, já jsem udělal nutná protiopatření, a poněvadž oko není trvale poraněno a chlap už je zase v pořádku, zdálo se zpočátku, že se aféra bude moci urovnat — byť by mě to i tak něco stálo. Jenže teď ten lotr najednou obrátil a hrozí mi žalobou; a dojde-li k ní, bude mě ta historie stát přes dvě stě liber, k tomu veřejný skandál a cirkus s tátou, který by to musel zaplatit. Sice si pořád ještě myslím, že těm syčákům advokátům vyklouznu; ale i když to dopadne *velmi dobře*, bude mě ta ožralá rvačka stát čtyřicet nebo padesát liber. Nejhorší je, že jsem úplně v rukou toho lotra a jeho právního zástupce, nemohu nic podnikat a musím si nechat všechno líbit, jen abych se vyhnul skandálu — jinak by mě to přišlo ještě dráž. Ti angličtí mizerové si přirozeně nenechají ujít potěšení přimáčknout *zpropadeného cizince* ke zdi.

Tentokrát tedy doopravdy neštěstí nechodí samo. Nemám

* Friedrichem a Elisabethou Engelsovými.

vůbec ponětí, co počít, dokud nebudu mít aspoň trochu jasno, jak bude ta historie probíhat. Moji angličtí známí si počínají velice slušně a hned se té věci ujali, ale klopit budu muset, to je jisté, a čert ví kolik.

V každém případě Ti však asi v sobotu nebo v pondělí pošlu pětilibrovou bankovku, aby se odvrátily ty největší nesnáze; mohu si ji prozatím dát přepsat na říjnový účet. Spolehni se, že udělám všecko, co je jen možné, ale vidíš, že momentálně sám nevím, jak jsem na tom.

Pozdravuj srdečně ženu a děti.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

235

Marx Engelsovi

do Manchesteru[514]

Londýn 23. září [1859]

Milý Frederiku,

špatné zprávy. Není mi jasné, zda se mi podaří tady z toho tentokrát nějak vybřednout. Stavějí se mi do cesty *nejhnusnější* těžkosti.

Tvoje aféra mi také není jasná. *Nehledě na skandál* — má-li ten chlap oko už zase v pořádku, dá-li se dokázat, že Tě on napadl první, a navíc ještě, že už přijal kompromisní urovnání atd. — myslím si, že podle anglického práva nemůže mnoho dělat. V Londýně bys byl v nejhorším odsouzen k pokutě 2—5 liber. Zdá se mi, že to celé je vypočteno na to, *aby vymámili peníze pod falešnými záminkami.*

Aby se situace tady *ještě nezhoršila*, bylo by velmi důležité, kdybych mohl poslat Danovi „Pěchotu" během 8—10 dní. Ačkoli stanovil 15. září, bude určitě ještě čas, a v každém případě musí vidět dobrou vůli. U téhle věci nezáleží ani tak na tom, aby byla hluboká, jako na tom, aby byla dlouhá.

Kdybys byl hned po svém příjezdu do Manchesteru, když ses vyptal, jak je to s Tvým „Angličanem", znovu odcestoval, *třeba do Londýna*, a dal tomu lotrovi přes někoho třetího vědět, že se chystáš *na kontinent*, byl bys mohl dosáhnout *jakéhokoli* urovnání. Snad *to ještě půjde*, protože—jak to vidím na Allenovi atd.—všichni Angličané teď věří na všeobecnou amnestii na kontinentě, a proto mají strach, že jejich dlužníci odjedou ze země. (Pruská amnestie přijde

ostatně 15. října.) Vůči takovému chlapovi je třeba použít jakékoli válečné lsti.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

236

Engels Marxovi

do Londýna[515]

Manchester, 7, Southgate
[mezi 23. a 27. zářím 1859]

Milý Mouřeníne,

přikládám pětilibrovku B/B 95 281 Manchester 1. ledna 1859. O ostatním příště.

Teď jen ještě jedna věc, na niž bych potřeboval odpověď pokud možno obratem.

1. Kolik peněz je potřeba, aby se abonentům „Volku", kteří zaplatili přímo, poslalo zpátky těch pár grošů, jež jim patří za nedodaná čísla?

2. Jaká úmluva se o tom udělala s Thimmem a spol.? Strhli si knihkupci za to, co nebylo dodáno, nebo jak to je? Anebo ještě vůbec nezaplatili?

V této záležitosti musím mít pokud možná *hned* jasno, a bude-li to možné, opatřím peníze — nemůže to být mnoho —, aby ta tahanice s přímými abonenty byla z krku. Ti měšťáci tady křičí jako diví, že se napálili, a Lupus a já to musíme všechno vyžrat. Na to mi tedy dej hned odpověď. Lupus měl kvůli tomu předevčírem skandál, a já se s tím „dotyčným" budu muset co nejdřív setkat.

„*Pěchota*" je v práci, a bude-li to jen trochu možné, dokončím ji ještě tento týden.

Pokud jde o tu mou historii tady, přiznáš mi snad přece tolik zdravého rozumu, že jsem celou tu hloupost sám také předal advokátovi a vyslechl jeho mínění. Nejde o nějaké mizerné obeslání

před magistrát, ale o action at nisi prius for damages*, kde samy *výdaje* mohou stoupnout až na 200 liber. Uznáš snad přece, že se jen tak beze všeho napálit nenechám, a co se týče zmizení odsud, rozumí se samo sebou, že se o tom v mých poměrech nedá mluvit ani na 14 dní; jsem v Manchesteru tak známý, že nikoho tady ani nenapadne, že bych opustil obchod atd., abych se vyhnul takovému procesu.

Největší háček je v tom, že použití jakéhokoli nástroje zavdává advokátovi příčinu, aby působil na britskou porotu vyvoláním morálního rozhořčení nad zpropadenými cizinci, kteří místo pěstí atd. V takovém případě bude cizinec odsouzen tak jistě, jako že 2 x 2 = = 4, a ještě musí klopit za soudní výdaje. Že ostatně nevyklopím ani o groš víc, než bude absolutně nutné, na to můžeš vzít jed; ještě se ta aféra nepohnula ani o krok, doufám ale, že se to dá brzy do pořádku, takže alespoň budu jasně vědět, co mohu udělat, abych Ti pomohl v Tvé krizi.

Srdečné pozdravy ženě a děvčatům.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* civilní žalobu o náhradu škody.

237

Marx Engelsovi

[Londýn 27. září 1859]

Milý Engelsi,

dopis s přílohou jsem dostal.

Uvědomil jsem si, jakmile jsem ten dopis odeslal, že některé poznámky na okraj Tvého případu byly hloupé.

Já sám mám na krku proces před soudem hrabství kvůli „Volku". Pokud jde o „přímé" abonenty v Manchesteru, byli to jen lupus a nějaký „švec", který zrušil předplatné ještě *předtím*, než list přestal vycházet.

Thimm *ještě nezaplatil* a má také zaplatit jen za obdržená čísla. Jak jsme mohli manchesterským šosákům způsobit škodu, když ještě nezaplatili *ani vindru?*

Napiš sem jména těch chlapů, kteří si dělají nějaké nároky. Řekni Thimmovi (Biskampovým jménem), aby sem neposílal ani vindru, dokud nedostane nový dopis. Možná že dostane pokyn, aby zaplatil v Manchesteru těm, kdo mají „oprávněné" reklamace.

Biskamp si teď na můj účet najal byt tady v Hampsteadu. Ten chudák prodělal operaci pohrudnice v německé nemocnici, kde ležel $1^1/_2$ týdne — úplně bez groše. Vůbec jsou to poměry k pohledání.

Dnes je den, kdy píšu články. Proto končím.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

238

Marx Engelsovi

do Manchesteru

Londýn 28. září [1859]

Milý Engelsi,

včera večer přišel ještě Lessner, pro kterého jsem poslal kvůli manchesterským abonentům „Volku".

On i Biskamp mě ujišťují, že (kromě lupuse) nebyl ani jediný přímý abonent „*Volku*". A nikdo dosud do Londýna neposlal ani vindru.

Když „Volk" přestal vycházet, napsal Thimm Lessnerovi o účet. Lessner mu odpověděl, že mu může poslat účet jen za dobu, kdy byl on, Lessner, expedientem. Vyúčtoval mu pak *jednotlivá čísla*. Do včerejška nepřišla od Thimma žádná odpověď.

Rád bych tedy věděl, jaká individua a pod jakou záminkou dělají v Manchesteru rámus?

Máme tu (já zejména) i beztoho kvůli „Volku" dost nepříjemností.

„Podrobnosti o Kossuthovi" ve „*Free Press*" jsou ode mne. (Pro „*Tribune*" jsem z toho udělal 2 články, uvidím, zda je vezme.)[516] Dověděl jsem se je zčásti ústně, zčásti písemně od Szemera. Szemere tu byl před několika týdny.

Salut. Pozdravuj lupuse.

Tvůj

K. M.

Je otázka, zda se Biskamp z toho dostane. Je chudák úplně vyřízený. Zdá se, že se na nás lepí smůla na všech stranách.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

239

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 3. října 59

Milý Mouřeníne,

to, co mi píšeš o „Volku", velmi rád slyším. Ukazuje se, že šosák, který spustil ten pokřik, si nakonec předplatil „Volk" u Thimma.

Jaký proces to máš před soudem hrabství?

„Pěchota" ještě není úplně hotová, mám totiž zanícené levé oko, takže nemohu moc psát při plynovém světle (jinak to nic není) a taky mě kdeco vyrušovalo. Do pátku ji určitě dostaneš.

Můj skandál ještě není u konce a může se ještě pořádně protáhnout. Ale mám přece jen toho lumpa dost pevně v rukou, a tak si myslím, že mohu celkem klidně přihlížet; v každém případě to však bude něco stát, to mě nejvíc štve, a při zdejších krásných zákonech si člověk přece jen není svou věcí jist. Ať tak či tak, vypadá ta hloupá historka už podstatně líp.

Až do předvčerejška tu „Free Press" ještě nebyl, hned se po něm ještě jednou podívám. Jakou filiálku si to Urquhart založil v Berlíně?

Teď se tedy ukazuje, že ruské memorandum bylo v „Preussisches Wochenblatt"! (Srpnové číslo „Free Press" se mi dostalo do rukou až teď.)[517] Máš kromě toho, co je ve „Free Press",[516] ještě nějaké drby o „velikánech"[518]?

Tvůj

B. E.

Dej Thimmovi co nejdřív vypracovat kompletní účet, tj. i za dobu před Lessnerem, zdá se, že ten chlap má v úmyslu peníze ztopit. Mně ale pošli přesný seznam lidí, kteří si předplatili „Volk" u Thimma, abych mohl kontrolovat, jestli dostávají peníze zpět, resp. poslat jim oběžník, že mají peníze k dispozici u Thimma.

Ty Siebelovy špatné verše* poslal za Siebelovými zády do „Hermanna" jakýsi chlapík v Německu, jemuž je Siebel poslal v dopise. Siebel hned napsal do redakce a teprve pak se sám dověděl, jak se to vlastně stalo.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 527.

240

Marx Engelsovi

do Manchesteru[519]

[Londýn] 5. října [1859]

Milý Engelsi,

při hospodářství, jaké tu vládne (Speck udělal bankrot a zmizel; Garthe, pokladní, je v Brightonu) a vždycky ve „Volku" vládlo, se nedá získat přesný účet, pokud jde o cizí předplatitele, za dobu před Lessnerem. Biskamp ujišťuje, že s výjimkou nejprvnějších čísel se Thimmovi stále posílal tucet exemplářů.

Hollinger mě zažaloval pro 12 liber a pár šilinků nedoplatku za „Das Volk" včetně sazby posledního, už nevydaného čísla. Tenhle lotr ze mne chce najednou udělat „majitele", ačkoli celé to neřádstvo, nechci říci zašlo (neboť se zdejším šosákem se nic nepořídí), ale skončilo deficitem právě proto, že jsem majitelem *nebyl* a přes všechny časové ztráty jsem nikdy nebyl s to dát to mizerné hospodářství do pořádku. Právě tak jsem tomu chlapovi nikdy neposkytl právní záruku. Účet považuji za nesprávný, protože ten chlap — nehledě na ostatní příjem — dostal ode mne 7 liber št. *jen za 3 předposlední* čísla (jeho účet zahrnuje 2 poslední čísla). (Oněch 15 šilinků Lessnerovi neprocházelo jeho rukama, ty jsem platil přímo.) Nedám se však zatáhnout do žádné debaty o tom, protože bych už tím uznal jeho právo, aby žaloval *mne*. Ten lotr odpřísáhne a nechá přísahat nějakého svého sazeče, že jsem se za list zaručil. (Ale i v tom případě by byl musel napřed žalovat Biskampa.) Přivedu si Biskampa atd. jako svědky proti němu. Kdybych měl po ruce prostředky, udělal bych to tak — abych se vyhnul jakémukoli *veřejnému* projednávání — že bych sice nezaplatil Hollingerovi, ale koupil

bych na něj dlužní pohledávku od jakéhosi Lisla, Hollingerova domácího a *majitele* tiskárny. Hollinger dluží tomu člověku na 60 liber a nezaplatil mu ještě ani vindru.

Za nynějších okolností se však o něčem takovém vůbec nedá mluvit.

Neudělám-li nějaký rázný zásah — a vůbec nevím, jak na to jít — bude moje zdejší postavení *naprosto* neudržitelné. Freiligrath se znovu pokusil o směnečnou operaci. Včera večer jsem však od něho dostal dopis se zprávou, že to definitivně selhalo, a zároveň s tím přišly výhrůžné dopisy od domácího atd. atd. Přiložený Lassallův dopis, na který jsem odpověděl obratem*, považuji za dobrou zvěst. Zdá se, že se ta má věc[313] přes všechno umlčování prodává. Jinak by byla tato *nepřímá* Dunckerova pobídka nepřišla. Absolutně ovšem nejsem schopen psát tu věc dál[513], dokud se tím či oním způsobem neočistím od toho nejhoršího měšťáckého svinstva. *Tvoje články* o mé věci** přetiskly německé listy od New Yorku až po Kalifornii (s tím kousíčkem „Volku" měl člověk v ruce celý německoamerický tisk). Jako příklad toho, jaký šmejd vychází v Německu, Ti v příloze posílám výstřižek s oznámeními z vídeňské „Presse". Stačí si přečíst obsah. (Mimochodem, mám před jedním *vybraným* kroužkem mamlasů přednášky o I. sešitě. Zdá se, že to ty lidi velmi zajímá.)

Nakonec Ti chci teď ještě podat zprávu o dvou „velikánech"[518].

Co se týče R. Schramma. To žalostné hovado bylo před nějakým časem v Ostende a poslalo odtud příspěvek do „*Hermanna*"[520]. Tyhle šmejdy nečtu; řekl mi o tom Freiligrath. V příspěvku R. Schramm vypráví, že si člověk může udělat úsudek o úpadku Němců už z toho, když naslouchá jejich rozhovorům na mořské pláži. Tak např. poslouchal dvě dámy, které žvanily nejčistším wuppertalským dialektem a jedna oslovovala tu druhou „paní Engelsová". Tak to je pomsta toho ubožáka! Ale za trest ten dobytek přišel nedávno o 2000 liber št. (teste Freiligrath). Ten blázen se totiž pustil do „obchodu s drahokamy". To mu zmařilo i plán založit v Londýně vlastní německé noviny (měly začít vycházet tento měsíc). Dal jsem

* Viz tento svazek, str. 484—486.
** „K. Marx, ‚Ke kritice politické ekonomie'".

ta fakta — to, že noviny nevyšly, obchodování s klenoty a peněžní ztrátu — uveřejnit Biskampovým prostřednictvím ve „*Weser-Zeitung*" k veliké rozmrzelosti toho chlápka a jako odpověď na jeho dětinskou zlomyslnost.

Co se týče K. Blinda. Pokud jde o tohoto *homme d'état**, musím být trochu obšírnější.

Asi 14 dní poté, co jsem se vrátil z Manchesteru do Londýna, mi vyprávěl Biskamp, že Blind mu Hollingerovým prostřednictvím navrhl, aby se on (tj. „Volk") sloučil s Blindem a spol., avšak já a komunistické elementy vůbec bychom museli ven. Namísto toho by byl rozumný socialismus. — Tehdy jsem až na pár žertů** — však víš — do „Volku" nic nepsal. Hned jsem však sedl a napsal Blindovi ani ne dopis, ale sdělení asi na 10 řádek, kde jsem ho mimo jiné nazval „homme d'état" a „důležitým mužem" a zmiňoval jsem se o jeho věrném „Fideliovi" (tj. Hollingerovi)[521]. Následujícího dne přijde Liebknecht a povídá, že v hospodě na rohu sedí Blind a Hollinger. Blind prý na mne čeká. Šel jsem tam tedy s Liebknechtem. Blind dal své čestné slovo, že na té věci není *zbla pravdy*. Lotr Hollinger jakbysmet. Musel jsem tomu tedy věřit. Tahle schůzka poskytla ale příležitost zabrousit i na jiné Blindovy machinace. Mj. přišla řeč na Vogta. Blind *na čestné slovo* popřel (už to bez čestného slova popřel i u Freiligratha), že by napsal a pustil do světa anonymní „*Výstrahu*"[505]. Řekl jsem, že mě to udivuje, protože ten leták obsahoval jen to, co mi on sám *ústně* sdělil na urquhartovském mítinku 9. května.[452] Připomněl jsem mu jeho tehdejší ujišťování, že má *v rukou důkazy*, že zná jméno člověka, jemuž Vogt nabízel 30 000 nebo 40 000 zlatých, ale že je „bohužel" nesmí prozradit atd. To už se Blind neodvážil popírat, naopak to v Liebknechtově a Hollingerově přítomnosti výslovně a několikrát přiznal.

Dobrá! Před několika týdny napsala augsburská „Allgemeine Zeitung" Liebknechtovi, který jí „Výstrahu" poslal. Liebknecht přišel ke mně.[522] Řekl jsem mu, že musí za Blindem. Já že budu tohoto *homme d'état* očekávat „v hospodě na Blindově rohu". Blind byl v lázních, tuším v St. Leonards. Liebknecht mu píše; píše jed-

* státníka.
** V rubrice „Gatherings from the Press".

nou, dvakrát. Konečně přijde od *homme d'état* dopis. Nejstudenější a „nejdiplomatičtější" formou lituje, že jsem se „já" k němu marně vypravil. Liebknecht prý musí chápat, že on (Blind) nemá chuť vměšovat se do záležitosti „novin", které jsou mu „naprosto cizí", a vůbec do záležitosti, která je mu naprosto cizí. Pokud jde o Liebknechtovy narážky na „poznámky", které padly „v soukromém rozhovoru", musejí se zakládat čistě na „úplném" nedorozumění. A tím to pro našeho „homme d'état" mělo být celé vyřízeno.

Vzal jsem tedy Liebknechta s sebou ke Colletovi. Vzpomněl jsem si, že ve „*Free Press*" z *27. května* (Velkokníže Konstantin atd., str. 53)[473] je jeden odstavec, který mi na první pohled připadal jako Blindův výplod a který spolu s tím, co Blind *ústně* přiznal v Liebknechtově, Hollingerově a mé přítomnosti, tvořil celý obsah anonymního letáku a nadto ještě *dokazoval*, že se Blind nezmiňoval jen mimochodem v „soukromých rozhovorech" o „záležitosti", která je mu jinak „naprosto cizí". Šli jsme tedy ke Colletovi, který *ihned* označil za autora Blinda. Měl ještě Blindův dopis, do něhož Blind vložil svou navštívenku, ale prosil Colleta, aby neuváděl jeho *jméno*. To už byl usvědčující důkaz.

Řadou manévrů, které by bylo příliš obšírné tady líčit, jsem z něho vymámil přiložené (*musíš mi to obratem poslat zpátky*. Ukázal jsem to také Freiligrathovi). Tady máš „čestné slovo"! toho poctivce.

Minulou sobotu pak Liebknecht poslal našemu *homme d'état* dopis (napsaný podle mého dopisu Liebknechtovi*, v němž jsem tu záležitost dost ostře shrnul). Čekáme na odpověď, o níž se ještě dovíš podrobněji.

Salut

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 681–683.

241

Marx Engelsovi

do Manchesteru[523]

Londýn 10. října 59

Milý Frederiku,

peníze přišly v sobotu doopravdy jako „spása", neboť část věřitelské bandy podnikla toho dne generální útok. Vřelé díky. Rovněž tak za rukopis*.

Přikládám svůj článek z „Tribune" o Kossuthovi**. Ukaž ho také lupusovi. *Pak mi ho pošli zpátky*. Bude to pořádný skandál, protože Pulszky je londýnský korespondent „*Tribune*". *Citované* výplody o „sympatiích k Rakousku", o „protinapoleonské zuřivosti" atd. jsou z Pulszkého příspěvku v „*Tribune*", v němž se pokoušel Kossutha a spol. hájit.[524] Překvapilo mě opravdu, že „*Tribune*" za těchto okolností a při své všeobecné slabosti pro Kossutha ten článek otiskla. I když jsem v malé, německy psané poznámce, která byla k článku přiložena, dodal Danovi odvahy.

Collet poslal Kossuthovi 5 výtisků posledního „*Free Press*". *Augsburská* „*Allgemeine Zeitung*" tu věc přetiskla.[525] Právě tak „Weser-Zeitung".

Včera byl u mne Collet. Objevil se u něho státník Blind a hořce si stěžoval, že mi on (Collet) vyzradil vydavatelské tajemství. Má prý (Collet) zajít ke mně a zabránit mi, abych způsobil další zlo. Augsburská „Allgemeine Zeitung" je prý „ruský(!) orgán". Proto jí on (Blind) nechce dělat poskoka.[522] Collet mi řekl: Od začátku na mne dělal dojem velmi podlízavého chlapa. Liebknechto-

* „Pěchota".
** „Kossuth a Ludvík Napoleon".

vi státník Blind, ten nápara, neodpověděl, a o mně si myslel, že mě bude moci paralyzovat prostřednictvím Colleta. Blázen! Zároveň chtěl od Colleta vědět, kdo napsal do „Press" to o Kossuthovi.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

242

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 26. října 59

Milý Engelsi,

doufám, že nejsi ani nemocen, ani že Tě nepotkala nějaká jiná nepříjemnost, prosím Tě však, abys mi za všech okolností napsal pár řádek, protože mě Tvoje dlouhé mlčení znepokojuje.

Buď tak hodný a pošli mi zpátky výstřižek z „*Tribune*"*, který jsem přiložil ke své „poslední epištole".

Duncker je teď definitivně ochoten vydat druhý sešit[513]. Lassalle mluví o své „italské" taktice quasi re bene gesta a nutí mě k prohlášení, přičemž jen tak jako letmou pochybnost skromně vyslovuje mínění, že jsem třeba ustoupil od „svého" názoru.[526]

Freiligrath si „jako německý básník" nemohl nechat ujít, aby se nepřipojil ke zdejším kinkelovským či schillerovským oslavám — které ostatně dopadnou velmi bídně —, přestože jsem ho varoval, že bude pouze dělat stafáž Gottfriedovi.[527]

Procesu před soudem hrabství kvůli „Volku" jsem se vyhnul tím, že jsem obětoval asi 5 liber a na druhé straně jsem na stvrzence za ně přiměl Hollingera, aby uznal za majitele Biskampa, který (Biskamp) je tak odpovědný za zbytek, ale protože vůbec nic nemá, nemá také žádnou odpovědnost. Tento krok, za nynějších okolností velmi nepříjemný, jsem musel udělat, protože kinkelovská banda čekala jen na tuto historii, aby udělala veřejný skandál, a k tomu se všechen personál kolem novin příliš nehodil pro komedii před soudem.

* K. Marx, „Kossuth a Ludvík Napoleon".

„Augsburger Zeitung“* jsem na její naléhání (obsažené ve dvou zkroušených a pokorných dopisech) poslal dokument týkající se Blinda.[528] Ten chlapík si to zaslouží tím spíš, že běžel za Colletem a 1. ho chtěl využít pro úskoky, 2. denuncoval Colletovi Liebknechta jako člověka „příslušejícího ke komunistické straně“, a aby ho nakonec úplně očernil, 3. charakterizoval augsburskou „Allgemeine Zeitung“ jako „ruský“ orgán.

Připomeň *Thimmovi*, aby tady vyrovnal svůj dluh.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* augsburské „Allgemeine Zeitung“.

Engels Marxovi

do Londýna

...* Historie s Blindem je hrozně směšná; vždycky je zvlášť příjemné dívat se, jak diplomatizující chytračení chytá samo sebe do pasti. Ten chlap se přitom může děsně blamovat. „Čestné slovo“** Ti přirozeně dal jen v diplomatickém smyslu slova, právě tak jako není žádná urážka nazvat někoho lumpem v parlamentním smyslu. Za toto obohacení jazyka si Blind zasluhuje uznání. Nejlepší by ostatně bylo, kdyby se ukázalo, že se pan Blind „důkazy“ pouze vychloubá, a já to u tohoto podmračeného spasitele vlasti považuji za docela dobře možné.

Lupus si zoufá, jak se zhoršilo hořké pivo, musí totiž pít porter*** a half-and-half†, ale jinak se mu vede celkem dobře a je jako dřív pečený vařený v Chatsworthu.

Nedávno dostal Siebel dopis od jednoho směšného německého literáta††, který se chtěl pro nedostatek peněz prodat revoluci a prosil Siebela, aby ten obchod zprostředkoval, přičemž jsem já měl být kupcem. Hrozil přitom, že nebude-li ho chtít koupit revoluce, vrhne se do náruče jezuitům. Ti ho ovšem nevezmou ani gra-

* Začátek dopisu chybí.
** Viz tento svazek str. 545.
*** silné černé pivo v Anglii.
† Dva smíchané druhy piva; běžný anglický nápoj.
†† Hugo Oelbermanna.

tis, vždyť Ti jistě nemusím vykládat, jaký je ten chlap kolosální pitomec.

Pozdravuj srdečně ženu a děti.

Tvůj

B. E.

Manchester 28. října 59

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

244

Marx Engelsovi

do Manchesteru[529]

[Londýn] 3. listopadu 59

Milý Frederiku,

Lessner nemá jména lidí, jimž se posílal „Volk". Zná jen počet výtisků (12), které pravidelně odesílal Thimmovi.

Biskamp tvrdí, že neobjednával knihy u Thimma na svůj účet, ale na účet pátera, u něhož tehdy byl učitelem. Ostatně Thimm se prý o tom nikdy ani slovem nezmínil. Bude mu kvůli tomu psát a právě tak kvůli Panzerovým přivlastňovacím choutkám. Před několika dny Biskampa zaměstnala za 50 tolarů měsíčně „Weser-Zeitung".

Práce mi jde špatně od ruky.[513] Mám na krku příliš mnoho domácích starostí a příliš mnoho všelijaké špíny. O zdejších „ohromných" Schillerových oslavách jsi už jistě slyšel. Jejich hrdiny budou Freiligrath a Kinkel nebo spíš Kinkel a Freiligrath. Protože celá ta věc tu vzešla výlučně od kinkelovské kliky, ten mizera Beta, Gottfriedova pravá ruka, dokonce rozesílal pozvánky k ustavení výboru, napsal jsem už před několika týdny Freiligrathovi, že se doufám bude držet stranou této kinkelovské demonstrace. Nato mi ten vypasený šosák odpověděl ne docela jasným dopisem, ve kterém mj. psal: „I když Kinkel uchvátí Bríseovnu slavnostního proslovu, není to pro Achilly žádným důvodem k tomu, aby se rozdurděně stáhli do svého stanu." Tak tedy Agamemnón Kinkel a Achilles Freiligrath![530] Ostatně má prý ta slavnost „také *ještě jiný* význam"

(jaký, to se hned ukáže). Konečně prý napsal pro Boston (Spojené státy) na vyzvání schillerovskou báseň.

Později jsem se dověděl z „Hermanna“[531], že Freiligrath působil jako člen výboru a že se mluvilo o nějaké jeho kantátě na Schillera (komponoval ji Pauer); bylo tudíž jasné, že mi ten šosák něco zamlčel.[532] Ještě později jsem od něho dostal další dopis, v němž říká, že jsem asi přece jen měl pravdu, že však jeho účast zčásti zkřížila Gottfriedovy plány.

Když jsem se teď s chlapem jedním setkal, vyprávěl mi, a div přitom nepukl pýchou, jak se to všechno sběhlo. Kinkelovi agenti Beta a Juch se z Ameriky dozvěděli, že Freiligrath napsal schillerovskou báseň pro Boston. Gottfried si pro sebe vyhradil nejen proslov, ale i slavnostní kantátu. Protože se však domníval, že non bis in idem, a věděl, že se Freiligrath nedá přitáhnout, nepřenechá-li se mu nebo spíš nenabídne básnická část (počítalo se ovšem s tím, že tu nabídku odmítne), vyzvali Juch a Beta jménem kinkelovského výboru Freiligratha, aby se připojil k výboru a napsal kantátu. Freiligrath řekl, že už napsal báseň pro Boston, odpověděl nerozhodně, slíbil však, že bude spolupracovat ve výboru. Výbor to považoval za pouhou formalitu a už se ke své žádosti nevrátil. Freiligrath však nelení (teď už nepociťoval obtíže, jako když šlo o „*Volk*“, tam *nedokázal* nikdy napsat ani 3 řádky), pustí se do toho, zbásní kantátu (má metrum Schillerova „Dithyrambu“; přečetl mi to, je to samý lesk a třesk), běží k Pauerovi, aby mu to zhudebnil, a prostřednictvím svých přátel mezi zpěváky Schillerových oslav přinutí Kinkela a spol., aby ho ještě jednou vyzvali. Pak jim pošle tu blbinu, která je „díky jakémusi anachronismu“ už kompletně hotova, nejen zveršovaná, ale už i zkomponovaná, a sám se na konci své epištoly přirovnává k „lokajovi“, který svého „pána“ obsloužil, ještě než dostal rozkaz (pány Kinkela, Betu, Jucha a spol.)! (A to mi ten šosák vypráví sám.)

Tím „napětí“ mezi ním a Gottfriedem ještě nekončí. Freiligrath navštěvuje výbor, kde se k němu Gottfried chová velmi chladně. Neboť Freiligrath — jak říká, „docela náhodou“ — má ve své kantátě jedno místo, kdy je „nutné“ *odhalit* Schillerovu bystu. Gottfried, rovněž náhodou, zaměřil zlatý hřeb svého kázání

také na „okamžik odhalení". Po delším boji, při němž šosák Freiligrath stále jen mlčky sedí a nechává za sebe mluvit své přátele (všemožnou sebranku), je konečně rozhodnuto, že „odhalení" připadne Freiligrathovi, přičemž Gottfried hluboce vzdychá, že se on má teď při svém kázání napořád obracet k „zahalené soše". Nato se zvedne jeden z Freiligrathových kumpánů a povídá, že tomu by se dalo odpomoci, kdyby Kinkel pronesl svou řeč *po* kantátě. Proti tomu se však Gottfried rozhodně postaví a nanejvýš rozhořčen prohlásí, „že v této věci udělal už mnoho ústupků, ale tohle se od něho přece žádat nemůže". To přestává všechno. A tak přijde kázání jako první.

A celé tohle svinstvo mi Freiligrath velmi vážně a důležitě vykládá; naproti tomu považuje za úplně samozřejmé, že se ve výboru ani jediným slovem nepostavil proti tomu, když si kinkelovská banda dovolila jeho (Freiligrahtovy) údajné „stranické přátele" jako samozřejmost do výboru nepozvat, a přeměnit tak celou akci v kinkelovskou demonstraci. Věděl, že bych tam určitě nešel, ale neměl připustit takový „ostrakismus" ve výboru, kde sám zasedá. Blind je tam přirozeně také.

Od své básně na Mockelku[391] s námi Freiligrath jedná jako s přáteli jen „docela potajmu", kdežto veřejně se vodí ruku v ruce s našimi nepřáteli. Qui vivra verra.*

Co se týče Blinda: Ten poseroutka byl teď u Hollingera. Augsburská „Allgemeine Zeitung" mu totiž napsala, že bude-li i nadále mlčet, že ho velmi nepříjemně odhalí na veřejnosti, neboť má v rukou proti němu dokument[528]. Stěžoval si u Hollingera, že ten nám to prozradil. Hollinger mu, a právem, řekl, quod non, ale proč prý se k tomu Blind nechce znát? Ten mu odpověděl, že ovšem napsal rukopis, jeho autorem že však je jeden jeho přítel. Věc se má tak: Blind to napsal a je i autorem, ale hlavní body obvinění mu dodal Goegg. Biederman Goegg se nyní „považuje" za Vogtova přítele a musí jím být, protože Fazy má prostřednictvím Švýcarské banky za 25 000 franků akcií jeho továrny na zrcadla a vůbec mu dělá bankéře. Proto musí Goegg vykřikovat své rozhořčení nad „vlastizradou" jen potichoučku. To jsou „ty správný republikáni".

* Kdo počká, ten se dočká.

Nemohl bys pro mne napsat článek o nových armádních změnách v Prusku?[533]

Pozdravuj lupuse.

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd. sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

245

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 4. listopadu 1859

Milý Mouřeníne,

Freiligrath si opravdu zaslouží, aby jednou dostal pořádně za vyučenou, a já doufám, že se k tomu naskytne příležitost ještě dřív, než bude po tom schillerovském humbuku (nebo po kocovině z něho). Když se tahle básnická samolibost a literátská dotěrnost spojí s patolízalstvím, je toho opravdu trochu moc, a to mu ještě „Augsburger"* připisuje politickou ctnost!

Četl jsi jistě Vogtův proces v augsburské „Allgemeine Zeitung", čís. 297 a v dalších?[534] Proběhl docela dobře, ale Biskampův dopis volá do nebes. Jako by si ten chlap nemohl své soukromé záležitosti docela dobře vyřídit na zvláštním lístku, je přece krajně nechutné, když redaktor „Volku" podává svědectví pro augsburskou „Allgemeine Zeitung" a zároveň žebroní o místo korespondenta a když se to takhle otiskne.[535] Vogt to ještě pěkně rozmázne. Že se kolem nás musejí pořád potloukat takoví beztaktní moulové!

Náramně se ale blamoval Blind. Prohlášení v Tvém dopise** i ten dokument donutí teď čackého diplomata, aby odkryl karty, nebude-li chtít utržit ještě větší blamáž. Vychloubal se důkazy, a bude vypadat jako obyčejný lhář, jestli bude držet jazyk za zuby.

Zrovna tak hezky se dostal do louže Vogt. Byl odmítnut pro nepříslušnost soudu, odsouzen k úhradě všech útrat a odkázán na porotu — co může ještě dělat?

* augsburská „Allgemeine Zeitung".
** „Dopis redaktorovi ‚Allgemeine Zeitung'".

Musí zažalovat u některého bavorského porotního soudu buď augsburskou „Allgemeine Zeitung" — a pak je vyřízen už předem —, nebo „Volk" — a pak bude předvolán k soudu Blind —, anebo Blinda samotného. V každém případě dopadne špatně, a já si myslím, že může jedině ještě zvětšit svou blamáž.

To všecko je velmi potěšující.

Garibaldi zřejmě hraje poněkud dvojakou roli. Takový generál je na tom zle. Byl nucen podat čertu prst, a ten ho teď chytil zřejmě už za celou ruku. Pro Viktora Emanuela je přirozeně to pravé napřed Garibaldiho využít a pak ho zničit. Altro esempio*, jak daleko to člověk přivede za revolucí s „praktickým přístupem". Toho chlapíka je ovšem škoda. Na druhé straně je skvělé, že Piemont ztrácí vylhanou roli představitele italské jednoty.[536]

O armádních reformách v Německu Ti napíšu článek, až ta věc trochu víc pokročí. Nejen v Prusku, ale i jinde, v Rakousku atd., to ve vojenství na všech stranách praská. Všude se přijímají francouzské uniformy atd. a v mnoha směrech se tím udělal dokonce pořádný krok zpátky. Ale není to ještě všechno jasné; jakmile o tom budu mít jasnější obrázek, napíšu Ti článek.[533]

Doufám také, že budu mít brzy zase o čem podávat zprávy z Číny a z východní Asie vůbec. Totéž o Maroku. Nic však ještě nedozrálo. O Maroku snad příští týden.[537] Psal jsi už o tom nebo mi k tomu můžeš sdělit nějaká politická fakta ad vocem Pam**, abych byl au fait***?

Zakousl jsem se teď do Ulfily[538]; musím se přece už jednou vypořádat s tou zatracenou gótštinou, kterou jsem se pořád zabýval jen tak přerývaně. K svému údivu shledávám, že znám mnohem víc, než jsem si myslel; získám-li ještě nějakou pomůcku, myslím, že bych s tím za 14 dní mohl být úplně hotov. Pak přijde na řadu praseverština a anglosaština, s nimiž jsem také pořád ještě trochu na štíru. Až doposud pracuji bez slovníku a jakékoli jiné pomůcky, mám jen gótský text a Grimma[539], ten stařík je ale opravdu úžasný.

* Další příklad.
** Palmerston.
*** informován.

Tady k tomu bych velmi potřeboval Grimmovu „Geschichte der deutschen Sprache“[183], mohl bys mi je znovu poslat?

Lupuse uvidím asi dneska večer.

Tady jsou také Schillerovy oslavy (přikládám program). Nemám s celou tou věcí přirozeně nic společného. Pan Alfred Meissner pošle prolog, Siebel dělá epilog, samozřejmě je to obyčejná deklamovánka, ale napsaná slušnou formou. Krom toho režíruje ten darmošlap „Valdštejnův tábor“*; byl jsem 2krát na zkoušce, budou-li ti chlapi mít dost drzosti, nemuselo by to být špatné. Ve výboru jsou bez výjimky samí pitomci; Borchardt si na veřejnosti hraje na opozici; právě tak se nafukuje se svým negativním postojem jako ti druzí s pozitivním; jenže jeho negace je na stejném stanovisku jako pozitivní postoj těch druhých, a on tím tedy přiznává, že vlastně patří k nim.

Salut.

Tvůj

B. E.

Nil novi ab Ephraimo** Chytrákovi?

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx“, sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* drama Friedricha Schillera.
** Nic nového o Efraimovi.

246

Marx Engelsovi

do Manchesteru[540]

Londýn 7. listopadu 1859

Milý Engelsi,

Grimma* Ti pošlu.

O Maroku,[537] ani o Kavkaze[541] *jsem ještě nic nepsal,* ani nic vojenského o Asii. O Maroku nemám žádné diplomatické podrobnosti. Je tudíž potřeba, abys zase napsal Ty. V mých poměrech mohu jen velmi málo pracovat na 2. sešitě, jemuž přisuzuji rozhodující důležitost.[513] Jde ve skutečnosti o jádro celé té měšťácké sviňárny.

Biskampův dopis[535] křičí do nebes; vzhledem k jeho situaci je to vysvětlitelné, ale ne omluvitelné. Celá vulgární demokracie se v německém tisku pokouší tu historii s Blindem ututlat a vrhá se na mne. Tak také pan Meyen, který teď rediguje „Freischütz". Odeslal jsem právě rozlícené prohlášení augsburské „Allgemeine Zeitung" a „Reform" v Hamburku[542]. Dostanu Vogta a Blinda do sebe, kdybych je měl postrkovat kanónem.

Nebožák Pulszky v „*Tribune*" odbývá můj dopis pár řádkami a tvrzením, že pochází z tábora „bláznivého" Urquharta.[543] Ti chlapi se neodvažují otevřít hubu. Nevědí totiž, jak průkazné prostředky máme k dispozici. Kossuth totiž, jak mi píše Szemere, také tajně utekl po villafrancké smlouvě a neřekl Klapkovi a ostatním důstojníkům ani slovo. Bál se totiž, že bude vydán Rakuša-

* Viz tento svazek, str. 559.

nům.[544] Odtud to veliké nepřátelství vůči němu v maďarském táboře. Umyji Pulszkému pořádně hlavu.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

247

Marx Engelsovi

do Manchesteru[545]

[Londýn] 16. listopadu 59

Milý Engelsi,

doufám, že se v pátek od Tebe objeví nějaké Maroko[537]. Nehledě na všechno ostatní je teď doba presidentských voleb, a já se beztak obávám, že nám ještě víc omezí počet článků, které mám posílat. Tahle pohroma přijde ještě rychleji, když těm chlapům při nynějším nedostatku materiálu nenapíšu na taková témata, která je zajímají.

Musíš mi také soukromě, samozřejmě ne pro „Tribune", napsat něco o schillerovské frašce v Manchesteru. Já Ti v příštím dopise napíšu o kinkelovských oslavách tady. Freiligrath teď plane hlubokou záští vůči Gottfriedovi*. Prozatím si přečti poslední čísla „Hermanna" a přesvědč se na vlastní oči, jak „okouzlující panáček" sám o sobě plká.[546]

Augsburská „Allgemeine Zeitung", jak se mi zdá, moje prohlášení[528] neotiskla proto, že jí připadalo zbytečné po prohlášení, které jí poslal Blind. Poslal jsem jí teď odpověď tomuto bá-

* Gottfriedu Kinkelovi.

denskému chytrákovi s *důrazným* požadavkem — odvolávám se přitom na dopisy, které mi poslala* — aby mou odpověď otiskla.[547]

Salut.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 549–550.

248

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 17. listopadu 1859]

Milý Engelsi,

pokud bys do zítřka neměl nic o Maroku[537] hotovo, je ještě čas do *soboty* (totiž přes Cork*). Píšu dnes (protože jsem v úterý nepsal) o suezské otázce.[548] Marocká historie tam musí přijít. Jinak budou muset kopírovat „*Times*".

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* přístav v Irsku.

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester 17. listopadu 1859

Milý Mouřeníne,

k jednomu Rusovi, kterého mám na krku, přibude dnes ještě jeden Ženevan, a Ermen na mne čím dál tím víc hází *obtížnou* část reprezentace firmy. Přesto jsem si ještě dnes ráno myslel, že si na jeden článek najdu čas, ale je to naprosto vyloučeno. Nicméně příští úterý dostaneš jeden článek o Maroku[537], *to je jisté*. Co nejdřív pošlu navíc něco o hnutí dobrovolnických střelců,[549] o pruské armádní reformě a o různých jiných záležitostech.

Historii s ublížením na těle jsem vyřídil.* Třicet liber náhrady škody a pětadvacet liber za útraty. Zaplacené to je — zčásti jsem si na to půjčil. Projednávalo se to soudně v Londýně, a bylo by to kromě zdejšího skandálu bývalo skvělé sousto pro Kinkela a spol., kdyby byli mohli tuhle historku přenést z „Times" do německých listů.

Schillerovy oslavy. Přikládám jak program, tak originální poetické výtvory, které, jak uvidíš, sestávají z

prologu od Meissnera,
katalogu od Samelsona,
epilogu od Siebela.

Prolog a epilog zachránil jen kontrast katalogu.

První část skončila náramným fiaskem. Pan dr. Marcus (zbankrotovalý obchodník s vlnou a erlangenský doktor za 66 tolarů 20 stř. grošů) přečetl plačtivým hlasem zprávu výboru, Siebel oddeklamoval prolog celkem slušně, ale nezřetelně, Theodores přednášel své květnaté nesmysly úplně nezřetelně, nebylo slyšet nic než

* Viz tento svazek, str. 532.

rrrrrrr — sbor zpíval skvěle — Morell vykládal anglické banality, ale nahlas a plynně — „Ibykovi jeřábi“* celé obecenstvo uspali. Naštěstí se ale všechno tak protáhlo, že by provedení celého programu bylo trvalo do 1 hodiny v noci. Samelsonovy stance tedy letěly do koše. „*Armadu*“ velmi dobře přednesl nějaký Link, a pak přišla ta hra**. Jeviště je velmi hezké, ale neakustické. Masové scény skvělé, v pozadí pořád plno, ba až příliš plno života. Mládenci hráli celkem dobře, bylo jim jen špatně rozumět, poněvadž si nalepili před pusu kolosální vousy a poněvadž nemluvili dost do publika. Kapucín*** byl dobrý (hrál ho starý buršák Dolch, autor „Geschichte des Deutschen Studententhums“, bláznivý pitomec). Siebelův epilog přednesl Link velmi slušně a libozvučně, udělal dojem. Zkrátka 2. část to celé spasila, v ní a ve vypuštěném kuse první části převládali mladí (nepřímo jsem na ni měl pěkný kus „skrytého vlivu“ i já, tak úvod k „Valdštejnovu táboru“ byl sestaven podle mých pokynů, a to velmi dobře), kdežto první část opanovali rozumprdi a s nimi šosáci a školometi, kteří se neustále cpou do popředí.

Teď ještě chtějí z výtěžku založit Schillerův ústav[550], ale tímto výtěžkem je deficit 150 liber!

V sobotu byla slavnostní žranice, kam jsem nešel. Spousta přípitků a čtení všech zamítnutých slavnostních proslovů.

V pátek večer ještě zpěváci a herci popíjeli až do čtyř hodin — bylo velmi veselo.

Tvůj

B. E.

Jak to bylo s rvačkou v Křišťálovém paláci?[551]

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd. sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Schillerova balada.
** „Valdštejnův tábor“.
*** Postava ze Schillerova dramatu „Valdštejnův tábor“.

250

Marx Engelsovi

do Manchesteru[552]

19. listopadu 1859
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, London

Milý Engelsi,

dnes dostáváš ode mne všemožné kuriozity: 1. dopis, který mi poslal šosák Freiligrath, 2. Orgesův (z augsburské „Allgemeine Zeitung") dopis Biskampovi; 3. jedno číslo (43) „*Gartenlaube*"[553] vycházející v Lipsku a 4. dopis, který mi poslal Imandt, a spolu s ním výstřižek z trevírského „Volksblattu".[554] Nakonec Ti radím, aby sis koupil dnešního „*Hermanna*", protože obsahuje historii zdejších Schillerových oslav z pera pana Bety, která vrhá podivné světlo na počínání našeho přítele Freiligratha.[555]

Ještě než se pustím do těchto historií, podotýkám, abych na to nezapomněl, že Maďaři v New Yorku, Chicagu, New Orleansu atd. konali mítinky, kde odhlasovali dopis Kossuthovi, v němž ho vyzývají, aby se ospravedlnil vůči tvrzení mého článku v „*New-York Tribune*"*. Ne-li, odepřou mu poslušnost. Nevím, zda jsem Ti už pověděl poslední zprávy, které mi sdělil Szemere.** Především to, že po uzavření míru ve Villafrance Kossuth utekl z Itálie, aniž řekl důstojníkům, Klapku nevyjímaje, jediné slovo. Kossuth se bál, že ho Bonaparte vydá Františku Josefovi. A s tímto poctivcem, jak teď píše Szemere, se *původně* v bonapartistické záležitosti vůbec nepočítalo. Klapka, Kiss a Teleki domluvili s Plon-Plonem

* „Kossuth a Ludvík Napoleon".
** Viz tento svazek, str. 560.

podnícení revoluce v Uhrách na vlastní pěst. Kossuth to vyčenichal a z Londýna jim *pohrozil*, že je bude *denuncovat* v anglickém tisku, jestliže ho nevezmou do spolku. Takoví jsou ti výtečníci.

Do jisté míry Ti závidím, že můžeš žít v Manchesteru tak odříznut od té žabomyší vojny. Já se musím brodit vším tím svinstvem, a to za okolností, které mi i beztak dost ubírají čas pro má teoretická studia. Na druhé straně jsem zase rád, že Ty všechno to svinstvo prodělláváš jen z druhé ruky.

Minulý čtvrtek jsem dostal od Freiligratha přiložený dopis. Abys mu porozuměl v celé jeho podlé malichernosti, napřed toto: Po celou tu dobu, kdy Blind hrál vůči nám svou perfidní roli, byl ten člověk (Blind) v nejintimnějších stycích s Freiligrathem. Dělal mu — ve velkém konfliktu Kinkel kontra Freiligrath — advokáta v přípravném výboru Schillerových oslav. Při slavnosti seděly během představení Freiligrathova a Blindova rodina hned vedle sebe. A pak příštího rána* přinesl „*Morning Advertiser*" zprávu, kde se Freiligrathova báseň hodnotila jako „lepší průměr". Týž kritický smysl (a ve skutečnosti k tomu, aby se studiosu Blindovi strhla anonymní maska, není potřeba nijak mnoho), který mi řekl, že Blind a jen Blind napsal onen odstavec proti Vogtovi do „*Free Press*"[473], říkal mi i tentokrát, že on je autorem tohoto článku. Podivoval jsem se tomu, že tento podlízavý sykofant měl odvahu mluvit o Freiligrathovi tak chladně. Poslal jsem Freiligrathovi výstřižek. Nato jsem od něho dostal přiložený dopis, v němž víceméně prosvítá podezření, že *já* jsem studiosu Blindovi propašoval do jeho slohového cvičení falešné vyhrocení proti Freiligrathovi. V sobotu jsem se sebral a šel jsem k Freiligrathovi. Nevěděl jsem ještě, že uveřejnil v augsburské „Allgemeine Zeitung" prohlášení (totiž že nikterak neobviňuje Vogta a *že nikdy nenapsal do „Volku" ani řádku*).[556] Střežil se také, aby se mi o tom třeba jen jediným slovem zmínil. Řekl jsem mu především, že vůbec nepovažuji za nějaký Blindův přečin, když mu připadá Freiligrathova báseň jako „lepší průměr". To je věc estetického posouzení. Ale připadá mi skutečně bláznivé, když si nechá od Blinda nabulíkovat, že já jsem prostřednictvím

* 11. listopadu 1859.

nějaké mysteriózní osoby opravil Blindovu školní úlohu a podsunul mu zahrocení proti němu, Freiligrathovi. Ten šosák teď ve velkých rozpacích přiznal, že *on* ukázal Blindovi *můj* dopis, a ukázal mi 2 dopisy od Blinda. V prvním popisuje studiosus Blind osobu, kterou bylo vidět na urquhartovském mítinku 9. května[452] často vedle mne a která v Křišťálovém paláci (10. listopadu) *špehovala* jeho.[551] Ve druhém dopise (Freiligrath projevil velikou laskavost a v dopise Blindovi vyjádřil své pochybnosti o tom, že bych *já* tam byl podsunul místa namířená proti němu) prohlašuje Blind, že to také nechtěl přímo říci. Řekl jsem pak tomu šosákovi, že jediní dva Němci a vůbec jediné osoby, které se u mne porůznu objevily 9. května na tribuně, byli Blind a Faucher, nikdo jiný. Blind ale Fauchera *zná*, dal se mu představit na schillerovském výboru a Freiligrathovým jménem mu poděkoval za to, že se zastal Freiligrathovy „kantáty" proti „projevu"*. Ten bádenský chytrák zase Fauchera ani nejmenoval. (Hned jsem to Faucherovi sdělil.) Faucher se totiž zná s redaktorem „Morning Advertiser" Grantem a mohl by přispět k tomu, že by Blind z tohoto listu koncesovaných výčepních[557] vyletěl, kdyby Blinda osobně vyzval, aby vysvětlil, zda on (Faucher) jej (Granta) přiměl k tomu, aby do Blindova článku dodal nějaké vsuvky; vždyť na to má studiosus Blind paměť, aby si vzpomněl, jaké rysy měl Faucher 9. května. Vzpomíná si, že tytéž rysy ho *špehovaly* 10. listopadu v Křišťálovém paláci. Ale zapomíná, že toto jemu tak přesně známé individuum je týž Faucher.

Celá ta historie je tak ubohá, zamotaná a pro copaře Freiligratha a Blinda tak charakteristická, že mi nezbylo než vyložit tu blbinu tak zeširoka. A pro copaře Freiligratha je vůbec charakteristické, že ho ani nenapadlo, že by měl *mně* složit účty ze svého veřejného vystoupení s Kinkelem a spol., za své prohlášení v augsburské „Allgemeine Zeitung", za své koketování s „Hermannem", za své styky s Blindem v době, kdy už věděl, zač stojí „čestné slovo" toho lumpa**, atd. — ale všechno se pro něj točilo kolem toho, že se někdo odvážil hodnotit jeho báseň (přikládám ji) jako „lepší průměr", místo aby ji vychválil jako pravé ztělesnění krásy a vzne-

* Viz tento svazek, str. 555.
** Viz tento svazek, str. 545.

šenosti. Řekl jsem mu, že je mně *tato* záležitost naprosto lhostejná. Naproti tomu mezi mnou a Blindem jde o mnohem důležitější věci atd.

Pokud pak jde o „intriky" Kinkela atd. proti němu, nechť za to poděkuje sám sobě. Proč se s těmi chlapy spolčuje?

Nakonec jsem si přál vědět, co obsahuje 43. číslo „Gartenlaube". Tu vyšlo najevo, že pan Freiligrath měl s panem Betou velmi těsné styky, že ho hostil ve svém domě a „strpěl", aby Beta napsal jeho pochlebovačný životopis a apoteózu jeho rodiny; zlobil se jen, když Beta na konci (přirozeně na Kinkelův popud) prohlásil, že Freiligrathova poezie i jeho charakter se pokazily — *mou vinou*. Já mohu za to, že pan Freiligrath, který v originální tvorbě nikdy nebyl příliš plodný, se už po léta zabývá bankovnictvím místo poezií. Pan Freiligrath se přede mnou ani nestyděl za to, že si zadával s lumpem Betou, bývalým pomocným redaktorem „How do you do?" Louise Druckera. Ani za neohrabané lísání toho prašivého sprosťáka. Šokovalo ho jen to, že vypadá na veřejnosti, jako by byl mnou „ovlivňován". Nebylo mu jasné, zda by o tom vlastně neměl vydat prohlášení. Zdržel ho od toho jen strach z mého protiprohlášení. Ten chlap považuje za „přirozené", že se při každém jeho prdu křičí hurá; že na jedné straně slouží mamonu a na druhé straně je „knězem múzy", že se jeho praktická bezcharakternost teoreticky vychvaluje jako „politická ctnost". Ten člověk je citlivý na sebemenší píchnutí. Své malicherné komediantské zákulisní hašteření s Gottfriedem* považuje za vážné intriky. Na druhé straně je podle něho namístě, že moje rodina má nejen rezignovat na uznání, ale dokonce i na *zmínku* o tak promyšlených pracích, jako je sešit o penězích[313]; že musí, poněvadž neberu v politice žádné ohledy, prodělávat spoustu běd a fakticky má zcela neradostnou existenci. Ten člověk si myslí, že moje žena musí ještě brát zavděk tím, když se mi před veřejností uštědřují *sprostoty*, u vědomí, že paní Freiligrathová je velebena a oslavována a že dokonce jeho malá Katy**, ta pitomá husa, která neumí ani slovo německy, se doporučuje německému šosákovi za vzor. V tom člověku také není

* Gottfriedem Kinkelem.
** Freiligrathova dcera.

ani za mák přátelské sympatie. Jinak by musel vidět, jak moje žena trpí, a nakolik k tomu on i jeho manželka ještě přispívají. Je to falešný obojetník jak ze stranického, tak i z osobního hlediska.

Přes to všechno si s tím chlapem nemohu a nesmím rozlít ocet. Obstarává mi směnky na „Tribune", a já to musím vždycky přijímat jako laskavost (přestože tím u Bischoffsheima opatřil kredit *sobě*, ne *mně*). Měl bych jinak na krku zase staré těžkosti, jak dostat peníze od „Tribune". A na druhé straně by si Kinkel a spol. — celá vulgární demokracie *(paní Freiligrathovou nevyjímaje)* — nepřáli nic víc, než aby k skandálu mezi námi došlo. Už proto se to *teď* ještě nesmí stát. Bude mi ovšem pořádně zatěžko spolykat všechny ty sprostoty bez protestu.

O tom, co se událo v Křišťálovém paláci a později v schillerovském výboru, napíšu příště.

Salut.

Tvůj

K. M.

Podívej se také v posledním všiváckém „Hermannu", jak se pan Blind sám doporučuje jakožto „prorok".[558]

„Výsledek" všech těch stieberovských odhalení z Berlína, která přinesl „Hermann", teď vypadá tak, že starý policista Duncker hledí *přijít na místo* svého nepřítele a rivala (od roku 1848) Stiebera. V předposledním čísle „Hermanna" také jeho berlínský korespondent prohlašuje restauraci policejního rady Dunckera za nejvlastnější cíl moderních světových dějin.[559]

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

251

Marx Engelsovi

do Manchesteru[560]

26. listopadu 59
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, London

Milý Engelsi,

v pondělí jsem Ti poslal obsáhlý dopis o zdejších různicích. V úterý jsem Ti poslal „*Gartenlaube*" a Betův článek.[561] Teď čekám každým dnem od Tebe dopis, protože v takových případech ještě tak *Tvoje dopisy* pomáhají mé ženě, aby neklesala na duchu. Takové špinavosti jsou prostě směšné, žije-li člověk jinak snesitelně. V mých poměrech to však na rodinu těžce doléhá.

Dnes Ti posílám:

1. *Dopis*, který mi poslal *Lassalle*.[562] „Prohlášení", které jsem poslal „*Volks-Zeitung*", je totéž, co vyšlo v čís. 325 augsburské „Allgemeine Zeitung".* (Jiné prohlášení, dlouhé na dva sloupce, o mém poměru k vulgární demokracii atd. vyšlo v čís. 139 hamburské „*Reform*".** Využil jsem příležitosti, abych Tě jmenoval jako autora „Pádu a Rýna", což právě tatáž vulgární demokracie tvrdošíjně zatajuje.) Z Lassallova dopisu vidíš, jak on, který fakticky pískal s Vogtem stejnou písničku, rozhodně nechce, aby se berlínská veřejnost dověděla, že se stavím proti Vogtovi a jeho propagandě.

Z téhož dopisu také vidíš, že se chce konečně pustit do *své*

* K. Marx, „Prohlášení redakci ‚Allgemeine Zeitung'".
** K. Marx, „Prohlášení redakcím listů ‚Reform', ‚Volks-Zeitung' a ‚Allgemeine Zeitung'".

„*Politické ekonomie*“[302], chytře ale ještě 3 měsíce vyčkává, až dostane do rukou druhý sešit[513]. Motivy, proč i tato „spřátelená“ strana dělá všechno, aby se neporušilo conspiration de silence*, jsou teď jasné.

Využil jsem příležitosti, abych Lassallovi zcela stručně sdělil svůj názor na italskou záležitost** a abych mu přitom připomněl: Chce-li někdo napříště v tak kritické chvíli vystoupit jménem strany, pak musí platit tato alternativa: Buď se předem poradí s ostatními, anebo ostatní (eufemistický výraz pro Tebe a mne) mají právo, bez ohledu na něho, uplatnit před veřejností svůj vlastní názor.

2. Liebknechtův dopis Freiligrathovi. Jistě jsi viděl v augsburské „Allgemeine Zeitung“, že Freiligrath za prvé prohlašuje, že se stal „proti své vůli a bez svého vědomí“ Vogtovým žalobcem; za druhé, že „nikdy nenapsal pro ‚Volk‘ ani řádku“ (nepíše vůbec nic). Pan Kolb, který si *nesprávně* vyložil soukromý dopis, jejž mu poslal Liebknecht, a *po* tomto Freiligrathově prohlášení dostal důtku od Cotty, dělá přirozeně z Liebknechta obětního beránka.[563] Avšak rozlícený Freiligrath, který je podřízeným Fazyho, napsal Liebknechtovi prachsprostý dopis. V příloze je Liebknechtova odpověď na to.

Ve Freiligrathově dopise Liebknechtovi byl také tento odstavec:

„Mám v rukou jen *jeden* dopis od Vogta, datovaný 1. dubna 1859. Tento dopis, jak Marx ještě minulou sobotu přede mnou *připustil*“ (podtrhuji), „neobsahuje ani jedinou slabiku, o kterou by se *dala* opřít žaloba proti Vogtovi. Jak tedy přijdu k tomu, abych mu dokazoval pokusy o podplácení.“

Ačkoli je pro mne na jedné straně Freiligrath *nepostradatelný* pro vystavování směnek do New Yorku, na druhé straně z politických důvodů nechci, aby mezi námi došlo k roztržce, a konečně ho mám při všech jeho chybách osobně rád, nemohl jsem přece jen jinak — a musil jsem mu poslat proti těmto řádkám *formální protest*. Vždyť kdo mi zaručí, že nenapíše totéž Vogtovi a ten to nedá otisknout?

Věc, kterou překrucuje, se totiž zběhla takto:

* zapřísáhlé mlčení, spiknutí mlčením.
** Viz tento svazek, str. 706—708.

Při své schůzce s ním*, kdy šlo o Blinda, ne o Vogta, jsem mu povídal (o nějaké *debatě* se nedalo mluvit; tím méně *on* ode mne žádal vysvětlení, jak by se dalo vyvodit z fráze „Marx — *připustil*“), že *on sám* považoval Blinda za autora pamfletu, poněvadž mu Blind vyprávěl totéž co mně; že jsem *před* svým setkáním s Blindem 9. května[452] neznal z Vogtovy činnosti vůbec nic než jeho dopis Freiligrathovi[564] — z něhož jsem, jak si *on* jistě vzpomene, neusuzoval na podplácení, ale mnohem spíš jsem v něm nacházel zase povrchně liberální politikářské žvásty, které mě nijak neudivují. To je ale přece něco docela jiného, než kdybych mu „*připustil*, že dopis neobsahuje ani jedinou řádku, o kterou by se *dala* opřít obžaloba“. To jsem mu vyložil a zároveň jsem vyslovil podiv nad tím, proč nežádá vysvětlení od Blinda, který o podobných dopisech včetně Freiligrathova píše ve „*Free Press*“ jako o corpora delicti?[473] Doposud mi neodpověděl, ačkoli jindy vždycky hned odpovídá. Mohlo by se stát, a to by bylo krajně nepříjemné, že použije této příležitosi, aby přerušil staré stranické styky, které se mu, jak se zdá, už dávno staly přítěží. Ale ať je tomu jakkoli, proti takovému výkladu jsem musel protestovat.

Dost těch špinavostí.

Včera mi vyprávěl jeden toryovský žurnalista, že *chce* příští týden podat v jednom toryovském týdeníku (tuším ve „Weekly Mail“) důkaz, že Garibaldi dostal od Bonaparta peníze, už když se toulal po Jižní Americe jako plavec na obchodní lodi. Uvidíme.

Pozdravuj lupuse.

Tvůj

K. M.

* Viz tento svazek, str. 568–571.

Apropos. Včera jsem ve svém článku pro „*Tribune*"* slíbil, že příště napíšu o zdejším hnutí střelců. Byl bych tedy rád, kdybys o tom napsal.[549]

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Panika z invaze v Anglii".

252

Engels Marxovi

do Londýna[565]

Manchester, 7, Southgate,
28. listopadu 1859

Milý Mouřeníne,

že jsem minulý týden nenapsal, bylo způsobeno tím, že jsem dal všechny papíry Lupusovi a dostal je zpátky až po řadě dní, poněvadž jsem mezitím Lupuse nikdy nezastihl. Lupus je stejně jako já toho názoru, že Freiligrathovo chování sotva připouští, abychom s ním ještě nadále udržovali soudružské styky, ale že máš naprosto pravdu, jestliže se z čistě stranických důvodů, nehledě ani k Tvým osobním poměrům, chceš prozatím vyhnout jakékoli roztržce s ním, je-li to nějak možné — byl by to triumf pro Kinkela a spol., a oni by ho jak náleží využili a roztroubili do světa. Ale to se tomu slabošskému oslovi nezapomene. Své prohlášení v augsburské „Allgemeine Zeitung" měl Freiligrath, pokud ho jeho poměr k Fazymu vůbec nutil, aby něco prohlašoval, rozhodně dohodnout *s Tebou*, v každém případě by z toho bylo vzešlo něco jiného než ta pitomost, kterou dal v augsburské „Allgemeine Zeitung" otisknout.[556] Zdá se, že velmi prahne po amnestii, když se tak ohrazuje proti jakékoli spoluúčasti na „Volku". Ale že se osobně spustil s panem Bettziechem, že ho přijímal ve svém domě, to mu Lupus, který šel *s Freiligrathem* tehdy v té záležitosti „How do you do" k Bettziechovi, nikdy neodpustí.[566] Je to také docela obyčejná sprostota. Jak teď situace vypadá, je ovšem otázka, zda lze nadlouho zabránit otevřené roztržce s Freiligrathem; jeho literátská samolibost stále roste, madam* si neodpustí, aby mu dnem i nocí ne-

* Ida Freiligrathová.

předhazovala, že pánové Beta, Kinkel a spol. ho aspoň chválí před veřejností, kdežto od nás se mu i soukromě dostává jen skrovného uznání a nikdy nemůže počítat s tím, že my mu pomůžeme k tomu, aby se „domohl slávy". Nicméně Freiligrath až příliš dobře ví, že i když jsou mu Kinkel a spol. užiteční v době míru, ve válečných chvílích bez nás neznamená nic a nesmí se nikdy spojit proti nám, nechce-li se vydávat všelijakému nepříjemnému riziku. Myslím, že si dá pozor, aby zašel příliš daleko, a přenechá to nakonec naší shovívavosti.

Tvoje „Prohlášení" v augsburské „Allgemeine Zeitung"* panu Blindovi pěkně zavaří. Jak se bez blamáže z toho prolhaného postavení vymotá, to tedy nevím.

Tvoje žena musí ovšem těmito lumpárnami velmi trpět. Nicméně i tohle svinstvo pomine, a já doufám, že brzo. Pana Freiligratha bude možno za pár týdnů zase nechat plavat a přenechat ho jeho vlastním klevetám. Teď ale pro dnešek adié, půjdu teď domů a pošlu Ti noční poštou článek o hnutí střelců[549]. Článků bude rozhodně víc.

Srdečné pozdravy Tvé paní a slečnám.

Tvůj

B. E.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Prohlášení redakci ‚Allgemeine Zeitung'".

253

Marx Engelsovi

do Manchesteru[567]

Londýn 10. prosince 1859

Milý Engelsi,

článek* jsem dostal. Doufám, že jsi na tom se zdravím lépe.

O historii s Freiligrathem dále v tomto dopise. Jistě jsi také viděl „*Hermanna*" z minulého týdne, kde se v „Předposledním zasedání schillerovského výboru" sama líčí ta lumpenproletářská banda holomků, která se seskupila kolem Gottfrieda Kinkela. Článek napsal důstojný Beta.[568]

Co říkáš tomu, že mi pan Lassalle z ničeho nic ohlašuje svou „Politickou ekonomii"[302]? Není teď jasné, proč to jednak s mým spisem[313] tak protahovali, jednak jej tak mizerně inzerovali? Jak mi říkal Fischel z Berlína (byl na pár dnů v Anglii; redaktor berlínského „Portfolia" (urquhartovského), čís. 1 a 2 obsahují výňatky z mých antipalmerstonovských pamfletů o Polsku a Hünkjar-Iskelesi[569]), Lassalle *bydlí u Dunckera v domě*. Zdá se, že byl (Lassalle) svou samolibostí v Berlíně už nápadný. Hůl, kterou dostal výprask**, byla *jeho vlastní* — v Paříži koupená relikvie, *Robespierrova hůl* s heslem: liberté, égalité, fraternité***!

Napsal jsem Lassallovi, zda by mi nemohl sehnat peníze (na směnku, kterou bych mu na to svým jménem vydal).† Nato mi odepsal, že sám bude žít do července na úvěr a že si přivlastnil

* B. Engels, „Průběh války s Maury".
** Viz tento svazek, str. 368 a 370.
*** svoboda, rovnost, bratrství.
† Viz tento svazek, str. 699.

Dunckerovy volné přebytky. Měl bych pak na něho (Lassalla) vystavit směnku, diskontovat ji tady a před lhůtou splatnosti mu poslat peníze. Jenže Lassallovo jméno tu přirozeně nemá cenu ani setinky haléře. Poslední dobou mě lecjaký bezvýznamný človíček, jako mlékař atd., tahá před soud hrabství a já skutečně nevidím cestu, jak vybřednout z krize, která už $^1/_2$ roku neustále roste. Taková vedlejší vydání, jako bylo asi 5 liber za mizerný proces s „Volkem" a jako mi způsobil pan Biskamp, kterého už 3 měsíce živím (a ještě jsem se ho nezbavil), tu bídu ovšem trochu zvětšila. Ale v podstatě na tom houby záleží. Veškerá smůla je v tom, že už nemám v Londýně žádného Bambergera, neboť se směnečnými operacemi by se teď dalo hodně pořídit. Kdyby byl ten tlustý filistr Freiligrath chtěl, byl by mi mohl také opatřit půjčku, a ten filistr měl přece záruku v rukou. Ale ten hoch si myslel (dokonce se tím chlubil), že udělal hodně, když mě před týdnem, ještě než jsem vystavil směnku na „*Tribune*", založil na týden 2 librami. Podnikl jsem ostatně ještě jiné pokusy, abych padl na nějakého lichváře, ale dosud bez výsledku.

Vím, že Tě Tvůj poslední proces* také přivedl do úzkých, píšu Ti o své situaci jen proto, že si o tom potřebuji s někým promluvit. Doufám, že Tě nesnáze, do nichž se má rodina dostala, neodradí, abys *sem na pár dní přijel.* Je nutně zapotřebí, aby moje děvčata zase jednou viděla v domě „člověka". Ubohé děti jsou příliš brzy pronásledovány tím měšťáckým svinstvem.

Teď k Freiligrathovi.

Ten filistr mi po týdnu čekání napsal takovýhle dopis:

„Milý Marxi,

Tvůj dopis z 23. t. m." (listopadu)** „a Liebknechtův dopis z téhož dne jsem dostal a na oba odpovídám pro jednoduchost tímto dopisem Tobě.

Pokud jde o Liebknechtův dopis, nemohl mě překvapit ani svým neomaleným a nadutým tónem, ani svým obsahem — nepodařeným pokusem obrátit ostří proti mně! Opravdu skvělé: lon-

* Viz tento svazek, str. 532, 534, 536–537, 541 a 565.
** Viz tento svazek, str. 709–711.

dýnský dopisovatel augsburské „Allgemeine Zeitung" může dávat moje jméno ad libitum, a aniž mě o tom předem uvědomil, k dispozici panu Kolbovi; zato když já proti tomuto zneužívání protestuji, mám to předem povinně ohlásit!! Liebknechtova argumentace ve prospěch této povedené doktríny je tak školácká, že není zapotřebí, abych ji nějak vážně vyvracel. K tomu prostě poznamenávám: že si za žádných okolností a ze žádných osobních nebo stranických důvodů nedám líbit svévolnosti takového druhu.

Tolik Liebknechtovi a o něm!

A teď k Tvému dopisu.

Tvůj protest proti výrazu ‚připustil', který se vyskytuje v mém dopise Liebknechtovi (z 21. listopadu), milerád přijímám. Nijak na tom výrazu netrvám. Nebyl za ním vůbec žádný skrytý úmysl a byl bych stejně dobře mohl říci ‚poznamenal' nebo ‚vyjádřil se'. Tedy to *‚připustil'* Ti bez námitky *připouštím*. Byli-li jsme oba od počátku téhož názoru, tím líp!" (Ta liška podšitá nepozoruje, že mi tím *připouští můj* názor na Vogta a Blinda.)

„Se svým prohlášením proti Betovi musíš přirozeně jednat zcela podle vlastního uvážení. Ačkoli si myslím, že Tvůj první impuls — všechno to ignorovat — byl lepší a Tebe důstojnější! Protože však oněch 2krát 24 hodin na rozmyšlenou už dávno uplynulo, jistě ses už tak či onak rozhodl. Tak či onak, mně je to úplně jedno!

Žes mě chtěl, ‚jak se sluší mezi přáteli', předem zpravit o svém prohlášení proti Betovi, za to Ti budiž vřelý dík. Ale pokud tomu rozumím, mělo být Tvoje prohlášení namířeno proti *Betovi*, ne proti *mně*, a bylo tudíž sotva zapotřebí, abys mi svůj úmysl předem oznamoval.

V každém případě Ti chci na oplátku sdělit, že patrně také uveřejním ještě jedno prohlášení, ve kterém si znovu a jednou provždy zakáži, aby bylo moje jméno zatahováno do vogtovské záležitosti.

Tvůj

F. Freiligrath"

Na tento dopis, vyzdobený tolika „!!“ a tvářící se tak „zle“, jsem samozřejmě mohl za daných okolností odpovědět jen velmi mírným tónem. Napsal jsem mu tedy obratem:

„Milý Freiligrathe,

nedělám Liebknechtovi ani sekretáře, ani advokáta. Přesto mu dám opis té části Tvého dopisu, která se ho týká.

Prohlášení, na které jsem jednu chvíli pomýšlel, jsem nechal být, neboť ‚Odi profanum vulgus et arceo‘*.

Prohlášení bylo ovšem *proti* Betovi, ale právě proto také, jak jsi viděl z nástinu, nevyhnutelně také *o* Tobě. Už proto jsem Ti to dával vědět, nehledě na intimnost, s jakou se o Tvé a Betově rodině mluví v jeho výtvoru.

Je Ti nepříjemné, že Tvoje jméno bylo zapleteno do vogtovské záležitosti. Já se čerta zajímám o Vogta a jeho hnusné lži v bielském ‚Handels-Courier‘[477], ale nechci, aby mé jméno sloužilo jako maska pro demokratické chytráky. Je-li někdo donucen povolávat svědky, pak víš, že si nikdo druhý nemůže ‚zakázat‘, aby byl jako svědek předvolán. Podle staršího anglického právního obyčeje mohli svědci odepření výpovědi dokonce — horribile dictu** — zaplatit životem.

A konečně pokud jde o stranické ohledy, jsem zvyklý, že se na mne v tisku hází bláto za celou stranu a že moje osobní zájmy jsou neustále stranickými ohledy poškozovány, a na druhé straně jsem právě tak zvyklý nepočítat s tím, že by na mne někdo bral osobní ohledy.

Salut.

Tvůj

K. M.“***

* „Nenávidím obyčejnou sprostotu a straním se jí“ (Horác, „Ódy“, kniha třetí, óda I.).

** hrůza to vyslovit.

*** Viz tento svazek, str. 712—713.

Na to Freiligrath neodpověděl, a já pořádně nevím, jak to teď mezi námi vypadá.

Pozdravuj lupuse.

Tvůj

K. M.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

254

Engels Marxovi

do Londýna

[Manchester 11. nebo 12. prosince 1859]

Milý Mouřeníne,

přikládám poštovní poukázku na 5 liber k výplatě v Camden Town. Beta je největší bídák, s jakým jsem se kdy setkal. Ten jeho mizerný článek[553] mě skutečně rozzuřil. Bohužel je ten chlap už takový mrzák, že ho nelze víc zmrzačit; přesto se ale tomu psovi musíme ještě jednou osobně pomstít. Avšak ke spokojenosti postačí vždy pomyšlení, že krasoduch Kinkel nemůže jinak než si najít doplněk v takové svini. K tomu, aby se mohl zplodit jeden jediný Bettziech, bylo určitě zapotřebí dlouhé řady hovnivárů, kteří na základě darwinovského přirozeného výběru dosáhli nejvyššího stupně schopnosti existovat na hnoji a určili si hovno za svůj životní element. Nestydaté špinavé lži a impotentní zloba — takovými prostředky se snaží špatné svědomí prolhaného pátera Kinkela udržet na nohou. Jen ať nám ti hoši přijdou zase jednou na oči, a uvidíš, kde bude té holoty konec.

Darwin, kterého teď právě čtu, je ostatně výborný.[570] Teleologie nebyla dosud v jednom směru vyřízena, ale teď se to stalo. K tomu ještě nikdy nikdo nepodnikl tak velkolepý pokus dokázat historický vývoj v přírodě, a přitom s takovým úspěchem. S těžkopádnou anglickou metodou se musí člověk samozřejmě smířit.

Srdečný pozdrav ženě a dětem.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. I, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

255

Marx Engelsovi

do Manchesteru[571]

[Londýn] 13. prosince 1859
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Engelsi,

vřelé díky za těch 5 liber. Dovedeš si představit, jak přišly vhod, protože moje žena musí za pár dní složit u soudu hrabství splátku pro jednoho chlapa. Včera jsem zkusil naposled podniknout atak na příbuzenstvo, který snad skončí zdarem. Pak bychom si možná zase oddechli.

V Rusku se hnutí rozvíjí rychleji než v celé ostatní Evropě. Jednak konstituční hnutí šlechty proti carovi a hnutí rolníků proti šlechtě. Konečně Alexandr také objevil, že Poláci nechtějí ani slyšet o splynutí se slovansko-ruskou národností, a udělal pořádný rámus. Mimořádné úspěchy ruské diplomacie za posledních 15 let a zejména po roce 1849 se tak víc než vyrovnaly.[572] Příští revoluce se ráčí Rusko také zúčastnit.

Četl jsi jistě Bonapartův ustrašený list prefektům, v němž požaduje, aby byly pro něho mj. sestaveny jmenovité podrobné seznamy všech vážených orleanistů, legitimistů, republikánů a socialistů, ale zejména „spolehlivých" bonapartistů?

Z přiloženého lístku vidíš, že všivák Juch, majitel „*Hermanna*" — se teď na mne najednou umí obrátit ve Stieberově aféře.[573] Ti všiváci vyškrtli Eichhoffovi z jeho denunciací na Stiebera v „*Hermannu*" všechno, co se týká našeho procesu, a jen *mimochodem* se zmínili o „malé bezvýznamné straně". Já mu dám, tomu všivákovi

prašivému, pořádně co proto, ale samozřejmě udělám všechno, co je v mých silách, abych tomu psovi Stieberovi uškodil. Eichhoff byl ostatně v celých těchto stieberovských odhaleních pouhým nástrojem. Začalo to u bývalého berlínského policisty Dunckera, jehož odstavení roku 1848 způsobil hlavně Stieber svým štěkotem z demokratického vojenského tábora. Od té doby hlídal Duncker Stiebera svou soukromou policií na každém kroku, až se mu konečně zdálo, že nadešla vhodná chvíle, aby mu uštědřil kopanec. Eichhoff, ten osel, byl také natolik hloupý, že ve svém posledním berlínském příspěvku v „Hermannu" nechal čouhat své oslí uši a uzavřel své denunciace na Stiebera — čím? Požadavkem *restitutio in integrum* ctěného policejního rady Dunckera.

Všichni tihle chlapi jsou prostě holomci a oslové, jimž Freiligrath *nemá* za zlé, když si „dovolují svévolné nakládání s jeho jménem"*.

Doufám, že za všech okolností Tě tu na pár dní uvidím.

Pozdravuj lupuse.

Salut.

Tvůj

K. M.

Jenička pro Tebe připravila Raffaelovu Madonu, kterou obkreslila, a pro lupusáčka 2 raněné francouzské vojáky.

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinënija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 579–580.

256

Engels Marxovi

do Londýna

Manchester, 7, Southgate [19. prosince 1859]

Milý Mouřeníne,

celý den jsem se pachtil, abych měl odpoledne volno pro článek, ale jak u sebe zapálím plyn, hoří tak mdle, že celá kancelář musí nechat práce. U mne v bytě je to už asi týden ještě horší, dlouhé mrazy s mlhou znamenají přes den takovou spotřebu plynu, že večer už nemá vůbec žádný tlak a nedává tedy ani světlo. Kvůli tomu nemohu dnes napsat článek, který ostatně, počkám-li do pozítří nebo do čtvrtka, možná ještě získá, protože každým dnem má začít postup z Ceuty na Tetuán[574]. Pro Tebe to ovšem bude krajně nepříjemné, protože pak budeš muset zítra dělat jako šroub a počítal jsi se mnou.

Siebel byl v Hamburku a dověděl se od tamějších literárních flákačů, že „Freiligrath se rozkmotřil s Marxem". Vidíš, jak pan Kinkel i po smrti Mockelky* dál pokračuje ve svém korespondenčním, reklamním a klepařském podnikání. Pan Strodtmann, který je u hamburského „Freischütze", se zřejmě také znovu stal věrným apoštolem Johanna Gottfrieda**.

Bolí mě oči, musím přestat psát. Srdečné pozdravy Tvé ženě a dětem. O vánocích nemohu přijet, G. Ermen zavedl zase v kan-

* Johanny Kinkelové.
** Gottfrieda Kinkela.

celáři změny, kvůli kterým se nemohu právě na konci roku utrhnout, nechci-li vypadat příliš nezodpovědně. O velikonocích nebo o letnicích přijedu určitě.

Tvůj

B. E.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. I, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

257

Marx Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn] 20. prosince 1859

Milý Engelsi,

zřejmě jsi nečetl Freiligrathovo *a* Blindovo prohlášení v augsburské „Allgemeine Zeitung" (příloha, musí to být z 8., 9., 10. nebo 11. prosince).[575] Podle nich se pověst, že „Freiligrath se rozkmotřil s Marxem", mohla rozšířit i bez Kinkelova přičinění.

Juch, s nímž jsem se sešel kvůli Stieberově procesu[573] v Berlíně (obžaloba proti Eichhoffovi spočívá pouze na jeho výrocích o procesu proti komunistům, takže (koná se to 22. prosince) se celý ten proces dostane v Berlíně před veřejnost ve 2. vydání. Poslal jsem Eichhoffovi svou brožuru*. Kdyby Schneider, Bürgers atd. nebyli bačkory, mohli by se teď krásně revanšovat), se mně také ptal na tu alianci Blind-Freiligrath, o níž jsem tehdy ještě nic nevěděl. Bohužel jsem zatím přinucen (materiálně a „možná" i politicky) mít k tomu chlapovi ještě ohledy. Studiosus Blind prohlásil v posledním čísle „Hermanna" prostřednictvím „Borkheimovým", že on (Blind) je jihoněmecký Kinkel.[576]

Musím teď napsat článek. Ještě nevím o čem.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům".

DRUHÁ ČÁST

MARXOVY A ENGELSOVY DOPISY JINÝM OSOBÁM

DUBEN 1856 — PROSINEC 1859

1

Engels Wilhelmu Steffenovi

do Brightonu

Manchester 15. dubna 1856

Milý Steffene

můžeš mi poradit nějakou dobrou, vojensky použitelnou a nepříliš drahou mapu Německa — třeba v měřítku 1 : 100 000 nebo ještě lépe 1 : 80 000, 1 : 60 000 apod.? Dále nějakou ještě speciálnější mapu (1 : 60 000 až 1 : 40 000 by ovšem stačilo) Porýnské provincie a Vestfálska, ale dobrou a ne moc drahou, pruské mapy generálního štábu jsou myslím hrozně drahé a nadto neúplné. Pokud jde o mapu Německa, stačilo by možná také 1 : 150—200 000, ale na tom mi tak nezáleží jako na tom, aby to byla mapa dobrá a skutečně použitelná. Postačí-li k tomu, aby se na ní daly rozeznat *celkové charakteristické rysy* toho či onoho bojiště, např. u Jeny nebo Slavkova, i bez zvláštního vedlejšího plánku, budu spokojen; mapa Porýnské provincie a Vestfálska by ovšem měla obsahovat asi totéž co anglická mapa generálního štábu v měřítku 1 palec ku 1 míli (asi 1 : 60 000).

Tady není celkem nic nového. Lupus má teď moc práce, ale brzy mu nastanou špatné časy — prázdniny. Nepřijedeš v létě zas jednou do našich končin?

Tvůj

B. Engels

Adresa jako dříve:
U firmy Ermen & Engels

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

2

Marx Jenny Marxové

do Trevíru[577]

21. června 1856
34, Butler Street, Greenheys
Manchester

Má milovaná.

Zas už Ti píšu, protože jsem sám a protože je mi zatěžko stále s Tebou rozmlouvat jen v duchu, když o tom nevíš, ani to neslyšíš a nemůžeš mi odpovídat. Tvá podobizna, ačkoli je špatná, mi prokazuje velmi dobré služby, chápu teď, jak mohly i „černé Madony", ty nejzprofanovanější obrázky Matky Boží, mít své vytrvalé ctitele, a dokonce víc ctitelů než dobré obrazy. Ať tak či onak, žádný z těch černých obrázků nedostal nikdy tolik polibků a nebyl tak obdivován a zbožňován jako Tvá fotografie, která sice není černá, ale zato nepovedená, a vůbec neobráží Tvou milou, sladkou, k zulíbání, „dolce" tvář. Ale já koriguju špatnou malbu slunečních paprsků a vidím, že mé oči, třebaže pokažené umělým světlem a tabákem, dovedou malovat nejen, když sním, ale i když bdím. Vidím Tě před sebou jako živou, nosím Tě na rukou, líbám Tě celičkou od hlavy až k patě, padám před Tebou na kolena a vzdychám: „Paní má, miluji Vás." A opravdu Vás miluji, víc než kdy miloval benátský mouřenín. Falešně a špatně chápe falešný a špatný svět všechny charaktery. Kdo z té spousty lidí, kteří mě pomlouvali, a z mých nepřátel s jedovatým jazykem, kdo z nich mi kdy vyčetl, že mým posláním je hrát roli prvního milovníka na druhořadé scéně? A přece je to pravda. Kdyby ti mizerové měli trochu vtipu, byli by na jednu stranu nakreslili „výrobní a směnné vztahy" a na druhou mne u Tvých nohou. Mohli by pod to napsat: Podívejte se

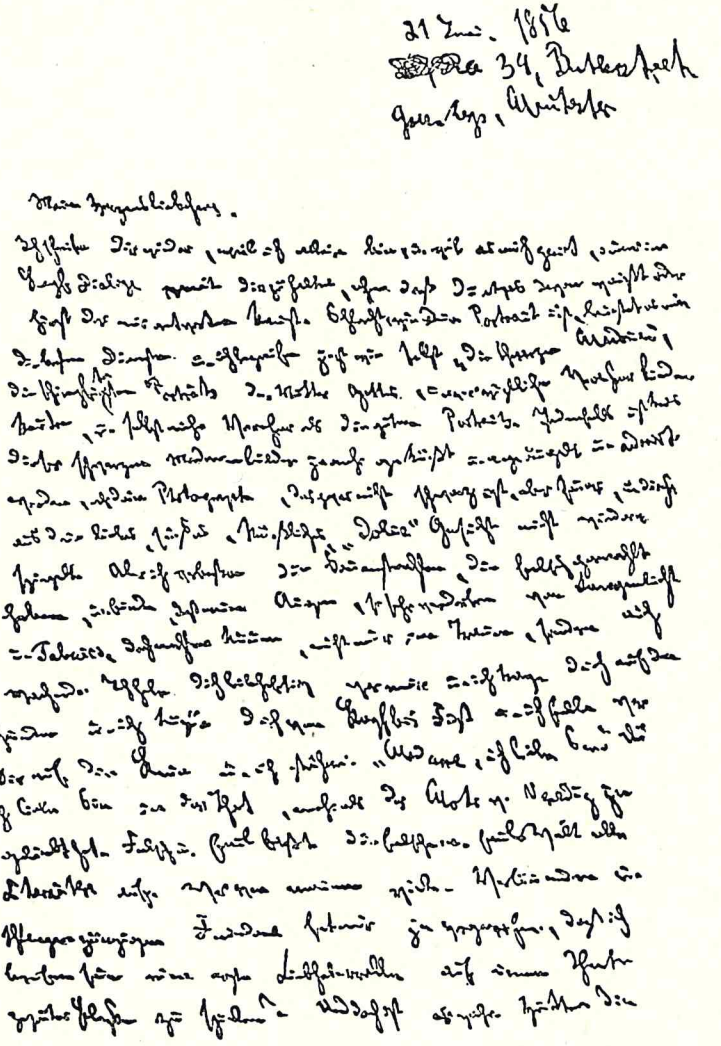

První strana Marxova dopisu ženě Jenny z 21. června 1856

na tenhle obrázek a na tenhle. Ale jsou to hloupí mizerové a hloupí zůstanou až na věky věkův.

Dočasné odloučení je dobrá věc, protože při stálém styku se věci sobě příliš podobají, než aby se daly rozlišovat. I věže vypadají zblízka jako trpaslíci, zatímco to, co je malé a všední, nabývá zblízka na velikosti. A tak je to i s vášněmi. Drobné zvyky, které si nás svou každodenností podmaňují a mění se ve vášeň, mizejí, jakmile jejich bezprostřední objekt sejde z očí. Velké vášně, jejichž objekt máme ustavičně na očích, se mění v drobné zvyky, které zas pod kouzelným účinkem dálky vzrůstají a nabývají své přirozené míry. A tak je tomu s mou láskou. Stačí, aby ses mi vzdálila jen ve snu, a hned vím, že čas mé lásce prospěl, tak jako slunce a déšť prospívají rostlinám — že stále roste. Moje láska k Tobě, když jsi daleko, se jeví taková, jaká je, jako obr; soustřeďuje se v ní všechna energie mého ducha a celý charakter mého srdce. Cítím zas, že jsem muž, protože jsem schopen velké vášně, a všechna ta rozmanitost, k níž dospíváme díky studiu a modernímu vzdělání, a skepticismus, s nímž nezbytně kriticky posuzujeme všechny subjektivní i objektivní dojmy, slouží jen a jen k tomu, aby z nás všech udělaly lidi malé a slabé a ufňukané a nerozhodné. Ale láska, ne k feuerbachovskému člověku, ne k moleschottovské výměně látek, ne k proletariátu, ale láska k milované bytosti a zejména k Tobě dělá zas muže mužem.

Usmíváš se asi, drahoušku můj, a říkáš si, proč jsem se najednou pustil do takového řečnění. Kdybych ale mohl Tvé sladké čisté srdce přitisknout na své, mlčel bych a neřekl bych ani slovo. Ale protože nemohu políbit rty, musím Tě líbat jazykem a tvořit slova. Dokázal bych snad dokonce veršovat a přebásnit Ovidiovy „Libri Tristium", poněmecku knihy žalozpěvů. Ten byl vyhnán jen od císaře Augusta. Ale já jsem vyhnán od Tebe, a to Ovidius nepochopil.

Je opravdu mnoho žen na světě, a některé z nich jsou krásné. Ale kde najdu tvář, v níž každý rys, dokonce každá vráska vzbuzuje ty největší a nejkrásnější vzpomínky z mého života? I své nekonečné bolesti, své nenahraditelné ztráty* čtu v Tvé líbezné tváři, a ta

* Smrt dětí Guida, Franzisky a Edgara.

bolest se mírní, když líbám Tvou drahou líc. „Pohřben v jejím obětí, probuzen jejími polibky" — totiž v Tvém objetí a Tvými polibky, milerád přenechám bráhmanům a Pythagorovi jejich učení o převtělování a křesťanství jeho učení o vzkříšení.

Nakonec několik faktů. Dnes jsem poslal Isaaku Ironsidovi první rukopis z té série[578] a k tomu (tj. k textu depeší) poznámky psané vlastní rukou a vlastní angličtinou.* Nebylo mi samozřejmě po chuti, když Frederik tu věc před odesláním pročítal, a kriticky se přitom tvářil a mračil. Ale především žasl a prohlásil, že se tahle důležitá práce musí uveřejnit jinak a hlavně že musí vyjít německy. Pošlu Ti první číslo a pošlu je také starému historiku Schlosserovi do Německa.

Apropos. Z „Augsburger"**, která se přímo odvolává na naše oběžníky***, připomínané v kolínském procesu proti komunistům[103], se dovídám, že vyšel nový oběžník[579] „údajně" z téhož lodýnského pramene. Je to padělek, ubohá kompilace z našich věcí a sesmolil jej pan Stieber, kterého si v poslední době v Prusku dostatečně neváží, a tak se teď chce roztahovat v Hannoveru jako význačný Hannoveřan. Engels a já dáme do augsburské „Allgemeine Zeitung" protiprohlášení.[580]

Ade drahoušku. Líbám Tě tisíckrát a děti také.

Tvůj

Karel

Poprvé otištěno ve sborníku „Annali", sv. I., Milán 1958

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 597—598.

** „Allgemeine Zeitung".

*** K. Marx a B. Engels, „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů. Březen 1850" a „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů. Červen 1850".

3

Marx Isaacu Ironsidovi

do Sheffieldu

(Koncept)

21. června 1856
34, Butler St., Greenheys, Manchester

Vážený pane,

Váš dopis ze 14. června jsem dostal teprve dnes dopoledne, protože musel za mnou jít sem do Manchesteru, kde se zdržím několik týdnů.

Váš návrh jsem náležitě zvážil a celkem ho přijímám.[581] Při takové záležitosti není možné pamatovat výslovně na každou maličkost, dohodnout se o velikosti písma apod., ani nemohu předvídat, zda z toho nevzniknou nějaké potíže nebo zda je nezpůsobí výhrada o „použité předloze". Proto Vám včas dodám do čísla, které vyjde přespříští sobotu, materiál pro plné dva sloupce a v tomto rozsahu Vás budu každý týden plně zásobovat.

Nejlépe by mi vyhovovalo (jestliže to připouštějí Vaše zvyklosti), kdybyste mi mohl honorář poukazovat dejme tomu týdně po vyjití každého čísla.

Pokud se týče přetištění článků ve Vašich seriálech[582], nemám námitek; vyhrazuji si ovšem právo použít těchto materiálů později jakýmkoli způsobem, který budu považovat za vhodný.*

Protože jsem přesvědčen, že nebudete z předsudků nebo ze stranické zaujatosti potlačovat historickou pravdu...**

* Celá tato část konceptu je napsána Engelsovou rukou, změny jsou provedeny Marxovou rukou. Další část napsal Marx.

** Věta není dokončena.

Co se týče tohoto bodu, uznáte jistě za naprosto správné, že kdyby byly vynechány věci, o jejichž rozhodující historické závažnosti jsem přesvědčen, budu nucen uveřejňování zastavit.

Děkuji Vám za seriály, které jste mi laskavě poslal, ale zároveň musím vyslovit své politování nad tím, že jste neuznal za vhodné poslat mi korektury brožury „Story of the Life of Lord Palmerston"[79]. Věty, historická data, citáty z Palmerstonových řečí — všechno je *tiskovými chybami* tak zkomoleno, že podle mého názoru je brožura v této podobě nejen k ničemu, ale vysloveně škodlivá.

Co se týče plánu celé publikace, postačí pár slov. Nepočínám si obvyklým způsobem a nezačínám celé pojednání všeobecnými úvahami, naopak, začínám fakty.

V protikladu k obvyklému způsobu historických spisovatelů nezahájím tuto publikaci všeobecnými úvahami, nýbrž fakty. První kapitola se bude skládat z depeší pocházejících z různých období onoho století, aby byl veřejně odhalen ruský duch anglické diplomacie v 18. století.*

Doufám, že Vám nemusím zdůrazňovat, že nejsem „komerční" spisovatel a že je...**

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* V rukopise je dále škrtnuto: Dále bude následovat několik anglických pamfletů z doby Petra I.; ...když bude čtenář takto obeznámen 1. s hanebnostmi anglické diplomacie, 2. s protestem... Z jedné z těchto depeší uvidíte, jak Anglie konspirovala s Ruskem, aby rozdrtila... Tyto depeše budou tvořit výmluvnější úvod...

** Věta není dokončena.

4

Marx Williamu Cyplesovi

do Sheffieldu*

[Londýn] 22. července 1856

Vážený pane,

píši Vám znovu sám, abyste viděl, že Vám naprosto nic nezazlívám, neboť k tomu opravdu nemám důvod. Ve svém dopise z 19. července píšete: „Nemohlo by uspokojit atd." Tedy, pokud jde o mé uspokojení, to ponechte prosím úplně stranou. Pokud jde o „uspokojení" pana Ironsida, ocituji Vám přesně slova z jeho „sdělení". Když Vám napsal, že už první článek[581] byl pro něho „*příliš silnou dávkou*", pokračuje:

„Vždyť (články dr. Marxe) list** pohřbí. To se nesmí stát. *Musí se s nimi okamžitě skoncovat.* Nesmíte přijmout už víc než dvě dávky — pro tento týden a pro příští. Raději mu hned *v tomto smyslu* napište."[92] *Rozhodně* se nechci dopustit zabití, tím že bych panu Isaaku Ironsidovi podal další „dávku" a tak ho „pohřbil" mezi listy jeho vlastních novin.

Váš atd.

Dr. K. M.

Poprvé otištěno v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. I, Stuttgart 1913

Podle rukopisu Marxova dopisu Engelsovi z 28. července 1856 Přeloženo z angličtiny

* Viz tento svazek, str. 75.
** „The Sheffield Free Press".

5

Marx Jenny Marxové

do Trevíru

[Londýn] 8. srpna 1856
28, Dean St., Soho

Sladká, drahá, jediná má lásko,

dnes ráno jsem zároveň s Tvým dopisem dostal lístek od Frederika s 15 tolary pro Lenku. *Potvrď mu příjem*, protože on je v takových věcech *velký puntičkář*. Zítra napíšu víc, dnes sedí v mém pokoji „nesmrtelný Collet", kterého držím v šachu tím, že „musím napsat pár řádek paní Marxové".

Sandy, bílý jako lilie, je vyřízen *ve skutečnosti*, ne *ve fantazii*.

Ačkoli se mi po Tobě a po dětech hrozně stýská — ani se to *nedá slovy vyjádřit* — byl bych rád, kdybyste zůstaly *v Trevíru o týden déle*. Tobě i dětem to nesmírně prospěje. Ostatní zítra.

Tvůj

K. M.

P. S. Urquhartovci na mne strašně dorážejí. Finančně je to dobré. Ale *politicky* — nevím, jestli se mohu s těmi lidmi tak dalece sblížit. Líbám Tě tisíckrát, moje milovaná.

P. S. II. Lina* dostala to báječné místo. *Nastoupí teprve* za několik týdnů.

Je mi protivné, že si teď musím u Liebknechtů hrát na elegána. K ďasu! Přitom se mnou spí místo Tebe Pieper. Hrůza! Alespoň v téže místnosti. *Engels přijede příští týden.*[583] To bude vysvobození. Už 3 týdny je ze mne nesnesitelný hypochondr.

Poprvé otištěno ve sborníku „Annali", roč. 1, Milán 1958

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Lina Schölerová.

6

Marx Charlesi Dobsonu Colletovi

do Londýna

(Koncept)

11. srpna 1856
28, Dean St., Soho, Londýn

Vážený pane,

souhlasím samozřejmě s návrhy obsaženými ve Vašem dopise z 8. t. m., které se týkají nadpisů „kapitol" a číslování poznámek pod čarou.[82] Co se týče rozdělení kapitol na části, musíte samozřejmě postupovat podle vlastní úvahy v souladu s potřebou místa atd. Změny v druhé kapitole, které byly shledány nutnými, budou dodány do týdne.

Váš oddaný

K. M.

C. D. Collet, Esq.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

7

Marx Charlesi Dobsonu Colletovi

do Londýna[584]

(Koncept)

[Londýn] 23. října 56

Vážený pane,

protože jsem minulý měsíc nebyl v Londýně a dočetl jsem se, že Vaše noviny mají nedostatek místa, přerušil jsem až do dnešního dne pokračování svých článků[82]. Posílám Vám přiložený nový rukopis; při této příležitosti mě napadá, že vzhledem k odlišnému formátu starého a nového „Free Press“[175] by bylo záhodno uzavřít novou dohodu o podmínkách, za nichž se bude uskutečňovat moje spolupráce s Vaším listem.

K Vašemu poslednímu dopisu uvádím, že je mi jedno, zda budou staré *pamflety* vytištěny velkým či malým písmem, pokud však jde o dosud neuveřejněné dokumenty, domnívám se, že by bylo na škodu věci, kdyby byly vytištěny malým písmem. Pokud se týče Vašeho přání, že by moje komentáře neměly mít formu poznámek, uvidíte, že je tomu tak jen tam, kde je to skutečně namístě, a že jsou už pojaty do textu ve formě úvodu k jednotlivým kapitolám. Konečně Váš návrh, abych prováděl paralely mezi obdobím, o němž pojednávám, a přítomnou dobou, byl už do jisté míry anticipován v kapitolách, které jste uveřejnil. Provádět paralely častěji a soustavně by znamenalo změnu mého záměru, kterým bylo spíše poskytnout nový materiál k novým dějinám než nové úvahy o známém materiálu. Vyhovět přání svých čtenářů po této stránce považuji spíš za povinnost vydavatelovu.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinénija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

8

Marx Charlesi Dobsonu Colletovi

do Londýna

(Koncept)

[Londýn] 25. března 1857

Vážený pane,

v příloze posílám pátou kapitolu diplomatických styků.[82] Byl bych Vám zavázán, kdybyste mi poslal honorář za vyžádané příspěvky. Budete-li mít čas, velmi bych uvítal, kdybyste mě mohl navštívit některý den vyjma pátek. Mám pro Vás velmi důležité zprávy*.[585]

Nemoc paní Marxové mi nedovoluje, abych Vás navštívil na Ampton Place.

Váš oddaný atd.

Mr. D. Collet

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* V rukopisu dále škrtnuto: týkající se Čerkeska.

9

Engels Jenny Marxové

do Londýna[586]

[Manchester kolem 16. dubna 1857]

Milá paní Marxová,

v příloze posílám článek* a zároveň 4 „Guardiany". Teď se mi konečně také podařilo najít na novém plánu Londýna vaši Grafton Terrace. Vždyť jste úplně na venkově a na úpatí Hampstead Hills, a je-li šrafování na mapě správné, ve velice romantické krajině. Nevede-li to k ničemu jinému než k nevolnosti, bolení zubů, opuchlé tváři a poruchám zažívání, pak je to s venkovským vzduchem a s romantikou špatné. Ať tak či onak, doufám, že jak Vy, tak Mouřenín jste se už značně pozdravili.

Lupus se domnívá, že Mouřenín nemá se svou etymologií Fariny vůbec pravdu, že sanskrtské vârinas je spíš kořen výrazu varinský knastr.** Na tuto odpověď Mouřenín jistě čekal, a tak mu nebudiž utajena. Stařík*** má před sebou zas jednu životní etapu. Nelekejte se — nejde o sňatek. Naopak, o rozvod, stěhuje se totiž od své bytné, u níž bydlel tři roky, blíž ke mně. Starý pán je teď velmi oblíben u skupiny německých obchodních příručích, kteří se občas scházejí v Chatsworthu a jimž každou neděli večer velice důstojně předsedá. Už se bez Lupuse vůbec nedovedou obejít, a angličtí filistři v téže hospodě také ne.

Oči všech tady jsou upřeny na tlusťocha Pottera, jak bude v parlamentu sekundovat adrese; to bude něco.

* „Reorganizace ruské armády".
** Viz tento svazek, str. 139.
*** Wilhelm Wolff.

Ještě jednou přeji uzdravení. Pozdravujte ode mne srdečně děvčata — těm jde venkovský vzduch určitě k duhu. Ta asi zas vyrostla!

Srdečné pozdravy.

Váš

B. Engels

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

10

Marx Conradu Schrammovi

do St. Helieru na Jersey[587]

Londýn 8. prosince [1857]
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Hampstead

Milý Schramme!

Dej nám brzy vědět, jak se Ti daří na Jersey. Engelse jsem, když jsem se vracel přes Londýn domů, neviděl, protože mi špatně určil hodinu schůzky na nádraží.* Odpověděl Ti ten pitomec Reventlow? Neptám se na to proto, že by na celé té věci snad nějak záleželo, protože tihle Američané jsou teď stejně insolventní; jen kvůli chování tohoto rekovného obra. A pan Faucher přece jen zaplatil? Tenhle bláznivý Berlíňan je den ze dne hloupější. Viz zahraniční zprávy v „Morning Star", která také svůj název odvozuje analogicky podle lucus a non lucendo[588]. Všechen anglický tisk je fakticky den ode dne horší, i bez německého přispění. I když vůbec nepřihlížíme k ničivým účinkům všeobecné krize, z nichž musí mít každý znalec opravdu radost, je tady přímo vysvobozením, že už člověk nemusí denně poslouchat, jak se Angličané vychloubají „statečností" „Britů v Indii". Stejně už člověku šlo na nervy, jak angličtí fotři a škrabálkové, kteří si sedí hezky doma a mají hrozný odpor ke všemu, co by je mohlo ohrozit sebemenší vyhlídkou na získání válečné slávy, kšeftaří s odvahou jiných lidí.

Nepočítám-li rodinný kruh, jsem tu teď skoro úplně izolován. Těch pár známých vidí člověk zřídkakdy, ale celkem vzato se tím

* Viz tento svazek, str. 232 a 234.

11

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Düsseldorfu

21. prosince 1857
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

z těch několika dopisů, o nichž se zmiňuješ, jsem dostal jen jeden, poslaný přes Freiligratha. Neodpověděl jsem či spíš jsem čekal, až se naskytne příležitost poslat odpověď soukromě, a ta se nenaskýtala — z důvodů, o kterých se dost dobře nedá psát. Jen tak mimochodem poznamenávám, že korespondenci jsi *nejprve* přerušil Ty, když jsi bůhvíjak dlouho neodpovídal na můj dopis z Manchesteru[589].

Díky za „Herakleita“[190]. Měl jsem vždycky velkou slabost pro tohoto filosofa, před nímž dávám ze starověkých myslitelů přednost jen Aristotelovi. Pozdější* filosofii — Epikura (zejména toho), stoiky a skeptiky jsem* *odborně* prostudoval[590], ale spíš z politického* než filosofického zájmu. Zároveň s tímto poděkováním Ti však oznamuji*, že spis sám jsem ještě *nedostal.* Nutt* jej jistě pošle, jakmile jej ...*

... o ministerstvu* napsat. Znáš mé názory na Palmerstona, které se nijak nezměnily. Mimoto ten list[274] vůbec neznám, protože tu není vůbec k dostání žádný rakouský časopis, a nevím tedy nic o jeho celkovém zaměření. Rozhodně by mě však zajímalo vidět pár čísel.

* Na těchto místech rukopis poškozen.

Žiji tu velmi izolovaně, protože kromě Freiligratha všichni moji přátelé opustili Londýn. Ostatně ani po žádné společnosti netoužím. Freiligrathovi se vede poměrně snesitelně, je ředitelem Švýcarské banky; nijak se nezměnil, je to stále stejně milý, hodný člověk. Lupus a Engels jsou i nadále v Manchesteru. Se ztrátou Weertha se stále nemůžeme smířit.

Současná obchodní krize mě pobídla k tomu, abych se teď vážně pustil do vypracovávání svých základů „Ekonomie“[270] a abych také připravil něco o současné krizi. Jsem nucen ubíjet den ...* prací na výdělek. Ke *skutečné* práci mi zbývá jen* noc a tu mi často churavost nedovoluje pracovat. Po nakladateli ...* ještě nepodíval, protože ze zkušenosti ...* z toho plynou ...* kde já ...* Novinky Ti žádné napsat nemohu, protože žiji jako poustevník. Moje žena byla minulou zimu a léto vážně nemocná, teď se však poněkud zotavila.

Znáš-li adresu dr. Elsnera, vyřiď mu ode mne pozdrav.

Slyšel jsem, že se ten starý osel Ruge pokusil znovu oživit své „Deutsche Jahrbücher“. Natolik, aby mohly zase vycházet, se dějiny zpátky nevrátí.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften“, sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Na těchto místech rukopis poškozen.

1858

12

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Düsseldorfu

22. února 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

Nutt mi teď poslal „Herakleita“[190]. Jakmile ho přečtu, napíši Ti o něm své mínění. Ale musíš mít nějaký čas strpení, protože právě teď mám nesmírně málo volného času. Sám jsem u stoiků jejich vztah k Herakleitovi z hlediska přírodní filosofie nezkoumal, neboť se mi zdálo, že si v této disciplíně počínají úplně školácky. U Epikura lze naopak podrobně ukázat, že i když vychází z Demokritovy přírodní filosofie, vždycky zaměří ostří myšlenky na opačnou stranu. Sotva lze zazlívat Ciceronovi a Plutarchovi, že to nepochopili, vždyť na to nepřišli ani tak duchaplní lidé jako Bayle a dokonce ipsissimus* Hegel. Ostatně od Hegela, který první obsáhl celé dějiny filosofie, nelze ani žádat, aby se nedopouštěl v jednotlivostech chyb.

Z novin už asi víš, že Palmerston byl svržen. Ti, kdo toho starého lotra znají nejlépe, se většinou kloní k mínění, že poslední chyby, jichž se dopustil, udělal *úmyslně*, aby pro tempore odešel ze scény. Říkají, že konečným cílem celého jeho života bylo vyvolat válku mezi Anglií a Francií, že toho teď, jak se domnívá, už dosáhl,

* přímo sám.

že se uskutečnění *jeho* plánu mají nejprve chopit cizí ruce a až se zmatek dostatečně vyvine a pokročí, národ bude nucen znovu ho povolat. Tento názor je snad příliš rafinovaný, ale že Pam* rozhodně neodstoupil *proti své vůli*, to mi připadá jisté.

Pokud jde o Tvého bratrance**, byl bych ochoten k jedné věci, ale zase si myslím, že by k ní nebyla ochotna „Presse".[274] Všechno, k čemu bych se mohl zavázat, by totiž byl *jeden* článek týdně o obchodu, financích atd. tří zemí — Anglie, Francie či Spojených států amerických, podle toho, kde by to právě bylo zajímavé. To je forma, jakou je také *nejspíš možné* útočit na Bonaparta. A dále je to forma, při níž bych s „Presse" neměl politicky absolutně nic společného. Zdá se mi, že v této chvíli převládá všude velká neinformovanost zejména o stavu *francouzských* financí a o francouzských ekonomických poměrech vůbec. Je otázka, zda tahle věc „Presse" nebo spíš její čtenáře dostatečně zajímá. To přirozeně musejí nejlépe vědět sami. Za jeden takový článek týdně bych požadoval 1 libru šterlinků. Mimoto by se mi muselo poslat ještě předem několik čísel „Presse", abych věděl, zda mé zásady vůbec dovolují s listem spolupracovat. Ať už to dopadne jak chce, poděkuj svému bratranci mým jménem za to, že byl tak laskav a vzpomněl si na mne, když se naskytla příležitost.

Chtěl bych Ti povědět, jak to vypadá s mou ekonomickou prací[270]. Fakticky už několik měsíců pracuji na jejím definitivním znění. Ale práce pokračuje velmi pomalu, protože věci, které byly člověku po mnoho let hlavním předmětem studia, se ukazují, jakmile se s nimi má definitivně skoncovat, v stále novém a novém světle a vyvolávají nové pochybnosti. Kromě toho nejsem pánem svého času, ale spíš jeho otrokem. Mám pro sebe jen noc, ale i v této noční práci mi často brání opakující se záchvaty jaterní choroby. Za všech těchto okolností by mi nejvíc vyhovovalo, kdybych mohl celou práci vydávat nepravidelně v sešitech. Mělo by to možná i tu výhodu, že by se snáz našel nakladatel, protože by k tomu bylo zapotřebí málo provozního kapitálu. Byl bych Ti samozřejmě zavázán, kdyby ses podíval, zda by se nesehnal nějaký nakladatel

* Palmerston.
** Maxe Friedländera.

v Berlíně. „Sešity" myslím něco podobného, jako např. postupně vycházela Vischerova „Estetika".

Práce, o kterou jde nejdřív, je *kritika ekonomických kategorií*, nebo chceš-li, kritický výklad systému buržoazní ekonomie. Je to výklad systému a zároveň i jeho kritika. Ještě vůbec nevím, kolik tiskových archů bude celá práce mít. Kdybych měl čas, klid a prostředky, abych to mohl zpracovat všechno najednou, dřív než to předložím veřejnosti, napsal bych to mnohem zhuštěněji, protože jsem vždy měl rád metodu zhuštěného výkladu. Ale takhle — pro čtenáře to bude možná srozumitelnější, ovšem nesporně na úkor formy — bude-li práce vycházet v sešitech, nevyhnutelně se poněkud roztáhne. *Notabene*: jakmile zjistíš, dá-li se věc v Berlíně zařídit *nebo ne*, buď tak laskav a napiš mi, protože nepodaří-li se to tam, zkusím to v Hamburku. A další potíž je v tom, že nakladatel, který se toho ujme, mi musí zaplatit — nezbytnost, na které třebas celá věc v Berlíně ztroskotá.

Výklad, myslím způsob podání, je naprosto vědecký, a proto není proti policejním předpisům v obvyklém smyslu. Celá práce je rozdělena do 6 knih: 1. O kapitálu (obsahuje několik úvodních kapitol). 2. O pozemkovém vlastnictví. 3. O námezdní práci. 4. O státu. 5. Mezinárodní obchod. 6. Světový trh. Nemohu se ovšem vyhnout tomu, abych tu a tam nekritizoval jiné ekonomy, zvláště se nemohu vyhnout polemice s Ricardem, protože i on se jako příslušník buržoazie nutně dopouští chyb *i z ryze ekonomického hlediska*. Avšak vcelku má být kritika a dějiny politické ekonomie a socialismu předmětem jiné práce. A konečně stručný *historický nástin* vývoje ekonomických kategorií a vztahů bude třetí práce. Ale mám jakési tušení, že teď, kdy po patnáctiletém studiu jsem konečně s to pustit se do psaní, zabrání mi v tom pravděpodobně bouřlivé vnější události. Nu což. Skončím-li příliš pozdě a svět už přestanou takové věci zajímat, bude to zřejmě má vlastní vina.

Poznámka o Rudolfu Schrammovi* mě velmi pobavila. Bohužel lepší Schramm a jeden z mých nejlepších přátel, Conrad Schramm, bratr tohohle, zemřel asi před 4 týdny na ostrově Jersey

* Viz tento svazek, str. 318.

na souchotiny. Smrt Weertha, Schramma a dr. Danielse v posledních letech těžce postihla jejich přátele, k nimž jsem měl to štěstí patřit i já.

Časy, které nás čekají v nejbližší budoucnosti, budou bouřlivé. Kdybych se staral jen o své záliby, přál bych si asi, aby klid na povrchu ještě nějaký ten rok potrval. Je to rozhodně nejlepší doba pro vědecká zkoumání, a konec konců po zkušenostech posledních 10 let v každé rozumné bytosti nutně tak rostlo pohrdání masami i jednotlivci, že se skoro jako životní moudrost vnucuje „odi profanum vulgus et arceo"*. Ale to všechno jsou jen šosácké nálady, které první nápor bouře smete.

Tvůj

K. M.

Souvislost posledních událostí ve Francii s obchodní krizí je patrně jasná jen málo lidem. Stane se však evidentní, uvážíme-li 1. reálnou ekonomickou situaci, která se vytvořila ve Francii v důsledku poslední krize; 2. položíme-li si a také svědomitě zodpovíme otázku, proč atentát[294] přivodil takové následky, které jsou zjevně naprosto neúměrné a nemají vždycky k údajné příčině ani patřičný vztah.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „nenávidím obyčejnou sprostotu a straním se jí" (Horác, „Ódy", kniha třetí, Óda I).

13

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

11. března 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

Tvůj dopis mě zastihl na lůžku, proto* se odpověď zpozdila. Teď už jsem zase v pořádku. Především ať už jednání, které jsi navázal*, skončí jakkoli, úspěšně nebo ne, musím Ti vyslovit svůj nejvřelejší dík za Tvou námahu, které si cením dvojnásob proto, že jsi churavěl. Doufám, že už jsi zase uplně v pořádku. Jak vypočítal přítel Quételet[591], je Berlín po Petrohradu a Madridu třetí nejnezdravější hlavní město v Evropě, což mohu i já osobně potvrdit ze svého pětiletého pobytu v Berlíně a ze srovnání s Londýnem, Bruselem a Paříží.

Pokud jde o to jednání[313], dovol mi, abych při zodpovídání otázek, které jsi mi položil, začal od čís. 4 a postupoval odzadu.

1. Nakladatel nechť má právo přerušit vydávání *už při 2. sešitě.* Musí mě o tom pouze zavčas uvědomit. Vlastní smlouvu nechť se mnou uzavře — pokud bude chtít vytisknout *víc než jeden* sešit — až při 3. sešitě.

2. Pokud jde o honorář, stanovím v případě nutnosti minimum za 1. sešit = 0, protože samozřejmě nemohu psát celé dílo zadarmo, ale rozhodně bych nerad viděl, aby jeho uveřejnění ztroskotalo na peněžních těžkostech. Naprosto nevím, jak se platí v Německu literární práce. Myslíš-li však, že 30 tolarů za arch není mnoho,

* Na těchto místech rukopis poškozen.

pak je požaduj. Zdá-li se Ti částka příliš vysoká, sniž ji. Jakmile bude ta věc na trhu, ukáže se, za jakých podmínek v ní nakladatel může a chce pokračovat.

3. Minimální rozsah sešitů asi 4 archy; maximum 6. Přirozeně by bylo žádoucí, aby každý sešit tvořil relativní celek. Jednotlivé oddíly mají však naprosto rozdílnou délku.

První sešit by měl rozhodně tvořit relativní celek, a protože je to základ, z něhož vychází celý další výklad, bude mít stěží menší rozsah než 5—6 archů. Ale to uvidím při konečném zpracování. Obsahuje: 1. hodnotu, 2. peníze, 3. kapitál všeobecně (výrobní proces kapitálu, proces oběhu kapitálu, jednota obou čili kapitál a zisk, úrok).[270] Tvoří to samostatnou brožuru. Při svých ekonomických studiích sis jistě sám všiml, že se Ricardo při výkladu zisku dostává do rozporů se svým (správným) určením hodnoty, což vedlo k tomu, že jeho škola buď úplně opustila tento základ, nebo upadla do nejodpornějšího eklekticismu. Myslím, že jsem tomu přišel na kloub. (Ekonomové ovšem při bližším zkoumání zjistí, že to všechno není jen tak.)

4. Pokud jde o celkový počet archů, opravdu dobře nevím, jak to vyjde, protože materiál ke knize mám ve svých sešitech jen ve formě monografií, které jdou často příliš do podrobností, a to odstraním, až to budu dávat dohromady. Naprosto také nemám v úmyslu všech šest knih, na něž celé dílo dělím, rozpracovávat stejnoměrně; ve třech posledních knihách chci podat jen hrubý nástin, kdežto v prvních třech, které obsahují vlastní základní ekonomický výklad, nebude leckde možné se obejít bez podrobnějšího rozvedení. Myslím, že se to celé sotva dá pořídit na méně než 30—40 arších.

Se srdečným pozdravem

Tvůj

K. M.

P. S. Jestliže vydavatel na věc přistoupí, mohl by první sešit dostat do rukou asi koncem května.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

14

Engels Jenny Marxové

do Londýna[592]

Manchester 14. dubna 1858

Milá paní Marxová,

doufám, že se Mouřenínovi konečně už daří líp a že brzy bude zase moci pilně pracovat na „Ekonomii“[313]. Sám jsem minulý týden také zkoušel se zuby, od neděle jsem měl pokoj, ale dnes večer se znovu prudce rozbolely, zrovna když jsem se chystal dát dohromady jakousi úvodní stať pro „Tribune“ o dobytí Lakhnaú*. Velmi pochybuji, že se mi to za těchto okolností podaří. Rozhodně se ale pokusím to dnes večer prostudovat a pokud možná zítra dopoledne v kanceláři něco napsat, i když toho nebude moc. Bylo by ale dobře, kdyby měl Mouřenín pro všechny případy nějaký námět in petto**, abychom v nejhorším mohli těm lidem něco dodat.

Práce po večerech mě stále ještě velmi namáhá, a když pracuji dlouho nebo po dva večery za sebou, jsem pak velmi rozrušen a nemohu usnout; zvlášť, když jsem musel přes den hodně psát. Večer také bývám celý otupělý a malátný, dokud se z toho nevytrhnu tím, že se na něco intenzívně soustředím. S pamětí jsem na tom celkem líp, ale ještě se mi denně stává, že věci, které jsem pár dní předtím dělal nebo slyšel, zapomenu tak dokonale, jako by se nebyly nikdy staly, a teprve když si připomenu *jednotlivé podrobnosti*, zase se mi vynoří. Tělesně jsem jinak zase silný a zdravý a dovedu odolávat strastem a jakémukoli počasí — jen ne bolení zubů.

Lupus pořád ještě silně kulhá a musí týdně vydávat za drožky

* „Dobytí Lakhnaú“.
** v zásobě.

víc než jindy za celý rok. Vede se mu ale očividně líp a během týdne bude už pravděpodobně zase schopen trochu delší chůze. Dává vás srdečně všecky pozdravovat.

Co říkáte Bernardovu procesu[345]? Francouzští špiclové a jejich důstojný kolega pan Rogers se vyjímají dobře. V „Morning Post" byl včera výborně vystižen charakter procesu. Rytíř Estien byl velmi dobře vylíčen.

Dnes mi milý Harney poslal zase 3 „Independenty", z nichž se dovídám, že mu jeho úhlavní nepřítel, milostpán Godfrey, pověsil na krk druhý tiskový proces.[252] Ten si bude brzy sám sobě připadat stejně veliký jako veliký Lassalle.

„Náš věrný spojenec"* tíží teď anglický obchod jako můra. Nikdo nechce spekulovat nebo nakupovat víc než z ruky do úst, protože celá šosácká obec očekává válku, revoluci nebo ještě divočejší věci ve Francii.

Pozdravujte srdečně děvčata a Mouřenína.

Váš oddaný

B. Engels

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinĕnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Napoleon III.

15

Engels Rudolfu Schrammovi

do Londýna

(Koncept)

Manchester 6. května 1858

Panu R. Schrammovi v Londýně

Právě jsem obdržel Váš dopis datovaný 3. t. m.

Po smrti svého přítele Conrada Schramma jsem požádal pana Harneyho, aby Marxovy a moje dopisy, které byly mezi jeho písemnostmi, vrátil *nám* a ne Vám, neboť tyto dopisy Vám nebyly určeny. To se také stalo.

Nevidím sebemenší důvod k tomu, abych Vám vysvětloval cokoli o vztazích, které se týkaly jedině mne a mého zemřelého přítele a soudruha. Dokud Conrad ještě žil, divili se Vaši vlastní přátelé tomu, jak je Vám lhostejná jeho finanční situace.

Pokud bylo mou povinností vyslovit se k tomu, jak se má naložit s Conradovou pozůstalostí, učinil jsem tak vůči jejímu jedině možnému vykonavateli, panu Harneymu.

Co se týče mé „spravedlnosti", která s touto záležitostí nemá naprosto nic společného, budete mít možná příležitost seznámit se s ní jednou v Německu.

Poroučím se Vám.

B. E.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

16

Engels Jenny Marxové

do Londýna

Manchester 11. května 1858

Milá paní Marxová,

Mouřenín jezdil dnes dvě hodiny na koni a je mu po tom tak dobře, že tím začíná být nadšen. Z města odešel domů a uložil mi, abych Vám napsal pár řádek kvůli tomu bláznu Clussovi*. Myslí si, že by bylo moc dobře, kdybyste zašla k Pfänderovi, ten už z něho něco vytáhne. Hlavní věc ale je, aby pan Cluss *přijel sem*, protože musíme vědět, na čem s ním jsme, a buď se musí vyhovujícím způsobem vyjádřit, anebo se s ním rozejdeme. K čemu je nám dobrý takový nespolehlivý hlupák, který k Vám napřed přijde s plným přetékajícím srdcem, čeká 3 hodiny a zdánlivě nechce nic jiného než být s námi znovu zadobře, a pak se najednou začne vykrucovat neomaleným a rozpačitým dopisem. Je nám jen líto, že právě *Vy*, v rozhodně ne růžových dobách, musíte mít ještě nepříjemnosti s takovými ťulpasy.

Jestliže to nějak půjde, postarejte se, aby ten chlap přijel sem, abychom měli alespoň tu satisfakci, že mu konečně od plic povíme, co si o něm myslíme.

Doufám, že Mouřenín bude dál pilně jezdit na koni, pak snad bude za týden zas schopen psát. Lupus je na tom s nohou také mnohem líp.

Z celého srdce Vám oddaný

B. Engels

Poprvé otištěno rusky v knize „Karl Marx v ličnoj žizni", kn. 1, Tbilisi 1927

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 633–634 a 729.

17

Engels Jenny a Lauře Marxovým

do Londýna

Manchester 11. května 1858

Milá Jenny a Lauro,

nemohu odeslat těch pár řádek Vaší mamince a nepoděkovat Vám zároveň za oba milé portréty, které jste mi poslaly po Mouřenínovi. Zatím ještě stojí na římse nad krbem před zrcadlem, ale za několik dní se už budou výborně vyjímat na stěně.

Doufám, že Vám pan Schleiden docela dobře vyhovuje; je mnohem vážnější než jste Vy dvě; doufám ale, že v tom ho nebudete napodobovat.

Z portrétů s potěšením vidím, že jste obě hodně vyrostly a že — ačkoli jste teď velké slečny — zračí se ve Vašich tvářích stále ta dřívější upřímnost a opravdovost; věřte, že i já budu pro Vás vždycky jako dřív Váš starý*

Engels

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny a italštiny

* Poslední odstavec je napsán italsky.

18

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

31. května 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

post tot discrimina rerum* konečně zase známka života. Moje historie od té doby, co Ti psala má žena**, vypadala jednoduše takto:

Když jsem už několik týdnů vůbec nebyl s to psát, nejen v literárním, ale v pravém smyslu slova, a marně jsem usiloval o to, abych se nemoci vzepřel; když jsem pak byl přecpán léky a k ničemu to nevedlo, prohlásil můj doktor se vší rozhodností, že musím změnit vzduch, za druhé že musím na nějaký čas nechat veškeré duševní práce a konečně že jako hlavní kúru potřebuji jezdit na koni. Sama o sobě nebyla moje nemoc nebezpečná — zbytnění jater, ale tentokrát byla provázena specificky odpornými příznaky a mimoto má v mé rodině zlou pověst, protože tím začalo smrtelné onemocnění mého otce. Nu což. Hrozně nerad jsem konečně ustoupil naléhání lékaře a rodiny, odcestoval do Manchesteru k Engelsovi,[349] věnoval jsem se jízdě na koni a jiným tělesným cvičením a konečně jsem se po čtyřtýdenním pobytu odtamtud vrátil do Londýna úplně zotaven. Nemoc — v mých poměrech vůbec nákladný přepych — přišla tím méně vhod, že jsem se už dal do zpracování prvního sešitu[313] pro tisk. Teď se do toho horlivě pustím. Jako přátelskou službu očekávám od Tebe, že nakladateli*** tato

* po tolika protivenstvích.
** Viz tento svazek, str. 725.
*** Franzi Gustavu Dunckerovi.

dobrodružství podrobně vypovíš. Můžeš si snadno představit, v jakém duševním stavu jsem byl během nemoci, uvážíš-li, že tyto jaterní choroby samy o sobě vyvolávají hypochondrické nálady, a k tomu mi ztrpčovaly život ještě i všelijaké domácí okolnosti a také zmaření vydání knihy. Teď se mi opět vrátil můj obvyklý humor.

Během své choroby jsem prostudoval Tvého „Herakleita"[190] a zjišťuji, že jsi mistrovsky z roztříštěných pozůstatků zrekonstruoval systém, stejně se mi zamlouvá i ostrost polemiky. Co Ti musím vytknout, je povětšině jen formální. Myslím, že výklad mohl být sevřenější, aniž by utrpěl obsah. Dále bych byl rád v knize samé našel *kritické* náznaky Tvého vztahu k hegelovské dialektice. Jakkoli je tato dialektika nesporně posledním slovem veškeré filosofie, přece je na druhé straně nutné zbavit ji mystické slupky, kterou u Hegela má. Konečně s Tebou nesouhlasím v jednotlivých podrobnostech, např. v pojetí demokritovské přírodní filosofie. To všechno jsou ovšem nepodstatné věci. Těžkosti, které jsi při té práci musel překonávat, jsou mi tím pochopitelnější, že jsem asi před 18 lety dělal podobnou práci o mnohem snadnějším filosofovi, Epikurovi[590] — totiž výklad celkového systému z fragmentů, systému, o němž jsem ostatně, stejně jako u Herakleita, přesvědčen, že existuje v Epikurových spisech pouze *sám o sobě*, ne však v určité systematice. Dokonce i u filosofů, kteří dali svým pracím systematickou formu, např. u Spinozy, je skutečná vnitřní stavba jeho systému zcela odlišná od formy, v níž ji vědomě zobrazuje. Vůbec ale nechápu, kde jsi při všech svých ostatních pracích našel čas na to, aby sis osvojil tolik z řecké filosofie.

Celkem vzato, prožíváme teď příjemné časy. Dějiny se očividně chystají k novému startu, a známky všeobecného rozkladu potěší každého, kdo se nesnaží zachovat věci tak, jak jsou.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize
F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín, 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

19

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

10. června 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

byl bys dostal odpověď na svůj dopis obratem. Ale považoval jsem za vhodné — ne abych formuloval svůj vlastní názor, ale poněvadž tres faciunt collegium* — dát o tom případu zprávu do Manchesteru Engelsovi a Lupusovi a vyžádat si jejich dobrozdání. Protože se jejich názory** ve všech bodech shodují s mým vlastním, můžeš to, co následuje, považovat za naše společné mínění.

1. *Z hlediska souboje.* Je nad slunce jasnější, že oba pánové, intendanční rada i asesor, se svým sprostým napadením na ulici jasně uchýlili k metodám obyčejných rváčů a že jediný souboj, do něhož by se člověk s takovými hochy vůbec *mohl* pustit, *byl vybojován* už přímo v té rvačce. Když si 2 chlapi počkají na třetího a *oba* ho napadnou, nemyslíme, že kterákoli pravidla souboje na světě *dovolují*, aby se člověk s takovou pakáží ještě bil. Kdyby byl pan Fabrice chtěl svou demonstrací s jezdeckým bičíkem mermomocí vyprovokovat souboj, byl by u toho pan Bormann musel asistovat čistě pasívně jako *svědek*, anebo byl vůbec zbytečný. Kde ale současně přepadnou *jednoho* a jeden z nich ještě operuje v týle napadeného — zezadu — pak jsou to darebáci, kteří dokázali, že k řádnému souboji, k čestnému boji dvou protivníků, s nimi nemůže dojít.

* tři tvoří radu.
** Viz tento svazek, str. 570–571.

2. *Princip souboje.* Domníváme se, všeobecně řečeno, že tak relativní záležitost jako je souboj, nelze zařadit do kategorie *dobrého* nebo *špatného.* O tom, že souboj sám o sobě není rozumný, nemůže být pochyb. Rovněž je nepochybné, že je to pozůstatek minulého kulturního stupně. Nicméně jednostrannost *buržoazní* společnosti nese s sebou fakt, že v protikladu k ní samé si zachovávají své oprávnění jisté feudální formy individuality. Nejpádněji to dokazuje občanské právo souboje ve Spojených státech amerických. Individua se mohou navzájem dostat do tak nesnesitelné kolize, že se jim souboj jeví jako jediné řešení. Takové smrtelné napětí je však faktick- ky vyloučeno ve vztahu k indiferentnímu subjektu, jako je nějaký intendanční rada nebo asesor anebo poručík. K tomu je zapotřebí hlubokého osobního vztahu. Jinak je souboj pouhá fraška. A je to vždycky fraška, dojde-li k němu ze zdvořilosti vůči tzv. „veřejnému mínění".

3. Podle nás závisí tudíž souboj výhradně na okolnostech, takže se k němu může sáhnout jako k výjimečnému *východisku z nouze* za výjimečných okolností. V tomto případě však mluví všechny okolnosti rozhodně proti souboji, i kdyby jej nebylo úplně vyloučilo už to napadení na ulici.

4. První rozhodující okolnost je to, že jsi nejen ze zásady proti jakýmkoli soubojům, ale že jsi tuto zásadu také vyslovil, a k tomu ještě v přítomnosti Fabrice. Kdyby ses teď z ostýchavosti před „veřejným míněním" přece jen bil, jedině by ses blamoval.

5. Souboj v daném případě by neměl naprosto žádný jiný smysl než dodržení *konvenční* formy uznávané jistými privilegovanými stavy. Naše strana se musí těmto stavovským ceremoniím rezolutně opřít a na troufalý požadavek, aby se těmto ceremoniím podrobila, musí odpovědět nejcyničtějším posměchem. Doba je teď příliš vážná na to, abychom se pouštěli do takových dětinskostí, a bylo by vyloženě dětinské, kdyby ses bil s panem Fabricem, poněvadž je „intendančním radou" a patří ke klice, která se může bít, zatímco Ty bys např. nějakého krejčího nebo ševce, který by Tě napadl na ulici, bez úhony na „cti" prostě předal soudu. V daném případě by ses nebil s Fabricem, s individuem, které je Ti lhostejné, ale s „intendančním radou" — to by bylo absurdní počínání. Vůbec požadavku

všelijakých lidí, že se kolize s nimi musí vyřizovat soubojem, jako by to bylo jim přináležející *privilegium* — a při všech módních soubojích se vychází z takového stanoviska — se člověk musí jedině vysmát. Uznání takových nároků by bylo přímo kontrarevoluční.

Takový je tedy stručně náš názor. Zajímalo by nás, kdybychom se mohli od Tebe dozvědět o dalším průběhu té záležitosti.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

20

Marx redaktorovi „Neue Zeit“ do Londýna*

[Londýn nejpozději 12. července 1858]

Jak německý „muž z lidu“ a „básník“ dovede spojovat příjemné s užitečným.

Před čtyřmi týdny vyrukoval dr. Kinkel v „Manchester Guardian“ s tímto inzerátem:

„Tour through the English Lakes, *Reading German Litterature.* A Professor of German at one of the most distinguished educational establishments in this country will Read to a Party composed of Ladies and Gentlemen: Schiller's Gedichte, ‚Don Carlos', Auerbach's ‚Dorfgeschichten', and Hauff's ‚Bettlerin vom Pont des Arts'. This Party being a select one, care will be taken to keep it so, and to connect by these means sociable and pleasant intercourse with instructive and entertaining reading. The Party to start from Kendall, Monday, July 5th. Early applications will oblige, as none will be received after June 19th. Address to the Publisher of this paper for Dr. K.“

Pro povznesení těch německých čtenářů, kteří neovládají plně anglický jazyk, připojuji překlad tohoto výtvoru, který je už po stylistické stránce kuriózum.

„Cesta po anglických jezerech. *Čtení německé literatury.* Profesor němčiny jednoho z nejvznešenějších vzdělávacích zařízení v této zemi bude pro společnost skládající se z dam a pánů předčítat Schillerovy básně, ‚Dona Carlose', Auerbachovy ‚Dorfgeschich-

* Viz tento svazek, str. 392.

ten' a Hauffovu ‚Bettlerin vom Pont des Arts'. Protože tato společnost bude vybraná" (jak republikánské a jak gramaticky hodnotné!), „bude postaráno o to, aby takovou zůstala a aby se tímto způsobem" (jak?) „spojil společenský a příjemný styk s poučnou a zábavnou četbou. Společnost odjede z Kendallu v pondělí 5. července. Prosí se o včasné přihlášky, neboť po 19. červnu nebude už nikdo přijat. Přihlášky adresujtež vydavateli tohoto listu pro dr. K."

Výstřižek s originálem inzerátu Vám může být předložen k nahlédnutí.

Antihumbukář

Poprvé otištěno
v „Die Neue Zeit",
Londýn, čís. 4 ze 17. července 1858

Podle textu listu
Přeloženo z němčiny
a angličtiny

21

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

12. listopadu 1858
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

post tot pericula!* Odpověď na Tvůj poslední dopis jsem odložil pro pekelné bolesti zubů. Na Tvůj dopis z Frankfurtu jsem neodpověděl, poněvadž jsi mi nedal adresu.

Nejprve tedy: Beatus ille**, na něhož se nehledí Kösterovýma očima, ale kdo se sám dívá Kösterovýma očima. Já i Freiligrath jsme Kösterovi samému podrobně vyprávěli, že jsem celé leto nemohl téměř vůbec pracovat pro těžkou jaterní chorobu. A pokud jde o moje „skvělé poměry", považovali jsme — Freiligrath i já — za vhodné vylíčit průměrnému německému měšťákovi všechno v nejkrásnějších barvách a skrýt všechny stinné stránky, protože podle našeho společného názoru i nejlepší měšťáci tohoto druhu by vždycky pociťovali škodolibé zadostiučinění, kdyby doopravdy nahlédli do životních poměrů „fuorusciti"***. Potud o Kösterovi.

Pokud jde o to, že se odeslání rukopisu[313] zdrželo, nejdříve mě zdržela nemoc a potom jsem zase musel dohánět jiné práce na výdělek. Ale vlastní důvod je tento: materiál jsem měl pohromadě; šlo už jen o formu. Ale ať jsem psal, co jsem psal, pořád se mi zdálo, že je na stylu vidět vliv nemocných jater. A mám dvojí důvod nedopustit, aby toto dílo dopadlo ze zdravotních příčin nějak špatně:

* po tolika nebezpečenstvích!
** Šťasten je ten.
*** „uprchlíků".

1. Je výsledkem patnáctiletého bádání, tedy nejlepší doby mého života.

2. Je v něm poprvé vědecky vysloven důležitý názor na společenské vztahy. Jsem tedy straně povinen nezkazit celou věc tím toporným, prkenným slohem, který je typický pro nemocná játra.

Neusiluji o elegantní podání, nýbrž jen o to, abych psal tak, jak píši obvykle, a to jsem po všechny ty měsíce, co jsem stonal, alespoň na toto téma nemohl dokázat, třebaže jsem za tu dobu musel napsat, a proto i skutečně napsal, tolik anglických úvodníků o všem možném i nemožném, že by to stačilo přinejmenším na dva tištěné svazky.

Myslím si, že i když někdo méně obratný než Ty vyloží panu Dunckerovi, jak se věci mají, pak mé počínání jen schválí; vždyť ve vztahu k němu jako nakladateli se redukuje prostě na to, že se mu snažím za jeho peníze dodat to nejlepší zboží.

Budu hotov asi za 4 týdny, protože jsem s psaním vlastně teprve začal.

Je tu ještě druhá okolnost, za niž se však budeš muset zasadit, teprve až dojde rukopis: Je pravděpodobné, že první oddíl „*Kapitál všeobecně*" zabere hned *2 sešity*, protože při zpracování shledávám, že zde, kde je nutno vyložit právě nejabstraktnější část politické ekonomie, by se přílišnou stručností stala práce pro veřejnost nestravitelnou. Na druhé straně však musí tato 2. část vyjít *současně*. Vyžaduje to vnitřní souvislost a závisí na tom celý účinek.

Apropos. Ve svém frankfurtském dopise jsi mi nenapsal nic o svém ekonomickém díle[302]. Pokud jde o naši rivalitu, nemyslím, že by v tomto oboru mělo německé publikum embarras de richesses*. Ekonomii jako vědu v německém smyslu je fakticky nutno teprve vytvořit, a k tomu je zapotřebí nejen nás dvou, ale ještě mnoha dalších. Moje práce bude mít doufám aspoň ten výsledek, že přiláká do této oblasti zkoumání řadu chytřejších hlav.

Byl bych Ti velmi zavázán, kdybys mi čas od času napsal o pruských poměrech a poslal mi také výstřižky z novin na toto téma.

* rozpaky z nadbytku; příliš hojný výběr.

Moje paní Tě dává pozdravovat a obává se, že se Köster, pokud jde o „její krásu", přehlédl právě tak, jako když šlo o zdraví jejího muže.

Freiligrath Tě rovněž pozdravuje. Má ve svém bankovním povolání práce až nad hlavu. Nemáš mu tedy jeho mlčení mít za zlé.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize
F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

22

Engels Ferdinandu Freiligrathovi

do Londýna

(Koncept)

Manchester 25. ledna 59

Milý Freiligrathe

ten zpropadený kluk, který měl včera obstarat ten poštovní bon, se někde lajdal a tak přichází těch 22 šilinků teprve dnes. Mnohokrát děkuji za námahu a výdaje.

Co se týče „Neueste Rheinische Zeitung“*, o to je už postaráno, to je na dobré cestě. Naučili jsme se mezitím mnoho a nic jsme nezapomněli, a to je víc, než mohou říci druzí. Nejlíp to můžeš vidět právě na „Hermannovi“ (zřejmě tisková chyba místo „Gottfried“, neboť jinak by titul neměl žádný smysl), kterého jsi nazval Janem Křtitelem „Rheinische Zeitung“. Už dlouho jsem nečetl nic tak fádního a uspávajícího, jako je tento poslední, mizerně napsaný výtvor na toho ušlechtilého nebožtíka „Chrousta“[593], slohem i obsahem vypočítaný jedině pro camberwellské a německé šosáctvo ze City a jemu se přizpůsobující, žvást, který baží po smíru a odpuštění a poklonkuje jako vrtichvost na všechny strany. Ten člověk zapomněl dokonce i tu trošku, kterou pochytil roku 1848, a je teď z něho dokonalý měšťácký tlučhuba. Když už jsi mě ostatně přivedl na toho veselého kumpána, který teď hauzíruje se svým „bo-

* Viz tento svazek, str. 430–431.

lem"*, nechci Ti skrývat, že se mě nedávno různí šosáci vyptávali, jak to, že jsi s monsieur Kinkelem uzavřel takový přátelský svazek. Chápeš, že přes toto přehánění jsem byl v určitých rozpacích, svedl jsem ovšem mnohé na obecné přehánění, s nímž Kinkel a jeho klika vytrubovali ve všech novinách prosté setkání s Tebou jako útočnou a obrannou alianci — namířenou proti nám —, a to jsem rozhodně popřel; pokud jde o osobní společenský styk s tím poctivcem, pomohl jsem si špatnými vtipy, jako např. že básníci žijí ve vlastním světě, že Kinkel může platit za básníka jen tehdy, můželi se dovolávat styků s Tebou atd. Ale dost, přestože jsem špatný diplomat, podařilo se mi dostatečně krýt postavení strany. Přitom se pak nakonec ukázalo, že jeden z těch židáků, kteří protežovali jemného Gottfrieda při jeho posledním zdejším pobytu, prý řekl toto: „Ba ano, Kinkel, ten bídák, jen ať se ještě jednou objeví v Manchesteru — v Londýně svedl děvče z pořádné rodiny a vydržuje si je jako milenku, a to je důvod, proč jeho žena z ...**

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 413 a 634–635.
** Konec dopisu chybí.

23

Marx Josephu Weydemeyerovi

do Milwaukee[594]

1. února 1859
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Weiwi,

Tvůj dopis je datován 28. února 1858, došel sem koncem května (alespoň do mých rukou) a já odpovídám v únoru 1859. Důvody jsou prosté: V jarních a letních měsících jsem ustavičně stonal s játry a jen s námahou jsem nacházel čas na nutnou práci. Psaní, pokud to nebylo naprosto nutné, nepřicházelo tedy v úvahu. V dalších měsících jsem byl ale prací přímo zavalen.

Nejprve tedy srdečný pozdrav Tobě a Tvé rodině od všech členů naší rodiny a také od Engelse, Lupuse a Freiligratha. Ode mne vyřiď ještě zvlášť poručení své milé paní.

Engels je stále v Manchesteru; Lupus je tam také, dává hodiny a vede se mu obstojně; Freiligrath působí v Londýně jako ředitel pobočky švýcarské Crédit mobilier[66]; Dronke je agentem-komisionářem v Glasgowě; Imandt (nevím, zda ho znáš) je profesorem v Dundee; náš milý přítel Weerth bohužel zemřel na Haiti, *nenahraditelná* ztráta.

Mně se v posledních dvou letech vedlo spíš zle než dobře, protože jednak statečná „*Tribune*" využila krize a zkrátila mé příjmy na polovinu, ačkoli mi v době prosperity nikdy nepřidala ani halíř; za druhé jsem potřeboval čas na studium politické ekonomie (o tom za chvíli víc), a proto jsem byl nucen (i když s těžkým srdcem) odmítnout velmi výhodné nabídky z Londýna a z Vídně. Musím

však jít za svým cílem děj se co děj a nedovolit buržoazní společnosti, aby ze mne udělala stroj na vydělávání peněz.

Loni v květnu tady byl pan Cluss. Byl jsem právě u Engelse v Manchesteru. Cluss navštívil mou ženu a přijal pozvání na příští den; kdo ale nepřišel, byl Cluss. Zmizel* z Londýna, aniž se znovu ukázal. Místo toho poslal mé ženě psaní, které bylo z „rozpačitosti" „hrubě" formulováno. V Manchesteru se také neukázal. Později jsme se dověděli, že se spolčil s panem Willichem. Tím se dá také vysvětlit záhadné přerušení jeho korespondence. Kdybychom byli ješitní, mohli bychom být řádně vytrestáni tou zkušeností, že nás u tak chytrého člověka, jako je Cluss, mohl vyhodit ze sedla takový blázen jako Willich. Takhle ale byla celá příhoda příliš komická, a to zastínilo jakýkoli pocit trpkosti.

S Ernestem Jonesem jsem se rozešel.[261] Přes mé opětovné varování a přestože jsem mu přesně předpověděl to, co se pak stalo — totiž že se zničí a chartistickou stranu dezorganizuje — pokoušel se dosáhnout kompromisů s buržoazními radikály. Teď je vyřízený, ale škoda, kterou způsobil anglickému proletariátu, je nesmírná. Chyba se samozřejmě zas napraví, jenže se propásl okamžik velmi vhodný pro akci. Představ si armádu, jejíž generál by den před bitvou přeběhl do nepřátelského tábora.

Slyšel jsi patrně, že pan Kinkel se stal znovu slavným, protože paní Kinkelová skočila z okna a srazila si vaz. „Veselý" kumpán — jemuž nebylo nikdy tak dobře jako po smrti staré Mockelky — se okamžitě rozhodl hauzírovat se svým „bolem". Freiligrath se dal obloudit Gottfriedovými melodramatickými výstupy a napsal na Johannu báseň[391], čehož už teď lituje, neboť se za prvé přesvědčil, že Gottfried je bujný a veselý, a za druhé, že té básně použil k tomu, aby okamžitě do celého světa vytruboval lež, že Freiligrath přešel na jeho stranu a rozešel se s námi. Gottfried, který chtěl okamžitě těžit z „Kinkelova vzkříšení" způsobeného smrtí jeho ženy,[400] vydal za týden nato v Londýně časopis pojmenovaný „Hermann". Nemá-li to být ten „*Hermann*", kterého zbásnil Schönaich a korunoval Gottsched[595], měl by název znít „*Gottfried*". Za prvé tento

* Na tomto místě rukopis poškozen.

plátek hlásá mír s bohem* a světem a za druhé je to jen a jen reklama pro pana Gottfrieda mezi londýnským německým šosáctvem ze City. Něco tak ubohého sotva kdy vyšlo, a můžeme si gratulovat, že se po deseti letech exilu prázdnota našich demokratických přátel tak plně projevila. Ve srovnání s tím je „Kölnische Zeitung" duchaplná a smělá.

Nejlepší na Kinkelově exploatování smrti vlastní ženy je, že si ta ženská, trpící srdeční chorobou, zoufala, protože ten úlisný kněžour svedl nějakou židovku Herzovou, a vůči ní byl naprosto „chladný". Manchesterské židovky se zapřísahají, že tohle byl důvod, proč nebožka Johanna Mockelová skočila z okna. Ať tak či onak, dokazovalo by to, že ať je Gottfried v jiných věcech sebepošetilejší, je dost mazaný, aby dovedl těžit z lidské důvěřivosti. Ale dost už o tom humbukáři.

Revoluční vítr vanoucí na evropském kontinentu probudil samozřejmě zase všechny velikány[518] z jejich zimního spánku.

Současně s tímto dopisem odesílám jiný, a to první, Kompovi. Spojení — *organizovaná* — jsem přerušil. Poznal jsem, že by mohla německé přátele kompromitovat. Naproti tomu *tady*, po všech těch sprostárnách, jež mi provedli ti mamlasové, co se dali od takových lidí, jako jsou Kinkel, Willich a jiní humbukáři, proti mně využít jako pouhé nástroje, jsem se po skončení kolínského procesu[103] úplně stáhl do své pracovny. Čas mi byl příliš vzácný, než abych ho marnil zbytečnou námahou a malichernými hádkami.

A teď k hlavní věci. Moje „Kritika politické ekonomie"[313] bude vycházet v sešitech (první sešity vyjdou asi za 8 až 10 dní ode dneška) u Franze Dunckera v Berlíně (Besserovo nakladatelství). Jedině Lassalle dokázal svou neobyčejnou horlivostí a výmluvností pohnout Dunckera k tomuto kroku. Ten si ovšem nechal otevřená zadní vrátka. *Definitivní smlouva závisí na prodeji prvních sešitů.*

Dělím celou politickou ekonomii do 6 knih:

Kapitál; pozemkové vlastnictví; námezdní práce; stát; zahraniční obchod; světový trh.

Kniha I o kapitálu je rozdělena na 4 oddíly.

* V němčině „Frieden mit Gott", tedy narážka na Kinkelovo jméno Gottfried.

Oddíl I.: *Kapitál všeobecně* se dělí na tři kapitoly 1. *Zboží*; 2. *Peníze čili prostý oběh*; 3. *Kapitál*. První a druhá, přibližně 10 archů, tvoří obsah sešitů, které mají vyjít nejdříve. Chápeš jistě *politické* důvody, které mě vedly k tomu, že s třetí kapitolou o „kapitálu" chci počkat, až se zas uchytím.

Obsah vycházejících sešitů je takovýto:

První kapitola: *Zboží.*

A. *K dějinám rozboru zboží.* (William Petty [Angličan za Karla II.]; Boisguillebert [Ludvík XIV.]; *B. Franklin* [první spis z mládí 1729][596]; fyziokraté; sir James Steuart; Adam Smith; Ricardo a Sismondi.)

Druhá kapitola: *Peníze čili prostý oběh.*

1. *Míra hodnot.*

B. *Teorie o měrné jednotce peněz.* (Koncem 17. století Locke a Lowndes, biskup Berkeley (1750)[597]; sir James Steuart; lord Castlereagh; Thomas Attwood; John Gray; proudhonovci.)

2. *Oběživo.*

a) *Metamorfóza zboží.*

b) *Oběh peněz.*

c) *Mince. Známka hodnoty.*

3. *Peníze.*

a) *Tvorba pokladu.*

b) *Platidlo.*

c) *Světové peníze* (money of the world).

4. *Drahé kovy.*

C. *Teorie o oběživu a penězích.* (Monetární systém; „Spectator"[598]; Montesquieu, David Hume; sir James Steuart; A. Smith; J. B. Say; Bullion Committee[599], Ricardo, James Mill; lord Overstone a škola; Thomas Tooke [James Wilson, John Fullarton].)

V těchto 2 kapitolách je zároveň v základech rozdrcen proudhonovský socialismus, nyní módní ve Francii, který chce zachovat soukromou výrobu, *ale organizovat* směnu soukromých výrobků, který chce *zboží*, ale nechce *peníze*. Komunismus se musí především zbavit tohoto „falešného bratra". Ale nehledě na všechny ty polemické cíle je, jak víš, nejobtížnější částí politické ekonomie analýza jednoduchých peněžních forem, protože je nejabstraktnější.

Doufám, že naší straně vydobudu vědecké vítězství. Musí teď ale sama ukázat, zda je dost početná, aby zakoupila dostatečný počet výtisků a uklidnila tak nakladatelovy „pochybnosti". Na prodeji prvních sešitů závisí další úspěch celého díla. Jakmile budu mít definitivní smlouvu, bude všechno all right.

Salut.

Tvůj

K. Marx

V plném znění otištěno poprvé rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny.

24

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

2. února 1859
Londýn, 9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Lassalle,

rukopis[313] odsud odešel 26. ledna; 31. ledna *tu* už bylo z Berlína oznámení, že rukopis došel. Zasilatelství dostalo toto oznámení od svého korespondenta. Naproti tomu je tu Tvůj dopis datovaný 31. ledna, v němž oznamuješ, že rukopis nedošel. *Rozhodně* se tedy pruská vláda — možná přítel Stieber — v rukopise 3 dny šťárala. Pokud vím, měli se podle zákona pouze podívat, zda v balíku nejsou bruselské krajky, a o ostatní balíky se nemají co starat. Kdo mi zaručí, že nějaký podřízený úředník nepoužil v žertu jedné nebo 2 stránek k zapálení dýmky?

Ve vlastním zájmu pruské vlády předpokládám, že s mým rukopisem nepodnikla nic nekalého. Jinak bych spustil pekelnou bouřku v londýnském tisku. („Times" atd.)

Opravdový dopis Ti napíši zítra nebo pozítří. Toto je pouze obchodní oznámení, a pošta nečeká.

Tvé psaní se mi mimochodem neobyčejně líbilo.

Srdečné pozdravy od mé paní, která si představovala, že po odstoupení jejího drahého bratříčka[600] bude možné aspoň rukopisy posílat do Berlína bezpečně.

Salut.

Tvůj

K. Marx

Je možné, že se mi podaří hned první sešity *zpracovat anglicky*. Duncker musí na titulní list vysadit: „*Autor si vyhrazuje právo překladu.*“

Poprvé otištěno v knize
F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften“, sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

25

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

4. února 1859
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

od pana Dunckera ještě nepřišlo žádné potvrzení, že rukopis[313] došel, a tak dosud nevím, zda už se rukopis dostal z rukou *úřadů*. Z přiložené cedulky vidíš, že byl z Londýna odeslán 26. ledna.

Co se týče války: *Všeobecně* tu panuje názor, že válka v Itálii[421] je nevyhnutelná. Jedno je jisté: panu Emanuelovi* není do smíchu a panu Bonapartovi nebylo do smíchu. Bonaparta vedou tyto pohnutky: 1. *Strach z italských dýk*. Od Orsiniho smrti hrál neustále, potají šalebnou hru s karbonáři a prostředníka dělal *Plon-Plon*, „Klotildin" muž.[601] 2. *Krajně bledá finanční situace*: živit dál „v době míru" francouzskou armádu je fakticky vyloučeno; Lombardie je tučné sousto. Kromě toho by válka zase umožnila i „válečné půjčky". Každá jiná půjčka je „nemožná". 3. V posledních dvou letech klesala den ode dne Bonapartova autorita u všech francouzských stran a jeho diplomatické transakce byly rovněž jedinou řadou nezdarů. *Musí* se tedy něco stát, aby byla prestiž obnovena. Dokonce i na venkově se hodně reptá na žebrácky nízké ceny obilí, a pan Bonaparte se marně pokoušel cenu pšenice uměle zvýšit svými dekrety o obilních skladech[602]. 4. Tuilerijského parvenu** podněcuje Rusko. S panslavistickým hnutím v Čechách, na Moravě,

* Viktoru Emanuelovi II.
** Napoleona III.

v Haliči, v jižních, severních a východních Uhrách, v Ilýrii atd. a s válkou v Itálii by si Rusko mohlo být téměř jisto, že zlomí odpor, který mu Rakousko stále ještě klade. (Rusko hledí se strachem vstříc agrární revoluci doma, a válka v zahraničí by tu asi byla pro vládu vítaným hromosvodem, nemluvě ani o všech diplomatických cílech.) 5. Pan Plon-Plon, syn vestfálského exkrále*, a jeho klika (v čele Girardin a velice pestrá smečka maďarských, polských a italských pseudorevolucionářů) dělají co mohou, aby se věc rozhodla. 6. Válka s Rakouskem v Itálii je jediná válka, v níž Anglie zůstane, alespoň zpočátku, neutrální, protože nemůže vystoupit přímo *pro* papeže atd. a *proti* takzvané svobodě. A kdyby Prusko mělo chuť hned na začátku se vmísit do boje, čemuž nevěřím, Rusko by je drželo v šachu.

Na druhé straně je zcela jisté, že se pan Ludvík Bonaparte bojí opravdové vážné války jako čert kříže. 1. je neustále plný pochyb a jako všichni hráči nemá za mák rozhodnosti. Vždycky se doplazil až k Rubikonu[603], ale lidé, kteří stáli za ním, ho tam museli pokaždé hodit. U Boulogne, Štrasburku i v prosinci 1851[604] byl vždycky *donucen*, aby své plány konečně bral vážně. 2. Mimořádný chlad, s nímž byl ve Francii přijat jeho návrh, není ovšem právě povzbudivý. Masy jsou lhostejné. Naproti tomu finanční aristokracie, průmysl a obchod, dále kněžourská strana a konečně vysoká generalita (např. Pélissier a Canrobert) se postavily přímo a vážně na odpor. Vojenské vyhlídky nejsou opravdu nijak skvělé. I když vezmeš za bernou minci to chvástání v „*Constitutionnelu*“[409]. Dá-li Francie se vším všudy dohromady 700 000 mužů, bude z nich nanejvýš 580 000 schopných služby. Z toho je třeba odečíst 50 000 pro Alžírsko, 49 000 četníků atd., 100 000 (minimálně) na střežení měst (Paříže atd.) a pevností ve Francii, nejméně 181 000 pro observační armádu na švýcarské, německé a belgické hranici. Zbývá 200 000, a i když k tomu připočteš hrstku piemontské armády, pak to proti Rakušanům, kteří mají pevná postavení na Minciu a Adiži, rozhodně není žádná přesila.

Buď jak buď, jestliže teď pan Bonaparte couvne, je v očích

* Jerôma Bonaparta.

masy francouzských vojáků vyřízen; a to by ho mohlo přimět k tomu, aby se nakonec přece jen rozhýbal.

Zřejmě si myslíš, že v takovéto válce povstanou Uhry. O tom silně pochybuji. Rakousko přirozeně postaví na haličsko-uherské hranici observační sbor proti Rusku, a ten bude zároveň držet v šachu Uhry. Uherské pluky (pokud nejsou, a většinou tomu tak je, rozptýleny mezi svými nepřáteli, jako Čechy, Srby, Slovinci atd.), budou rozmístěny v německých provinciích.

Válka by ovšem vedla k velmi vážným a nakonec jistě revolučním důsledkům. Ale zpočátku upevní bonapartismus ve Francii, potlačí vnitřní hnutí v Anglii a Rusku, oživí nejmalichernější nacionální vášně v Německu atd., a bude proto podle mého názoru působit zprvu ve všech směrech kontrarevolučně.

Buď jak buď, od zdejší emigrace nečekej *nic*. Skládá se, s výjimkou Mazziniho, který je aspoň fanatik, ze samých šejdířů, kteří mají jedinou ctižádost vymačkat z Angličanů peníze. Pan Kossuth se už vůbec zvrhl v putovního kazatele, který kolportuje stále týž nesmysl po různých končinách Anglie a Skotska a vždy znovu se ho snaží prodat novému posluchačstvu.

Ze všech těch zdejších bídáků se stali takoví konzervativci, že si opravdu zaslouží, aby byli amnestováni. Pan Gottfried Kinkel např. tu vydává týdeník nazvaný „*Hermann*", proti němuž i „Kölnische Zeitung" vypadá jako smělý a duchaplný list. (Všemožným koketováním, zejména s hezkými židovkami, prý ten úlisný, melodramatický kněžour přivedl svou ženu tak daleko, že vyskočila z okna a zlámala si vaz. Freiligrath se ve své dobromyslnosti dal jeho bolestnými scénami svést k tomu, aby napsal na zesnulou Johannu Mockelovou báseň[391], ale za několik dní přišel na to, že bolest byla jen *hraná* a že se pan Gottfried nikdy necítil tak volně a nevázaně jako od smrti své choti.) Ten hoch hlásá „*optimismus*" ševelivou, úslužnou a slaboduchou formou. Jeho list by se měl jmenovat „Gottfried". Co se mne týče, dal bych skutečně přednost tomu psát pod jhem „Manteuffela"[605] než pod jhem německých šosáků z londýnské City. Pro pana Kinkela je však toto jho tím sladší a lehčí, že co do charakteru a názorů nemá před těmito šosáky skutečně ani sebenepatrnější náskok. Vytrubování „Lewaldové"

alias „Stahrové" nad zesnulou Mockelovou tady tu osobu ještě dodatečně zkompromitovalo[606].

Salut.

Tvůj

K. M.

Bylo by pro mne velmi důležité, kdybys mohl ve *Vratislavi* zjistit a *co možná nejdřív* mi poslat podrobnosti o jedné osobě ženského pohlaví, která se tam zdržovala a je *nyní tady*; jmenuje se (údajně) von Paula-Kröcherová.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

26

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

Lodnýn 23. února 1859

Milý Lassalle,

dnes jsem poslal Dunckerovi předmluvu. Budeš jistě tak hodný a postaráš se o to, aby mi, *jakmile bude rukopis*[313] *vytištěn*, poslali honorář. Rozhodně bych Ti kvůli této věci nepsal, kdyby se z ní vlivem nepředvídaných okolností nestala palčivá otázka.

Čekám, že mi brzy napíšeš, a navzdory Tvé upejpavosti také něco o „poměrech ve vlasti" nebo alespoň nějaké klepy o těchto poměrech, podstatné pro jejich posouzení.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

27

Marx Franzi Gustavu Dunckerovi

do Berlína

Londýn 23. února 1859

Ctěný pane,
v příloze Vám posílám předmluvu*.

V úctě oddaný
Karel Marx

Poprvé otištěno německy v časopise „International Review of Social History", sv. X, část 1, 1965

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* K dílu „Ke kritice politické ekonomie".

28

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

25. února 1859
9, Grafton Terrace, Maitland Park
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,
Iterum Crispinus.[607]

Engels zamýšlí uveřejnit, nejprve *anonymně*, malou brožuru s názvem „*Pád a Rýn*“[415].

Hlavní obsah: Vojenský, tj. vojenskovědný důkaz, že všechny důvody uváděné pro to, že Rakušané musejí mít linii Mincia, aby mohli chránit *Německo*, se přesně hodí k zdůvodnění toho, že Francie musí mít hranici na Rýně, aby mohla chránit sama sebe; dále že *Rakousko* sice má na linii Mincia velký zájem, Německo jako jednotná mocnost však vůbec žádný a že Itálie bude vždycky vojensky ovládána Německem, dokud nebude celé Švýcarsko francouzské. Brožura je hlavně namířena proti stratégům z augsburské „Allgemeine Zeitung“, jinak samozřejmě v národním duchu proti panu Bonapartovi.

Že vydání této brožury, která si nevyžádá skoro žádné výdaje, poněvadž má jen několik archů, bude v této chvíli přímo nakladatelskou *spekulací* (v pravém smyslu toho slova), za to ručím veškerou svou „kritickou soudností“[608].

Od té doby, co se Engels podílel na bádenské kampani[609], studuje militaria jako svůj speciální obor. Přitom, jak víš, píše neobyčejně věrohodně.

Nakladatel by však musel o autorství zachovat tajemství, dokud je

autor sám nezruší. Můžeš si být jist, že z autorství budou podezříváni největší vojenští spisovatelé v Prusku.

Je to ovšem věc, jejíž vydání je zcela spjato s dnešní situací, vysloveně aktuální otázka. Muselo by se tedy jednat rychle. Myslíš, že ji Duncker přijme? Bylo by to jistě v jeho vlastním zájmu. U čistě vědeckých prací člověk nikdy neví, jak a zda je budou šosáci kupovat. U takových aktuálních otázek má člověk skoro matematickou jistotu.

Kdyby Duncker souhlasil, dává Ti Engels plnou moc, abys tu věc jeho jménem dohodl za podmínek, jaké sám uznáš. Kdyby se zdráhal, nebyla by pak nějaká jiná možnost? Znám jednoho nakladatele v Hamburku, který by to vzal. Ale protože ten člověk byl vždycky osobním nepřítelem „Neue Rheinische Zeitung" — což bez obalu řekl příteli Heinovi — bylo by mi velmi nemilé, kdyby dostal od někoho z nás třeba jen jedinou řádku. Mimoto zacházel velmi hanebně s naším nezapomenutelným a nenahraditelným přítelem Weerthem.

Odpověz mi co nejdřív a neměj mi za zlé, že kladu takové nároky na Tvůj čas a Tvou spolupráci. Omlouvá mne prostě obecný zájem strany.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

29

Engels Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

6, Thorncliffe Grove, Oxford Street
Manchester 14. března 1859

Milý Lassalle,

především díky za Vaše bons offices* u Dunckera, které byly korunovány tak velkým úspěchem a dávají mi skoro po 10 letech zase poprvé příležitost vystoupit před německým publikem. Rukopis jsem poslal minulou středu Marxovi a ten jej snad ve čtvrtek odeslal dál. Titul je prostý: „Pád a Rýn“[415], Berlín, nakladatelství atd. Marx i já pokládáme za vhodnější, aby to vyšlo nejprve anonymně, vzhledem k té okolnosti, že jméno civilisty by mohlo vojenskému spisu zpočátku leda uškodit. Bude-li mít věc úspěch, jak doufám, pak je na jméno vždycky ještě dost času. Obsah není nutný, oddíly jsou prostě číslovány. Ani předmluvu jsem žádnou nepsal.

Marx myslí, že by to vydalo 4 archy, já o tom pochybuji, ale záleží samozřejmě na tisku.

Pokud jde o podmínky, rozhodl jsem se pro polovinu čistého výtěžku; a k tomu rozumí se obvyklý počet autorských výtisků, z nichž si ovšem především ponechte jeden pro sebe. Je možné poslat je sem prostřednictvím nakladatele, avšak jeden výtisk (nebo vývěsky) bych rád dostal poštou ihned. Možná že to vydám anglicky. K překladu do francouzštiny se svým obsahem příliš nehodí; kromě toho by se dal překlad také těžko někde udat; ale uvidím.

Jak to vypadá s tiskem Marxova rukopisu[313]? Vím dosud jen

* dobré služby (diplomatický výraz — zprostředkování z ochoty).

o *jednom* vytištěném archu, a rukopis je přece už měsíc v Berlíně. To se mi zdá příliš zdlouhavé. K lipskému veletrhu[610] by přece měly být vydány nejméně 1—2 sešity, a čas utíká.

Vašeho „Herakleita“[190] mi Marx přes ustavičné slibování ještě neposlal, jsem na něj velmi zvědav, ačkoli jsem řečtině a spekulativním pojmům už značně odvykl. Právě tak jsem zvědav na Vaše drama[191], které jsem už viděl avizováno. Že se vrhnete i na tento obor, to bych byl přes všechnu Vaši všestrannost nečekal.

Od té doby, co jsem tu, pěstuji hlavně militaria a mezitím čas od času holduji staré lásce, srovnávací filologii. Ale když člověk celý den pracuje v ušlechtilém komerčním oboru, nepřivede to v tak úžasně rozsáhlé vědě dál než k čistočistému diletantismu, a i když jsem se snad někdy obíral smělou myšlenkou zpracovat srovnávací mluvnici slovanských jazyků, nechal jsem toho už dávno, zejména když se toho s tak skvělým úspěchem zhostil Miklošič[611].

Ještě jednou tedy můj vřelý dík a mnoho pozdravů od Vašeho

B. E.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften“, sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

30

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

16. března 59
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

Tvůj nejnovější spis[191] a k němu přiložený dopis dosud nepřišly a hned tak nepřijdou. Zásilka poslaná přes nakladatele se expeduje přibližně tak, jako kdybys mi ty věci poslal přes Petrohrad, Kamčatku a Severní Ameriku.

Je-li ještě čas, dej na rukopis*, který Ti byl zaslán naposledy, vytisknout: „Právo překladu vyhrazeno." Jinak by to tu mohli někteří němečtí tajtrlíci pěkně zpotvořit.

Z důvodů, které Ti dneska nemohu podrobně vykládat (zatím Ti píši tuhle cedulku, diktuji totiž jeden anglický příspěvek**), jsem se dostal do velmi svízelné peněžní situace. Nemohl bys pro mne v Berlíně podniknout nějakou směnečnou transakci, lhůtovanou na několik týdnů, za kterou by sis později mohl převzít honorář od Dunckera?

Včera mě navštívil jeden člověk z Paříže, na jehož úsudek neobyčejně dám. O válce[421] mi řekl: „V Paříži neexistují dva názory. Válka bude." Byl rozhodně toho mínění, že couvne-li Bonaparte, neudrží se a bude, jako císař Soulouque, zrazen samotnou armádou. Dokonce i pařížští buržoové, jakkoli jsou zuřivě pro mír, už začali reptat, že ten chlap nemá víc odvahy než Ludvík Filip.

* B. Engels, „Pád a Rýn".
** „Válečné perspektivy v Prusku".

A pak je tu ještě jeden moment, který nesmíš přehlédnout: Rusko celou tu záležitost rozdmýchává a jeho spojenec Palmerston (podívej se jen do „*Times*“) dělá všechno, aby Bonaparta vehnal do války. Mimoto se zde brzy vymění ministři, a Palmerston bude pak tu věc popohánět přímo.[423] Zdejší demonstrace za Poeria atd. vycházejí cele od něho. Postavil jim jako „odpovědného redaktora“ do čela svého zetě, hraběte Shaftesburyho.[612]

Konec konců si teď přece jen myslím, že válka možná přinese šance i nám.

Salut.

Tvůj

K. M.

Nezapomeň mimochodem, že napíšeš-li mi o jistých poměrech*, bude to na prospěch obrovskému publiku, mezi nímž je velmi mnoho Němců. „*Tribune*“ má na 200 000 stálých předplatitelů.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften“, sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 629.

31

Marx Franzi Gustavu Dunckerovi

do Berlína

[Londýn] 17. března 1859

Ctěný pane,

posílám zkorigované archy* zpátky v dopisní obálce, protože jsem se na zdejší poště dověděl, že z Berlína do Londýna se dají korektury posílat, ale z Londýna do Berlína musí jít jako dopisy.

Na straně 32 v posledních řádcích jsem zapomněl opravit: „hlubší *ekonomický* protiklad mezi angl. a franc. atd. ekonomií" na „hlubší *zásadní* atd."[613]

Je možné, *že mě paměť klame*, ale mám dojem, že začátky vět ze str. 33, jak v textu, tak v první poznámce, na str. 32 nebyly.

V úctě oddaný

K. M.

Poprvé otištěno německy v časopise „International Review of Social History", sv. X, část 1, 1965

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Ke kritice politické ekonomie"

32

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

28. března 59
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

k finanční tísni: Nejprve vřelý dík za Tvou ochotu. Zkusil jsem však nejdřív jinou cestu, a sice napsal jsem své matce, zda by mi nemohla na pár týdnů ty peníze půjčit. Uvidím. Zde v Londýně by se byla směnečná transakce dala provést jedině prostřednictvím Gerstenberga. To je však Kinkelův protektor a malicherně nafoukaný člověk, nechci mu tedy dopřát to potěšení, že bych ho požádal třeba jen o čistě formální laskavost.

K Dunckerovi: Ve středu (pozítří) bude mít ten člověk rukopis[313] už skoro 9 týdnů. Zatím mi přišly teprve *3 archy korektur*. Mezi námi upřímně řečeno, Duncker patrně lituje, že tu věc převzal a zachází s ní tudíž na dlouhé lokte ve stylu wetzlarské kanceláře[614]. Bude-li takhle pokračovat, nevyjde ta věc ani do velikonoc. Mně tím vzniká ještě jiná potíž. Vyjednávám s jedním Angličanem kvůli anglickému zpracování těchto prvních sešitů. Závisí to ovšem na vydání německé publikace, a protože se v Londýně všechno dělá plnou parou, začíná už být Angličan nedůvěřivý. Německý způsob podnikání je pro Angličana absolutně nepochopitelný.

Jak uvidíš, první oddíl ještě neobsahuje hlavní kapitolu, totiž 3. kapitolu o *kapitálu*. Pokládal jsem to tak za prospěšné z *politických* důvodů, neboť III. kapitolou začíná vlastní bitva, a zdálo se mi rozumné nenahánět strach už předem.

*K telegrafu**: Nabídku přijímám. Není to ale tak docela jednoduché, jak si myslíš. Získat zprávy není problém, ale ztratí se tím *mnoho času*. Zařídím si kancelář poblíž burzy (kde mají své úřadovny i telegrafické společnosti, jež zprávy posílají). Tvůj bratranec** mi však musí sdělit: 1. kterou cestou chce dostávat depeše? Jsou 3 společnosti, jedna přes Francii, druhá přes Ostende a třetí přes Antverpy. Myslím, že přes Francii je dobré posílat jen věci, které se nemusejí vůbec obávat francouzské cenzury. Je to ovšem nejkratší cesta. 2. *Co* chce dostávat telegraficky? Různé listy mají velmi různé zásady pro to, co považují za důležité. 3. Jak často se mu má telegrafovat? 4. Potřebují ti lidé kromě anglických zpráv také americké, zkrátka mimoevropské? To všechno musí uvést přesně, protože telegrafování vyžaduje především oprostit se od všeho zbytečného. 5. Konečně musím vědět, na kterou hodinu chce „Presse" zprávy nejraději (alespoň u domácího anglického tisku je to u různých novin různé podle toho, v kterou dobu vycházejí). V mimořádných případech se ovšem žádný čas stanovit nedá, ale u běžných depeší ano. Pro burzovní zprávy bych měl skvělý pramen díky Freiligrathovi.

*K „Presse"****: Tuto nabídku rovněž přijímám. *Za prvé* proto, že se mi na rozdíl od minule nekladou podmínky o tom, jak mám psát o určitých politických osobnostech. Držím se absolutní zásady nepřistupovat nikdy na žádné *podmínky*. Naproti tomu mají každé noviny právo vyžadovat od svého korespondenta takt. *Za druhé* proto, že časy se změnily a je teď podle mého názoru důležité, aby naše strana zaujala pozice, kde to jen jde, zatím třeba i jen proto, aby se terénu nezmocnili jiní. Zatím se toho ovšem dá užívat jen opatrně, ale nejdůležitější je získat na různých místech vliv pro významnější chvíle. Čísla „Presse", která mi, jak říkáš, poslal Friedländer, jsem vůbec nedostal, patrně vinou špatné adresy. Museli by mi ovšem hned nějaká čísla poslat; z listu samého teprve člověk vidí, ne *co*, ale *jak* má pro vídeňské publikum psát.

K Tvým příspěvkům pro „Presse": Jsem rozhodně toho mínění,

* Viz tento svazek, str. 465.
** Max Friedländer.
*** Viz tento svazek, str. 465.

že pro ni máš psát. Od Tebe jako *Prusa* by ovšem byla „nepřístojnost" psát teď do *rakouského* listu. Principiálně však musíme, jak říká Luther o pánubohu, „bít jednoho ničemu druhým"[615], a všude, kde se nabízí možnost, přispívat ke všeobecnému rozkladu a zmatení. *Předtím* než nastaly nynější zmatky, bych byl ani já sám do „*Presse*" nepsal, ani bych to neradil Tobě. Ale proces kvasu už začal a každý teď musí udělat co může. Teď je záhodno infiltrovat jed, kde to jen jde. Kdybychom se měli omezovat jen na psaní do listů, které *všeobecně* sdílejí naše stanovisko, museli bychom veškerou žurnalistickou činnost bezpodmínečně odložit. A máme připustit, aby se takzvané „veřejné mínění" krmilo jen tím, co říkají kontrarevolucionáři?

K „Tribune": Určitě jsi mě špatně pochopil, když se domníváš, že jsem od Tebe požadoval ohledy na předplatitele „*Tribune*". Věc se má tak: Má práce pro „*Tribune*" spočívá v tom, že píši úvodníky, o čem sám chci. Hlavní roli přitom hraje Anglie, na druhém místě Francie. Značná část má ekonomický obsah. Avšak od převratu v Prusku[375] jsem si dovolil to potěšení, že čas od času napíši „berlínský" příspěvek, přičemž mé „vnitřní" spojení s hohenzollernskou vlastí způsobilo, že jsem mohl posuzovat poměry s velikou jistotou.[616] Mezi předplatiteli „*Tribune*" je mnoho Němců. Dále ty články přebírají německo-americké noviny, jejichž názvů je spousta. Zde tedy bylo důležité dodat těm výjimečným článkům, které jsem psal z „Berlína", místní zabarvení, aby tak má politika s pruským státem pokračovala v Novém světě. Pro takové zabarvení je nezbytně zapotřebí trochu klepů. Nadto pruské dějiny nejsou teď v podstatě nic než skandální kronika. *Hinc illae lacrimae.** Tvůj poslední dopis mi v tomto ohledu prokázal dobrou službu.

Salut.

Tvůj

K. M.

* Proto ty slzy. (Publius Terentius, „Andria", 1. jednání, scéna první.)

P. S. Právě jsem dostal dopis od knihkupce Nutta ze City, že Tvůj balík došel. Ještě dnes si ho odnesu.

Jak to vypadá s Engelsovou brožurou*? Odeslal jsem ji 10. března. Myslím si, že něco takového by mohlo být hotovo za 5 dní.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Pád a Rýn".

33

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

Londýn 4. dubna 1859

Milý Lassalle,

všechny moje pokusy sehnat peníze ztroskotaly. Také z domova — víš, že staří lidé velmi lpějí na „věcech pozemských" — jsem dostal odmítavou odpověď. I když je mi velmi nepříjemné obracet se na Tebe — vždyť Tvůj vlastní měšec momentálně hubne — nezbývá mi nic jiného. Je-li pro Tebe 20 friedrichsdorů příliš mnoho, pošli méně. Peníze si ale později strhni u Dunckera.

Vyšla už Engelsova brožura*?

O zdejších novinkách Ti podrobně napíši příští týden (tento týden absolutně nemám čas). Zatím díky jak za drama[191], tak i za přiložený dopis.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Pád a Rýn".

34

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

Londýn 19. dubna 59

Milý Lassalle!

Příjem 14 liber 10 šilinků jsem Ti zvlášť nepotvrzoval, protože dopis byl doporučený. Byl bych Ti však napsal dříve, kdyby mě byl nepřekvapil svou návštěvou proklatý „bratranec z Holandska"* a neosoboval si naprosto nelidsky právo na mou přesčasovou pracovní dobu.

Teď už je pryč, a tak zas dýchám volněji.

Psal mi Friedländer.** Podmínky nejsou tak příznivé jako ty, které Ti byly původně sděleny, přesto však stále ještě solidní. Jakmile se dohodneme ještě na některých vedlejších bodech — myslím, že k tomu dojde během tohoto týdne — napíši mu.

Zde v Anglii pokračuje třídní boj velmi utěšeně. Bohužel neexistuje už v této chvíli žádný chartistický list, takže jsem musel asi před dvěma roky zanechat literární spolupráce s tímto hnutím.

Přistupuji teď k „Franzi von Sickingenovi". Předně musím pochválit kompozici a děj, a to je víc, než se dá říci o leckterém moderním německém dramatu. Za druhé, nechám-li stranou veškerý čistě kritický poměr k Tvé práci, mě při prvním čtení velmi vzrušila a na čtenáře, u kterých spíše převládá cit, zapůsobí proto ještě silněji. A to je druhá, velmi významná stránka.

A nyní rub mince: *Za prvé* — a to je čistě formální —, když už jsi psal ve verších, mohl jsi ty jamby zpracovat trochu umělečtěji.

* Johann Carl Juta.
** Viz tento svazek, str. 465 a 653–654.

Ovšem, i když budou *profesionální básníci* touto nedbalostí pohoršeni, pokládám ji celkem za přednost, protože náš poetický epigonský potěr si nezachoval nic než formální uhlazenost. *Za druhé*: Kolize, kterou máš na mysli, je nejen tragická, nýbrž je to tragická kolize, na kterou právem zašla revoluční strana v letech 1848—1849. Mohu proto jen co nejvřeleji souhlasit, aby se stala těžištěm moderní tragédie. Ale pak se ptám, zda bylo vybrané téma vhodné k zobrazení této kolize? Balthasar si skutečně může namlouvat, že by byl Sickingen zvítězil, kdyby byl pozvedl prapor boje proti císaři a otevřené války proti knížatům, místo aby skrýval svou revoltu za rytířský štít. Můžeme však my sdílet tuto iluzi? Sickingena (a s ním víceméně i Huttena) nepřivedlo do záhuby jeho chytračení. Zahynul, protože se jako *rytíř* a jako *představitel zanikající třídy* vzepřel proti tehdejšímu pořádku či spíš proti nové formě tehdejšího pořádku. Odmyslíme-li si od Sickingena, co patří k individuu s jeho svérázným vzděláním, povahovými sklony atd., zbude — Götz von Berlichingen. V tomto *žalostném* chlapíkovi je obsažen tragický rozpor rytířstva s císařem a knížaty ve své adekvátní formě, a proto si ho Goethe právem vybral za hrdinu*. Pokud Sickingen — a do jisté míry i Hutten, ačkoli u něho jako u všech ideologů určité třídy se musely takové výroky projevit v podstatně pozměněné formě — bojuje proti knížatům (k obratu proti císaři** dochází přece jen proto, že se z císaře rytířů mění v císaře knížat), je ve skutečnosti pouze Don Quijotem, i když historicky oprávněným. Že začíná revoltu zdánlivě jako rytířskou rozepři, neznamená nic jiného, než že ji začíná *po rytířsku*. Kdyby ji měl začít jinak, musel by přímo a hned na počátku apelovat na města a sedláky, tj. zrovna na ty třídy, jejichž rozvoj znamená konec rytířství.

Nechtěl-lis tedy kolizi omezit prostě na tu, jež je zobrazena v Götzovi von Berlichingen — a to nebyl Tvůj plán —, pak museli Sickingen a Hutten zahynout, protože byli ve svých představách revolucionáři (a to se o Götzovi nedá říci) a vydávali se stejně jako *vzdělaná* polská šlechta roku 1830 na jedné straně za uskutečňovatele moderních idejí, na druhé straně však ve skutečnosti zastupovali

* J. W. Goethe, „Götz von Berlichingen".
** Karlu V.

reakční zájmy[617]. *Šlechtičtí* představitelé revoluce — za jejichž hesly o jednotě a svobodě se stále ještě skrývá sen o starém císařství a pěstním právu — by pak nesměli tolik soustřeďovat všechnu pozornost na sebe, jako je tomu u Tebe, nýbrž zástupci sedláků (zejména těch) a revolučních elementů ve městech by museli tvořit hodně významné aktivní pozadí. Byl bys pak také mohl v mnohem větší míře dát promlouvat nejmodernějším myšlenkám v jejich nejprostší formě, kdežto takhle vedle *náboženské* svobody zůstává ve skutečnosti hlavní ideou občanská *jednota*. Samo sebou bys to pak musel pojmout víc *po shakespearovsku*, a právě za Tvou hlavní chybu pokládám, že to píšeš *po schillerovsku*, že děláš z jednotlivců pouhé hlásné trouby dobových myšlenek. — Nedopustil ses sám do jisté míry téže diplomatické chyby jako Tvůj Franz von Sickingen, že stavíš lutherovsko-rytířskou opozici výš než plebejsko-münzerovskou?

Dále postrádám charakteristiku postav. S výjimkou Karla V., Baltazara a Richarda Trevírského. Existovala někdy doba výraznějších charakterů než 16. století? Hutten se mi zdá příliš pouhým představitelem „nadšení", což je nudné. Nebyl zároveň duchaplný, šprýmař, a nestala se mu tedy velká křivda?

Jak velice trpí sám Tvůj Sickingen, který je mimochodem také vykreslen příliš abstraktně, kolizí nezávislou na všech jeho osobních výpočtech, se projevuje jednak v tom, jak musí svým rytířům kázat o přátelství s městy atd., jednak v potěšení, s jakým sám uplatňuje nad městy spravedlnost pěstního práva.

V jednotlivostech musím vytknout tu a tam přehnané přemýšlení osob nad sebou — což pramení z Tvé záliby v Schillerovi. Např. na str. 121. Když Hutten vypravuje Marii historii svého života, bylo by naprosto přirozené, kdyby Marie sama říkala verše: „Ta celá citů stupnice" atd. až

„A tíží víc, než pouhá léta váží";

Verše, které předcházejí, od „Říká se" — až — „zestár'", by mohly následovat *potom*, ale úvaha „Neb panna v ženu za noc dozraje" (ačkoli ukazuje, že Marie zná víc než pouhou abstrakci lásky) byla úplně zbytečná; rozhodně však neměla Marie začínat úvahou o svém „stárnutí". Když dopoví všechno, co vyprávěla

v této „jediné" hodině, mohla sentencí o svém stárnutí všeobecně vyjádřit, co cítí. Pak mi v dalších řádcích vadí: „Já za *právo* jsem měla to" (totiž štěstí). Proč najednou dokazovat nepravdivost onoho naivního názoru na svět, který Marie podle svého tvrzení až do té doby měla, tím že jej proměníš v právnickou doktrínu?

Za zvlášť zdařilou pokládám scénu mezi Sickingenem a Karlem V., ačkoli se z dialogu stává na obou stranách tak trochu příliš plaidoyer: dále scény v Trevíru. Velmi krásné jsou Huttenovy průpovědi o meči.

A nyní dost pro tentokrát.

V mé ženě jsi získal zvláštního přívržence svého dramatu. Jen s Marií není spokojena.

Salut.

Tvůj

K. M.

Apropos. V Engelsově práci „Pád a Rýn" jsou hrubé tiskové chyby, jejichž seznam uvádím na poslední stránce tohoto dopisu[618].

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

35

Engels Elisabetě Engelsové

do Engelskirchenu

Manchester 20. dubna 1859

Milá maminko

konečně se dostávám k tomu, že Ti mohu zase jednou trochu v klidu napsat; oba Tvé milé dopisy jsem dostal a jsem rád, že se vám všem dobře daří a že děti Blankových šťastně prodělaly spalničky. Mně se vede velmi dobře, stoličky se mi pomalu rozpadají, ale celkem dost bezbolestně, jinak mi nechybí vůbec nic, mám výbornou chuť k jídlu i trávení, a pokud jde o ty dřívější záležitosti, po tom už není ani potuchy.

Tak ten malý Delius se u vás nakonec přece jen projevil jako pravý Bradfordčan. Myslel jsem si, že si dá lepší pozor, protože ale zřejmě začíná tak trochu rejpat, tak Ti chci jen říct, že v Bradfordu je přehánění na denním pořádku a že Bradfordčan prostě není s to trvale mluvit pravdu. Protože ten mrňous teď bydlí s Wilhelmem Kutterem, a to je největší prášil pod sluncem, zdá se, že si tuto ctnost stále víc navyká. Kdyby mi nějaký Bradfordčan řekl, že dvakrát dvě jsou čtyři, začal bych asi okamžitě pochybovat o správnosti násobilky. Říkám Ti to předem, abys toho mrňouse neposuzovala příliš přísně, Bradfordčani jsou všichni takoví, lžou jako když tiskne. Ta historie s koněm se zakládá na tom, že jsem jeho majiteli prostě řekl, jestli chce to zvíře prodat za méně než 120 liber št., aby mi *dal vědět*, to je všecko. Od toho je ke koupi ještě hodně daleko. Kdyby mi ho teď nabídl za 120 liber št., ještě bych si dobře rozmyslel, mám-li za něj dát 100 liber št., protože se mi zdá ještě poněkud lehký, a za ty peníze mohu dostat velmi pěkného

silného loveckého koně. Ostatně to s tím skokem do krámu není tak zlé. Každý kůň, který je bujný a který týden nedělal nic nebo skoro nic, vždycky pod průměrným jezdcem všelijak vyvádí, a srazí-li si přitom oba vaz, to je čistě věc náhody. Ale se mnou žádný kůň jen tak do nějakého krámu nevletí, když nechci, s tím si nedělej starosti.

A ta druhá věc, s Karlem Siebelem, to je úplný výmysl. Nejenže nežije nevázaně, naopak, večer co večer vysedává doma, skoro nikam nechodí a skoro s nikým se nestýká. Řekl bych, že se v Manchesteru stěží najde dvacet mladíků jeho věku, kteří by žili tak spořádaně jako on. Ze začátku se sice párkrát napil trochu víc, než je zdrávo, a prováděl všelijaké klukoviny, ale protože byl se mnou a s několika známými a viděl, že se takovým dětinskostem ani v nejmenším neobdivujeme, brzy toho nechal. Je vůbec ještě zpola dítě, hrozně nezralý a neví si rady v těch nejobyčejnějších záležitostech. To se časem poddá. Nám rodákům z Barmen to jak se zdá trvá hodně dlouho, než překonáme klackovská léta, byl jsem asi stejný větroplach, když mi bylo třiadvacet. Jeho rodiče si ostatně museli počínat prachpodivně, když s ním nemohli nic svést, protože jeho dobrou stránkou je právě to, že sám dobře cítí, jaké má slabiny, a rozhodně není paličatý, naopak, dá si celkem snadno říci. Líbí se mi na něm právě to, že si přes všechno pochlebování, kterým byl zahrnut pro své verše, v jádru stále uvědomuje, že jsou to vesměs nezralé a nepropracované, povrchní věci, a představ si, že mi byl doslova vděčný, když jsem mu to sice trochu žertem, ale přitom dost zřetelně vyložil; řekl jsem mu rovnou, když mi ráčil věnovat veškerá svá nesmrtelná díla, že v tom je sice talent, ale hodně zludračilý, a že to všechno po umělecké stránce nestojí za nic. Ten hoch jistě v Berlíně hodně ludračil a hrozilo mu, že propadne tomu nejordinérnějšímu beletristickému literátství. Já mu tady kvůli tomu pravidelně dělám kázání, kdykoli se s ním vidím, a říkám mu, že má to veršování pověsit na nějaký čas na hřebíček a pilně studovat klasické básníky všech národů, aby si nejprve trochu vypěstoval svůj velmi zmatený vkus a naučil se německy, protože to pořád ještě neumí. Když to udělá, může z něho ještě být docela pořádný člověk. Jeho rodiče by ovšem měli mít tolik rozumu

a nějak rozšafně, pro něho přijatelně se s ním dohodnout nebo se postarat, aby si pozvolna našel prostředky a příležitost, jak by si, ať už tady nebo někde jinde, založil samostatnou existenci jako obchodník. Ten hoch ví, že si může literární činností kdykoli vydělat tolik, aby z toho mohl být živ, a nebude-li mít jeho roztomilý tatíček dost rozumu a taktu, aby s ním zacházel jako s dospělým člověkem, tak to pak bude jen a jen jeho vina, jestli bude kluk mít nakonec všeho až po krk a vrhne se plně na spisování, a pak docela jistě *nadobro zpustne*. Starý Siebel si možná myslí, že jeho synáčkovi nasazuji do hlavy všelijaké bláznivé nápady, ale můžeš ho ujistit, že všeho svého vlivu používám k tomu, abych ho odvrátil od přílišného psaní (protože na to není ještě zralý), abych ho přesvědčil, že není ubožejší existence než být odkázán na příjem z literární činnosti, a že čím dřív se seznámí se svým prozaickým občanským řemeslem, tím líp pro něho (a protože je v jádře líný se něčemu učit, neměl by jinak žádný záchytný bod a úplně by zpustl). Jestli to udělá a získá nějaké životní zkušenosti a překoná svou nešikovnost, pak nepochybuji, že z něho bude docela pořádný člověk a že i v literatuře něco dokáže. Mám ho docela rád, protože je to dobromyslný hoch, vůbec není domýšlivý a je velmi upřímný a přímý, vídám ho asi tak dvakrát týdně.

Že je E. Blank v Londýně, to jsem nevěděl; doufám, že sem v nejbližších dnech zajede, alespoň mi to před několika měsíci slíbil. Ostatně ať je válka nebo není, nedej se tím nijak odradit a přijeď sem letos v létě, najisto s tím počítám, víš přece, že letos v létě se jede do Skotska, a Ty se mezitím můžeš trochu podívat do svého Waltera Scotta, abys pak všude věděla co a jak.

Teď ale musím končit, je sedm hodin a mám napsat ještě různé obchodní dopisy. Chtěl jsem vlastně ještě připsat pár řádků pro tatínka, ale to už absolutně není možné, musím mu také ještě připravit výpisy. Napíšu mu tedy ihned, jakmile to bude možné, za dva až tři dny.

Zatím ho srdečně pozdravuj a všechny sourozence i s rodinami také.

Tvůj milující syn

Bedřich

Není samozřejmě třeba, abys paní Siebelové vyprávěla do puntíku všechno, co jsem Ti tu o Karlovi napsal.

Blahopřeji Ti také ještě z celého srdce k narozeninám a doufám, že Ti budu moci ještě často, hodně často k nim přát mnoho štěstí.

Poprvé otištěno v časopise „Deutsche Revue", roč. 46, sv. 2, 1921

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

36

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

Londýn 5. května 1859
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Lassalle,

z přiloženého dopisu datovaného 12. dubna,[619] který mi, prosím Tě, pošli zpět, uvidíš, že mezi podmínkami, které mi nabídl Tvůj bratranec Friedländer, a podmínkami, které jsi mi sdělil původně Ty, je velmi podstatný rozdíl*. Nicméně jsem na to přistoupil a *obratem* odpověděl. Poznamenal jsem pouze: 1. že nemohu hradit výlohy za telegramy; věc, která se ostatně rozumí sama sebou a v Tvém dopise se předpokládala.

2. že by pro mne bylo žádoucí (nedělal jsem z toho však žádnou conditio sine qua), kdyby se to dalo zařídit tak, abych, jako to je u „*Tribune*", mohl za odeslané články atd. vystavovat směnky u některého zdejšího bankéře.

Od té doby jsem nedostal odpověď, což mě udivuje. V případě, že se redakce rozmyslela jinak, žádala by slušnost, aby mi to oznámili. Víš, že jsem se do té věci nikterak nehnal. Ale když už jsem to na sebe vzal, udělal jsem některé přípravné kroky u anglických novin atd., a nemám chuť kompromitovat se právě u těchto lidí a u jiných známých, jimž jsem o tom z obchodních důvodů řekl. Že jsem sám dosud žádný článek neposlal, je přirozené, protože ještě neexistuje žádná definitivní dohoda.

* Viz tento svazek, str. 465, 653–654 a 658.

Zdejší volby bohužel nedopadly dost toryovsky.[620] V takovém případě by tu časem začalo revoluční hnutí. Teď už je skoro jisté, že se Palmerston po nějakých těch přesunech vrátí do ministerstva zahraničí, a tak anglickou politiku bude zase přímo řídit Rusko.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

37

Marx Maxu Friedländerovi

do Vídně[621]

16. května 59
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Vážený pane,

pravidelně dostávám vídeňskou „Presse" a jsem Vám za její zasílání zavázán o to víc, že mi objasňuje rakouské poměry v tomto závažném okamžiku.

Na svůj dopis, který jsem Vám poslal už před několika týdny, jsem nedostal odpověď. Pokud by snad neuspořádanost vídeňského peněžního trhu[622] zamýšlenou dohodu zmařila, *prosím, abyste mi o tom obratem podali zprávu*, protože jsem kvůli telegrafování učinil jisté úmluvy se zdejšími novinami, které mne zavazují k peněžním výdajům a které bych pak ihned odvolal.

Váš zcela oddaný
dr. K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

38

Engels Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

6, Thorncliffe Grove, Manchester
18. května 1859

Milý Lassalle,

jistě Vám bylo poněkud divné, že jsem Vám tak dlouho nepsal, a to tím spíš, že jsem Vám byl ještě dlužen úsudek o Vašem „Sickingenovi“[191]. Ale to je právě důvod, proč jsem tak dlouho otálel se psaním. V tom suchopáru, jaký teď panuje všude v krásné literatuře, se mi zřídka stává, abych četl takové dílo, a už po léta se mi nestalo, abych něco takového četl *tak*, že by výsledkem četby byl důkladný úsudek, určitý pevný názor. Brak za to nestojí. Ani těch pár nejlepších anglických románů, které ještě občas čtu, Thackeray např., mě přes svůj nesporný literárně a kulturně historický význam nikdy natolik nezaujalo. Můj úsudek se značně otupil, když tak dlouho zůstával ladem, takže je zapotřebí delší doby, než si mohu dovolit vyslovit nějaký názor. Váš „Sickingen“ si však zaslouží, aby se s ním jednalo jinak než s tím brakem, a proto jsem si dal na čas. První a druhé přečtení Vašeho v každém směru, látkou i zpracováním, německého národního dramatu mě citově tak vzrušilo, že jsem je musel na nějaký čas odložit, tím spíš — což musím přiznat ke své hanbě — že jsem to se svým vkusem, tak oslabeným v těchto hanebných dobách, přivedl tak daleko, že se u mne leckdy ani věci menší hodnoty při *prvním* čtení neminou určitým účinkem. Abych byl naprosto nestranný, naprosto „kritický“, odložil jsem tedy „Sickingena“ stranou, tj. půjčil jsem jej několika známým (pár literárně více či méně vzdělaných Němců tu ještě je). Habent

sua fata libelli* — když je člověk půjčí, zřídkakdy se s nimi zase shledá, a tak jsem si musel i svého „Sickingena" vydobýt nazpět násilím. Mohu Vám říci, že dojem při třetím a čtvrtém čtení zůstal týž, a tak u vědomí, že Váš „Sickingen" snese kritiku, Vám k němu dávám své „rozumy".[623]

Vím, že Vám nedělám žádnou velkou poklonu, vyslovuji-li skutečnost, že žádný ze současných oficiálních německých básníků by ani zdaleka nedokázal napsat takové drama. Nicméně je to právě skutečnost, a pro naši literaturu až příliš charakteristická, aby nebylo zapotřebí ji vyslovit. Mám-li se nejprve zmínit o formální stránce, velmi příjemně mne překvapilo obratné zauzlení zápletky a dramatičnost hry. Ve verších jste si ovšem dovolil značnou volnost, která však ruší spíš při čtení než na jevišti. Velmi rád bych si přečetl jevištní úpravu[624]; v takovéto podobě se hra určitě provést nedá; byl tu u mne jeden mladý německý básník (Karl Siebel), můj krajan a vzdálený příbuzný, který měl poměrně dost co dělat s divadlem; pojede možná jako pruský gardový záložník do Berlína, a v tom případě si snad dovolím dát mu pár řádek pro Vás. Vašeho dramatu si velmi cenil, ale považuje je za naprosto neproveditelné pro dlouhé řeči, při nichž je zaměstnán pouze jediný herec a ostatní by stačili všechnu svou mimiku vyčerpat 2—3krát, aby tam nestáli jako statisté. Poslední dvě jednání dostatečně dokazují, že pro Vás není těžké dát dialogu spád a život, a protože se mi zdá, že až na několik scén (což je v každém dramatu) by se totéž dalo udělat i v prvních třech, nepochybuji, že v jevištní úpravě jste na to jistě vzal zřetel. *Myšlenkový obsah* tím ovšem nutně utrpí, to je však nevyhnutelné; úplného splynutí větší myšlenkové hloubky, vědomého historického obsahu, které ne neprávem připisujete německému dramatu, se shakespearovskou živostí a bohatstvím děje, bude asi dosaženo až v budoucnu, snad ani ne u Němců. V tom ovšem vidím budoucnost dramatu. Váš „Sickingen" je bezesporu na správné cestě; hlavní jednající osoby *jsou* představiteli určitých tříd a směrů, a tím i určitých myšlenek své doby, a jejich motivy nevycházejí z malicherných individuálních choutek, ale

* Knihy mají své osudy (Terentianus Maurus, „De litteris, syllabis, metris", verš 1286).

právě z historického proudu, jímž jsou neseny. Ale další krok vpřed, který by bylo třeba ještě udělat, tkví v tom, aby tyto motivy vystupovaly živě, aktivně, takříkajíc živelně, do popředí spíš v průběhu vlastního děje, takže argumentující debata (v níž jsem se ostatně s potěšením shledal s Vaším starým řečnickým nadáním, které jste ukázal před porotou a na shromáždění lidu[625]) by byla stále méně potřebná. Zřejmě i Vy sám uznáváte tento ideál za svůj cíl, když děláte rozdíl mezi jevištním a literárním dramatem; myslím, že ze „Sickingena" by se dalo, i když s obtížemi (neboť dosáhnout dokonalosti není opravdu žádná maličkost), udělat v uvedeném smyslu jevištní drama. S tím souvisí i charakteristika jednajících osob. Plným právem vystupujete proti dnes převládající *špatné* individualizaci, která není nic jiného než samé nicotné mudrlantství a je podstatným znakem živořící epigonské literatury. Přesto se mi však zdá, že určitá postava není charakterizována jen tím, *co* dělá, ale také, *jak* to dělá; a po této stránce by myslím nebylo ideovému obsahu dramatu nijak uškodilo, kdyby jednotlivé charaktery byly od sebe trochu ostřeji odlišeny, s větším kontrastem. Charakteristika *antických dramatiků* dnes už nestačí, a zde by myslím nebylo na škodu, kdybyste byl snad poněkud víc přihlížel k Shakespearovu významu pro dějiny vývoje dramatu. To však jsou vedlejší věci, které uvádím pouze proto, abyste viděl, že mi šlo i o formální stránku Vašeho dramatu.

Nyní co se týče historického obsahu, zobrazil jste velmi názorně a s oprávněným poukazem na další vývoj obě strany tehdejšího hnutí, které Vám byly nejblíže: národní hnutí šlechty, představované Sickingenem, a humanisticko-teoretické hnutí s jeho dalším vývojem na teologickém a církevním poli, reformací. Nejvíc se mi tu líbí scéna mezi Sickingenem a císařem*, mezi legátem a arcibiskupem trevírským** (zde se Vám zároveň podařilo podat v protikladu mezi světáckým, esteticky a klasicky vzdělaným, politicky a teoreticky prozíravým legátem a omezeným německým církevním knížetem pěknou individuální charakteristiku, která přesto přímo vyplývá z *reprezentativního* charakteru obou jednajících osob); velmi

* Karlem V.
** Richardem von Greifenklau.

výrazná je také charakteristika ve scéně Sickingena a Karla. V Huttenově vlastním životopisu, jehož *obsah* právem označujete za podstatný, jste ovšem zvolil zoufalý prostředek vsunout tento obsah do dramatu. Velmi důležitý je také rozhovor Balthasara a Franze v pátém jednání, v němž Balthasar staví svému pánovi před oči *skutečně revoluční* politiku, kterou měl sledovat. Zde se pak objevuje vlastní tragika; a právě pro tuto důležitost se mi zdá, že se to mělo poněkud zřetelněji naznačit už ve třetím jednání, kde k tomu je několikrát příležitost. Avšak zabíhám zas do vedlejších věcí. — Postavení měst a knížat oné doby je rovněž několikrát velmi jasně zobrazeno, a tím jsou, abych tak řekl, zhruba vyčerpány *oficiální* elementy tehdejšího hnutí. Co jste však myslím patřičně nezdůraznil, jsou neoficiální, plebejské a selské elementy se svými teoretickými představiteli, kteří šli vedle nich. Selské hnutí bylo svým způsobem právě tak národní, právě tak namířeno proti knížatům jako hnutí šlechty, a obrovitý rozsah boje, v němž podlehlo, velmi ostře kontrastuje s lehkostí, s níž šlechta nechala Sickingena na holičkách a vžila se do svého historického poslání patolízalů. I při Vašem pojetí dramatu, jež mi, jak jste si jistě už všiml, připadá trochu příliš abstraktní, ne dost realistické, si tudíž selské hnutí myslím zasloužilo bližšího povšimnutí; seslská scéna s Jossem Fritzem je sice charakteristická a osobnost tohoto „buřiče" je velmi správně zachycena, avšak nereprezentuje s dostatečnou důrazností — v protikladu k šlechtickému hnutí — tehdy už velmi silně narůstající proud selské agitace. Podle *mého* názoru, že totiž v dramatu se nemá pro myšlenkové zapomínat na realistické, pro Schillera na Shakespeara, by naopak zahrnutí tehdejšího nádherně pestrého plebejského prostředí poskytlo ještě zcela novou látku k oživení dramatu, neocenitelné pozadí pro národní hnutí šlechty, které se rozvíjí v popředí scény, postavilo by je teprve do správného světla. Jak podivuhodně svérázné portréty přináší tato doba rozkladu feudálních svazků v potulných králích žebráků, hladových lancknechtech a dobrodruzích všeho druhu — takové falstaffovské pozadí by v *takto* pojatém historickém dramatu bylo přece ještě působivější než u Shakespeara! Ale nehledě na to, zdá se mi, že právě toto odsunutí selského hnutí do pozadí Vás svedlo k tomu, že

jste i národní hnutí šlechty, jak se mi zdá, po jedné stránce zobrazil nesprávně a současně jste si dal ujít *skutečně* tragický prvek v Sickingenově osudu. Podle mého názoru nepomýšlela masa tehdejší šlechty, bezprostředně závislé na říši, na uzavření spojenectví se sedláky; nepřipouštěla to její závislost na příjmech plynoucích z útlaku sedláků. Spíš snad bylo možné spojenectví s městy; avšak ani to se neuskutečnilo anebo jen ve velmi omezeném měřítku. Národní šlechtická revoluce se však mohla prosadit jen spojenectvím s městy a sedláky, zejména pak se sedláky; a v tom právě spočívá podle mého tragický moment, že tato základní podmínka, spojenectví se sedláky, byla neuskutečnitelná, že tedy politika šlechty nutně musela být malicherná a že v téže chvíli, kdy se šlechta chtěla postavit do čela národního hnutí, *masa* národa, sedláci, protestovali proti jejímu vedení, a šlechta proto musela nezbytně padnout. Jak dalece je Váš předpoklad, že Sickingen měl skutečně nějaké spojení se sedláky, historicky opodstatněn, nemohu posoudit, ale na tom také vůbec nesejde. Ostatně pokud si vzpomínám, Huttenovy spisy tam, kde se obracejí k sedlákům, opatrně přecházejí choulostivý bod poměru ke šlechtě a snaží se soustředit hněv sedláků zejména na duchovenstvo. Avšak rozhodně Vám nechci upírat právo pojmout Sickingena a Huttena tak, jako by byli zamýšleli osvobodit sedláky. V tom jste ovšem měl zároveň onen tragický rozpor, že oba stáli mezi šlechtou na jedné straně, a ta to rozhodně *nechtěla*, a sedláky na druhé straně. V tom spočívala podle mého názoru tragická kolize mezi historicky nutným postulátem a praktickou nemožností jej provést. Tím, že si dáváte tento moment ujít, redukujete tragický konflikt na to, že Sickingen, místo aby se hned utkal s císařem a říší, se pustil do boje jen s jedním knížetem (ačkoli i sem s opravdovým citem přivádíte sedláky), a necháváte ho jednoduše zahynout na lhostejnost a zbabělost šlechty. Tato zbabělost by však byla docela jinak motivována, kdyby již předtím bylo více zdůrazněno hrozivé selské hnutí a nálada šlechty, po dřívějších akcích Bundschuhu a Chudého Konráda[626] nutně ještě konzervativnější. To všechno je ostatně jen jedna z možností, jak uvést do dramatu selské a plebejské hnutí; existuje ještě alespoň deset jiných způsobů, které jsou právě tak dobré, ne-li lepší.

Jak vidíte, kladu na Vaše dílo velmi vysoké měřítko, to *nejvyšší*, jak po estetické, tak i po historické stránce, a že je musím mít, abych tu a tam mohl vyslovit nějakou námitku, to Vám budiž nejlepším důkazem mého uznání. *Mezi námi* je přece kritika už po léta, přímo v zájmu strany, nutně co nejotevřenější; ale jinak mne a nás všechny pokaždé potěší, když přibude nový důkaz, že naše strana, ať už vystupuje v kterékoliv oblasti, vystupuje vždycky s převahou. A to jste dokázal i tentokrát.

Vcelku se zdá, že události ve světě se budou vyvíjet opravdu utěšeně. Sotva si lze představit lepší základnu pro důkladnou německou revoluci, než jakou poskytuje francouzsko-ruská aliance. Nám Němcům musí sahat voda až po krk, aby to v nás masově vyvolalo furor teutonicus*, a tentokrát nám, jak se zdá, bude nebezpečí utonutí hrozit dost bezprostředně. Tím líp. V takové krizi se musejí všechny existující moci zruinovat a všechny strany jedna po druhé zničit, ať to je „Kreuz-Zeitung" nebo Gottfried Kinkel, hrabě Rechberg nebo „Hecker, Struve, Blenker, Zitz a Blum"[627]: V takovém boji musí přijít chvíle, kdy jen nejbezpečnější, nejodhodlanější strana bude s to zachránit národ, a zároveň se musí vytvořit podmínky, které jedině umožní všechno to staré harampádí, vnitřní rozštěpení na jedné straně a polské i italské přívěsky, které k nám přivleklo Rakousko, hodit úplně přes palubu. Z pruského Polska nesmíme vydat ani píď a co**

Poprvé otištěno v časopise „Die Neue Zeit", sv. 1, čís. 18, 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* teutonskou zuřivost (Lucanus, „Pharsalia").
** Konec dopisu chybí.

39

Marx Franzi Gustavu Dunckerovi

do Berlína

Londýn 21. května [1859]

Ctěný pane,

z dopisu, který jsem dostal ze Severní Ameriky*, se dovídám, že moji přátelé a soudruzi si objednali asi 100 výtisků prvního sešitu. Nevím, zda jste tuto objednávku už obdržel. Současně se mi však oznamuje, že se dá počítat s dalšími 100 výtisky v týchž kruzích, jakmile bude známa *cena knihy*. Žádám Vás proto, abyste mi to *obratem* sdělil. To ovšem nevylučuje, aby spis byl pro širší publikum v Severní Americe inzerován později.

Zdá se mi, že zdlouhavost, s níž tato záležitost postupuje, není ve Vašem zájmu. V mém není určitě.

Do *seznamu tiskových oprav* k archům, které jsem už dostal, doplňte prosím:**

Poprvé otištěno německy v časopise „International Review of Social History", sv. X, část 1, 1965

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* od Weydemeyera a Kompa.
** Další část dopisu se nezachovala.

40

Marx Franzi Gustavu Dunckerovi

do Berlína

Londýn 28. května 59

Ctěný pane,

pokládal jste zřejmě za vhodné neodpovědět na můj dopis, v němž jsem Vás žádal, abyste mi sdělil cenu sešitu. Protože pošta do Ameriky jde jen dvakrát týdně, znemožnil jste tím, abych odpověděl svým přátelům.

Když jste dostal můj rukopis, trvalo 14 dní, než jste mi potvrdil, že jste to dostal. Zároveň jste mi oznamoval, že s tiskem se začne za týden. Z jednoho týdne byly potom víc než tři. Asi před 2 měsíci mi psal Lassalle, že kniha bude hotová v polovině května. Před více než 3 týdny jsem dostal poslední 3 archy ke korektuře. Změny, které se měly udělat, se daly docela dobře provést za *jeden* den. Místo toho se zdá, ačkoli je to *vytištěno*, že se s tím zřejmě celou tu dobu vůbec nic neděje. Oznamuji Vám tímto, že už mám těch *soustavných a záměrných průtahů* dost a že Vás tímto vyzývám, a to kategoricky, abyste přestal s tím manévrováním, jehož cíl mi připadá nanejvýš podezřelý. Všichni moji přátelé v Anglii jsou téhož názoru jako já a sami mě důtklivě vybízeli, abych takto zakročil.

S úctou

dr. K. Marx

Poprvé otištěno německy v časopise „International Review of Social History", sv. X, část 1, 1965

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

41

Marx Franzi Gustavu Dunckerovi

do Berlína

Londýn 2. června 1859

Vážený pane,

lituji velmi, že jsem Vám napsal dopis*, který se Vás dotkl. Dovolte proto, abych uvedl na omluvu stručně několik důvodů. Předně žiji už dlouho daleko od Německa a zvykl jsem si příliš na londýnské poměry, takže nedovedu správně zhodnotit postup obchodních záležitostí v Německu. Dále, jak jsem už téměř před 2 měsíci[628] sdělil Lassallovi, jednám s jistým londýnským nakladatelem o anglickém zpracování prvního sešitu. Na základě neustálých nesprávných předpokladů jsem dával tomuto muži neustále nesprávné informace o tom, kdy tento spis vyjde, což úplně stačilo k tomu, abych v očích tohoto Johna Bulla vypadal jako vyslovený tlučhuba. Po ustavičných netrpělivých dotazech mých přátel a konečně po pověstech, které šířila pečlivě jedna *zdejší* berlínská klika — nevím z jakých pohnutek —, že ta věc vůbec nevyjde, mi došla trpělivost.

Vezměte prosím v úvahu tyto důvody a považujte můj dopis za pouhý ukvapený výraz podrážděnosti vyvolané rozmanitými okolnostmi a věřte, že jsem neměl v úmyslu nějak Vás urazit.

V úctě oddaný

dr. K. Marx

Poprvé otištěno německy v časopise „International Review of Social History", sv. X, část 1, 1965

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 676.

42

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

[Londýn] 10. června 1859

Milý Lassalle,

za tu dobu, co jsem Ti nepsal, jsem měl připravit a dodat 15 tiskových archů pro anglo-americkou encyklopedii, která vychází v New Yorku[184]. To není žádná švanda při mé ostatní práci. Dneska je den, kdy posílám články do „*Tribune*".[407] Nemám tedy vůbec čas. Píši jen proto, abys věděl, že jsem dostal Tvé dopisy i brožuru[453].

Teď jen tolik:

k „*Sickingenovi*": Jakmile bude čas, přečtu ho a pošlu odpověď[629].

k brožuře: Vůbec to není můj názor, ani mých stranických přátel v Anglii. Je ostatně pravděpodobné, že svůj názor zveřejníme v tisku.

k Dunckerovi: Napsal jsem mu, že mě mrzí, jestliže ho dopis urazil. Ovšem průtahy jsou neslýchané. Už před 5 týdny jsem dostal poslední arch korektury. Nemůžeš chtít, abych — *jakmile je uzavřena smlouva* — se choval k nakladateli a dovolil mu jednat se mnou tak, jako by tu věc[313] tiskl jen z „ochoty" vůči Tobě. Zatím mi prospěl jen tak, že jsem až na další ztratil *anglického* nakladatele.*

k Vogtovi: (říšskému fojtovi[443]). *Máme v rukou důkazy*, že ten člověk dostal od Bonaparta peníze nejen pro sebe, ale i na to, aby koupil Němce pro francouzsko-ruskou propagandu.[452] Zatím se mu

* Viz tento svazek, str. 653.

to podařilo jen u politicky negativní veličiny, Gottfrieda Kinkela.

k Proudhonovi: Prý se zbláznil a strčili ho do blázince v Bruselu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

43

Marx Franzi Gustavu Dunckerovi

do Berlína

Manchester[630] 22. června [1859]

Vážený pane,

žádám Vás tímto, abyste zbytek honoráře za můj spis poslal *okamžitě* mé ženě do Londýna.

V dopise z konce května píšete, že kniha vyjde a honorář bude zaplacen „*příští týden*". Dodnes, do 22. června se jedno ani druhé nestalo. Zřejmě je Vaší zásadou, že na vydání „přísně vědeckého díla" není nikdy pozdě a že je hlavně třeba vyčkat doby, až všeobecné rozšíření války[631] oživí „přísně vědecký" zájem.

Tytéž okolnosti, které Vás patrně přiměly k dalšímu odkladu, by snad mohly odůvodnit odklad na rok 1860, neboť, jak mi píšete, je teď mezi německými nakladateli v módě zadržovat vydání těch vědeckých spisů, *u nichž není ve smlouvě vyhrazena doba uveřejnění*, kdykoli se jim to hodí v souvislosti s vydáváním aktuálních publikací.

Protože nemám sám možnost zodpovídat dotazy, které dostávám vzhledem k těmto průtahům, vyčkám ještě několik dnů a pak učiním *veřejné prohlášení*[632].

V úctě oddaný

dr. K. Marx

Poprvé otištěno německy v časopise „International Review of Social History", sv. X, část 1, 1965

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

44

Marx Wilhelmu Liebknechtovi

do Londýna

Londýn 17. září 1859

Milý Liebknechte,

Blindův dopis z 8. září, který jsi mi dal přečíst,* bych Ti byl poslal zpět už dřív nebýt toho, že si v něm některá místa *vynutila*, abych podnikl další kroky ke zjištění skutkové podstaty.

Blind v dopise tvrdí, že na „*věci*" (tj. na *veřejné* denunciaci Vogta)[452] neměl „*vůbec žádný podíl*". Tvrdí dále, že „poznámky", které učinil „*v soukromém rozhovoru*" (vyjádřil se tedy o Vogtovi pouze „*privátně*"), „byly chápány *úplně nesprávně*".[633] Toto obvinění z falzifikace se vztahuje na *mne*. *Já* jsem Blindovy „poznámky učiněné *v soukromém rozhovoru*" chápal „*úplně nesprávně*" a tudíž jsem je Tobě a Biskampovi „*úplně nesprávně*" reprodukoval. Nejedná se tu o *vědomé*, *záměrné* zfalšování, ale o zfalšování, které vzniklo tím, že Blind vyjadřuje své myšlenky s imanentními obtížemi, anebo tím, že mám já slabou chápavost a přirozený sklon zkreslovat fakta.

K tomu poznamenávám:

1. Vogt byl Bonapartovým korupčním orgánem pro liberály v Německu a pro německé revolucionáře v zahraničí. Vogt dále nabídl jistému liberálnímu spisovateli v Německu 30 000 zlatých, aby ho získal pro zájmy bonapartistické propagandy. — Obě tyto pověsti vyprávěl Blind nejseriózněji způsobem *mně* dne 9. května, v den prvního urquhartovského mítinku. Vyprávěl je Freiligrathovi. Vyprávěl je *jiným*. Opakoval je nebo spíš znovu *potvrdil* v Tvé

* Viz tento svazek, str. 545–546.

přítomnosti, v Hollingerově přítomnosti, v mé přítomnosti, onoho dne, kdy jsme s ním společně hovořili*. Co se týče těchto dvou bodů, nemůže tedy jít o špatné nebo nesprávné chápání. Jsou přiznány. Lze je svědecky dokázat. Jsou to fakta, pokud považujeme Blindovy *výpovědi* za *fakta*.

2. Co se nyní týče Blindova „*chápání*" najdeme je — až na Vogtovo *jméno* jako bonapartistického korupčního agenta a až na historii s 30 000 zlatých — v jednom článku *londýnského* „*Free Press*" z 27. května, nadepsaném „*Velkokníže Konstantin jako budoucí uherský král*". Blind **je** autorem tohoto článku, v němž říká, že *on* „zná jméno švýcarského senátora, kterému (princ Jerôme Napoleon) vyložil tuto věc" a dokonce ví, co Plon-Plon vykládal švýcarskému senátorovi; dále že ví o „pokusech ... získat pro rusko-napoleonský plán jednak některé německé demokraty v emigraci, jednak vlivné liberály v Německu"; dále že *ví*: „Byly jim nabídnuty jako **úplatek veliké peněžní výhody**"; a konečně že je „šťasten, že tyto nabídky byly s rozhořčením odmítnuty". Toto „chápání" je *vytištěno* a nejde tedy pouze o nějaké vyjádření „učiněné v *soukromém rozhovoru*". Podle toho se také ukazuje, ne snad že by Blind „na věci" neměl žádný „podíl", ale naopak, že jeho podíl byl zřejmě dokonce iniciátorský.

3. Dej si dohromady z 1. bodu Blindem vyprávěná *fakta*, o nichž přiznal, že je vyprávěl, a z 2. Blindovo *vytištěné* a *soudně dokazatelné* „chápání", a co dostaneš?

Anonymní pamflet „*Výstraha*"[505] až na některé bezpodstatné fráze. Zda Blind je či není autorem tohoto letáku, je tedy *zcela lhostejné*. Je *odpovědným vydavatelem* prvků, z nichž se leták skládá.

Vogtovo *jméno* a historii s 30 000 zlatými vyzradil „v soukromém rozhovoru". Nejen se mnou, ale i s Freiligrathem a jinými. A ne jako „*důvěrnou*", soukromou věc, ale jako politickou denunciaci. Své „chápání" obou těch bodů dal *sám* vytisknout.

Tím spíš je tedy lhostejné, zda později vydaný leták je či není jeho dílem! Obsahuje jen souhrn ústního Blinda a tištěného Blinda. *Je* to souhrnný Blind. *Já* jsem ho tudíž považoval nejen za autora letáku. Rovněž Freiligrath. Také jsem se ho na to ptal.

* Viz tento svazek, str. 545.

Zda je či není autorem, je tedy v tomto případě *úplně bezpodstatné*. Zůstává odpovědným *původcem*.

Jak si jistě vzpomeneš, dal na zmíněné schůzce *své čestné slovo*, že pamflet *nesepsal*. *Sepsat* a *napsat* jsou ve skutečnosti dvě různé věci. Mám teď v rukou *dokumentární*, *soudně platné* důkazy *(jsou Ti k dispozici)*, že leták byl vytištěn u F. Hollingera, že mu ho předal Blind, že byl napsán Blindovým *rukopisem* a že jej F. Hollinger považoval za Blindův produkt.[528] Zbývá tedy *moje* nejen „nesprávné", nýbrž „úplně nesprávné" chápání.

Co se augsburské „Allgemeine Zeitung" týče, mezi mnou a jí vždy byl a dosud je přímo *nepřátelský* vztah. Ale v procesu, který bude 28. října veřejně projednáván v Augsburgu,[522] nejde o spor mezi augsburskou „Allgemeine Zeitung" a Vogtem, nýbrž o *soudní rozhodnutí* o vztahu mezi bývalým německým říšským regentem Vogtem[443] a francouzským císařem Ludvíkem Bonapartem. Podle mého názoru to tedy pro **žádného** německého revolucionáře, byť i nepatřil k „*Vlasteneckým spolkům*"[634], *nemůže* být „záležitost novin, které jsou mu *naprosto* cizí", ale je to nutně *jeho vlastní* záležitost. To je ovšem věc vkusu. De gustibus etc.*

Salut.

Tvůj

K. Marx

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXIX, 1946

Podle strojopisové kopie
Přeloženo z němčiny

* Zkráceně za: De gustibus non est disputation. (Proti gustu žádný dišputát.)

45

Marx Bertalanu Szemerovi

do Paříže[635]

Londýn 26. září 1859

Drahý Franku,

v odpověď na Váš dopis ze dne 23. září si dovoluji konstatovat:

1. Když do Londýna došla „New-York Tribune" obsahující prohlášení Pulszkého, které se však Pulszky neodvážil podepsat svým jménem,[524] poslal jsem „New-York Tribune" dva příspěvky s úplným výkladem tohoto případu. Zároveň jsem poslal redaktorovi soukromé psaní, v němž jsem zdůraznil nutnost odhalit manévry a intriky onoho velkohubého šarlatána*. *Zakrátko uvidíme, zda „New-York Tribune" mé příspěvky uveřejnila, nebo ne.*[636]

Pokud jde o velké londýnské deníky, je zcela vyloučeno přimět je k tomu, aby publikovaly plné odhalení Kossutha. Takové prohlášení by především mělo za následek *žalobu pro pomluvu*, a toho se redaktoři obávají, nebo alespoň dělají, že se obávají, když uváží, jak obtížné je dokázat takové obvinění z úplatkářství a jak těžké je povolat svědky před britský tribunál. Za druhé Kossuth je příliš dokonalý podvodník, aby nesdílel tajné sympatie prodejného londýnského tiskového gangu. Nicméně jsem sestavil stručný souhrn pro „*Free Press*" (urquhartovský list, který vychází každou poslední středu v měsíci).[516] Pověřil jsem je, pokud to budou považovat za nutné, aby k tomu „udělali omáčku" po svém, a myslím, že mohu právem předpokládat, že ta „věc" vyjde *ještě tento týden.* V tom případě Vám jeden výtisk pošlu. Ačkoli je „*Free Press*" rozšířen také mezi velmi exkluzívním publikem, dostává se do všech vlád a hlav-

ních měst celé Evropy. Je velmi dobře znám v Cařihradě. Mimoto, jakmile se taková zpráva objeví ve „*Free Press*", bude pro některé londýnské dopisovatele, spojené s německým tiskem a mnou více či méně ovlivněné, snazší přesadit tu věc na teutonskou půdu.

Přikládám Asbóthovo prohlášení z „New-York Tribune".[637] Kossuthovo počínání se nyní líčí tak, jako by se tento „osvícený" vlastenec pouze pokoušel zabránit „předčasnému *povstání* v Uhrách" a jako by tento obratný státník měl v plnění svého „obtížného" úkolu naprostý úspěch.

Před časem Urquhart přeložil svou korespondenci s Kossuthem[638] (o níž, jak si jistě vzpomenete, jsem se zmiňoval) do italštiny a ve velkém počtu exemplářů ji rozšířil po celé Itálii.

2. *Co se týče záležitosti s vínem*, dozvěděl jsem se krátce po Vašem odjezdu z Londýna, že se můj švagr* nehodlá vrátit do Amsterodamu dřív než v říjnu. Proto jsem mu o té záležitosti *dosud* nepsal.

Pro Anglii dosud váhám mezi dvěma lidmi, kteří se oba, každý jiným způsobem, zdají k tomuto úkolu vhodní. Jeden z nich je Němec, bez kapitálu, ale velmi energický, podnikavý a snaživý. Druhý je Angličan, který obchoduje s francouzskými a německými víny, „*vážený*", i když ne velký obchodník. V každém případě dosáhl ve svém obchodě s vínem úspěchu a vyšvihl se za krátké období 6—7 let z velmi malých začátků k poměrné zámožnosti. První kandidát by se mohl věnovat výlučně zmíněnému obchodu, druhý má tu výhodu, že má více prostředků, zavedený obchod a navázané konexe. Jestliže Němec, což se ukáže během několika dní, není zatím ještě s to se do té věci pustit (a mám důvody si to myslet), učiním podmínečnou nabídku Angličanovi. Vás pak budu informovat o jeho podmínkách a bude na Vás, abyste se sám rozhodl.

Váš oddaný

*A. Williams***

* Johann Carl Juta.
** Marxovo krycí jméno.

P. S. Právě jsem dostal Váš druhý dopis. Domnívám se, že už jsem na něj odpověděl předchozími řádky.

27. září. Právě jsem dostal obtah té „věci“[516] z „*Free Press*“.

Poprvé otištěno anglicky v časopise „Revue d'histoire comparée“, sv. IV, čís. 1—2, 1946

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

46

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

Londýn [2. října 1859]
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill

Milý Lassalle,

je od Tebe velmi hezké, že ses znovu první chopil pera, a to ve věci, kde jde o můj zájem, ačkoli klamný dojem mluví proti mně.

Co se pak týče mého mlčení, důvody byly stručně tyto:

Za prvé jsem oba Tvé dopisy dostal až řadu týdnů po jejich odeslání, totiž když jsem se vrátil do Londýna z cesty, kterou jsem v obchodním zájmu podnikl přes Manchester do Skotska[482]. Události se mezitím vyvíjely tak rychle, že naší debatě* takříkajíc ulomily hrot. Neboť sporný bod nebyl a mezi námi ani nemohl být v národnostní otázce, ale v tom, jakou nejvhodnější politiku měla německá revoluční strana sledovat vůči vlastním vládám a vůči zahraničí. Přesto bych Ti však byl, třebas i opožděně, odpověděl, nebýt nového důvodu k odkladu. V jednom svém dopise jsi požadoval důkazy o Vogtovi. Tyto důkazy měl v rukou Karl Blind.[452] Ovšem tento „bodrý demokrat" chtěl sice potají předstírat mravní rozhořčení, ba i nastrojit skandál, ale přes všechny domluvy se zdráhal vystoupit otevřeně. V důsledku toho jsem s ním přerušil všechny styky. (Popíral dokonce, že by byl autorem letáku proti Vogtovi, nazvaného „Výstraha",[505] který vyšel anonymně

* Viz tento svazek, str. 678–679.

v Londýně a který přetiskla „Augsburger"*. V tomto bodě jsem si však proti němu (Blindovi) opatřil dokumentární důkazy[528], na něž ještě dojde „v pravý čas a na pravém místě". To byl nový důvod k tomu, abych i nadále mlčel. A protože „to právě prokletí je zlého činu, že oplodněn zlo musí rodit dál"[639], bylo samo mlčení na překážku, když se s ním mělo skoncovat. Navíc k tomu přibyla — a žádám Tě, abys to nepovažoval za řečnický obrat — řada osobních trampot, které ještě stále zcela nepominuly a skutečně mně vzaly veškerou chuť k psaní. Tolik o mém mlčení, které však, i když to tak mohlo vypadat, nebylo ze zlé vůle.

Pokud pak jde o Dunckera,

našel jsem po návratu do Londýna od něho dopis, po němž se mi zdálo nemožné znovu se na toho člověka přímo obrátit kvůli pokračování[513]. Na druhé straně, protože jsem Ti tak dlouho nepsal, nemohl jsem začít tím, že bych Ti z ničeho nic psal o svých záležitostech. Nechal jsem to tedy plavat a mlčky si předsevzal, že nedostanu-li do určitého termínu od Dunckera žádnou zprávu, musím se obrátit na jiného nakladatele.

Podle jednoho z Tvých dřívějších dopisů jsem sice měl dojem, že se Duncker zavázal vytisknout dva sešity nebo celý první oddíl („Kapitál všeobecně"). Ale na druhé straně byl první sešit[313] mnohem objemnější než měl být podle původního plánu, a také jsem rozhodně nechtěl, aby mi dělal „vydavatele proti své vůli". Bylo by ovšem žádoucí, aby aspoň oba první sešity, protože tvoří jeden celek, vyšly u téhož nakladatele.

Musím to teď všechno znovu přepracovat, protože rukopis tohoto druhého sešitu je už rok starý[402]; a protože mi momentálně moje poměry nedovolují věnovat této věci mnoho času, nemyslím, že s tím budu hotov dřív než koncem prosince. To je však *nejzazší termín.*

Zabývám se *anglickým* zpracováním prvního sešitu, ale i z toho mě vyrušily osobní pohromy. Rozhodně jsem si v Anglii jist lepším přijetím než v Německu, kde, pokud vím, dosud po té věci nebo o ní ani pes neštěkl. Chtěl bych jen německému publiku alespoň tento

* „Allgemeine Zeitung".

první oddíl předložit celý. Jestliže se tam ani potom nikdo o mé práci vůbec nezmíní, hodlám všechny pozdější díly psát rovnou anglicky a o německé šosáky se už starat nebudu.

Vale faveque.

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

47

Marx Bertalanu Szemerovi

do Paříže[635]

Londýn 8. října 1859

Drahý Franku,

dostal jsem Váš dopis, podle něhož, jak se zdá, předpokládáte, že se v záležitosti Kossutha dosud nic neudělalo. To je však naprostý omyl.

1. Ve čtvrtek (29. září) jsem Vám poslal výtisk *londýnského* „*Free Press*", datovaného 28. září a obsahujícího zprávu nadepsanou „*Podrobnosti o Kossuthových transakcích s Ludvíkem Napoleonem*".[516] Týž den, kdy toto číslo „Free Press" vyšlo, bylo rozesláno redakcím *všech* londýnských novin. „*Times*" uveřejnily svůj článek ve prospěch Kossutha[640] teprve *potom*, když se z „*Free Press*" ujistily, že Kossuth je stejně prodejný chlap jako pisálci z „*Timesů*".

Pro případ, že by výtisky „*Free Press*", které Vám byly zaslány, zadržel francouzský poštovní úřad, přikládám zmíněný článek do fotodopisu.

2. Zprávu z „*Free Press*" přetiskly anglické, skotské a irské provinční listy. Její doslovný překlad umístili mí přátelé do augsburské „Allgemeine Zeitung"[525] a do brémské „Wesser-Zeitung". Jiný překlad do němčiny prý vyšel v berlínské „National-Zeitung".

3. Současně s Vaším dopisem jsem dnes dostal „*New-York Tribune*" *z 24. září*, která pod názvem „Kossuth a Ludvík Napoleon" přináší můj podrobný článek na dva a půl sloupce

a zařazený v listu na významném místě. Protože „*Tribune*" vždycky trpěla *slabostí* pro Kossutha a protože jejím londýnským dopisovatelem je Pulszky, je uveřejnění tohoto článku skutečným úspěchem, tím spíš, že Pulszky je v článku přímo jmenován a jsou tu zesměšněny apologické pasáže z jeho vlastního příspěvku do „*New-York Tribune*"[524]. Existuje nejméně pár stovek menších amerických listů vydávaných v angličtině, jimž „*Tribune*" *udává tón* a které tudíž onen článek přetisknou. A německo-americký tisk od New Yorku po San Francisco touto dobou článek už asi přeložil do teutonské mateřštiny.

Nadto se nesmí zapomínat, že New York je centrum maďarské emigrace v Americe.

Jestliže nemůžete dostat „*Tribune*" z 24. září, pošlu Vám ten článek *s podmínkou, že mi jej vrátíte*, neboť jiný výtisk nemám a potřebuji jej pro případ, že by na něj Pulszky odpověděl.

4. Kossuthův dopis MacAdamovi, o němž se zmiňuje úvodník „*Timesů*", je pro všechen londýnský tisk předmětem posměšků, o to větších, poněvadž Kossuth přiměl téhož Mac Adama, aby prohlásil v témž listě, že to byl *soukromý* dopis, který neměl být publikován[641]. Jako příklad toho, jak se s Kossuthovým dopisem nakládalo, připojuji úvodník londýnského „*Daily Telegraph*".

5. Můžete-li mi sdělit další podrobnosti o Kossuthových proklamacích a intrikách v Uhrách, budou velmi vítány a určitě najdou cestu do tisku.

6. Můj knihkupec nebyl s to dostat výtisky „*Timesů*", o něž jste mi psal. Všeobecně je obtížné sehnat londýnské deníky několik dní po vydání.

7. Zmínka o *Perczelovi* v článku ve „Free Press" se opírá o jeho veřejné prohlášení. Považoval jsem za vhodné to uvést, abych v řadách Kossuthových stoupenců vyvolal zmatek, pokud jde o zdroj, z něhož informace pochází.[642]

8. Z přiloženého lístku zjistíte, že anglický obchodník po důkladnějším rozmýšlení odmítá se do obchodu s vínem pustit. Němec, o němž jsem se zmiňoval, se vrátil na kontinent. A tak nemám žádnou možnost, jak tu věc dát v Anglii do běhu.

Pokud jde o mého švagra*, napsal jsem mu, ale dosud jsem od něho nedostal odpověď.

Váš oddaný

*Williams***

Poprvé otištěno anglicky v časopise „Revue d'histoire comparée", sv. IV, čís. 1—2, 1946

Podle rukopisu
Přeloženo z angličtiny

* Johanna Carla Jutu.
** Marxovo krycí jméno.

48

Engels Jenny Marxové

do Londýna[643]

Manchester 5. listopadu 1859

Milá paní Marxová

musím se Vám velmi omluvit kvůli své zapomnětlivosti, došlo to tak daleko, že nakonec musel Mouřenín použít Vašeho prostřednictví, aby ode mne ten článek* dostal. Já jsem ovšem neměl ani tušení, že je ho třeba k něčemu jinému než k odvrácení eventuálního skandálu hrozícího od pana Pulszkého, a tak jsem vůbec nespěchal s jeho vrácením.** Tentokrát ho ale opravdu přikládám.

Tlustý paďour Freiligrath se chová opravdu hanebně a zaslouží si, aby byl náležitě ztrestán, doufám, že se k tomu brzy naskytne příležitost. Ta trojská válka kvůli veledůležité otázce, kdo má pronést kantátu a kdo slavnostní projev, a zda má nejdřív přijít kantáta a teprve pak slavnostní řeč, je opravdu k popukání.*** Zdejší šosáci velmi zazlívají Lupusovi a mně, že se vůbec nemícháme do té schillerovštiny; právě včera jsem se pohádal s třemi nadšenými schillerovci. Ti lidé nechápou, jak je možné nechat si ujít tak krásnou příležitost udělat si reklamu. Chtějí tady založit „Schillerův ústav“[550], tj. německý klub, kde se má číst, jíst, pít, přednášet, cvičit, hrát divadlo, muzicírovat a kdovíco ještě. Borchardt byl tak hloupý, že šel na přípravnou schůzi a mluvil tam proti (naléhal na mne, abych tam šel také, ale právě proto jsem tam nešel), a když došlo k hlasování, hlasovali s ním jen chromý malíř Hoyoll

* „Kossuth a Ludvík Napoleon“.
** Viz tento svazek, str. 547 a 549.
*** Viz tento svazek, str. 553–556.

a ještě jeden člověk, a tak Borchardt samozřejmě slavně propadl. Nato upsal 4 libry št. a 10 šilinků, čímž se stal členem na tři roky. To si ale nedovedete představit, jaká se tady najednou při té příležitosti vynořila německá učenost. Je tu jakýsi dr. Götze, jakýsi dr. Marcus, jakýsi dr. Dolch, jakýsi dr. Samelson, samé zjevy, o nichž člověk předtím nikdy neslyšel. Ti a několik estetizujících židů mají celou věc v rukou, a ti učení páni zase působí jako domácí učitelé u těch židů — kromě Samelsona, to je lékař, který už čtyři roky oznamuje, že se „zcela nedávno usadil v Manchesteru". Samá reklama a samé žvanění, a na tom se má člověk podílet!

Jak vidíte, už začínám sám žvanit, a proto raději skončím. Pozdravujte ode mne co nejsrdečněji děvčata a nezapomeňte pozdravovat také Mouřenína.

Váš

B. Engels

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočiněnija, 1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

49

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

Londýn 6. listopadu 59

Milý Lassalle,

byl bys ode mne dostal odpověď už dřív, kdyby mě spousta nepříjemností doma nepřipravovala o všechen volný čas.

1. Děkuji Ti za Tvou námahu s Dunckerem.[644] Ale mýlíš se, myslíš-li, že jsem čekal pochvalné uznání od německého tisku anebo že bych za to dal zlámanou grešli. Očekával jsem útoky nebo kritiku, jen ne úplné ignorování, které jistě značně škodí i odbytu. Vždyť ti lidé při nejrůznějších příležitostech tak mocně nadávali na můj komunismus, dalo se tedy čekat, že vyrukují se svými rozumy proti jeho teoretickému zdůvodnění. V Německu přece existují i odborné ekonomické časopisy.

V Americe psal podrobně o prvním sešitu[313] všechen německý tisk, od New Yorku až po New Orleans. Mám jen obavy, že je to pro tamější dělnické publikum psáno příliš teoreticky.

2. *K Vogtovi.*

Asi Tě udivily zprávy augsburské „Allgemeine Zeitung" o Vogtově procesu[522] a to, do jaké podivné společnosti jsem se tam dostal.

Věc se má zkrátka takto:

Vedle „Hermanna" tu existoval takzvaný dělnický list, „Die Neue Zeit", který naposledy redigoval Edgar Bauer. V listě spolupracoval Biskamp, který zastával učitelské místo na venkově. List byl v takzvaném zásadním protikladu k „Hermannu". Edgar Bauer si totiž vymyslel, že je na čase *hrát si* na komunistu. Já jsem s tím přirozeně neměl *nic* společného. Bauer napsal Biskampovi,

že prý Kinkel, aby se zbavil konkurenta, přenesl tisk svého listu k tiskaři „Neue Zeit", a ta, protože byla závislá na úvěru tohoto tiskaře*, octla se zcela v jeho moci. Když Biskamp dostal tento dopis, přiřítil se do Londýna a shledal, že nejen Kinkel zničil „Neue Zeit" vydáváním svého listu, ale že také Edgar Bauer, redaktor takzvaného „dělnického listu", vstoupil do redakce „Hermanna" a přešel ke Kinkelovi.

O tomto Biskampovi krátce tolik: Je to někdejší spoluvydavatel „Hornisse". Redigoval „Bremer Tages-Chronik" spolu s Dulonem a Rugem. Ve Švýcarsku vstoupil do Svazu komunistů[645]. Jeho vztah k Rugovi nesl s sebou to, že jsme se během jeho pobytu v Londýně vůbec nevídali. Já jsem si ho nevšímal, ale on občas proti mně polemicky vystoupil. V tom člověku se kuriózně spojují ušlechtilé instinkty, přirozené (i tělesné) slabosti, asketismus a flákačství, kantovské morální vědomí a beztaktní náladovost. Při své vznětlivosti je schopen obětovat „ze zásady" jakékoli postavení, octnout se znenadání v nejbezvýchodnější situaci, nějaký čas v ní pasívně a stoicky vyčkávat a pak najednou začít vyvádět hlouposti hraničící s se sprostotou. Neznal jsem přirozeně toho člověka tak, jak Ti ho tu líčím. Líčím ho, jak jsem si o něm postupně udělal obrázek ze zkušenosti.

Ale vraťme se zpátky k té historii. Biskamp se ihned zříká svého učitelského místa, a aby se chopil „boje práce proti kapitálu" (tj. proti Kinkelovi), zakládá „*Das Volk*", bez všech prostředků, kromě příspěvků jednoho dělnického spolku atd. Po celou dobu jeho trvání třel samozřejmě bídu. Možnost dopisovat do několika německých novin, kterou předtím získal, teď ztratil, jakmile se rozkřiklo, jakou má novou funkci. Pár soukromých hodin mu umožňovalo jakžtakž bohémsky živořit.

Musím ještě předem poznamenat, že od roku 1851 neudržuji vůbec spojení s *žádným* z veřejných dělnických spolků (dokonce ani s takzvaným komunistickým[458]). Jediní dělníci, s nimiž se scházím, je 20—30 vybraných lidí, kterým *soukromě* přednáším politickou ekonomii. Avšak Liebknecht je předsedou dělnického spolku, s jehož pomocí Biskamp založil „Das Volk".

* Fidelia Hollingera.

Několik dní po založení tohoto listu přišli Biskamp s Liebknechtem ke mně a vyzvali mě ke spolupráci. Tehdy jsem to rozhodně odmítl, zčásti pro nedostatek času, zčásti proto, že jsem se právě chystal na delší dobu odjet z Londýna. Slíbil jsem pouze, že opatřím nějaké peněžní příspěvky od přátel v Anglii, což se také stalo. Téhož dne jsem oběma vyprávěl, co mi Blind, na nejvyšší míru mravně rozhořčený, sdělil den předtím o Vogtovi, a jmenoval jsem přitom svůj pramen. Jak jsem později zjistil, Biskamp z toho udělal článek.[470] Za mé nepřítomnosti otiskl ve „Volku" Blindův anonymní leták, který byl vysázen u téhož tiskaře jako „Das Volk". V téže době poslal Liebknecht jednu kopii letáku augsburské „Allgemeine Zeitung",[522] pro niž obstarává články z Anglie. (K této okolnosti poznamenávám, že uprchlíci tady píší do všech listů bez rozdílu. Myslím, že jsem jediný, kdo v tom tvoří výjimku, jelikož nepíši do *žádného* německého listu. Ostatně poznamenávám, že se Palmerston snažil prostřednictvím *pruského* vyslanectví, které zase použilo jako svého nástroje anglického knihkupce *Williamse*, odstranit Liebknechta z augsburské „Allgemeine Zeitung" pro jeho protivládní zaměření.)

Po mém návratu do Londýna[482] dostal „Das Volk" některé moje a Engelsovy příspěvky[646], které se k Vogtově aféře vůbec nevztahovaly. S výjimkou několika útoků na Schleinitzova diplomatická poselství[647] jsem tam poslal jen pár žertovných poznámek na okraj[483] — z *gramatického* hlediska — o Kinkelových estetických kázáních v „Hermannu". Život tady v Londýně je příliš tvrdý, aby si člověk jednou za 8 let nemohl dovolit takové rozptýlení.

List naráz přestal vycházet, hlavně pro nedostatek peněz. Biskamp, nadobro bez existenčních prostředků, se ke všemu ještě těžce rozstonal a musel do německé nemocnice. Když odtamtud vyšel, byl by doslova umřel hlady, kdybych se ho nebyl ujal. Během té doby psal několika německým novinám o místo dopisovatele, ale marně. Tu mu došel dopis z redakce augsburské „Allgemeine Zeitung," a on jí poslal, samozřejmě za zády svých přátel, onu do nebe volající epištolu*. Samozřejmě si myslel, že píše soukromý

* Viz tento svazek, str. 557 a 560.

dopis. Teď je ten osel úplně zkroušený a už několik dní nejí a nespí. Nevím, co s ním bude. Nevyprávěl jsem Ti to všechno tak podrobně proto, abych jeho počínání ospravedlňoval, ale abych je vysvětlil. Kdyby to byl takový prodejný chlap jako většina zdejších „demokratů", neoctl by se v situaci, na kterou svými silami nestačil.

Pokud pak jde o mé prohlášení v augsburské „Allgemeine Zeitung"*, vypadá to s ním takto:

Víš, že Blind dal proti Vogtovi vytisknout denunciaci. Zároveň od něho vyšel v londýnském „Free Press" (urquhartovském listě) anonymní článek v podstatě stejného obsahu — přikládám článek k tomuto dopisu — byť i s vypuštěním Vogtova jména a některých detailů.[473] Když teď Vogt podal žalobu na augsburskou „Allgemeine Zeitung", a ta se odvolala na Liebknechta, který jí za to byl odpovědný, odvolal se Liebknecht přirozeně na mne a já na Blinda. Ten však za své výroky nechtěl nést odpovědnost. Že prý se všechno zakládá na nedorozuměních. Celá ta věc se ho prý netýká. Dokonce se ani nerozpakoval dát své *čestné slovo*, že s anonymním letákem nemá nic spoleného. Opakované výzvy nevedly k ničemu. Toto počínání bylo tím hanebnější, poněvadž ten dobrák věděl, že Vogt soukromě v Londýně a veřejně ve Švýcarsku označoval za zdroj denunciace *mne*, aby mohl celou věc líčit tak, jako by pramenila z řevnivé závisti komunisty vůči „velkému demokratovi" a „někdejšímu říšskému regentovi"[443]. Obrátil jsem se tudíž nejprve na Colleta, který bez okolků prohlásil, že článek do „*Free Press*" napsal *Blind*. Za druhé jsem si opatřil výpověď sazeče**, který leták sázel.[528] Blindova věrolomnost zasluhovala potrestat. Rozhodně jsem nehodlal za tohohle „republikána" tahat kaštany z ohně. Také když nutím Vogta a jeho, aby se vzájemně napadli, dělám to jen proto, aby vyšla pravda najevo. A konečně si augsburská „Allgemeine Zeitung" jako každý list, který takovou denunciaci otiskne, zasloužila, aby jí byla všemožně objasněna podstata věci.

Celá vulgární demokracie v Německu se teď na mne vrhne a Biskampova hloupost jí to ještě usnadní. Pochopitelně mě ani nenapadne, abych se pral se všemi těmi štěkálky z nějakých žur-

* „Dopis redaktorovi ‚Allgemeine Zeitung'".
** A. Vögela.

nálků. Nicméně považuji za nutné podniknout *jeden* exemplární zákrok proti panu Eduardu Meyenovi z „Freischützu", pour encourager les autres*.[542] Posílám jednu kopii** augsburské „Allgemeine Zeitung", jednu do „Reform" v Hamburku, a byl bych rád, kdyby kopie, kterou Ti posílám, mohla vyjít v některém berlínském listě.

Výklad o italské válce[421] — a svůj názor na tuto věc jsem nijak nezměnil — si musím nechat pro příští dopis (který bude brzy následovat)***.

Salut.

Tvůj

K. M.

P. S. Je mi velmi nepříjemné o tom mluvit, ale: Moje finanční poměry jsou ve velmi nebezpečné krizi, tak zlé, že mám sotva čas na své články pro „Tribune" a ještě mnohem méně na „Politickou ekonomii"[513]. Mám ovšem během 8—10 týdnů brát přes 40 liber št. Ale pro mne je důležité, ba rozhodující, abych je *dostal dříve.* Můžeš mi pomoci provést za tím účelem směnečnou operaci? Za 8 nebo nejvýš 10 týdnů mohu zaplatit 50 liber št.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* abych popíchl ostatní.

** K. Marx, „Prohlášení redakcím listů ‚Reform', ‚Volks-Zeitung' a ‚Allgemeine Zeitung'".

*** Viz tento svazek, str. 706—708.

50

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

14. listopadu 59
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Haverstock Hill, Londýn

Milý Lassalle,

posílám obratem těchto pár řádek.

Nejde o to, abys *Ty* opatřil peníze, ale o směnečnou transakci. Dovolíš, abych na Tebe vystavil směnku s tříměsíční lhůtou? *V tom případě* dostaneš *úhradu* (garantuji nejen já, *ale i Engels*) *dřív*, než směnka bude splatná. Jde tedy o úvěrovou směnku, neboli, lidově řečeno, o směnečnou spekulaci. Ještě je ovšem velmi sporné, *zda* se mi tady podaří takovou směnku zpeněžit. Ale *naděje* by tu byla. Engels by byl potřebnou sumu opatřil, kdyby všechny jeho volné prostředky nebyl pohltil proces pro ublížení na těle způsobené jednomu Angličanovi*. Ta historie stojí přes 100 liber št., a úvěrové směnky z Londýna na Manchester jsou možné jen mezi obchodníky.

Podle mne je teď už příliš pozdě, abych posílal prohlášení proti Meyenovi[542]. V případě, že je „Reform" a augsburská „Allgemeine Zeitung" vezmou, došlo by do Berlína příliš pozdě. A v případě, že je nevezmou, by už vůbec bylo pozdě reagovat na článek velikého Meyena, který do té doby zastará.

Co se týče Vogta, jde naší straně — na rozdíl od vulgární demokracie — o to, donutit ho, aby zvedl hozenou rukavici a vystoupil proti Blindovi. Oba pánové se zřejmě se stejným strachem

* Viz tento svazek, str. 532 a 536–537.

drží jeden od druhého stranou. Vogt si počínal velmi šikovně, když ze mne udělal zdroj oné denunciace, ale za druhé i tím, že si místo „Volku" v Londýně za terč svých útoků zvolil „Allgemeine Zeitung" v Augsburgu. Co se týče mne, může to líčit jako nevraživost; už vzhledem k dřívějšímu odporu „Neue Rheinische Zeitung" k němu. (Víš asi, že když lupus přišel do Národního shromáždění ve Frankfurtu, vystoupil proti Uhlandově děkovné adrese říšskému správci Janovi. Vogt se chopil té příležitosti, aby si vylil žluč. Pronesl hanlivou řeč proti „Neue Rheinische Zeitung" všeobecně a proti lupusovi zvlášť.[648] Nato ho lupus vyzval na souboj. Ale Vogt prohlásil, že jeho kůže je pro vlast příliš potřebná, než aby ji vystavoval takovému nebezpečí. Lupus nato pohrozil, že ho veřejně na ulici zpolíčkuje. Vogt se od té doby neobjevil jinak než chráněn z boku na jedné straně svou sestrou a na druhé straně jednou známou své sestry. A lupus byl příliš zdvořilý atd.) Mimoto pan Vogt věděl, že německé vulgární demokracii jsem bête noire*. Kdyby byl dále místo „Allgemeine Zeitung" žaloval „Das Volk", byli by Blind atd. nuceni u soudu přísahat, a věc by se *musela* objasnit. A konečně bylo něco úplně jiného lámat kopí přímo s revolučním listem než se srazit s reakční „Allgemeine Zeitung". Způsob, jakým mě „ušlechtilý" Vogt („zaoblený" Vogt, jak ho nazval jeho obhájce,[649] je jistě trefnější označení) napadl ve svém bielském „Handels-Courier"[477], byl velmi zábavný. Jsem prý ve spojení „s policií", žiji na účet dělníků a podobné pitomosti.

Co se týče Kossutha, mám všechny podrobnosti o jeho transakci s Bonapartem od Szemera (bývalý maďarský ministerský předseda, žije teď v Paříži).[650] Poslal jsem mu svůj článek z „Tribune" proti Kossuthovi**; Tobě jej pošlu, jakmile mi Szemere pošle ten výstřižek z Paříže zpět. Nejhezčí na tom je, že Kossuthův agent, Pulszky, je londýnským korespondentem „*Tribune*".

Ze Schillerových oslav se tu staly Kinkelovy oslavy.[527] I Freiligrath, který se jich přes mé varování zúčastnil, teď přiznává, že ho Gottfried využil čistě jako nástroje. Vyprávěl mi, že Kinkelova melodramatická přednáška byla pravá opičárna, neuvěřitelná pro

* trnem v oku.
** „Kossuth a Ludvík Napoleon".

toho, kdo jí nepřihlížel. Pořádně by ses zasmál, kdybych Ti vyprávěl, co se zběhlo za kulisami mezi Kinkelem a Freiligrathem, ještě než došlo k veřejnému vystoupení*. Za časů „Neue Rheinische Zeitung" figuroval Gottfried v tisku vždycky s atributem tlumoku. Později s atributem muškety, pak lyry a potom kolovrátku. Teď neudělá ten páter už ani krok bez černo-červeno-zlaté vlajky.[651] Takzvaní „dělníci", které kolem sebe seskupil, tvoří vlastně cech, v jehož stanovách 1. článek zní: „Veškerá politika je z debat společnosti statutárně vyloučena." Titíž hoši byli před rokem 1848 pod Bunsenovou ochranou.

Ale už dost s tím klábosením, protože tyto řádky měly pojednávat výlučně de re pucuniaria**.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 553—556.
** o peněžních záležitostech.

51

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

[Londýn] 15. listopadu 59

Milý Lassalle,

mohl bys umístit ve „Volks-Zeitung" tuto odpověď* na Blindovo prohlášení v čís. 313 augsburské „Allgemeine Zeitung"? Jestliže ano, pošli mi 2 výtisky. Mimochodem bych Tě chtěl upozornit na hymnus, který Gottfried Kinkel ke všeobecnému obveselení londýnských Němců zapěl v posledním „Hermannu" sám na sebe.[546]

Spěchám.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* K. Marx, „Prohlášení redakci ‚Allgemeine Zeitung'".

52

Engels Emilu Engelsovi

do Engelskirchenu

Manchester 16. listopadu 1859

Milý Emile

náš výrobní proces a zařízení jsou prostě takové: válce se vyjmou, příze se položí přes ně a pak se válce znovu zavěsí, načež se horní válec pomocí šroubů (na každé straně stroje je jeden) vysune tak vysoko, až je příze dostatečně napjatá.

1. Válce jsou železné, mají na koncích čtyřúhelníkové čepy, které zapadají do čtyřúhelníkového vybrání (v ose). To však platí jen pro spodní válec, který je poháněn strojem, horní leží na jednoduchém podstavci a volně se otáčí s sebou.

2. Šrouby jsou, jak jsem už řekl, na každém konci horního válce a napínají se strojem, ne ručně.

3. Kartáčový válec má osu uloženou v pevných bodech, takže je hned ve správné poloze, jakmile je příze založena do stroje a napnuta. Kde nejde o příliš jemná čísla, míváme na témže válci teď vždy střídavě kartáče a dřevěné dlahy, o něž se příze drhne.

4. Tvé poslední otázce: jak se uskutečňuje spojení vloženého válce s otáčivou částí stroje — nerozumím, myslím, že je už zodpovězena pod čís. 1.

Skicu stroje Ti udělat nemohu, protože všechna ta kola v hlavě nenosím. Budete si ale velmi snadno moci udělat náčrt sami, protože všechny podstatné díly jsou, pokud vím, úplně stejné s vašimi, a my používáme téhož stroje pro hrubá i jemná čísla, nejvýš že se vymění převody, aby se získala menší rychlost otáčení. Obvykle je průměr převodových kol pro kartáče 20 coulů a pro válce 14 coulů, rychlost

válu je 163,90 otáček za minutu. U *docela* jemných čísel zvyšujeme průměr převodních kol u válců až na 18 coulů. Šrouby pohání „rovný a zkřížený řemen".

Naše stroje jsou zčásti naše vlastní výrobky, zčásti výrobky firmy Wren & Hopkinson; dostat odtud celý stroj nebo jednotlivé díly byste mohli, jedině kdybyste se obrátili na G. Ermena.

Řekni otci, že se Linkenbachovi po něčem poohlédnu, i když s malou vyhlídkou na úspěch, dokud sem sám nepřijede. Mladí lidé, kteří sem přicházejí s dobrými doporučeními (těch by si musel přinést s sebou *co možná nejvíc* a na různé firmy), se většinou brzy uchytí, ale neuchytí se nikdo, kdo ještě sedí doma. Nicméně je vždycky riskantní přijet sem tak nazdařbůh.

Srdečné pozdravy Lottynce*, otci a matce, Elise**, Adolfovi*** a oběma rodinám, jakož i všem uprchlíkům před cholerou, pokud je ještě máte u sebe. Můj nový kůň běhá skvěle.

Tvůj

Bedřich

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Charlottě Bredtové.
** Elise von Griesheim.
*** Adolfovi von Griesheim.

53

Marx Ferdinandu Lassallovi

do Berlína

[Londýn] 22. listopadu 59

Milý Lassalle,

jednak je dnes den, kdy odchází pošta do Ameriky[407]; jednak mám v sobě plno léků. V každém směru se mi tedy těžko píše. Budu tudíž zcela stručný:

1. Díky za Tvůj předminulý dopis. Patrně se mi přece jen podaří vystavit tady v Londýně lichvářskou směnku *na sebe sama.*

2. Teď, když už „*Reform*" přinesla moje prohlášení*, by bylo lepší, kdybys od svého prohlášení proti Vogtovi upustil. Jde mi zejména o to, přinutit pana Vogta, aby v té věci v Londýně pokračoval.**

3. Vyprávěl jsem Freiligrathovi, že jsi pochválil jeho verše na Schillera a že jsi mu měl za zlé jeho chování vůči Tobě.[652] Teď Ti napíše. Přečti si čís. 43 „*Gartenlaube*", kde Kinkelův trabant, pan Beta (dříve redaktor časopisu „How do you do", který tu vydával *Louis Drucker*, a nyní hlavní machr v „*Hermannu*", jehož redaktoři se vesměs rekrutují z literárního lumpenproletariátu), dělá objev, že Freiligrath „od té doby, co jsem ho ovanul" svým „dechem", „už zpívá jen zřídka"[553]. Freiligrath v posledních letech až moc laškoval s modlami babylónskými, poněvadž velmi touží po popularitě. Jeho choť na něho v tomto směru patrně nemá nejpříznivější vliv. Nebudu se do toho tématu dál pouštět, chci jen poznamenat,

* „Prohlášení redakcím listů ‚Reform', ‚Volks-Zeitung' a ‚Allgemeine Zeitung'".

** Viz tento svazek, str. 700–701.

že mám ke svým starým osobním a stranickým přátelům často víc ohledů, než se mnohým velmi schopným lidem v naší straně zdá správné.

4. *K Bonapartovi.* Pokud mohu soudit, upevnila italská válka[421] dočasně Bonapartovo postavení ve Francii; zradila italskou revoluci piemontským doktrinářům a jejich pochopům; neobyčejně popularizovala Prusko pro jeho haugwitzovskou politiku v očích liberálního plebsu; zvýšila vliv *Ruska* v Německu; a konečně propagovala neslýchanou demoralizaci, nejodpornější kombinaci bonapartismu a žvanění o národnostech. Co se mne týče, nechápu, jak mohli lidé z naší strany dialekticky podporovat tyto hnusné kontrarevoluční iluze šosáckých liberálů. Od té chvíle, kdy Disraeli veřejně přiznal existenci spojenectví mezi Bonapartem a Ruskem[448], a tím spíš od okamžiku, kdy Rusko rozeslalo svou nestydatou cirkulární nótu německým dvorům[653], bylo podle mého názoru třeba sputit válečný pokřik proti *rusko*-francouzské alianci. Antagonismem vůči Rusku se rázem odstranilo všechno antiliberální, co se zdálo spjato s obratem proti Francii.

Schleinitzovy depeše,[647] které jsem podrobně studoval, i prohlášení, která učinili zdejší ministři zčásti přímo v parlamentě, zčásti v tisku, mi dokázaly, že *Prusko* vůbec nepomýšlelo na intervenci, dokud nebyla porušena německá hranice. Bonaparte, pod rusko-anglickou ochranou, dostal tehdy svolení vést „lokalizovanou" válku, aby ji zadržel ve Francii. Prusko nesmělo hnout ani prstem, a kdyby to bylo udělalo, byla by z toho válka mezi Německem a Ruskem, tedy to, co je ze všech možných událostí nejvíc žádoucí. Ale ve skutečnosti o to vůbec nešlo, poněvadž Prusko by k takovému kroku *nikdy* nemělo dost odvahy. Spíš šlo o to, ukázat jednak žalostnou slabost pruské vlády, jednak, a to především, odhalit bonapartistické podvody. Nebyla to tak obtížná hra, poněvadž by se byli připojili všichni stoupenci revoluční strany, od Mazziniho po Louise Blanca, Ledru-Rollina, ba i Proudhona. Bylo by tak vyloučeno, aby polemika proti Bonapartovu podvodu nabyla zdání nepřátelství vůči Itálii nebo Francii.

Nepouštím se tu ovšem do té věci důkladně, ale načrtávám jen pár bodů. Ale dovol, abych poznamenal: Situace může být brzy

zase kritická. V tom případě musí v naší straně platit jedno z dvojího: Buď nikdo nevystoupí jménem strany, aniž se předem poradil s druhými, anebo bude mít každý právo vykládat své názory, aniž by se staral o ty druhé. Toto by ale rozhodně nebylo žádoucí, protože veřejná polemika není tak málo početné straně (která však doufejme nahradí energií, co jí chybí na počtu) nijak prospěšná. Mohu jen říci, že jsem na své cestě (v létě) po Anglii a Skotsku[482] — a naši staří straničtí přátelé jsou rozptýleni právě zde — nenašel nikoho, kdo by si byl nepřál, abys byl svou brožuru[453] v mnoha bodech pozměnil. Vykládám si to docela prostě tím, že zejména zahraniční politika se jeví zcela jinak z anglické půdy než z kontinentu.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v knize F. Lassalle, „Nachgelassene Briefe und Schriften", sv. III, Stuttgart-Berlín 1922

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

54

Marx Ferdinandu Freiligrathovi

do Londýna

[Londýn] 23. listopadu 1859

Milý Freiligrathe,

právě jsem dostal opis Tvého dopisu Liebknechtovi, ve kterém je tento odstavec:

„Mám v rukou *jeden* dopis od Vogta, datovaný 1. dubna 1859. Tento dopis, jak Marx ještě minulou sobotu přede mnou *připustil*, neobsahuje ani jedinou slabiku, o kterou by se *dala* opřít žaloba proti Vogtovi."*

Protože přesnost ve věcech tohoto druhu je dobrá věc, musím dát zaprotokolovat formální protest proti tomuto místu.[654]

Předně, nic jsem *nepřipouštěl*. Připustit (concedere) předpokládá debatu, v níž se ustupuje od původního tvrzení a přijímá se názor odpůrců. Nic takového se mezi námi nestalo. Ode mne vycházela iniciativa. Já Ti vyprávěl, já Ti nic nepřipouštěl. Bylo to takto:

Připomněl jsem, že Ty sám ses pana Blinda ptal, je-li autorem anonymního pamfletu, protože Blindovo ústní podání se tónem i obsahem úplně shodovalo s letákem.[505] Zdůraznil jsem, že *před* schůzkou s panem Blindem na urquhartovském mítinku dne 9. května[452] jsem o Vogtově činnosti v italské motanici nic nevěděl, docela nic kromě o jeho dopisu Tobě[564]. Připomněl jsem Ti, že jsem toho večera, kdys mi tento dopis dal přečíst, ani zdaleka nepomyslil na to, abych z tohoto dopisu usoudil na Vogtovo úplatkářství apod. Našel jsem v dopise jen jeho staré, povrchně liberální politikářské

* Viz tento svazek, str. 573.

fráze, které mě nijak nepřekvapily, zdůrazňuji to vše, abych — à tout seigneur tout honneur* — nijak nezmenšoval zásluhu páně Blindovu na odhalení Vogtovy zrady.

Za druhé mě ale nenapadlo říkat, že „Vogtův dopis *neobsahuje ani jednu slabiku*, o kterou by se *dala* opřít žaloba proti Vogtovi. Jen jsem řekl, že po přečtení dopisu *mě* nenapadlo vyvozovat z toho takové závěry. Avšak subjektivní dojem, který na mne dopis bezprostředně udělal, je na hony vzdálen *objektivnímu úsudku* o obsahu dopisu nebo dokonce o dohadech, které by se z toho *daly* zkonstruovat. K nějakému kritickému prozkoumání dopisu, nutnému k takovému objektivnímu soudu, jsem neměl ani podnět, ani příležitost. Že např. pan Blind jinak vykládal Vogtovy dopisy, adresované Tobě, jemu atd., Ti bylo a je známo. Ve svém článku ve „Free Press" (z 27. května[473]) se např. zmiňuje o *těchto* dopisech výslovně jako o corpora delicti, i když tam nejsou uvedena jména. Stejně je tomu i v jeho prohlášení v augsburské „Allgemeine Zeitung".[655]

Od pana Vogta přecházím nyní k panu Betovi, jehož číslo 43 jsem si po Tvém dopise koupil.** Když jsem přečetl tento výtvor, rozhodl jsem se udělat to, co už deset let dělám, a sice ignorovat ten nesmysl. Dostal jsem však dnes od dvou svých velmi blízkých přátel (ne z Londýna) naléhavou výzvu, abych v zájmu strany učinil prohlášení. Nejprve si dva dny rozmyslím všechna pro i proti. Kdybych se rozhodl po zralém uvážení promluvit, bude moje prohlášení[656] obsahovat v podstatě toto:

1. Chce-li mi někdo *neprávem* přisuzovat nějaký vliv na Tebe, mohlo tomu tak být přece nanejvýš jen v krátkém období „Neue Rheinische Zeitung", kdy jsi napsal skvělé a určitě své nejpopulárnější básně.

2. V několika větách *životopisný nástin pana Betziega, alias Hanse Bety* od doby, kdy psal v Berlíně divadelní vyděračský plátek, přes list „How do you do" toho vinárnického šaška Louise Druckera (včetně mé návštěvy v doupěti „How do you do"[566]), přes jeho pozdější činnost v Lipsku, kdy mne zároveň pomlouval v „Garten-

* komu čest, tomu čest.
** Viz tento svazek, str. 570—571.

laube", tj. reprodukoval tu špínu z „How do you do", a přivlastnil si moje pamflety proti Palmerstonovi*, až do dneška, kdy vystupuje jako faktótum Gottfrieda Kinkela. Bylo by možná prospěšné ukázat německému publiku, jaká lumpenproletářská banda darebů v této chvíli nejhlasitěji kváká v shnilé bažině německého tisku.

3. Dva dopisy, které jsem dostal od Heina a podle nichž nechť publikum rozhodne, kdo je kompetentní, zda Heine či Beta.

4. Konečně několik dopisů Johanna Kinkela** a Johanny Kinkelové, které mi poslali v době „Neue Rheinische Zeitung". Jimi bych srazil melodramatického kněžoura s jeho vysokého oře, na kterém tento páter Brey[657] (takto je třeba opravit Tebou přijatou goethovskou variantu) vyjíždí proti mně v aréně „Gartenlaube", pro něho tak charakteristické.

To vše Ti píši, abys byl — kdybych se rozhodl k prohlášení — o tom předem zpraven, jak se mezi přáteli sluší.

Co se týče Liebknechta, snaží se Kolb zřejmě ospravedlnit před Cottou tím, že obětuje Liebknechta na základě Tvého dopisu jako obětního beránka za své, nikoli Liebknechtovo quid pro quo. Peccant reges, plectuntur Achivi[658], platí stále.

Abych zabránil veškerému nedorozumění, poslal jsem Liebknechtovi současně s těmito řádky opis odstavců tohoto mého dopisu, které se týkají Vogtovy aféry.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v časopise „Die Neue Zeit", dodatky, čís. 12, 1911—1912

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* „Lord Palmerston".
** Gottfrieda Kinkela.

55

Marx Ferdinandu Freiligrathovi

do Londýna*

[Londýn 28. listopadu 1859]

Milý Freiligrathe,

nedělám Liebknechtovi ani sekretáře, ani advokáta. Přesto mu dám opis té části Tvého dopisu, která se ho týká.

Prohlášení, na které jsem jednu chvíli pomýšlel, jsem nechal být, neboť „Odi profanum vulgus et arceo"**.

Prohlášení bylo ovšem *proti* Betovi, ale právě proto také, jak jsi viděl z nástinu, nevyhnutelně také *o* Tobě. Už proto jsem Ti dal o tom vědět, nehledě na intimnost, s jakou se o Tvé a Betově rodině mluví v jeho výtvoru.

Je Ti nepříjemné, že Tvoje jméno bylo zapleteno do vogtovské záležitosti. Já se čerta zajímám o Vogta a jeho hnusné lži v bielském „Handels-Courier"[477], ale nechci, aby mé jméno sloužilo jako maska pro demokratické chytráky. Je-li někdo donucen povolávat svědky, pak víš, že si nikdo druhý nemůže „zakázat", aby byl jako svědek předvolán. Podle staršího anglického právního obyčeje mohli svědci odepření výpovědi dokonce — horribile dictu*** — zaplatit životem.

A konečně pokud jde o stranické ohledy, jsem zvyklý, že se na mne v tisku hází bláto za celou stranu a že moje osobní zájmy jsou

* Viz tento svazek, str. 581.

** „Nenávidím obyčejnou sprostotu a straním se jí" (Horác, „Ódy,", kniha třetí, óda I.).

*** hrůza to vyslovit.

neustále stranickými ohledy poškozovány, a na druhé straně jsem právě tak zvyklý nepočítat s tím, že by na mne někdo bral osobní ohledy.

Salut.

Tvůj

K. M.

Poprvé otištěno v časopise „Die Neue Zeit", dodatky, čís. 12, 1911—1912

Podle rukopisu Marxova dopisu Engelsovi z 10. prosince 1859 Přeloženo z němčiny

56

Engels Jenny Marxové

do Londýna

Manchester 22. prosince 1859

Milá paní Marxová,

dnes večer jsem si dovolil poslat Vám asi dvanáct lahví vína na svátky, doufám, že Vám přijde k chuti a přispěje k dobré náladě celé rodiny.

Šampaňské a bordóské (Châteaux d'Arcins) se dá pít hned, ale portské se bude muset nechat trochu odpočinout a bude dobré teprve kolem Nového roku.

S freiligrathovštinou* jsem se tady nazlobil až běda. Je to pořád tatáž stará historie s tou literátskou holotou, chtějí, aby se jim v novinách neustále podkuřovalo, aby veřejnost měla neustále na očích jejich jména, a ta nejubožejší veršovánka, kterou sesmolí, je pro ně důležitější než nejvelkolepější historická událost. Protože to všechno se nedá dělat bez kotérií a klik, je samozřejmé, že ty potřebují především, a my nešťastní komunisté jsme bohužel v téhle věci docela k ničemu, nejen to, prohlédli jsme celý ten podfuk, díváme se na takovéto organizování úspěchu spatra a máme sami dokonce téměř zločinný odpor k tomu, aby se z nás dělaly populární osoby. Nu, svědčí to o značné omezenosti, když se proto takový poeta v takové straně necítí dobře; vždyť tady nemá vůbec žádnou konkurenci, kterou všude jinde zaručeně má — a o ještě větší omezenosti svědčí to, když se vrhá do náruče takovým lidem, mezi kterými už předem proti němu stojí Kinkelova konkurence. Ale co chcete?

* Viz tento svazek, str. 568–571, 573–574 a 579–580.

Básník potřebuje ke své existenci kadidlo, moc a moc kadidla, a paní básníková ještě víc. Konkurence nekonkurence, paní básníková bude vždycky horovat pro tu stranu, kde budou její šlechetný a geniální Ferdinand, ona sama, její pozoruhodné ratolesti, její kočky, pejskové, králíci, kanárci a ostatní havěť denně předváděni publiku, a to v záplavě bengálského ohně, sentimentality a romantických výmyslů. A co si přeje paní básníková, to si bude muset přát i pan básník, tím spíš, že mu madam mluví z hloubi duše. „„Das Volk", jděte mi s tím k šípku! To „Gartenlaube" je docela jiný list a ten špinavec Bettziech docela jiný člověk než ti komunisté.[553] V „Gartenlaube" se o nás přece jen píše jako o básnické rodině a mluví se o nás každý týden, a ten mrzák Bettziech si nedá ujít jedinou příležitost, aby nám neudělal aspoň poklonku nebo nějakou reklamu. — Je sice pravda, že Kinkel je za svou poezii, která té naší nesahá ani po paty, daleko víc vychvalován a píše se o něm mnohem víc zábavných historek, ale vždyť ten člověk je Bettziechův chlebodárce, ale to se už časem poddá. A pak ty Schillerovy oslavy! Vždyť tihle komunisté Schillerem pohrdají a vysmívají se mu, jak by člověk mohl s nimi pořádat Schillerovy oslavy? A Schillerovy oslavy jsou přece důležitější než celé ostatní světové dějiny, a proč by se byl Schiller před 100 lety narodil, když ne proto, abychom dnes na něj mohli složit kantátu?*

A navíc je tu to, že šlechetnému Ferdinandovi už před pár lety vyschla poetická žíla a ta troška, kterou ze své makovice ještě vyždímá, je strašně ubohá. A tak se musejí dělat všelijaké finty se souborn ými vydáními atd., a to se také nedá dělat každý den. A tak aby se na člověka nezapomnělo, je reklama den ze dne potřebnější. Opravdu, kdo mluvil o Freiligrathovi v letech 1849 až 1858? Nikdo. Teprve Bettziech znovu objevil tohoto klasika, který už tak zapadl, že se ho používalo už jen jako dárku k vánocům či k narozeninám, a objevoval se ne už v literatuře, ale v dějinách literatury. To všechno ovšem nezavinil nikdo jiný než Karel Marx, když ho „ovanul svým dechem". Jakmile ale bude F. F. zase prohřát kadidlem „Gartenlaube", to panečku uvidíte, jaké z něho zase budou tryskat básně!

* Viz tento svazek, str. 553—556.

Je to ale malicherná, ubohá, bídná patálie s těmihle poety. To Siebel je mnohem lepší, je to sice mizerný básník, který ale také ví, že je pouhopouhý šarlatán, a přeje si jen jedno, aby se mu dovolilo dělat si reklamu, protože to je dnes naprosto nezbytné, jinak by byl úplná nula.

Hlavně si celý tenhle povyk neberte moc k srdci. „Charakter" Freiligrath už provede nějakou botu, takže bude možné ho v příhodné chvíli skřípnout. Prozatím pokud možno žádnou roztržku.

Moc mě mrzí, že v pátek nemohu přijet, ale tady probíhají takové změny, že jsem včera musel mj. dřít až do tři čtvrtě na 10 večer a že na odjezd není ani pomyšlení. Pozdravujte tedy Mouřeína a mladé dámy* co nejsrdečněji od Vašeho

B. Engelse

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Jenny a Lauru.

PŘÍLOHY

1

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 28. března 1856]

Milý pane Engelsi,

Mouřenín by rád věděl, zda přijedete na velikonoce, všichni bychom si to velmi přáli. V tom případě by Vám neposílal Modré knihy[658]. Napište nám prosím pár řádek, zda přijedete či ne. Pak bychom to mohli v pondělí zanést na dopravu balíků. Právě jsem zanesla na poštu Váš článek[659]. Karlíček se velmi tuží s materiálem o Karsu* a diktuje Pieperovi, který trochu zlajdačil. Co říkáte těm skandálníkům v Berlíně? Četl jste v dnešních „Times", co píše berlínský dopisovatel? Teď si člověk může vysvětlit ty naříkavé úvodníky v „Kreuz-Zeitung".

Já si teď také musím vyřídit účty s ministrem vnitra** kvůli své malé dědické záležitosti. Jistě si vzpomínáte, že v pozůstalosti našeho strýce*** se našla spousta dopisů a rukopisů našeho děda†, který byl ministrem války brunšvického vévody. Kvůli těm rukopisům, jež obsahují vojensko-historický materiál o sedmileté válce, vyjednával pruský stát prostřednictvím pana von Scharnhorsta už s mým otcem†† a chtěl je *zakoupit*. A teď přijde můj pan bratříček a v závěrečném vyúčtování dědictví se vyskytují takovéto podivné položky: Co se týče nalezených knih, převzal je pan ministr „z pietních ohledů" za 10 tolarů. Horší knihy nechal v Brun-

* „Pád Karsu".
** Ferdinandem von Westphalen.
*** Heinricha Georga von Westphalen.
† Christiana Heinricha Philippa von Westphalen.
†† Ludwigem von Westphalen.

šviku prodat v dražbě za 11 tolarů, a teď si bere, aniž se koho dotáže, ty cennější, které dá odhadnout na 10 tolarů, z piety sám, a mně přitom účtuje náklady za *přepravu* těchto knih z Brunšviku do Berlína. Pěkná pieta! Ale teď teprve přijde ten pravý casus belli. Dál píše prostřednictvím Florencourta, který za něj všechno projednává:

„Kromě knih byl nalezen ještě velký počet dopisů, mezi nimi i jistý počet rukopisů zvěčnělého zemského správce von Westphalen — zčásti vojensko-historického obsahu. Ty jsou však vesměs krajně neúplné a porušené, takže nemohou být z literárního hlediska zajímavé."

A tak, místo aby mi poslali ověřený soupis a místo aby dali ty papíry odhadnout, si myslí, že si je mohou obratným manévrem přisvojit. Mám silné podezření, že můj bratr ve svém vlasteneckém zápalu ty rukopisy prostě státu daroval, a myslím si to tím spíš, když mi maminka* píše, že už jim psala, jakou ty papíry mají cenu, a dotazovala se, co s nimi zamýšlejí. To mlčení je velmi podivné. On si myslí, že mu jakožto mocnému „šéfovi" rodiny všechno hezky beze všeho ponechám tak jako mé ostatní poníženě poddané sestřičky. To se ale moc mýlí.

Nejprve jsem se „nesměle dotazovala", abych pak mohla postupně přicházet se svými „vlastnickými" nároky.

Jsem moc zvědavá na odpověď. Teď za toho rozruchu v Berlíně bychom mohli velmi snadno vyvolat skandál. Z ohledů na maminku však chceme zatím ještě postupovat polehoučku.

Doufáme, že Vás tady příští týden uvidíme.

Srdečně Vás zdraví

Jenny Marxová

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Karoline von Westphalen.

2

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn kolem 12. dubna 1857]

Milý pane Engelsi,

jeden invalida píše místo druhého z příkazu muftiho*. Karlíčka bolí půlka hlavy, hrozně ho bolí zuby, uši, hlava, oči, krk a bůhvíco všecko ještě. Ani opiové pilulky, ani kreosot nepomáhají. Musí si dát zub vytrhnout, ale nechce se mu do toho. A tak se na Vás obracím s prosbou o výpomoc s článkem na pátek. Námět jedno jaký. Tak například: vyslání vojska a lodí do Číny nebo změna v organizaci ruské armády nebo Bonaparte nebo Švýcarsko nebo nějaká historka nebo cokoli. Jeden sloupec postačí. Samozřejmě za předpokladu, že Vaše oční choroba už přešla. Je-li Vám to možné, sdělte nám v pár řádcích, zda můžete ten článek napsat. Pomohla Vám trochu ta oční vodička?

Srdečné pozdravy od

Jenny Marxové

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Marxova přezdívka.

3

Jenny Marxová Engelsovi

do Waterloo[660]

[Londýn mezi 11. a 13. srpnem 1857]

Milý pane Engelsi,

jsme všichni tak rádi, že se Vám zase vede lépe a že se cítíte silnější. Mouřenín ale trvá na tom, že při Vaší nemoci je nejsprávnějším prostředkem dlouhodobé užívání železa. Sám to v muzeu svědomitě prostudoval v lékařské literatuře; všichni moderní lékaři předpisují železo a stavějí je výš než rybí tuk, v naprosté shodě s anglickými lékaři, kteří došli k témuž názoru na základě dlouholeté praxe. Vzkazuje Vám ostatně, že Vás *důrazně* žádá, abyste se příliš duševně nenamáhal s pracemi pro Danu. Procházky, bezstarostnost a nicnedělání jsou stejně nezbytné jako železo.

Ty dva dopisy, které Karel poslal ještě do Manchesteru,* jste doufám dostal. Jeden obsahoval poznámky o armádách, druhý o Armadě.

Před několika dny byl u nás ten šašek Edgar Bauer; ten se ale opravdu člověku hnusí i bez rybího tuku, a ještě ke všemu chce být *duchaplný*. Snažil se o to tak usilovně, že jsem z toho div neomdlela, a Karel nikoli obrazně, ale skutečně začal zvracet.

Jonesovi zemřela žena a je teď plný života; dělá ze všech Indů Kossuthy a oslavuje indické patrioty. Jeho odpůrce, mravný Richard Hart, placený urquhartovec, je teď advokátem v Coalhole. Karel ho tam slyšel pronášet obhajobu.

Doufejme, že Váš příští dopis bude obsahovat dobré zprávy, všichni o Vás máme takovou starost.

* Viz tento svazek, str. 173 a 174–175.

Víno mi báječně svědčí. Sherry je výborné, portské se mi nezdá už tak skvělé, ale chutná mi zvlášť proto, že je sladké. To mě zas postaví na nohy.

Přijměte srdečné pozdravy od
Jenny Marxové

Poprvé otištěno v knize
„Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

4

Jenny Marxová

Conradu Schrammovi

na Jersey

[Londýn] 8. prosince [1857]
9, Grafton Terrace, Maitland Park,
Hampstead

Milý pane Schramme!

Už jsme o Vás neslyšeli tak dlouho, že všichni velmi toužíme něco se o Vás dozvědět. Mluvíme o Vás velmi často a nejvíc nás mrzí, že Vám nemůžeme trochu zkrátit dlouhé zimní večery a hodiny trávené o samotě a rozveselit Vás.

Jestli Vás to příliš neobtěžuje, dejte nám zas někdy o sobě trochu vědět. — Co jste říkal tomu všeobecnému poprasku? Nakonec má člověk z toho všeobecného krachu a hroucení starého neřádstva přece jen radost, že? Doufáme, že se Vaši příbuzní vůči Vám nezačali vymlouvat na krizi a nenechali Vás na suchu, že na Vás tedy prakticky nedolehla. Ačkoli my pociťujeme americkou krizi na našich financích velmi citelně, protože Karel teď už píše pro „Tribune" jen jednou týdně místo dvakrát — „Tribune" dala vale *všem* evropským dopisovatelům kromě Bayarda Taylora a Karla — dovedete si asi představit, jak je Mouřenín naložen. Znovu se mu vrátila všechna jeho dřívější schopnost pracovat, práce mu šla snadno, vrátila se mu také jeho svěžest a veselost, po léta podlomená, od té velké bolesti, ztráty našeho milovaného hošíčka*, pro něhož

* Edgara Marxe.

mé srdce nepřestane nikdy truchlit. Karel pracuje ve dne, aby nám opatřil chléb vezdejší, a v noci, aby dokončil svou Ekonomii[270]. Doufejme, že se teď, když se tato práce stala aktuální potřebou, nezbytností, najde snad i nějaký ten bídný nakladatel. Kromě nás pocítili přímé účinky krize už také Lupus a Steffen. Lupus přišel o hlavní hodiny, protože firma udělala úpadek, a Steffen nemohl kvůli indickým záležitostem[199] zůstat dál v Brigtonu, protože vyučování indických kadetů náhle skončilo. Navíc přišla jeho sestra o svůj malý majetek uložený u jakéhosi bankéře, který udělal úpadek. Mrňous Dronke se pustil na vlastní pěst do obchodu v Glasgowě. Myslím, že polemika glasgowských novin proti „nesvědomitým lidem, kteří se pouštějí do obchodů bez jakéhokoli kapitálu," se týká tohoto mužíčka. Freiligrath dosud pevně sedí ve své miniaturní Crédit mobilier[66]. Ukáže-li se však, že jsou pravdivé ty chmurné zprávy o pařížské Crédit mobilier, která klesá den ode dne hlouběji, tak brzy také bude na hromadě a bude muset pověsit své ředitelování na hřebík. Na našeho solidního důstojného přítele Liebknechta krize, jak se zdá, neudělala dosud žádný hluboký dojem, přinejmenším na něj ještě nedolehla po fyzické stránce; stále ještě má v plné míře svůj známý fatální, famózní, fantastický hlad a k smrti miluje plátek opečené slaniny. Engels nám napsal včera večer z Manchesteru:*

Mezi zdejšími paďoury vyvolává krize silný sklon k pití, nikdo to nemůže vydržet sám doma s rodinou a se svými starostmi, v klubech je zas živo a spotřeba lihovin značně stoupá. Čím hůř je kdo na tom, tím zoufaleji se snaží se rozveselit. Druhý den ráno je pak nejvýmluvnějším příkladem morální i fyzické kocoviny. V Manchesteru se v těchto dnech položilo asi 8 nebo 9 továrníků.

Nikde to ale nevypadá tak báječně jako v Hamburku. Takovou všeobecnou a klasickou paniku svět ještě nezažil. Firma Ulberg & Cramer, která se položila s dluhem 12 000 000 banko marek (z toho 7 miliónů směnek na ni!), neměla kapitál větší než 300 000 marek!! Všecko je bezcenné, naprosto bezcenné, až na stříbro a zlato. Také Christian Matthias Schröder se minulý týden položil. J. H. Schrö-

* Viz tento svazek, str. 246–249.

der a spol. z Londýna telegrafoval, že kdyby stačily dva milióny marek, poslal by prý za ně stříbro. Odpověď: 3 milióny, nebo vůbec nic; tři milióny postrádat nemohl, a tak milý Christian Matthias vybouchl. Velká americká firma, která nedávno dostala po dvoudenním jednání od Anglické banky miliónovou půjčku a tím se zachránila, je Mr. Peabody. Tento muž, který pořádá hostiny k výročí 4. července[265] mi připomíná toho hulváta Heinzena. Ačkoli se jeho „Pionier" (přes spolupráci největšího revolučního státníka, studiosa Karla Blinda) v důsledku krize scvrkl na polovinu, přesto ten trouba stále ještě prohlašuje, že „krize jsou jen marxovské výmysly a strašáky". A tenhle komunistožrout mi zase připomíná rudého Beckera, který se teď dostal na svobodu, a tak musíte, milý pane Schramme, chtě nechtě udělat se mnou obrovský skok přes oceán a dát se zavést z Evropy do Ameriky a zase zpátky, protože s rudým Beckerem se ocitáme znovu v milé vlasti, té fialince, která tentokrát z toho nevyvázne lacino, a dostáváme se dokonce až do milého Kolína, a tak Vám přece musím povědět něco o našem starém příteli Mevissenovi a jeho rodině. Chudák stará, nedávno mu zemřely dvě děti na souchotiny, pak paní Mevissenová, a syn mu zahynul na lodi Pacifique, která se potopila.

Dovedete si asi představit, jak jsou teď všichni demokraté nabručení a jak zalézají. A tak konečně přestává to staré politické žvanění a kecání, když se znovu vynořila ta nenáviděná otázka co do úst a už nejsou vším vinni knížata a tyrani.

Ale teď už jsem Vám toho napovídala tolik, že je na čase, abych se s Vámi rozloučila. Přijměte co nejsrdečnější pozdravy ode mne i od děvčat, která jsou čím dál milejší, půvabnější a hezčí.

Vaše

Jenny Marxová

Apropos. Máme fotografie Freiligratha a Engelse. Kdyby Vám to nedělalo příliš potíží, dejte se také vyfotografovat. Karel by tak rád měl své nejlepší přátele na obrázku kolem sebe.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

5

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 9. dubna 1858]

Milý pane Engelsi!

Karlovi je už celý týden tak špatně, že vůbec není schopen psát. Říká, že jste už asi na jeho posledním těžkopádném dopise* poznal, že se zas ozvaly žlučník a játra. Doufejme, že léky konečně zaberou. Ke zhoršení jeho stavu přispívá také duševní neklid a rozrušení, které je teď po uzavření smlouvy s nakladatelem** ještě větší a denně se stupňuje, protože je absolutně nemožné, aby práci[313] dokončil. Chci zrovna také ještě napsat berlínskému židáčkovi***, který to tentokrát zařídil šikovně. Dětem se vede dobře. O velikonocích musely být bohužel stále doma. Počasí bylo hrozné a vytrvalý déšť tak rozmočil náš jílovitý terén, že to bylo samé bahno a člověku se lepily na boty celé hory bláta. „Guardiany" s dvěma velmi zajímavými články o Francii došly dnes. Z toho vidíme, že jste také v Manchesteru a že jste neriskoval nějaký velikonoční výlet. Jistě ale hon na lišku, že?

Všichni Vás srdečně pozdravujeme.

Vaše

Jenny Marxová

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
1. vyd., sv. XXII, 1929

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Viz tento svazek, str. 346–353.
** Franzem Dunckerem.
*** Ferdinandu Lassallovi.

6

Jenny Marxová

Ferdinandu Lassallovi

do Berlína[661]

Londýn 9. dubna 1858*

Milý pane Lassalle!

Od té doby, co Vám Karel naposledy napsal,** jeho jaterní choroba, kterou už tehdy trpěl a která se bohužel vrací každé jaro, se tak zhoršila, že musí neustále brát léky a dnes vůbec není schopen psát. Uložil mi proto, abych Vám vyřídila, že Vám srdečně děkuje za všechno, co jste pro něho udělal. I já se připojuji a ujišťuji Vás, že máme velkou radost, že se smlouva šťastně uskutečnila. Vidím z toho, že nejste ještě úplně zabrán jen do teoretických prací a že ačkoli jste zahloubán do „Herakleita“[190] (kterého také trochu studuji), uchoval jste si i svou praktickou obratnost a že jste stále, jak říkají Angličané, „šikovný obchodník“. Karel by Vám byl už také dávno napsal víc o Vašem díle; ale jakékoli psaní mu působí velké potíže. Duševní neklid a rozrušení proto, že nemůže svou práci rychle a najednou dokončit, samozřejmě značně zhoršují jeho zdravotní stav; stejně tak ty tíživé práce na „chléb vezdejší“, které se také nedají odkládat. Přesto však doufáme, že bude s to dodat rukopis[313] včas. Jakmile bude Karlovi zase trochu lépe, napíše Vám, a tak vezměte zatím zavděk těmito pár řádky a přijměte srdečný pozdrav od

Jenny Marxové

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 1. vyd., sv. XXV, 1934

Podle rukopisu Přeloženo z němčiny

* V originále „1885“.
** Viz tento svazek, str. 614–615.

7

Jenny Marxová Marxovi

do Manchesteru

[Londýn před 9. květnem 1858]

Můj milovaný Karle,

mrzí mě, že Ti nemohu poslat lepší dopis než tento od Sch. Kollera*; včera jsem ho ještě zadržela, ale je snad přece jen třeba, aby sis ho přečetl.

Doufám, že se s Friedländerem nějak pevně dohodneš; z německého listu nikdy moc nekouká, a tak nechápu, jak jsi ho mohl žádat o víc než *jeden* článek za tu *obrovskou* částku $1\,^1/_2$ libry št., zvlášť když už mají speciálního dopisovatele pro obchodní záležitosti; zřejmě potřebují jen nějaké to „zpestření". Největší suma, která se dá z „Presse" vymáčknout jako průměrné maximum, jsou patrně dvě libry, o tom si nedělej žádné iluze. Engels Ti jistě říká, že „můžeš vydělat přinejmenším 10 liber týdně"; takové sebeklamy jsou na chvilku velmi příjemné, ale ve skutečnosti dopadnou špatně. Průběhem revoluce v Prusku se královsky bavím; hlavně tou řečí kořalkového prince Smitha v baltském revíru, vyšperkovanou „koráby, plachtami, stěžni a vlnobitím" a přijatou s takovým hlučným potleskem. A k tomu to nadšení „Kölnische Zeitung" nad von der Heydtem a obdiv dokonce i „Presse" k energickému počínání a pevnému postoji berlínského demokratického tisku??!!

Děvčata by Ti byla už dávno napsala, ale Jenička říká, že nemá ráda trojí cenzuru u jednoduchých soukromých dopisů, a proto nepíše.

* Adolpha Clusse (viz tento svazek, str. 634).

Milý Karle, dělám to hrozně nerada, že na Tobě při všem Tvém trápení ještě něco chci, ale velikonoce jsou přede dveřmi, a lidé jsou neurvalí. Nemůžeš něco splašit, hlavně pro Withersovy? Ti jsou nejhorší...

Ostatní jsou lepší — a dají si ještě říct; včera jsem byla u slečny Mortové a vyložila jsem jí, jak se věci mají.

Buď zdráv.

Tvá

Jenny

Poprvé otištěno rusky v Marx-Engels, Sočinenija, 2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

8

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn po 13. srpnu 1859]

Milý pane Engelsi!

Mouřenín právě odešel do Muzea a uložil mi, abych Vám poděkovala za tu pětilibrovou bankovku, kterou jste nám tak rychle poslal. K veškeré té smůle teď ještě ten soud hrabství. Je to tím víc k zlosti, že jsem se zpozdila jen o 5 minut, jinak by mi byl soudce jistě přiznal jako při první při právo platit měsíčně. Nedovedete si představit, milý pane Engelsi, jak trapně je Karlovi i mně, že Vás neustále tak obtěžujeme a v každém dopise se s novou Jobovou zvěstí dovoláváme Vašeho přátelství a Vaší dobroty.

Karel má už dlouho 6 výtisků „Pádu a Rýna". Zapomněl Vám to oznámit. Z těch šesti věnoval tři známým (Imandtovi, Jutovi a Cavanaghovi). Ostatní Vám pošlu příští týden.

Děvčata právě nacvičují duet, zpívají moc hezky; srdečně Vás pozdravují, a já také připojuji své nejsrdečnější pozdravy.

Vaše

Jenny Marxová

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

9

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru

[Londýn 4. listopadu 1859]

Milý pane Engelsi!

Szemere nenechává Mouřenína ani na chvíli na pokoji kvůli článku z „Tribune“*, který mu slíbil. Dnes ráno zas přišel výhrůžný dopis. Karel zápasí s článkem na pátek[407], a tak Vás prosí, abyste mu ten článek o Kossuthovi co nejdřív vrátil.

Děvčata i já Vás co nejsrdečněji pozdravujeme.

Vaše

Jenny M.

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočiněnija,
2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* K. Marx, „Kossuth a Ludvík Napoleon“.

10

Jenny Marxová Engelsovi

do Manchesteru[662]

[Londýn 23. nebo 24. prosince 1859]

Milý pane Engelsi!

Přijměte můj nejsrdečnější dík za vánoční koš. Šampaňské nám báječně pomůže překonat jinak tak pochmurné svátky a přispěje k lepší stědrovečerní náladě. Při perlivém šampaňském zapomenou naše milé děti, že letos nemají stromeček, a budou přesto veselé.

Na tlusťocha paďoura Freiligratha a jeho vestfálskou přímost a bodrost mám hroznou zlost; ale Vašemu dopisu o Širokém a Dlouhé* jsem se dnes musela hrozně smát, a ani nechápu, jak to, že jsem si chování téhle sebranky brala tak často tolik k srdci. Kdybychom letos bývali byli „na tom líp", byla bych celé to neřádstvo brala spíš s humorem; humor je ale tentam, když člověk musí v jednom kuse zápolit s bídou ve všech maličkostech, s bídou, která mi nikdy nepřipadala tak těžká jako teď, když ji musí spolu snášet naše milá, sladká, kvetoucí děvčata. Navíc ještě tak žalostně ztroskotaly všechny ty tajné, dlouho chované naděje na Karlovu knihu[313], protože se v Německu o ní mlčelo, až na několik mizerných beletristických článků a fejetonů, které se týkaly jen předmluvy a ne obsahu knihy. Snad druhý sešit[513] vyburcuje ty ospalce z jejich letargie, a pak tím zavileji vytáhnou do boje proti tendenci tohoto díla, čím zarytěji mlčeli o jeho vědeckosti. Nu uvidíme. Především jsem také napjatá, co vydumá Efraimek Chytrouš**. Jeho chování v této záležitosti

* Ferdinandu a Idě Freiligrathových.
** Ferdinand Lassalle.

není také úplně jasné; modré berlínské kvítko i Ferdinanda Čistého* je však zatím nutno velmi šetřit a oficiální rozchod s tímto druhým Ferdinandem se musí ještě odložit. Je s Blindem jedna ruka proto, že Blind se osvědčil jako jeho věrný služebník ve velké kinkelovské aféře a hájil jeho práva v ochlastaném schillerovském výboru. Za to, že mu Blind dopomohl k tomu, že byla Schillerova bysta odhalena během jeho kantáty (zelený seržový závěs nechtěl za živého boha sjet dolů; čtyři lidé s ním museli škubat a tahat za něj) a ne během produkce toho komedianta**, za to musí teď veřejně stát po boku tohoto mazaného lháře a krýt jeho prolhanost a zbabělost svou politickou věrností a čistotou.*** Ubohý otrok Fazyho! Ale dost už o těchto lidech. Posílám Vám zároveň po Chaplinovi knihu mého bratra.[663] Snad Vás bude zajímat a poskytne Vám látku ke kritice. Můj drahý pan bratr nás vlastně přímo okradl o dědictví; když mi před několika lety napsal, že se našly jen nesouvislé, útržkovité, nepoužitelné písemnosti, s nimiž se nedá vůbec nic dělat a které prý vlastně nemají žádnou „směnnou hodnotu",† byla to vyslovená lež. Mohla bych docela dobře způsobit skandál, a nebylo by nic snazšího, než ho při jeho nynějším ožehavém politickém postavení pořádně zkompromitovat. Lidé jako Schleinitz a Duncker by se toho s radostí chopili. Jenomže jsem se minulý týden — bez Karlova vědomí — na něj obrátila s žádostí o peníze. Když ztroskotaly všechny Karlovy pokusy sehnat peníze, rozhodla jsem se v nejvyšší nouzi k tomu nepříjemnému kroku, kterému jsem se až dosud — i v těch nejhorších dobách — vyhýbala. I když mi Ferdinand „půjčku" odmítl, „protože sám je odkázán na svou penzi", dostala jsem se tím svým dopisem vůči němu do choulostivého postavení a sama jsem si svázala ruce. Budu se muset prozatím omezit jen na výčitky kvůli tomu, jakým podivným způsobem pojednává v předmluvě o mém otci††. I o našem bláznivém sobeckém bratro-

* V orig. „Berliner Blau sowie Ferdinand der Reine"; míní se Ferdinand Lassalle a Ferdinand Freiligrath.

** Kinkela.

*** O sporu Freiligratha a Kinkela v schillerovském výboru viz tento svazek, str. 553–555.

† Viz tento svazek, str. 719–720.

†† Ludwigu von Westphalen.

vi*, který mému otci ztrpčoval život a na mamince** si až do posledních let jejího života vynucoval roční rentu, kterou mu platila ze své malé vdovské penze, i o tom pojednává líp, slušněji a podrobněji než o našem humánním, opravdu ušlechtilém a velkodušném otci. Ovšem tatínek byl „zběhlý v Shakespearovi a ne v bibli"; přečin, který mu pietistický pan syn nemůže odpustit ani za hrob. Krajně podivné je i to, že když píše o rodinných poměrech, nezmiňuje se vůbec o druhém sňatku mého otce a druhou matku ani nejmenuje, třebaže znamenala pro otce štěstí jeho života a vychovávala své nevlastní děti tak věrně, láskyplně a obětavě, jak leckterá matka nevychovává ani své vlastní děti. A tak mohl obratně přejít existenci — která mu tolik vadila — mého bratra Edgara i mou. Tohle je mi ale celkem jedno a nijak mi to nevadí, jen s otcem a matkou se nemá tak zacházet a mlčet o nich — za to musí pykat. Jsem zvědavá, co řeknete k vojenské stránce knihy. Dnes opisuje místo mne článek[664] Jenička. Doufám, že moje dcery brzy zastanou mou službu místo mne, a pak se dostanu do seznamu těch, kdo „mají nárok na zaopatření". Škoda že nejsou žádné vyhlídky na penzi za moje dlouholeté sekretářské služby. Dnes už sbohem. Nejsrdečnější pozdravy od všech i od Vaší

Jenny Marxové

Poprvé otištěno rusky
v Marx-Engels, Sočinenija,
2. vyd., sv. 29, Moskva 1962

Podle rukopisu
Přeloženo z němčiny

* Heinrichu Georgu von Westphalen.
** Karoline von Westphalen.

[1] V Dean Street v Soho bydlel Marx s rodinou od prosince 1850 do září 1856. Soho je londýnská čtvrť, kde žili nejchudší političtí emigranti. — *15, 110.*

[2] V pamfletu „What Next and Next?" [„Co dál?"], uveřejněném v roce 1856 v Londýně, kritizoval Richard Cobden zahraniční politiku anglické vlády za krymské války 1853—1856 (viz poznámku 105) a zvláště odsoudil návrhy na mírovou smlouvu s Ruskem (viz poznámku 16), protože podle jeho názoru její podmínky nezajišťovaly mír. — *15.*

[3] Marx má na mysli články o podunajských knížectvích Valašsku a Moldavsku, které napsal pro „New-York Daily Tribune" a které redakce neuveřejnila. Rukopis článků se nedochoval.

O dějinách Švédska se Marx zmiňuje zřejmě v souvislosti s obranným paktem namířeným proti Rusku, který uzavřelo 21. listopadu 1855 Království švédské a norské s Anglií a Francií.

Marxova spolupráce s „New-York Daily Tribune" začala v srpnu 1851 a trvala přes deset let, do března 1862. Mnoho článků napsal na Marxovo přání Engels. Marxovy a Engelsovy články v „New-York Daily Tribune" pojednávaly o nejdůležitějších otázkách mezinárodní a vnitřní politiky, dělnického hnutí, hospodářského vývoje evropských zemí, koloniálních výbojů, národně osvobozeneckého hnutí v utlačovaných a závislých zemích atd. V období, kdy reakce v Evropě přecházela do útoku, využívali Marx a Engels tohoto pokrokového amerického listu s širokým okruhem čtenářů k tomu, aby na konkrétních faktech odhalovali zlořády kapitalistické společnosti, její nesmiřitelné rozpory a omezenost buržoazní demokracie.

Redakce „New-York Daily Tribune" někdy Marxovy a Engelsovy články libovolně upravovala (viz Marxovy dopisy Engelsovi z 30. října 1856 a 16. února 1857), některé otiskovala bez autorova podpisu jako redakční úvodníky nebo je vůbec neotiskla. Marx proti těmto redakčním zásahům několikrát protestoval. Od podzimu 1857, kdy v USA vypukla hospodářská krize, která se obrazila také na finanční situaci listu, musel Marx počet svých příspěvků pro „New-York Daily Tribune" omezit. Marxova spolupráce s listem definitivně skončila na počátku občanské války v USA. K Marxovu

rozchodu s „New-York Daily Tribune" značně přispělo i to, že v redakci nabyli převahy stoupenci kompromisu s otrokářskými státy a že list přestal být pokrokový. — *15, 83, 88, 95, 118.*

[4] „Times" uveřejnily 17. ledna 1856 depeši, v níž jejich vídeňský dopisovatel sděloval, že Rusko „*bezpodmínečně* přijalo" návrhy na zprostředkování, které mu v polovině prosince 1855 jménem spojených mocností předložilo Rakousko jako podmínky pro mírová jednání (viz poznámku 16).

V úvodníku z 18. ledna 1856 „Times" žádaly s odvoláním na oznámení o „bezpodmínečném přijetí" z předešlého dne velmi agresívním tónem uplatňování „tvrdé" politiky proti Rusku. Zdůrazňovaly, že by Anglie měla zesílit vojenské přípravy, aby se Rusko neodvážilo bránit se požadavkům, které byly vůči němu uplatňovány. — *15.*

[5] *Focšanský kongres*, který probíhal od 27. července do 28. srpna 1772 v městečku Focšani (rumunské Moldavsko), měl ukončit rusko-tureckou válku, kterou zahájilo Turecko roku 1768; Francie a Rakousko podporovaly Turecko, aby Rusko oslabily a zabránily vzrůstu jeho vlivu ve střední Evropě. Ruská vláda chtěla touto válkou mimo jiné dosáhnout toho, aby byla uznána nezávislost podunajských knížectví (Moldavska a Valašska) pod společným protektorátem evropských mocností, a vznesla na kongresu tento požadavek. (Podunajská knížectví byla pod protektorátem Turecka, za války je však obsadila ruská vojska.) V průběhu kongresu souhlasilo však Rusko na nátlak Rakouska s tím, že od požadavku nezávislosti pro podunajská knížectví ustoupí. Obávalo se totiž toho, že se Prusko dohodne s Rakouskem, a Rusko samo mělo snahu se s Rakouskem sblížit. Trvalo však na všech ostatních mírových podmínkách, které dalo Turecku. Následkem francouzských a rakouských intrik skončilo mírové jednání ve Focšani bezvýsledně. — *15.*

[6] Ernst Herrmann, „Beiträge zur Geschichte des russischen Reiches" [„Příspěvky k dějinám ruské říše"], Lipsko 1843. Rok vydání knihy udal Marx nepřesně. — *15.*

[7] Ruská carevna Anna Ivanovna se marně snažila v letech 1735—1739 za krymského tažení proti Turkům získat Krym. — *15.*

[8] 11. a 12. ledna 1856 uveřejnil Jakob Philipp Fallmerayer recenzi knihy Édouarda de Muralta „Essai de chronographie Byzantine pour servir à l'examen des annales du Bas-Empire et particulièrement des chronographes slavons de 395 à 1057" [„Pokus o byzantskou chronografii za účelem zkoumání letopisů pozdně římských a zejména chronografie slovanské od roku 395 do roku 1057"]. — *15.*

[9] Narážka na ekonomické názory německého ekonoma a stoupence romantické školy Adama Heinricha Müllera. Jeho hlavní díla jsou „Die Elemente der Staatskunst" [„Základy státnického umění"], díl 1—3, Berlín 1809, a „Versuche einer neuen Theorie des Geldes mit besonderer Rücksicht auf Grossbritanien" [„Pokusy o novou teorii peněz se zvláštním ohledem na Velkou Británii"], Lipsko a Altenburg 1816. — *16.*

[10] *Synoptikové* — v literatuře o dějinách náboženství autoři prvních tří evangelií. Marx patrně naráží na mladohegelovce, zejména na knihu Bruna Bauera „Kritik der evangelischen Geschichte der Synoptiker" [„Kritika evangelických dějin synoptiků"], sv. 1—2, Lipsko 1841, sv. 3, Brunšvik 1842, — *16.*

[11] Jde o urquhartovský časopis „The Free Press" [„Svobodný tisk"], čís. 15 z 19. ledna 1856. V tomto čísle byly pod titulem „The Chartist Correspondence" [„Chartistická korespondence"] uveřejněny dokumenty o činnosti chartistů v letech 1839—1841, mezi nimi i korespondence D. Urquharta s tehdejším anglickým ministerským předsedou lordem Melbournem, ministrem vnitra lordem Normanbym a jinými osobnostmi. Z této korespondence vyplynulo, že Urquhart sehrál vůči chartistům úlohu vládního agenta, protože zneužíval jejich důvěry a podrobně informoval anglickou vládu o plánech a záměrech chartistických vůdců.

Marx uveřejnil ve „Free Press" i v jiných urquhartovských orgánech několik svých prací zaměřených proti zahraniční politice anglických vládních kruhů a zejména proti Palmerstonovi, který stál v čele whigovské oligarchie. Zároveň se však rozhodně distancoval od Urquhartových protidemokratických názorů. V řadě článků a dopisů Marx ostře kritizoval Urquharta jako reakcionáře, zpátečníka a zuřivého nepřítele revolučního hnutí. Svůj vztah k Urquhartovi Marx důrazně vyjádřil ve svém dopise Lassallovi z 1. června 1854: „Nechci být považován za jednoho z členů družiny tohoto pána..., s nímž se shoduji jenom v jednom bodu, v názoru na Palmerstona; ve všech ostatních bodech mám diametrálně protichůdný názor, jak se ukázalo hned při naší první schůzce...". — *16.*

[12] Fakta o opozici proti Napoleonovi III. ve Francii, uvedená v tomto dopise, zhodnotil Marx v druhé části svého článku „Anglo-americký konflikt. — Situace ve Francii". Článek vyšel v „New-York Daily Tribune" z 25. února 1856 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 645—650). — *18.*

[13] Engels pracoval od ledna do dubna 1856 na sérii článků proti panslavismu pro „New-York Daily Tribune". Články, které Marx posílal do New Yorku, nebyly otištěny. Rukopis této série článků se nedochoval. — *18, 69, 83, 88, 95, 118.*

[14] Narážka na násilná opatření, kterými byl 2. prosince 1851 proveden státní převrat Ludvíka Bonaparta. Od tohoto převratu se datuje bonapartistický režim druhého císařství. — *19.*

[15] Engels míní krymskou válku z let 1853—1856 (viz poznámku 105) a přípravu mírových jednání, s kterou začaly válčící mocnosti. Tato jednání byla zahájena 25. února 1856 v Paříži a skončila 30. března 1856 podepsáním pařížské mírové smlouvy, kterou byla ukončena krymská válka. — *20.*

[16] V polovině prosince 1855 předložilo Rakousko Rusku jménem spojeneckých mocností zprostředkovací návrhy pro mírové jednání. Tyto návrhy byly konkretizací předběžných podmínek, které byly Rusku předloženy 8. srpna 1854, ale které carská vláda odmítla. Nové předběžné podmínky obsahovaly tyto body: 1. odstranění ruského protektorátu nad podunajskými knížectvími a jeho nahrazení protektorátem všech vyjednávajících mocností, souhlas Ruska s hraničními změnami v Besarábii — odstoupení území ležícího bezprostředně u Dunaje; 2. svobodná plavba po Dunaji a v jeho ústí; 3. neutralizace Černého moře, zákaz průjezdu válečných lodí, zákaz, aby Rusko a Turecko budovaly na březích Černého moře skladiště zbraní a udržovaly tam — s výjimkou jistého počtu malých lodí — válečné loďstvo; 4. kolektivní ochrana křesťanských poddaných v Turecku ze strany velmocí. Podle pátého bodu si válčící mocnosti vyhrazují právo, že kromě čtyř uvedených podmínek předloží Rusku během mírového jednání nové podmínky. Těchto pět bodů, které byly předloženy v ultimativní formě, carská vláda přijala. Byly základem mírového jednání v Paříži. — *20.*

[17] Turecká pevnost Kars padla 28. listopadu 1855 po dlouhém obléhání ruskými vojsky pod velením generála Muravjova. Na opevňovacích pracích v Karsu se podíleli angličtí důstojníci, kteří řídili v podstatě i jeho obranu. Ale anglická vláda, která měla zájem na oslabení „spojeneckého" Turecka, sehrála vůči obráncům Karsu krajně dvojznačnou roli (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 657—691).

Dobytí Karsu bylo poslední velkou událostí krymské války a podstatně urychlilo její ukončení. — *20, 36.*

[18] *Zákon o cizincích* (Alien Bill) (viz též poznámku 314) byl schválen v roce 1848 a měl zůstat v platnosti jeden rok. Anglický parlament jej čas od času uváděl v platnost pod záminkou ochrany anglických občanů před nepřátelskou činností cizinců na anglickém území. Zákon dával vládě právo cizince kdykoli vypovědět. Ve skutečnosti byl namířen proti představitelům mezinárodního revolučně demokratického a dělnického hnutí, kteří žili v Anglii jako emigranti.

10. října vyšel v týdeníku „L'Homme", který byl orgánem francouzských emigrantů a vycházel na ostrově Jersey, otevřený dopis anglické královně

Viktorii. Dopis napsal Félix Pyat, jeden z vůdců maloburžoazně demokratické emigrace v Londýně, u příležitosti návštěvy anglické královny ve Francii roku 1855. Anglická vláda, která chtěla Napoleonovi III. ukázat, že mu vychází vstříc, si tento provokační dopis vzala za záminku a vypověděla z ostrova Jersey mnoho francouzských emigrantů (mezi nimi i Victora Huga). V této souvislosti se vynořily i pověsti, že bude obnoven zákon o cizincích. — *20.*

[19] Marx má patrně na mysli skladby Richarda Wagnera. V druhé polovině 19. století se na základě Wagnerových spisů „Das Kunstwerk der Zukunft" [„Umělecké dílo budoucnosti"] (1850) a „Zukunftsmusik. Brief an einen französischen Freund" [„Hudba budoucnosti. Dopis francouzskému příteli"] (1861) běžně označovaly Wagnerovy skladby pojmem *„hudba budoucnosti"*. V souvislosti s tímto označením se však také hovořilo například o skladbách Ferencze Liszta a Hectora Berlioze. — *21.*

[20] Narážka na diplomatickou korespondenci ruského vyslance ve Francii Pozza di Borgo s ruským kancléřem hrabětem Nesselrodem. Marx znal tuto korespondenci ze sbírky diplomatických dokumentů a materiálů „The Portfolio; or, a Collection of State Papers" [„Portfej, čili Sbírka státních dokumentů"] (viz poznámku 172), která vycházela v Londýně v letech 1835—1837 za redakce Davida Urquharta, a také z knihy „Recueil des documents relatifs à la Russie pour la plupart secrets et inédits utiles à consulter dans la crise actuelle" [„Sbírka dokumentů týkajících se Ruska; většinou tajných a nevydaných, s nimiž je užitečné se seznámit za nynější krize"], Paříž 1854. — *22.*

[21] *Queen's Bench* (Prison) — vězení v Londýně, převážně pro dlužníky. — *26.*

[22] Parafráze verše Heinricha Heina, ze sbírky „Buch der Lieder" [„Kniha písní"], „Die Heimkehr" [„Návrat"]. — *28.*

[23] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx" [„Korespondence mezi B. Engelsem a K. Marxem"], sv. II, Stuttgart 1913. — *29.*

[24] Jde o mistrovské dílo staroruské literatury „Slovo o polku Igorevě" [„Slovo o pluku Igorově"], které opěvuje válečné tažení novgorodského knížete Igora Svjatoslaviče roku 1185 proti Polovcům. — *29, 34, 41, 47, 54.*

[25] „Acta litteraria Bohemiae et Moraviae" [„Literatura Čech a Moravy"], Praha, I. díl 1774—1775, II. díl 1776—1783; literárně historický sborník, který vydával český historik a buditel Mikuláš Adauctus Voigt. — *30.*

[26] Marx poukazuje na Schlözerův návod jazykovědcům k metodám bádání slovanských jazyků a k vypracování slovanských slovníků. Tento návod je obsažen ve Schlözerově knize „Allgemeine nordische Geschichte" [„Všeobecné severské dějiny"], str. 330, a cituje ho Dobrovský ve svém „Slavínu", str. 261. — *30.*

[27] Hodnocení, které uvádí Dobrovský ve svém „Slavínu", se patrně nevztahuje na knihu Johanna Voigta „Geschichte Preussens" [„Dějiny Pruska"], Královec 1827, ale na sbírku „Acta litteraria Bohemiae et Moraviae", kterou vydal Mikuláš Adauctus Voigt (viz poznámku 25). Citovaný výrok je v Dobrovského poznámce k Voigtovu popisu „Českého Katona". — *30.*

[28] V 51. díle hallské „Allgemeine Welthistorie" uveřejnil Gebhardi „Allgemeine Geschichte der Wenden und Slaven" [„Všeobecné dějiny Vendů a Slovanů"]. — *31.*

[29] Marx míní knihu Moritze Wilhelma Hefftera „Der Weltkampf der Deutschen und Slaven seit dem Ende des fünften Jahrhunderts nach christlicher Zeitrechnung, nach seinem Ursprunge, Verlaufe und nach seinen Folgen dargestellt" [„Světový boj Němců a Slovanů od konce 5. století křesťanského letopočtu, jeho vznik, průběh a následky"], Hamburk a Gotha 1847. — *31, 34.*

[30] Hippolyte Desprez, „Les peuples de l'Autriche et de la Turquie; histoire contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais" [„Národy Rakouska a Turecka; současné dějiny Ilyrů, Maďarů, Rumunů a Poláků"], díl 1—2, Paříž 1850. — *32.*

[31] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *34.*

[32] Pavel Josef Šafařík, „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten" [„Dějiny slovanské řeči a literatury podle všech nářečí"], Budín 1826. — *34.*

[33] *Turečtí Polovci* (Kumáni, Plavci) — zaniklý nomádský národ, který si založil v 11.—13. století říši ve stepích jižního Ruska. Po mongolském vpádu v polovině 13. století vystěhovala se část Polovců do Uher a na Balkánský poloostrov, část se podrobila Mongolům. — *34.*

[34] Jde zřejmě o „*Königinhofer Handschrift.* Sammlung altböhmischer lyrisch-epischer Gesänge, nebst andern altböhmischen Gedichten, gefunden und herausgegeben von W. Hanka. Verdeutscht mit einer historisch-kritischen Einleitung versehen von W. A. Swoboda" [„Královédvorský rukopis. Sbírka staročeských lyricko-epických zpěvů, vedle dalších staročeských básní, které

našel a vydal Václav Hanka. Do němčiny přeložil a historicko-epickým úvodem opatřil Václav Alois Svoboda"], Praha 1829. — *34, 41.*

[35] Podle Rukopisu královédvorského jde o Luďka, vojevůdce německého krále, kterého Záboj v boji zabil. — *34.*

[36] Jde o mariánskou píseň „Bogurodzica", která je podle tradice připisována sv. Vojtěchovi, podobně jako staročeská píseň „Hospodine pomiluj ny". — *34.*

[37] Na titulním listu knihy „Fürst Wladimir und dessen Tafelrunde" [„Kníže Vladimír a jeho družina"], která vyšla roku 1819 v Lipsku, není uvedeno ani jméno vydavatele, ani překladatele této sbírky staroruských bájí. Z různých pramenů vysvítá, že překladatelem nebyl Peter Otto Götze, ale patrně dvorní rada von Busse. — *35, 41.*

[38] Jde o slavistku Theresu Albertinu Luisu von Jakob-Robinsonovou, která psala pod jménem Talvj. Zmíněná kniha vyšla pod názvem „Volkslieder der Serben. Metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj" [„Srbské lidové písně. Metrický překlad a historický úvod Talvji"]. — *35, 41.*

[39] Autorem knihy „Südslavische Wanderungen im Sommer 1850" [„Jihoslovanské toulky v létě 1850"] je Siegfried Kapper. — *35.*

[40] „*Chambre introuvable*" [„sněmovna k pohledání"] — poslanecká sněmovna ve Francii v letech 1815—1816, složená z krajních reakcionářů. Marx zde srovnává francouzskou „sněmovnu k pohledání" s pruským zemským sněmem a naráží tím na neomezenou vládu pruských junkerů ve sněmu, která měla svůj původ ve volebním systému stanoveném ústavou z roku 1850. Krajně reakční politika junkerů ve sněmu vyvolala otevřenou opozici pruské buržoazie a také vážné znepokojení samé vlády a krále, kteří se obávali nové revoluční vlny v zemi (podrobněji o tom viz Marxův článek „Prusko" v Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 692—696). — *35.*

[41] „*Šílený rok*" [„Das tolle Jahr"] — tak nazývali rok 1848 někteří němečtí reakční spisovatelé a historikové. Výraz původně pochází od Ludwiga Bechsteina, který uveřejnil roku 1833 pod tímto názvem román líčící nepokoje v Erfurtu z roku 1509. — *35.*

[42] Jde o *Horu* (Montagne) a *girondisty.*

Hora — za Francouzské revoluce označení pro revolučně demokratickou levici Národního konventu (1792—1794). Nazývala se tak podle toho, že její členové seděli v zasedací síni na nejvyšších místech. Když byli girondisté

v květnu-červnu 1793 svrženi lidovým povstáním, přivedla Hora revoluci k největšímu rozmachu a zavedla za podpory jakobínského klubu a sansculotů organizovaných v Komuně a v pařížských sekcích revolučně demokratickou diktaturu.

Girondisté — za Francouzské revoluce strana umírněných republikánů. Zastupovali zájmy velké a střední buržoazie, zvláště departementů, a buržoazních intelektuálů. Hájili nedotknutelnost soukromého vlastnictví, federalismus proti revolučně demokratické ústřední vládě a útočnou, výbojnou válku. Girondisté byli u vlády od srpna 1792 do června 1793. Po svém svržení bojovali proti jakobínské vládě a proti masám, které ji podporovaly. Několik jejich nejznámějších vůdců pocházelo z departementu Gironde, a proto dostali tento název. — *35.*

[43] „*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*" [„Nové porýnské noviny. Politicko-ekonomická revue"] — časopis, který Marx a Engels založili v prosinci 1849 a vydávali do listopadu 1850. Časopis byl teoretickým a politickým orgánem Svazu komunistů, pokračováním novin „Neue Rheinische Zeitung", které Marx a Engels vydávali za revoluce z let 1848—1849. Od března do listopadu 1850 vyšlo celkem 6 čísel revue, z toho jedno dvojčíslo (5—6). Časopis byl redigován v Londýně a tištěn v Hamburku. Na obálce byl uveden New York, protože Marx a Engels počítali s jeho rozšířením mezi německými emigranty v Americe. — *36.*

[44] „The Times" z 1. března 1856. — *36.*

[45] *K bitvě u Inkermanu* na Krymu došlo 5. listopadu 1854 mezi ruskou armádou a anglo-francouzskými vojsky (viz Engelsův článek „Bitva u Inkermanu", Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 583—588). — *36, 206, 347.*

[46] „The Times" ze 4. března 1856. — *36.*

[47] Jde o knihu Humphryho Sandwithe „A Narrative of the Siege of Kars and of the Six Months' Resistance by the Turkish Garrison under General Williams to the Russian Army; together with a narrative of travels and adventures in Armenia and Lazistan; with remarks on the present state of Turkey" [„Vyprávění o obléhání Karsu a o šestiměsíčním odporu, který kladla turecká posádka pod velením generála Williamse ruskému vojsku; současně vyprávění o cestách a dobrodružstvích v Arménii a Lazistánu s poznámkami o současném stavu Turecka"], Londýn 1856. — *37, 42, 51.*

[48] Marx podrobně informuje Engelse o návštěvě Gustava Levyho, německého socialisty z Porýnské provincie, později jednoho z aktivních funkcionářů Všeobecného německého dělnického spolku. Levy přijel do Londýna koncem úno-

ra 1856. Po revoluci z roku 1848—49 to byla už druhá Levyho návštěva u Marxe z pověření düsseldorfských dělníků. K první návštěvě došlo v druhé polovině prosince 1853. Obě návštěvy svědčí o tom, že němečtí dělníci z Porýnské provincie uznávali Marxe a Engelse i po rozpuštění Svazu komunistů v roce 1852 za své vůdce a že se snažili udržet s nimi spojení. Už při své první návštěvě se Levy pokoušel přesvědčit Marxe o nutnosti povstání v Německu a o tom, že tovární dělníci Porýnské provincie jsou připraveni ji uskutečnit. Marx však Levymu dokazoval, že ani takové povstání, ani Levym navrhované obnovení činnosti Svazu komunistů v Německu nejsou aktuální.

Marx vycházel z toho, že v době, kdy je v Německu u moci politická reakce, kdy ve Francii a Anglii není revoluční situace a kdy probíhá hospodářská konjunktura, která upevňuje pozice buržoazie, nemůže být ani řeči o tom, že by bylo možno uskutečnit úspěšné povstání a obnovit činnost Svazu komunistů. — *37.*

[49] Narážka na rozvodovou při hraběnky Sophie Hatzfeldtové, kterou vedl Lassalle jako její advokát od roku 1846 do roku 1854. V červenci byl rozvod proveden. Při majetkovém narovnání, kterého bylo dosaženo později, dostala hraběnka 300 000 tolarů. — *38, 264.*

[50] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *41.*

[51] Engels má na mysli řadu prací německého filologa-orientalisty Heinricha Julia Klaprotha, z nichž jsou nejznámější „Reise in den Kaukasus und nach Georgien unternommen in den Jahren 1807 und 1808" [„Cesta na Kavkaz a do Gruzie v letech 1807 a 1808"], Halle 1812—1814, „Archiv für die asiatische Literatur, Geschichte und Sprachkunde" [„Achív asijské literatury, dějin a jazykozpytu"], Petrohrad 1810, „Sur quelques antiquités de la Sibérie" [„O některých starých památkách Sibiře"], Paříž 1823, „Asia polyglotta" [„Asie mnoha jazyků"], Paříž 1823 a „Tableaux historiques de l'Asie" [„Historické obrazy Asie"], Paříž 1823. — *41.*

[52] Vuk Stefanovič Karadžić, „Pismenica". Překlad Jakoba Grimma vyšel pod titulem „Wuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik, verdeutscht und mit einer Vorrede von Jacob Grimm" [„Malá srbská gramatika Vuka Stefanoviče; do němčiny přeložil a předmluvou opatřil Jacob Grimm"], Lipsko a Berlín 1824, str. XIX. — *41.*

[53] *Modré knihy* (Blue Books) — název pro publikace materiálů anglického parlamentu a také diplomatických dokumentů ministerstva zahraničních věcí. Modré knihy, nazývané tak podle modrých desek, vycházejí v Anglii od

17. století a jsou hlavním oficiálním pramenem hospodářských a diplomatických dějin této země.

Zde se míní Modrá kniha nazvaná „Papers Relative to the Military Affairs in Asiatic Turkey, and the Defence and Capitulation of Kars" [„Dokumenty, týkající se válečných událostí v asijském Turecku, obrany a kapitulace Karsu"], Londýn 1856. Dále cituje Marx tuto Modrou knihu, str. 317, 221, 223, 226, 234, 235. — *43, 47, 54, 719.*

[54] Marx napsal o pádu Karsu článek pro „New-York Daily Tribune", který vyšel s názvem „Pád Karsu" 8. dubna 1856. Totéž téma zpracoval v sérii článků, která vyšla ve čtyřech pokračováních v dubnu 1856 v „The People's Paper" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 657—691). 3. května 1856 uveřejnil Marx se svým podpisem v listech „The Sheffield Free Press" a „The Free Press" článek nadepsaný „Kars Papers Curiosities" [„Kuriozity v karských dokumentech"], který obsahuje v podstatě výňatky z druhého a třetího článku ze série uveřejněné v „The People's Paper". — *43, 47.*

[55] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *47.*

[56] Rukopis citované „přílohy 2" se zachoval. Je to záznam Jenny Marxové o jejím rozhovoru s plukovníkem Touroutem, který jí sdělil kompromitující fakta z Lassallovy činnosti a jeho soukromého života. Tourout vyprávěl, že Lassallův velkopanský a rozmařilý způsob života v domě hraběnky Hatzfeldtové, jeho burzovní spekulace s jejími penězi, povýšenost a lakota vůči dělníkům, kterých chtěl použít jen jako odrazového můstku pro svou kariéru, přehnané sebevědomí a diktátorské choutky vyvolaly mezi düsseldorfskými dělníky hněv a rozhořčení. Touroutova sdělení tak potvrdila to, co se Marx o Lassallovi dozvěděl od Gustava Levyho, kterého vyslali düsseldorfští dělníci. — *47.*

[57] *Boustrapa* — přezdívka Ludvíka Bonaparta, vytvořená z prvních slabik jmen měst Boulogne, Strassbourg (Štrasburk) a Paříž. Touto přezdívkou se naráželo na jeho pokusy provést bonapartistický puč ve Štrasburku (30. října 1836) a Boulogni (6. srpna 1840) a na státní převrat z 2. prosince 1851 v Paříži, jímž byla ve Francii nastolena bonapartistická diktatura. — *47, 51, 110, 196, 267, 300, 337, 386, 468, 477.*

[58] Dopis politického vyhnance Tassiliera, který vyšel ve francouzském demokratickém listu „L'Homme" [„Člověk"], poskytl Marxovi materiál pro článek „Francie Bonaparta Malého" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 651—656). Marx v něm odhaluje podmínky, ve kterých museli

žít francouzští političtí vězňové v Cayenne ve francouzské Guayaně (Jižní Amerika), kam byli vypovídáni. Cayenne dostala přezdívku „suchá gilotina" pro hromadnou úmrtnost, kterou způsoboval galejnický režim a nesnesitelné tropické klima.

Překlad dopisu, který Marx poslal do chartistického orgánu „The People's Paper", byl v listu uveřejněn 12. dubna 1856. — *47.*

[59] Marx zde naráží na svou práci „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 443—508), v které konfrontoval falešné dokumenty, zhotovené pruskými policejními agenty Stieberem, Fleurym aj. (viz poznámku 103), se správnými daty, jmény a fakty. Tím pranýřoval Marx podlé metody, kterých pruský policejní stát používal proti komunistickému hnutí, a zároveň odhalil tendenční postoj pruské buržoazní junkerské justice. Při práci na článku „Pád Karsu" použil Marx analogického postupu konfrontace dokumentů. — *48.*

[60] *St. Martin's Hall* — sál v Londýně, kterého používali kromě jiných také anglické dělnické spolky. Roku 1864 se zde konalo ustavující shromáždění Mezinárodního dělnického sdružení. — *48.*

[61] Marx má na mysli boj mezi chartisty a urquhartovci, který se ještě zostřil po uveřejnění článku „The Chartist Correspondence" v „The Free Press" z 19. ledna 1856 (viz poznámku 11).

Urquhart a urquhartovci — Urquhartovi stoupenci mezi anglickými publicisty, stojícími v opozici proti Palmerstonově politice — se chovali krajně nepřátelsky vůči anglické dělnické třídě a chartistům. Pomlouvali chartisty jako demagogy a agenty ruského carismu. Naproti tomu chartisté odhalili urquhartovce jako přední bojovníky reakce a stoupence přežilého středověkého zřízení.

Jedním z ústředních bodů v boji mezi chartisty a urquhartovci byl jejich zcela protichůdný postoj vůči anglickému parlamentu. Chartisté považovali za nutné reformovat parlament na demokratickém základě a využít ho pak pro revoluční sociální změny. Urquhartovci chtěli naopak parlament i jakýkoli jiný systém lidového zastupitelství odstranit a vrátit se ke starým patriarchálním vládním formám (podrobně o tom viz Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 307—311). — *48, 63.*

[62] V únoru a březnu roku 1856 se vůdce chartistů Ernest Jones pokusil zreformovat činnost Národního chartistického sdružení (National Charter Association), založeného roku 1840. V časopise „The People's Paper" navrhl, aby se už nekonaly chartistické konference a periodické volby do vedení chartistické organizace a aby on sám a James Finlen byli uznáni za jediné a stálé členy výkonného výboru. Jones doufal, že tato opatření zvýší účin-

nost chartistické organizace a oživí lidové hnutí za Lidovou chartu, které po roce 1848 stagnovalo.

Většina členů Národního chartistického sdružení Jonesovy návrhy prodiskutovala a schválila. Jejich uskutečnění však vedlo jen k přechodnému početnímu růstu chartistických organizací (počátkem března 1856 mělo reorganizované Chartistické sdružení asi 2000 členů) a k částečnému oživení chartistické agitace v provinčních oblastech. Zároveň však vyvolala Jonesova tendence stát se jediným vůdcem chartistického hnutí nespokojenost mezi chartisty v Manchesteru, kteří soudili, že opatření, která navrhl Jones, nejsou slučitelná s demokratickými zásadami.

Marx a Engels, kteří udržovali s revolučními chartisty těsné styky, zaujali k Jonesovým pokusům o oživení chartistického hnutí umělými prostředky kritické stanovisko. Předvídali, že tyto pokusy nemohou zajistit trvalý úspěch a za dané konkrétní historické situace nemohou ani podnítit nový rozmach boje za Lidovou chartu.

Za hlavní úkol považovali tehdy Marx a Engels důslednou a trpělivou práci mezi anglickými továrními dělníky, která by připravila půdu pro vytvoření revoluční proletářské strany v Anglii. — *48.*

[63] Narážka na Wilhelma Löwa, redaktora časopisu „Die Neue Zeit", který byl v letech 1848—1849 členem frankfurtského Národního shromáždění, jež roku 1849 přesídlilo do Stuttgartu. — *48.*

[64] *Kobes I.* — přezdívka německého publicisty a politika Jakoba Venedeye podle Heinovy básně „Kobes I.". V této básni zesměšňuje Heine Jakoba Venedeye jako vzor šosáctví. (Kobes znamená v kolínském nářečí *Jakob*; Venedey pocházel z Kolína nad Rýnem.)

Vztah Ludwiga Börna a Jeanette Wohlové-Straussové vylíčil Heine ve svém publicistickém spisku „Ludwig Börne". — *49.*

[65] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913.

Údaje o hospodářské situaci Pruska, které tento dopis obsahoval, zpracoval Marx v článku „Prusko" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 692—696). — *51.*

[66] *Crédit mobilier* (plný název Société générale du crédit mobilier) — velká francouzská akciová banka, kterou založili bratři Péreirové a která byla schválena zákonem z 18. listopadu 1852. Hlavním cílem Crédit mobilier bylo zprostředkování úvěrů a zakládání průmyslových a jiných podniků. Banka se široce podílela na výstavbě železnic ve Francii, Rakousku, Uhrách, Švýcarsku, Španělsku a Rusku. Hlavním zdrojem jejích příjmů byly spekulace na burze s cennými papíry podniků, které sama založila. Banka byla

úzce spjata s vládou Napoleona III. a byla pod jeho ochranou. Roku 1867 udělala úpadek a roku 1871 byla likvidována. To, že se v padesátých letech 19. století objevila Crédit mobilier jako finanční podnik nového typu, bylo umožněno specifickými zvláštnostmi období reakce, kdy se neuvěřitelně rozbujely hra na burze a spekulace. Podle vzoru francouzské Crédit mobilier byly zřizovány analogické instituce v řadě dalších středoevropských zemí. — *51, 98, 138, 145, 147, 154, 166, 170, 252, 263, 268, 280, 285, 339, 345, 403, 414, 478, 633, 725.*

[67] Engels naráží na Marxovu zprávu o rozmluvě Jenny Marxové s plukovníkem Touroutem, kterou mu Marx poslal (viz poznámku 56). — *53.*

[68] Poprvé vyšel tento dopis s většími vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *54.*

[69] *Marianne* — název tajné republikánské protibonapartistické společnosti ve Francii, která vznikla roku 1850. Za druhého císařství bojovala proti Napoleonovi III. — *54, 60.*

[70] *„Lettre à la reine"* [„Dopis královně"]. O otevřeném dopisu Félixe Pyata anglické královně viz poznámku 18. — *54.*

Zápis Marxovy řeči uveřejnil list „The People's Paper" 19. dubna 1856. („Řeč na jubilejní slavnosti listu ‚People's Paper', pronesená v Londýně 14. dubna 1856", viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 29—31). — *57.*

[72] *Straubingeři* — němečtí vandrovní tovaryši. Marx a Engels tak nazývali německé řemeslníky, kteří byli ještě značně pod vlivem přežilých cechovních názorů a předsudků a oddávali se reakčním maloburžoazním iluzím o možnosti návratu od kapitalistického průmyslu k drobnému řemeslu. Označovali tak i některé účastníky tehdejšího německého dělnického hnutí, kteří projevovali maloburžoazní sektářské tendence. — *57.*

[73] Marx poukazuje na rozbíječskou činnost Augusta Willicha a Karla Schappera, bývalých členů ústředního výboru Svazu komunistů. Willich a Schapper byli vůdci maloburžoazní frakce, která vznikla v řadách Svazu komunistů v září 1850. Příčinou rozkolu byly zásadní neshody v otázce taktiky. Willich, Schapper a jejich přívrženci se snažili bez ohledu na objektivní podmínky pomocí dobrodružné taktiky a spojenectví s maloburžoaznímí demokraty vyvolat v Německu nová povstání. (O rozkolu viz „Schůze ústředního výboru z 15. září 1850", Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 597—602). Sektářskou menšinu ústředního výboru Svazu komunistů, která se přidala k Willichově a Schapperově frakci, podporovala většina členů Německého

dělnického vzdělávacího spolku v Londýně. Tento spolek založili v únoru 1840 Karl Schapper, Joseph Moll a další členové Svazu spravedlivých. Vedoucí úlohu tu měli členové Svazu spravedlivých a později místní obce Svazu komunistů. V letech 1847 a 1849—1850 pracovali ve Spolku aktivně i Marx a Engels. 17. září 1850 Marx a Engels a několik jejich soudruhů ze Spolku vystoupili, protože většina členů Spolku podporovala Willichovu a Schapperovu frakci. Koncem padesátých let se Marx a Engels znovu zúčastnili práce Vzdělávacího spolku.

V padesátých letech sídlil Spolek v *Great Windmill Street* v londýnské čtvrti Soho. — *57.*

[74] *Mohučští klubisté* se nazývali za Francouzské buržoazní revoluce 1789—1794 němečtí republikánští demokraté, kteří po dobytí pevnosti Mohuče revoluční francouzskou armádou založili v říjnu 1792 jakobínský klub a nazvali jej Společnost přátel svobody a rovnosti (Mohučský klub). Členové tohoto klubu propagovali odstranění starého feudálního systému a zřízení Mohučské republiky. V únoru 1793 provedli volby, na jejichž základě byl svolán porýnsko-německý Národní konvent, který v březnu vyhlásil připojení Mohučské republiky k revoluční Francii. Mohučští klubisté a Konvent se však nesetkali s podporou majetných tříd ani buržoazních sil, naopak byli označováni za „vlastizrádce". Ale ani na venkově a u městského obyvatelstva, kam se obrátili o pomoc, se jim nedostalo potřebné podpory. Za francouzské okupace byly sice odstraněny základní feudální povinnosti, ale daňová břemena zůstala zachována a nadto byla zavedena řada nových (kontribuce atd.). Rolnictvo zůstávalo tehdy v pasivitě, která do značné míry zavinila neúspěch činnosti Mohučských klubistů.

Když v červenci 1793 obsadila Mohuč pruská armáda, byla Mohučská republika svržena, členové klubu uvězněni a mučeni. — *57.*

[75] Poprvé vyšel tento dopis s většími vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *59.*

[76] Bývalý člen Svazu komunistů a pozdější národně liberální politik a pruský ministr Johannes Miquel požádal ve svém dopisu ze dne 6. dubna 1856 Marxe, aby mu vysvětlil své názory na vztah proletářské strany k buržoazním stranám za budoucí revoluce v Německu.

Dopis svědčí o tom, že se Miquel v této době už odchýlil od revolučních pozic a že v této otázce zaujal v podstatě buržoazně demokratický postoj: ignoroval význam základních společenských změn, které by se uskutečnily jako výsledek budoucí revoluce, a omezoval se jen na čistě politický cíl — vytvoření velkého jednotného národního státu (ústřední republiky). Dále byl toho názoru, že v době revoluce musí proletariát uzavřít svazek nejen s maloburžoazií, ale i s liberální buržoazií. Soudil, že vítězný proletariát by musel

uplatňovat taktiku „revoluční lsti" a po dlouhou dobu se vyhnout těm revolučním opatřením, která by mohla odradit buržoazii. — *59, 62.*

[77] Francouzský ministr zahraničních věcí hrabě Walewski prohlásil na plenárním zasedání pařížského mírového kongresu 8. dubna 1856, že Anglie a Francie ještě nemohou skončit okupaci Řecka, kde se právě rozvíjelo národně osvobozenecké hnutí, pro „nenormální" situaci v zemi, že jsou naopak nuceny „skončit anarchii, která tam panuje, vysláním vojska". V tomto smyslu se také vyjádřil o okupaci papežského státu francouzskými a rakouskými vojsky.

Walewski upozornil účastníky kongresu také na útoky na Napoleona III. v belgickém tisku, které podle jeho mínění jsou nepřípustné; útoky prý otevřeně podporuje tajná společnost Marianne (viz poznámku 69) a vyzývá k „povstání a vraždě". Walewski považoval za nutné vystoupit proti zneužívání belgického tisku, který prý je nebezpečný zájmům všech evropských mocností. — *59.*

[78] *Výbory pro zahraniční záležitosti* (Foreign Affairs Commitees) byly společnosti, které založil ve čtyřicátých a padesátých letech 19. století David Urquhart spolu se svými stoupenci v řadě anglických měst; měly bojovat především proti Palmerstonově politice. — *63.*

[79] Pamflet „The Story of the Life of Lord Palmerstone" [„Životopis lorda Palmerstona"], který vydala redakce „The Sheffield Free Press", vyšel jako 5. sešit „Free Press Serials". Sešit obsahoval všech osm Marxových článků, které vycházely jako série od 22. října do 24. prosince v „The People's Paper" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371—435), a uváděl jméno autora. — *63, 598.*

[80] Jde o třetí Heinovu závěť, kterou diktoval 17. ledna 1851 notáři Ducloux-ovi. — *63.*

[81] César Lécat Bazancourt, „L'expédition de Crimée jusqu' à la prise de Sébastopol. Chroniques de la guerre d'Orient" [„Krymská expedice až po dobytí Sevastopolu. Kronika války na Východě"], sv. 1—2, Paříž 1856.

Engels napsal o Bazancourtově knize článek pro americký časopis „Putnam's Monthly", který pojmenoval „Saint Arnaud". Časopis článek neuveřejnil a poslal jej zpět. — *64, 69, 85, 89, 94, 109, 117, 124, 143, 145, 147.*

[82] Jde o Marxův nedokončený úvod k zamýšlené práci o dějinách anglické a ruské diplomacie. Marx napsal pouze 5 kapitol, jež vycházely pod názvem „Revelations of the Diplomatic History of the 18th Century" [„Odhalení o dějinách diplomacie 18. století"] v listu „The Sheffield Free Press" a v lon-

dýnském „The Free Press" od srpna 1856 do dubna 1857. Roku 1899 vydala tento úvod Marxova dcera Eleanor Avelingová knižně v Londýně pod názvem „Secret Diplomatic History of the Eighteenth Century" [„Dějiny tajné diplomacie osmnáctého století"].

Česky bude uveřejněna část poslední kapitoly ve sborníku Marx-Engels, „O vojenství". — *64, 78, 80, 92, 95, 110, 128, 139, 601—603.*

[83] V polovině května 1856 podnikl Engels s Mary Burnsovou cestu po Irsku. — *66.*

[84] Engels má na mysli hladomor v Irsku, způsobený neúrodou brambor v letech 1845—1847. Brambory byly hlavní potravou irského obyvatelstva, zotročeného a zubožených anglickými landlordy, a když se brambory neurodily, lidé masově umírali, přestože se v těchto letech v Irsku bohatě urodilo obilí. Hladomor a po něm následující obchodní a průmyslové krize měly velký vliv na vývoj irského národně osvobozeneckého hnutí v letech 1847 a 1848. — *67.*

[85] *Clearances* (očista statků) — ve čtyřicátých a padesátých letech 19. století vyháněli angličtí landlordi násilně irské pachtýře z půdy, kterou přeměňovali na pastviny. (Podrobněji o tom viz Marxovy články „Volby. — Finanční komplikace. — Vévodkyně ze Sutherlandu a otroctví" a „Nucené vystěhovalectví. — Kossuth a Mazzini. — Otázka emigrantů. — Volební korupce v Anglii. — Pan Cobden" v Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 538—544 a 581—587, a Karel Marx, „Kapitál", díl I, čes. vyd. 1953, str. 756—773.) — *67.*

[86] *Encumbered Estates Court* (Soud pro zadlužené statky) — zvláštní královský soud v Anglii, ustavený ve spojitosti se zákonem z roku 1849. Měl urychlit a zjednodušit prodej zadlužených statků v Irsku.

Neúroda v polovině čtyřicátých let přivedla na mizinu mnoho irských pozemkových vlastníků. Jejich usedlosti byly zatíženy dluhy a hypotékami. Soud měl právo zadlužené statky na návrh jejich majitele nebo některého jeho věřitele prodat v dražbě, aniž předtím prozkoumal práva zúčastněných stran, a uspokojit věřitele ze získané částky. Činnost soudu přispěla k tomu, že půda přešla z rukou šlechtických velkostatkářů a drobných pachtýřů do rukou buržoazních lichvářů, velkoagrárníků atd.

Zákon z roku 1849, zavedený na tři roky, byl v roce 1852 prodloužen a v letech 1853, 1854 a 1855 pozměněn. V roce 1858 byl vystřídán jiným zákonem, podle něhož byl místo Encumbered Estates Court vytvořen Landed Estates Court (Soud pro pozemkové vlastnictví) jako instituce, pod niž spadaly otázky pozemkového vlastnictví všeobecně. — *68.*

[87] Jeden z Engelsových článků o panslavismu (viz poznámku 13). — *69.*

[88] „*Batrachomyomachia*" [„Válka žab a myší"] — starořecký komicky epos neznámého autora, který je parodií na Homérovu Iliadu a byl dříve mylně připisován Homérovi. — *69.*

[89] 7. června 1856 odjel Marx s Wilhelmem Pieperem do Hullu a potom jel k Engelsovi do Manchesteru. Pieper se vrátil do Londýna a až do Marxova návratu tam plnil některé úkoly jako Marxův tajemník.

Z dochovaných dopisů Wilhelma Piepera a jiných osob vyplývá, že se Marx vrátil z Manchesteru do Londýna asi 20. července 1856. — *73.*

[90] *Vzájemné podpůrné spolky* (Friendly Societies) byly v Anglii vytvořeny, aby svým členům poskytovaly hmotnou pomoc v nemoci, ve stáří, při úhradě pohřebních výloh atd. Zdrojem finanční pomoci byly fondy z pevně stanovených členských příspěvků. — *74.*

[91] Jde o Marxovu práci „Revelations of the Diplomatic History of the 18th Century" [„Odhalení o dějinách diplomacie 18. století"], která vycházela v časopise „Sheffield Free Press" (viz poznámku 82).

Pieperův dopis Cyplesovi ze 17. července 1856, z něhož Marx cituje první větu, zněl takto:

„Vážený pane!

Z pověření dr. Marxe Vám sděluji, že Vám nemůže blahopřát k opravám, jež jste považoval za vhodné učinit do rukopisu, který měl být v sobotu uveřejněn. Pečlivě jste zachoval části, které bylo s ohledem na nedostatek místa možné snadno vypustit, a vynechal jste nejcharakterističtější místa, kde se rozebírá politika Petra I. Dr. Marx proto vložil do textu asi tři řádky, které jsou bezpodmínečně nutné, aby čtenář porozuměl textu, a na druhé straně s ohledem na nedostatek místa, na který jste ve svém dopise dr. Marxovi poukázal, stejný počet řádek vynechal."

Marxovy vsuvky, o nichž se Pieper zmiňuje, byly provedeny v korektuře jedné kapitoly Marxových „Odhalení", která byla zároveň uveřejněna v londýnské „The Free Press". — *74.*

[92] Marx cituje nedochovaný Ironsidův dopis Cyplesovi, který byl napsán před 19. červencem 1856. — *75, 599.*

[93] Marx má na mysli události čtvrté buržoazní revoluce ve Španělsku (1854 až 1856), o kterých podrobně pojednává ve svých článcích „Revoluce ve Španělsku" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 65—76). — *76.*

[94] Poprvé vyšel tento dopis s většími vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *77.*

[95] *Veliký Kofta* — smyšlené jméno egyptského kněze, které si vymyslil proslulý podvodník 18. století hrabě Cagliostro (Giuseppe Balsamo). Kofta prý byl všemohoucím vůdcem jakési zednářské „egyptské lóže", za jejíhož zakladatele a člena se Cagliostro vydával.

Zde ironická narážka na Davida Urquharta. — *77.*

[96] Jde o knihu Ludwiga Simona „Aus dem Exil" [„Z vyhnanství"], sv. 1—2, Giessen 1855. — *79.*

[97] Marx zde parafrázuje z Engelsovy práce „Německá kampaň za říšskou ústavu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 162), která vyšla v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue"; slova byla namířena proti německým maloburžoazním demokratům typu Gustava Struva apod., kteří idealizovali republikánské zřízení ve Švýcarsku. — *79.*

[98] Poprvé vyšel tento dopis s většími vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *80.*

[99] *Crapauds* (francouzsky: ropuchy) — ironické označení členů francouzského Konventu, kteří měli svá místa v nejnižší části zasedacího sálu a obyčejně hlasovali pro vládu. Marx a Engels používají tohoto výrazu ve svých dopisech často ve smyslu „šosáci" nejen k označení francouzských maloměšťáků a šosáků, ale i zástupců francouzské maloburžoazní emigrace, kteří se po porážce revoluce z roku 1848 a po státním převratu z roku 1851 ve Francii usadili na ostrově Jersey a v Londýně. — *81, 217, 263, 267, 291, 312, 317, 357.*

[100] Jde o článek Wilhelma Piepera „The coup d'état in Spain" [„Státní převrat ve Španělsku"], který byl uveřejněn v listu „The People's Paper" z 26. července 1856. „Originálem v ‚Tribune' " označuje Engels Marxův článek „Revoluce ve Španělsku" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 65—70), který napsal Marx 25. července 1856 a uveřejnil v „New York Tribune" 8. srpna 1856. Svou poznámkou naráží na to, že Marx Pieperův článek redigoval. — *81.*

[101] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *82.*

[102] Jde patrně o knihu Edgara Bauera „Englische Freiheit" [„Anglická svoboda"], která vyšla v Lipsku roku 1857. — *83, 124.*

[103] *Kolínský proces proti komunistům* (4. října až 12. listopadu 1852) byl provokační proces zorganizovaný pruskou vládou. Před soud bylo postaveno 11 členů mezinárodní komunistické organizace Svazu komunistů (1847 až 1852), obžalovaných ze „spiknutí majícího charakter velezrady". Jako usvědčujícího materiálu bylo použito falešné „originální knihy zápisů" ze schůzí ústředního výboru, kterou sestavili pruští policejní agenti, a dalších falzifikátů a také dokumentů, které policie ukradla Willichově a Schapperově maloburžoazní frakci vyloučené ze Svazu komunistů (viz poznámku 73). Sedm obžalovaných bylo na základě podvržených dokladů a křivých svědectví odsouzeno k pevnostnímu vězení na 3 až 6 let. Mezi odsouzenými byl i Karl Otto. Marx a Engels odhalili všechny tyto provokační akce organizátorů procesu a zákeřné metody, kterých použil pruský policejní stát proti mezinárodnímu dělnickému hnutí (viz Engelsův článek „Nedávný proces v Kolíně" a Marxovu brožuru „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům", Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 435—441 a 443—508). — *83, 517.*

[104] Jde o knihu Alfreda Meissnera „Heinrich Heine. Erinnerungen" [„Vzpomínky na Heinricha Heina"], Hamburk 1856. — *84.*

[105] *Krymská válka* (1853—1856) — válka mezi Ruskem a koalicí Anglie, Francie, Turecka a Sardinie; byla vyvolána srážkou hospodářských a politických zájmů těchto zemí na Blízkém východě. — *85, 89.*

[106] Zřejmě ironická narážka na Francouzskou banku, kterou zde Marx nazývá pawningshop podle anglického pawnshop (zastavárna). — *86.*

[107] *Old Lady of Threadneedle Street* (stará dáma z Threadneedle Street) — ironické označení Anglické banky, jejíž sídlo je v Threadneedle Street v Londýně. Toto označení se v Anglii rozšířilo roku 1797, kdy vyšla Gillrayova karikatura Anglické banky. Pod karikaturou byl nápis: „Stará dáma ze Threadneedle Street v nebezpečí". V únoru a březnu 1797 anglická vláda pro finanční potíže totiž dočasně zrušila výměnu bankovek za zlato a stanovila nucený kurs bankovek v hodnotě jedné libry šterlinků.

Pařížským koncernem Marx míní Francouzskou banku. — *86.*

[108] Narážka na francouzské bankéře Isaaka a Émila Péreirovy, kteří se ve dvacátých až třicátých letech připojili k saint-simonismu. Pod záminkou uskutečnění saint-simonistické myšlenky, že třídní protiklady nutně zmizí, až bude nastolen všeobecný blahobyt, kterého se dá dosáhnout jakýmsi důmyslným systémem veřejného úvěru, založili bratři Péreirové v roce 1852 akciovou banku Crédit mobilier (viz poznámku 66) a demagogicky se chvástali, že je to prostředek k uskutečnění Saint-Simonovy myšlenky.

Tento nový úvěrový systém objevený bratry Péreirovými, který Napoleon III. podporoval a Marx ironicky označil jako „bonapartovský socialismus", vedl ve skutečnosti k tomu, že se ve Francii mohutně rozšířila burzovní spekulace, úplatkářství a korupce. — *86.*

[109] *Křišťálový palác* (Světový průmyslový palác) — budova postavená z kovu a skla pro první světovou obchodní a průmyslovou výstavu, která se konala roku 1851 v Londýně. — *87, 95.*

[110] Myšlenek a údajů o situaci na evropském peněžním trhu, obsažených v tomto dopise, použil Marx pro první tři články ze série článků o mezinárodní hospodářské krizi z let 1857—1858 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 77—92). — *87.*

[111] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *88.*

[112] Ewerbeck se chtěl, podobně jako Hess, za každou cenu proslavit. Vystoupil ze Svazu komunistů s odůvodněním, že jeho literární činnost je důležitější. Uveřejnil své dílo „L'Allemagne et les Allemands" [„Německo a Němci"], Paříž 1851, i když bylo jisté, že na ně bude muset doplatit. „Překonal při tom dokonce i svou lakotu" (Engels). — *89.*

[113] „*Horizon politique*" — před revolucí z roku 1848 „předkládal" francouzský buržoazní deník „Le Constitutionnel" svým čtenářům „denně slavnostní větu: ‚L'horizon politique s'obscurcit' ". [‚Politický obzor se zatahuje'] (Marx). (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 443.) — *89, 338.*

[114] Ve Francouzské bance došlo k mimořádně velkému odlivu hotových peněz, čímž se velice zmenšily rezervy banky. Vzniklo nebezpečí, že se rezervy vyčerpají úplně, což by mělo za následek zastavení plateb v hotovosti (K. Marx, „Příčiny vzniku peněžní krize v Evropě" a „Peněžní krize v Evropě. — Z dějin peněžního oběhu", viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 87—99). — *91.*

[115] Jde o knihu Arnolda Ruga „Jagden und Tiergeschichte für Kinder" [„O lovech a ze života zvířat pro děti"], Londýn 1856.

Byla-li vydána druhá Rugova kniha, se nepodařilo zjistit. — *93.*

[116] *Lešská gmina* (lešská občina) — společenské zřízení u Lechů (patrně původní název Poláků), kmenů, které žily na březích Visly. Půda byla společné vlastnictví, obdělávaná plocha se rozdělovala mezi jednotlivé rodiny podle počtu rodinných příslušníků. — *94.*

[117] *Ordre équestre* (rytířský stav) — polští rolníci, kteří si mohli opatřit koně a úplnou rytířskou výzbroj, byli přijímáni, aby vykonávali rytířskou službu. Za tuto službu byli povyšováni do šlechtického stavu. — *94.*

[118] Marx má zřejmě na mysli protibonapartistické články, které vycházely v „Manchester Guardian" s dopisovatelskou značkou „X". — *95.*

[119] V listopadu 1847 začala ve Švýcarsku občanská válka, kterou rozpoutal Sonderbund, reakční separatistický spolek sedmi hospodářsky zaostalých katolických kantonů. Guizotova vláda si chtěla udržet svůj vliv ve Švýcarsku, ale obávala se, že by vítězství švýcarských liberálů mohlo posílit revoluční hnutí, a proto vystoupila na obranu Sonderbundu a katolické církve, přičemž ji podporovaly vlády Rakouska a Ruska. Anglický ministr zahraničních věcí Palmerston se snažil oslabit postavení Francie v evropské politice a vynaložil velké úsilí na to, aby zabránil francouzské vládě vměšovat se do vnitřních záležitostí Švýcarska a aby v této záležitosti zajistil Anglii úlohu zprostředkovatele. Palmerstonovi se to podařilo, Francie však odpověděla tím, že začala hledat cesty pro sblížení s Ruskem. 23. listopadu 1847 byla vojska Sonderbundu poražena vojsky švýcarské spolkové vlády. Po vítězství byla roku 1848 přijata nová ústava a Švýcarsko bylo přeměněno ze spolku států ve spolkový stát. — *95.*

[120] Anglická a francouzská vláda připravovaly v říjnu 1856 v souvislosti s neapolskou otázkou, vznesenou na pařížském kongresu z roku 1856, společnou námořní expedici k břehům neapolského království (Království obou Sicílií). Francie a Anglie se obávaly, že teror v neapolském království a reakce proti němu povedou ke vzplanutí revolučního hnutí. Vyzvaly proto neapolského krále Ferdinanda II., aby změnil svou vnitřní politiku. Král, kterého podporovalo Rakousko, tento požadavek odmítl. Nato obě mocnosti uvedly své eskadry do bojové pohotovosti — francouzskou v Toulonu a anglickou u ostrova Malty. Ale pro neshody mezi anglickou vládou a Napoleonem III., který chtěl v neapolském království znovu nastolit bonapartovskou dynastii, k neapolské výpravě nedošlo.

Narážkou na spolek Palmerstona s Rakouskem proti Napoleonovi III. v turecké otázce míní Marx nesmiřitelný postoj, který zaujala anglická vláda na podzim 1856 k otázce spojení podunajských knížectví Moldavska a Valašska. Tuto otázku vznesl na pařížském kongresu v roce 1856 francouzský zmocněnec s tím úmyslem, aby v čele podunajských knížectví byl postaven představitel bonapartovské dynastie. Ale předpoklady pro spojení Moldavska a Valašska nevyzrály ještě natolik, aby jednání mohla mít kladné výsledky. Problém spojení nabyl na podzim 1856 znovu celoevropského významu, protože obyvatelstvo knížectví zesílilo svůj boj za jednotu. Vlády Anglie a Rakouska se obávaly vzrůstajícího vlivu carského Ruska v knížectvích, a pro-

to se rozhodně vzepřely snahám o jejich spojení, zato však podporovaly vládu Porty a bojarské reakční kruhy. Přesto musela rakouská vláda na jaře 1857 svá vojska z Moldavska a Valašska stáhnout. Diplomatická konference, která byla svolána roku 1858 do Paříže a které se mezi jinými účastnily Francie, Anglie, Rusko, Rakousko a Turecko, vypracovala konvenci, která poskytla knížectvím větší nezávislost a přispěla k jejich spojení. Roku 1862 se Moldavsko a Valašsko spojily a vytvořily stát Rumunsko. — *95, 284.*

[121] *Albion* — nejstarší název pro britské ostrovy; označení „*proradný Albion*" se začalo používat po francouzské buržoazní revoluci z konce 18. století. Francouzští republikáni tak nazývali Anglii za to, že anglická vláda neustále intrikovala proti Francouzské republice a organizovala protifrancouzské koalice. — *95.*

[122] Na podzim roku 1856 vypukla mezinárodní hospodářská krize, která vedla k růstu nezaměstnanosti, bytové nouzi, nedostatku potravin, ke zvýšení daňové ho břemene a ke zdražení nezbytných životních potřeb. V souvislosti s touto krizí se v Paříži i v jiných francouzských městech začala stále více projevovat otevřená nespokojenost francouzských dělníků se současným politickým a společenským systémem. Vláda na tuto nespokojenost reagovala masovým zatýkáním. Zatčeným se mimo jiné kladlo za vinu, že v pařížských ulicích vylepovali plakáty, v nichž vyhrožovali vlastníkům, majitelům domů, lichvářům a dokonce i císaři Napoleonovi III.

Článek v „Le Moniteur universel", o kterém se Engels zmiňuje, byl uveřejněn 24. října 1856. Protestuje se v něm proti útokům anglického tisku na francouzskou vládu a na některé osoby z okolí Napoleona III. O tomto článku se v anglickém tisku hodně diskutovalo. — *97.*

[123] Materiálu z tohoto dopisu a z „The Manchester Guardian" ze 17. listopadu 1856, který mu Engels poslal, použil Marx pro článek „Evropská krize" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 110—112). — *98.*

[124] Během 18. století vedly Francie a Španělsko proti Anglii různé války. První z nich byla válka o španělské dědictví (1701—1714.) — *99.*

[125] Jde o část knihy Joachima Lelewela „Histoire de Pologne" [„Dějiny Polska"], sv. 1—2, Paříž-Lille 1844, které má název „Considérations sur l'état politique de l'ancienne Pologne et sur l'histoire de son peuple" [„Úvahy o politické situaci ve starém Polsku a o dějinách polského národa"]. — *100.*

[126] *Comité du salut public* (Výbor veřejného blaha) — ústřední orgán revoluční vlády Francouzské republiky, vytvořený v dubnu 1793. Za jakobínské diktatury (2. června až 27. července) (viz poznámku 42) sehrál neobyčejně důle-

žitou úlohu v boji proti vnitřní i zahraniční kontrarevoluci a při řešení úkolů buržoazní revoluce plebejským způsobem; po kontrarevolučním převratu z 9. thermidoru ztratil své vedoucí postavení a v říjnu 1795 byl rozpuštěn. — *100.*

[127] Jde o takzvaný neuchâtelský konflikt, který vznikl na podzim 1856 mezi Pruskem a Švýcarskem. Knížectví Neuchâtel a hrabství Valangin (německý název Neuenburg a Valendis) bylo v letech 1707 až 1806 státečkem podřízeným Prusku. Roku 1806, za napoleonských válek, připadl Neuchâtel Francii. Roku 1815 byl podle rozhodnutí vídeňského kongresu připojen ke Švýcarskému spolku jako jeho dvacátý první kanton, přitom však zůstával vazalsky závislý na Prusku. 29. února 1848 vypukla v Neuchâtelu buržoazní revoluce, která skoncovala s pruskou nadvládou a vyhlásila republiku. Avšak podle dohody mezi Anglií, Francií a Ruskem, podepsané 24. května 1852, byla znovu uznána práva pruského krále na Neuchâtel. V září 1856 vypuklo v neuchâtelském knížectví roajalistické povstání, jehož účastníky švýcarská vláda zatkla. Pruský král žádal, aby zatčení byli propuštěni. Švýcarská vláda odpověděla tím, že vyzvala pruského krále, aby se zřekl svých práv na Neuchâtel. Konflikt trval do roku 1857 a definitivně byl urovnán na konferenci evropských zemí o Neuchâtelu, která se konala v Paříži 5. března 1857 z popudu francouzské vlády. 5. května 1857 se Prusko muselo zříci nároků na Neuchâtel. — *101, 103, 104.*

[128] Marx naráží na to, že podle vídeňského závěrečného paktu z roku 1815 dostalo Prusko od Dánska část Pomořan, takzvané švédské Pomořany. Dánsko za to obdrželo od Pruska lauenburské vévodství. — *101.*

[129] Tyto myšlenky vyložil Marx v článku „Božské právo Hohenzollernů" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 125—131). — *102.*

[130] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *104.*

[131] *Kampaň na obranu říšské ústavy,* kterou schválilo frankfurtské Národní shromáždění 28. března 1849, byla poslední etapou buržoazně demokratické revoluce z let 1848—1849 v Německu. Vlády téměř všech velkých německých států (Pruska, Saska, Bavorska, Hannoverska aj.) se zdráhaly ústavu uznat. V květnu 1849 došlo v Porýnské provincii a v Drážďanech, v květnu a červnu v Bádensku a Falci k ozbrojeným srážkám lidových mas vedených nerozhodnými a kolísavými maloburžoaznímí demokraty; nepokoje měly izolovaný a spontánní charakter a v polovině července 1849 byly krutě potlačeny. Charakteristiku a průběh těchto bojů, jichž se sám zúčastnil, podal Engels v pracích „Německá kampaň za říšskou ústavu" a „Revoluce a kontrarevo-

luce v Německu" (viz Marx-Enegls, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 133 až 225, a sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 27—134). — *105.*

Jde o knihu Pierra Josepha Proudhona „Manuel du spéculateur à la bourse" [„Příručka spekulanta na burze"], Paříž 1857. — *105.*

[133] Jde o brožury, které napsal Bruno Bauer, když se schylovalo ke krymské válce a v jejím průběhu (viz poznámku 105) (1853—1856): „Russland und das Germanenthum" [„Rusko a Germánstvo"], Charlottenburg 1853, „Russland und das Germanenthum. Zweite Abteilung. Die deutsche und die orientalische Frage" [„Rusko a Germánstvo. Druhá část. Německá a orientální otázka"], Charlottenburg 1853, „Die jetzige Stellung Russlands" [„Nynější postavení Ruska"], Charlottenburg 1854, „Deutschland und das Russenthum" [„Němci a Rusové"], Charlottenburg 1854, „Russland und England" [„Rusko a Anglie"], Charlottenburg 1854. Poslední brožura vyšla také francouzsky „La Russie et l'Angleterre. Traduit de l'Allemand" [„Rusko a Anglie. Přeloženo z němčiny"], Charlottenburg 1854. — *105.*

[134] Studie Bruno Bauera o historii původního křesťanství, o které se zmiňuje Marx, vyšla až roku 1874 v Berlíně pod názvem „Philo, Strauss und Renan und das Urchristenthum" [„Filón, Strauss, Renan a původní křesťanství"]. — *106.*

[135] Jde o knihu Bruno Bauera „Kritik der Evangelien und Geschichte ihres Ursprungs" [„Kritika evangelií a historie jejich vzniku"], sv. 1—4, Berlín 1850—1852. — *106.*

[136] Když došlo na jaře roku 1856 v údolí Rhôny a Loiry k záplavám, odjel Napoleon III., v honbě za popularitou, do postižených departementů, projížděl na člunu některými zatopenými městy a vesnicemi a rozdával obětem povodně finanční pomoc. Napoleon III. tehdy také v dopise ministru veřejných prací doporučil různá opatření, která by podle jeho názoru mohla zabránit, aby se podobné přírodní katastrofy neopakovaly. — *108.*

[137] Jde o Marxovy články „Božské právo Hohenzollernů", „Anglo-perská válka" a „Námořní obchod Rakouska" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 125—131, 100—102 a 113—124). — *109.*

[138] Marx míní ústupky, na které tehdy přistoupila švýcarská vláda v konfliktu s Pruskem o neuchâtelské knížectví na nátlak Napoleona III. (viz poznámku 127).

Pruský král žádal, aby byli propuštěni zatčení roajalisté, a hrozil Švýcarsku válkou, nesplní-li tento požadavek. Švýcarská vláda to nejdřív kategoricky

odmítla a oficiálně prohlásila, že je připravena přijmout výzvu a bránit se, kdyby pruská vojska vtrhla do země. Přes toto prohlášení se však švýcarská vláda na nátlak Napoleona III., který si nepřál válku na francouzských hranicích, rozhodla 16. ledna 1857 propustit zatčené roajalisty. Nato zrušil pruský král rozkaz k mobilizaci pruské armády a k nástupu na švýcarské hranice. Tím se zabránilo válečnému konfliktu mezi Pruskem a Švýcarskem. — *110.*

[139] Marx má patrně na mysli „Neue Preussische Zeitung" z 1. ledna 1857, která uveřejnila výňatky z poselství švýcarské spolkové vlády spolkovému sněmu. V poselství byly vyloženy příčiny prusko-švýcarského konfliktu kvůli Neuchâtelu a Valanginu (viz poznámku 127) a postoj evropských mocností při tomto konfliktu. Švýcarská spolková vláda zejména konstatovala, že přes ujištění francouzské vlády se pruský král francouzskému císaři nikterak nezavázal, že se zřekne nároků na Neuchâtel a Valangin. — *110.*

[140] *Orleanisté* — strana finanční aristokracie a velké buržoazie. Byli stoupenci vévodů Orleánských, mladší větve bourbonské dynastie, která vládla ve Francii (král Ludvík Filip) od červencové revoluce z roku 1830 do revoluce z roku 1848. Za druhé republiky (1848—1851) vytvořili s legitimisty (viz poznámku 330) blok, tzv. stranu pořádku. — *111, 338, 365.*

[141] Jde o druhý Engelsův článek o válce v horách, který redakce „New-York Daily Tribune" neuveřejnila. — *111.*

[142] Od zástupce „Putnam's Monthly" Olmsteda, s nímž se Marx seznámil prostřednictvím Freiligratha, se Marx dověděl o spolupráci polského publicisty a panslavisty hraběte Gurowského s „New-York Daily Tribune" a o jeho vlivu na redaktora listu Charlese Danu. Na tento vliv Marx poukazuje, když redakce odmítla jeho články o podunajských knížectvích a Engelsovy články proti panslavismu (viz tento svazek, str. 95 a 118—119), a zdržovala uveřejnění dalších Marxových článků. — *114.*

[143] Marxův článek redakce „New-York Daily Tribune" neuveřejnila. — *114.*

[144] Marx pravděpodobně myslí tu skutečnost, že při presidentských volbách roku 1856 získala republikánská strana značný počet hlasů (114 proti 174 hlasům demokratů). — *115.*

[145] Jde o anglo-perskou válku z let 1856—1857, která byla jednou etapou útočné britské koloniální politiky v Asii v polovině 19. století. — *115, 133.*

[146] *In usum delphini* — doslova: „pro potřebu dauphina"; přeneseně: s vynechá-

kami, překrouceně. Toto rčení se velmi rozšířilo, když byla roku 1688 pro vyučování následníka francouzského trůnu, dauphina (titul dauphin převzali následníci trůnu od vládců kraje Dauphine, kteří mívali ve znaku delfína), vydána díla starověkých klasiků, v nichž byla vynechána všechna „nesluš-ná" místa. — *117.*

[147] *Princip oběživa* („currency principle") — teorie peněz, která vycházela z kvantitativní teorie peněz a byla velmi rozšířena v Anglii v první polovině 19. století. Stoupenci kvantitativní teorie tvrdili, že ceny zboží jsou určovány množstvím peněz v oběhu. Stoupenci „currency principle" chtěli napodobit zákony oběhu kovových peněz. Ke „currency" („oběživu") počítali kromě kovových peněz také bankovky. Domnívali se, že se dá oběh peněz stabilizovat, budou-li bankovky plně kryty zlatem; vydávání bankovek se mělo regulovat podle dovozu a vývozu drahých kovů. Pokusy anglické vlády (Peelův bankovní zákon z roku 1844 — viz poznámku 258) opřít se o tuto teorii byly neúspěšné a potvrdily jen její vědeckou neudržitelnost a naprostou nevhodnost pro praktické účely. (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 185—189.) — *119, 145, 156.*

[148] *Freetradeři*, stoupenci svobody obchodu a nezasahování státu do hospodářského života země. Střediskem agitace freetraderů byl Manchester, kde se vytvořila manchesterská škola, směr v politické ekonomii, který vyjadřoval zájmy nejpokrokovější průmyslové buržoazie. Freetradeři, stoupenci tohoto směru, utvořili *manchesterskou stranu.* V čele hnutí stáli dva továrníci, Richard Cobden a John Bright, kteří roku 1838 zorganizovali Ligu proti obilním zákonům (viz poznámku 169).

Ve čtyřicátých a padesátých letech byli freetradeři zvláštní politickou skupinou. Tvořili levé křídlo anglických liberálů. — *122, 134, 352, 354.*

[149] *Peelovci* — skupina stoupenců Roberta Peela (umírněných toryů), kteří podporovali jeho politiku ústupků obchodně průmyslové buržoazii v oblasti hospodářské politiky při zachování politického panství pozemkové a finanční aristokracie. Roku 1846 prosadil Peel v zájmu průmyslové buržoazie zrušení obilních zákonů (viz poznámku 169), což vyvolalo prudkou nespokojenost toryovských ochranářů a vedlo k rozkolu toryovské strany a vzniku peelovské frakce. V padesátých letech tvořili v parlamentě malou frakci bez určitého programu. — *122.*

[150] Jde tu o anglo-čínský konflikt, který vyprovokovali Angličané v Kantonu s čínskými úřady v říjnu 1856. Anglický konzul Harry Smith Parkes použil jako záminky faktu, že čínské úřady zatkly posádku čínské podloudnické lodi „Arrow", a odvolával se na to, že plula pod britskou vlajkou. Barbarský rozkaz k ostřelování Kantonu, který vydal hned po tomto konfliktu anglický

zmocněnec John Bowring bez předchozího oznámení, byl předehrou k druhé „opiové" válce z let 1856—1858.

O politice anglické vlády v čínské otázce se bouřlivě debatovalo v parlamentu od 26. února do 3. března 1857. Debaty skončily tím, že Dolní sněmovna vyslovila Palmerstonově vládě většinou 16 hlasů (263 proti 247) nedůvěru. Palmerston na projev nedůvěry odpověděl rozpuštěním parlamentu. V nových volbách mu zajistili většinu stoupenci jeho agresivní zahraniční politiky. Marx obšírně popisuje boje stran v parlamentu o anglické politice v Číně v článcích „Parlamentní rozpravy o válečných akcích v Číně", „Porážka Palmerstonovy vlády", „Blížící se volby v Anglii", „Anglické volby" a „Porážka Cobdena, Brighta a Gibsona" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 167—183, 187—192 a 199—203). — *122, 133.*

[151] Fakta o průběhu volební kampaně v Manchesteru, její hodnocení a výsledky a některé údaje k charakteristice Roberta Lowa, Johna Pottera a dalších kandidátů do parlamentu, o kterých Engels píše v dopisech z 11., 20., 31. března a 2. dubna, uvádí Marx v článku „Porážka Cobdena, Brighta a Gibsona" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 199—203). — *122, 128, 135, 137.*

[152] Podvody akciové společnosti Napoleonské doky a licoměrné chování vlády Napoleona III. v případě mladého Berryera, syna známého francouzského advokáta, který byl také zapleten do těchto podvodů, odhalil Marx v článku „Znamení doby" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 437 až 441).

Engels myslí patrně „The Times" z 9. a 10. března 1857. — *122.*

[153] O Lelewelově knize „Histoire de Pologne" viz poznámku 125. První díl této knihy má podtitul „L'Histoire de la Pologne racontée par un oncle à ses neveux" [„Dějiny Polska vyprávěné strýcem synovcům"]. — *125.*

[154] *Společnost 10. prosince* (Société de dix Décembre) — tajná bonapartistická společnost, utvořená roku 1849 především z deklasovaných živlů, politických dobrodruhů, představitelů vojenské kliky atd; její členové napomáhali zvolení Ludvíka Bonaparta presidentem Francouzské republiky 10. prosince 1848 (podle toho název společnosti). Členové společnosti byli nakonec aktivními účastníky a organizátory státního převratu z 2. prosince 1851. Podrobnou charakteristiku Společnosti podal Marx ve svém díle „Osmnáctý brumaire Ludvíka Bonaparta" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 189—192.). — *125, 185.*

[155] Míní se tajná smlouva mezi Anglií, Francií a Rakouskem, která byla uzavřena 15. dubna 1856 v Paříži a která měla zaručit nezávislost Turecka a nedotknutelnost jeho hranic. — *125.*

[156] O neapolské expedici — viz poznámku 120.

Králem neapolského království byl v letech 1806—1808 Joseph Bonaparte, starší bratr Napoleona I. V letech 1808—1815 byl králem Joachim Murat, maršál Napoleona I. — *125.*

[157] *„Ryze britský ministr"* — tak nazval lord Russell na zasedání Dolní sněmovny z 25. června 1850 lorda Palmerstona, jehož domýšlivý výrok „civis romanus sum" („jsem římský občan"), použitý v řeči na témž zasedání sněmovny, přijala anglická buržoazie s nadšením. Palmerston ospravedlňoval akce anglické flotily, vyslané do Řecka pod záminkou, že má ochránit anglického poddaného portugalského původu, obchodníka Pacifica, jehož dům v Aténách byl spálen. Palmerston prohlásil, že podobně jako formule „civis romanus sum" zabezpečovala občanům starého Říma prestiž a všeobecnou úctu, tak musí být anglická státní příslušnost zárukou nedotknutelnosti a bezpečnosti anglických poddaných, ať se zdržují kdekoli. — *125, 323, 473.*

[158] *Cockney* — lidové označení Londýňanů a také londýnského nářečí. — *125.*

[159] *První opiovou válkou* (1839—1842), která měla anglickému obchodu násilím otevřít čínský trh, začala přeměna Číny v polokoloniální zemi. — *125.*

[160] *Koaliční vláda Aberdeenova* (1852—1855) se skládala částečně z whigovské oligarchie, peelovců (viz poznámku 149), radikálů a několika představitelů frakce irských poslanců. „Tato vláda nazvala sama sebe ‚vládou všech talentů' " (viz Marxův článek „Svržená vláda", Marx-Engels, Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 70—73). — *126.*

[161] *Manchesterskou „krvavou řeží v malém"* nazývá Marx krvavý zásah anglického vojska 16. srpna 1819 proti neozbrojeným účastníkům masového shromáždění za volební reformu a proti obilním zákonům, k němuž došlo na Svatopetrské planině (St. Peter's Field) u Manchesteru. Analogicky s bitvou u Waterloo nazvali současníci tuto událost krvavou řeží u Peterloo.

Šest „roubíkových zákonů" (Gagging Acts) — šest mimořádných zákonů, které přijal anglický parlament roku 1819 po krvavé řeži u Peterloo. Roubíkové zákony schválené toryovskou vládou, jejímž členem byl Palmerston, zrušily nedotknutelnost osoby, svobodu tisku a shromažďování. — *126.*

[162] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913". — *127.*

[163] *„Tuckerovy politické pamflety"* („Tucker's Political Fly-Sheets") byla série brožur, které vydával v Londýně urquhartovec E. Tucker v letech 1853 až 1854 a které vyšly znovu roku 1855. Bylo to celkem 12 pamfletů, zaměřených

hlavně na kritiku Palmerstonovy zahraniční politiky. V prvních dvou číslech byly přetištěny části Marxova pamfletu „Lord Palmerston" pod názvem „Palmerston a Rusko" a „Palmerston a hünkjariskeleská smlouva". První brožura odpovídala obsahem třetímu článku ze série „Lord Palmerston", (tato série byla uveřejněna v chartistickém listu „The People's Paper" roku 1853 a obsahovala osm článků; viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371—435). Druhá brožura obsahovala trochu pozměněný text čtvrtého a pátého článku znění uveřejněného v „People's Paper". V ostatních číslech „Political Fly-Sheets" vyšly také články o Palmerstonovi, které napsal hlavně David Urquhart. — *128, 129, 134.*

164 Pamflet „*The Betrayal of England*" [„Zrada Anglie"], který odhaluje Palmerstonovu zahraniční politiku, vyšel v Londýně jako separát roku 1848 za redakce Williama Coninghama. Pamflet přetiskoval hlavní části Ansteyho řeči, který vystoupil proti Palmerstonovi v parlamentních debatách 8., 14., 23. února a 1. března 1848, a Palmerstonovy odpovědi na Ansteyho obvinění. 29. dubna 1857 vyšel „The Betrayal of England" jako zvláštní číslo listu „The Free Press". — *129.*

165 Míní se tím patrně prohlášení Thomase Ansteyho v Dolní sněmovně 23. února 1848 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 390, 409—410, 413, 416—417). — *129, 134.*

166 Washington Wilks, „Palmerston in three epochs: a comparison of facts with opinions" [„Palmerston ve třech epochách; srovnání faktů a názorů"], Londýn 1854. — *129.*

167 Jde o články o lordu Palmerstonovi uveřejněné v „New-Yorku Daily Tribune", které vycházely jako úvodníky s různými nadpisy, s nadpisem „Palmerston" 19. října 1853, „Palmerston a Rusko" 4. listopadu 1853, „Kapitola současných dějin" 21. listopadu 1853 a „Anglie a Rusko" 11. ledna 1854.

Tyto čtyři články byly částí z Marxovy série článků „Lord Palmerston". (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371—435). — *129, 133.*

168 *Búšírská výprava* — obsazení knížectví Herátu Peršany si vzali Angličané za záminku a obsadili nejdůležitější perský přístav Búšír, čímž začala anglo-perská válka z let 1856—1857. — *130.*

169 *Ligu proti obilním zákonům* (Anti-Corn-Law League) založili roku 1838 manchesterští továrníci Richard Cobden a John Bright. Obilní zákony (Corn Laws) byly vydány roku 1815 v zájmu velkých pozemkových vlastníků a měly omezit, eventuálně zakázat dovoz obilí. Liga usilovala pod heslem úplné svobody obchodu o jejich zrušení, aby dosáhla snížení dělnických mezd

a oslabila hospodářské a politické pozice pozemkové aristokracie. Po zrušení obilních zákonů roku 1846 byla Liga rozpuštěna, ale fakticky existovala až do roku 1849. — *131, 135, 251.*

[170] „*V peněžních věcech přestávají všechny žerty*" — replika jednoho z vůdců porýnské liberální buržoazie Davida Hansemanna na zasedání prvního Spojeného zemského sněmu 8. června 1847 na adresu vlády pruského krále. — *132.*

[171] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *133.*

[172] „*Portfolio*" [„Portfej"] — zkrácený název sbírky diplomatických dokumentů a materiálů, které vydával v Londýně David Urquhart. Řada „The Portfolio, or a Collection of State Papers" [„Portfej, čili Sbírka státních dokumentů"] (viz poznámku 20) vycházela v letech 1835—1837. V letech 1843—1845 vycházela nová řada pod názvem „The Portfolio. Diplomatic Review" [„Portfej. Diplomatický přehled"]. — *134, 505, 508.*

[173] *Mírová strana* neboli mírová společnost — buržoazní pacifistická organizace, kterou roku 1816 založila v Londýně náboženská sekta kvakerů. Tuto společnost aktivně podporovali freetradeři, protože měli za to, že v době míru bude Anglie moci díky svobodě obchodu lépe využívat své průmyslové převahy, a tak si získá hospodářskou a politickou nadvládu. — *134.*

[174] *Newallův dům* — budova v Manchesteru, kde se od roku 1838 konaly schůze Ligy proti obilním zákonům. — *135.*

[175] „*The Free Press*" [„Svobodný tisk"] — list, který byl v opozici proti Palmerstonově vládě; vydával ho David Urquhart se svými stoupenci v Londýně v letech 1855—1865. Od 16. srpna 1856 rozšířil list svůj obsah ze čtyř na osm stránek; tím se mohla tematika listu rozšířit a prohloubit. Marx a Engels nazývali ve svých dopisech tento změněný list často „novou ‚Free Press' ". — *135, 602.*

[176] *Rytíř* (Knight) — šlechtický titul v Anglii, nižší než baronet; druh osobního šlechtictví s titulem Sir. — *136.*

[177] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *138.*

[178] Zpráva o smrti Conrada Schramma se nezakládala na pravdě. — *138.*

[179] Fakta uvedená v tomto odstavci užil Marx v článku „Výsledky voleb",

který napsal pro „New-York Daily Tribune". (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 210—214.) — *139.*

[180] Název knihy Romea Maurenbrechera se nepodařilo zjistit. — *139.*

[181] Marx tu myslí Modrou knihu „Correspondence 1839—1841, relative to the Affairs of the East, and The Conflict between Egypt and Turkey" [„Korespondence z let 1839—1841 o událostech na Východě a o konfliktu mezi Egyptem a Tureckem"], 4 části. O Modrých knihách viz poznámku 53. — *139.*

[182] Marx má patrně na mysli jeden Engelsův článek o panslavismu, který napsal Engels roku 1856 pro „New-York Daily Tribune", jejž však redakce listu neotiskla (viz poznámku 13). — *139.*

[183] Jacob Grimm, „Geschichte der deutschen Sprache" [„Dějiny německého jazyka"]. První vydání ve dvou dílech vyšlo v Lipsku roku 1848. — *139, 559.*

[184] Mluví se zde o Danově dopisu Marxovi z 6. dubna 1857, v němž Dana Marxe žádá, aby spolupracoval na „New American Cyclopaedia". „*New American Cyclopaedia*" [„Nová americká encyklopedie"] je naučný slovník, který vydávala skupina pokrokových amerických buržoazních novinářů a vydavatelů, členů redakce „New-York Daily Tribune". Mezi redaktory encyklopedie byli Charles Dana, major Ripley a jiní. Encyklopedii vydalo v 16 svazcích newyorské vydavatelství D. Appleton and Company v letech 1858—1863 a druhé, nezměněné vydání vyšlo v letech 1868—1869. Na encyklopedii spolupracovala řada vynikajících vědců z USA i Evropy. Obšírností výkladu nejrůznějších vědních oborů a bohatstvím naučného materiálu to byla jedna z nejlepších encyklopedií své doby. Přes buržoazní hlediska redaktorů a přestože, stejně jako pro jiné buržoazní encyklopedie, byl i pro jejich práci charakteristický eklekticismus, vyšlo v „New American Cyclopaedia" mnoho hesel obrážejících názory představitelů demokratických a pokrokových buržoazních kruhů. Zejména významné po této stránce jsou Marxovy a Engelsovy příspěvky, napsané — přestože redakce si dala podmínku, že autoři nebudou vyjadřovat stranické hledisko — z revolučních proletářských materialistických pozic.

Většinu hesel pro encyklopedii napsal Engels, aby Marxovi umožnil dokončit ekonomická bádání. Marx připravoval především biografické črty mnoha vojevůdců a politiků, i při nich však Engels Marxovi pomáhal, kde šlo o osvětlení vojenských otázek.

Marx a Engels pracovali pro „New American Cyclopaedia" od července 1857 do října 1860. Jejich hesla vyšla ve 14. svazku Spisů Marxe a Engelse (čes. vyd. 1963). — *140, 156, 176, 279, 678.*

[185] U *Slavkova* se 2. prosince 1805 utkala ruská a rakouská vojska s francouzskou armádou. Bitva skončila vítězstvím Napoleona I.

U asyrského města *Arbély*, dnešního Erbilu, přesněji u osady Gaugamél (400 km severně od Babylónu), došlo roku 331 před n. l. k jedné z největších bitev starověku. Vojska Alexandra Makedonského v ní úplně rozdrtila armádu perského krále Dáreia III. Vítězství u Arbély mělo rozhodující význam pro dobytí perské říše Alexandrem Makedonským. — *141.*

[186] *Code Napoléon* (Napoleonův zákoník) — francouzský občanský zákoník, který byl roku 1807 za vlády Napoleona I. nově zkoncipován podle „Code civil des Français" vyhlášeného roku 1804 a platil až do roku 1900 také v části Porýní. Engels ho nazval „klasickým zákoníkem buržoazní společnosti". — *142.*

[187] Richard Cobden vystoupil 26. února 1857 v Dolní sněmovně proti nezákonným akcím anglické vlády v anglo-čínském konfliktu (viz poznámku 150) a podal návrh na rezoluci, která odsuzovala válečné akce Anglie v Číně. Po zdlouhavých rozpravách sněmovna Cobdenův návrh přijala a použila ho jako formálního zdůvodnění pro odhlasování nedůvěry Palmerstonově vládě. — *146.*

[188] Marx patrně myslí knihu Theodora Mommsena „Römische Geschichte" [„Římské dějiny"], která vyšla v Berlíně a Lipsku v letech 1854—1856 ve třech svazcích. — *146.*

[189] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *147.*

[190] Ferdinand Lassalle, „Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos" [„Filosofie Herakleita Temného z Efesu"], Berlín 1858. — *147, 264, 298, 608, 610, 622, 649, 657, 669, 728.*

[191] Jde o drama Ferdinanda Lassalla „Franz von Sickingen". V dopise z 26. dubna 1857 napsal Lassalle Marxovi, že toto dílo jistě „svým způsobem *uchvátí*". — *149, 445, 649, 650.*

[192] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *151.*

[193] Marx rozebírá podrobně zprávu Crédit mobilier z 28. dubna 1857, která byla uveřejněna v „Le Moniteur universel" z 30. dubna 1857, ve dvou článcích „Crédit mobilier" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 234—242). — *154.*

[194] Moses Hess nazývá ve svých pracích z čtyřicátých let francouzský utopický socialismus, jehož zástupci byli Babeuf, Siant-Simon a Fourier, „sociální filosofií". Počítá k němu také maloburžoazní socialistickou doktrínu Proudhonovu. — *155.*

[195] Engels přijel do Londýna začátkem června 1857 a zdržel se tam přibližně do konce měsíce. — *158.*

[196] Tento seznam byl poprvé uveřejněn v Marx-Engels, Gesamtausgabe, třetí oddíl, sv. 2, Berlín 1930, str. 196—197. Seznam je v Engelsově dopise napsán anglicky. Pokud se názvy jednotlivých hesel v češtině liší, jsou originální anglické názvy uvedeny pod čarou. — *159.*

[197] Engels připomíná Marxovi adresu své sestry Marie Blankové, která v této době žila v Londýně. Engels bydlel po svém příjezdu do Londýna v červnu 1857 pravděpodobně u ní. — *160.*

[198] Marx napsal tento dopis Engelsovi na dopisu od Dany z 11. května 1857. Dana Marxovi sděloval, že vrací rukopis článku „Saint-Arnaud", který časopis „Putnam's Monthly" nepřijal, a radil mu, aby nepsal článek „Lodi proti pevnostem", protože redakce časopisu na sebe nechtěla vzít žádné závazky. Dana psal, že doufá, že brzo dostane od Marxe „spoustu materiálů" pro „New American Cyclopaedia". — *162.*

[199] Jde o povstání v letech 1857—1859. Bylo to největší povstání indického lidu proti anglické nadvládě za národní nezávislost. Hlavní příčinou povstání, jež předcházela celá řada ozbrojených akcí proti anglickým kolonizátorům, bylo všeobecné pobouření, které ve všech vrstvách indického obyvatelstva vyvolaly kruté metody koloniálního vykořisťování. Povstání vypuklo na jaře roku 1857 (připravovalo se od poloviny roku 1856) mezi takzvanými sipáhíji. Sipáhíjové bylo žoldnéřské vojsko, které angličtí kolonizátoři rekrutovali z indického obyvatelstva a které sloužilo pod anglickým velením. Vojenským jádrem povstání se staly sipáhíjské útvary bengálské armády, rozmístěné v severní Indii. Národní povstání odráželo nejen celkovou nespokojenost indického rolnictva, z něhož se rekrutovali řadoví sipáhíjové, ale i nespokojenost chudých řemeslníků ve městech. Lidové povstání se rozšířilo a zachvátilo nejrozlehlejší kraje severní a střední Indie a otřáslo celou Indií. Povstání bylo anglickými kolonizátory krutě potlačeno. Pomáhali jim při tom indičtí feudálové, kteří povstání zradili, když jim kolonizátoři slíbili, že se nedotknou jejich statků. Přinutilo anglickou vládu, aby provedla řadu reforem v indickém správním systému. Indické povstání, těsně spojené s národně osvobozeneckým hnutím v ostatních asijských zemích, oslabilo pozice anglických kolonizátorů a především o desítky let odsunulo uskutečnění jejich agresívních plánů proti Afghánistánu, Persii a dalším asijským zemím. — *166, 172, 228, 272, 460, 725.*

[200] Koncem června a počátkem července 1857 se skupinka italských buržoazních revolucionářů, kteří se řídili pokyny Mazziniho, zmocnila italského parníku plujícího z Janova do Tunisu. Přistáli na pobřeží Neapolského zálivu a chtěli tím v Itálii podnítit povstání proti rakouskému panství. V souvislosti s tím se Mazziniho stoupenci pokusili inscenovat povstání v Janově. Pokusy ztroskotaly a skoro všichni účastníci expedice i janovského puče byli zatčeni. — *166.*

[201] Dopis je odpovědí na Marxovo psaní z 8. července 1857. V rukopisu připojil Engels dodatečně předpokládané datum „10. (?) července". 10. červenec 1857 však připadl na pátek a Engelsův dopis je datován v sobotu, tedy 11. července. — *168.*

[202] Heslo „Abensberg" redakce „New American Cyclopaedia" pravděpodobně značně zkrátila. Proto je v českém vydání Spisů uvedeno jen v poznámkách (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, poznámku 59). — *168.*

[203] Jde o první část Engelsových vojenských hesel pro „New American Cyclopaedia", začínajících písmenem „A". — *172.*

[204] Jde patrně o poznámky o armádách, které Engelsovi připravil Marx pro jeho práci na hesle „Armáda". — *173.*

[205] Míní se „Allgemeine Encyclopädia der Wissenschaften und Künste" [„Všeobecná encyklopedie věd a umění"], kterou začali vydávat roku 1818 Johann Samuel Ersch a Johann Gottfried Gruber. Je to největší německá encyklopedie. Roku 1890 vyšel 167. svazek. Tato encyklopedie zůstala nedokončena. — *173, 216, 287.*

[206] Jde o vojenská hesla začínající písmenem „A", která napsal Engels pro „New American Cyclopaedia". 24. července 1857 si Marx poznamenal ve svém zápisníku, že poslal do New Yorku „první část hesel pro ‚Encyklopedii' ". Mezi nimi byla hesla „Adjutant", „Albuera", „Alma", „Arkebuza", „Airey", „Aspern", „Útok" („Attack") (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 79—104). — *174, 188.*

[207] *Zápůjčkové spolky* (loan-societies) byl typ anglických vzájemných podpůrných spolků (Friendly Societes) (viz poznámku 90). Zápůjčkové spolky byly legalizovány zvláštním zákonem z roku 1835. Jejich fondy byly stejně jako u vzájemných podpůrných spolků tvořeny členskými podíly. Tyto spolky si kladly za cíl poskytovat dělníkům při nízké úrokové sazbě úvěr, který mohl být uhrazován ve splátkách. Půjčka neměla zpravidla převýšit polovinu sumy, kterou složil člen spolku jako svou životní pojistku. Půjčky se mohly poskytovat i nečlenům, pak se však požadovala záruka dvou spolehlivých občanů. — *174, 377.*

[208] Engels se léčil od 28. července do začátku listopadu 1857 v mořských lázních; ve Waterloo u Liverpoolu (do 8. září), v Rydu na ostrově Wight (asi do začátku října) a na ostrově Jersey (do začátku listopadu). Odtud se vrátil do Manchesteru. — *176.*

[209] Engelsův dopis Jenny Marxové z Waterloo z 11. srpna 1857 se dosud nenalezl. Byla to Engelsova odpověď na Marxův dopis z 9. srpna 1857. — *179, 183.*

[210] Úvahy o možnosti ústupu anglické armády od Dillí vyslovil Marx v článcích „Nynější stav indického povstání" a „Indické povstání" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 283—286 a 292—295). — *180.*

[211] Jde patrně o hesla, která Engels napsal pro „New American Cyclopaedia". — *181.*

[212] Marxův dopis Danovi, o kterém se zde hovoří, byl patrně napsán 11. srpna 1857, tj. týž den, kdy Marx odesílal materiál pro „The New American Cyclopaedia". Dopis nebyl dosud nalezen. — *188.*

[213] Začátek a konec dopisu se nedochovaly. Materiálu tohoto zlomku použil Marx pro své články „Berthier" a „Bernadotte" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 124—127 a 191—200). — *192.*

[214] Podle Marxova zápisníku odeslal Marx 15. září 1857 do New Yorku pro „New American Cyclopaedia" heslo „Barclay de Tolly", které napsal společně s Engelsem, dále své heslo „Berthier" a Engelsovy příspěvky „Barbette", „Bašta" a „Bodák" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 121 až 127 a 116—120). — *194, 315.*

[215] Tento životopisný výtah, určený pro článek „Bem" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 164—167), pořídil Marx z neznámého pramene. — *195.*

[216] K dopisu byly přiloženy Marxovy výpisky o válečných mostech, které udělal na Engelsovu žádost (viz tento svazek, str. 193). — *195.*

[217] Gustav von Griesheim, „Vorlesungen über die Taktik" [„Přednášky o taktice"], Berlín 1855. — *197.*

[218] Poprvé vyšel tento dopis s většími vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *198.*

[219] Marx použil tohoto materiálu o Bemovi, který mu Engels v dopise připravil

anglicky, pro článek „Bem", jejž napsal společně s Engelsem (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 164—167). — *199.*

[220] Friedrich Ferdinand Karl Müffling, „Passages from my Life, together with Memoirs of the Campaign of 1813 and 1814" [„Epizody z mého života a vzpomínky na tažení z let 1813 a 1814"], Londýn 1853. Marx a Engels používali, jak vysvítá z jejich výpisků, anglického překladu Müfflingovy knihy, jejíž první německé vydání vyšlo v Berlíně roku 1851. — *199.*

[221] Henri Jomini, „Vie politique et militaire de Napoléon, racontée par lui-même, au tribunal de César, d'Alexandre et de Fréderic" [„Politický a vojenský život Napoleonův, jak o něm sám vyprávěl tribunálu, který tvořili Caesar, Alexandr a Bedřich"], sv. 1—4, Paříž 1827. — *202, 340.*

[222] Engels cituje zmíněnou knihu Jominiho, sv. 3,. str. 266. — *203.*

[223] Většinu materiálu o Bernadottovi, který převzal Engels z knihy Jominiho (viz poznámku 221), použil Marx pro svůj článek „Bernadotte" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 191—200). — *203, 205.*

[224] Míní se *tafenská smlouva* mezi Bugeaudem a Abd el-Kádirem, která byla podepsána 30. května 1857 na řece Tafně. Marx o tom říká v článku „Bugeaud" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 250—253), že Bugeaud přivedl tafenskou smlouvou „svou armádu do kritického postavení". „Tajný článek, který nebyl v písemném znění smlouvy, stanovil, že má být generálu Bugeaudovi vyplaceno 30 000 bužů (asi 12 000 dolarů)." — *206.*

[225] Na *Almě* došlo 20. září 1854 k první velké bitvě krymské války (1853—1856) mezi ruskou armádou a anglo-francouzskými vojsky. V bitvě zvítězila anglo-francouzská armáda, která měla kromě číselné převahy i dokonalejší vojenskou techniku (viz Engelsovy články „Bitva na Almě", Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 551—556, a „Alma", sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 83—87). — *206, 347.*

[226] U *Balaklavy* byla za krymské války 25. října 1854 svedena bitva mezi ruskými a spojenými anglo-turecko-francouzskými vojsky; přestože Angličané měli výhodné postavení, utrpěli v této bitvě velké ztráty způsobené chybami anglického velení, které zavinilo, že byla zničena podstatná část anglického lehkého jezdectva. Engels tuto bitvu podrobně popsal v článku „Bitva u Balaklavy" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 575—582). — *206.*

[227] Těchto údajů o Bosquetově účasti v krymské válce (1853—1856) použil

Marx v druhé části článku „Bosquet", který napsal společně s Engelsem (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 170—171). — *207.*

[228] *Tugendbund* (Svaz ctnosti) — jeden z vlasteneckých spolků, které vznikly v Prusku po porážce v roce 1806 a po tylžském míru z roku 1807. Spojoval představitele liberální šlechty a buržoazní inteligence. Cílem spolku bylo propagovat myšlenky osvobozenecké války proti Napoleonovi a usilovat o umírněné liberální reformy v Prusku. Na Napoleonovo naléhání pruský král roku 1809 Tugendbund zakázal, neboť i jemu se zdála jeho činnost velmi nebezpečná. Tajně však spolek existoval dál až do skončení napoleonských válek. — *207.*

[229] Narážka na revoluční bádenské hnutí z let 1848—1849. Německý maloburžoazní demokrat a žurnalista Karl Blind se účastnil tohoto hnutí a republikán Friedrich Hecker byl jedním z vůdců bádenského povstání v dubnu 1848. — *207.*

[230] Engels cituje Müfflingovu knihu (viz poznámku 220), str. 225. — *208.*

[231] U *Waterloo* (v Belgii) byla 18. června 1815 Napoleonova armáda poražena anglo-holandskými vojsky pod velením Wellingtonovým a pruskou armádou, které velel Blücher. Bitva měla rozhodující význam pro tažení z roku 1815, protože vedla ke konečnému vítězství protinapoleonské (sedmé) koalice (Anglie, Ruska, Rakouska, Pruska, Švédska, Španělska a jiných států) a k pádu Napoleona I. K úspěchu spojenců v bitvě u Waterloo přispěla značnou měrou jak statečnost anglické pěchoty, která odrazila četné útoky Napoleonovy armády, tak Blücherova armáda, která přispěchala včas na pomoc anglo-holandským vojskům. — *208.*

[232] Hlavním zdrojem údajů o Blücherovi, všeobecné charakteristiky Blüchera jako vojevůdce a zhodnocení jeho bojové činnosti v nejdůležitějších taženích, byla kniha Friedricha Ferdinanda Karla Müfflinga (viz poznámku 220). Tato charakteristika, kterou Marx doplnil dalším faktickým materiálem a podrobnějším rozborem Blücherovy vojevůdcovské činnosti, tvoří jádro článku „Blücher" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 207—223). — *209.*

[233] Ve zmíněné době stačil Marx připravit pouze články „Bem", „Bessières" a „Bosquet" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 164—171) a odeslal je do New Yorku. Práce na článcích „Bem" a „Bosquet" se zúčastnil Engels. — *210.*

[324] Marx napsal o Bonapartově finanční politice pro „New-York Daily Tribune" pět článků; články nebyly uveřejněny. — *210, 346.*

[235] Engelsův dopis je napsán na dopisním papíře, na kterém je obrázek zříceniny hradu a pod tím nápis „Carisbrooke Castle, Isle of Wight (Hrad Carisbrooke, ostrov Wight)". — *211.*

[236] Obsahu dopisu použil Marx ve dvou svých článcích o povstání v Indii, které napsal 29. září a 6. října 1857 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 329—338). K Engelsovu vojenskému zhodnocení možnosti manévrů anglické koloniální armády připojil Marx politické zhodnocení cílů národně osvobozeneckého boje, který vedl indický lid proti anglickému koloniálnímu panství. — *214.*

[237] Engels míní hesla „Baterie", „Bivak", „Kryt" („Blindage"), „Bonnet", „Bomba", „Bombardýr", „Bombardování", „Bombarda", „Bombardovací loď" a „Odolnost proti bombám" („Bomb-proof"), která napsal pro „New American Cyclopaedia" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 155—163 a 176—184). — *214.*

[238] *Peculium castrense* — právní forma vzniklá v klasickém období římského práva, podle níž mohl syn, který původně podléhal otcovské moci, podle vlastního uvážení nakládat s majetkem, který dostal odměnou za vojenskou službu nebo který během této služby získal. — *215.*

[239] *Fabri* — řemeslníci v římském vojsku organizovaní do zvláštního sboru, jehož úkolem bylo stavět mosty, opevnění, obranná zařízení a vyrábět či opravovat zbraně. — *215.*

[240] Míní se zřejmě kniha Wilhelma Böttichera „Geschichte der Carthager" [„Dějiny Kartaginců"], Berlín 1827, věnovaná hlavně válečným dějinám Kartága. — *216.*

[241] *Kondotiéři* — velitelé námezdních vojenských oddílů v Itálii ve 14.—15. století. — *216.*

[242] Marx se patrně setkal s Engelsem v Brightonu kolem 30. září 1857. — *216.*

[243] Dopis je napsán na dopisním papíře s obrázkem zálivu sv. Kateřiny u Jersey. Poprvé vyšel tento dopis s velkými vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *217.*

[244] Někdejší vůdce revolučních chartistů George Julian Harney vedl v té době na ostrově Jersey ústní a tiskovou propagandu, v níž kritizoval z buržoazně radikálního stanoviska činnost místních úřadů a existující místní pořádky. V první polovině padesátých let Harney opustil chartismus a přešel na stranu

maloburžoazní demokracie. Učinil to pod vlivem všeobecného odlivu revoluční aktivity anglického proletariátu, v situaci, kdy v zemi sílila politická reakce a v dělnické třídě se šířila reformistická ideologie. Když se anglické úřady rozhodly vypovědět Victora Huga a jiné francouzské emigranty z ostrova Jersey (viz poznámku 18), přišel Harney na podzim 1855 do St. Hélieru na ostrově Jersey, aby z pověření urquhartovského výboru pro zahraniční záležitosti v Newcastlu předal Victoru Hugovi pozdravnou adresu. Harney se usadil na ostrově Jersey a stal se v polovině roku 1856 redaktorem tamějšího listu „Jersey Independent". Na jeho stránkách se pod vlivem maloburžoazního prostředí, které ho obklopovalo, zabýval skoro výlučně otázkami omezeného významu. — *217, 220.*

[245] *Hidžra* — Mohamedův útěk z Mekky do Medíny (roku 622 n. l.), počátek islámského letopočtu. Zde narážka na vyhnání francouzských politických emigrantů z ostrova Jersey (viz poznámku 18). — *217.*

[246] Tento dopis byl napsán na dopisním papíře s obrázkem pláže na Jersey. Poprvé vyšel s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *220.*

[247] Pro heslo „Armada" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 201—204) sbíral Marx materiál a komentované výpisky poslal Engelsovi. Na podkladě těchto výpisků napsal Engels původní text hesla „Armada", který poslal Marxovi s tímto dopisem. Marx upřesnil ještě řadu faktických údajů. S tímto dopisem poslal Engels patrně také společně s Marxem vypracované heslo „Ayacucho" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 205—206), které Marx odeslal s heslem „Armada" 23. října 1857 do New Yorku pro „New American Cyclopeadia". — *220.*

[248] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně a bez tabulek v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *222.*

[249] Marxem sestavená tabulka byla poněkud zkráceně uveřejněna s článkem „Povstání v Indii" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 339 až 344) v „New-York Daily Tribune" ze 14. listopadu 1857. — *224.*

[250] *Tiers consolidé* (konsolidovaná třetina) — francouzský státní dluh, který byl roku 1797 zredukován na třetinu. — *226.*

[251] Tento dopis je napsán na pohlednici s vyobrazením zámku Prince Tower na Jersey. Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *227.*

[252] Na ostrově Jersey se zachovaly ve správě a v oblasti vztahů pozemkové držby staré feudální pořádky. Velcí pozemkoví vlastníci, advokáti a bankéři kontrolovali všechny správní instituce i královský soud. Zvůle místní správy a soudů při řešení otázek dědičné posloupnosti a vyvlastňování pozemkového majetku zvlášť těžce postihovala zájmy pachtýřů a vyvolávaía u nich značnou nespokojenost. Proti těmto poměrům vedla v té době boj i buržoazně radikální organizace Reformní liga, kterou založil v září 1856 Harney a vedl ji, i list „Jersey Independent", který redigoval. Harney útočil hlavně na předního advokáta v St. Hélier, velkostatkáře a bankéře François Goldreye, jehož zvůlí pachtýři na Jersey obzvlášť trpěli. — *228, 617.*

[253] Dějiny děla — z Danova dopisu Marxovi z 8. ledna 1858 je patrné, že Engels vypracoval heslo „Dělostřelectvo" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 224—249) pod názvem „Cannon" a Marx je odeslal pod stejným názvem do New Yorku. Toto heslo vyšlo však v „New American Cyclopaedia" pod písmenem „A" s titulem „Artillery". — *230, 232, 234, 240, 293.*

[254] Marx použil těchto Clausewitzových spisů: „Der Feldzug von 1812 in Russland, der Feldzug von 1813 bis zum Waffenstillstand und der Feldzug von 1814 in Frankreich" [„Tažení z roku 1812 v Rusku, tažení z roku 1813 až do příměří a tažení z roku 1814 ve Francii"], Berlín 1835, a „Der Feldzug von 1815 in Frankreich" [„Tažení z roku 1815 ve Francii"], Berlín 1836. Tyto práce tvoří 7. a 8. svazek Clausewitzových sebraných spisů o válce, které vycházely v letech 1832—1837 v Berlíně pod společným názvem „Hinterlassene Werke des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung" [„Literární pozůstalost generála Carla von Clausewitze o válce a válečnictví"].

O Müfflingově knize viz poznámku 220. — *230, 286.*

[255] Poprvé vyšel tento dopis s většími vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *232.*

[256] Odkaz na čtvrtek je zde zřejmě chyba. Marx míní patrně pondělí 9. listopadu, jak je vidět z Engelsova dopisu z 15. listopadu (viz tento svazek, str. 234). — *232.*

[257] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *234.*

[258] Míní se *bankovní zákon* z roku 1844. Ve snaze překonat potíže při směňování bankovek za zlato přijala anglická vláda v roce 1844 z iniciativy Roberta Peela zákon o reformě Anglické banky. Podle tohoto zákona byla banka rozdělena na dvě zcela nezávislá oddělení se samostatnými fondy v hotovosti:

na oddělení bankovní, které provádělo ryze bankovní operace, a emisní, které vydávalo bankovky. Bankovky měly mít solidní krytí v podobě zvláštního zlatého fondu, který měl být neustále k dispozici. Emise bankovek nekrytých zlatem byla omezena na 14 miliónů liber šterlinků. V rozporu s bankovním zákonem z roku 1844 nezáviselo však množství bankovek v oběhu fakticky na krycím fondu, ale na poptávce ve sféře oběhu. Za hospodářských krizí, kdy byla finanční tíseň zvlášť velká, zastavovala anglická vláda dočasně platnost zákona z roku 1844 a zvyšovala množství bankovek nekrytých zlatem.

Roku 1845 zavedla vláda Roberta Peela podobný bankovní zákon také ve Skotsku. — *236, 242, 251.*

[259] Marx použil části Engelsových údajů pro svůj článek „Finanční krize v Evropě" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 369—373). — *236.*

[260] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *242.*

[261] Marx tady připomíná konferenci připravovanou chartistickými vůdci, kterou Ernest Jones navrhl už v dubnu 1857. Konference se vedle představitelů chartistické organizace měli zúčastnit i buržoazní radikálové. Jones agitoval v roce 1857 pro spojenectví s radikální buržoazií v boji za volební reformu. Doufal, že tak vyvolá masové chartistické hnutí. Přitom však udělal radikální buržoazii vážné politické ústupky tím, že při vypracování společné platformy ustoupil od několika bodů lidové charty. Ze šesti bodů charty (všeobecné volební právo, každoroční volby do parlamentu, tajné hlasování, vyrovnání volebních obvodů, odstranění majetkového censu pro kandidáty v parlamentních volbách a diety pro poslance) trval Jones pouze na požadavku všeobecného volebního práva pro muže starší 21 let. Tento ústup z revolučních pozic vyvolal nespokojenost mezi řadovými členy chartistické strany a značná část jich vystoupila proti Jonesově kompromisní politice. Po několika odkladech byla společná konference chartistů a buržoazních radikálů svolána do Londýna na 8. únor 1858. Marx a Engels hodnotili Jonesovu dohodu s buržoazními radikály jako politické kolísání a sklouzávání na reformistické pozice. Proto s ním přerušili přátelské styky a obnovili je teprve po několika letech, když Jones začal opět vystupovat v revolučně proletářském duchu. — *244, 312, 634.*

[262] John Frost napsal tajemníkovi chartistické organizace v Nottinghamu Vardymu dopis, který byl otištěn 14. listopadu 1857 v listu „The People's Paper". Marx v tomto dopise reprodukuje hlavní obsah Frostova dopisu. — *244.*

[263] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *246.*

[264] *Mincing Lane* — ulice v Londýně, centrum velkoobchodu s koloniálním zbožím.

Mark Lane — ulice v Londýně, v níž je obilní burza. — *246, 250.*

[265] Od roku 1850 pořádal v Londýně velký americký finančník George Peabody každoročně pro vyšší kruhy anglické aristokracie a pro americké hosty slavnostní hostinu k výročí vyhlášení americké nezávislosti (4. července 1776). — *247, 726.*

[266] Engelsovy údaje o krizi v Hamburku použil Marx pro svůj článek „Krize v Evropě" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 374—376). — *248.*

[267] Tyto myšlenky o krizi rozvinul Marx podrobně ve svém článku „Finanční krize v Evropě" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 369 až 373). — *251.*

[268] *Printing House Square* — londýnské náměstí, kde je budova redakce a tiskárny listu „Times". — *251.*

[269] Marx má na mysli hamburské Záruční diskontní sdružení. Toto sdružení bylo za hamburské peněžní krize z konce listopadu 1857 „založeno za tím účelem, aby zajistilo oběh těch směnek a bankovek, které dostaly jeho razítko" (viz Marxův článek „Finanční krize v Evropě", Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 369). — *252, 262.*

[270] Na podzim 1856 pokročilo Marxovo dlouholeté ekonomické studium tak daleko, že mohl začít systematicky pořádat a zobecňovat shromážděný materiál. Od srpna 1857 do června 1858 pracoval na ekonomickém rukopise, který byl nástinem budoucího „Kapitálu". Marx zamýšlel napsat rozsáhlé ekonomické dílo, které mělo obsahovat kritiku stávajících poměrů a buržoazní ekonomie. V létě a na podzim 1857 načrtl první plán svého díla. Hlavní body tohoto plánu vyložil v mnoha dopisech Engelsovi a dalším osobám (viz tento svazek, str. 347—353, 611—612 a 635—636) a v nedokončeném nástinu „všeobecného úvodu" k tomuto dílu (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 659—686). Během dalšího studia Marx tento plán několikrát změnil. Rozpracoval jej podrobněji, podstatně zpřesnil, a tak vznikla díla „Ke kritice politické ekonomie" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 31—189) a „Kapitál" (o postupu práce na rukopise a vydání prvního sešitu díla viz též poznámky 313, 402 a 513). Rukopis z let 1857—1858 vydal poprvé roku 1936—1941 Institut marxismu-leninismu při

ÚV KSSS v jazyce originálu pod názvem „Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie (Rohentwurf)". Nezměněný přetisk vyšel roku 1953 v nakladatelství Dietz v Berlíně. V češtině vyjde pod názvem „Rukopisy ‚Grundrisse'". — *253, 262, 286, 300, 366, 609, 611, 615, 725.*

271 Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *254.*

272 Tento odstavec cituje Marx volně v článku „Krize v Evropě" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 374—376), který napsal pro „New-York Daily Tribune". V článku udává, že je to citát „z jednoho soukromého dopisu z Manchesteru". — *259.*

273 Tento plán se neuskutečnil. — *262.*

274 Lassalle poslal se svým dopisem ze 17. prosince 1857 dopis svého bratrance Maxe Friedländera, který byl adresován Marxovi. Friedländer v něm Marxovi navrhuje, aby spolupracoval s rakouským liberálním listem „Die Presse". Friedländer předtím vydával buržoazně demokratický list „Neue Oder-Zeitung", s nímž Marx spolupracoval roku 1855 jako jeho londýnský dopisovatel. Od roku 1856 byl Friedländer redaktorem „Die Presse". Marx, který neznal tehdejší politické zaměření tohoto listu, považoval za lepší nespolupracovat s ním. Roku 1859 navrhl Friedländer Marxovi znovu spolupráci. Vzhledem k tomu, že se podmínky změnily (viz tento svazek, str. 654—655), začal o tom s Friedländerem jednat. Definitivní souhlas dal však až v říjnu 1861, když „Die Presse" vystoupila proti zdánlivě konstituční vládě Schmerlingově v Rakousku. — *264, 319, 608, 611.*

275 *Crédit foncier* (Pozemkový úvěr) — francouzská akciová banka. Byla vytvořena v roce 1852 z bývalé pařížské pozemkové banky. Crédit foncier poskytovala krátkodobé i dlouhodobé půjčky (na 50 let) na nemovitý majetek a na určitý úrok. Dostávala od vlády značné subvence.

Comptoir National d'escompte de Paris (Pařížská národní eskomptní účtárna) — byla založena roku 1848; zpočátku eskontovala směnky s dvěma podpisy a poskytovala úvěr na zboží uložené ve veřejných skladech. Za Napoleona III. se z ní stala akciová společnost (od roku 1853) a dostala právo poskytovat půjčky na francouzské státní papíry, akcie a obligace průmyslových nebo úvěrových akciových společností. — *267.*

276 Tyto myšlenky o průběhu krize ve Francii vzal Marx za základ pro svůj článek „Krize ve Francii" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, 1962, str. 377 až 382). — *269.*

[277] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx". sv. II, Stuttgart 1913. — *272.*

[278] Některé tyto myšlenky jsou vyjádřeny v Engelsově článku „Obléhání a zteč Lakhnaú" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 383—388). — *273.*

[279] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *277.*

[280] Podle Marxova zápisníku z roku 1857 poslal Marx 27. listopadu do New Yorku dvě hesla — Engelsovo heslo „Dělostřelectvo" a svoje heslo „Bugeaud" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 224—253). — *277.*

[281] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *281.*

[282] Engels míní svá první hesla od písmene „C", napsaná pro „The New American Cyclopaedia", mezi nimi hesla „Tažení" („Campaign") a „Kapitán" („Captain") (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 269—272). — *281, 286.*

[283] Engelsovo heslo, „Caps (percussion)" [„Perkusní roznětka"] v „New American Cyclopaedia" nevyšlo. — *281, 302, 305.*

[284] Tyto myšlenky vykládá Clausewitz ve svém díle „Vom Kriege" [„O válce"], druhá kniha, kapitola 3, která vyšla poprvé v Berlíně roku 1832—1834. Spis „Vom Kriege" je v 1.—3. svazku „Hinterlassene Werke des Generals Carl von Clausewitz über Kriegführung" [„Literární pozůstalost generála Karla von Clausewitze o válce a válečnictví"], zmíněná kapitola je v prvním svazku. — *282.*

[285] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *283.*

[286] Marx odkazuje na statistické údaje o obchodní bilanci Anglie a o hodnotě jejího dovozu a vývozu za krymské války v letech 1853—1856 (viz poznámku 105). Redakce listu „The Free Press" poslala tyto údaje Marxovi ve formě zprávy manchesterskému výboru (viz poznámku 78) ještě před jejich uveřejněním. V listě „The Free Press" vyšel tento dokument 13. ledna 1858. Marx použil číselného materiálu z této zprávy pro svůj článek „Britský obchod" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 389—398). — *284.*

[287] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *290.*

[288] Tento dopis má v originále datum 14. ledna 1858. Nemohl však být napsán před 16. lednem, a to z těchto důvodů: Marx píše Engelsovi o úmrtí Conrada Schramma, ten ale zemřel 15. ledna večer. Dále Marx potvrzuje, že dostal článek „Vyproštění Lakhnaú", který napsal Engels teprve 14. ledna. Marx se ve svém dopise z 23. ledna 1858 (viz tento svazek, str. 293—294) ptá Engelse, zda dostal jeho dopis odeslaný před 8 dny s přílohou pro Lupuse. Myslí tím právě tento dopis, který byl tedy zřejmě odeslán 16. ledna 1858. — *290.*

[289] *Redan* — Velký Redan byla třetí bašta sevastopolských opevnění, na kterou neúspěšně zaútočili Angličané v krymské válce (1853—1856) za generálního útoku na Sevastopol 8. září 1855 (viz Karel Marx a Bedřich Engels, „Hlášení generálů. — Anglické soudy. — Zprávy z Francie" a Bedřich Engels, „Velká válečná událost", Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 600—612). O Windhamově úloze při zteči na Redan viz Bedřich Engels, „Windhamova porážka", Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 412—417. — *290.*

[290] Marx se touto otázkou zabývá v několika svých článcích o povstání v Indii, které napsal pro „New-York Daily Tribune" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 271—274, 280—286, 305—311, 333—338). — *290.*

[291] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *293.*

[292] Podle Marxova zápisníku dostal Marx od Engelse hesla „Karabina" („Carabine"), „Karonáda" („Carronade"), „Kartáč" („Case Shot"), „Zápalný granát" („Carcass") a „Patrona" („Cartridge") (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 273—281). — *293.*

[293] V závěru svého hesla „Albuera" píše Engels, že od obléhání pevnosti Badajozu bylo upuštěno po bitvě u Albuery, která byla svedena 16. května 1811. Obléhání však trvalo do začátku června 1811. Tato malá nepřesnost vznikla z chyby v jednom z pramenů, z nichž čerpal. — *293, 295, 317.*

[294] 14. ledna 1858 spáchal Ital Felice Orsini atentát na Napoleona III. Atentát se nezdařil, Orsini byl popraven — *294, 299, 300, 302, 337, 413, 613.*

[295] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *295.*

[296] Marx a Engels čekali na amnestii pro politické uprchlíky, kteří se zúčastnili revoluce z let 1848—1849. Amnestie byla vyhlášena pruskou vládou teprve začátkem roku 1861. V seznamu amnestovaných byl uveden také Engels. — *299, 315.*

[297] Dopis vyšel poprvé s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *300.*

[298] Tyto myšlenky rozvinul Marx v článku „Atentát na Bonaparta" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 418—423). — *300.*

[299] Míní se kniha Jeana Baptista Adolpha Charrase „Histoire de la campagne de 1815. Waterloo" [Dějiny tažení z roku 1815. Waterloo"], Brusel 1857. — *303.*

[300] Heslo „Bülow" nebylo pojato do 14. svazku Spisů, protože není k dispozici originál textu. Z uchovaných přípravných materiálů k této práci se dá usuzovat, že redakce „New American Cyclopaedia" změnila heslo k nepoznání. — *304, 317, 319, 321, 336, 340, 342.*

[301] Marx patrně míní knihu Wilhelma Martina Leberechta de Wetta „Lehrbuch der hebräisch-jüdischen Archäologie, nebst einem Grundrisse der hebräisch-jüdischen Geschichte" [„Učebnice hebrejsko-židovské archeologie s nástinem hebrejsko-židovských dějin"], jejíž první vydání vyšlo v Lipsku roku 1814. — *305.*

[302] Jde o zamýšlenou Lassallovu práci o politické ekonomii, jejíž první vydání vyšlo v Berlíně roku 1864 pod titulem „Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder: Kapital und Arbeit" [„Pan Bastiat-Schulze von Delitzsch, ekonomický Julián, aneb Kapitál a práce"]. — *306, 448, 573, 578, 629.*

[303] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *310.*

[304] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *311.*

[305] *Waschlapski* — jeden ze dvou hrdinů Heinovy básně „Dva rytíři", polský šlechtic, který uprchl do Paříže a vedl tam pustý a prázdný život. Engels zde ironicky nazývá Waschlapskými maloburžoazní polské emigranty, kteří se usadili na ostrově Jersey. — *312.*

[306] V roce 1842 se buržoazní radikálové zřekli chartismu, když se přesvědčili, že

anglická dělnická třída vtiskuje boji za všeobecné volební právo své vlastní revoluční zaměření. Neustále se snažili podřídit dělnické hnutí svému vlivu a využít ho k agitaci za zrušení obilních zákonů (viz poznámku 169) a za buržoazní reformy. Kladli neurčitý požadavek „plného volebního práva". Ten mohli vykládat různě, aby odvedli dělníky od boje za uskutečnění sociálního a politického programu chartistů. Sturge, Miall, Livesay a jiní buržoazní radikálové se opírali o některé smiřlivecky naladěné chartistické vůdce (Lovetta a jiné), a tak se jim v roce 1842 podařilo svolat do Birminghamu 2 konference představitelů buržoazie a chartistů, kde se jednalo o společné agitaci za volební reformu. Ale návrh, aby se lidová charta nahradila „novým zákonem práv" (new bill of rights) a požadavkem „plného volebního práva" (complete suffrage), byl chartistickou většinou rozhodně zamítnut. Dřívější chartistická strana se tak rozštěpila na dvě strany s naprosto neslučitelnými principy. Lidová charta vyjadřovala od té chvíle výlučně požadavky lidových mas. — *312.*

[307] Po Orsiniho atentátu na Napoleona III. ze 14. ledna 1858 dostal Napoleon množství blahopřání, v nichž mu zástupci francouzské šlechty a armády vyjadřovali věrnou oddanost. Obzvláště pozdravné přípisy francouzských plukovníků a generálů, které byly uveřejněny v „Le Moniteur universel", byly prodchnuty militaristickým a šovinistickým duchem. Jejich autoři obviňovali Anglii, která podle jejich slov poskytovala azyl vrahům a zločincům všeho druhu, že se zúčastnila spiknutí. Žádali, aby teroristé, kteří mají stejný cíl jako Orsini, byli stíháni ve svém vlastním „táboře". Oficiální anglické kruhy vykládaly uveřejňování těchto pozdravných přípisů jako nepřímou hrozbu Francie. Tím se zostřily vztahy obou zemí v roce 1858. — *312.*

[308] Heslo „Bolívar y Ponte" napsal Marx v době, kdy dějiny boje latinskoamerických zemí za nezávislost (1810—1826) byly ještě velmi málo prozkoumány. Marx neměl tehdy k dispozici objektivní studie tohoto boje; musel proto použít jako pramene tendenční literatury. V ní byl Bolívarův boj proti federalisticko-separatistickým elementům a za sjednocení latinskoamerických republik líčen jako projev diktátorských snah. Zdůrazňovalo se Bolívarovo úsilí o osobní moc. Proto byl Marxův názor na Bolívarovu osobnost jednostranný.

V Bolívarově politice se projevovaly rysy bonapartismu, proti nimž vedli Marx a Engels v té době nesmiřitelný boj. Přesto však Marx nepřehlédl ani pokrokové stránky Bolívarovy činnosti, jako bylo osvobození černošských otroků. Vcelku vysoko ohodnotil Marx protikoloniální hnutí latinskoamerických národů, které pokládal za osvobozenecké a revoluční. — *314.*

[309] Marx naráží na pověsti o nemanželském původu Napoleona III., za jehož

otce se oficiálně považoval Ludvík Bonaparte, bratr Napoleona I. Ludvík Bonaparte byl v letech 1806—1810 holandským králem. — *315.*

[310] *Napoleon Malý* (Napoleon le Petit) — přezdívka Ludvíka Bonaparta, kterou mu dal Victor Hugo ve své řeči před francouzským Ústavodárným shromážděním v roce 1851. Když vyšel roku 1852 Hugův pamflet „Napoléon le Petit", přezdívka se velmi rozšířila. — *315.*

[311] Marx míní článek uveřejněný v „Cobbett's Annual Register" o zostření anglicko-francouzských vztahů v letech 1802—1803. Protinapoleonské projevy v anglickém tisku a zvláště projevy francouzských politických emigrantů v Anglii poskytly Napoleonovi I. záminku k tomu, aby „zasahoval do vnitřních záležitostí Velké Británie" (Marx). Materiálu článku v „Annual Register" a článku v „Le Moniteur universel" z 9. srpna 1802 použil Marx pro svůj článek „Procesy proti Francouzům v Londýně" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 455—462). — *315.*

[312] Poprvé vyšel tento dopis s většími vynechávkami v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *316.*

[313] Marx chtěl vydávat svoje ekonomické dílo (viz poznámku 270) po částech v samostatných sešitech. První sešit vyšel v Berlíně roku 1859 pod titulem „Ke kritice politické ekonomie". — *318, 344, 354, 365, 386, 393, 403, 405, 412, 414, 415, 419, 425, 427, 429, 433, 434, 435, 437, 438, 441, 445, 450, 453, 455, 457, 458, 463, 467, 485, 487, 490, 494, 497, 503, 513, 516, 544, 570, 578, 614, 616, 621, 628, 635, 638, 640, 644, 648, 653, 678, 688, 695, 727, 728, 733.*

[314] Po atentátu Itala Orsiniho na Napoleona III. poslal francouzský ministr zahraničních věcí hrabě Walewski anglické vládě depeši z 20. ledna 1858, v níž jménem francouzské vlády ostrým tónem vyjadřoval nespokojenost s tím, že Anglie poskytuje útočiště francouzským politickým uprchlíkům. Palmerston si vzal depeši Walewského za záminku, aby předložil v Dolní sněmovně 8. února 1858 návrh zákona o cizincích (nazývaný také návrh zákona o spiknutích). Podle tohoto zákona měl být postaven před anglický soud a přísně potrestán každý, kdo žije na území Spojeného království, bez ohledu zda jde o Angličana nebo o cizince, jestliže organizuje nebo se podílí na spiknutí proti životu nějaké osoby v Anglii nebo v jiné zemi. „Pomstou Milnera Gibsona a Brighta" myslí Marx pozměňovací návrh, který předložil Milner Gibson při druhém čtení návrhu zákona o cizincích 19. února 1858 a který Bright podporoval. Milner Gibson a Bright utrpěli porážku ve volbách do parlamentu v březnu 1857, kdy se k moci dostali whigové, Palmerstonovi stoupenci. Na podzim téhož roku však byli opět zvoleni do parlamentu. V pozměňovacím návrhu odsuzoval Milner Gibson

Palmerstonovu vládu za to, že patřičně neodpověděla na depeši Walewského. Pozměňovací návrh byl vlastně vyslovení nedůvěry vládě. Dolní sněmovna jej většinou hlasů schválila, čímž zamítla návrh zákona a donutila Palmerstonovu vládu odstoupit. — *319.*

[315] Údajů o hospodářské situaci Francie použil Marx ve svém článku „Hospodářská krize ve Francii" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 424—428). — *320.*

[316] Dvěma *cives romani* (římskými občany) — naráží Engels na Ludvíka Bonaparta a Palmerstona. V říjnu 1856 chtěli Palmerston a Bonaparte vyslat anglicko-francouzskou eskadru k neapolskému pobřeží pod záminkou, že chtějí zmírnit teror neapolské vlády (viz poznámku 120). Po nezdařeném atentátu Itala Orsiniho na Napoleona III. (viz poznámku 294) přešli oba ve svých zemích k otevřenému pronásledování a hromadnému zatýkání demokratických živlů. — *323.*

[317] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *324.*

[318] *Černý kabinet* — tajný úřad při poštovních správách ve Francii, Prusku, Rakousku a v jiných státech, který otvíral a četl dopisy. Existoval od vytvoření evropských absolutistických monarchií. — *324, 327.*

[319] Pyat, Bessen a Talandier se 24. února 1858 obrátili dopisem na anglický parlament a tisk (dopis vyšel anglicky v dubnu 1858 v Londýně jako brožura pod názvem „Letter to the parliament and the press" [„Dopis adresovaný parlamentu a tisku"]). V dopise prohlašovali, že korunovaní uzurpátoři politické moci, jako Napoleon III., zasluhují násilnou smrt a že zabití francouzského císaře v odplatu za všechny jeho zločiny spáchané na francouzském národu a ústavě by byl naprosto spravedlivý historický akt. Tento dopis vyvolal v anglických vládních kruzích a v anglickém tisku velké rozhořčení. Marx odsuzoval takové dobrodružné jednání francouzské buržoazní emigrace. — *325, 327.*

[320] Marx míní Félixe Pyata, který v třicátých a čtyřicátých letech spolupracoval s francouzským satirickým časopisem „Le Charivari" a napsal několik kusů pro divadlo u brány Saint-Martin. — *325.*

[321] *Vážení gentlemani z opoziční strany* (The honourable gentlemen opposite) — oslovení opozičních členů anglického parlamentu, používané jako tradiční formule v projevech členů parlamentu. Tento výraz má původ ve staré tradici, podle níž členové kabinetu náležející ke straně, která je u moci, zasedají

v anglickém parlamentu po pravé ruce předsedajícího (speakera). Naproti tomu bývalí členové vlády z té strany, která právě tvoří opozici, zasedají na opačné (opposite) straně, po levé ruce předsedajícího. — *325.*

[322] Marx míní knihu Charlese Babbage „On the Economy of Machinery and Manufactures" [„O ekonomii strojů a manufaktur"], Londýn 1832, str. 285. — *325, 327.*

[323] Míní se dopis Friedricha Kamma Marxovi z 19. prosince 1857. Kamm žil jako německý emigrant v Americe a v tomto dopise oznamoval, že se mu podařilo spolu s přáteli zorganizovat v New Yorku komunistickou obec o 30 členech. Prosil proto Marxe, aby mu poslal některé teoretické práce a oficiální dokumenty bývalého Svazu komunistů a praktickými radami mu pomohl rozvinout práci v založené komunistické obci. — *330, 335, 336, 341, 506.*

[324] Marx míní pamflet Nassaua Williama Seniora „Letters on the Factory Act, as it affects the cotton manufacture. To which are appended, a Letter to Mr. Senior from L. Horner, and Minutes of conversation between Mr. E. Ashworth, Mr. Thompson and Mr. Senior" [„Dopisy o továrním zákonu, pokud postihuje bavlnářský průmysl. Dodatkem dopis L. Hornera panu Seniorovi a záznam rozhovoru pana E. Ashworthe, Thompsona a Seniora"], Londýn 1837, str. 12 a 13. — *331.*

[325] Tento citát přeložil Marx do němčiny z třetího vydání knihy Davida Ricarda „On the principles of political economy, and taxation" [„Zásady politické ekonomie a zdanění"], které vyšlo roku 1821 v Londýně. — *332.*

[326] Roku 1806 se pokusila anglická vojenská expedice pod velením generála Beresforda zmocnit se Buenos Aires, které patřilo Španělsku, tehdejšímu spojenci napoleonské Francie. Beresfordův oddíl, který nenarazil na vážnější odpor španělských koloniálních úřadů, obsadil Buenos Aires, byl však obklíčen vlasteneckou milicí Argentinců a donucen ke kapitulaci. — *333.*

[327] Engels použil knihy anglického vojenského spisovatele Williama Siborna „War in France and Belgium. 1815" [„Válka ve Francii a v Belgii v roce 1815"], Londýn 1848.

O Jominiho knize viz poznámku 221. — *336.*

[328] Galérie pod terasou na břehu řeky — podzemní spojovací chodba mezi Tuileriemi a nábřežím Seiny. Do této galérie byli po porážce červnového povstání pařížského proletariátu z roku 1848 uvrženi jeho zajatí účastníci. — *337.*

[329] 17. března 1858 otiskly „Times" dopis anglického básníka Waltera Savage Landora. V tomto dopise vyvracel Landor svědecké výpovědi několika osob, které tvrdily, že se podílel na Orsiniho atentátu (viz poznámku 294). Prohlásil, že je pobouřen pokusem o „sprostou vraždu" na francouzském císaři, a podlézavě vychvaloval Napoleona III. jako vynikajícího státníka. Ujišťoval veřejnost o svých sympatiích k Napoleonovi III. a zdůrazňoval svůj „odpor k demokracii". — *337.*

[330] *Legitimisté* — stoupenci starší bourbonské dynastie svržené ve Francii roku 1792. Legitimisté byli představiteli zájmů velkých šlechtických pozemkových vlastníků. Roku 1830, když byla tato dynastie podruhé svržena, sdružili se legitimisté v politickou stranu. — *338.*

[331] *Zákon o podezřelých* (loi des suspects) — zákon o veřejné bezpečnosti, který Zákonodárný sbor přijal 19. února 1858. Zákon dával císaři a jeho vládě neomezené právo posílat do vězení nebo do vyhnanství na různá místa ve Francii a v Alžírsku či vůbec vypovídat z francouzského území všechny osoby podezřelé z nepřátelského postoje k režimu druhého císařství. — *338.*

[332] Engels dělá narážku na sňatek pruského prince Bedřicha Viléma, syna prince regenta a pozdějšího císaře Viléma I., s anglickou princeznou Viktorií Adelaidou Marií Luisou, nejstarší dcerou anglické královny Viktorie; svatba se konala 25. ledna 1858 v Londýně. — *339.*

[333] Za druhé republiky podporoval Louis Adolphe Thiers, jeden z organizátorů a vůdců strany pořádku, kandidaturu Ludvíka Bonaparta na presidenta. Měl v úmyslu s jeho pomocí znovu nastolit orleánskou dynastii na trůn. Za státního převratu 2. prosince 1851 byl Thiers zatčen a uvržen do pařížského vězení v Mazas. Po krátkém pobytu ve vězení byl vypovězen z Francie. Ale už v srpnu 1852 mu bylo povoleno, aby se vrátil. — *340.*

[334] Obšírných Engelsových údajů o situaci ve Francii použil Marx, částečně doslovně, pro článek „Nynější Bonapartovo postavení" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 442—446). — *340.*

[335] George Cathcart, „Commentaries on the War in Russia and Germany in 1812 and 1813" [„Poznámky o válce v Rusku a Německu v letech 1812 a 1813"], Londýn 1850. — *340.*

[336] Počátkem března 1858 se v „Times" a v některých dalších anglických novinách objevily zprávy o konferenci představitelů liberálních kruhů italské buržoazie a šlechty, která se konala v té době v Londýně. Na konferenci byla údajně založena italská Národní konstituční liga. Podle některých listů trvala

konference několik dní a noviny otiskovaly projevy a programová prohlášení ligy, přípisy z Itálie a různé podrobnosti o průběhu konference, mimo jiné i rezoluci odsuzující atentát na Napoleona III., který spáchal Ital Orsini (viz poznámku 294). Jiné listy, například „Morning Advertiser", „The Daily News" a další, zastávaly názor, že celá konference, projevy a prohlášení jsou pouhým výmyslem. — *342.*

[337] *Pět pašalíků* — pět vojenských okruhů, na které byla dekretem z 27. ledna 1858 rozdělena Francie. Správní centra těchto okruhů byla v Paříži, Nancy, Lyonu, Toulousu a Toursu. Pašalík je ironická přezdívka, kterou jim dal republikánský tisk už v roce 1850. Naráží tím na to, že se neomezená vláda reakčních generálů, kteří byli v čele okruhů, podobá despotické vládě tureckých pašů. — *345.*

[338] V 19. století bylo Španělsko a jeho kolonie rozděleny na 17 vojenských okruhů, v jejichž čele stál vždy generálkapitán (odtud jejich název generální kapitanáty). Jako královi místodržící měli generálkapitáni ve svém okruhu nejvyšší moc jak civilní, tak vojenskou. — *345.*

[339] William Petty, „A treatise of taxes and contributions" [„Pojednání o daních a poplatcích"], Londýn 1667. O Ricardově knize viz poznámku 325. — *348.*

[340] Marx míní tato díla uvedených autorů: James Steuart, „An Inquiry into the Principles of Political Oeconomy, being an Essay on the Science of Domestic Policy in Free Nations" [„Zkoumání zásad politické ekonomie, aneb pojednání o vědě vnitřní politiky svobodných národů"], Londýn 1767. Marx používal dublinského vydání této knihy z roku 1770; Thomas Attwood, „The Currency Question, the Gemini Letters" [„Otázka oběživa, dopisy blíženců"], Londýn 1844; David Urquhart, „Familiar Words" [„Důvěrná slova"], Londýn 1855; John Gray, „The Social System. A Treatise on the Principle of Exchange" [„Sociální systém. Pojednání o principu směny"], Edinburgh 1831, a jeho „Lectures on the Nature and Use of Money" [„Přednášky o podstatě a užívání peněz"], Edinburgh 1848; John Francis Bray, „Labour's Wrongs and Labour's Remedy, or, the Age of Might and the Age of Right" [„Zlořády práce a prostředky k jejich nápravě; neboli věk moci a věk práva"], Leeds 1839. — *348.*

[341] Marx dělá narážku na tato díla jmenovaných autorů: Frédéric Bastiat, „Harmonies économiques" [„Ekonomické harmonie"], Paříž 1850, a Henry Charles Carey, „Essay on the Rate of Wages: with an Examination of the Causes of the Differences in the Condition of the Labouring Population throughout the World" [„Pojednání o výši mezd: se zkoumáním příčin

rozdílů v postavení dělnického obyvatelstva na celém světě"], Philadelphia 1835. — *352.*

[342] *Sdružení pro dovoz bavlny* (Cotton Supply Association) — organizace založená v roce 1857 manchesterskými freetradery (viz poznámku 148). Měla podporovat pěstování bavlny a dosáhnout zvýšení jejího dovozu z Indie, Afriky a dalších zemí. — *354.*

[343] „*Laissez faire, laissez aller*" („Ponechte všemu volný průběh") — liberalistická hospodářská zásada „svobodné hry obchodu", kterou hlásala manchesterská škola čili strana freetraderů. — *355.*

[344] V „Times" z 20. dubna 1858 byl uveřejněn článek „Dobytí Lakhnaú", jehož autorem byl zvláštní dopisovatel listu William Howard Russell. — *357.*

[345] Simon François Bernard, francouzský lékař žijící v Anglii, byl obviněn ze spoluúčasti na organizaci atentátu na Ludvíka Bonaparta (viz poznámku 294). V Londýně bylo proti němu zavedeno soudní řízení, které trvalo 6 dní a skončilo 18. dubna 1858 Bernardovým osvobozením. — *357, 617.*

[346] V dubnu 1858 byl na žádost francouzské vlády předložen sněmovně Piemontského království návrh zákona o spiknutích. V debatách o tomto návrhu se předseda vlády Cavour a generál La Marmora vrátili k událostem z roku 1848 a odhalili zrádnou politiku tehdejší francouzské vlády, kterou vedl generál Cavaignac. V roce 1848 se Cavaignac zdráhal podporovat revoluční Itálii v jejím boji proti rakouským vojskům. — *358.*

[347] Louis Blanc, „1848. Historical Revelations: inscribed to Lord Normanby" [„Rok 1848. Historická odhalení; věnováno lordu Normanbymu"], Londýn 1858. — *359.*

[348] *Lucemburským orákulem* se myslí lucemburská komise, vládní komise pro dělnickou otázku, která zasedala v Lucemburském paláci v Paříži za předsednictví Louise Blanca. Byla vytvořena 28. února 1848 pod tlakem dělníků, kteří žádali vytvoření ministerstva práce. Praktická činnost komise, která se skládala se zástupců dělníků a podnikatelů, se omezila na urovnání pracovních konfliktů, často ve prospěch zaměstnavatelů; k tomu přispívala Blancova kompromisnická taktika. Po vystoupení lidových mas z 15. května 1848 vláda 16. května lucemburskou komisi zrušila. — *360.*

[349] Marx byl na návštěvě u Engelse asi od 6. do 24. května 1858. Aby zlepšil svůj zdravotní stav, hodně tam sportoval a jezdil na koni. Současně pracoval na „Kapitole o kapitálu" (viz poznámku 402). — *364, 621.*

[350] Napoleon III. vyzval francouzskou státní radu, aby podala návrh zákona, který by vlastně znamenal konfiskaci pozemkového vlastnictví francouzských dobročinných institucí.

O této otázce pojednává Marx obšírněji v článku „Bonapartovy finanční manévry. Vojenský despotismus" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12. čes. vyd. 1962, str. 515—517). — *365.*

[351] Jde o knihu Jamesa Maclarena „A Sketch of the History of the Currency: Comprising a Brief Review of the Opinions of the Most Eminent Writers on the Subject" [„Nástin dějin oběživa, obsahující stručný přehled názorů nejvýznamnějších autorů v tomto oboru"], Londýn 1858. — *366.*

[352] Marx patrně poslal Engelsovi dva výtisky urquhartovského listu „The Free Press" [„Svobodný tisk"], čís. 16 (sv. VI.) z 12. května 1858, v nichž byla uveřejněna odhalení o Bangyově činnosti v Čerkesku. — *366, 368.*

[353] Tento dopis vyšel poprvé s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *368.*

[354] Engelsovo heslo „Jezdectvo" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 325—353) dostal Marx kolem 21. června 1858. Do New Yorku ho odeslal 22. června. — *372.*

[355] Marx má pravděpodobně na mysli „Die Neue Zeit". — *372.*

[356] Jde o dopis Josepha Weydemeyera z 28. února 1858, na nějž Marx odpověděl 1. února 1859 (viz tento svazek, str. 633—637), a o dopis Albrechta Kompa z 15. června 1858. — *373, 374, 390, 435.*

[357] Marx se zmiňuje o Humboldtově dopise Juliu Fröbelovi, kde se mluví o Fröbelově knize „Aus Amerika. Erfahrungen, Reisen und Studien" [„Z Ameriky. Zkušenosti, cesty a studie"]. Humboldtův dopis vyšel v „New-York Daily Tribune" 27. května 1858. — *373.*

[358] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *374.*

[359] *Whitechapel* — čtvrť ve východním Londýně, kde žila velká část dělnického obyvatelstva v bídných příbytcích. — *380, 386.*

[360] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *381.*

[361] *People's Provident Assurance Society and Life & Equitable Institution* (Lidová podpůrná pojišťovací společnost, řádný ústav pro životní zajištění) — filantropická společnost, založená roku 1853 anglickým maloburžoazním reformátorem Johnem Wattsem v Londýně. V roce 1857 byla založena pobočka této společnosti v Manchesteru. — *381.*

[362] Marx má patrně na mysli Engelsův článek, který vyšel 13. srpna 1858 v „New-York Daily Tribune" pod titulem „How the Indian war has been mismanaged" [„O špatném vedení války v Indii"]. Redakce listu článek velmi zkomolila, proto nebyl do Spisů K. Marxe a B. Engelse pojat. — *383.*

[363] V Cherbourgu (na severozápadním pobřeží Francie) francouzská vláda slavnostně otevřela nově vybudovaný válečný přístav a zahájila provoz na železniční lince Cherbourg—Paříž.

Otevření přístavu 4. srpna 1858 se na pozvání francouzské vlády zúčastnila britská královna Viktorie s manželem princem Albertem. Jejich okázalým přijetím chtěl Napoleon III. zmírnit napětí, které zavládlo mezi Anglií a Francií po Orsiniho atentátu (viz poznámku 294). Avšak přehlídka francouzského válečného loďstva v Cherbourgu byla britskými hosty přijata jako výzva válečnému loďstvu britskému a vzbudila v Anglii nové obavy a nejistotu o záměrech francouzského císaře. Napoleon III. byl proto nucen ve zvláštní nótě ze 7. srpna 1858 prohlásit, že Francie nesleduje otevřením cherbourského přístavu žádné nepřátelské úmysly vůči Anglii. — *386, 390, 392.*

[364] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *391.*

[365] William Ewart Gladstone „Studies on Homer and Homeric Age" [„Studie o Homérovi a homérském věku"], sv. 1—3, Oxford 1858. Recenze této Gladstonovy knihy vyšla ve dvou číslech listu „Times" z 12. a 13. srpna 1858. — *391.*

[366] Dopis Félixe Pyata, o kterém se Marx zmiňuje, byl napsán 14. července 1858 a vydán jako brožura pod názvem „Lettre au jury. Défense de la lettre au parlement et à la presse" [„Dopis porotě. Obhajoba dopisu parlamentu a tisku"]. Byl doplňkem dopisu Pyata, Bessona a Talandiera z 24. února 1858 (viz poznámku 319). — *391, 399.*

[367] Marxův článek o prodeji otroků na Kubě, který napsal pro „New-York Daily Tribune", nebyl uveřejněn. — *392.*

[368] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *393.*

[369] Článek o čínské smlouvě, který Marx napsal 20. září 1858 pro „New-York Daily Tribune", nebyl uveřejněn. — *394.*

[370] V časopise „Economist" z 28. srpna 1858 vyšla jako příloha „Zpráva o obchodu a námořní plavbě za sedm měsíců do 31. července 1858" („Accounts Relating to Trade and Navigation for the Seven Months ended July 31, 1858"). Podle této zprávy se anglický obchod s Francií za leden až červenec 1858 značně zmenšil proti stejnému období z roku 1857. — *395.*

[371] *Canningova depeše* — 17. června 1858 poslal generální guvernér Indie lord Canning tajnému výboru rady ředitelů Východoindické společnosti oficiální depeši, která byla uveřejněna 6. října 1858 v listě „Times". V této depeši obhajoval Canning své názory na držbu půdy v avadhském království, které už vyložil ve své proklamaci z 3. března 1858. Tuto proklamaci odsoudil předseda Kontrolního úřadu pro Indii lord Ellenborough. Marx o tom napsal článek „Canningova proklamace a otázka vlastnictví půdy v Indii" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 511—514).

O Canningově depeši ze 17. června 1858 nenapsal Marx žádný článek. — *396.*

[372] Jde zřejmě o chartistický mítink ze 4. října 1858 v Manchesteru, na kterém měl Ernest Jones projev.

O Jonesově spojení s radikální buržoazií viz poznámku 261. — *397, 399.*

[373] Marx poslal Engelsovi číslo italského listu „Pensiero ed Azione" [„Myšlenka a čin"], který vycházel v Londýně. 14. září 1858 v něm byl otištěn manifest, jehož autorem byl Mazzini. Kritické připomínky k manifestu zahrnul Marx do článku „Nový Mazziniho manifest" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 605—608). — *399.*

[374] Začátkem revoluce v Rusku rozuměl Marx vzrůstající krizi vládnoucích feudálních nevolnických vztahů vyvolanou růstem výrobních sil a rozvojem kapitalismu.

V polovině 19. století začíná v carském Rusku nové vývojové období. Vznikající kapitalistické zbožní vztahy podryly základy nevolnictví a vyvolaly krizi, která se stále stupňovala. Odstranění nevolnictví se stalo nevyhnutelnou nutností. Zvláště během krymské války (viz poznámku 105) a po ní vzrostlo rolnické hnutí, rozšířilo se po celé zemi a projevovalo se v nejrůznějších formách lidového protestu proti nevolnictví. Za těchto okolností bylo carské Rusko nuceno připravovat zrušení nevolnictví, aby předešlo revoluci. To bylo úkolem „tajného výboru" pro rolnickou otázku, který byl zřízen v lednu 1857. O rok později se stal veřejným a byl přejmenován na „Hlavní výbor pro rolnickou otázku". V Litvě, Petrohradě, Nižním Novgorodě a

v jiných městech byly vytvořeny guberniální výbory, složené výhradně ze šlechticů, které měly za úkol navrhnout rolnickou reformu.

„Svoláním notáblů do Petrohradu" Marx nazývá sezvání zástupců jednotlivých guberniálních výborů na shromáždění, které mělo prodiskutovat vládní plány. Konalo se však teprve v srpnu 1859. Marx používá výrazu „notáblů" pro analogii se schůzí notáblů (zástupců šlechty a kléru) ve Francii roku 1787 v předvečer Francouzské revoluce. Ludvík XVI. žádal od notáblů souhlas k zavedení všeobecné pozemkové daně na jejich panstvích, což notáblové, kteří trvali na svých feudálních výsadách, odmítli. — *400, 403.*

[375] Jde o vládní krizi v Prusku, za níž byl princ Vilém (pozdější král Vilém I.) v říjnu 1858 jmenován regentem místo svého pomateného bratra, krále Bedřicha Viléma IV. Aby si zajistil podporu liberální buržoazie, rozpustil Manteuffelovu reakční vládu. — *400, 403, 507, 655.*

[376] Po revoluci 1848 došlo v některých slovanských zemích k rozmachu národního hnutí, který byl vyvolán rozvojem kapitalismu. Upevnění hospodářského postavení české buržoazie v padesátých letech 19. století přispělo také k vytvoření českého buržoazního národa. Tento proces byl však značně brzděn tím, že v českých zemích jako součásti rakousko-uherské monarchie měla hospodářskou a politickou převahu německá buržoazie. Česká buržoazie byla proto nucena bojovat v hospodářství a politice proti německé nadvládě. V druhé polovině padesátých let začaly hrát v národním hnutí významnější úlohu také rolnické a proletářské masy. Česká dělnická třída však nebyla ještě natolik vyspělá, aby se ujala vedení národního hnutí. V jeho čele stála nacionální strana, která hájila zájmy české buržoazie. V svém programu měla požadavek autonomie českých zemí v rámci habsburské monarchie. Poněvadž se česká liberální buržoazie obávala revolučního hnutí pracujících mas a chtěla odvrátit proletariát od třídního boje, hlásala harmonii třídních zájmů. Nesnažila se dosáhnout svých práv a národní nezávislosti demokratizací země, nýbrž tím, že podporovala absolutistickou vládu ve Vídni, zvláště její politiku potlačování revolučního hnutí.

Národnostní otázka v českých zemích i u ostatních slovanských národů byla v tomto období součástí všeobecného boje proti feudálním přežitkům a za dovršení buržoazně demokratické revoluce z let 1848—1849. — *400.*

[377] August Haxthausen napsal po skončení své cesty po Rusku ve čtyřicátých letech knihu s názvem „Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russlands" [„Studie o vnitřních poměrech, o životě lidu a zejména o venkovském zřízení v Rusku"]. V této knize podal Haxthausen zkreslený obraz o skutečném sociálním postavení ruského venkovského obyvatelstva. Obhajoval zachování ruské vesnické občiny a snažil se dokázat, že občina je jediným spolehlivým prostřed-

kem k záchraně Ruska před revolučním proletariátem. Haxthausen tvrdil, že poddanství je možné rušit v Rusku jen pozvolna, protože tato země prý není ještě zralá pro systém smluvní námezdní práce. — *400.*

[378] Po skončení druhé „opiové" války z let 1856—1858 (viz poznámku 150) vnutily Číně Anglie, Francie, Rusko a USA v červnu 1858 v Tiencinu nerovnoprávnou smlouvu. O anglo-čínské smlouvě píše Marx v článku „Smlouva mezi Británií a Čínou" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 609—614). — *401, 403.*

[379] Marx poukazuje na Engelsův článek „Pronikání Ruska do Střední Asie" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 623—629), který vyšel jako úvodník 3. listopadu 1858 v „New-York Daily Tribune". Marx uveřejnil tento článek v listu „The Free Press" z 24. listopadu 1858 pod názvem „Russian State Papers respecting her recent advance to our Indian frontiers" [„Ruské státní dokumenty zabývající se nedávným postupem Ruska k našim hranicím Indie"], změnil však začátek a konec článku. — *401.*

[380] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *402.*

[381] „Mittheilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesammtgebiete der Geographie" [„Zprávy z geografického ústavu Justa Perthese o důležitých nových objevech v celé oblasti geografie"], vydal dr. August Petermann. — *403.*

[382] Marx má patrně na mysli svůj článek o projevech Johna Brighta, který vyšel 12. listopadu 1858 v „New-York Daily Tribune". Redakce „New-York Daily Tribune" článek přepracovala a změnila jeho smysl. Proto nebyl do Spisů zařazen. — *405, 411.*

[383] Jde o diplomatický konflikt mezi Francií a Portugalskem, který vznikl tím, že portugalské úřady zadržely 29. listopadu 1857 v Mosambiku na jihoafrickém pobřeží francouzskou obchodní loď „Charles et George", která vezla černochy na ostrov Réunion. Po zdlouhavém diplomatickém jednání požádal Napoleon III. ultimátem z 13. října 1858 portugalskou vládu, aby vydala loď a propustila kapitána. Portugalská vláda musela Napoleonovu požadavku vyhovět, a tím byl konflikt urovnán.

Marx nazývá zde i v jiných publikacích Napoleona III. Quasimodem, podle postavy zvoníka z románu Victora Huga „Chrám Matky boží v Paříži". Marxův článek o francouzsko-portugalském konfliktu uveřejnila redakce „New-York Daily Tribune" ve zkomoleném znění 1. prosince 1858. Proto nebyl do Spisů zařazen. — *406, 411.*

[384] Jde patrně o brožury Karla Blinda, které vyšly anonymně roku 1858 pod názvem „Flugblätter des Vereins ‚Deutsche Einheit und Freiheit' in England" [„Letáky společnosti ‚Německá jednota a svoboda' v Anglii"]. — *406, 407.*

[385] Marx má na mysli první přednášku Edgara Bauera o dějinách politiky evropských mocností od reformace, kterou pronesl začátkem listopadu 1858 v londýnském Německém dělnickém vzdělávacím spolku. Přednáška byla otištěna v listu „Neue Zeit" z 6. listopadu 1858. — *408.*

[386] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *409.*

[387] Arnold Ruge vyložil své názory na Shakespeara a Schillera v několika článcích, které napsal roku 1858 k nastávajícímu stému výročí Schillerova narození v roce 1859. Články vyšly v dubnu a květnu 1858 v literárním týdeníku „Deutsches Museum", vydávaném Robertem Prutzem, pod titulem „Idealismus und Realismus im Reich des Ideals" [„Idealismus a realismus v říši ideálu"].

Článek „Na obranu Shakespeara" („Ehrenrettung Shakespeares"), o kterém se zmiňuje Marx, vyšel 10. června 1858 v témže časopise v rubrice „Literatura a umění". — *410.*

[388] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *412.*

[389] Struvův článek „Bildung macht frei!" [„Vzdělání osvobozuje!"] z newyorského listu „Sociale Republik" [„Sociální republika"] otiskla „Die neue Zeit" z 27. listopadu 1858 bez podpisu. — *412.*

[390] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *413.*

[391] Jde o báseň „Nach Johanna Kinkels Begräbniss" [„Za Johannou Kinkelovou"], kterou napsal Ferdinand Freiligrath po smrti a pohřbu ženy Gottfrieda Kinkela. Freiligrath přiložil tuto báseň k dopisu Marxovi z 6. prosince 1858. Vyšla v listu „Die Neue Zeit" z 11. prosince 1858. — *413, 436, 439, 555, 634, 642.*

[392] V „New-York Daily Tribune" z 24. listopadu 1858 vyšel Engelsův článek „Soudní stíhání Montalemberta" s označením Paříž a Marxův článek „Nová vláda" s označením Berlín (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 652–661). — *415.*

[393] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *416.*

[394] Marx má na mysli svůj článek o anglo-čínské mírové smlouvě, který redakce „New-York Daily Tribune" neuveřejnila. — *417.*

[395] Jde o poselství presidenta USA Jamese Buchanana z 6. prosince 1858 Kongresu USA, v němž president podal přehled vnitřní a zahraniční politiky vlády Spojených států v roce 1858 a vyložil program zahraničních i vnitropolitických opatření pro rok 1859. V tomto poselství se projevovaly nepokrytě agresívní úmysly USA vůči zemím Střední a Jižní Ameriky (Kostariky, Brazílie, Paraguaye aj.) a snaha po hegemonii Spojených států na americkém kontinentě. Ve vnitřní politice požadoval president v rozpočtu na rok 1859 zvýšení výdajů na poštovní správu a válečné námořnictvo a navrhl, aby byla postavena železnice k Tichému oceánu.

Redakce „New-York Daily Tribune" Marxův článek o Buchananově poselství neuveřejnila. — *419.*

[396] Jde o události v Srbsku, které bylo od roku 1830 nezávislým knížectvím. Koncem prosince 1858 byla opět po 10 letech svolána tzv. „svatoondřejská" skupština. Na jejím zasedání dosáhli srbští liberálové, kteří zastupovali zájmy mladé srbské buržoazie, ve spojení se stoupenci dynastie Obrenovićů, kteří z nenávisti k současnému režimu podporovali rolnictvo, svržení Alexandra Karadjordje ze srbského trůnu. Skupština provedla některé liberální reformy. Byl přijat zákon, podle něhož byla skupština přeměněna v samostatný orgán s nejvyšší zákonodárnou mocí. Byla zrušena oligarchická forma vlády senátu, který byl u moci od roku 1838 a skládal se převážně z velkostatkářů. Oligarchie se poté pokusila o kontrarevoluční převrat, který však zmařilo lidové povstání.

Skupština odstranila sice oligarchický režim, avšak sociální základny tohoto režimu se vůbec nedotkla. Situace pracujících se nezměnila. — *420, 421.*

[397] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *422.*

[398] Nelze zjistit, zda Engels článek o událostech v Srbsku (viz poznámku 396) a o změnách v pruské zeměbraně pro „New-York Daily Tribune" skutečně napsal. — *422.*

[399] „The Times" z 5. ledna 1859 uveřejnily zprávu svého vídeňského dopisovatele pod titulem „The Revolution in Servia" [„Revoluce v Srbsku"]. — *422.*

[400] „*Kinkelovým vzkříšením*" nazývá Marx snahy Gottfrieda Kinkela zvýšit svou

popularitu v emigrantských maloburžoazních kruzích v Londýně, k čemuž Kinkel využíval i smrti své ženy Johanny (viz také tento svazek, str. 413).

Týdeník „Hermann" pojmenoval Kinkel podle cheruského knížete Arminia (Hermanna), pod jehož vedením porazili Germáni roku 9. n. l. v Teutoburském lese Římany, které vedl Varus. *Goethovým prosťáčkem* myslí Marx hlavního hrdinu eposu „Hermann und Dorothea" [„Heřman a Dorotka"] — typ občana, který chce zůstat stranou životních bouří. — *422, 634.*

401 Prospekt týdeníku „Hermann", který Marx poslal Engelsovi, bylo reklamní ohlášení listu. Prospekt měl datum 24. prosince 1858 a byl podepsán Gottfriedem Kinkelem. — *424, 678.*

402 Marx má na mysli tu část svého ekonomického rukopisu (viz poznámku 270), kterou pojmenoval „Kapitola o kapitálu" (viz Karel Marx, „Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie (Rohentwurf)" [„Rukopisy ‚Grundrisse'"], sv. 1, Moskva 1939 (Berlín 1953), str. 149—762. Psal toto dílo od listopadu 1857 do května 1858. Na této kapitole pracoval za svého pobytu u Engelse v Manchesteru v květnu 1858 (asi od 6. do 24. května). Chtěl „Kapitolu o kapitále" vydat jako druhý sešit svého ekonomického díla (viz poznámku 313) a začal je počátkem roku 1859 připravovat do tisku. Svůj úmysl však neuskutečnil (viz poznámku 513). — *425, 688.*

403 Na podzim 1858 pozval Napoleon III. Palmerstona, který tehdy vedl whigovskou opozici proti toryovskému kabinetu Derbyho a Disraeliho, do Compiègne, aby objasnil své stanovisko k nadcházející válce Francie proti Rakousku. Při této schůzce nenamítal Palmerston nic proti vyhnání Rakušanů z Itálie.

O vlivu Ruska na politiku Napoleona III. viz Marxův článek „Válečné perspektivy ve Francii" (Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 308—313). — *425, 473.*

404 Tento Marxův článek redakce „New-York Daily Tribune" neuveřejnila. — *429, 432.*

405 V dopise Engelsovi psal Freiligrath zřejmě o vydávání nového revolučního listu, který měl vycházet jako pokračování „Neue Rheinische Zeitung". „Neue Rheinische Zeitung" vycházela od 1. června 1848 do 19. května 1849 za Marxovy redakce v Kolíně nad Rýnem. Byl to bojový orgán proletářského křídla německé demokracie za revoluce z let 1848—1849 v Německu. Podle Leninových slov to byl nejlepší, nepředstižený orgán revolučního proletariátu (viz také Bedřich Engels, „Marx a ‚Neue Rheinische Zeitung', 1848—1849", Marx-Engels, Spisy, sv. 21, čes. vyd. 1967, str. 45—53). Freiligrath tu chybně srovnával zaměření eventuálního budoucího listu s vulgárně

demokratickým maloburžoazním týdeníkem „Hermannem", který 1. ledna 1859 začal vydávat Gottfried Kinkel. — *430.*

[406] Engels má na mysli Kinkelovu cestu do Ameriky, kterou Kinkel podnikl v září 1851 až v březnu 1852, aby získal německé emigranty a Američany německého původu pro upisování německo-americké revoluční půjčky. Z peněžních prostředků takto sebraných se mělo financovat okamžité rozpoutání revoluce v Německu. Ale pokus s revoluční půjčkou úplně ztroskotal. Během své cesty vedl Kinkel pomlouvačnou kampaň proti Marxovi a Engelsovi. Marx a Engels se v mnoha svých pracích vysmívají Kinkelovu dobrodružnému nápadu a upozorňují, že je to jeden ze škodlivých a marných pokusů uměle vyvolat revoluci v době odlivu revolučního hnutí. — *431.*

[407] Marx posílal články pro „New-York Daily Tribune" dvakrát týdně, v úterý a v pátek. — *432, 706, 732.*

[408] Marx naráží na svůj článek „Pozice Ludvíka Napoleona" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 206—210), v kterém vysvětluje politické cíle spojené se sňatkem prince Jerôma Bonaparta, bratrance Ludvíka Napoleona, s princeznou Klotyldou, dcerou sardinského krále Viktora Emanuela II. Marx hovoří o „andělské mírnosti" princezny Klotyldy zřejmě ironicky, neboť ve svém článku píše, že „se proslýchá, že princezna Klotylda... je přes své mládí velmi energická". — *432.*

[409] V listu „Le Constitutionnel", čís. 30 z 18. ledna 1859, vyšel článek podepsaný francouzským novinářem Louis Bonifacem, kde se říkalo, že v případě války by Francie mohla vyslat za hranice armádu v počtu 500 000 mužů. 31. ledna 1859 napsal Engels pro „New-York Daily Tribune" článek „Francouzská armáda" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 211—217). Uvedl v něm vlastní výpočty a dokazoval, že Francii zůstává pro útok na Itálii pouze 200 000 mužů. Engels se odvolával na zprávu z Paříže, podle níž přehled v listu „Constitutionnel" a čísla, o která se opírá, poskytl novináři přímo Ludvík Napoleon. Proto Marx sděloval Engelsovi ve svém dopise, že podle prohlášení listu „Times" z 1. února 1859 je autorem uvedeného článku v listu „Le Constitutionnel" sám Ludvík Bonaparte.

Boustrapa — viz poznámku 57. — *433, 641.*

[410] Marx napsal pro „New-York Daily Tribune" článek o trůnní řeči Napoleona III., kterou pronesl při zahájení zákonodárného shromáždění 7. února 1859, a o anonymním pamfletu Louis Étienna Laguéronnièra „L'Empereur Napoleon III et l'Italie" [„Císař Napoleon III. a Itálie"], ke kterému dal podnět císař a který vyšel začátkem 1859 v Paříži. Tento Marxův článek nebyl uveřejněn. — *434.*

[411] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *435.*

[412] Marx má na mysli článek „Revelation by a Russian of the Object of the Chinese War and Treaty" [„Odhalení o cílech čínské války a mírové smlouvy, napsané jedním Rusem"], který vyšel v listu „The Free Press", čís. 24 z 22. prosince 1858, a byl převzat z listu „New-York Herald" ze 14. září 1858.

O druhé „opiové" válce s Čínou (1856—1858) a jejím ukončení anglo-čínskou smlouvou, kterou uzavřela Palmerstonova vláda, viz poznámky 150 a 378. — *439.*

[413] Jde o „Reports of the Inspectors of Factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department for the Half Year ending 31st October 1858" [„Zpráva továrních inspektorů ministrovi vnitra Jejího Veličenstva za pololetí do 31. října 1858"]. Marx použil těchto zpráv pro dva články se stejným titulem „Situace v britském továrním průmyslu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 231—238 a 250—255). — *441.*

[414] Marx má na mysli přípravu své „Kapitoly o kapitálu" pro tisk, kterou hodlal vydat jako druhý sešit „Ke kritice politické ekonomie" (viz poznámku 402). — *441.*

[415] V dopise z února 1859, který se nedochoval, psal Engels Marxovi o svém úmyslu napsat práci s názvem „Pád a Rýn" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 257—302). Chtěl v ní vyložit Marxův a svůj postoj k válce, kterou plánovala Francie a Piemont proti Rakousku, z vojensko strategického hlediska. Engels dokončil práci 9. března 1859. — *443, 646, 648.*

[416] Marx zde cituje Lassallovu poznámku ke str. 224—225 prvního svazku jeho díla „Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos" [„Filosofie Herakleita Temného z Efesu"], Berlín 1858. — *445.*

[417] Lassalle měl blízko k opozičně smýšlejícím kruhům pruské liberální buržoazie, které byly seskupeny kolem berlínského listu „Volks-Zeitung". V dopise Marxovi z 31. ledna 1859 si stěžoval na zbabělost, nedůslednost a kolísavost těchto lidí. — *448.*

[418] Lassalle sdělil Marxovi v dopise psaném koncem února 1859, že Duncker vydá Engelsovu brožuru „Pád a Rýn" (viz poznámku 415) a že si Engels má vybrat z několika způsobů, které mu navrhuje Duncker, jak chce vyplatit honorář. — *450.*

[419] Tím se myslí projev generála von Radowitze ve frankfurtském Národním shromáždění 12. srpna 1848. Radowitz tvrdil, že rakouská linie Mincia

(jinými slovy udržení rakouského panství v severní Itálii) tvoří přirozenou hranici Německa proti francouzské invazi. Tuto doktrínu vyvracel Engels ve své brožuře „Pád a Rýn" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 257—302) a Marx v článku „Válečné perspektivy v Prusku" (tamtéž, str. 314—317). — *451.*

[420] Marx má na mysli týdeník „Hermann", čís. 7 z 19. února 1859, který vydával Gottfried Kinkel. Chválily se v něm „Handelsberichte" [„Obchodní zprávy"], vydávané německou velkoobchodní firmou Sus a Sibeth v Londýně. V témže čísle byl vychvalován „Trübner's Bibliographical Guide to American Literature" [„Trübnerův bibliografický průvodce po americké literatuře"], který znovu vyšel v Londýně roku 1859. — *451.*

[421] Myslí se tu válka Francie a Sardinie (Piemontu) proti Rakousku. Válka trvala od 29. dubna do 8. července 1859. Tuto válku rozpoutal Napoleon III., který se chystal pod heslem „osvobození Itálie" anektovat italská území a upevnit úspěšnou „lokální" válkou bonapartistický režim ve Francii. Italská velkoburžoazie a liberální šlechta doufaly, že budou moci válkou sjednotit Itálii pod vedením savojské dynastie vládnoucí v Piemontu, aniž by se sjednocení zúčastnily lidové masy. Napoleona III. polekal rozmach italského národně osvobozeneckého hnutí proti rakouskému útlaku a snažil se zachovat politickou roztříštěnost Itálie. Obával se také, aby nenastaly vojenské komplikace, kdyby válka pokračovala. Proto uzavřel po několika vítězstvích francouzsko-piemontských vojsk 11. července ve Villafrance separátně, za zády Sardinie, preliminární mírovou smlouvu s Rakouskem. Francie měla přislíbeno Savojsko a Nizzu; Lombardsko se spojilo se Sardinií a Benátsko zůstalo nadále pod rakouskou nadvládou. — *452, 454, 640, 650, 699, 707.*

[422] V únoru 1846 se na polském území připravovalo povstání, jehož cílem bylo národní osvobození Polska. Hlavními iniciátory povstání byli polští revoluční demokraté (Dembowski aj.). Avšak šlechta povstání zradila a vůdce povstání pozatýkala pruská policie; tím bylo všeobecné povstání zmařeno a došlo jen k jednotlivým revolučním výbuchům. Pouze v Krakově, který byl od roku 1815 pod společnou kontrolou Rakouska, Ruska a Pruska, se povstalcům podařilo 22. února 1846 zvítězit. Vytvořili národní vládu, která vydala manifest o zrušení feudálních břemen. Povstání v Krakově potlačila začátkem března 1846 rakouská, pruská a ruská vojska. V listopadu 1846 podepsaly Rakousko, Prusko a Rusko smlouvu o anexi Krakova k rakouské říši a tím porušily vídeňskou smlouvu z roku 1815, která vytvořila z Krakova svobodné město. — *454.*

[423] Další vývoj událostí potvrdil pravdivost Marxovy předpovědi. V dubnu 1859

byl anglický parlament rozpuštěn. Po nových volbách přišla v červnu 1859 k moci vláda vedená Palmerstonem, který do té doby patřil k opozici. — *454, 651.*

[424] Myšlenky z tohoto odstavce rozvinul Marx v článku „Válečné perspektivy ve Francii" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 308—313). — *454.*

[425] 22. března a 1. dubna 1859 napsal Marx jako pokračování svého článku z 1. března 1859 „Nový návrh zákona o parlamentní reformě v Anglii" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 245—249) další dva články na totéž téma. Redakce „New-York Daily Tribune" je však neuveřejnila. — *457, 459.*

[426] „New-York Daily Tribune" přetiskovala v některých případech zprávy z londýnských „Times". — *457.*

[427] Charles Dana sdělil v dopise z 15. března 1859 Marxovi, že není možné najít v Americe vydavatele pro anglický překlad jeho práce „Ke kritice politické ekonomie". Navrhuje Marxovi, aby napsal pro „The New American Cyclopaedia" hesla „Opevňování" a „Pěchota" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 354—378 a 379—405). — *459, 460.*

[428] O Palmerstonově setkání s Napoleonem III. v Compiègne viz poznámku 403. Marx naráží zřejmě na odstoupení toryovské Derbyho vlády roku 1852. Boj proti ní vedli pod vedením Johna Brighta freetradeři. V Aberdeenově koaliční vládě, která byla potom sestavena, měl Palmerston funkci ministra vnitra. Roku 1855 po neúspěších v krymské válce padla Aberdeenova vláda, přičemž sehrálo důležitou roli Russellovo odstoupení z funkce ministra zahraničních věcí. Palmerston se stal ministerským předsedou nově utvořené whigovské vlády. V období druhého Derbyho kabinetu (1858—1859) přispělo opoziční vystoupení Brightovo a Russellovo k tomu, že vláda Derbyho odstoupila a byl znovu utvořen kabinet Palmerstonův. — *459.*

[429] 31. března 1859 byl zamítnut při druhém čtení návrh zákona o volební reformě, který předložila toryovská vláda Derbyho — Disraeliho. To způsobilo pád vlády. Marx hodnotí v tomto dopise debaty, které předcházely hlasování, a zřejmě sděluje Engelsovi základní myšlenku svého článku napsaného 1. dubna (viz poznámku 425). Bright a Gibson vystoupili v Dolní sněmovně proti návrhu 24. března. Gibson přitom citoval Brightova slova z jedné jeho dřívější řeči: „Špatný návrh zákona o reformě je nejrevolučnější návrh zákona." Gibson se ve své řeči postavil proti vládnímu návrhu na nové rozdělení

volebních obvodů a naproti tomu hájil částečně zbytky zastaralého systému „rotten boroughs".

„*Rotten boroughs*" („rozpadlá městečka") — tak se v Anglii v 18. a 19. století nazývala málo obydlená nebo vylidněná městečka a vesnice, které měly ještě za středověku právo na zastoupení v parlamentě (tzv. statutární města). Poslance „rozpadlých městeček" jmenovala fakticky pozemková šlechta, na níž bylo místní obyvatelstvo zcela závislé. Výsady „rozpadlých městeček" byly postupně zrušeny reformami z let 1832, 1867 a 1884. — *459.*

[430] Thomas Chisholm Anstey, který zastával v Hongkongu v letech 1854—1859 funkci vrchního státního návladního, se vrátil do Anglie. Anstey v Hongkongu vystupoval proti svévoli a korupci anglických úřadů, a proto ho vláda zprostila jeho úřadu. 9. dubna 1859, v den, kdy Marx psal tento dopis, byla v listu „Times" zpráva o prohlášení člena Dolní sněmovny Edwina Jamese, že uveřejní dokumenty související s odvoláním Ansteyho. Anstey jako člen parlamentu v letech 1847—1852 kritizoval společně s Urquhartem Palmerstonovu zahraniční politiku. — *460.*

[431] 14. února 1859 předložil lord Stanley, předseda Kontrolního úřadu pro Indii, v Dolní sněmovně návrh zákona, opravňující vládu, aby na uhrazení zvláštních výdajů indické správy v roce 1859 vypsala v Anglii půjčku ve výši 7 miliónů liber št. — *461.*

[432] Míní se dodatek k anglo-čínské tiencinské smlouvě (viz poznámku 378). Když angličtí kolonizátoři dosáhli tiencinskou smlouvou podstatného rozšíření svých privilegií v Číně, omezili obchod s opiem, který vyčerpával zdroje země a způsoboval, že i oni sami měli méně možností z těchto zdrojů těžit. Dodatek ke smlouvě se týkal úpravy obchodních vztahů mezi Anglií a Čínou a předpokládal zavedení vysokého cla na dovoz opia do Číny. Cizí kupci mohli obchodovat s opiem jen v přístavech, které byly stanoveny smlouvou. Výsady poskytnuté cizincům pro obchod uvnitř Číny se netýkaly obchodu s opiem. — *461.*

[433] Myšlenky z tohoto odstavce rozvinul Marx v článku „Velké finanční nesnáze v Indii" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 327—335), který napsal 8. a 12. dubna 1859. — *461.*

[434] Jde o román Edgara Bauera „Das Kloster" [„Klášter"], který vycházel v týdeníku „Neue Zeit", čís. 38—42 z 19. a 26. března a 2., 10. a 16. dubna 1859. — *463.*

[435] Marx začal jednat s Maxem Friedländerem o spolupráci v listu „Die Presse" v prosinci 1857 (viz poznámku 274). — *465.*

[436] V listu „New-York Daily Tribune" z 5. dubna 1859 vyšel dopis Sándora Asbótha, v němž napadl Engelsův článek „Vyhlídky na úspěch v nastávající válce" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 239—244), který vyšel v „New-York Daily Tribune" jako úvodník 17. března 1859. Asbóth se ve svém dopise odvolává na dopis, který prý byl uveřejněn v „New-York Daily Tribune" ze 14. března. Kritizoval v něm Engelsův článek ze 4. března 1858 „Jak Rakousko drží v šachu Itálii" (tamtéž, str. 224—230). Tento první Asbóthův dopis však vyšel už 11. března 1859. — *467.*

[437] Engels sdělil Marxovi, zřejmě v dopise, který se nedochoval, že v augsburské „Allgemeine Zeitung" z 12. dubna 1859 (příloha) vyšel příspěvek z New Yorku, tlumočící obsah Engelsových článků uveřejněných v „New-York Daily Tribune": „Jak Rakousko drží v šachu Itálii" a „Vyhlídky na úspěch v nastávající válce" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 224—230 a 239—244). — *467.*

[438] Marx podává dále obsah debaty v anglickém parlamentě z 18. dubna 1859, kterou uveřejnil 19. dubna 1859 list „Times". O diplomatických událostech v Evropě, o kterých se hovoří v dopisech, pojednává Marx v článku „Chystaný mírový kongres" a Engels v článku „Příznaky blížící se války. — Německo zbrojí", který Marx doplnil (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 339—343 a 344—347). — *468.*

[439] Při potlačování Římské republiky roku 1849 vtáhla do Říma francouzská vojska. — *468.*

[440] Dne 1. ledna 1859 při přijetí diplomatického sboru v Tuileriích vyslovil Napoleon III. rakouskému velvyslanci Hübnerovi politování nad tím, že vztahy mezi Francií a Rakouskem „už nejsou tak přátelské jako dříve". Toto prohlášení mělo za následek diplomatický konflikt Napoleona III. s Rakouskem; o válce proti Rakousku však bylo rozhodnuto už dávno předtím. V červenci 1858 byla v Plombières podepsána tajná dohoda mezi Francií a Piemontem, která slibovala Francii, zúčastní-li se nastávající války s Rakouskem, Savojsko a Nizzu. — *468.*

[441] Rakouský generál Ferenc Gyulay předal piemontské vládě jménem Rakouska ultimátum s požadavkem, aby italští dobrovolníci byli okamžitě odzbrojeni a propuštěni. Toto ultimátum bylo signálem k začátku války v roce 1859 (viz poznámku 421). — *470.*

[442] Louis Auguste Blanqui, který byl za účast na revoluci z let 1848—1849 odsouzen k 10 letům vězení, byl po odpykání trestu v dubnu 1859 vládou Napoleona III. vypovězen do Cayenne (Francouzská Guayana v Jižní

Americe). Blanqui se vrátil do Paříže po vyhlášení amnestie z 19. srpna 1859. — *471.*

[443] Narážka na to, že Karl Vogt byl jeden z pěti *říšských regentů*. Instituci říšských regentů vytvořil v červnu 1849 ve Stuttgartu „kusý" parlament frankfurtského Národního shromáždění. Když z Národního shromáždění odešli liberální poslanci, zmenšilo se shromáždění koncem května 1849 na 130 poslanců. Když frankfurtskému Národnímu shromáždění hrozilo, že bude rozehnáno, přesídlilo začátkem června 1849 do Stuttgartu. Tamější liberální vláda, která schválila říšskou ústavu, měla „kusý" parlament bránit před pruským vojskem a také před lidovým povstáním. Říšští regenti se pokoušeli uvést parlamentními prostředky v život říšskou ústavu, vypracovanou frankfurtským Národním shromážděním, kterou němečtí panovníci odmítli. Snahy regentů naprosto ztroskotaly. 18. června 1849 byl „kusý" parlament rozehnán württemberským vojskem.

K zesměšnění Vogta využívá Marx často shody jeho příjmení s názvem středověkých správců německých císařských držav. Těmto hodnostářům se říkalo „Vogt" nebo „Landvogt" — česky „fojt". — *471, 475, 477, 678, 683, 698.*

[444] Vogt a jeho stoupenci chtěli vydávat v Ženevě týdeník „Die Neue Schweiz", místo toho však vycházela „Neue Schweizer Zeitung".

O Vogtově dopisu Freligrathovi a o přiloženém Vogtově „Programu" viz Marxův pamflet „Pan Vogt" (Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 513). — *471.*

[445] Karl Blind uveřejnil v týdeníku „Hermann" z 16. dubna 1859 článek „Osvoboditel Napoleon". Vystoupil v něm proti Napoleonovi III. a proti Rakousku a prohlásil, že „jedinou záchranou z tohoto zmatku je osvobozenecké hnutí v samém Německu" a že se „vůdcové všech národních stran" musí sjednotit. — *471.*

[446] Tento článek, který se patrně zabýval začátkem italské války, redakce „New-York Daily Tribune" neuveřejnila. — *472.*

[447] O průběhu války v Itálii, kterou koncem dubna 1859 zahájily Francie s Piemontem proti Rakousku, viz Engelsův článek „Italská válka. Přehled". (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 467—480). Engels v něm také odsuzuje shodně s Marxovou poznámkou v dopise válečný operační plán, který vypracoval rakouský vrchní velitel Gyulay a který nemilosrdně zkritizoval generál Hess (viz tamtéž, str. 468). — *472.*

[448] Marx míní tajnou smlouvu o neutralitě a spolupráci v případě války mezi Francií a Sardinií na jedné straně a Rakouskem na druhé straně, kterou

uzavřely 3. března 1859 v Paříži Rusko a Francie. Tím bylo Rusko formálně připoutáno k Francii. Zprávy o smlouvě pronikly do tisku. Marx jednal o tomto problému v článku „Finanční panika" napsaném 29. dubna 1859 pro „New-York Daily Tribune" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 352—355). — *472, 707.*

449 Marx míní projev vrchního státního návladního Jamese Whitesida v Dolní sněmovně 25. března 1859, který byl uveřejněn 26. března 1859 v listu „Times".

O *Modrých knihách* viz poznámku 53. Zde jde o Modrou knihu nazvanou „Correspondence respecting the Affairs of Italy" [„Korespondence o italských záležitostech"], Londýn 1849, část II, červenec 1849, čís. 377 a 478 (viz plamflet „Pan Vogt", Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 533). — *473.*

450 Christian Friedrich Wurm, „Diplomatische Geschichte der Orientalischen Frage" [„Diplomatické dějiny východní otázky"], Lipsko 1858. — *474.*

451 Ve Vídni vypukla 5. května 1859 obchodní panika po úpadku velké firmy Arnstein a Eskeles. Marx srovnává tuto paniku s obchodní panikou v Hamburku na podzim 1857 (viz Karel Marx, „Finanční krize v Evropě", Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 369—373, a „Neobyčejně důležité zprávy z Vídně", tamtéž, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 369—375). — *475.*

452 9. května 1859 se Marx zúčastnil veřejného mítinku uspořádaného Urquhartem v souvislosti s válkou v Itálii a byl na tribuně. Během mítinku sdělil Marxovi německý maloburžoazní demokrat Karl Blind, že Vogt dostává od francouzské vlády finanční prostředky na bonapartistickou propagandu a že se snaží získat podplácením některé publicisty k tomu, aby vystoupili ve prospěch Napoleona III. — *475, 477, 505, 545, 569, 574, 678, 681, 687, 709.*

453 Lassalle napsal brožuru „Der italienische Krieg und die Aufgabe Preussens. Eine Stimme aus der Demokratie" [„Italská válka a úloha Pruska. Hlas z demokratických kruhů"], která vyšla anonymně v Berlíně začátkem května 1859. Lassalle obhajoval v této práci prusko-bonapartistický neutrální postoj Německa ve válce v Itálii z roku 1859. Ospravedlňoval „osvoboditelskou" politiku Napoleona III. a vyslovil se pro porážku Rakouska, které by Prusko mělo využít k sjednocení Německa pod svou hegemonií. — *477, 485, 487, 495, 498, 501, 708.*

454 Marx tu ironizuje slova z Lassallova dopisu, který mu Lassalle napsal v polovině května 1859 a kde říká, že „v posledních dnech píše noc co noc a snaží

se zosnovat z logiky a ohně předivo, které na národ... rozhodně nezůstane bez účinku". — *477, 495.*

455 Ve své brožuře „Studien zur gegenwärtigen Lage Europas" [„Studie o současné situaci v Evropě"], která vyšla v Ženevě a Bernu v roce 1859, se snažil Vogt zapůsobit na veřejné mínění Evropy a především Německa, aby Napoleonovi III. usnadnil jeho zahraničně politická dobrodružství. Eduard Meyen napsal o této brožuře recenzi, která vyšla v listu „Der Freischütz", čís. 55 a 56 ze 7. a 10. května 1859, pod názvem „Oesterreich und Deutschland" [„Rakousko a Německo"]. — *477.*

456 *Basilejský mír* — separátní mír uzavřený 5. dubna 1795 mezi Francií a Pruskem, které bylo do té doby členem první protifrancouzské koalice. Uzavření této mírové smlouvy bylo nejen důsledkem vítězství francouzské armády, ale také důsledkem neshod mezi členy koalice, především mezi Pruskem a Rakouskem. — *478.*

457 Marx a Engels tento stranický dokument nevydali. — *478.*

458 Jde o Německý dělnický vzdělávací spolek v Londýně (viz poznámku 73). — *479, 488, 696.*

459 *Mezinárodní výbor* se zrodil roku 1855 z iniciativy Ernesta Jonese a v květnu 1856 byl přejmenován na Mezinárodní sdružení. K této organizaci patřili zprvu chartisté pod vedením Jonese a zástupci maloburžoazních německých, francouzských a jiných emigrantů v Londýně. Jejím úkolem bylo posílit mezinárodní spolupráci demokratických sil. Sdružení existovalo do roku 1859. — *479.*

460 Poslední dvě čísla týdeníku „Die Neue Zeit," čís. 41 z 10. dubna 1859 a čís. 42 z 16. dubna 1859, vyšla o dvou stranách a ne jako obvykle o čtyřech stranách. Jedno z těchto čísel poslal Marx Engelsovi.

Na shromáždění, o kterém se zmiňuje Marx a které se konalo z iniciativy Wilhelma Liebknechta 1. května 1859 v londýnském hotelu „Germania", se ustavil správní výbor pro založení týdeníku „Das Volk". Této schůze se zúčastnili zástupci londýnských německých dělnických spolků. Správní výbor se usnesl, „že má být založen nový týdeník zastupující zájmy a názory německých dělníků v Anglii na demokratickém a sociálním základě, s názvem ‚Das Volk' ". — *479.*

461 Začátkem října 1856 se Marxova rodina přestěhovala na předměstí Londýna na adresu: 9, Grafton Terrace, Maitland Park, Haverstock Hill, Hampstead Road. — *479.*

462 „*Das Volk*“ [„Lid“] — byl týdeník, který vycházel německy v Londýně od 7. května do 20. srpna 1859. Byl založen jako orgán londýnského Německého dělnického vzdělávacího spolku (viz poznámku 73.) První číslo vyšlo za redakce německého publicisty, maloburžoazního demokrata Elarda Biscampa. Od 2. čísla se na vydávání listu podílel ve značné míře Marx, který s listem neoficiálně spolupracoval, trvale mu pomáhal a radil, redigoval články, organizoval pro něj finanční podporu atd. V 6. čísle, jež vyšlo 11. června 1859, redakce oficiálně oznámila, že jejími spolupracovníky jsou Marx, Engels, Freiligrath, Wilhelm Wolff a Hermann Heise (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 689). Od této chvíle byl Marx fakticky redaktorem listu, který se stal orgánem proletářských revolucionářů. Od počátku července převzal celé vedení listu.

V článcích uveřejněných v listu „Volk“ rozpracovávali Marx a Engels otázky revoluční teorie a taktiky proletářského boje; objasňovali třídní boje proletariátu a vedli nesmiřitelný boj proti představitelům maloburžoazní ideologie. Rozebírali tu z hlediska proletářského internacionalismu události italsko-francouzské války proti Rakousku z roku 1859, otázky sjednocení Německa a Itálie, odhalovali reakční zahraniční politiku evropských velmocí a vedli důsledný boj proti bonapartismu a proti jeho otevřeným i skrytým stoupencům.

V listu „Volk“ vyšla Marxova předmluva k jeho práci „Ke kritice politické ekonomie“, pět Marxových článků včetně nedokončené série článků „Quid pro quo“, devět článků Engelsových i jeho recenze Marxovy práce „Ke kritice politické ekonomie“, jakož i poznámky o obsahu listu německých maloburžoazních demokratů „Hermann“, které sestavoval Marx ve spolupráci s Biscampem a jež vycházely v rubrice „Gatherings from the Press“. (Viz poznámku 483.) Stopy Marxovy přímé redakční práce jsou patrné i na mnoha jiných článcích a politických přehledech. Celkem vyšlo 16 čísel listu. 20. srpna 1859 list přestal vycházet pro nedostatek peněžních prostředků. — *479.*

463 Noticka Elarda Biscampa, která odhalovala Kinkelovy intriky proti „Neue Zeit“ a to, jak Edgar Bauer přešel na Kinkelovu stranu, vyšla v listu „Volk“, čís. 4 z 28. května 1859, v rubrice „Spolkové zprávy“. — *481, 483, 496.*

464 Marx míní listy „Deutsche-Brüsseler-Zeitung“ a „Vorwärts!“

„*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*“ [„Německé bruselské noviny“] — noviny založené německými politickými emigranty v Bruselu, vycházely od ledna 1847 do února 1848. Původně bylo zaměření listu určováno snahou jeho redaktora, maloburžoazního demokrata Bornstedta, smířit různé směry radikálního a demokratického tábora. Ale už od léta 1847, kdy začali do listu přispívat Marx, Engels a jejich spolupracovníci, se list postupně měnil v tribunu revolučně demokratických a komunistických idejí. Od září 1847

se Marx a Engels stali stálými spolupracovníky listu, začali přímo ovlivňovat jeho linii a v posledních měsících roku 1847 fakticky převzali jeho redakci. Pod Marxovým a Engelsovým vedením se noviny staly orgánem formující se strany proletariátu — Svazu komunistů.

„*Vorwärts!*" [„Vpřed!"] — německé noviny, které vycházely dvakrát týdně od ledna do prosince 1844 v Paříži. Marx a Engels s nimi spolupracovali. Pod vlivem Marxovým, který se od léta 1844 stále více podílel na redakci „Vorwärts!", začal list nabývat komunistického charakteru; ostře kritizoval reakční poměry v Prusku. Na žádost pruské vlády vypověděla Guizotova vláda v lednu 1845 Marxe a některé další spolupracovníky listu „Vorwärts!" z Francie a list přestal vycházet. — *481.*

[465] V „Hermannu", čís. 18 ze 7. května 1859, vyšel anonymní článek „Englische Neutralität" [„Anglická neutralita"] a v čísle 19 ze 14. května 1859 v rubrice „Politika" článek „Der lokalisierte Krieg und die deutsche Volkspartei" [„Lokalizovaná válka a německá lidová strana"] s podpisem Karla Blinda a článek „Louis Napoleon's Laufbahn" [„Kariéra Ludvíka Napoleona"] s podpisem L. B. (Lothar Bucher). — *481.*

[466] Jde patrně o Německý dělnický vzdělávací spolek v Londýně (viz poznámku 73) a o podobnou společnost, která byla založena v listopadu 1858 v londýnské čtvrti East End. — *482.*

[467] Jde o dopis Albrechta Kompa Marxovi z 24. dubna 1859, v kterém sděloval, že on a Weydemeyer získávají subskribenty pro první sešit Marxovy práce „Ke kritice politické ekonomie" a že už dostali asi 100 objednávek. — *482.*

[468] O boji u Casteggia napsal Engels články „Konečně se bojuje!" a „Bitva u Montebella" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 381—386 a 387—389). Je však možné, že Engels napsal jen jeden článek, který redakce „New-York Daily Tribune" rozdělila na dva. — *484.*

[469] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *485.*

[470] Biscampův článek „Der Reichsregent" [„Říšský regent"] namířený proti Karlu Vogtovi vyšel anonymně v listu „Das Volk", čís. 2 ze 14. května 1859. V článku použil Biscamp faktů, které se Marx dověděl od Karla Blinda na veřejném shromáždění 9. května 1859 (viz poznámku 452) o Vogtově činnosti ve funkci bonapartistického agenta a které sdělil Biscampovi. — *488, 697.*

[471] Liebknechtova noticka „Politische Rundschau" [Politický přehled"] vyšla v listu „Das Volk", čís. 3 z 21. května 1859. — *488.*

[472] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *490.*

[473] 27. května 1859 vyšel v listu „The Free Press", čís. 5, anonymní článek Karla Blinda „The Grand Duke Constantine to be King of Hungary" [„Velkokníže Konstantin jako budoucí uherský král"], který Marx později citoval v pamfletu „Pan Vogt" (viz Marx-Enegls, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 520). Tento článek odhalil plán prince Jérôma Napoleona dosadit na uherský trůn ruského velkoknížete Konstantina. V jmenovaném článku se také konstatovalo, že někteří němečtí demokraté a liberálové měli být podplaceni pro bonapartistickou propagandu.

V témž čísle „Free Press" byly uveřejněny úryvky ze soukromého dopisu, který srovnával postavení Kossuthovo a Mazziniho. Tento materiál byl zřejmě jeden z pramenů, který byl podkladem informace v Marxově dopise Engelsovi z 27. května 1859. — *490, 546, 568, 574, 698, 710.*

[474] V listu „Pensiero ed Azione" z 16. května 1859 byl uveřejněn Mazziniho manifest „La Guerra" [„Válka"]. Marx přeložil tento manifest do angličtiny a uveřejnil jej s krátkým úvodem v „New-York Daily Tribune" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 402—407). — *490.*

[475] Jde o Garibaldiho provolání k obyvatelstvu Lombardie z května 1859, kdy jeho dobrovolnický sbor vkročil na lombardské území. Marx se zmiňuje o tomto provolání v krátkém úvodu k článku „Mazziniho manifest" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 402). — *493.*

[476] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *494.*

[477] V příloze listu „Schweizer Handels-Courier", čís. 150 z 2. června 1859, vyšel Vogtův článek „Zur Warnung" [„Výstraha"], datovaný 23. května 1859. Tento článek, který hrubě pomlouval Marxe a jeho stoupence, přetiskl na Marxův podnět list „Das Volk", čís. 6 z 11. června 1859, s redakčním komentářem. — *494, 701, 712.*

[478] Marx patrně myslí demonstrace berlínských dělníků z 1. a 4. června 1859. Dělníci chtěli dosáhnout zlepšení svého postavení, které se stále zhoršovalo. Přes policejní zákaz se dělníkům podařilo utvořit sevřený průvod. Policie demonstrace rozehnala a řadu demonstrantů zatkla. — *495.*

[479] Marx tím myslí Freiligrathovy básně „Nach Johanna Kinkels Begräbnis" [„Za Johannou Kinkelovou"] (viz také tento svazek, str. 413) a „An Joseph Weydemeyer" [„Josefu Weydemeyerovi"]. Tuto báseň napsal Freiligrath roku 1852. — *495.*

[480] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *497.*

[481] Redakce listu „Das Volk" uveřejnila v čís. 6 z 11. června 1859 prohlášení (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 689), v kterém oznamovala, že Karel Marx, Bedřich Engels, Ferdinand Freiligrath, W. Wolf a H. Heise chtějí svými příspěvky podporovat „Das Volk". — *497.*

[482] Marx byl v druhé polovině června 1859 u Engelse v Manchesteru. Hovořili o otázkách souvisících s vydáváním listu „Das Volk". Marx potom odjel do Skotska, aby tam jednal s bývalými členy Svazu komunistů Petrem Imandtem a Heinrichem Heisem o tom, jak opatřit prostředky na vydávání listu. Marx se vrátil do Londýna asi 2. července 1859. — *499, 510, 687, 697, 708.*

[483] List „Das Volk" uveřejňoval pravidelně „*Gatherings from the Press*" [„Z tisku"] (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 690—700). Tyto zprávy byly namířeny proti týdeníku „Hermann", který vydával Gottfried Kinkel. Na jejich sestavování se podílel také Elard Biscamp. Marx si vzal v „Gatherings from the Press" na mušku politickou bezzásadovost a iluze maloburžoazních ideologů, jejich nevzdělanost a maloměšťácký vkus. Tyto články donutily Kinkela vystoupit z redakce „Hermanna". — *499, 697.*

[484] Napoleon III. se obával, že příliš dlouhá válka by mohla vyvolat zesílení revolučního a národně osvobozeneckého hnutí v Itálii i v jiných evropských zemích, proto dal popud ke schůzce s rakouským císařem 8. července 1859 ve Villafrance. Na této schůzce bylo — bez účasti piemontského krále — dosaženo dohody o příměří. 11. července 1859 byla mezi Francií a Rakouskem podepsána předběžné mírová smlouva, podle níž připadla Lombardie kromě pevností Mantovy a Peschiery Francii. Napoleon III. ji však později odstoupil Sardinii výměnou za Savojsko a Nizzu. Benátsko zůstalo pod nadvládou Rakouska a vévodové toskánský a modenský, kteří byli za války lidovým povstáním vyhnáni, měli být znovu nastoleni na trůn. Smlouva dále předpokládala vytvoření italské konfederace, v jejímž čele by stál papež. I když některé body předběžné smlouvy zůstaly jen na papíře (například vytvoření italské konfederace a znovunastolení vévodů toskánského a modenského, jejichž území byla roku 1860 připojena k Piemontu) nebo byly pozměněny, stala se smlouva vcelku podkladem definitivní mírové smlouvy, která byla uzavřena 10. listopadu 1859 v Curychu. — *500, 502.*

[485] Marx má na mysli „Memoir on Russia, for the Instruction of the Present Emperor" [„Memorandum o Rusku, informace pro nynějšího cara"], které bylo sepsáno roku 1837 a které 13. července 1859 uveřejnil urquhartovský list „The Free Press". Byly v něm zachyceny hlavní rysy ruské zahraniční poli-

tiky. Redakce „Free Press" k tomu poznamenala, že tento dokument byl nalezen během pruské vládní krize (viz poznámku 375 a tento svazek, str. 507). Marx cituje později výňatky z tohoto dokumentu v pamfletu „Pan Vogt" s poznámkou, že byl otištěn v „Preussisches Wochenblatt" roku 1855 (viz Marx-Engels, Spisy sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 538). — *501, 505, 507.*

[486] Zjevně narážka na Lassallův dopis Marxovi a Engelsovi z 27. května 1859, v němž Lassalle tvrdil, že „ve *všech* nebo téměř ve všech minulých a budoucích revolucích stále *se vracející* kolize"... je „tragická kolize *revoluční situace* samé". — *502.*

[487] Na Marxovu prosbu napsal Engels pod názvem „Italská válka. Přehled" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 467—480) sérii článků pro list „Das Volk", v které shrnul hlavní události války. — *503, 507.*

[488] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *504.*

[489] Kinkel uveřejnil 2. července 1859 v listu „Hermann" prohlášení, že tímto číslem končí ze zdravotních důvodů svou činnost jako redaktor listu. Ve skutečnosti však hlavním důvodem jeho odchodu z listu byly „Gatherings from the Press" vycházející v listu „Das Volk" (viz poznámku 483). — *505.*

[490] V prvním svazku „Portfolia" (viz poznámku 172) byly kromě jiných dokumentů uveřejněny „Despatch of Count Pozzo di Borgo to Count Nesselrode, dated Paris, Dec. 22, 1826"; „Copy of a very secret despatch from Count Pozzo di Borgo, dated Paris, the 28th November 1828"; „Memoir on the state and prospects of Germany, drawn up under the direction of a minister at St. Petersburgh, confidently communicated to several of the German Governments" [„Depeše hraběte Pozza di Borga hraběti Nesselrodovi, datovaná v Paříži 22. prosince 1826"; „Kopie velmi tajné depeše hraběte Pozza di Borga, datovaná v Paříži 28. listopadu 1828"; „Memorandum o postavení a vyhlídkách Německa, sestavené pod vedením ministra v Petrohradě, důvěrně oznámené některým německým vládám"]. — *505.*

[491] V „Memorandu o Rusku" (viz poznámku 485), tj. v té formě, jak byl tento dokument citován v listu „The Free Press", se říká, že vražda careviče Alexeje, syna Petra I., stejně jako vražda Petra III. (v dokumentu je nazýván „Holštýnský") byla v zájmu Ruska. — *506.*

[492] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *507.*

[493] Jde o Biscampův článek „Villafranský mír", který vyšel jako úvodník v listu „Das Volk", čís. 11 ze 16. července 1859. V závěru oznámil Biscamp, že článek bude mít pokračování. V čís. 12 z 23. července 1859 bylo skutečně uveřejněno dokončení článku. — *507.*

[494] Marx napsal pro list „Das Volk" sérii článků „Quid pro quo" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 491—510). Tato série článků zůstala neukončena, protože list přestal vycházet. V uveřejněné části není zmínka o „Urquhartově dokumentu" (viz poznámku 485), o kterém zde hovoří Marx. — *507.*

[495] V listu „Das Volk", čís. 5 ze 4. června 1859, vyšla Marxova předmluva k jeho práci „Ke kritice politické ekonomie". V úvodní poznámce slibovala redakce, že přinese o knize po důkladném prostudování článek. Marx žádal Engelse, aby tento článek převzal, a Engels knihu zrecenzoval. První a druhá část recenze vyšla v listu „Das Volk", čís. 14 a 16 z 6. a 20. srpna 1859 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 511—521). Třetí část, v níž chtěl Engels podat rozbor ekonomického obsahu díla, už nevyšla, protože list přestal vycházet; nebyl nalezen ani rukopis této třetí části. — *508, 511, 513.*

[496] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *513.*

[497] V listu „Das Volk", čís. 12 z 23. července 1859 vyšla hurávlastenecká báseň Georga Herwegha k slavnosti střeleckého spolku v Curychu. — *514, 516.*

[498] „Ruským dokumentem" se míní „Memoir on Russia" (viz poznámku 485); byl přetištěn z listu „The Free Press" v listu „Das Volk", čís. 12—16 z 23. a 30. července, 6., 13. a 20. srpna 1859 pod titulem „Russisches Memoir zur Belehrung des gegenwärtigen Kaisers" [„Memorandum o Rusku, informace pro nynějšího cara"].

V listu „Das Volk", čís. 8, 9, 10, 12 a 16 z 25. června, 2., 9. a 23. července a 20. srpna 1859 vyšla v rubrice „Hlas dělníků" série článků „Feierstunden-Arbeit eines Arbeiters" [„Práce, kterou napsal dělník ve svém volném čase"]. Autor vyzýval dělníky těmito články k tomu, aby se nedali zmýlit buržoazií šířenými iluzemi jako „Vlastnictví je posvátné!", „Milujte své nepřátele!" apod. První dva články vyšly anonymně. Poslední tři články byly označeny písmenem „P". Autorem těchto článků byl Nikolai Petersen. — *514.*

[499] Engels míní projev Napoleona III. k diplomatickému sboru 24. července 1859, v kterém Napoleon prohlásil, že mír, který uzavřel s Rakouskem (viz poznámku 484) „uspokojil čest a zájmy Francie". — *515.*

[500] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *516.*

[501] V listu „Das Volk", čís. 13 z 30. července 1859 byly otištěny verše jednoho zeměbrance z Frankfurtu nad Odrou. Tento „básník" líčil ve verších, z jakých částí se skládá jehlovka. Za básní následoval ironický komentář. Bezprostředně za tím bylo otištěno redakční prohlášení, které patrně napsal Marx. Pravilo se v něm: „Báseň G. Herwegha otištěnou v našem posledním čísle" (viz poznámku 497) „jsme uvedli jen proto, abychom ukázali, co se může stát z kdysi obdivované politicko-poetické deklamace, když padne za oběť zájmům švýcarského republikanismu. Dotyčná redakční poznámka však nedopatřením zůstala neuveřejněna." — *516.*

[502] Petera Nothjunga vyslal v květnu 1851 kolínský ústřední výbor Svazu komunistů do Německa jako emisara. 10. května 1851 ho zatkla v Lipsku pruská policie. Při zatčení mu policie odebrala dokumenty, které jí umožnily zjistit existenci Svazu v Německu a zatknout další členy. — *517.*

[503] Wilhelm Rüstow, „Geschichte der Infanterie" [„Dějiny pěchoty"], sv. 1—2, Gotha 1857—1858. — *518.*

[504] „The Free Press" z 27. července 1859 uveřejnil dopis George Crawshayho pod názvem „The Russian Memoir of 1837" [„Ruské memorandum z roku 1837"]. V dopise se tvrdilo, že „ruské memorandum" (viz poznámku 485) bylo uveřejněno roku 1855 v jedněch německých novinách. Podle Crawshayho „jeden Němec", který v tomto dokumentu viděl „vodítko v labyrintu evropské politiky", jej „přeložil pro ‚The Free Press' ". Jméno tohoto Němce se nepodařilo zjistit. — *518.*

[505] Začátkem července 1859 hovořil Marx s Blindem, Liebknechtem a Hollingerem, majitelem tiskárny, v které se tiskl list „Das Volk", o anonymním letáku „Výstraha" namířeném proti Vogtovi, jehož text vyšel 18. června 1859 v listu „Das Volk" a 22. června v augsburské „Allgemeine Zeitung". Leták odhaloval Vogta jako prodejného bonapartistického agenta. Protože Liebknecht viděl v polovině června v Hollingerově tiskárně korektury na obtahu letáku napsané Blindovou rukou a protože Blindovo sdělení Marxovi na shromáždění 9. května 1859 (viz poznámku 452) souhlasilo s obsahem letáku, vyslovil Marx přesvědčení, že autorem letáku je Blind. Blind však nechtěl proti Vogtovi otevřeně vystoupit a popíral autorství. — *518, 545, 682, 687.*

[506] Záměr vydávat francouzský list „Union Républicaine" [„Republikánský svaz"] se neuskutečnil. — *520.*

[507] Nakladatel Duncker napsal 3. srpna 1859 dopis Engelsovi jako odpověď na Engelsův dopis z 25. července 1859, který se nezachoval. Duncker informoval Engelse o tom, že odeslal šest exemplářů brožury „Pád a Rýn". Dále sděloval, že oznámení o Marxově knize „Ke kritice politické ekonomie" bude uveřejněno v německých novinách až několik týdnů po tom, kdy kniha vyjde, protože to podle jeho mínění přispěje k jejímu lepšímu rozšíření. — *522.*

[508] Engels poukazuje na Mazziniho článek „The European coup d'état" [„Evropský státní převrat"] uveřejněný 10. srpna 1859 v listu „Times". Článek odhaloval existenci tajné smlouvy mezi třemi mocnostmi — Francií, Ruskem a Rakouskem — namířené proti národně osvobozeneckému hnutí v Evropě. Co se týče Urquhartova vztahu k Mazzinimu, naráží Engels zřejmě na noticku „Kossuth and Mazzini" [„Kossuth a Mazzini"], která vyšla v listu „The Free Press", vydávaném Urquhartem, čís. 5 z 27. května 1859. V článku byla vyjádřena domněnka, že Mazzini je „ruský" agent. — *523.*

[509] Dekret o amnestii osob, které byly odsouzeny pro politické přečiny, vydal Napoleon III. 16. srpna 1859, aby své vládě zajistil podporu liberálních kruhů. — *526.*

[510] V týdeníku „Hermann", čís. 33 z 20. srpna 1859, byly uveřejněny verše Carla Siebela „Sprüche" [„Průpovídky"] s podtitulem „Für den ‚Hermann' " [„Pro ‚Hermanna' "]. — *527.*

[511] Marx má pravděpodobně na mysli válečnou provokaci Angličanů a Francouzů v ústí řeky Paj-che v létě 1859, kterou později popsal v sérii článků „Nová čínská válka" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 552—568). Tato provokace a následující události byly v létě 1860 záminkou k zahájení třetí „opiové" války. Válku vedli angličtí a francouzští kolonizátoři proto, aby Číně vnutili nové zotročující podmínky a aby si ji ještě více podrobili. — *528.*

[512] Engels patrně míní rubriku „Kalkatská a čínská pošta" v listu „Times", kde vycházely zprávy posílané do Londýna poštou. — *529.*

[513] Když vyšel v červnu 1859 první sešit „Ke kritice politické ekonomie" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 31—189), navrhl Marx podle předběžné smlouvy s berlínským nakladatelem Franzem Dunckerem vydat jako druhý sešit „Kapitolu o kapitálu" (viz poznámku 402), která tvoří hlavní část ekonomických rukopisů z roku 1857—1858 (viz poznámku 270). Brzy však musel přerušit práci na půldruhého roku, aby odhalil pomlouvačné útoky bonapartistického agenta Karla Vogta a aby dal do tisku jiné důležité práce. Teprve v srpnu 1861 pokračoval v této práci. Tehdy už upustil od

svého plánu vydávat práci v jednotlivých sešitech. — *530, 544, 549, 553, 560, 576, 688, 699, 733.*

514 Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *534.*

515 Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart, 1913. — *536.*

516 V listu „The Free Press", čís. 10 z 28. září 1859, vyšla bez podpisu Marxova noticka „Particulars of Kossuth's Transaction with Louis Napoleon" [„Podrobnosti o Kossuthově transakci s Ludvíkem Napoleonem"]. Fakta z této noticky Marx opakoval v článku pro „New-York Daily Tribune". V tomto listu vyšel Marxův článek „Kossuth a Ludvík Napoleon" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 545—551). Je možné, že ony dva články, o kterých se Marx zmiňuje v dopise z 28. září 1859, redakce listu spojila v jeden. — *539, 541, 684, 686, 690, 691.*

517 V listu „The Free Press", čís. 4 z 31. srpna 1859, byla v článku „The New Portfolio" [„Nový portfej"] zpráva, že se v Berlíně chystá vydávání sbírky diplomatických dokumentů a materiálů, která na rozdíl od starého „Portfolia" (viz poznámku 20 a 172) bude obsahovat nikoli tajné, ale zapomenuté dokumenty. Tato sbírka, jejímž redaktorem byl Eduard Fischel, vycházela německy v Berlíně v letech 1859—1860 s názvem „Das Neue Portfolio. Eine Sammlung wichtiger Dokumente und Aktenstücke zur Zeitgeschichte" [„Nový portfej. Sbírka důležitých dokumentů a listin o současných dějinách"]. V uveřejněném seznamu dokumentů, které měly vyjít v prvním čísle „Nového portfeje", bylo jmenováno také „Memoir on Russia" [„Memorandum o Rusku"] (viz poznámku 485) a poukazovalo se na to, že tento dokument byl otištěn v listu „Preussisches Wochenblatt" a odtud byl přeložen pro list „The Free Press". — *539.*

518 „*Velikány*" nazývali Marx a Engels ironicky vůdce maloburžoazní emigrace, kteří využívali politické činnosti pro svou osobní kariéru, vnášeli do dělnického hnutí nesváry a intriky a chtěli lehkomyslně rozpoutávat „revoluční" spiknutí. Marx a Engels charakterizovali několik těchto „velikánů" v pamfletu „Velikáni emigrace" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 267—372). — *541, 544, 638.*

519 Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *543.*

520 Marx míní anonymní noticku v listu „Hermann", čís. 36 z 10. září 1859, datovanou „Ostende 31. srpna". — *544.*

[521] Marx nazývá Fidelia Hollingera ironicky „věrným Fideliem", čímž naráží ironicky na hlavní postavu opery „Fidelio" od Ludwiga van Beethovena. Hrdinka opera Leonora se převlékla do mužského kostýmu, dala si jméno Fidelio, odvážně pronikla do vězení a zachránila před smrtí svého manžela. Od uvedení této opery (začátkem 19. století) se jméno Fidelio stalo symbolem věrnosti a oddanosti. — *545.*

[522] V souvislosti s otištěním letáku „Výstraha" (viz poznámku 505) v listu „Allgemeine Zeitung" zahájil Vogt v červenci 1859 proti tomuto listu proces, který začal 24. října 1859. Vogt zažaloval list pro pomluvu. Začátkem srpna 1859 žádala redakce „Allgemeine Zeitung" naléhavě Liebknechta o usvědčující materiál pro obvinění Vogta obsažená v letáku „Výstraha". Liebknecht se na Marxe obrátil s prosbou, aby mu pomohl získat od Blinda tyto důkazy. Marx považoval za nutné, aby se Blind přiznal k autorství letáku, protože Vogt prohlašoval, že autorem je Marx, a pomlouvačně ho obviňoval, že si z Blinda dělá obětního beránka. Marx považoval také za důležité odhalit v Blindově osobě zbabělý postoj zástupců maloburžoazní demokracie, kteří se nemohli rozhodnout k tomu, aby přešli k otevřenému boji proti bonapartismu a jeho agentům. Protože se Blind zdráhal přiznat se k autorství letáku, zmařil možnost „Allgemeine Zeitung" dokázat fakta uvedená v letáku. Tím se stal Blind ve skutečnosti Vogtovým pomahačem. Přestože „Allgemeine Zeitung" vystupovala proti bonapartismu ze zcela jiných pozic než Marx a jeho spolubojovníci, považoval Marx za nutné podporovat ji v tomto případě v zájmu boje proti bonapartismu (viz Karel Marx, „Pan Vogt", Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 514—526). — *545, 547, 683, 695, 697.*

[523] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *547.*

[524] Marx má na mysli článek v „New-York Daily Tribune" z 23. srpna 1859, který potvrzoval Kossuthovu transakci s Ludvíkem Napoleonem. Článek vyšel bez podpisu s poznámkou „Od našeho vlastního dopisovatele". Jméno tohoto londýnského dopisovatele „New-York Daily Tribune" — Pulszkého — uvedl Marx v článku „Kossuth a Ludvík Napoleon" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 545—551) mezi „osobami, které se připojily ke Kossuthovi a které ochotně přijímaly bonapartovské peníze" (viz tamtéž, str. 551). — *547, 684, 691.*

[525] „Free Press", čís. 10 z 28. září 1859, otiskl Marxovu glosu „Particulars of Kossuth's Transaction with Louis Napoleon" [„Podrobnosti o Kossuthově transakci s Ludvíkem Napoleonem"] (viz poznámku 516). V augsburské „Allgemeine Zeitung" byla tato glosa přetištěna v příloze k čís. 276 z 3. říj-

na 1859 pod titulem „Ludwig Kossuth und Louis Napoleon" [„Lájos Kossuth a Ludvík Napoleon"]. — *547, 690.*

[516] Jde o dopis, který poslal Lassalle v říjnu 1859 Marxovi a v němž se znovu snažil obhájit svůj mylný názor na taktiku v italské válce z roku 1859 (viz poznámku 421). Kritiku Lassallovy taktiky viz tento svazek, str. 706—708. — *549.*

[527] Šlo o oslavy stého výročí Schillerova narození 10. listopadu 1859. Oslavy připravoval v Londýně výbor maloburžoazních emigrantů v čele s Gottfriedem Kinkelem, který si chtěl přitom udělat pro sebe reklamu. — *549, 701.*

[528] V souvislosti s Vogtovým procesem proti augsburské „Allgemeine Zeitung" (viz poznámku 522) poslal Marx 19. října 1859 redakci časopisu písemné prohlášení ze 17. září 1859, jehož autorem byl sazeč August Vögele. V tomto prohlášení se dosvědčuje, že leták „Výstraha" (viz poznámku 505) byl vysázen v Hollingerově tiskárně, že rukopis byl napsán Blindovým písmem a že Hollinger označil Blinda za autora letáku (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 521—523 a 715—716).

Dopis augsburské „Allgemeine Zeitung" je uveřejněn v Marxově „Panu Vogtovi", 10. příloha, „Dopisy pana Orgese" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 714). — *550, 555, 562, 683, 688, 698.*

[529] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *553.*

[530] Narážka na epizodu z Homérovy „Iliady" (zpěv I). Řečtí vojevůdci Agamemnón a Achilles se nepohodli kvůli otrokyni Bríseovně, která připadla Achillovi jako válečná kořist. Agamemnón Bríseovnu získal, Achilles však odmítl účastnit se války proti Trójanům. Tábor Řeků před Trójou nicméně neopustil. — *553.*

[531] Marx míní článek „Schůze výboru pro Schillerovy oslavy", který vyšel v listu „Hermann", čís. 43 z 29. října 1859. — *554.*

[532] Freiligrath napsal básně „Zur Schillerfeier, 10. November 1859" [„K Schillerovým oslavám, 10. listopadu 1859"] s podtitulky „Festlied der Deutschen in Amerika" [„Hymnus Němců v Americe"] a „Festlied der Deutschen in London" [„Hymnus Němců v Londýně"]. — *554.*

[533] Koncem ledna a začátkem února 1860 napsal Engels článek „Vojenská reforma v Německu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 15, čes. vyd. 1964, str. 43—47). — *556, 558.*

[534] Engels má na mysli „Allgemeine Zeitung", čís. 298 z 25. října 1859, kde byla uveřejněna obsáhlá zpráva o Vogtově procesu (viz poznámku 522), s datem „Augsburg 24. října". — *557.*

[535] O Vogtově procesu proti augsburské „Allgemeine Zeitung", která otiskla leták „Výstraha" (viz poznámku 522) a o uveřejnění dopisu Elarda Biscampa redakci tohoto listu v čís. 300 z 27. října 1859 viz Marxův pamflet „Pan Vogt" (Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 522—524). — *557, 560.*

[536] Na podzim 1859 se zvedla v Parmě, Modeně, Toskánsku a Romagni nová vlna hnutí za národní sjednocení Itálie. V těchto vévodstvích vznikly za války Francie a Piemontu proti Rakousku (viz poznámku 421) prozatímní vlády. Měly k dispozici značnou armádu, kterou chtěly podřídit společnému velení Garibaldiho. Cavour, který byl až do července 1859 v čele piemontské vlády a obával se silného lidového hnutí, však svými intrikami způsobil, že Garibaldi dostal velení jen nad jednou divizí. — *558.*

[537] V říjnu 1859 se připravovala a v listopadu 1859 začala válka Španělska proti Maroku. Španělské vojsko pod velením generála O'Donnella vtrhlo na marocké území. Engels napsal o tom pro „New-York Daily Tribune" v polovině prosince 1859 článek „Průběh války s Maury" a v polovině ledna a začátkem února 1860 další dva články s názvem „Válka s Maury" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 592—597, 598—603 a 608—613). —
O událostech v Číně viz poznámku 511. — *558, 560, 562, 564, 565.*

[538] Engels studoval Ulfilův překlad bible do gótštiny. Je to nejdůležitější literární památka v gótském jazyce. Dochované fragmenty Ulfilovy bible, vydané německými vědci, vyšly v různých vydáních. — *558.*

[539] Jde tu o knihu Jacoba Grimma „Deutsche Grammatik" [„Německá mluvnice"], díl 1—4, Göttingen 1819—1837. — *558.*

[540] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *560.*

[541] Marx má na mysli boj dagestánských a čečenských horalů proti carskému Rusku pod vedením Šámilovým. Když byly zničeny Šámilovy hlavní síly a on sám byl v srpnu 1859 zajat, přemohla carská vojska odpor jednotlivých oddílů jeho spolubojovníků. — *560.*

[542] V časopise „Freischütz", čís. 12 z 3. listopadu 1859, vyšel anonymní leták namířený proti Marxovi s názvem „Der Process Carl Vogt's gegen die Augsburger ‚Allgemeine Zeitung'" [„Proces Karla Vogta proti augsburské

‚Allgemeine Zeitung' "]. Nato poslal Marx prohlášení několika německým listům (viz Karel Marx, „Prohlášení redakcím listů ‚Reform', ‚Volks-Zeitung' a ‚Allgemeine Zeitung' "), Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 731—734). V tomto prohlášení uváděl Marx zvlášť důkazy toho, že Blind byl autorem letáku „Výstraha" (viz poznámku 505). „Allgemeine Zeitung" toto prohlášení neuveřejnila. — *560, 699, 700.*

[543] Jde o noticku v „New-York Daily Tribune" z 26. října 1859 označenou „Od našeho vlastního dopisovatele". Autor této noticky, londýnský dopisovatel listu Pulszky, jeden z Kossuthových důvěrníků, tvrdil, že některé fakty, které uvádí Marx ve svém článku „Kossuth a Ludvík Napoleon" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 545—551), jsou nepravdivé. Marxův článek vyšel v „New-York Daily Tribune" 24. září 1859. — *560.*

[544] Za války o Itálii roku 1859 byl Kossuth v Itálii. Z jeho iniciativy byla utvořena maďarská legie, která se měla zúčastnit na straně Piemontu a bonapartistické Francie války proti Rakousku. Kossuth chtěl získat pomocí této legie nezávislost Uher.

O villafranckém míru viz poznámku 484. — *561.*

[545] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *562.*

[546] V „Hermannu", čís. 45 z 12. listopadu 1859, byly popsány Schillerovy oslavy v Londýně z 10. listopadu 1859. Článek vychvaloval Gottfrieda Kinkela, který oslavy organizoval. (Viz poznámku 527.) — *562, 703.*

[547] Marx odpověděl 15. listopadu 1859 na Blindovo prohlášení v „Allgemeine Zeitung", čís. 313 z 9. listopadu 1859. Blind popíral ve svém prohlášení, že je autorem letáku „Výstraha" (viz poznámku 505). Marxova odpověď, která Blindovo tvrzení vyvracela, vyšla v příloze „Allgemeine Zeitung", čís. 325 z 21. listopadu 1859 (viz Karel Marx, „Prohlášení redakci ‚Allgemeine Zeitung' ", Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 735—736). — *563.*

[548] Marxův článek o otázce Suezu, tj. o událostech kolem stavby Suezského kanálu a s tím souvisejícím přiostřením rozporů mezi Anglií a Francií, redakce „New-York Daily Tribune" neotiskla. — *564.*

[549] V „New-York Daily Tribune" nevyšly žádné Engelsovy články o dobrovolnickém hnutí v Anglii. Později napsal Engels sérii článků na toto téma, které vyšly v anglickém vojenském časopise „The Volunteer Journal, for Lancashire and Cheshire" [„Časopis dobrovolníků pro Lancashire a Cheshire"] (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 15, čes. vyd. 1964). — *565, 575, 577.*

[550] *Schillerův ústav* byl založen v listopadu 1859 v Manchesteru u příležitosti oslav 100. výročí narození velkého německého básníka Friedricha Schillera. Měl se stát střediskem kulturního a společenského života manchesterské německé kolonie. Engels se zprvu od ústavu distancoval, poněvadž jeho činnost byla příliš poznamenána pruským byrokratismem. Když však byly roku 1864 v jeho stanovách provedeny některé změny, stal se Engels členem vedení a později dokonce předsedou Schillerova ústavu. Věnoval mu mnoho času a měl značný vliv na jeho práci. — *566, 693.*

[551] V Křišťálovém paláci (viz poznámku 109) se konaly 10. listopadu 1859 u příležitosti výročí Schillerova narození oslavy, při kterých hráli hlavní úlohu němečtí maloburžoazní emigranti vedení Kinkelem. — *566, 569.*

[552] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *567.*

[553] V ilustrovaném časopise „Die Gartenlaube" [„Besídka"], čís. 43 z roku 1859, vyšla črta podepsaná „B" (Beta, Heinrich Bettziech) s názvem „Ferdinand Freiligrath". — *567, 583, 706, 715.*

[554] Výňatek z „Volksblattu" je zpráva datovaná 7. listopadu 1859 o Vogtově procesu proti augsburské „Allgemeine Zeitung". V ní jsou lživě obviňováni Marx a jeho stoupenci, že se spojili s krajní reakcí. O tom, proč Marx ve Vogtově procesu podporoval „Allgemeine Zeitung", viz poznámku 522. — *567.*

[555] Marx míní anonymní noticku v týdeníku „Hermann", čís. 46 z 19. listopadu 1859, „Kronika našich Schillerových oslav". — *567.*

[556] Freiligrathovo prohlášení bylo uveřejněno v „Allgemeine Zeitung", čís. 319 z 15. listopadu 1859.

V souvislosti s Vogtovým procesem proti „Allgemeine Zeitung" (viz poznámku 522) zaujal Freiligrath k Marxovi maloburžoazní postoj. Freiligrath měl možnost dosvědčit, že Blind mu sdělil o Vogtovi totéž, co bylo v letáku „Výstraha". Odepřel však pomoci Marxovi v jeho snaze donutit Blinda k tomu, aby se přiznal k autorství (anonymního) letáku „Výstraha". Svým jednáním zabránil Freiligrath objektivně tomu, aby byl Vogt odhalen jako bonapartistický agent, který pomlouval Marxe a proletářské revolucionáře vedené Marxem. — *568, 576.*

[557] O listu „The Morning Advertiser", který podle Marxových slov patří „Ochrannému sdružení hostinských s výčepnickou koncesí", psal Marx v článku „Hostinští a svěcení nedělí. — Clanricarde" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 10, čes. vyd. 1961, str. 646—648). — *569.*

[558] V týdeníku „Hermann", čís. 46 z 19. listopadu 1859, byla uveřejněna noticka „Předpověď pravděpodobného průběhu italské války napsaná krátce před jejím vypuknutím". Tvrdí se v ní, že prý Karl Blind v jednom svém článku správně předpověděl průběh a výsledek války. — *571.*

[559] V týdeníku „Hermann" vycházela od čís. 36 z 10. září 1859 do čís. 43 z 29. října 1859 s přestávkami série článků pod názvem „Stieber". Byla v ní odhalena činnost náčelníka pruské politické policie Wilhelma Stiebera, jednoho z organizátorů a korunního svědka v kolínském procesu proti komunistům (viz poznámku 103). Autorem těchto odhalení byl Karl Wilhelm Eichhoff. Byl také autorem noticky berlínského dopisovatele, o které se zmiňuje Marx v dopisech z 19. listopadu 1859 a z 13. prosince 1859 a která vyšla v „Hermannu", čís. 45 z 12. listopadu 1859. — *571.*

[560] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *572.*

[561] První dopis, o němž se Marx zmiňuje, se nedochoval. Druhý dopis, o kterém zde Marx hovoří, je patrně dopis z 19. listopadu 1859, i když 19. listopadu nebylo úterý, ale sobota. — *572.*

[562] Lassallův dopis byl napsán asi 20. listopadu 1859 a byl odpovědí na Marxův dopis z 15. listopadu 1859 (viz tento svazek, str. 703). Lassalle v dopise radil Marxovi, aby neuveřejňoval ve „Volks-Zeitung" prohlášení proti Vogtovi a Blindovi (viz Karel Marx, „Prohlášení redakci ‚Allgemeine Zeitung' ", Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 735—736). — *572.*

[563] Šéfredaktor augsburské „Allgemeine Zeitung" Gustav Kolb je autorem redakční poznámky k Freiligrathovu prohlášení (viz tento svazek, str. 568), které vyšlo v „Allgemeine Zeitung" 15. listopadu 1859. Kolb v poznámce tvrdil, že Liebknecht ve svém dopise redakci jmenoval Freiligratha mezi možnými Vogtovými žalobci. Liebknecht však poukázal pouze na to, že Freiligrath, Marx a on sám mohou dosvědčit, že Blind je autorem letáku „Výstraha" (viz poznámku 505).

Cotta byl vydavatelem „Allgemeine Zeitung". — *573.*

[564] 1. dubna 1859 poslal Vogt Freiligrathovi a řadě dalších osob svůj politický „Program", v němž v bonapartistickém duchu propagoval neutralitu států Německého spolku v hrozící válce mezi Francií a Rakouskem. Freiligrath ukázal dopis i „Program" Marxovi (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 513). — *574, 709.*

[565] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *576.*

[566] 19. srpna 1851 se objevil Marx v doprovodu Ferdinanda Freiligratha a Wilhelma Wolffa v redakci londýnských německých novin „How do you do?" a žádal od vydavatele listu Druckera a redaktora Bety (Bettziecha) zadostiučinění za uveřejnění noticky v těchto novinách. Noticka mrzce naznačovala, že prý Marx využil svého příbuzenského vztahu k pruskému ministru vnitra Ferdinandu von Westphalen, nevlastnímu bratru Jenny Marxové. — *576, 710.*

[567] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart, 1913. — *578.*

[568] Zmíněný článek vyšel v týdeníku „Hermann", čís. 48 z 3. prosince 1859. O schillerovském výboru viz poznámku 527. — *578.*

[569] Jedná se o uveřejnění výňatků z Marxova pamfletu „Lord Palmerston" (viz poznámku 79) ve sborníku „Das Neue Portfolio. Eine Sammlung wichtiger Dokumente und Aktenstücke zur Zeitgeschichte" [„Nový portfej. Sbírka důležitých dokumentů a materiálů k současným dějinám"], sešit 1 a 2, Berlín 1859—1860. — *578.*

[570] Engels míní knihu Charlese Darwina „On the origin of species by means of natural selection, or the preservation of favoured races in the struggle for life" [„O vzniku druhů přírodním výběrem neboli uchování prospěšných plemen v boji o život"], která vyšla v Londýně několik dní předtím, 24. listopadu 1859. — *583.*

[571] Poprvé vyšel tento dopis s větší vynechávkou v knize „Der Briefwechsel zwischen F. Engels und K. Marx", sv. II, Stuttgart 1913. — *584.*

[572] Tuto Marxovu myšlenku vyjádřil Engels později v práci „Savojsko, Nizza a Rýn", kterou napsal v únoru 1860 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 654—655). — *584.*

[573] Marx poslal Engelsovi dopis londýnského knihkupce Alberta Petsche z 11. prosince 1859. Petsch v něm předával prosbu Hermanna Jucha, aby mu Marx „určil místo a dobu schůzky". Juch chtěl od Marxe získat zprávy o kolínském procesu proti komunistům (viz poznámku 103), protože vůdce pruské politické policie Wilhelm Stieber, který byl jedním z organizátorů a korunním svědkem tohoto procesu, se obrátil na berlínský soud se žalobou proti Karlu Wilhelmu Eichhoffovi. Eichhoff byl berlínským dopisovatelem týdeníku „Hermann", který otiskl odhalení proti Stieberovi (viz poznámku 559). V květnu 1860 byl Eichhoff berlínským soudem odsouzen na 14 měsíců do vězení. — *584, 588.*

[574] Míní se události v Maroku (viz poznámku 537). — *586.*

[575] Prohlášení Ferdinanda Freiligratha a Karla Blinda vyšla v příloze „Allgemeine Zeitung", čís. 345 z 11. prosince 1859. Zdůrazňovali v nich, že s Vogtovou záležitostí neměli nic společného. O Freiligrathově postoji viz poznámku 556. O Blindově prohlášeni viz Karel Marx, „Pan Vogt" (Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 524). — *588.*

[576] V „Hermannu" byl 17. prosince 1859 uveřejněn dopis adresovaný redakci a podepsaný S. L. Borkheimem. V dopise byl vychvalován Karl Blind, jehož „jméno", jak se tam říkalo, si co do politického zvuku v Mannheimu, Heidelbergu a Stuttgartu nijak nezadá se jménem „tamtoho" (Kinkela) „v Kolíně, Berlíně a Štětíně". — *588.*

[577] Jenny Marxová byla se svými třemi dcerami od 22. května až asi do 10. září 1856 v Trevíru na návštěvě u své nemocné matky, která zemřela 23. července 1856. Marx byl v červnu a červenci 1856 u Engelse v Manchesteru (viz poznámku 89). — *592.*

[578] „Prvním rukopisem z té série" míní Marx svou práci „Odhalení o dějinách diplomacie 18. století" (viz poznámku 82). — *596*

[579] „Oběžník" byl otištěn ve zprávě hannoverského dopisovatele, která vyšla v „Allgemeine Zeitung" z 16. června 1856. — *596.*

[580] Toto protiprohlášení v „Allgemeine Zeitung" nevyšlo. — *596.*

[581] Jde o uveřejnění Marxovy práce „Odhalení o dějinách diplomacie 18. století" v listu „The Sheffield Free Press" (viz poznámku 82). — *597, 599.*

[582] Isaac Ironside Marxovi navrhl, že vydá „Odhalení o dějinách diplomacie 18. století" (viz poznámku 82) v urquhartovském seriálu „Free Press Serials". — *597.*

[583] V druhé polovině srpna 1856 jel Engels do Londýna, aby se tam setkal s matkou, která přijela na určitou dobu do Anglie. — *600.*

[584] Tento koncept je napsán rukou Wilhelma Piepera, datum doplnil Marx. — *602.*

[585] Marx naráží na zprávu z Čerkeska, která byla s několika jeho poznámkami uveřejněna v listu „The Free Press" z 1. dubna 1857 (viz „Zrádce v Čerkesku", Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 197—198). — *603.*

[586] Tento dopis je odpovědí na pár řádek, které Jenny Marxová napsala Engelsovi kolem 12. dubna 1857 (viz tento svazek, str. 721). — *604.*

[587] Tyto řádky připsal Marx k dopisu Jenny Marxové Conradu Schrammovi z 8. prosince 1857 (viz tento svazek, str. 724—726). — *606.*

[588] *Lucus a non lucendo* — doslova: les se nazývá lucus proto, že v něm není světlo (lux); tedy: odvozování slova od jeho protikladu. — *606.*

[589] Míní se Marxův dopis Ferdinandu Lassallovi z 8. listopadu 1855 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 28, čes. vyd. 1968, str. 697—698). — *608.*

[590] Marx míní svou disertační práci „Rozdíl mezi demokritovskou a epikurejskou přírodní filosofií", kterou psal od začátku roku 1838 do března 1841. — *608, 622.*

[591] Míní se kniha Adolpha Queteleta „Sur l'home et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale" [„O člověku a rozvoji jeho schopností, aneb Pojednání ze sociální fyziky"], sv. 1—2, Paříž 1835. Marx použil anglického překladu, který vyšel roku 1842 v Edinburghu. — *614.*

[592] Tímto dopisem odpovídá Engels na dopis Jenny Marxové z 9. dubna 1858 (viz tento svazek, str. 727). — *616.*

[593] Narážka na ručně psaný týdeník „Maikäfer, eine Zeitschrift für Nicht-Philister" [„Chroust, časopis pro nešosáky"]. Tento časopis a také Spolek chroustů založili roku 1840 v Bonnu Gottfried Kinkel a Johanna Mockelová (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 284—285). — *631.*

[594] Poprvé vyšel tento dopis značně zkráceně v časopise „Die Neue Zeit", sv. 2, čís. 32, 1906—1907. — *633.*

[595] Míní se epos Christopha Otty Schönaicha „Hermann oder das befreite Deutschland" [„Hermann, aneb osvobozené Německo"], věnovaný vůdci Cherusků Arminiovi (Hermannovi). Roku 1751 vydal tento epos Johann Christoph Gottsched s pochvalnou předmluvou a lipská universita na Gottschedovo doporučení korunovala roku 1752 Schönaicha jako básníka vavřínovým věncem (poeta laureatus). — *634.*

[596] Tím se míní práce Benjamina Franklina „A Modest Inquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency" [„Skromná studie o podstatě a nutnosti papírového oběživa"] (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 70). — *636.*

[597] Tím se míní práce Georga Berkeleyho „The Querist, containing several Queries proposed to the Consideration of the Public" [„Tazatel. Několik otátek daných k úvaze veřejnosti"], Londýn 1750. — *636.*

[598] Z práce „Ke kritice politické ekonomie" je zřejmé, že Marx míní „Spectator" z 19. října 1711 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 164). — *636.*

[599] Marx míní zprávu výboru pro otázky drahých kovů (Bullion Committee) z roku 1810 (viz Karel Marx, „Ke kritice politické ekonomie", Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 173). — *636.*

[600] Za regentské krize v říjnu 1858 (viz poznámku 375) byl Ferdinand von Westphalen, nevlastní bratr Jenny Marxové, zbaven funkce pruského ministra vnitra. — *638.*

[601] O strachu Ludvíka Napoleona před pomstou italských karbonářů, kteří přísahali, že ho zavraždí, dá-li popravit Orsiniho (viz poznámku 294), se hovoří v článku Karla Marxe a Bedřicha Engelse „Finanční panika v Evropě". V tomto článku a také v Marxově článku „Pozice Ludvíka Napoleona" a v Engelsově článku „Francouzská armáda" jsou vysvětleny mnohé otázky, o nichž se Marx zmiňuje v tomto dopise. (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 201—205, 206—210, 211—217.) Viz také poznámku 408. — *640.*

[602] Dekrety Ludvíka Napoleona o regulování cen chleba, o vytváření obilních rezerv a cíle těchto opatření rozebírá Marx v článku „Plán regulování cen chleba ve Francii" (viz Marx-Engels, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 671—675). — *640.*

[603] Překročením říčky *Rubikonu*, která tvořila ve starověku hranici mezi Itálií a římskou provincií Galií Předalpskou, zahájil Caesar roku 49 před n. l. občanskou válku. Od té doby je Rubikon symbolem pro důležitá a neodvolatelná rozhodnutí. — *641.*

[604] O těchto epizodách ze života Napoleona III. viz poznámku 57. — *641.*

[605] Dvojí Marxova ironická narážka. Týdeník „Hermann", který v té době redigoval Gottfried Kinkel, byl pojmenován po německém bájeslovném hrdinovi, bojovném vůdci Cherusků Arminiovi (Hermannovi). Název „Gottfried", který mu Marx posměšně navrhuje, je nejen Kinkelovým křestním jménem, ale svým slovním významem je (Gottfried = Bohumír) v přímém protikladu s tím, co symbolizuje Arminius-Hermann. Hned nato

uplatňuje Marx další narážku, když proti Gottfriedovi staví pruského reakčního ministra Manteuffela (Mann — muž, člověk, Teufel — ďábel). — *642.*

606 Z Marxova dopisu Lassallovi z 3. března 1860 je zřejmé, že Marx míní zprávu dopisovatele v londýnském listě „The Daily Telegraph" k úmrtí Johanny Kinkelové. Tuto zprávu poslala německá spisovatelka Fanny Lewaldová (-Stahrová). Lassalle se v té době s manželskou dvojicí spisovatelů Lewaldových-Stahrových velmi důvěrně stýkal. — *643.*

607 „*Ecce iterum Crispinus*!" („Ejhle, zase Crispinus!") — tak začíná čtvrtá satira Juvenálova, vysmívající se Crispinovi, jednomu z dvořanů římského císaře Domiciána. V přeneseném smyslu znamenají tato slova tolik jako „zase tentýž člověk" nebo „zase totéž". — *646.*

608 Narážka na titul Kantova spisu „Critik der Urtheilskraft" [„Kritika soudnosti"]. Kniha vyšla v Berlíně a Libavě roku 1790. — *646.*

609 V červnu až červenci 1849 se Engels přímo zúčastnil revolučních bojů v Bádensku a Falci. Byl pobočníkem Augusta Willicha, který velel dobrovolnickému sboru povstalecké bádensko-falcké armády. Engels sestavoval společně s Willichem plány vojenských operací a plnil zvlášť složité a nebezpečné vojenské úkoly. Zúčastnil se osobně čtyř bitev, mimo jiné velké bitvy u Rastattu. O své účasti v bojích podává Engels zprávu v dopise Jenny Marxové z 25. července 1849 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 27, čes. vyd. 1968, str. 565—566). — *646.*

610 Engels má na mysli lipské jarní knižní trhy, na kterých byla zastoupena nakladatelství z celého Německa. — *649.*

611 Míní se mnohosvazková práce France Miklošiče „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen" [„Srovnávací mluvnice slovanských jazyků"]. Tehdy vyšly dva svazky, první „Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen" [„Srovnávací hláskosloví slovanských jazyků"], Vídeň 1852, a třetí „Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen" [„Srovnávací tvarosloví slovanských jazyků"], Vídeň 1856. — *649.*

612 Italský liberální politik Carlo Poerio a jeho stoupenci, kteří se podíleli na revoluci roku 1848—1849 v Itálii, byli po dlouholetém věznění vypovězeni neapolským králem do Ameriky. Kapitán lodi je cestou vysadil v jednom anglickém přístavu a propustil je na svobodu. „Times" z 12. března 1859 uveřejnily dopis hraběte Shaftesburyho redaktorovi listu, v němž Poeria a jeho stoupence pozdravoval a nazval je „čestnými a hrdinnými lidmi". Bezprostředně potom byl na podporu Poeria a jeho lidí založen v Londýně

výbor, jehož předsedou byl Shaftesbury. Členem výboru byl také Palmerston. — *651.*

[613] Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 69. — *652.*

[614] Ve Wetzlaru sídlil v letech 1693 až 1806 říšský komorní soud, který řešil spory mezi zeměmi, žaloby v daňových záležitostech atd. Zároveň byl nejvyšším apelačním soudem v záležitostech, jejichž vyšetřováním se zabývaly zemské a městské soudy na území tzv. svaté říše římské německého národa. Procesní řízení u říšského komorního soudu se vyznačovalo neuvěřitelným byrokratismem, zdlouhavostí a úplatností. — *653.*

[615] Martin Luther, „Von Kauffshandlung und Wucher" [„O obchodu a lichvě"]. — *655.*

[616] Marxovy články na toto téma vyšly v Marx-Engels, Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962. — *655.*

[617] V listopadu 1830 začalo v Polsku povstání proti carskému cizáckému panství. Vedení povstání bylo v podstatě v rukou polské šlechty. Ta se však nehodlala vzdát svých politických privilegií nad sedláky a zrušit nevolnictví, ale chtěla si pouze podržet svá dosavadní práva vůči carovi. Nezískala proto na svou stranu rolnictvo, a to vedlo k porážce povstání. Engels hodnotí polské povstání v projevu, proneseném na slavnostním shromáždění v Bruselu 22. února 1848 k druhému výročí krakovského povstání z roku 1846 (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 492—495) a v díle „Německá selská válka" (Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 357—443). V „Německé selské válce" srovnává postoj polské šlechty k sedlákům s postojem německé šlechty k jejich sedlákům během povstání roku 1522, které vedli Hutten a Sickingen (viz tamtéž, str. 404). — *660.*

[618] K dopisu byl přiložen seznam tiskových chyb, napsaný Marxovou rukou. — *661.*

[619] Míní se dopis redaktora vídeňského listu „Die Presse" Maxe Friedländera Marxovi z 12. dubna 1859. — *666.*

[620] Koncem dubna až začátkem května 1859 se v Anglii konaly volby do parlamentu. Whigové získali ve volbách většinu. V červnu 1859 se stal Palmerston znovu ministerským předsedou. Viz také poznámku 423. — *667.*

[621] Tento Marxův dopis Maxu Friedländerovi, redaktoru listu „Die Presse", je jediný, který se zachoval. Marx jednal tehdy s Friedländerem o spolupráci

v listu (viz tento svazek, str. 465, 474 a 476). K definitivní dohodě však tehdy ještě nedošlo (viz poznámku 274). — *668.*

[622] Míní se obchodní panika ve Vídni (viz poznámku 451). — *668.*

[623] V těch částech dopisu, kde Engels píše o problémech umělecké tvorby, polemizuje vlastně se stanoviskem, které Lassalle zaujal v předmluvě ke svému dramatu „Franz von Sickingen". — *670.*

[624] Lassalle zpracoval na jaře 1858 své drama „Franz von Sickingen" jako jevištní rukopis a dal jej anonymně vytisknout. Když Královské dvorní divadlo odmítlo drama uvést, vydal Lassalle „Franze von Sickingena" na jaře 1859 jako literární drama. — *670.*

[625] Na shromáždění lidu v Neussu (u Düsseldorfu) měl Lassalle 21. listopadu 1848 projev, v němž vyzýval k tomu, aby se pruskému Národnímu shromáždění v případě nutnosti poskytla ozbrojená pomoc. Den nato byl zatčen a obviněn, že vyzýval k ozbrojenému povstání proti státní moci. Soudní orgány Porýnské provincie proces všemožně protahovaly. Lassalle prosil Marxe a Engelse v dopisech, aby tyto intriky pranýřovali; v „Neue Rheinische Zeitung" pak byla uveřejněna řada statí, které odhalovaly šikany a nezákonný postup soudních orgánů vůči Lassallovi (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 6, čes. vyd. 1959, str. 281—286, 451—453, 462—466 a 470—475). Rovněž je možné, že Engels myslí Lassallův projev na shromáždění lidu ve Worringenu (u Kolína nad Rýnem) ze 17. září 1848. Tohoto shromáždění se Engels zúčastnil a byl zvolen za tajemníka shromáždění (viz „Shromáždění lidu ve Worringenu", Marx-Engels, Spisy, sv. 5, čes. vyd. 1959, str. 545 až 546). — *671.*

[626] „Bundschuh" a „Chudý Konrád", tajné selské spolky, které svou činností připravovaly selskou válku z roku 1525 v Německu. Engels píše o těchto selských spiknutích ve své práci „Německá selská válka" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 390—397 a 399—400). — *673.*

[627] „Hecker, Struve, Blenker, Zitz a Blum
zakroutí krkem tyranům!"
Refrén písně, která byla populární v době německé kampaně za říšskou ústavu roku 1849. Tímto refrénem začíná Engels svou práci „Německá kampaň za říšskou ústavu" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 135). — *674.*

[628] Myslí se Marxův dopis Lassallovi z 28. března 1859 (viz tento svazek, str. 653). — *677.*

[629] Marx míní Lassallův dopis Marxovi a Engelsovi z 27. května 1859, ve kterém Lassalle narážel na Marxovu a Engelsovu kritiku svého dramatu „Franz von Sickingen". — *678.*

[630] V druhé polovině června 1859 byl Marx u Engelse v Manchesteru, kde spolu projednávali otázky související s vydáváním listu „Das Volk". — *680.*

[631] Jedná se o válku z roku 1859 mezi Francií a Sardinským královstvím (Piemontem) na jedné straně a Rakouskem na druhé. Francie získala válkou Savojsko a Nizzu, Lombardie byla připojena k Sardinii a Benátsko zůstalo pod vládou Rakušanů až do roku 1866. — *680.*

[632] Marxův úmysl vystoupit s veřejným prohlášením nebyl realizován, protože kniha „Ke kritice politické ekonomie" vyšla 11. června 1859. — *680.*

[633] O zbabělém jednání Karla Blinda při odhalení Karla Vogta píše podrobně Marx v pamfletu „Pan Vogt" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 421—728). V tomto pamfletu je také otištěn Blindův dopis Liebknechtovi z 8. září 1859 (viz tamtéž, str. 520). — *681.*

[634] *Společnost přátel vlasti* — republikánská společnost německých emigrantů v Londýně; existovala v padesátých a šedesátých letech 19. století. Jejími členy byli mimo jiné Karl Blind, Ferdinand Freiligrath a Fidelio Hollinger. — *683.*

[635] Marxovy dopisy bývalému ministerskému předsedovi maďarské revoluční vlády Szemerovi z 26. září a 8. října 1859 svědčí o Marxově úsilí upevňovat kontakt s revolučně demokratickými kruhy maďarské emigrace. Marx tvrdě kritizoval Kossuthovo počínání v letech emigrace. Kossuth podléhal „osvobozeneckým" heslům bonapartismu a naivně se domníval, že Napoleon III. může být spojencem v boji za osvobození Uher. Marx nekritizuje Kossutha za nejdůležitější období jeho života, tj. za Kossuthovu činnost v revolučním období 1848—1849. Kossuth byl tehdy v čele revolučního boje za národní nezávislost Uher. Engels o Kossuthovi roku 1849 napsal: „Poprvé po dlouhé době se opět setkáváme se skutečně revoluční postavou, s mužem, který se odvažuje jménem svého lidu přijmout výzvu k zoufalému boji..." („Boj v Uhrách"; Marx-Engels-Lenin, „K dějinám Československa a československého dělnického hnutí", sv. 2, Praha 1963, str. 134). — *684.*

[636] Redakce „New-York Daily Tribune" uveřejnila 24. září 1859 Marxův článek s názvem „Kossuth a Ludvík Napoleon" (viz, Marx-Engels, Spisy, sv. 13 čes. vyd. 1963, str. 545—551). Viz také poznámku 516. — *684.*

[637] Marx míní článek Sándora Asbótha „Villafranský mír a věc Maďarů", datovaný 25. srpna 1859, který vyšel v „New-York Daily Tribune" 31. srpna 1859. — *685.*

[638] Korespondence mezi Kossuthem a Urquhartem vyšla v listu „The Free Press", čís. 16 z 12. května 1858. Marx se na ni odvolává v článku „Kossuth a Ludvík Napoleon" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 545—551). — *685.*

[639] Friedrich Schiller, „Valdštejn. Piccolominiové", páté dějství, výstup první. — *688.*

[640] V úvodníku listu „Times" ze 4. října 1859 je věnován Kossuthovi zvláštní odstavec. — *690.*

[641] Kossuth napsal ve zmíněném dopise Mac Adamovi mezi jiným, že villafranský mír (viz poznámku 484) ho zklamal. Mac Adamovo prohlášení, že Kossuthův dopis byl soukromý dopis, bylo uveřejněno 7. října 1859. — *691.*

[642] V Marxově noticce uveřejněné v listu „The Free Press" z 28. září 1859 (viz poznámku 516) pod názvem „Podrobnosti o Kossuthových transakcích s Ludvíkem Napoleonem" stálo, že Perczel, „jakmile byl zasvěcen do tajemství transakcí, se distancoval a denuncoval rusko-francouzský komplot". V Marxově článku „Kossuth a Ludvík Napoleon", který vyšel v „New-York Daily Tribune", je podobná zmínka (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 551). — *691.*

[643] Tento dopis je odpověď na dopis Jenny Marxové ze 4. listopadu (viz tento svazek, str. 732). — *693.*

[644] Marx má na mysli jednání Ferdinanda Lassalla s Franzem Dunckerem o vydání druhého sešitu práce „Ke kritice politické ekonomie". Duncker prohlásil, že je ochoten vytisknout i druhý sešit (viz poznámku 513). — *695.*

[645] *Svaz komunistů* byla první mezinárodní komunistická organizace proletariátu založená na zásadách vědeckého komunismu. Vznikla roku 1847 za Marxova a Engelsova vedení a existovala do roku 1852 (viz Bedřich Engels, „K dějinám Svazu komunistů", Marx-Engels, Spisy, sv. 21, čes. vyd. 1967, str. 238—256). — *696.*

[646] V časopise „Das Volk" vyšly tyto Marxovy a Engelsovy články: Bedřich Engels, „Italské tažení", „Válečné události", „Bitva u Magenty"; Karel Marx, „Spréva a Mincio"; Bedřich Engels, „Ústup Rakušanů k Minciu",

„Bitva u Solferina"; Karel Marx, „Erfurtština v roce 1859"; Bedřich Engels, „Italská válka. Přehled"; Karel Marx, „Invaze!", „Quid pro quo"; Bedřich Engels, „K. Marx, ‚Ke kritice politické ekonomie' "; Karel Marx, „Politický přehled" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 394—397, 412—415, 420—426, 427—430, 431—435, 440—443, 449—452, 453—455, 467—480, 485—487, 491—510, 511—521 a 532—534). — *697.*

647 V „Neue Preussische Zeitung" z 24., 26. a 28. července 1859 uveřejnila pruská vláda několik diplomatických dokumentů týkajících se italské války z roku 1859 (viz poznámku 421). Mezi nimi bylo především několik depeší pruského ministra zahraničních věcí Alexandra Schleinitze. Marx analyzoval tyto dokumenty podrobně v článku „Quid pro quo" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 491—510). — *697, 707.*

648 Wilhelm Wolff vystoupil 26. května 1849 ve frankfurtském Národním shromáždění proti přijetí provolání „Německé Národní shromáždění německému lidu", které sestavil básník Ludwig Uhland z pověření umírněných demokratů. Wilhelm Wolff vyzval parlament, aby prohlásil říšského správce arcivévodu Jana a jeho ministry za zrádce lidu. Jeho projev vyvolal bouři u buržoazních poslanců. Vogt napadl Wolffa zlomyslnou řečí. Marx se zmiňuje o těchto událostech v pamfletu „Pan Vogt" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 505—508) a Engels v článku „Wilhelm Wolff" (viz tamtéž, sv. 19, čes. vyd. 1966, str. 116—118). — *701.*

649 Advokát Hermann, Vogtův obhájce v jeho procesu proti „Allgemeine Zeitung" (viz poznámku 522), nazval Vogta „zaoblenou povahou". V pamfletu „Pan Vogt" použil Marx těchto slov ve spojení s „kulaťoučkou" postavou Vogtovou (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 428). — *701.*

650 1. září 1859 navštívil Marxe v Londýně Bertalan Szemere. Při své návštěvě informoval Marxe o Kossuthových transakcích s Napoleonem III. Z těchto informací čerpal Marx pro svůj článek „Kossuth a Ludvík Napoleon" (Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 545—551). — *701.*

651 Těmto Kinkelovým atributům se Marx a Engels vysmívají v pamfletu „Velikáni emigrace" (viz Marx-Engels, Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 294, 296 a 297).

Pod černo-červeno-zlatou vlajkou agitovali maloburžoazní demokraté za zřízení federace autonomních německých států, která by byla podobná švýcarskému spolkovému státu. — *702.*

652 V dopise Marxovi z poloviny listopadu 1859 chválil Lassalle Freiligrathovu oslavnou báseň „Zur Schillerfeier. 10. November 1859. Festlied der Deut-

schen in London" [„K Schillerovým oslavám. 10. listopadu 1859. Hymnus Němců v Londýně"], byl však dotčen tím, že se Freiligrath ani nezmínil o jeho dramatu „Franz von Sickingen", které mu poslal. — *706.*

653 Marx míní cirkulární depeši ruského ministra zahraničních věcí Gorčakova ruským diplomatickým zástupcům v německých státech z 27. května 1859. Text depeše byl otištěn v listu „L'Indépendance belge" a přetištěn 16. června 1859 v čísle 167 augsburské „Allgemeine Zeitung". V článku „Quid pro quo" napsal Marx o této depeši: „Gorčakovova cirkulární depeše malým německým státům, v níž se jim hrozí knutou a přikazuje přísná neutralita, se dostala do tisku." (Viz Marx-Engels, Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 501.) — *707.*

654 O Freiligrathově postoji k Vogtově záležitosti viz poznámku 556. — *709.*

655 O Blindově prohlášení v „Allgemeine Zeitung" viz poznámku 547. — *710.*

656 Toto prohlášení Marx neučinil. — *710.*

657 Johann Wolfgang Goethe, „Ein Fastnachtsspiel, auch wohl zu tragieren nach Ostern, vom Pater Brey, dem falschen Propheten" [„Masopustní hra, k předvádění také po velikonocích, o falešném prorokovi páteru Breyovi"]. —*711.*

658 Peccant reges, plectuntur Achivi (Hříchy vládců odpykají Achajští) — parafráze citátu: Quiquid delirant reges, plectuntur Achivi — ať cokoli činí pomatení vládci, vše odpykají Achajští (Horác, „Listy", kniha I, list II). — *711.*

659 Jde o jeden z Engelsových článků o panslavismu (viz poznámku 13). — *719.*

660 Tento dopis Jenny Marxové je odpověď na Engelsův dopis Marxovi z 11. srpna 1857, který nebyl nalezen . — *722.*

661 Tento dopis Jenny Marxové je odpověď na Lassallův dopis Marxovi z 26. března 1858. Lassalle v něm sděloval, že berlínský nakladatel Franz Duncker je ochoten vydat Marxovu práci „Ke kritice politické ekonomie" . — *728.*

662 Tento dopis je odpověď na Engelsův dopis z 22. prosince 1859 (viz tento svazek, str. 714—716). — *733.*

663 Míní se kniha „Geschichte der Feldzüge des Herzogs Ferdinand von Braunschweig-Lüneburg" [„Dějiny tažení vévody Ferdinanda Brunšvicko-Lüneburského"], která vyšla v Berlíně roku 1859. Bylo to vydání rukopisu děda

Jenny Marxové, Christiana Heinricha von Westphalen, blízkého spolupracovníka vévody Ferdinanda Brunšvického-Lüneburského. Knihu vydal nevlastní bratr Jenny Marxové Ferdinand von Westphalen a napsal k ní předmluvu. — *734.*

664 Marxův článek, o němž se tu píše, nebyl nalezen. — *735.*

Aberdeen, George *Gordon*, hrabě (1784—1860), anglický státník, tory; od 1850 přední vůdce peelovců, ministr zahraničních věcí (1828—1830, 1841—1846) a ministerský předseda koaliční vlády (1852—1855). — 126

Acton, Engelsův známý v Manchesteru. — 143

Airey, Richard (1803—1881), anglický generál, 1854—1855 generální ubytovatel armády na Krymu, později celé anglické armády (1855—1865). — 157

Alexandr II. (1818—1881), ruský car (1855—1881). — 26, 27, 37, 105, 506, 584

Alexandr Makedonský (Veliký) (356—323 před n. l.), významný starověký vojevůdce a státník; od 336 makedonský král. — 141

Allen, anglický lékař, ošetřoval Marxe a jeho rodinu. — 222, 230, 377, 379, 354

Allsop, Thomas (1795—1880), anglický burzovní makléř, publicista, přidal se k chartistům; 1858 financoval Orsiniho atentát na Napoleona III. a byl pronásledován policií. — 323, 346.

Anders („Laponec"), německý publicista, emigrant v Londýně, člen Svazu komunistů, od konce 1858 jeden z vůdců londýnské Společnosti německých dělníků v East Endu. — 482

Anglesey, Henry William *Paget*, markýz (1768—1854), anglický generál a státník, od 1846 polní maršál; účastník válek proti napoleonské Francii; král Irska (1828—1829, 1830—1833), generální polní zbrojmistr (1827—1828, 1846 až 1852). — 158

Anna Ivanovna (1693—1740), ruská carevna (1730—1740). — 15

Anstey, Thomas Chisholm (1816—1873), anglický právník a politik, buržoazní radikál, 1847—1852 člen parlamentu, generální prokurátor pro Hongkong (1854—1859). — 129, 134, 135, 139, 460

Appleton, William Henry (1814—1899), americký nakladatel, od 1848 vedoucí newyorského nakladatelství D. Appleton a spol.; 1857—1863 tam vycházela „New American Cyclopaedia", do níž přispívali také Marx a Engels. — 293, 314, 319, 321, 336, 388

Argout, Antoine Maurice Apollinaire, hrabě *d'* (1782—1858), francouzský státník, 1830—1834 byl několikrát ministrem, generální guvernér Francouzské banky (1834—1857). — 180

* Hvězdičkou jsou označena jména osob, jimž jsou adresovány dopisy zařazené v tomto svazku.

Ariosto, Lodovico (1474—1533), velký italský básník z období renesance, autor básně „Zuřivý Roland". — 151

Aristoteles (384—322 před n. l.), velký starověký myslitel. — 142, 373, 608

Armstrong, William George, baron (1810—1900), anglický vynálezce a továrník, proslavil se vynálezem děla s rýhovanou hlavní. — 455

Arndt, Ernst Moritz (1769—1860), německý spisovatel, historik a filolog, účastník osvobozeneckého boje německého národa proti napoleonské nadvládě; byl zatížen prvky nacionalismu. — 478

Asbóth, Sándor (Alexander) (1811—1868), uherský plukovník, účastník revoluce 1848—1849 v Uhrách, od 1851 emigrant v USA; jako generál se účastnil občanské války na straně Severu (1861—1864), 1866—1868 velvyslanec USA v Brazílii. — 685

d'Aspre, Konstantin, baron (1761—1809), rakouský generál, účastník válek proti Francouzské republice a napoleonské Francii. — 205

Assingová, Ludmilla (1827—1880), německá spisovatelka liberálního zaměření, vydala deníky spisovatele Varnhagena von Ente; přítelkyně Lassallova a známá Karla Marxe.— 450

Attwood, Thomas (1783—1856), anglický bankéř, ekonom a politik; buržoazní radikál. — 348, 636

Auerbach, Berthold (1812—1882), německý liberální spisovatel, idealizoval život malorolníků v Německu. — 626

Augereau, Pierre François Charles (1757—1816), francouzský generál, od 1804 maršál; účastnil se válek Francouzské republiky a napoleonské Francie. — 159

Augustus, Gaius Julius Caesar Octavianus (63 před n. l. — 14 n. l.), římský císař (27 před n. l. — 14 n. l.). — 595

Babbage, Charles (1792—1871), anglický matematik a mechanik, buržoazní ekonom. — 325, 327, 328

Bakunin, Michail Alexandrovič (1814—1876), ruský revolucionář a publicista, později jeden z ideologů narodnictví a anarchismu; účastník revoluce 1848—1849 v Německu; v I. internacionále vystupoval jako zapřisáhlý odpůrce marxismu a na haagském kongresu 1872 byl z I. internacionály pro svou rozbíječskou činnost vyloučen. — 291

Balthasar, viz *Slör*, Balthasar

Bamberger, Louis, německý publicista, v padesátých letech 19. století emigrant v Londýně, kde se zabýval bankovnictvím. — 166, 172, 495, 530, 579

Bangya, János (Mehmed bej) (1817—1868), maďarský žurnalista a důstojník, účastník revoluce v Uhrách 1848—1849; po porážce revoluce Kossuthův emisar v zahraničí, současně byl tajným policejním agentem; později vstoupil do turecké armády pod jménem Mehmed bej a v bojích Čerkesů proti Rusku na Kavkaze působil jako turecký agent (1855—1858). — 126, 127, 132, 360, 366, 368, 372, 373, 393, 421, 477

Barclay de Tolly, Michail Bogdanovič, kníže (1761—1818), ruský vojevůdce a vojenský činitel, od 1814 generál polní maršál, účastník válek proti napoleonské Francii, velitel ruských vojsk za rusko-švédské války 1808—1809, ministr války (1810 až 1812), za vlastenecké války (1812) velel jedné ruské armádě, 1813—1814 velel ruským a rusko-pruským vojskům. — 191, 194, 304

Bastiat, Frédéric (1801—1850), francouzský vulgární ekonom, propagoval teorii harmonie třídních zájmů v buržoazní společnosti. — 291, 352

Bates, Robert Meakin (nar. asi 1791), anglický bankéř, v červnu 1855 udělal úpadek; zabýval se velkými finančními machinacemi a byl anglickým soudem odsouzen k nuceným pracím. — 86

Bauer, Bruno (1809—1882), německý idealistický filosof, jeden z nejvýznačnějších mladohegelovců, buržoazní radikál; po 1866 národní liberál; autor řady prací k dějinám křesťanství. — 16, 20, 25, 83, 105, 106, 146, 455, 491

Bauer, Edgar (1820—1886), německý publicista, mladohegelovec; po revoluci 1848—1849 emigroval do Anglie; 1859 redaktor londýnského listu „Neue Zeit"; po amnestii 1861 pruský úředník; bratr Bruno Bauera. — 25, 83, 106, 124, 140, 146, 216, 408, 412, 418, 422, 428, 455, 464, 479—481, 491, 495, 496, 503, 695, 696, 722

Bauer, Egbert, bratr Bruna a Edgara Bauera, vydavatel v Charlottenburgu. — 105

Bayle, Pierre (1647—1706), francouzský filosof, skeptik, kritik náboženského dogmatismu. — 610

Bazancourt, César Lécat, baron *de* (1810—1865), francouzský vojenský spisovatel, bonapartista. — 64, 65, 69, 85, 89, 94, 109, 143, 145, 147

Beatson, William Ferguson, anglický generál; 1854 velitel jízdního oddílu tureckých vojsk na Dunaji, potom na Krymu (do září 1855). — 44, 45

Beauharnais, Eugène, princ (1781—1824), francouzský generál, nevlastní syn Napoleona I., účastník napoleonských tažení ve Francii; 1805—1814 italský místokrál. — 203

Becker, Hermann Heinrich („rudý Becker") (1820—1885), německý právník a publicista, od 1850 člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), odsouzen k pěti letům pevnostního vězení; později národní liberál. — 244, 726

Bedeau, Marie Alphonse (1804—1863), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán, ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; za druhé republiky místopředseda Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po státním převratu z 2. prosince 1851 vypovězen z Francie. — 102

Bedřich II. (Veliký) (1712—1786), pruský král (1740—1786). — 101

Bedřich Vilém I. (1688—1740), pruský král (1713—1740). — 24

Bedřich Vilém III. (1770—1840), pruský král (1797—1840). — 203

Bedřich Vilém IV. (1795—1861), pruský král (1840—1861). — 36, 53, 104, 105, 231, 524

Belfield, James, Marxův a Engelsův přítel v Manchesteru. — 18, 272, 308

Bellegarde, Friedrich Heinrich, hrabě *von* (1756—1845), rakouský polní maršál, účastník válek proti napoleonské Francii. — 205

Belmontet, Louis (1799—1879), francouzský básník a publicista; vášnivý bonapartista; psal bombastické ódy na počest Napoleona III. — 60

Bem, Józef (1795—1850), polský generál, představitel národně osvobozeneckého hnutí, účastník polského povstání 1830—1831; 1848 se zúčastnil revolučních bojů ve Vídni; 1849 jeden z velitelů maďarské revoluční armády; později sloužil v turecké armádě. — 194, 198, 199, 304

Bennigsen, Levin August Theophil (Leontij Leonťjevič) (1745—1826), generál v ruských službách; zúčastnil se vraždy Pavla I.; bojoval proti napoleonské Francii, 1807 hlavní velitel, za vlastenecké války (1812) náčelník hlavního štábu ruských vojsk. — 191, 203, 304

Beresford, William Carr, vikomt (1768—1854), anglický generál a politik, tory, organizátor a vůdce několika válečných expedicí v koloniích; od 1808 se zúčastnil válek na Pyrenejském poloostrově, 1809—1823 vrchní velitel portugalské armády; 1828—1830 generální polní zbrojmistr. — 304, 317, 319, 321, 329, 333, 335

Berger, viz *Buck*, Hermann

Berkeley, George (1685—1753), irský biskup, filosof, subjektivní idealista, kritik merkantilismu. — 636

Berlichingen, Götz, *von* (1480—1562), německý rytíř, 1525 se připojil k selskému povstání; byl zvolen vůdcem světlého houfu, v rozhodné chvíli však sedláky zradil; postavu Götze von Berlichingen použil Goethe ve stejnojmenném dramatu a Lassalle v dramatu „Franz von Sickingen". — 659

Bermbach, Adolph (1821—1875), právník z Kolína nad Rýnem, poslanec frankfurtského Národního shromáždění, člen Svazu komunistů; svědek obhajoby v kolínském procesu proti komunistům (1852); obstarával spojení mezi Marxem a obžalovanými; později liberál. — 516

Bernadotte, Jean Baptiste Jules (1763—1844), francouzský maršál, účastník válek Francouzské republiky a napoleonských tažení; 1810 jej adoptoval švédský král Karel XIII., stal se následníkem trůnu a regentem Švédska; 1813 se zúčastnil bojů proti Napoleonovi I.; 1818—1844 švédský a norský král pod jménem Karel XIV. Jan. — 106, 192, 196, 201—203, 205, 208, 304, 321

Bernard, Martin (1808—1883), francouzský revolucionář, maloburžoazní demokrat; jeden z vůdců tajných revolučních společností za červencové monarchie; aktivní účastník revoluce 1848—1849; za účast na událostech z 13. června 1849 byl odsouzen do vyhnanství, odkud počátkem padesátých let uprchl do Anglie; po amnestii 1859 se vrátil do Francie. — 299

Bernard, Simon François (1817—1862), francouzský politik, republikán; po porážce revoluce 1848 emigroval do Anglie; 1858 byl francouzskou vládou obviněn z účasti na Orsiniho atentátu na Napoleona III.; anglický soud (Old Bailey) ho však osvobodil. — 323, 325, 357, 617

Berryer, Arthur, syn francouzského advokáta Pierra Antoina Berryera; zmocněnec francouzské vlády v akciové společnosti Napoleonské doky; v březnu 1857 byl pro účast na podvodných spekulacích ředitele akciové společnosti odsouzen ke dvěma letům vězení. — 122

Berthier, Louis Alexandre, princ Neuchâtelský, vévoda *de Valengin* (1753—1815), francouzský maršál, účastník válek Francouzské republiky a napoleonské Francie, náčelník generálního štábu armády Napoleona I. — 192, 194, 304

Bessières, Jean Baptiste, vévoda *d'Istrie* (1768—1813), francouzský maršál, účastník válek Francouzské republiky a napoleonské Francie. — 197, 203, 304

Besson, Alexandre, francouzský emigrant v Londýně, povoláním zámečník; člen generální rady I. internacionály (1866—1868); dopisující tajemník pro Belgii; jeden z vůdců Francouzské sekce v Londýně; připojil se ke skupině kolem Félixe Pyata. — 325

Beta, Heinrich (vlastním jménem *Bettziech*) (1813—1876), německý novinář, maloburžoazní demokrat, emigrant v Londýně, Kinkelův stoupenec. — 482, 495, 527, 553, 554, 567, 570, 572, 576—578, 580, 581, 583, 706, 710—712, 715

Bibra, L., majitel německého hostince v Londýně. — 516

Birago, Karl, baron *von* (1792—1845), rakouský vojenský inženýr, vypracoval systém pontonových mostů, kterého v polovině 19. století použila řada evropských armád. — 193

Biscamp, Elard, německý maloburžoazní demokrat, novinář, účastník revoluce 1848—1849 v Německu, po porážce revoluce emigroval do Londýna, kde byl členem redakce listu „Das Volk", orgánu německých emigrantů, vydávaného za přímé Marxovy účasti a později pod jeho vedením. — 479—481, 488, 489, 491, 494, 496, 499, 507, 508, 511, 516, 525, 526, 538—540, 543, 545, 549, 553, 557, 560, 567, 579, 681, 696—698

Bischoffsheim Louis Raphaël (1800—1873), francouzský bankéř, majitel akciové banky, která měla v Londýně pobočku. — 571

Blanc, Jean Joseph Louis (1811—1882), francouzský maloburžolzní socialista, novinář a historik; 1848 člen prozatímní vlády a předseda lucemburské komise; byl pro třídní smír a dohodu s buržoazií; v srpnu 1848 emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně. — 79, 359, 500, 520, 707

Blank, Karl Emil (1817—1893), německý obchodník, ve čtyřicátých až padesátých letech se klonil k socialistickým názorům: muž Engelsovy sestry Marie. — 80, 662, 664

Blanqui, Louis Auguste (1805—1881), francouzský revolucionář, utopický komunista; organizátor několika tajných společností a spiknutí, aktivní účastník revolucí 1830 a 1848; významný vůdce francouzského proletářského hnutí; strávil celkem 36 let v žalářích a trestaneckých koloniích. — 79, 471

Blenker, Ludwig (Louis) (1812—1863), bývalý německý důstojník, buržoazní de-

mokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849; emigroval do USA a zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 674

Blind, Karl ((1826—1907), německý spisovatel, novinář a politik, maloburžoazní demokrat, 1848—1849 účastník revolučního hnutí v Bádensku; v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Londýně; později národní liberál. — 79, 93, 207, 366, 372, 406, 407, 409, 410, 416 až 418, 438, 440, 471, 481, 493, 494, 499, 505, 511, 518, 545—548, 550, 551, 555, 557, 558, 560, 562, 568—571, 574, 577, 580, 588, 681, 682, 687, 688, 697, 698, 700, 703, 709, 726, 734

Blindová, Friederike, žena Karla Blinda. — 409

Blücher, Gebhard Leberecht, kníže *von* (1742—1819), pruský generál polní maršál, 1793—1794 se zúčastnil války proti Francouzské republice; 1806 a 1813 až 1815 velel vojskům ve válkách proti napoleonské Francii. — 192, 197, 199, 201, 207—209, 230, 286, 304

Blum, Robert (1807—1848), německý maloburžoazní demokrat, novinář; vůdce levého křídla ve frankfurtském Národním shromáždění; v říjnu 1848 se zúčastnil obrany Vídně, po vítězství kontrarevoluce zastřelen. — 187, 194, 304, 412, 674

Böckh, Philipp August (1785—1867), německý filolog a historik o starověku; profesor na berlínské universitě; autor řady prací o hospodářských dějinách antiky. — 387

Boisguillebert, Pierre Le Pesant, *de* (1646—1714), francouzský ekonom feudálního absolutismu, předchůdce fyziokratů; zakladatel klasické buržoazní ekonomie v rámci feudální celkové koncepce; usiloval o odstranění bídy mas. — 636

Bolívar y Ponte, Simón (1783—1830), vynikající jihoamerický politik, jeden z hlavních vůdců války za nezávislost španělských kolonií v Jižní Americe, president republiky Kolumbie (1819—1830). — 304, 314

Bona, viz *Napoleon III.*

Bonaparte, viz *Napoleon III.*

Bonaparte, Eugène Louis Jean Joseph (1856—1879), syn Napoleona III., při narození dostal titul „císařský princ". — 356

Bonaparte, Jérôme (1784—1860), nejmladší bratr Napoleona I., vestfálský král (1807—1813), od 1850 francouzský maršál. — 342, 640

Bonaparte, Jérôme Napoléon Joseph Charles Paul, princ *Napoleon* (1822—1891), syn Jérôma Bonaparta, bratranec Napoleona III., po smrti svého staršího bratra přijal jméno Jérôme (1847), za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, 1854 velel divizi na Krymu, za války v Itálii 1859 velel sboru; znám pod jménem Plon-Plon a „rudý princ". — 567, 640, 641, 682

Borchardt, Louis, německý lékař, Engelsův známý v Manchesteru. — 269, 370, 374, 388, 393, 504, 520, 522, 524, 526, 559, 693, 694

Borkheim, Sigismund Ludwig (1825—1885), německý novinář a demokrat; 1849

účastník bádensko-falckého povstání, po jeho potlačení emigroval; od 1851 obchodník v Londýně; počátkem padesátých let se přiklonil k londýnské maloburžoazní emigraci; od 1860 Marxův a Engelsův přítel. — 588

Bormann, asesor kolínské intendantury; v květnu 1858 se zúčastnil Fabricova útoku na Lassalla, byl za to postaven před vojenský soud. — 370, 623

Born, David, bratr Stephana Borna. — 495

Born, Stephan (skutečné jméno Simon *Buttermilch*) (1824—1898), německý sazeč, člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848 až 1849 v Německu, představitel oportunismu v německém dělnickém hnutí; po revoluci dělnické hnutí opustil. — 495

Börne, Karl Ludwig (1786—1837), německý publicista a kritik, revoluční demokrat; autor knihy „Briefe aus Paris" [„Dopisy z Paříže"], v nichž seznamoval Němce s revolučními událostmi ve Francii; ke konci života stoupenec křesťanského socialismu. — 49

Bornstedt, Adalbert (1808—1851), bývalý pruský důstojník, publicista, maloburžoazní demokrat, člen Svazu komunistů, v březnu 1848 ze Svazu vyloučen; jeden z vedoucích představitelů Německé demokratické společnosti v Paříži, která organizovala dobrovolnickou legii do Německa; účastník bádenského povstání v dubnu 1848; od čtyřicátých let tajný agent pruské vlády. — 325

Börnstein, Heinrich (1805—1892), německý maloburžoazní demokrat; od 1842 žil v Paříži; 1844 založil list „Vorwärts!" a byl jedním z redaktorů; 1849 emigroval do USA; v padesátých letech vydavatel listu „Anzeiger des Westens" v USA. — 410

Bosquet, Pierre Joseph François (1810—1861), francouzský generál, od 1856 maršál, republikán, později bonapartista; v třicátých až padesátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, za krymské války velel divizi (1854), později sboru (1854—1855). — 197, 201, 206, 304, 347

Böttticher, Johann Friedrich Wilhelm (1798—1850), německý filolog. — 216

Bourrienne, Louis Antoine *Fauvelet de* (1769—1834), francouzský diplomat a politik, spolužák Napoleona Bonaparta, jeho osobní tajemník (1797—1802) a zmocněnec v Hamburku (1804—1813); přešel na stranu Bourbonů. — 187, 194, 304

Bray, John Francis (1809—1895), anglický ekonom, utopický socialista, stoupenec Owenův; rozvíjel teorii „pracovních peněz". — 348

Bredtová, Charlotte (1833—1912), žena Engelsova bratra Emila. — 705

Bright, John (1811—1889), anglický továrník, přední liberální politik, freetrader, jeden ze zakladatelů Ligy proti obilním zákonům, od začátku šedesátých let vůdce levého křídla liberální strany; byl několikrát ministrem v liberálních vládách. — 122, 128, 131, 134, 135, 146, 244, 322, 394, 411, 459

Bronner, Eduard, německý lékař, maloburžoazní demokrat; 1849 poslanec bádenského Ústavodárného shromáždění; později emigroval do Anglie. — 410, 416, 418

Brown, sir George (1790—1865), anglický generál, účastník války na Pyrenej-

ském poloostrově (1808—1814), 1854—1855 velel divizi na Krymu. — 197, 201, 210, 304

Brune, Guillaume Marie Anne (1763—1815), francouzský maršál, hrál vedoucí úlohu ve Francouzské revoluci, pravý jakobín, přívrženec Dantonův, později stál na straně Bonaparta; účastník válek Francouzské republiky a napoleonských tažení. — 197, 304

Brüningková, Maria, baronka (zemř. 1853), 1850 pomáhala Kinkelovi při útěku z vězení; od 1851 žila v Londýně, kde se stýkala s představiteli německé maloburžoazní emigrace. — 413

brunšvický vévoda, viz *Karl Wilhelm Ferdinand*

Buck, Hermann, pruský úředník a podnikatel, přítel Rudolfa Schramma. — 220, 227

Budberg, Andrej Fjodorovič, baron *von* (1817—1881), ruský carský diplomat, od ledna 1848 ruský zmocněnec ve Frankfurtu, později velvyslanec v Berlíně (1852—1856 a 1858—1862), Vídni (1856—1858) a Paříži (1862—1868). — 491

Bugeaud de la Piconnerie, Thomas Robert (1784—1849), francouzský maršál (od 1843), orleanista; účastník válek napoleonské Francie; 1834 velel vojskům, která potlačila republikánské povstání v Paříži; jeden z organizátorů dobyvačných válek v Alžírsku a Maroku; autor řady prací o vojenských otázkách. — 197, 201, 206, 304

Buchanan, James (1791—1868), americký státník, příslušník demokratické strany; státní sekretář (1845—1849), vyslanec v Londýně (1853—1856), president USA (1856—1860); vedl politiku odpovídající zájmům otrokářů. — 419

Bucher, Lothar (1817—1892), pruský soudní úředník, publicista; 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levý střed); po porážce revoluce 1848 až 1849 emigrant v Londýně a dopisovatel berlínského listu „National-Zeitung"; později národní liberál, spolupracovník Bismarckův v ministerstvu zahraničních věcí; v padesátých letech souhlasil se zahraničně politickými názory Davida Urquharta. — 17, 33, 78, 92, 471, 494, 518

Bülow, Friedrich Wilhelm, hrabě *Dennewitz* (1755—1816), pruský generál, účastník válek proti napoleonské Francii. — 16, 192, 208, 304, 317, 319, 322, 329, 333, 336, 340, 342

Bunsen, Christian Karl Josias, baron *von* (1791—1860), pruský diplomat, publicista a teolog; vyslanec v Londýně (1842—1854). — 702

Buol-Schauenstein, Karl Ferdinand, hrabě *von* (1797—1865), rakouský státník a diplomat, vyslanec v Petrohradě (1848—1850) a Londýně (1851—1852), ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (1852—1859). — 426

Bürgers, Heinrich (1820—1878), německý radikální publicista, spolupracovník listu „Rheinische Zeitung" (1842—1843); 1848 člen kolínské obce Svazu komunistů, jeden z redaktorů listu „Neue Rheinische Zeitung"; od 1850 člen ústředního výboru Svazu komunistů, v kolínském procesu proti komunistům (1852) odsouzen k šesti letům pevnostního vězení; později národní liberál. — 42, 244, 387, 436, 440, 489, 516, 588

Burleigh, viz *Cecil*, William, lord *Burleigh*

Byron, George Gordon (1788—1824), vynikající anglický básník, představitel revolučního romantismu. — 49

Caesar, Gaius Julius (asi 100—44 před n. l.), římský vojevůdce, státník a spisovatel, autor díla „Commentarii de bello Gallico" [„Zápisky o válce galské"]. — 141, 281

Campbell, anglický důstojník, autor populárního vojenského slovníku. — 166

Campbell, sir Colin, od 1858 baron *Clyde* (1792—1863), anglický generál, od 1862 polní maršál, za krymské války velel brigádě, vrchní velitel anglických vojsk, která potlačila národně osvobozenecké povstání v Indii (1857—1859). — 213, 272, 340, 357, 386, 419

Campbell, John, baron (1779—1861), anglický právník a státník, whig, člen parlamentu; vrchní soudce nejvyššího soudního dvora (Court of the Queen's Bench) (1850—1859), lord kancléř (1859—1861); 1858 vedl proces proti Simonu Bernardovi. — 357

Campe, Johann Julius Wilhelm (1792—1867), německý knihkupec a nakladatel, od 1823 jeden z majitelů hamburského nakladatelství „Hoffmann a Campe"; ve třicátých letech vydával díla pokrokových německých spisovatelů. —117

Canning, Charles John, od 1859 hrabě (1812—1862), anglický státník, tory, později peelovec, ministr pošt a telegrafů (1853 až 1855), generální guvernér Indie (1856—1862); 1857—1859 organizoval potlačení národně osvobozeneckého povstání v Indii. — 155, 396

Canrobert, François Certain (1809—1895), francouzský generál, od 1856 maršál, bonapartista; ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; aktivní účastník státního převratu z 2. prosince 1851; vrchní velitel armády (září 1854 až květen 1855), později velel sboru na Krymu. — 347, 641

Carey, Henry Charles (1793—1879), americký vulgární ekonom, ochranář, autor reakční teorie o harmonii třídních zájmů v kapitalistické společnosti. — 352

Carnot, Lazare Nicolas (1753—1823), francouzský matematik a fyzik, politik a vojevůdce, buržoazní republikán; za Francouzské revoluce nejprve jakobín, jeden z organizátorů obrany Francie proti koalici evropských států; 1794 se zúčastnil kontrarevolučního převratu 9. thermidoru. — 36, 46, 141

Castellane, Esprit Victor Elisabeth Boniface, hrabě *de* (1788—1862), francouzský maršál, bonapartista, jeden z aktivních účastníků státního převratu 2. prosince 1851. — 300

Castello, portugalský bankéř. — 456

Castlereagh, Henry Robert *Stewart*, lord, od 1821 markýz *Londonderry*, vikomt (1769—1822), anglický státník, tory; ministr války a kolonií (1805—1806 a 1807—1809), ministr zahraničních věcí (1812—1822). — 636

Cathcart, sir George (1794—1854), anglický generál a vojenský spisovatel, účast-

ník tažení proti Napoleonovi I. (1813—1814) a bitvy u Waterloo (1815); 1854 velel divizi na Krymu. — 340

Caussidière, Marc (1808—1861), francouzský maloburžoazní demokrat, účastník lyonského povstání (1834); za červencové monarchie jeden z organizátorů tajných revolučních společností; po únorové revoluci 1848 pařížský policejní prefekt, poslanec Ústavodárného shromáždění; v červnu 1848 emigroval do Anglie. — 369

Cavaignac, Louis Eugène (1802—1857), francouzský generál a politik, umírněný buržoazní republikán; ve třicátých až čtyřicátých letech se účastnil dobytí Alžírska, 1848 generální guvernér Alžírska (od března), v květnu až červnu 1848 ministr války, krutě potlačil červnové povstání pařížských dělníků; v červnu až prosinci 1848 ministerský předseda; za druhé republiky a po státním převratu z 2. prosince 1851 byl v opozici k vládě Napoleona III. — 206, 231, 358

Cavanagh, Marxův známý v Londýně. — 731

Cavour, Camillo Benso, hrabě (1810—1861), italský státník, ideolog a vůdce liberálně monarchistické buržoazie a liberální zburžoaznělé šlechty; předseda sardinské vlády (1852—1859, 1860—1861) prosazoval politiku sjednocení Itálie shora pod hegemonií savojské dynastie, spoléhal na podporu Napoleona III.; 1861 předseda první italské vlády. — 357

Cecil, William, lord *Burleigh* (1520—1598), anglický státník, královnin první ministr (1558—1598). — 226

Cicero, Marcus Tullius (106—43 před n. l.), vynikající římský státník, spisovatel a řečník, eklektický filosof. — 17, 610

Cieszkowski, August, hrabě (1814—1894), polský filosof (hegelovec) a ekonom; od 1847 statkář v pruském poznaňském kraji, od 1852 člen pruského Zemského sněmu. — 478

Clarendon, George William Frederick *Viliers*, hrabě (1800—1870), anglický státník, whig, později liberál; místodržitel Irska (1847—1852); 1848 krutě potlačil irské povstání; ministr zahraničních věcí (1853—1858, 1865—1866 a 1868—1870). — 43, 44, 46, 139

Clausewitz, Karl *von* (1780—1831), pruský generál a vynikající buržoazní vojenský teoretik; 1812—1814 sloužil v ruské armádě. — 230, 282, 286

Cluss, Adolf (zemř. po 1889), německý inženýr, člen Svazu komunistů, 1848 tajemník mohučského Dělnického vzdělávacího spolku, 1849 emigroval do USA; úředník ve washingtonských loděnicích; v padesátých letech si pravidelně dopisoval s Marxem a Engelsem, spolupracoval s mnoha německými a americkými dělnickými a demokratickými listy. — 112, 365, 417, 422, 619, 634, 729

Cobbett, William (1762—1835), anglický politik a publicista, významný představitel maloburžoazního radikalismu, bojoval za demokratizaci anglického politického zřízení; 1802 vydával „Cobbett's Annual Register". — 59, 315

Cobden, Richard (1804—1865), anglický továrník, buržoazní politik, jeden

z vůdců freetraderů a spoluzakladatelů Ligy proti obilním zákonům; člen parlamentu. — 15, 134, 146

Coehoorn, Menno, baron *van* (1641—1704), holandský generál, vojenský inženýr, autor řady prací o opevňování. — 287, 291

Colin, viz *Campbell*, sir Colin, baron *Clyde*

**Collet*, Charles Dobson, anglický radikální novinář a politik, redaktor orgánu urquhartovců „Free Press" (1859—1865). — 77, 78, 95, 324, 546—548, 600—603, 698

Coningham, William (nar. 1815), anglický liberál, člen parlamentu. — 129, 244

Cornelius, Wilhelm, německý radikální publicista, Marxův přítel, v padesátých letech emigrant v Londýně.. — 107, 110, 138

Cotta, Johann Georg, baron *von Cottendorf* (1796—1863), německý nakladatel v Augsburgu, vydával,, Allgemeine Zeitung"; od 1832 majitel velké vydavatelské firmy. — 417, 573, 711

Cowley, Henry Richard Charles *Wellesley*, hrabě (1804—1884), anglický diplomat, velvyslanec v Paříži (1852—1867). — 468

Coxe, William (1747—1828), anglický historik a cestovatel, od 1804 archidiákon ve Wiltshire; sběratel a vydavatel unikátních historických dokumentů. — 31

Crawshay, George, v padesátých letech 19. století anglický novinář, Urquhartův stoupenec. — 518

Cromwell, Oliver (1599—1658), anglický státník; vůdce buržoazie a zburžoaznělé šlechty za buržoazní revoluce v 17. století; lord protektor Anglie, Skotska a Irska (1653—1658). — 211

**Cyples*, William (1831—1882), anglický novinář a politik, urquhartovec, 1856 spolupracovník listu „Sheffield Free Press" a tajemník sheffieldského Výboru pro zahraniční záležitosti. — 63, 74, 75, 78, 599

Cyprien, viz *Robert*. Cyprien

Dagobert I., francký král (628—638). — 34

Dähnhardtová, viz *Stirnerová-Schmidtová*, Marie Wilhelmine

**Dana*, Charles Anderson (1819—1897), americký pokrokový novinář, ve čtyřicátých až šedesátých letech redaktor „New-York Daily Tribune" a „New American Cyclopaedia". — 83, 95, 109, 114, 119, 132, 138, 140—147, 156, 157, 162, 165, 168, 170, 186—188, 194, 197, 201, 205, 221, 227, 230, 260, 277, 279, 281, 292, 293, 295, 297, 302, 304, 305, 310, 311, 314, 316, 318, 319, 333, 415, 417, 441, 443, 459, 460, 489, 491, 525, 530, 534, 547, 722

Daniels, Roland (1819—1855), německý lékař, člen Svazu komunistů a jeden z jeho vůdců; od 1850 člen kolínského ústředního výboru Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), porota jej zprostila viny; jako jeden z prvních se pokoušel uplatnit dialektický materialismus v oblasti přírodních věd; Marxův a Engelsův přítel. — 387, 413, 613

Danielsová, Amalie (1820—1895), žena Rolanda Danielse. — 387, 436, 440, 517
Darimon, Louis Alfred (1819—1902), francouzský politik, publicista a historik; propagoval Proudhonovy názory. — 105
Darwin, Charles Robert (1809—1882), velký anglický přírodovědec, zakladatel vědecké vývojové biologie. — 583
Davout, Louis Nicolas, vévoda *d'Auerstedt*, princ *eckmühlský* (1770—1823), francouzský maršál, jeden z nejbližších spolubojovníků Napoleona I., účastník válek napoleonské Francie. — 192, 202, 203
Delius, Engelsův známý v Bradfordu. — 662
Démokritos z Abdéry (asi 460—370 před n. l.), řecký filosof, jeden ze zakladatelů atomové teorie; první podal materialistický obraz světa, který jeho žáci dále rozvíjeli. — 610, 622
Demuthová, Helene (1823—1890), hospodyně a věrná přítelkyně Marxovy rodiny. — 390, 600
Derby, Edward Geoffrey Smith *Stanley*, od 1851 hrabě (1799—1896), anglický státník, do 1835 whig, potom vůdce toryů, později jeden z vůdců konzervativní strany; ministerský předseda (1852, 1858—1859, 1866—1868). — 325, 327, 468—470
Desprez, Hippolyte, francouzský historik a publicista z poloviny 19. století. — 32, 35
Destrilhes, M., autor knihy „Odhalení o Turecku" (1855). — 48, 54
De Wette, Wilhelm Martin Leberecht (1780—1849), německý teolog, racionalista; napsal řadu prací o tzv. biblické archeologii. — 305
Dibič, Ivan Ivanovič, hrabě (1785—1831), ruský generál polní maršál, vrchní velitel v rusko-turecké válce 1828—1829; vrchní velitel armády, která potlačila polské povstání 1830—1831. — 199
Dingelstedt, Franz, od 1876 baron *von* (1814—1881), německý básník a spisovatel; zprvu představitel maloburžoazní opoziční politické poezie, od poloviny čtyřicátých let dramaturg dvorních divadel; monarchista. — 435
Disraeli, Benjamin, od 1876 hrabě *Beaconsfield* (1804—1881), anglický státník a spisovatel, jeden z vůdců toryů, v druhé polovině 19. století vůdce konzervativní strany; kancléř pokladu (1852, 1858—1859 a 1866—1868), ministerský předseda (1868 a 1874—1880). — 125, 470, 707
Dobner, Job Felix (Gelasius) (1719—1790), český historik, mnich, autor řady prací z českých dějin. — 31
Dobrovský, Josef (1753—1829), významný vědec, zakladatel moderní slavistiky; vůdčí postava českého národního obrození. — 29, 30
Dolch, Oskar, jeden z účastníků Schillerových oslav v Manchesteru v listopadu 1859. — 566, 694
Dolleschall, Laurenz (nar. 1790), policejní úředník v Kolíně nad Rýnem (1819 až 1847); cenzor listu „Rheinische Zeitung". — 20, 35
Douglas, sir Howard (1776—1861), anglický generál a vojenský spisovatel, autor knih o dělostřelectvu, opevňování a vojenských mostech. — 193

Dowbiggin, anglický důstojník, účastník krymské války, synovec lorda Panmura. — 36

Dronke, Ernst (1822—1891), německý publicista a spisovatel, zpočátku „pravý" socialista, později člen Svazu komunistů a jeden z redaktorů „Neue Rheinische Zeitung"; po porážce revoluce 1848—1849 emigroval do Švýcarska a pak do Anglie; za rozkolu ve Svazu komunistů 1850 Marxův a Engelsův stoupenec; později zanechal politické činnosti. — 98, 121, 131, 172, 235, 243, 294, 435, 504, 506, 509, 510, 512, 514, 527, 633, 725

Drouyn de Lhuys, Édouard (1805—1881), francouzský diplomat a politik, ve čtyřicátých letech umírněný monarchista, orleanista, po 1851 bonapartista; ministr zahraničních věcí (1848—1849, 1851, 1852—1855, 1862—1866). — 18

Drucker, Louis, německý novinář, maloburžoazní demokrat, vydavatel humoristického týdeníku „How do you do?" v Londýně. — 570, 706, 710

Dulon, Rudolph (1807—1870), německý pastor, stoupenec hnutí „přátel světla", které bylo v opozici proti oficiální církvi; 1849—1851 vedoucí redaktor listu „Bremer Tages-Chronik"; 1853 emigroval do USA. — 696

Duncker, policejní rada v Berlíně. — 571, 585, 734

Duncker, Franz Gustav (1822—1888), německý buržoazní politik; nakladatel. — 344, 347, 386, 403, 419, 425, 433, 435, 448, 450, 453, 458, 461, 463, 467, 482, 485, 487, 489, 495, 497, 511, 512, 521, 522, 530, 544, 549, 578, 622, 629, 635, 639, 644, 645, 647, 648, 650, 652, 653, 657, 675—677, 680, 688, 695

Duncombe, Thomas Slingsby (1796—1861), anglický politik, buržoazní radikál, ve čtyřicátých letech účastník chartistického hnutí, člen parlamentu. — 402

Dupré de Saint-Maur, Émile (1772—1854), francouzský spisovatel a úředník, podnikl několik cest do Ruska. — 30

Duvivier, Franciade Fleurus (1794—1848), francouzský generál, ve třicátých a čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; 1848 se podílel na potlačení červnového povstání v Paříži; poslanec Ústavodárného shromáždění. — 206

Eccarius, Johann Georg (1818—1889), německý krejčovský dělník, významný představitel mezinárodního dělnického hnutí, člen Svazu spravedlivých, potom Svazu komunistů, člen jeho ústředního výboru; člen generální rady I. internacionály; až do 1872 zastával Marxovu linii, později se přiklonil k anglickému tradeunionistickému hnutí. — 435, 437, 439, 442, 457, 482

Eichhoff, Frédéric Gustave (1799—1875), francouzský filolog. — 34, 41

Eichhoff, Karl Wilhelm (1833—1895), německý socialista; koncem padesátých let odhalil v tisku Stiebera jako špióna a provokatéra a byl za to soudně stíhán; jeden z prvních historiků I. internacionály. — 584, 585, 588

Elgin, James *Bruce*, hrabě *Kincardine* (1811—1863), anglický diplomat, 1857 až 1858 a 1860—1861 mimořádný zmocněnec v Číně, 1862—1863 generální guvernér Indie. — 401, 403

Ellenborough, Edward *Law*, hrabě (1790—1871), anglický státník, tory, člen par-

lamentu; generální guvernér Indie (1842—1844), první lord admirality (ministr námořnictva) (1846), předseda Kontrolního úřadu pro Indii (1858). — 126

Elsner, Karl Friedrich Moritz (1809—1894), slezský publicista a politik, radikál, 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levé křídlo); v padesátých letech jeden z redaktorů listu „Neue Oder-Zeitung"; s listem spolupracoval Marx. — 465, 609

Emanuel, viz *Viktor Emanuel II.*

Engel, Johann Christian *von* (1770—1814), maďarský historik, napsal řadu prací o dějinách Uher a slovanských zemí. — 29

**Engels*, Emil (1828—1884), bratr Bedřicha Engelse, společník firmy „Ermen a Engels" v Engelskirchenu. — 704, 705

Engels, Friedrich (1796—1860), otec Bedřicha Engelse. — 18, 80, 88, 113, 121, 186, 235, 259, 532, 664, 705

**Engelsová*, Elisabeth Francisca Mauritia (1797—1873), matka Bedřicha Engelse. — 532, 662—665, 705

Epikuros ze Samu (asi 341—asi 270 před n. l.), řecký materialistický filosof, ateista. — 142, 608, 610, 622

Erich, americký obchodník. — 107, 111

Ermani, redaktor londýnských emigrantských novin „Germania"; vycházely v dubnu a květnu 1859. — 480

Ermen, Gottfried, spolumajitel firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru. — 121, 171, 396, 449, 565, 586, 591, 705

Ersch, Johann Samuel (1766—1828), německý bibliograf, profesor zeměpisu a statistiky v Halle. — 173, 216, 287

Erskine, osobní lékař Petra I. — 22

Espartero, Baldomero, *vévoda vittorijský* (1793—1879), španělský generál a státník, předák strany progresistů, regent Španělska (1841—1843), předseda vlády (1854—1856). — 76, 200

Espinasse, Charles Marie Esprit (1815—1859), francouzský generál, bonapartista; v třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska; podílel se aktivně na státním převratu z 2. prosince 1851; za krymské války velel brigádě; po Orsiniho atentátu na Napoleona III. byl pět měsíců ministrem vnitra; za války v Itálii 1859 velel divizi. — 19, 312, 339

Etheridge (zemř. 1857), anglický admirál, velel anglickému loďstvu v anglo-perské válce 1856—1857; skončil život sebevraždou. — 155

Eugène, princ, viz *Beauharnais*, Eugène

Eugénie Marie de Montijo de Guzman, hraběnka *de Teba* (1826—1920), francouzská císařovna, manželka Napoleona III. — 19

Evans, George *de Lacy* (1787—1870), anglický generál, liberální politik, člen parlamentu; 1854 velel divizi na Krymu. — 36, 347

Ewerbeck, August Hermann (1816—1860), německý lékař a spisovatel; vůdce pařížských obcí Svazu spravedlivých, později člen Svazu komunistů, ze kterého 1850 vystoupil. — 89, 410

Fabrice, rada intendantury v Berlíně, v květnu 1858 za spoluúčasti Bormanna napadl Lassalla, byl postaven před vojenský soud. — 368, 370, 623, 624

Fallmerayer, Jakob Philipp (1790—1861), německý historik a cestovatel. — 15

Farina, Giovanni Maria (1686—1766), italský obchodník, který se usídlil v Kolíně nad Rýnem; zakladatel první továrny na výrobu kolínské vody. — 139

Faucher, Julius (1820—1878), německý publicista, mladohegelovec, stoupenec svobodného obchodu; začátkem padesátých let hlásal buržoazně individualistické, anarchistické názory; 1850—1861 emigrant v Anglii, spolupracoval s listem „Morning Star"; 1861 se vrátil do Německa; později pokrokář. — 32, 106, 146, 569, 606

Fazy, Jean Jacques (James) (1794—1878), švýcarský státník a publicista, radikál, předseda kantonální rady v Ženevě (1846—1853 a 1855—1861), zakladatel Švýcarské státní banky, zastával probonapartovskou politiku. — 555, 573, 576, 734

Feibel, Heinrich, německý publicista, ve čtyřicátých letech předseda Dělnického vzdělávacího spolku ve Wiesbadenu; v září 1851 byl zatčen a v červenci 1852 odsouzen wiesbadenským královským soudem k jednomu roku nucených prací; později žil v Anglii. — 412

Féline. — 138

Ferdinand d'Este, arcivévoda (1781—1850), rakouský polní maršál, účastník válek proti napoleonské Francii. — 202

Feuerbach, Ludwig (1804—1872), vynikající německý materialistický filosof; představitel německé klasické filosofie. — 595

Filipson, Grigorij Ivanovič (1809—1883), ruský generál, zúčastnil se dobytí Kavkazu. — 360

Finlen, James, významný pracovník chartistického hnutí, 1852—1858, člen výkonného výboru Národního chartistického sdružení (National Charter Association). — 48

Fiorentino, Pier Angelo (1809—1864), italský spisovatel, novinář a kritik, od 1835 žil v Paříži; v padesátých až šedesátých letech spolupracoval s bonapartistickým tiskem. — 19

Fischel, Eduard (1826—1863), německý publicista, buržoazní pokrokář, od 1858 asesor berlínského městského soudu, 1859—1860 redaktor periodické sbírky „Das Neue Portfolio" v Berlíně; ostře kritizoval zahraniční politiku Palmerstonovu a Napoleona III. — 578

Fitzgerald, John David (1816—1889), irský právník a politik, liberál, člen parlamentu, zastával vysoké funkce v anglické správě v Irsku. — 417

Florencourt, Franz *von* (1803—1886), německý publicista, redaktor několika němec-

kých časopisů; zpočátku liberál, později konzervativec; švagr nevlastního bratra Jenny Marxové Ferdinanda von Westphalen. — 720

Flottwell, Eduard Heinrich *von* (1786—1865), představitel reakční pruské šlechtické byrokracie; ministr financí (1844—1846); ministr vnitra (1858—1859). — 435

Fould, Achille (1800—1867), francouzský bankéř a státník, orleanista, později bonapartista; 1849—1867 byl několikrát ministrem financí; státní ministr a ministr císařského dvora (1852—1860). — 226, 242, 322, 354, 371, 478

Fox, William *Johnson* (1786—1864), anglický politik, kazatel a publicista, freetrader, později člen liberální strany, člen parlamentu. — 134

Francis Joseph, viz *František Josef I.*

Franck, Gustav (zemř. 1860), rakouský maloburžoazní demokrat, počátkem padesátých let emigrant v Londýně. — 32

Franklin, Benjamin (1706—1790), americký státník, buržoazní demokrat, účastník válek za nezávislost v Severní Americe; významný učenec, fyzik a ekonom. — 636

František Josef I. (1830—1916), rakouský císař (1848—1916). — 507, 511, 567

**Freiligrath*, Ferdinand (1810—1876), významný německý revoluční básník, dlouholetý Marxův přítel; 1848—1849 spolupracovník „Neue Rheinische Zeitung", člen Svazu komunistů; v padesátých letech úředník Švýcarské banky v Londýně. — 39, 64, 76, 83, 85, 102, 103, 114, 117, 119, 131, 145, 166, 243, 244, 265, 291, 294, 310, 373, 377, 381, 383—385, 394, 397, 398, 409, 412—414, 417, 430—432, 435—437, 439, 440, 454, 466, 471, 473, 495, 509, 514, 522, 525, 530, 544—546, 549, 553—555, 557, 562, 567—569, 573, 574, 576—582, 585, 586, 588, 608, 609, 628, 630—634, 642, 654, 682, 693, 701, 702, 706, 709—716, 725, 726, 733, 734

Freiligrathová, Ida (1817—1899), žena Ferdinanda Freiligratha. — 414, 436,570, 577, 706

Freiligrathová, Käthe (Katy) (1845—1904), dcera Ferdinanda Freiligratha. —570

Freund, německý lékař v Londýně, v padesátých letech lékař Marxovy rodiny .— 146, 153, 410

**Friedländer*, Max (1829—1872), německý publicista, buržoazní demokrat; člen redakce „Neue Oder-Zeitung" a vídeňské „Presse", s nimiž Marx krátce spolupracoval; bratranec Ferdinanda Lassalla. — 264, 277, 292, 465, 475 až 477, 488, 492, 611, 654, 658, 666, 668, 729

Frisch, Johann Leonhardt (1666—1743), německý lingvista a přírodozpytec, autor prací o dějinách slovanských dialektů. — 30

Fröbel, Julius (1805—1893), německý publicista a vydavatel pokrokové literatury, maloburžoazní demokrat, účastník revoluce 1848—1849 v Německu, poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo), po porážce revoluce emigroval do Ameriky, 1857 se vrátil do Evropy; později liberál. — 373, 409

Frost, John (1785—1877), anglický maloburžoazní radikál, 1838 se připojil

k chartistickému hnutí; za to, že organizoval 1839 hornické povstání ve Walesu, byl odsouzen k doživotnímu vyhnanství v Austrálii; později byl amnestován a 1856 se vrátil do Anglie. — 59, 244

Fuad efendi, Mehmed (1814—1869), turecký státník; v padesátých až šedesátých letech byl několikrát velkovezírem a ministrem zahraničních věcí. — 44

Fullarton, John (1780—1849), anglický ekonom, zabýval se otázkou peněžního oběhu a úvěru, odpůrce kvantitativní teorie peněz. — 636

Gagern, Heinrich Wilhelm August, baron *von* (1799—1880), hesenský politik, umírněný liberál; 1848 poslanec a předseda frankfurtského Národního shromáždění (pravý střed); ministerský předseda říšské vlády (prosinec 1848 až březen 1849). — 510

Garibaldi, Giuseppe (1807—1882), italský národní hrdina, demokrat, nadaný vojevůdce; v padesátých až šedesátých letech vedl boj italského národa za národní osvobození a za sjednocení země, za války v Itálii 1859 velel alpským střelcům. — 489, 492, 493, 558, 574

Garnett, Jeremiah (1793—1870), anglický novinář, jeden ze zakladatelů listu „The Manchester Guardian", 1844—1861 jeho redaktor. — 131

Garthe, pokladník v redakci listu „Das Volk". — 500, 526, 543

Gatterer, Johann Christoph (1727—1799), německý historik, od 1759 profesor v Göttingen. — 31

Gebhardi, Ludwig Albrecht (1735—1802), německý historik. — 31

Geoffroy, Saint Hilaire, Étienne (1772—1844), francouzský zoolog, stoupenec evoluční teorie, Darwinův předchůdce. — 284

Gercen, Alexandr Ivanovič (1812—1870), ruský revoluční demokrat, materialistický filosof, publicista a spisovatel; od 1852 žil v Anglii, kde založil vydavatelství „Volnaja russkaja tipografija" [„Svobodná ruská tiskárna"] a vydával sborník „Poljarnaja zvezda" a list „Kolokol". — 65, 360, 403, 471

Gercken, Philipp Wilhelm (1722—1791), německý historik. — 31

Germiny, Charles Gabriel le Bègue, hrabě *de* (1799—1871), francouzský státník, bonapartista, ředitel Francouzské banky (1856—1863). — 180

Gerstenberg, Isidor, bankéř v Londýně, stoupenec Gottfrieda Kinkela. — 417, 456, 653

Gibson, Thomas *Milner* (1806—1884), anglický politik, jeden z vůdců freetraderů, později liberál; ministr obchodu (1859—1865 a 1865—1866). — 134, 136, 319, 322, 459

Gilpin, Charles, disponent londýnské pobočky Švýcarské banky, věřitel novin „People's Paper"; člen parlamentu. — 394

Girardin, Émile *de* (1806—1881), francouzský buržoazní publicista a politik, ve třicátých až padesátých letech byl s přestávkami redaktorem listu „La Presse", v politice naprosto bezzásadový; před revolucí 1848 byl v opozici

proti Guizotově vládě, za revoluce buržoazní republikán, poslanec Zákonodárného shromáždění (1850—1851); později bonapartista. — 105, 641

Gladstone, William Ewart (1809—1898), anglický státník, tory, později peelovec, od 1865 předák liberální strany; kancléř pokladu (1852—1855 a 1859—1866) a ministerský předseda (1868—1874, 1880—1885, 1886, 1892—1894). — 391

Gneisenau, August Wilhelm Anton, hrabě *Neithardt von* (1760—1831), pruský generál a vojenský teoretik; od 1825 generál polní maršál; měl významnou úlohu ve válce proti napoleonské Francii; 1806 se zúčastnil vypracování plánu na reorganizaci armády; 1813—1814 a 1815 náčelník štábu Blücherových vojsk. — 207, 208

Godfray, François, advokát, velký pozemkový vlastník a bankéř na ostrově Jersey. — 228, 312, 617

Goegg, Amand (1820—1897), německý novinář, maloburžoazní demokrat, 1849 člen bádenské prozatímní vlády, po porážce revoluce emigroval; v sedmdesátých letech se přiklonil k německé sociální demokracii. — 555

Goethe, Johann Wolfgang *von* (1749—1832), velký německý spisovatel a myslitel. — 284, 422, 659, 711

Golovin, Ivan Gavrilovič (1816—1886), ruský liberální statkář, emigrant v Anglii; publicista; ve čtyřicátých a padesátých letech měl blízko ke Gercenovi a Bakuninovi. — 84, 89

Görtz, Georg Heinrich, baron (1668—1719), švédský státník, od 1715 ministr financí, vedl dobrodružnou politiku. — 23

Gottsched, Johann Christoph (1700—1766), německý spisovatel a kritik, představitel raného osvícenství 18. století v Německu. — 634

Götz, Theodor, německý demokrat, emigrant v Anglii, Marxův přítel. — 102

Götze, Peter Otto *von* (Petr Petrovič) (1793—1880), ruský úředník a spisovatel, původem pobaltský Němec; překládal do němčiny srbské a ruské národní písně. — 35, 41

Grant, James (1802—1879), anglický radikální novinář a spisovatel, redaktor listu „The Morning Advertiser" (1850—1871). — 132, 569

Gray, John (1798—1850), anglický ekonom, utopický socialista, žák Roberta Owena, teoretik „pracovních peněz". — 348, 636

Griesheim, Adolf *von* (1820—1894), německý továrník, společník firmy „Ermen a Engels", muž Engelsovy sestry Elisy. — 705

Griesheim, Karl Gustav Julius *von* (1798—1854), pruský generál a vojenský spisovatel. — 197, 311

Griesheimová, Elise *von* (rozená Engelsová) (1834—1912), sestra Bedřicha Engelse, žena Adolfa Griesheima. — 705

Grimm, Jacob (1785—1863), významný německý filolog, sběratel německého folklóru, profesor na berlínské universitě. — 41, 139, 558—560

Gruber, Johann Gottfried (1774—1851), německý vědec, literární historik. — 173, 216, 287

Grün, Karl (pseudonym Ernst von der Haide) (1817—1887), německý malobur-

žoazní publicista, v polovině čtyřicátých let hlavní představitel „pravého socialismu"; za revoluce 1848—1849 vystupoval jako maloburžoazní demokrat, poslanec pruského Národního shromáždění (levé křídlo). — 79

Gumpert, Eduard (zemř. 1893), německý lékař v Manchesteru, Marxův a Engelsův přítel. — 367, 372, 374, 386, 397, 441, 481, 483, 514, 521

Gurowski, Adam, hrabě (1805—1866), polský publicista, od 1849 emigrant v USA; v padesátých letech spolupracoval s „New-York Daily Tribune". — 95, 118, 119, 142

Gyllenborg, Karl, hrabě (1679—1746), švédský státník, vyslanec v Londýně (1715—1718), od 1718 státní tajemník a ministerský předseda (1739—1746). — 23

Gyulay, Ferencz, hrabě (1798—1868), rakouský polní maršál, původem Maďar, účastnil se potlačení revoluce v Itálii (1848—1849); ministr války (1849 až 1850), 1859 za války v Itálii velel rakouské armádě až do porážky u Magenty. — 470, 472

Hacquet, Balthasar (1739—1815), rakouský přírodovědec a etnograf. — 30

Hamilton, Claud, lord (1813—1884), anglický aristokrat, konzervativec, člen parlamentu. — 36

Hanka, Václav (1791—1861), především filolog. Navrhl a prosadil tzv. analogickou reformu českého pravopisu. Jedním z nejaktivnějších prostředníků mezi českou obrozenskou literaturou a ostatními slovanskými literaturami. Zájem zejména o Rusko, rubem jeho rusofilství bylo v politickém smyslu carofilství. Politicky konzervativní. — Jeden z prvních šiřitelů romantického zájmu o lidovou píseň jakožto svéráznou oblast slovesného projevu. Vlastní básnické nadání se nejvýrazněji projevilo v poezii Rukopisu královédvorského a zelenohorského, jichž byl iniciátorem a hlavním autorem. Přitom se uplatnily jeho znalosti české a slovanské filologie a folkloru i zvláštní rysy jeho povahy, které mu dovolily uskutečnit tak smělou fikci. — 29, 34, 41

Hannibal (asi 247—183 před n. l.), vynikající kartaginský vojevůdce a státník. — 343

Harney, George Julian (1817—1897), vlivný anglický dělnický předák, jeden z vůdců levého chartistického křídla; redaktor listů „Northern Star", „Red Republican" a jiných chartistických novin a časopisů; byl v těsném spojení s Marxem a Engelsem. — 217, 218, 220, 228, 289, 295, 310—313, 344, 607, 617, 618

Harper, James (1795—1869), americký nakladatel, jeden ze zakladatelů a vedoucí firmy „Harper a bratři". — 124

Harring, Harro Paul (1798—1870), německý spisovatel, maloburžoazní radikál. — 311

Hart, Richard, anglický radikální novinář, stoupenec Urquhartův.— 722
Harvey, anglický lékař. — 16
Hatzfeldt-Wildenburg, Edmund, hrabě *von* (nar. 1798), muž hraběnky Sophie Hatzfeldtové. — 37—39, 42
Hatzfeldtová, Sophie, hraběnka *von* (1805—1881), přítelkyně a stoupenkyně Ferdinanda Lassalla, žena předešlého. — 38, 42, 264, 301, 306, 517
Hauff, Wilhelm (1802—1827), německý romantický spisovatel a pohádkář. — 626, 627
Haugwitz, Christian August Heinrich Kurt, hrabě *von* (1752—1832), pruský státník, ministr zahraničních věcí (1792—1804, 1805—1806). — 707
Havelock, sir Henry (1795—1857), anglický generál, účastník angloafghánské války (1838—1842) a anglo-sikhské války (1845—1846), 1857 se zúčastnil potlačení národně osvobozeneckého povstání v Indii. — 204, 211, 213, 272, 283
Haxthausen, August, baron *von* (1792—1866), pruský vládní rada, autor několika děl o pozůstatcích občinového zřízení v ruském zemědělství; v politických názorech reakcionář, obhájce nevolnictví. — 400
Hecker, Friedrich Franz Karl (1811—1881), radikální republikán, maloburžoazní demokrat, jeden z vůdců bádenského povstání v dubnu 1848, po porážce povstání emigroval do Švýcarska, později do USA; zúčastnil se občanské války na straně Severu. — 207, 416, 674
Heckscher, Martin, Engelsův lékař v Manchesteru, Němec. — 151, 153, 170, 176, 182, 227, 230, 234, 288, 415, 422, 483, 512, 514
Heffter, Moritz Wilhelm (1792—1873), německý historik a filolog. — 31, 34
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770—1831), nejvýznamnější představitel německé klasické filosofie, objektivní idealista; v jeho systému je celý přírodní historický i duchovní svět poprvé znázorněn jako proces. — 156, 232, 252, 291, 305, 306, 374, 375, 610, 622
Heine, Heinrich (1797—1856), velký německý básník. — 48, 49, 63, 83, 84, 86, 647, 711
Heinová, Mathilde (1815—1883), žena Heinricha Heina. — 84
Heinzen, Karl (1809—1880), německý radikální publicista, maloburžoazní demokrat, vystupoval proti Marxovi a Engelsovi; krátce se zúčastnil bádensko-falckého povstání 1849; emigroval do Švýcarska a později do Anglie, na podzim 1850 odjel natrvalo do USA. — 231, 284, 302, 303, 410, 486, 726
Heise, Hermann Heinrich (zemř. 1860), německý maloburžoazní demokrat, publicista; jeden z redaktorů listu „Die Hornisse" (1848—1850); zúčastnil se revoluce 1848—1849 v Německu, emigroval do Anglie. — 26, 32, 102, 369
Hérakleitos z Efesu (asi 540—asi 480 před n. l.), řecký materialistický filosof, jeden ze zakladatelů dialektiky. — 264, 305, 306, 308, 445—448, 492, 610, 622, 726
Herbert, Sidney, lord (1810—1861), anglický státník, zpočátku tory, později

peelovec; sekretář admirality (1841—1845) a ministr války (1845—1846, 1852—1855 a 1859—1860). — 139

Herder, Johann Gottfried (1744—1803), německý filosof, spisovatel a teoretik literatury, představitel buržoazního osvícenství 18. stol.; jeden ze zakladatelů pokrokového literárního směru „Sturm und Drang". — 29

Herrmann, Ernst Adolf (1812—1884), německý historik. — 15

Herwegh, Georg (1817—1875), německý revoluční básník; po únorové revoluci 1848 jeden z vůdců Německé demokratické společnosti v Paříži; spoluorganizátor dobrovolnické legie německých pařížských emigrantů na pomoc bádenskému povstání v dubnu 1848; po dlouhém exilu ve Švýcarsku se vrátil 1866 do Německa; Lassallův stoupenec. — 514, 516.

Hess, Heinrich, baron, *von* (1788—1870), rakouský generál, později polní maršál, 1848—1849 se účastnil potlačení revoluce v Itálii; 1854—1855 vrchní velitel armády v Uhrách, Haliči a podunajských knížectvích; za války v Itálii 1859, po porážce u Magenty velel rakouské armádě (červen—červenec 1859). — 472

Hess, Moses (1812—1875), německý maloburžoazní publicista, v polovině čtyřicátých let jeden z hlavních představitelů „pravého" socialismu; po rozkolu ve Svazu komunistů 1850 stoupenec Willichovy a Schapperovy maloburžoazní frakce; v šedesátých letech lassallovec. — 84, 88, 117, 124, 155

Hessová, Sibylle (rozená Peschová) (1820—1903), žena Mosesa Hesse. — 84, 88

Heydt, August, baron *von der* (1801—1874), elberfeldský bankéř, pruský státník; ministr obchodu (prosinec 1848—1862). — 51, 729

Hill, zaměstnanec firmy „Ermen a Engels" v Manchesteru v padesátých až šedesátých letech 19. století. — 104, 270

Hirschfeld, majitel londýnské tiskárny, ve které se tiskly noviny „Die Neue Zeit" a týdeník Gottfrieda Kinkela „Hermann". — 480, 500

Hodges, George Loyd, anglický důstojník, účastník válek proti napoleonské Francii; generální konzul v Srbsku (1837—1839), později v Egyptě (1839 až 1841); 1849 zmocněnec ve Šlesviku-Holštýně; Palmerstonův chráněnec. — 421

Hohenzollern, viz *Bedřich Vilém IV.*

Hohenzollern-Sigmaringen, Karl Anton, princ (1811—1885), pruský generál a státník, ministerský předseda (listopad 1858—1862). — 498

Hohenzollernové, dynastie braniborských kurfiřtů (1415—1701), pruských králů (1701—1918) a německých císařů (1871—1918). — 101, 498, 655

Holleben, Heinrich *von* (1789—1864), pruský důstojník a vojenský spisovatel; zúčastnil se posledních bojů proti napoleonské Francii; podílel se na potlačení revoluce 1848—1849 v Německu. — 218

Hollinger, Fidelio, německý emigrant, majitel londýnské tiskárny, v níž se tiskl list „Das Volk". — 494, 499, 508, 510, 520, 526, 543—546, 549, 555, 682, 683, 696

Homér, pololegendární starořecký epický básník, jemuž jsou připisovány eposy „Iliada" a „Odyssea". — 391

Hood a spol., německá obchodní firma v Londýně, u níž byl v letech 1846—1848 úředníkem Ferdinand Freiligrath. — 145

Hoyoll, německý malíř, v padesátých letech 19. stol. emigrant v Manchesteru. — 693

Hugo, Victor (1802—1885), francouzský spisovatel, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; po státním převratu z 2. prosince 1851 žil 20 let v emigraci v Bruselu a na ostrově Jersey a Guernsey. — 315

Humboldt, Alexander, baron *von* (1769—1859), významný přírodovědec a cestovatel, humanista. — 16, 373, 387

Hume, David (1711—1776), anglický filosof, subjektivní idealista, agnostik; buržoazní historik a ekonom, odpůrce merkantilismu, jeden z prvních stoupenců kvantitativní teorie peněz. — 447, 636

Hutten, Ulrich *von* (1488—1523), německý humanistický básník, stoupenec reformace; 1521 se spojil se Sickingenem a zúčastnil se rytířského povstání 1522 až 1523; postava Ulricha von Huttena vystupuje v Lassallově dramatu „Franz von Sickingen". — 659—661, 672, 673

Changarnier, Nicolas Anne Théodule (1793—1877), francouzský generál a politik, monarchista; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, po červnu 1848 velitel národní gardy a pařížské posádky, účastnil se potlačení demokracie z 13. června 1849; po státním převratu z 2. prosince 1851 zatčen a vypovězen z Francie, 1859 se vrátil. — 206

Charles, viz *Roesgen*, Charles,

Charles XII., viz *Karel XII.*

Charras, Jean Baptiste Adolphe (1810—1865), francouzský plukovník a politik, umírněný buržoazní republikán; 1848 se podílel na potlačení červnového povstání pařížských dělníků; za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, vystupoval proti Ludvíku Bonapartovi; po státním převratu z 2. prosince 1851 byl vypovězen z Francie. — 303, 333

Chesterová (Polly Evansová). — 136

Chojecki, Edmund (pseudonym Charles Edmond) (1822—1899), polský publicista, spisovatel a dramatik, od 1844 žil ve Francii, svá díla psal polsky a francouzsky. — 32

Imandt, Peter, německý učitel, demokrat, účastník revoluce 1848—1849, po porážce revoluce emigroval do Švýcarska, později do Londýna; člen Svazu komunistů, Marxův a Engelsův stoupenec. — 26, 32, 62, 74, 102, 172, 175, 180, 473, 486, 567, 633, 731

Inglis, sir John Eardley Wilmot (1814—1862), anglický generál, účastnil se potlačení národně osvobozeneckého povstání v Indii 1857—1859. — 287

*Ironside, Isaac, anglický novinář, urquhartovec, redaktor listu „Sheffield Free Press" a jeden z redaktorů londýnských novin „Free Press". — 63, 74, 75, 77, 78, 596—599

Jacobi, Abraham (1830—1919), německý lékař, člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), porota jej zprostila viny, ale pro „urážku veličenstva" zůstal dál ve vazbě; 1853 emigroval do Anglie, později do USA, kde propagoval v tisku ideje marxismu; účastnil se občanské války na straně Severu; president Akademie lékařských věd v New Yorku (1885—1889), profesor a president několika lékařských institucí, autor řady lékařských vědeckých prací. — 114

Jacobi, Frizt (zemř. 1862), německý demokrat, účastník revoluce 1848—1849; od 1852 emigrant v USA, účastník občanské války na straně Severu. — 341

Jahn, Friedrich Ludwig (1778—1852), německý spisovatel a publicista, organizátor tělovýchovného a sportovního hnutí v Německu; účastník válek proti napoleonské Francii. — 478

Jakobová, viz *Robinsonová*, Therese Albertine Luise

Jakub Eduard (Jakub III. Stuart) (1688—1766), syn krále Jakuba II., následník anglického trůnu. — 22, 33

James, Edwin John (1812—1882), anglický advokát, člen parlamentu, v dubnu 1858 obhájce Simona Bernarda. — 357

James, William (zemř. 1827), anglický vojenský spisovatel. — 98

Jan (1782—1859), rakouský arcivévoda, polní maršál, účastník válek proti napoleonské Francii; od června 1848 do prosince 1849 německý říšský správce. — 701

Jiří I. (1660—1727), anglický a irský král (1714—1727). — 21

Johnson, Samuel (1709—1784), anglický spisovatel a jazykovědec, autor prvního slovníku anglického jazyka (1755). — 65

Jomini, Henri, baron (1779—1869), generál ve francouzských a později (od 1813) v ruských službách, původem Švýcar; vojenský teoretik, autor četných prací o strategii a dějinách vojenství. — 202, 205, 336, 340

Jones, Ernest Charles (1819—1869), významný pracovník anglického dělnického hnutí, proletářský básník a publicista, jeden z chartistických vůdců (levé křídlo), jeden z redaktorů „Northern Star", vydavatel „Notes of the People" a „The People's Paper"; od padesátých let byl v těsném spojení s Marxem a Engelsem; 1858 učinil ústupky radikální buržoazii, což vedlo k jeho dočasné roztržce s Marxem a Engelsem. — 48, 51, 54, 59, 63, 75, 81, 134, 172, 238, 244, 265, 291, 312, 394, 397, 399, 402, 634, 722

Jones, John Felix (zemř. 1878), anglický námořní důstojník a vojenský topograf; 1855—1858 politický agent v Búšíru. — 130, 133

Jonesová, Jane (zemř. 1857), žena Ernesta Jonese. — 172

Jordan, Johann Christoph (zemř. 1740), německý historik. — 31

Joss, Fritz (zemř. asi 1517), revoluční selský vůdce, organizátor tajných spolků a vzpour v jižním Německu na počátku 16. století; postava Fritze Jossa vystupuje v Lassallově dramatu „Franz von Sickingen". — 672

Joule, James Prescott (1818—1889), anglický fyzik; zkoumal elektromagnetismus a teplo, stanovil mechanický ekvivalent tepla. — 375

Juch, Hermann, německý novinář, maloburžoazní demokrat, emigrant v Londýně, stoupenec Kinkelův; od července 1859 redaktor týdeníku „Hermann". — 455, 480, 511, 554, 588

Jung, Georg (1814—1886), německý publicista, maloburžoazní demokrat, mladohegelovec, jeden z odpovědných vydavatelů listu „„Rheinische Zeitung"; 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levé křídlo), později národní liberál. — 517

Juta, Johan Carel (nar. 1824), holandský obchodník, muž Marxovy sestry Louisy. — 417, 439, 441, 442, 444, 530, 658, 685, 731

Kamm, Friedrich (zemř. 1867), německý řemeslník, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849, po porážce revoluce emigroval do Švýcarska; člen ženevského Německého dělnického spolku; 1852 emigroval do Ameriky. — 341

Kapper, Siegfried (1821—1879), český spisovatel a básník, překládal písně a legendy slovanských národů do němčiny. — 35, 41

Karadžić, Vuk Stefanovič (1787—1864), významný srbský jazykovědec a folklorista, zakladatel moderní srbštiny, autor první mluvnice a slovníku srbského jazyka; autor řady prací o srbské etnografii a dějinách. — 35, 41

Karel I. (1600—1649), anglický král (1625—1649); popraven za anglické buržoazní revoluce. — 211

Karel II. (1630—1685), anglický král (1660—1685). — 636

Karel V. (1500—1558), císař tzv. svaté říše římské (1519—1556); jako Karel I. španělský král (1516—1556); postava Karla V. vystupuje v Lassalově dramatu „Franz von Sickingen". — 659, 660, 671

Karel XII. (1682—1718), švédský král (1697—1718). — 21, 23, 106

Karl Leopold (1679—1747), vévoda meklenburský (1713—1728). — 24

Karl Ludwig Johann (1771—1847), rakouský arcivévoda, polní maršál, vojenský teoretik, vrchní velitel rakouské armády ve válkách s Francií (1796, 1799, 1805 a 1809), ministr války (1805 — 1809). — 192

Karl Wilhelm Ferdinand, vévoda *brunšvický* (1735—1806), vrchní velitel rakousko-pruské armády bojující za Francouzské revoluce proti revoluční Francii. — 719

Karstens, viz *Lessner*, Friedrich

Kateřina I. Alexejevna (1684—1727), druhá žena Petra I. (od 1712), ruská carevna (1725—1727). — 24

Kateřina II. (1729—1796), ruská carevna (1762—1796). — 15, 23

Kateřina Ivanovna (1691—1723), neteř Petra I., od 1716 žena meklenburského vévody Karla Leopolda. — 24

Katilina (Lucius Sergius Catilina) (asi 108—62 před n. l.), římský politik, patricij, organizátor spiknutí proti aristokratické republice. — 17

Kerb, majitel hostince v Londýně. — 32

Kinkel, Gottfried (1815—1882), německý básník a publicista, maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849; pruským soudem odsouzen k doživotnímu žaláři, 1850 uprchl z vězení a emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně; Marxův a Engelsův odpůrce. — 237, 341, 392, 397, 406, 409, 413, 415, 417, 422, 424, 428, 430, 435, 437, 440, 451, 455, 464, 479—483, 485, 494—496, 505, 516, 549, 553 až 555, 562, 565, 569—571, 576—578, 586, 588, 626, 632, 634, 635, 642, 653, 674, 679, 696, 697, 707, 703, 706, 710, 711, 714, 715, 734

Kinkelová, Johanna (rozená Mockelová) (1810—1858), německá spisovatelka, žena Gottfrieda Kinkela. — 409, 413, 415, 417, 430, 436, 440, 495, 555, 586, 634, 635, 643, 711

Kiss, Miklós (nar. 1820), maďarský důstojník, demokrat, emigrant v Paříži; byl ve spojení s bonapartistickými kruhy. — 567

Klapka, György (1820—1892), maďarský generál, za revoluce 1848 až 1849 velel jedné maďarské armádě; 1849 emigroval; v padesátých letech byl ve spojení s bonapartistickými kruhy, po amnestii 1867 se vrátil do Uher. — 372, 489, 560, 567

Klaproth, Heinrich Julius *von* (1783—1835), německý filolog, lingvista a cestovatel, autor prací o jazycích, písemnictví a literatuře asijských národů. — 41

Klein, Johann Jacob (nar. asi 1818), lékař v Kolíně nad Rýnem, člen Svazu komunistů, jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), porota jej osvobodila. — 517

Klotylda, princezna Savojská (1843—1911), dcera sardinského krále Viktora Emanuela II., od 1859 manželka prince Napoleona (Plon-Plona). — 432, 640

Kobes I., viz *Venedey*, Jakob

Koenigswarter, Maximilien (1815—1878), francouzský bankéř, poslanec Zákonodárného sboru (Corps législatif) (1852—1863). — 105

Kolatschek, Adolph (1821—1889), rakouský novinář a politik, 1848 —1849 člen frankfurtského Národního shromáždění, maloburžoazní demokrat; vydavatel časopisů „Deutsche Monatsschrift" (1850—1851) a „Stimmen der Zeit" (1858—1862). — 124

Kolb, dr. Gustav Eduard (1798—1865), německý novinář, redaktor augsburské „Allgemeine Zeitung". — 573, 580, 711

Komp, Albrecht, německý emigrant v USA, od 1857 jeden z vedoucích německého komunistického spolku v New Yorku; přítel Josepha Weydemeyera. — 390, 435, 482, 635, 675

Konstantin Nikolajevič (1827—1892), ruský velkokníže, druhý syn Mikuláše I.,

generální admirál, řídil námořní správu (1853—1881) a byl velitelem ruského loďstva (1855—1881); 1858—1861 byl členem Hlavního výboru pro rolnickou otázku a podílel se na přípravě rolnické reformy 1861; místodržitel Polského království (1862—1863). — 489, 546

Korff, Hermann, pruský důstojník, propuštěný 1847 pro své politické přesvědčení z armády; maloburžoazní demokrat; 1848 —1849 odpovědný vydavatel listu „Neue Rheinische Zeitung"; později emigroval do USA. — 475

Kościelski. Władysław (nar. 1820), polský demokrat, emigrant, v padesátých letech generál turecké armády. — 128

Kościuszko, Tadeusz (1746—1817), významný představitel polského národně osvobozeneckého hnutí v devadesátých letech 18. stol.; 1776—1783 se zúčastnil severoamerické války za nezávislost, 1783 generál; vůdce polského povstání 1794. — 101

Kossuth, Lajos (1802—1894), vůdce maďarského národně osvobozeneckého hnutí, představitel buržazně demokratických živlů, hlava maďarské revoluční vlády v revoluci 1848—1849, po porážce revoluce emigroval; v padesátých letech se snažil získat podporu bonapartistických kruhů. — 302, 366, 372, 373, 394, 489, 493, 494, 502, 515, 539, 547, 548, 560, 568, 642, 684, 685, 690, 691, 701, 722

Köster, Heinrich (1807—1881), německý filolog a pedagog, známý Ferdinanda Lassalla a Ferdinanda Freiligratha. — 628, 630

Kösteritz, vrchní státní návladní v Düsseldorfu, účastnil se rozvodového procesu hraběnky Hatzfeldtové. — 38

Krukowiecki, Jan (Ivan Petrovič) (1770—1850), polský generál, za polského povstání 1830—1831 velel divizi a byl generálním guvernérem Varšavy, v srpnu až září 1831 stál v čele vlády, uplatňoval diktátorskou moc; po porážce povstání byl vypovězen do Kazaně, později se vrátil do Varšavy. — 195

Kutter, Wilhelm, Engelsův známý v Bradfordu. — 662

Lallerstedt, Sven Gustaf (1816—1864), švédský publicista a historik. — 106

La Marmora, Alfonso Ferrero, markýz (1804—1878), italský generál a státník piemontský, ministr války (1848, 1849—1855, 1856—1859), 1855 velel sardinskému sboru na Krymu, později ministerský předseda (1859—1860 a 1864—1866). — 357

Lamoricière, Christophe Louis Léon Juchault *de* (1806—1865), francouzský generál a politik, umírněný republikán, ve třicátých až čtyřicátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, 1848 se podílel na potlačení červnového povstání v Paříži; po státním převratu z 2. prosince 1851 vypovězen z Francie; 1860 velel papežské armádě. — 105, 206

Landolphe, francouzský maloburžoazní socialista, emigrant v Londýně; po rozkolu ve Svazu komunistů 1850 se připojil k Willichově a Schapperově maloburžoazní frakci. — 410, 418

Landor, Walter Savage (1775—1864), anglický básník, spisovatel a kritik; 1858 byl v podezření ze spoluúčasti na Orsiniho atentátu na Napoleona III. — 337

Lange, emigrant v Londýně, člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně; akvizitér listu „Das Volk". — 525

Langeron, Alexandr Fjodorovič (Louis Alexandre Andrault), hrabě (1763—1831), generál v ruských službách, původem Francouz, kontrarevoluční emigrant, zúčastnil se válek proti napoleonské Francii. — 208

Lannes, Jean, vévoda *de Montebello* (1769—1809), francouzský maršál, účastník válek napoleonské Francie. — 202

Laponec, viz *Anders*

Larrey, Félix Hippolyte, baron (1808—1895), francouzský vojenský chirurg, od 1852 inspektor sanitní služby francouzské armády, jeden z osobních lékařů Napoleona III.; v lednu 1858 vyšetřoval osoby raněné výbuchem bomby při Orsiniho atentátu na Napoleona III. — 303

**Lassalle*, Ferdinand (1825—1864), významný německý marxistický socialista, povoláním advokát; radikální demokrat, 1848—1849 se zúčastnil demokratického hnutí v Porýnské provincii; počátkem šedesátých let propagátor socialistických idejí a organizátor dělnického hnutí, zakladatel Všeobecného německého dělnického spolku (1863); podporoval politiku sjednocení Německa „shora" pod hegemonií Pruska; založil oportunistický směr v německém dělnickém hnutí. — 37—39, 42, 53, 62, 147, 149, 264, 265, 277, 279, 280, 283, 292, 295, 298, 301, 305, 306, 308, 318, 321, 344, 366, 368, 370, 371, 373, 386, 388, 433—435, 443, 445, 447, 448, 450, 453, 458, 459, 463, 465, 467, 474—477, 485, 487, 490, 492, 495, 497, 498, 501, 502, 508, 517, 522, 544, 549, 572, 573, 578, 579, 608—615, 617, 621—625, 628—630, 635, 638—651, 653—661, 666, 667, 669—674, 677—679, 687—689, 695—703, 706—708, 727, 728, 733

Layard, sir Austen Henry (1817—1894), anglický archeolog a politik, buržoazní radikál, od šedesátých let 19. století liberál; náměstek ministra zahraničních věcí (1861—1866), člen parlamentu. — 125

Ledru-Rollin, Alexandre Auguste (1807—1874), francouzský publicista a politik, jeden z vůdců maloburžoazních demokratů, redaktor listu „La Réforme"; 1848 ministr vnitra prozatímní vlády; poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, kde vedl stranu Hory; po demonstraci z 13. června 1849 emigroval do Anglie; jeden z vůdců maloburžoazní emigrace v Londýně. — 110, 325, 520, 707

Leiden, Kosmos Damian, obchodník v Kolíně nad Rýnem, porotce v kolínském procesu proti komunistům (1852). — 265

Lelewel, Joachim (1786—1861), významný polský historik a revolucionář, účastník polského povstání 1830—1831; jeden z vůdců demokratického křídla polské emigrace ve Francii a Anglii. — 100, 122, 125

Lemoine, francouzský publicista, hlavní redaktor listu „Impartial"; bonapartistický agent. — 217, 220

Lenka (Lenchen), viz *Demuthová*, Helene

Leo, Heinrich (1799—1878), německý historik a publicista, zastával krajně reakční politické a náboženské názory, jeden z ideologů pruských junkerů. —36

Lessing, Gotthold Ephraim (1729—1781), vynikající německý básník, teoretik literatury a umění, zakladatel realistické estetiky; nejvýznamnější představitel německého osvícenství; bojovný humanista, odpůrce absolutismu. — 305, 306

Lessner, Friedrich (1825—1910), představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, krejčovský tovaryš, člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849; 1852 odsouzen v kolínském procesu proti komunistům ke třem letům pevnostního vězení, od 1856 emigrant v Londýně; člen Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně a generální rady I. internacionály (listopad 1869—1872); aktivně bojoval za Marxovu linii v I. internacionále, později jeden ze zakladatelů Nezávislé dělnické strany v Anglii; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 500, 510, 520, 526, 539, 542, 543, 553

Levi, Isaac, viz *Rodenberg*, Julius

Levy, Gustav, německý socialista z Porýnské provincie, jeden z nejaktivnějších agitátorů Všeobecného německého dělnického spolku; 1856 byl jako delegát düsseldorfských dělníků u Marxe v Londýně. — 29, 37, 39, 40, 47, 53, 57

Lewaldová-Stahrová, Fanny (1811—1889), německá spisovatelka. — 642

Liddle, anglický továrník. — 238

**Liebknecht*, Wilhelm (1826—1900), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí; účastník revoluce 1848—1849, emigroval do Švýcarska, později do Anglie; člen Svazu komunistů a I. internacionály; jeden z vůdců Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, jeden ze zakladatelů a vůdců německé sociální demokracie; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 37, 42, 50, 139, 392, 418, 479, 480, 482, 485, 488, 489, 496, 500, 511, 514, 525, 526, 545—548, 550, 573, 579—581, 600, 681—683, 696—698, 709, 711, 712, 725

Liebknechtová, Ernestine (zemř. 1867), první žena Wilhelma Liebknechta. — 383, 600

Lichtenberg, lékař v německé nemocnici v Londýně. — 210

Linkenbach. — 705

Lisle, majitel tiskárny v Londýně, kde se tiskl list „Das Volk". — 544

List, Friedrich (1789—1846), německý buržoazní ekonom, přívrženec protekcionismu. — 355

Livesay, Joseph (1794—1884), anglický podnikatel, buržoazní filantrop, freetrader, představitel národního hnutí abstinentů, vydavatel listu „Preston Guardian" [„Prestonský strážce"] (1844—1859); v únoru 1858 předsedal slučovací konferenci chartistů a buržoazních radikálů. — 312

Locke, John (1632—1704), anglický filosof, dualista, senzualista, ekonom, kolísal mezi nominalistickou a monetární teorií peněz. — 636

Lochner, Georg (nar. asi 1824), představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí, povoláním truhlář; člen Svazu komunistů a Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, člen generální rady I. internacionály (1864—1867 a 1871—1872), Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 479

Löllchen, ve čtyřicátých letech 19. století hostinský v Kolíně nad Rýnem. — 517

Lotchen, viz *Bredtová*, Charlotte

Love, knihkupec v Glasgowě. — 506

Lowe, Robert (1811—1892), anglický státník a publicista; spolupracovník listu „Times", whig, později liberál, člen parlamentu; náměstek ministra obchodu (1855—1858), kancléř pokladu (1868—1873), ministr vnitra (1873 až 1874). — 122, 125, 128, 134

Löwe, Wilhelm (známý pod jménem Löwe von Calbe, protože byl zvolen za okres Calbe do frankfurtského Národního shromáždění) (1814—1886), německý politik, maloburžoazní demokrat, místopředseda frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo), 1844 po přeložení frankfurtského „kusého" parlamentu Národního shromáždění do Stuttgartu byl jeho předsedou; po porážce revoluce emigroval do Anglie, později do New Yorku (1853 až 1861), kde redigoval německý list „Neue Zeit". Po amnestii 1861 se vrátil do Německa, přidal se k pokrokářům. — 48

Lowndes, William (1652—1724), anglický ekonom a státník, sekretář pokladu (1695—1724). — 636

Ludvík XIV. (1638—1715), francouzský král ((1643—1715). — 636

Ludvík XVIII. (1755—1824), francouzský král (1814—1815, 1815—1824). — 35

Ludvík Filip, vévoda orleánský (1773—1850), francouzský král (1830 až 1848). — 20, 95, 196, 225, 226, 267, 650

Lupus, viz *Wolff*, *W*ilhelm

Luther, Martin (1483—1546), významný reformátor, zakladatel protestantismu (luteránství) v Německu; ideolog německého měšťanstva; za selské války 1525 se postavil na stranu knížat proti vzbouřeným sedlákům a městské chudině. — 36, 655, 660

Mac Adam, George. — 691

Macdonald, anglická obchodní firma, v říjnu 1857 udělala úpadek. — 260, 274

Maciejowski, Wacław Alexander (1793—1883), polský historik, autor řady prací o dějinách Polska a slovanského státního práva. — 100

Mackenzie, George, anglický diplomat, vyslanec v Petrohradě (1710—1715). — 22

Maclaren, James, anglický buržaozní ekonom 19. století, studoval dějiny peněžního obratu. — 366

Magnan, Bernard Pierre (1791—1865), francouzský maršál, bonapartista, jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851. — 300

Magne, Pierre (1806—1879), francouzský státník, orleanista, od 1849 bonapartista; ministr financí (1855—1860, 1867—1869, 1870, 1873—1874). — 356

Machiavelli, Niccolò (1469—1527), italský politik, historik a spisovatel; ideolog italské buržaozie v období zrodu kapitalistických vztahů. — 216

Małachowski, Kasimir (1765—1845), polský generál, za polského povstání 1830—1831 velel divizi, v srpnu 1831 jmenován vrchním velitelem polské armády; po porážce povstání emigroval do Francie. — 195

Malmesbury, James Howard *Harris*, hrabě (1807—1889), anglický státník, tory, v druhé polovině 19. století předák konzervativní strany; ministr zahraničních věcí (1852, 1858—1859), lord strážce pečeti (1866—1868, 1874—1876). — 470

Mansfield, William Roice, hrabě *Sundhurst* (1819—1876), anglický generál, 1855 až 1856 vojenský poradce anglického vyslanectví v Cařihradě. — 44

Manteuffel, Otto Theodor, baron *von* (1805—1882), pruský státník, představitel šlechtické byrokracie; ministr vnitra (1848 až 1850), ministerský předseda a ministr zahraničních věcí (1850—1858). — 51, 455, 497, 642

Mar, John Erskine, hrabě (1675—1732), skotský státník; 1715 stál v čele povstání jakobínů ve Skotsku, stoupenců následníka anglického trůnu Jakuba Stuarta. — 22

Marcus. — 565, 694

Marei. — 374

Marx, Edgar (Vrabčík) (1847—1855), syn Karla Marxe. — 595, 724

Marx, Heinrich (1782—1838), otec Karla Marxe. — 621

Marx, Heinrich Guido (Foxík) 1844—1850), syn Karla Marxe. — 595

Marxová, Eleanor (Tussy) (1855—1898), nejmladší dcera Karla Marxe, v osmdesátých a devadesátých letech přední pracovnice anglického a mezinárodního dělnického hnutí; od 1884 žena Edwarda Avelinga. — 145, 148, 374, 383, 399

Marxová, Emilie (1822—1888), sestra Karla Marxe. — 409

Marxová, Franziska (1851—1852), dcera Karla Marxe. — 595

Marxová, Henriette (1787—1863), matka Karla Marxe. — 382—384, 386, 393, 397, 401, 404, 405, 409, 439, 653

**Marxová*, Jenny (1844—1883), nejstarší Marxova dcera, novinářka, představitelka mezinárodního dělnického hnutí; od 1872 žena Charlese Longueta. — 50, 148, 150, 284, 291, 296, 380, 387, 388, 503, 585, 620, 694, 716, 729, 735

**Marxová*, Jenny, rozená *von Westphalen* (1814—1881), Marxova žena a spolupracovnice. — 20, 27, 47, 50, 53, 62, 74, 78, 81—83, 90, 94, 96, 99, 100, 102, 113, 123, 128, 130, 135, 138, 143, 144, 146, 148, 150, 152, 154, 160—163, 167—174, 176, 177, 179, 180, 183, 190, 204, 219, 228, 238, 248, 258, 260, 265, 280, 282, 287, 298, 303, 312, 329, 333, 337, 341, 344, 356, 359, 363, 366, 372, 377, 378, 380, 381, 384, 386, 389, 390, 398, 404, 412, 414, 431,

439, 465, 506, 517, 518, 537, 552, 570, 572, 577, 583, 592–596, 600, 604, 605, 609, 616, 617, 619, 633, 638, 661, 693, 694, 714–716, 719–735

**Marxová*, Laura (1845–1911), druhá dcera Karla Marxe; od 1868 žena Paula Lafargua; pracovnice francouzského dělnického hnutí. – 50, 148, 291, 296, 380, 387, 388, 503, 620, 694, 716

Masséna, André, vévoda *de Rivoli*, princ *d'Essling* (1756–1817), francouzský maršál, účastník válek Francouzské republiky a napoleonské Francie. – 192, 205

Mathilde, viz *Heinová*, Mathilde

Maurenbrecher, Romeo (1803–1843), německý právník, autor prací o otázkách státního a občanského práva. – 139

Mayhew, Horace (1816–1872), anglický novinář a humoristický spisovatel a dramatik; spolupracoval s různými anglickými časopisy. – 106

Mayne, sir Richard (1796–1868), náčelník londýnské policie (od 1850). – 299

Mazzini, Giuseppe (1805–1872), italský revolucionář, buržoazní demokrat, jeden z vůdců národně osvobozeneckého hnutí v Itálii; 1849 stál v čele prozatímní vlády Římské republiky, 1850 jeden ze zakladatelů Ústředního výboru evropské demokracie v Londýně; v padesátých letech vystupoval proti zasahování bonapartistické Francie do národně osvobozeneckého boje italského lidu. – 166, 325, 399, 400, 402, 406, 451, 489, 490, 493, 500, 523, 707

Meissner, Alfred (1822–1885), německý demokratický spisovatel, v polovině čtyřicátých let představitel „poezie" „pravého" socialismu; později liberál. – 84, 559, 565

meklenburská vévodkyně, viz *Kateřina Ivanovna*

meklenburský vévoda, viz *Karel Leopold*

Mendel, S., anglická obchodní firma v Manchesteru, udržovala obchodní styky s Indií. – 236

Merck, Ernst, baron *von* (1811–1863), německý velkoobchodník, 1848–1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění a říšský ministr; člen hamburského senátu. – 258, 274

Metternich, Klemens Wenzel Lothar, kníže *von* (1773–1859), rakouský státník a diplomat, ministr zahraničních věcí (1809–1821) a kancléř (1821–1848), jeden z organizátorů Svaté aliance. – 366, 372

Mevissen, Gustav *von* (1815–1899), německý bankéř a politik, jeden z vůdců porýnské liberální buržoazie; člen frankfurtského Národního shromáždění (pravý střed); zakladatel několika velkých akciových a úvěrových bank a průmyslových akciových společností. – 51, 726

Mevissenová, Elise (rozená Leidenová) (zemř. 1857), dcera Kosmy Damiana Leidena, žena Gustava von Mevissena. – 265, 726

Meyen, Eduard (1812–1870), německý publicista, mladohegelovec; maloburžoazní demokrat; po porážce revoluce 1848–1849 emigroval do Anglie; později národní liberál. – 32, 124, 477, 560, 699, 700

Miall, Edward (1809–1881), anglický politik, buržoazní radikál, člen parlamentu (1852–1857, 1869–1874). – 134, 312

Mierosławski, Ludwik (1814—1878), polský revolucionář, historik a voják, účastník polského povstání 1830—1831 a 1846; 1848 stál v čele poznaňského povstání, později vůdce povstání na Sicílii; za bádensko-falckého povstání 1849 velel revoluční armádě; v padesátých letech byl ve spojení s bonapartistickými kruhy; za polského povstání 1863—1864 byl jmenován diktátorem polské národní vlády, po porážce povstání emigroval do Francie. — 91, 94, 100, 106, 122, 125

Miklošič, Franc *von* (1813—1891), význačný slavista, profesor university ve Vídni, položil základy srovnávací mluvnice slovanských jazyků; původem Slovinec. — 649

Mikuláš viz *Mikuláš I.*

Mikuláš I. (1796—1855), ruský car (1825—1855). — 31, 474, 478, 506

Mill, James (1773—1836), anglický ekonom a filosof, vulgarizátor Ricardovy teorie. — 636

Miquel, Johannes (1828—1901), německý politik, advokát a bankéř; do 1852 člen Svazu komunistů; později národní liberál. — 47, 59, 61, 62, 74, 116, 117, 124, 155, 156, 158

Mirbach, Otto *von*, bývalý pruský dělostřelecký důstojník v záloze, maloburžoazní demokrat, účastník revoluce 1848—1849; za květnového povstání 1849 velitel Elberfeldu; po porážce povstání emigroval. — 77, 81

Mockelová, viz *Kinkelová*, Johanna

Moleschott, Jakob (1822—1893), holandský fyziolog a filosof, představitel vulgárního materialismu: vyučoval na německých, švýcarských a italských školách. — 330, 410

Mommsen, Theodor (1817—1903), německý historik starověku. — 343

Montalembert, Charles Forbes *de Tyron*, hrabě *de* (1810—1870), francouzský politik a publicista, za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění, orleanista, vůdce katolické strany, podporoval Ludvíka Bonaparta při jeho státním převratu z 2. prosince 1851, ale brzy přešel do opozice. — 406, 415

Monteith, John a spol., anglická obchodní firma, v listopadu 1857 udělala úpadek. — 260, 274

Montesquieu, Charles de Secondat, baron *de La Brède et de* (1689—1755), francouzský sociolog, ekonom a spisovatel, představitel buržoazního osvícenství 18. století, propagátor konstituční monarchie a dělby moci; stoupenec kvantitativní teorie peněz. — 447, 636

Morell, John Daniel (1816—1891), anglický filosof, teolog a spisovatel, 1848 až 1876 školní inspektor. — 566

Morny, Charles Auguste Loms Joseph, vévoda *de* (1811—1865), francouzský politik, bonapartista, nevlastní bratr Napoleona III., poslanec Zákonodárného shromáždění (1849—1851); jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851; ministr vnitra (prosinec 1851 — leden 1852), předseda Zákonodárného sboru (1854—1856, 1857—1865). — 19, 51, 98, 110, 122, 339, 340

Mortonová. — 730
Müffling, Friedrich Ferdinand Karl, baron *von* (1775—1851), pruský generál, později polní maršál, vojenský politik a teoretik, účastník válek proti napoleonské Francii. — 199, 207, 208, 230
Müller, Adam Heinrich, rytíř *von Nittendorf* (1779—1829), německý publicista a ekonom, stoupenec tzv. romantické ekonomické školy, odpovídající zájmům feudální aristokracie; odpůrce učení Adama Smitha. — 16
Münnich, Burkhard Christoph (Christofor Antonovič) (1683—1767), ruský generál polní maršál německého původu, inženýr opevňovacích staveb, vrchní velitel vojsk v rusko-turecké válce 1735—1739. — 15
Muñoz Benavente, José (Pucheta) (1820—1856), španělský toreador, účastník revoluce 1854—1856, jeden z vůdců madridského lidu, v červencových dnech 1856 vedl dělnické ozbrojené oddíly; padl v boji. — 76
Müntzer, Thomas (asi 1490—1525), německý revolucionář, vůdce a ideolog selsko-plebejského tábora za reformace a za selské války 1525, propagoval ideu utopického rovnostářského komunismu. — 36, 660
Muralt, Édouard *de* (1808—1895), švýcarský teolog a historik; konzervátor teologických rukopisů a knih v carské veřejné knihovně v Petrohradě; autor prací o byzantské chronografii. — 15
Murat, Joachim (1767—1815), francouzský maršál, účastník napoleonských tažení, neapolský král (1808—1815). — 125

Napier, sir William Francis Patrick (1785—1860), anglický generál a vojenský historik; účastník válek proti Napoleonovi I. na Pyrenejském poloostrově (1808—1814). — 333
Napoleon I. Bonaparte (1769—1821), francouzský císař (1804—1814 a 1815). — 99, 100, 142, 191, 192, 196, 197, 202, 203, 205, 207—210, 314, 386, 492, 493, 511, 515
Napoleon III. (Ludvík Napoleon Bonaparte) (1808—1873), synovec Napoleona I., president druhé republiky (1848—1851), francouzský císař (1852—1870). — 18—20, 47, 48, 60, 68, 69, 91, 94, 95, 97, 98, 104, 105, 110, 122, 125—127, 154, 176, 185, 196, 224—226, 250, 252, 266, 268, 300, 302, 303, 312, 315, 317, 319, 322, 333, 337—340, 345, 356, 357, 365, 386, 390, 407, 411, 425, 426, 433, 434, 454, 465, 468—472, 475, 477, 478, 492, 493, 500, 502, 507, 511, 514, 567, 574, 584, 611, 617, 640, 641, 646, 650, 651, 678, 681, 701, 707, 721
Napoleon, princ, viz *Bonaparte,* Joseph Charles Paul, princ *Napoleon*
Naut, Stephan Adolf, obchodník v Kolíně nad Rýnem, 1848—1849 odpovědný vydavatel „Neue Rheinische Zeitung". — 243
Négrier, François Marie Casimir *de* (1788—1848), francouzský generál, ve třicátých až čtyřicátých letech se účastnil dobytí Alžírska, podílel se na potlačení červnového povstání 1848. — 206
Ney, Michel, vévoda *d'Elchingen,* princ *de la Moskova* (1769—1815), francouzský maršál, účastník válek Francouzské republiky a napoleonské Francie. — 203

Nisard, Jean Marie Napoléon Désiré (1806—1888), francouzský kritik a literární historik; v padesátých letech profesor na Sorboně, ve svých přednáškách se pokoušel ospravedlňovat státní převrat z 2. prosince 1851. — 18

Norgate, londýnský knihkupec. — 29

Norris, sir John (1660—1749), anglický admirál, 1719—1721 velel eskadře v Baltském moři, která byla vyslána na pomoc Švédsku proti Rusku. — 106

Nothjung, Peter (1821—1866), krejčí, člen kolínského Dělnického spolku a Svazu komunistů; jeden z obžalovaných v kolínském procesu proti komunistům (1852), odsouzen k šesti letům pevnostního vězení. — 517

Nutt, David (zemř. 1863), anglický knihkupec a vydavatel. — 608, 610, 656

O'Brien, James (pseudonym Brontere) (1802—1864), anglický publicista, chartista; ve třicátých letech redaktor listu „The Poor Man's Guardian"; autor řady sociálně reformátorských projektů; po revoluci 1848—1849 odešel

Overstone, Samuel Jones *Loyd*, od 1860 lord, baron (1796—1883), anglický bankéř a ekonom, stoupenec školy currency principle (principu oběživa). — 251, 636

Ovidius (Publius Ovidius Naso) (43 před n. l. — asi 17 n. l,), významný římský básník; byl v opozici k císaři Augustovi a roku 8 před n. l. byl vypovězen z Říma. — 595

Palmerston, Henry John *Temple*, vikomt (1784—1865), anglický státník, zpočátku tory, od 1830 jeden z předáků whigů; opíral se o pravicové živly této strany; ministr války (1809 1828); ministr zahraničních věcí (1830—1834, 1835 až 1841, 1846—1851), ministr vnitra (1852—1855), ministerský předseda (1855—1858 a 1859—1865). — 20, 36, 63, 94, 95, 122, 125—131, 133—135, 139, 147, 155, 264, 299, 319, 322, 323, 325, 332, 346, 401, 403, 421, 425, 439, 454, 459, 460, 465, 469, 471, 473, 505, 508, 558, 578, 598, 608, 610, 611, 651, 667, 697, 710

Pam, viz *Palmerston*, Henry John *Temple*, vikomt

Panmure, Fox *Maule*, baron *Panmure*, hrabě *of Dalhousie* (1801—1874), anglický státník, whig; ministr války (1846—1852 a 1855—1858). — 36, 45, 46

Panzer. — 553

Parish, Henry Headley, autor knihy o diplomatických dějinách Řecka (1838). — 139

Passy, Hippolyte Philibert (1793—1880), francouzský ekonom a politik, orleanista; za červencové monarchie byl několikrát ve vládě; 1848—1849 ministr financí. — 226

Patkul, Johann Reinhold *von* (1660—1707), livonský šlechtic, od 1702 tajný rada a generál v ruských službách. — 508

Patow, Erasmus Robert, baron *von* (1804—1890), pruský státník; ministr obchodu, průmyslu a veřejných prací (duben až červen 1848), ministr financí (1858 až 1862). — 433

Pauer, Ernst (1826—1905), rakouský hudební skladatel a pianista, od 1851 žil v Londýně, kde byl profesorem hudby na Royal College of Music a dirigentem německého mužského pěveckého sboru. — 554

Paul, John Dean (1802—1868), anglický bankéř, udělal úpadek v červnu 1855; zabýval se velkými finančními machinacemi, byl anglickým soudem odsouzen k nuceným pracím. — 86

Paula-Kröcherová von (Paulawová). — 393, 643

Pauly, August Friedrich *von* (1796—1845), německý filolog, od 1830 profesor na gymnasiu ve Stuttgartu. — 173, 216

Paynová, Annie. — 137

Peabody, George (1795—1869), americký finančník, buržoazní filantrop, od 1837 ředitel londýnské bankovní firmy. — 247, 726

Peel, sir Robert (1788—1850), anglický státník a ekonom, vůdce umírněných to-

ryů, nazvaných podle něho peelovci, ministr vnitra (1822—1827, 1828 až 1830), ministerský předseda (1834—1835 a 1841—1846); s podporou liberálů prosadil zrušení obilních zákonů. — 119, 126

Pélissier, Jean Jacques (1794—1864), francouzský generál, od 1855 maršál, ve třicátých až padesátých letech se zúčastnil dobytí Alžírska, byl známý krutými metodami boje; vrchní velitel armády na Krymu (květen 1855 až červenec 1856), velvyslanec v Londýně (1858); účastník války v Itálii (1859); 1860 generální guvernér Alžírska. — 340, 345, 365, 371, 641

Pelletan, Pierre Clément Eugène (1813—1884), francouzský publicista a politik, buržoazní republikán, za druhého císařství spolupracoval s různými novinami a časopisy, psal protibonapartistické články. — 60

Perczel, Mórizc (1811—1899), maďarský generál, účastník revoluce v Uhrách 1848—1849; po porážce revoluce emigroval do Turecka a 1851 do Anglie. —691

Péreire, Isaac (1806—1880), francouzský bankéř, ve dvacátých až třicátých letech se přikláněl k saint-simonovcům, za druhého císařství bonapartista; poslanec Zákonodárného shromáždění; 1852 se svým bratrem Émilem založil akciovou banku Crédit mobilier. — 105, 138, 154, 155, 252

Persigny, Jean Gilbert Victor *Fialin*, hrabě, od 1863 vévoda (1808—1872), francouzský státník, bonapartista, jeden z organizátorů státního převratu z 2. prosince 1851, ministr vnitra (1852—1854 a 1860—1863), velvyslanec v Londýně (1855—1858 a 1859—1860). — 325

Petermann, August (1822—1878), německý geograf a kartograf. — 403

Petersen, Nikolai, představitel dánského dělnického hnutí, weitlingovec, emigrant, 1859 spolupracoval s listem „Das Volk"; později jeden z vůdců levého křídla dánské sociální demokracie. — 514

Peto, sir Samuel Morton (1809—1889), anglický železniční podnikatel; člen parlamentu, liberál; po úpadku své firmy 1866 odešel z veřejného života. — 132

Petr I. (1672—1725); ruský car (1682—1725). — 21, 22, 24, 106, 139, 598

Petty, sir William (1623—1687), anglický ekonom a statistik, zakladatel klasické buržoazní politické ekonomie v Anglii. — 348, 636

Pfänder, Karl (asi 1818—1876), pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, malíř miniatur, od 1845 emigrant v Londýně, člen Svazu spravedlivých a Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, člen ústředního výboru Svazu komunistů, člen generální rady I. internacionály; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 435, 450, 458, 466, 473, 479, 488, 619

Pfeil, hrabě, pruský junker, člen pruského zemského sněmu. — 35, 41

Philips, Lion (zemř. 1866), holandský obchodník, Marxův strýc. — 386

Philipsové, holandští příbuzní Karla Marxe z matčiny strany. — 382, 386

Pieper, Wilhelm (nar. asi 1826), německý filolog a novinář, člen Svazu komunistů, emigrant v Londýně; v padesátých letech se sblížil s Marxem a Engelsem. — 21, 27, 37, 49, 50, 53, 58, 59, 63, 65, 72—74, 77, 81, 83, 115, 139,

142, 144, 147, 198, 202, 263, 269, 283, 298, 405, 406, 435, 460, 488, 600, 719

Pitt, L. K., bratranec Williama Pitta mladšího, duchovní při anglické obchodní faktorii v Petrohradě. — 32

Pitt, William, mladší (1759—1806), anglický státník, tory, ministerský předseda (1783—1801 a 1804—1806). — 32

Pius IX. (1792—1878), římský papež (1846—1878). — 468

Place, Henri, francouzský finančník, jeden z ředitelů akciové banky Crédit mobilier. — 154

Plon-Plon, viz *Bonaparte*, Joseph Charles Paul, princ *Napoleon*

Plutarchos (asi 46—asi 125), řecký moralistický spisovatel a idealistický filosof. — 610

Poerio, Carlo (1803—1867), italský politik, liberál, účastník národně osvobozeneckého hnutí; 1848 policejní prefekt a ministr osvěty v Neapoli; 1849 až 1859 byl vězněn; 1859 po amnestii poslán do vyhnanství do Jižní Ameriky, ale cestou uprchl do Anglie. — 651

Pondu, John, manchesterský obchodník. — 274

Potter, sir John, anglický liberál, člen parlamentu, třikrát byl starostou Manchesteru. — 122, 131, 134, 136, 604

Potter, Thomas (1773—1845), anglický obchodník a politik, jeden z vůdců manchesterské liberální buržoazie, spoluzakladatel listu „The Manchester Guardian"; byl dvakrát starostou Manchesteru; otec Johna Pottera. — 136

Pozzo di Borgo, Karl Andreas Osipovič, hrabě (1764—1842), ruský diplomat, původem Korsičan; vyslanec (1814—1821) a velvyslanec v Londýně (1835—1839). — 22, 505, 508

Prokopios z Kaisareie (konec 5. století—asi 562), byzantský historik, účastník četných válečných tažení, která popsal v „Dějinách válek císaře Justiniána s Peršany, Vandaly a Góty" v 8 svazcích. — 30

Proudhon, Pierre Joseph (1809—1865), francouzský publicista, sociolog a ekonom, ideolog maloburžoazie; jeden z teoretických zakladatelů anarchismu; 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění. — 33, 105, 124, 447, 636, 679, 707

Pruský princ, viz *Vilém I.*

Prutz, Robert Eduard (1816—1872), německý básník, publicista a literární historik, buržoazní liberál; stýkal se s mladohegelovci; 1851—1867 vydával v Lipsku časopis „Deutsches Museum". — 410, 435

Pucheta, viz *Muñoz Benavente*, José

Pulszky, Aurelius Ferenc (1814—1897), maďarský politik, spisovatel a archeolog, původem Polák; účastník revoluce v Uhrách 1848—1849; po porážce revoluce emigroval; v padesátých letech spolupracoval s listem „New-York Daily Tribune", po amnestii 1867 se vrátil do Uher, byl poslancem uherského sněmu (1867—1876 a 1884—1897). — 366, 372, 407, 547, 561, 684, 691, 693, 701

Putnam, George Palmer (1814—1872), americký nakladatel a publicista; od 1853

vydával časopis „Putnam's Monthly Magazine", s nímž spolupracovali Marx a Engels. — 25, 64, 83, 85, 88, 95, 103, 109, 113, 117

Pyat, Félix (1810—1889), francouzský publicista, dramatik a politik, maloburžoazní demokrat; účastník revoluce 1848; 1849 emigroval do Švýcarska, potom do Belgie a Anglie; odpůrce samostatného dělnického hnutí; poslanec Národního shromáždění (1871); člen Pařížské komuny, po její porážce emigroval do Anglie. — 54, 57, 111, 324, 325, 327, 391, 399, 402, 406

Pythagoras (asi 571—497 před n. l.), řecký matematik, idealistický filosof, ideolog otrokářské aristokracie; hlásal náboženské učení o takzvaném stěhování (převtělování) duší. — 596

Quetelet, Lambert Adolphe Jacques (1796—1874), významný belgický buržoazní vědec, statistik, matematik a astronom. — 614

Radecký (Radetzky), Josef, hrabě (1766—1858), rakouský polní maršál, od 1831 velel rakouskému vojsku v severní Itálii, 1848—1849 potlačil revoluční a národně osvobozenecké hnutí v Itálii; od 1850—1857 generální guvernér Lombardsko-Benátského království. — 209, 472, 473

Radowitz, Josef Maria *von* (1797—1853), pruský generál a politik, představitel reakční dvorní kamarily; 1848—1849 jeden z vůdců pravého křídla ve frankfurtském Národním shromáždění. — 451

Raffael (Raffaelo Santi) (1483—1520), veliký italský renesanční malíř. — 585

Raglan, lord Fitzroy James Henry *Somerset*, baron (1788—1855), anglický generál, od listopadu 1854 polní maršál, velitel anglické armády na Krymu (1854 až 1855). — 36, 346

Redcliffe, viz *Stratford de Redcliffe*, Stratford *Canning*

Rechberg und Rothenlöwen, Johann Bernhard, hrabě *von* (1806—1899), rakouský státník a diplomat, konzervativec, ministerský předseda (1859—1860), ministr zahraničních věcí (1859—1864). — 674

Reinhardt, Richard (1829—1898), německý básník, emigrant v Paříži, tajemník Heinricha Heina, přítel Marxovy rodiny. — 83

Rémusat, Charles François Marie, hrabě *de* (1797—1875), francouzský spisovatel a politik, orleanista, za červencové monarchie člen poslanecké sněmovny, ministr vnitra (1840); za druhé republiky poslanec Ústavodárného a Zákonodárného shromáždění; za druhého císařství v opozici k režimu Napoleona III.; ministr zahraničních věcí (1871—1873). — 18

Reventlow, známý Conrada Schramma a Josepha Weydemeyera v Americe; 1857—1858 vydával v Cincinnati list „Hochwächter". — 606

Reynolds, George William MacArthur (1814—1879), anglický politik a novinář, maloburžoazní demokrat, vydavatel listu „Reynolds's Weekly Newspaper". — 291, 397, 399

Ribbentrop, Adolphe, německý emigrant v Paříži, feuerbachovec, přítel Augusta Hermanna Ewerbecka. — 410

Ricardo, David (1772—1823), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoazní politické ekonomie. — 142, 331, 332, 348, 447, 612, 615, 636

Richard von Greiffenklau (1467—1531), kurfiřt a arcibiskup *Trevírský* (1511—1531), odpůrce reformace; účastnil se potlačení povstání drobné šlechty 1522 až 1523 a selského povstání 1525; postava Richarda Trevírského vystupuje v Lassallově dramatu „Franz von Sickingen". — 660, 671

Ripley, George (1802—1880), americký spisovatel, publicista a literární kritik; jeden z redaktorů listu „New-York Daily Tribune" (od 1849) a „New American Cyclopaedia" (1857—1863). — 188

Ripley, Roswell Sabine (1823—1887), americký důstojník a vojenský teoretik, od 1861 generál, účastník války proti Mexiku (1846—1848); autor díla o této válce. — 188

Ripperda, Johan Willem (1682—1737), holandský dobrodruh, 1715—1726 ve službách španělského krále Filipa V., který mu dal titul granda a vévody a ministerské křeslo. — 23

Robert, Cyprian (nar. 1807), francouzský publicista a filolog; 1845—1857 profesor slovanských literatur a jazyků na Collège de France. — 32, 35

Robespierre, Maximilien (1758—1794), vůdce jakobínů za Francouzské revoluce, 1793—1794 stál v čele revoluční vlády. — 40, 578

Robinson, Smith P., čestný tajemník Ligy proti obilním zákonům. — 135

Robinsonová, Therese Albertine Luise (rozená von Jakobová) (1797—1870), německá spisovatelka, známá pod jménem Talvj; překládala srbské lidové písně do němčiny. Přepracovala se svým mužem do angličtiny a zpátky do němčiny Šafaříkovu „Geschichte der slawischen Sprachen und Literatur nach allen Mundarten". — 35, 41, 142

Rodenberg, Julius (vlastním jménem *Isaak Levi*) (1831—1914); německý básník, spisovatel a publicista; napsal řadu článků a knih o svých cestách po evropských zemích (1856—1862). — 397

Roesgen, Charles, zaměstnanec firmy Ermen a Engels v Manchesteru. — 107, 121, 270, 281

Rogers, John, anglický policejní agent; v dubnu 1858 vystupoval jako svědek v procesu Simona Bernarda. — 617

Röth, Eduard Maximilian (1807—1858), německý filolog. — 93

Rothschild, Alfred (nar. 1842), syn Lionela Rothschilda, šéfa bankovního domu Rothschildů v Londýně; 1850—1852 žák Wilhelma Piepera. — 72

Rothschild, James, baron *de* (1792—1868), šéf bankovního domu Rothschildů v Paříži. — 154

Rothschildové, dynastie bankéřů vlastnící banky v mnoha evropských zemích. — 268

Rotteck, Karl Wenzeslaus Rodecker *von* (1775—1840), německý historik a politik, liberál. — 471

Ruge, Arnold (1802—1880), německý publicista, mladohegelovec; buržoazní radikál; 1848 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo); v padesátých letech jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Anglii; po 1866 národní liberál. — 32, 65, 93, 117, 124, 243, 410, 426, 446, 609, 696

Rugová, Agnes, žena Arnolda Ruga. — 243

Rugová, Hedwig, dcera Arnolda Ruga. — 243

Russell, lord John (1792—1878), anglický státník, vůdce whigů; ministr zahraničních věcí (1852—1853 a 1859—1865); 1855 zastupoval Anglii na vídeňské konferenci, ministerský předseda (1846—1852 a 1865—1866). — 139, 459

Russell, sir William Howard (1820—1907), anglický novinář; 1861—1862 válečný zpravodaj listu „The Times" ve Washingtonu. — 357

Rüstow, Friedrich Wilhelm (1821—1878), německý důstojník a vojenský teoretik, demokrat, emigrant ve Švýcarsku; 1860 náčelník generálního štábu Garibaldiho, přítel Lassallův. — 147, 165, 173, 281, 518

Rüšdü Paša (1809— 1882), turecký státník a důstojník; v padesátých až šedesátých letech několikrát ministr války (serasker). — 44

Saalfeld. — 263

Sadleir, John (1814—1856), irský bankéř a politik, jeden z vůdců irské frakce v parlamentě, ředitel banky Tipperary a jiných finančních institucí, 1853 mladší lord pokladu; 1856 spáchal po bankrotu banky Tipperary sebevraždu. — 86

Samelson, Adolf (1817—1888), německý oční chirurg; liberál, od 1857 emigrant v Manchesteru, kde byl členem literárního klubu. — 565, 694

Sámo, zakladatel nejstaršího známého slovanského státního útvaru v našich zemích v 7. stol. Za Sámovy vlády (623—658) se západní Slované vymanili z nadvlády Avarů a odolávali i Franské říši. — 34

Sandwith, Humphry (1822—1881), anglický vojenský lékař, účastník krymské války, od února 1855 generální inspektor lazaretů v turecké armádě, která hájila Kars; v lednu 1856 se vrátil do Londýna a vydal knihu o obraně Karsu. — 37, 42, 51

Say, Jean Baptiste (1767—1832), francouzský ekonom, jeden ze zakladatelů vulgární buržoazní ekonomie. Vulgárně ekonomicky interpretoval myšlenky Adama Smitha a na základě schématu: výroba — rozdělování — spotřeba, jehož je tvůrcem, provedl jejich formální uspořádání. — 446, 636

Sazonov, Nikolaj Ivanovič (1815—1862), ruský novinář, liberál, počátkem čtyřicátých let emigroval; v zahraničí pracoval v různých časopisech a novinách. — 84

Scott, sir Walter (1771—1832), významný anglický spisovatel, zakladatel historického románu v západoevropské literatuře; původem Skot. — 664

Sefer paša, Zan Oglu, čerkeský kníže, v tureckých službách se zúčastnil rusko-

turecké války (1826—1828); řídil vojenské akce čerkeských horalů proti Rusku (1855—1859). — 126, 128, 360

Seiler, Sebastian, německý publicista, 1846 člen bruselského Komunistického korespondenčního výboru, člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848 až 1849 v Německu, později emigrant v Londýně a USA. — 26, 27, 37, 42, 49, 53, 58, 63, 369, 416

Selmnitz, Hugo *von*, pruský důstojník, známý Ferdinanda Freiligratha. — 121

Senior, Nassau William (1790—1864), anglický vulgární ekonom, obhájce kapitalismu, byl proti zkrácení pracovního dne. — 331

Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, hrabě (1801—1885), anglický politik, tory, od 1847 whig; ve čtyřicátých letech vedl v parlamentě skupinu filantropických aristokratů, která chtěla dosáhnout zákona o desetihodinové pracovní době; zeť Palmerstonův. — 651

Shakespeare, William (1564—1616), velký anglický spisovatel. — 50, 65, 410, 660, 671, 672, 735

Schapper, Karl (1812—1870), významný pracovník německého a mezinárodního dělnického hnutí, jeden z vůdců Svazu spravedlivých, člen ústředního výboru Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849; v únoru až květnu 1849 předseda kolínského Dělnického spolku; za rozkolu ve Svazu komunistů (1850) spolu s Willichem vůdce protimarxovské maloburžoazní frakce; 1856 se znovu a natrvalo sblížil s Marxem; 1865 člen generální rady I. internacionály. — 57, 365, 369, 378, 379, 415, 440, 486, 488

Schapperová, žena Karla Schappera. — 440

Scharnhorst, Gerhard Johann David *von* (1755—1813), pruský generál a vojenský teoretik; po porážce pruské armády Napoleonem 1806 předsedal komisi pro reorganizaci armády, přednosta vojenského departementu (1807—1810) a náčelník generálního štábu (1810—1813); 1830 hrál významnou úlohu ve válce proti Napoleonovi. — 207, 719

Scherzer, Andreas (1807—1879), německý krejčí, člen pařížské obce Svazu komunistů; po rozkolu ve Svazu patřil k Willichově a Schapperově maloburžoazní frakci; jeden z obžalovaných v procesu proti organizátorům tzv. německo-francouzského spiknutí v Paříži v únoru 1852; později emigroval do Anglie; jeden z vůdců Německého dělnického vzdělávacího spolku v Londýně, vydavatel listu „Die Neue Zeit" a spolupracovník listu „Das Volk". — 57, 412, 422, 479, 482, 503, 510, 525

Scheuer. — 38

Schiller, Friedrich (1759—1805), velký německý básník a dramatik. — 410,549, 553, 554, 559, 562, 565—568, 626, 660, 672, 693, 701, 706, 715, 734

Schleiden, Mathias Jakob (1804—1881), německý botanik, 1838 vyslovil teorii vzniku nových buněk ze starých. — 375, 620

Schleinitz, Alexander, baron *von* (od 1879) hrabě (1807—1885), pruský státník, představitel reakčního junkerstva; ministr zahraničních věcí (červen 1848, 1849 až 1850 a 1858—1861). — 697, 707, 734

Schlosser, Friedrich Christoph (1776–1861), významný německý historik, liberál; profesor na universitě v Heidelbergu. – 196, 596

Schlözer, August Ludwig *von* (1735–1809), německý historik a statistik. – 30, 31

Schneider, Karl, německý právník, maloburžoazní demokrat, účastník revoluce 1848–1849, obhájce v kolínském procesu proti komunistům (1852). – 588

Schnurrer, Christian Friedrich *von* (1742–1822), německý teolog, filolog a orientalista. – 31

Schölerová, Lina, přítelkyně Marxovy rodiny. – 16, 379, 387, 394, 436, 440, 516, 600

Schönaich, Christoph Otto, baron *von* (1725–1807), německý básník. – 634

**Schramm*, Conrad (asi 1822–1858), německý revolucionář, člen Svazu komunistů, od 1849 emigrant v Londýně, potom na ostrově Jersey; odpovědný vydavatel „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue"; za rozkolu ve Svazu komunistů 1850 stoupenec Marxův; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. – 58, 138, 187, 198, 217, 218, 220, 226–228, 231, 265, 280, 289, 295, 302, 310–312, 344, 372, 606, 607, 612, 613, 618, 724–726

**Schramm*, Rudolf (1813–1882), německý publicista, maloburžoazní demokrat, 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levé křídlo); po revoluci emigroval do Anglie; vystupoval proti Marxovi; v šedesátých letech stoupenec Bismarckův; bratr Conrada Schramma. – 218, 220, 228, 295, 318, 372, 402, 414, 426, 498, 544, 612, 618

Schröder, Christian Matthias, německý bankéř, šéf velké bankovní firmy v Hamburku; koncem 1857 udělala úpadek; bratr Johna Henryho Schrödera. – 248, 725

Schröder, John Henry (1784–1883), anglický bankéř, šéf velké bankovní firmy v Londýně; původem Němec. – 248, 725

Schütz, německý maloburžoazní demokrat, účastník bádensko-falckého povstání 1849; zástupce bádenské prozatímní vlády v Paříži; později emigrant v Anglii. – 417

Schwann, Theodor (1810–1882), významný německý biolog, jeden ze zakladatelů buněčné teorie o stavbě organismů. – 375

Siborne (Siborn), William (1797–1849), anglický vojenský topograf a historik. – 336

Sickingen, Franz *von* (1481–1523), německý rytíř, stoupenec reformace, vojenský a politický vůdce šlechtického povstání (1522–1523); postava Franze von Sickingena vystupuje ve stejnojmenném Lassallově dramatu. – 658–661, 671–673

Siebel, obchodník v Barmenu, otec Carla Siebela. – 663, 664

Siebel, Carl (1836–1868), německý básník; rozšiřoval a propagoval Marxovy a Engelsovy spisy, zvláště první díl „Kapitálu"; Engelsův vzdálený příbuzný. – 431, 524, 525, 527, 542, 551, 559, 565, 566, 586, 663, 664, 670, 716

Siebelová, matka Carla Siebela. – 664

Simon, Ludwig (1810–1872), advokát z Trevíru, maloburžoazní demokrat,

1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo); 1849 emigroval do Švýcarska. — 48, 79, 105, 124

Simpson, sir James (1792—1868), anglický generál, v únoru až červnu 1855 náčelník štábu, později vrchní velitel anglické armády na Krymu (červen—listopad 1855). — 36

Sismondi, Jean Charles Léonard *Simonde de* (1773—1842), švýcarský ekonom a historik, kritizoval kapitalismus z maloburžoazního hlediska a idealizoval nadvýrobu. — 146, 636

Slör, Balthasar, účastník selské války v Německu 1525; přítel a stoupenec Franze von Sickingena; postava Balthasara Slöra vystupuje v Lassallově dramatu „Franz von Sickingen". — 659, 660, 672

Smith, Adam (1723—1790), anglický ekonom, jeden z nejvýznamnějších představitelů klasické buržoazní politické ekonomie. — 331, 636

Smithová. — 172

Sofokles (asi 497—asi 406 před n. l.), významný starořecký dramatik, autor klasických tragédií. — 301

Soulouque, Faustin (asi 1782—1867), president černošské republiky Haiti (1847 až 1849), císař Haiti pod jménem Faustin I. (1849—1859). — 314, 470, 471, 650

Soult, Nicolas Jean *de Dieu*, vévoda *de Dalmatie* (1769—1851), francouzský maršál, státník, účastník válek napoleonské Francie; 1808—1814 velel francouzským vojskům ve válce na Pyrenejském poloostrově, za červencové monarchie ministr války (1830—1834, 1840—1845), ministr zahraničních věcí (1839 až 1840) a ministerský předseda (1832—1834, 1839—1840 a 1840—1847). — 202

Speck, hospodářský vedoucí v redakci listu „Das Volk". — 499, 543

Spinoza, Baruch (Benedikt) (1632—1677), významný holandský materialistický filosof, ateista. — 622

Stalker, Forster (zemř. 1857), anglický generál, velitel pozemních válečných sil v anglo-perské válce 1856—1857; skončil život sebevraždou. — 155

Stanislav August (Poniatowski) (1732—1798), polský král (1764—1795). — 101

Stanley, lord Edward Henry, od 1869 hrabě *Derby* (1826—1893) anglický státník, tory, v šedesátých až sedmdesátých letech konzervativec, později liberál; člen parlamentu; náměstek ministra zahraničních věcí (1852), ministr pro kolonie (1858, 1882—1885), předseda kontrolního úřadu pro Indii (1858 až 1859), ministr zahraničních věcí (1866—1868, 1874—1878); syn Edwarda Derbyho. — 417, 461

**Steffen*, Wilhelm, bývalý pruský důstojník, svědek obhajoby v kolínském procesu proti komunistům (1852); 1853 emigroval do Anglie, potom do USA; v padesátých letech se sblížil s Marxem a Engelsem. — 57, 142, 144, 147, 162, 165, 173, 198, 202, 218, 243, 436, 482, 506, 591, 725

Stein, Maximilian, baron (1811—1860), rakouský důstojník, za revoluce v Uhrách (1848—1849) náčelník štábu revoluční armády, po porážce revoluce emigro-

val do Turecka a přijal jméno Ferhad Paša; bojoval proti carskému Rusku v Čerkesku (1857–1858). – 366

Steinthal, majitel obchodní firmy v Manchesteru, u níž byl zaměstnán Georg Weerth. – 88, 117, 526

Stephens, John Eduard, anglický bankéř, jeden z ředitelů Londýnské a Východní banky, v prosinci 1857 byl souzen za velké finanční machinace. – 260

Steuart (Stewart), sir James (známý též pod jménem *Denham*) (1712–1780), anglický ekonom, jeden z posledních představitelů merkantilismu, který systematicky systematizoval; odpůrce kvantitativní teorie peněz. – 348, 636

Stewart, Charles William, markýz *of Londonderry* (1778–1854), anglický generál, politik a diplomat; 1813–1814 se zúčastnil války proti napoleonské Francii. – 192

St. Hilaire, viz *Geoffroy Saint-Hilaire*, Étienne

Stieber, Wilhelm (1818–1882), pruský policejní rada, náčelník pruské politické policie (1850–1860), jeden z iniciátorů kolínského procesu proti komunistům a hlavní svědek procesu (1852). – 48, 57, 433, 571, 584, 585, 588, 596, 638

Stirner, Max (literární pseudonym Johanna Caspara *Smidta*) (1806–1856), německý filosof a spisovatel, mladohegelovec; jeden z ideologů buržoazního individualismu a anarchismu. – 85

Stirnerová-Schmidtová, Marie Wilhelmine (rozená Dähnhardtová) (1818–1902), žena Maxe Stirnera. – 85

Stockum, von, obchodník v Düsseldorfu, zástupce hraběte Hatzfeldta v jeho rozvodovém procesu; 1855 za falšování odsouzen do vězení. – 38

Stocqueler, Joachim Hayard (1800–1885), anglický novinář. – 157

Strahan, William (nar. asi 1808), anglický bankéř, v červnu 1855 udělal úpadek; podnikal velké finanční machinace a byl anglickým soudem poslán na nucené práce. – 86

Stratford de Redcliffe, Stratford *Canning*, vikomt (1786–1880), anglický diplomat, vyslanec (1810–1812, 1825–1828), později velvyslanec v Cařihradě (1841 až 1858). – 43–45, 48

Stritter, Johann Gotthelf (1740–1801), ruský historik, autor prací o dějinách slovanských národů a starého Ruska; původem Němec. – 30, 31

Strodtmann, Adolph (1829–1879), německý spisovatel, buržoazní demokrat, 1848 účastník revolučního hnutí v Šlesviku-Holštýnu, 1850 emigroval. – 413, 586

Strohn, Wilhelm, člen Svazu komunistů, Marxův a Engelsův přítel; emigrant v Bradfordu. – 83, 98, 481, 504, 514, 521, 522

Struve, Gustav (1805–1870), německý advokát a novinář, maloburžoazní demokrat; jeden z vůdců bádenských povstání v dubnu a v září 1848 a bádensko-falckého povstání 1849; po porážce revoluce emigroval, jeden z vůdců německé maloburžoazní emigrace v Anglii; později se zúčastnil občanské války v USA na straně Severu. – 412, 674

Sturge, Joseph (1793—1859), anglický buržoazní politik, stoupenec svobodného obchodu; přidal se k chartistům s úmyslem udržet dělnickou třídu pod vlivem buržoazie. — 312

Svoboda, Václav Alois (1791—1849), český spisovatel a básník, překládal také českou poezii do němčiny. — 34, 41

Swingwood. — 177

**Szemere*, Bertalan (1812—1869), maďarský politik a publicista, účastník revoluce 1848—1849 v Uhrách, ministr vnitra (1848) a předseda revoluční vlády (1849); po porážce revoluce emigroval. — 539, 560, 567, 684—686, 701, 732

Šafařík, Pavel Josef (1795—1861), významný český a slovenský filolog, historik a archeolog, čelný představitel obrozenecké slavistiky. — 30, 34

Ščerbatov, Michail Michajlovič, kníže (1733—1790), ruský historik, ekonom a publicista; ve svých dílech vystupoval jako vášnivý obhájce samoděržaví a nevolnictví. — 23

Štrauska, viz Wohlová-Straussová, Jeanette. — 49

Tallandier (Talandier), Pierre Théodor Alfred (1822—1890), francouzský novinář, maloburžoazní demokrat; účastník revoluce 1848 ve Francii; po státním převratu 1851 emigroval do Anglie; přítel Gercenův; 1864 člen ústřední rady I. internacionály; poslanec francouzského parlamentu (1876—1880, 1881—1885). — 57, 325

Tassilier, francouzský typograf, od června 1848 politický vyhnanec v Cayenne. — 47

Taube, Friedrich Wilhelm *von* (1728—1778), rakouský právník, historik a ekonom, od 1763 ve státní službě; 1776—1777 podnikl cestu po jihoslovanských zemích. — 30

Tauentzien von Wittenberg, Bogislaw Friedrich Emanuel, hrabě (1760—1824), pruský generál, účastník válek proti napoleonské Francii (1813—1814). — 208

Tausenau, Karl (1808—1873), rakouský politik, představitel levého křídla maloburžoazní demokracie; za revoluce 1848 předseda Ústředního výboru demokratických spolků ve Vídni; od 1849 emigrant v Londýně. — 32, 493

Taylor, Bayard (1825—1878), americký cestovatel, spisovatel a novinář, dopisovatel „New-York Daily Tribune". — 230, 724

Taylor, Tom (1817—1880), anglický dramatik a novinář, v padesátých letech spolupracovník satirického časopisu „Punch" a 1874—1880 byl jeho redaktorem, 1854 byl sekretářem zdravotního úřadu. — 131

Teleki, Sándor (Alexander), hrabě (nar. 1818), maďarský důstojník, 1848—1849 se účastnil revoluce v Uhrách, po porážce revoluce emigroval; byl ve styku s bonapartistickými kruhy. — 567

Terentianus Maurus (asi konec 2. století), římský gramatik. — 670
Terentius (Publius Terentius Afer) (asi 190—159 před n. l.), slavný římský dramatik. — 359, 655
Thackeray, William Makepeace (1811—1863), významný anglický realistický spisovatel. — 669
Theodores. — 565
Theyls, Willem, holandský diplomat, počátkem 18. století byl na holandském velvyslanectví v Turecku, vyřizoval různé diplomatické poslání pro ruskou vládu; 1711—1712 zprostředkoval uzavření míru mezi Ruskem a Tureckem. — 508
Thiers, Louis Adolphe (1797—1877), francouzský historik a státník, orleanista; ministr vnitra (1832, 1834), ministerský předseda (1836, 1840); 1848 poslanec Ústavodárného shromáždění, 1848—1851 poslanec Zákonodárného shromáždění; president republiky (1871—1873); kat Pařížské komuny. — 340
Thiersch, Friedrich Wilhelm (1784—1860), německý filolog a pedagog; bojoval v tisku za osvobození Řecka z tureckého jha; 1831—1832 podnikl cestu do Řecka. — 139
Thimm, Franz, Engelsův knihkupec v Manchesteru. — 483, 505, 510, 536, 538, 539, 541—543, 550, 553
Tholuck, Friedrich August (1799—1877), protestantský teolog, pietista. — 16
Thurneyssen, Auguste, jeden z ředitelů francouzské akciové banky Crédit mobilier. — 154
Tchorzewsky, Stanislaw, polský emigrant v Londýně, majitel knihkupectví, které sloužilo polské emigraci; blízký přítel a agent Gercenův, který pro něho vydával a šířil ruskou zahraniční literaturu. — 403
Tiziano Vecellio (Tizian) (asi 1477—1576), vynikající italský renesanční umělec. — 151
Tooke, Thomas (1774—1858), anglický ekonom; zastánce svobody obchodu, kritizoval Ricardovu teorii peněz. — 119, 145, 332, 636
Touroute, francouzský plukovník na odpočinku; žil v Německu. — 47, 63
trevírský arcibiskup, viz *Richard von Greiffenklau*
Troost, německý obchodník. — 274
Trübner, Nikolaus (1817—1884), německý knihkupec a nakladatel v Londýně, společník Davida Nutta. — 64, 71, 333, 451
Truelove, Edward, londýnský nakladatel, v únoru 1858 byl souzen za zveřejnění pamfletu, který ospravedlňoval Orsiniho atentát na Napoleona III. — 322, 323
Tucker, londýnský nakladatel. — 128, 129, 134
Turner, Jack, syn Jamese Aspinalla Turnera. — 136
Turner, James Aspinall (1797—1867), anglický továrník a politik, tory, v šedesátých letech se přikláněl k liberálům; člen manchesterské obchodní komory, člen parlamentu. — 131, 136

Türr, István (Ahmed Kjamil Bej) (1825—1908), maďarský důstojník, emigrant v Turecku; zúčastnil se krymské války na straně spojeneckých armád a války Čerkesů proti Rusku. — 372, 374

Uhland, Ludwig (1787—1862), německý pozdně romantický básník, germanista; 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levý střed). — 478, 701

Ulfilas (Wulfila) (asi 311—383), západogótský církevní politik, biskup; autor gótské abecedy, přeložil do gótštiny bibli. — 558

Urquhart, David (1805—1877), anglický diplomat, reakční publicista a politik, turkofil; v třicátých letech byl pověřen diplomatickými úkoly v Turecku; odhalil zahraniční politiku Palmerstonovu a whigů v Turecku; člen parlamentu (1847—1852), taky zakladatel a redaktor listu „The Free Press". — 17, 77, 78, 80, 88, 92, 128, 129, 132, 135, 139, 332, 348, 460, 505, 507, 508, 523, 541, 545, 560, 578, 681, 684, 685, 698, 709

Valdenaire, Victor (zemř. 1859), pruský maloburžoazní demokrat, 1848 poslanec pruského Národního shromáždění (levé křídlo). — 102

Venedey, Jakob (1805—1871), německý radikální publicista, 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo); po revoluci 1848 až 1849 liberál. — 49, 337

Veselý, Eugen (1799—1828), rakouský básník a spisovatel, překládal jihoslovanské národní písně do němčiny, pocházel z Moravy. — 35

vévoda z Yorku, viz *York*, Frederick August, vévoda z Yorku a Albany

Viktor Emanuel II. (1820—1878), savojský vévoda, sardinský král (1849—1861), italský král (1861—1878). — 268, 558, 640

Vilém I. (1797—1888), princ Pruský, princ regent (1858—1861), pruský král (1861—1888), německý císař (1871—1888). — 339, 400, 402, 426, 507

Vilém III. Oranžský (1650—1702), od 1672 holandský místodržící, anglický král (1689—1702). — 21

Vischer, Friedrich Theodor (1807—1887), německý filosof, hegelovec, autor mnohasvazkového díla o estetice. — 612

Vivian, sir Robert John Hussey (1802—1887), anglický generál, 1855—1856 velel turecké armádě na Kerčském poloostrově. — 43—45

Vogt, Karl (1817—1895), německý přírodovědec, vulgární materialista, maloburžoazní demokrat; 1848—1849 poslanec frankfurtského Národního shromáždění (levé křídlo); v červnu 1849 jeden z pěti říšských regentů; 1849 emigroval do Švýcarska; v padesátých až šedesátých letech tajný placený agent Ludvíka Bonaparta, jeden z nejaktivnějších účastníků pomlouvačné kampaně proti proletářským revolucionářům; Marx mu odpověděl pamfletem „Pan Vogt". — 471, 475, 477, 494, 495, 502, 505, 510,

518, 545, 555, 557, 560, 568, 572–574, 580, 581, 678, 679, 681, 683, 687, 695, 697, 698, 700, 701, 706, 709–712

Voigt, Johannes (1786–1863), německý historik, autor mnohasvazkového díla o dějinách Pruska. – 30

Voigt, Mikuláš (Adauctus) (1733–1787), český historik a filolog a numizmatik; národní buditel. – 30

Voroncov, Michail Semjonovič, kníže (1782–1856), ruský státník a generál; účastník válek proti napoleonské Francii; 1844–1854 vrchní velitel vojsk na Kavkaze a místodržitel Kavkazu. – 139

Vuk, viz *Karadžić*, Vuk Stefanovič

Wachsmuth, Ernst Wilhelm (1784–1866), německý historik, profesor v Lipsku, autor prací o antice a dějinách Evropy. – 305

Walewski, Alexandre Florian Joseph *Colonna*, hrabě *de* (1810–1868), francouzský diplomat a státník, syn Napoleona I. a polské hraběnky Walewské; zúčastnil se polského povstání 1830–1831, po porážce povstání emigroval do Francie; ministr zahraničních věcí (1855–1860), státní ministr (1860–1863). –59

Walpole, Spencer Horatio (Horace), (1806–1898), anglický státník, tory, ministr vnitra (1852, 1858–1859 a 1866–1867). – 325

Watts, John (1818–1887), anglický publicista, utopický socialista, stoupenec Owenův; později buržoazní liberál a filantrop, obhájce kapitalismu. – 381

Weerth, Georg (1822–1856), německý proletářský básník a publicista, člen Svazu komunistů; 1848–1849 redaktor fejetonu v „Neue Rheinische Zeitung"; Marxův a Engelsův přítel. – 82, 88, 117, 118, 609, 613, 633, 647

Weerth, Karl (1812–1889), německý přírodovědec, gymnasijní profesor v Detmoldu, bratr Georga Weertha. – 117

Weerthová, Wilhelmine (1785–1868), matka Georga Weertha. – 118

Weitling, Christian Wilhelm (1808–1871), významný pracovník německého dělnického hnutí v době jeho zrodu, jeden z teoretiků utopického rovnostářského komunismu; povoláním krejčí. – 482

Westphalen, Edgar *von* (1819–asi 1890), bratr Jenny Marxové; 1846 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru; v padesátých až šedesátých letech žil v emigraci v Americe. – 58, 78, 107, 735

Westphalen, Ferdinand Otto Wilhelm *von* (1799–1876), pruský reakční státník, ministr vnitra (1850–1858); nevlastní bratr Jenny Marxové. – 82, 638, 719, 720, 734

Westphalen, Heinrich Georg *von* (1768–1855), strýc Jenny Marxové. – 719, 735

Westphalen, Christian Heinrich Philipp *von* (1724–1792), tajemník a přítel vévody brunšvického; účastník sedmileté války, napsal dílo o jejím průběhu; dědeček Jenny Marxové. – 719

Westphalen, Karoline *von* (zemř. 1856), matka Jenny Marxové. – 74, 78, 720, 735

Westphalen, Ludwig *von* (1770—1842), otec Jenny Marxové, tajný rada v Trevíru. — 719, 734

Wette, Wilhelm Martin Leberecht *de*, viz *De Wette*, Wilhelm Martin Leberecht

**Weydemeyer*, Joseph (1818—1866), významný pracovník německého a amerického dělnického hnutí, člen Svazu komunistů, účastník revoluce 1848—1849 v Německu, 1851 emigroval do USA; za občanské války v USA plukovník armády Severu; položil základy pro šíření marxismu v USA; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 390, 435, 482, 506, 633—637

Weydemeyerová, Louise, žena Josepha Weydemeyera. — 473

Whiteside, James (1804—1876), irský právník, tory, člen parlamentu; vrchní státní návladní (1858—1859, 1866). — 473

Wilks, Washington (asi 1826—1864), anglický radikální publicista, jeden z redaktorů „Morning Star". — 129, 133

William III., viz *Vilém III.*

Williams, knihkupec v Londýně. — 29, 163, 165, 697

Williams, sir William Fenwick, baronet *Karský* (1800—1883), anglický generál; 1855 za krymské války řídil obranu Karsu, nechal se zajmout ruskými vojsky. — 48

Willich, August (1810—1878), bývalý pruský důstojník, pro své politické přesvědčení vystoupil z vojenské služby; člen Svazu komunistů, velitel dobrovolnického sboru v bádensko-falckém povstání (1849); za rozkolu ve Svazu komunistů 1850 spolu se Schapperem vůdce protimarxovské maloburžoazní frakce; 1853 emigroval do USA, za občanské války generál v armádě Severu. —57, 400, 402, 422, 424, 486, 634, 635

Wilson, George (1808—1870), anglický továrník a politik, freetrader, předseda Ligy proti obilním zákonům (1841—1846). — 135

Wilson, James (1805—1860), anglický ekonom a politik, freetrader, zakladatel a redaktor časopisu „Economist", člen parlamentu, sekretář pokladu (1853—1858); kancléř pokladu pro Indii (1859 až 1860); odpůrce kvantitativní teorie peněz. — 460, 636

Windham, sir Charles Ash (1810—1870), anglický generál, 1854—1856 se zúčastnil krymské války, 1857—1859 potlačoval národně osvobozenecké povstání v Indii; velel anglické armádě v Láhauru (1857—1861). — 286, 287, 290, 297

Wintzingerode, Ferdinand Fjodorovič, baron (1770—1818), ruský generál, původem Němec; zúčastnil se válek proti napoleonské Francii. — 208

Wiss, C., německý lékař a novinář, mladohegelovec, maloburžoazní demokrat, počátkem padesátých let 19. století emigrant v USA; Kinkelův stoupenec. — 417

Witherové, věřitelé Marxovy rodiny v Londýně. — 730

Wohlová-Straussová, Jeanette (1783—1861), přítelkyně Ludwiga Börna. — 48

Wolf (f), Ferdinand (Rudý Wolf) (1812—1895), německý publicista, 1846—1847 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru, člen Svazu komunistů; 1848—1849 jeden z redaktorů listu „Neue Rheinische Zeitung";

po porážce revoluce emigrant v Paříži a Londýně; za rozkolu ve Svazu 1850 stoupenec Marxův; později zanechal politické činnosti. — 103

Wolff, Wilhelm (Lupus) (1809—1864), německý proletářský revolucionář, povoláním učitel, syn slezského poddaného rolníka; účastník studentského hnutí, 1834—1839 vězněn v pruských kasematech; 1846—1847 člen Bruselského komunistického korespondenčního výboru, od března 1848 člen ústředního výboru Svazu komunistů, 1848—1849 jeden z redaktorů listu „Neue Rheinische Zeitung"; poslanec frankfurtského Národního shromáždění (krajní levice); důsledný bojovník proti feudálnímu útlaku rolníků; Marxův a Engelsův přítel a spolubojovník. — 39, 42, 50, 59, 62, 63, 74, 84, 88, 102, 104, 106, 115, 126, 128, 139, 142, 146, 147, 149, 152, 156, 158, 167, 169, 184, 185, 187, 232, 249, 253, 260, 263—265, 271, 275, 280, 283, 291, 293, 296, 308, 311, 322, 325, 330, 336, 341, 360, 366, 368, 370, 373, 374, 387, 388, 391, 394, 395, 397, 401, 404—406, 408, 415, 416, 420—422, 440, 474, 481—483, 488, 495, 504, 511, 514, 518, 519, 522, 532, 536, 547, 551, 556, 559, 574, 576, 582, 585, 591, 604, 609, 616, 619, 623, 633, 693, 701, 725

Wurm, Christian Friedrich (1803—1859), německý hitorik a publicista, profesor v Hamburku. — 474

Wylde. — 25

York, Frederick August, vévoda *z Yorku* a *Albany* (1763—1827), druhý syn anglického krále Jiřího III., od 1795 polní maršál; vrchní velitel anglické armády (1798—1809, 1811—1827); ve válce s Francií koncem 18. století utrpěla anglická armáda pod jeho velením mnoho porážek. — 59

York von Wartenburg, Hans David Ludwig, hrabě (1759—1830), pruský generál, od 1821 generál polní maršál, účastník válek proti napoleonské Francii. — 208

Zarathuštra (asi 660—583 př. n. l.), staroperský společenský a náboženský reformátor, zakladatel náboženské soustavy zoroastrismu; jeho učení Avesta bylo státním náboženstvím až do příchodu islámu. — 79

Zitschke, jeden z Marxových věřitelů v Londýně. — 64, 71, 76

Zitz, Franz Heinrich (1803—1877), německý advokát, maloburžoazní demokrat; 1848 poslanec francouzského Národního shromáždění (levé křídlo); 1849 se zúčastnil bádensko-falckého povstání; po porážce revoluce 1848—1849 emigroval do USA. — 674

Žofie Dorota (1687—1757), žena Bedřicha Viléma I. — 24

POSTAVY Z MYTOLOGIE A KRÁSNÉ LITERATURY

Agamemnón, v řeckém bájesloví legendární vládce Argu a vůdce řeckého vojska za trojské války; jeden z hrdinů Homérovy „Iliady". — 553

Achilles, v řeckém bájesloví nejstatečnější řecký hrdina trojské války, jeden z hlavních hrdinů „Iliady". — 553

Beneš, hrdina Shakespearovy komedie „Mnoho povyku pro nic"; duchaplný mladý Padovan, prohlašoval o sobě, že je zarytý nepřítel žen, ale brzy se zamiloval a oženil. — 50

Brey, postava poživačného svatouška z Goethovy hry „Ein Fastnachtspiel, auch wohl zu tragiern nach Ostern, vom Pater Brey, dem falschen Propheten". — 711

Bríseovna, v řeckém bájesloví zajatkyně a milenka Achillova; byla příčinou jeho sporu s Agamemnónem za první trojské války. — 553

Don Quijote, hrdina stejnojmenného Cervantesova románu. — 659

Falstaff, komická postava ze Shakespearových her „Veselé ženy windsorské" a „Král Jindřich IV", chvástavý strašpytel, šprýmař a piják. — 58, 672

Faust, hlavní postava stejnojmenné Goethovy tragédie. — 106

Fridolín, typ hodného, skromného jinocha z mravoučné povídky německého spisovatele Christopha Schmida „O hodném Fridolínovi a zlém Dětřichovi". — 28

Jacques Bonhomme, ironická přezdívka pro francouzského sedláka. — 252

Jan Křtitel, podle bible kazatel a prorok, který předpověděl příchod Mesiáše a pokřtil Ježíše. — 631

Jenkins, typická postava patolízala a pochlebníka; tímto jménem byl nazýván v polovině 19. století v Anglii list „Morning Post". — 325

John Bull, posměšná přezdívka, kterou se obvykle označují představitelé anglické buržoazie; rozšířila se po roce 1712, kdy vyšla politická satira osvícenského spisovatele Johna Arbuthnota „History of John Bull" [„Příběhy Johna Bulla"]. — 89, 131, 135, 252, 322, 323, 346, 460, 461, 473

Jonathan, posměšná přezdívka pro představitele americké buržoazie. — 252

Kalibán, postava ze Shakespearovy komedie „Bouře"; napůl člověk, napůl obluda. — 95

Kapucín, postava ze Schillerova dramatu „Valdštejnův tábor". — 566

Maria, hrdinka Lassallova dramatu „Franz von Sickingen". — 660

Michl, posměšná přezdívka neohrabaného, těžkopádného a omezeného německého šosáka. — 340

Nothanker, Sebaldus, postava z Nicolaiova románu „Leben und Meinungen des Herrn Magisters Sebaldus Nothanker" [Život a názory pana magistra Sebalda Nothankera"]; osvícenský duchovní. — 26

Oidipus, v řeckém bájesloví thébský král, jehož tragický osud vylíčil Sofokles ve svých tragédiích „Král Oidipus" a „Oidipus na Kolóně". — 449

Othello, hrdina stejnojmenné Shakespearovy tragédie. — 592

Pistol, postava ze Shakespearových her „Král Jindřich IV.", „Život krále Jindřicha V.", „Veselé ženy windsorské", dobrodruh, chvástavý strašpytel a lhář. — 146

Priapos, v řeckém bájesloví bůh úrody a plodivé síly, ochránce polí a zahrad, patron smyslnosti. — 24

Quasimodo, postava zvoníka z románu Victora Huga „Chrám Matky Boží v Paříži"; jeho jméno se stalo symbolem odpuzujícího nestvůrného člověka. — 406

Roland, hrdina starofrancouzského eposu „Chanson de Roland" [„Píseň o Rolandovi"], Ariostova eposu „Orlando furioso" [„Zuřivý Roland"] a Boiardovy básně „Orlando innamorato" [„Zamilovaný Roland"]. — 130

Samson, biblický hrdina pověstný neobyčejnou silou a velkou odvahou. — 249

Teiresias, v řeckém bájesloví slepý věštec ze Sofoklovy tragédie „Král Oidipus"; předpověděl Oidipovi jeho tragický osud. — 449

Višvámitra, postava ze staroindického bájesloví; v epické básni „Rámájanam" král, který se zmocnil zázračné krávy Cabaly, jež měla splnit všechna jeho přání. — 28

Waschlapski, postava z Heinovy básně „Dva rytíři"; satirický obraz polského šlechtice, který žil v emigraci nezřízeným životem. — 312

A. VLASTNÍ DÍLA K. MARXE A B. ENGELSE*

Marx, Karel, *„Anglický bankovní zákon z roku 1844" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 566–570), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5409 z 23. srpna 1858. – 394

Marx, Karel „Anglo-francouzské spojenectví" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 479–484).

– „The English Alliance", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5319 z 8. května 1858. – 359

Marx, Karel, *„Anglo-perská válka" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 100 až 102), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 4904 ze 7. ledna 1857. – 93, 109, 132

Marx, Karel *„Bankovní zákon z roku 1844 a peněžní krize v Anglii" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 345–350), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5176 z 21. listopadu 1857. – 251, 261

Marx, Karel, „Bernadotte" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 191–200), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 304

Marx, Karel, „Berthier" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 124–127), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 194, 304

Marx, Karel, „Bessières" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 168–169), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 304

Marx, Karel, „Bída filosofie. Odpověď na ‚Filosofii bídy' pana Proudhona" (viz Spisy, sv. 4, čes. vyd. 1958, str. 83–196).

– „Misère de la philosophie. Réponse à la Philosophie de la misère de M. Proudhon", Paříž a Brusel 1847. – 447

Marx, Karel, „Blum" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 146–148), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 187, 194, 200, 304

Marx, Karel, „Bolívar y Ponte" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 254–268), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858 (viz pozn. 308). – 304, 314, 319

Marx, Karel, *„Bonapartovy finanční manévry. – Vojenský despotismus" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 515–517), vyšlo v „New -York Daily Tribune", čís. 5348 z 11. června 1858 (viz pozn. 350). – 365

* Názvy článků, resp. děl, které doplnila redakce Marxových a Engelsových Spisů podle 2. ruského vydání, jsou označeny hvězdičkou.

Marx, Karel, „Bourrienne" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 149–150), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 187, 194, 200, 304

Marx, Karel, „Božské právo Hohenzollernů" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 125–131).

– „The Right divine of the Hohenzollerns", vyšlo v „The People's Paper", čís. 241 z 13. prosince 1856 a v „New-York Daily Tribune", čís. 4906 z 9. ledna 1857. – 103, 109, 132

Marx, Karel, *„Brightovy projevy", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5479 z 12. listopadu 1858 (viz pozn. 382). – 405, 411

Marx, Karel, „Brune" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 172–175), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859. – 304

Marx, Karel, „Bugeaud" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 250–253).

– „Bugeaud de la Piconerie", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859. – 304

Marx, Karel, *„Canningova proklamace a otázka vlastnictví půdy v Indii" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 511–514), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5344 ze 7. června 1858. – 365

Marx, Karel *„Dopis redaktorovi ‚Allgemeine Zeitung'" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 729–730), vyšlo v „Allgemeine Zeitung", čís. 300 z 27. října 1859. – 557, 697, 698

Marx, Karel, „Dosvědčená pravda" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 481 až 484).

– „Truth testified", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5704 ze 4. srpna 1859. – 511

Marx, Karel, „Erfurtština v roce 1859" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 453–455).

– „Die Erfurterei im Jahre 1859", vyšlo v „Das Volk", čís. 10 z 9. července 1859. – 697

Marx, Karel, *„Evropská krize" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 110–112), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 4878 z 6. prosince 1856. – 109

Marx, Karel, *„Finanční situace Francie" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 463–466), vyšlo v „New-York Daily Tribune" z 30. dubna 1858. – 359

Marx, Karel, „Gatherings from the Press" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 690–700), vyšlo v „Das Volk", čís. 5, 8, 10 a 11 ze 4. a 25. června, 9. a 16. července 1859 (viz pozn. 483). – 499, 505, 545, 697

Marx, Karel, *„Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie" [„Rukopisy ‚Grundrisse'"]. Poprvé vyšlo v originále ve dvou svazcích v Moskvě v letech 1939 a 1941 (viz pozn. 270). – 253, 262, 286, 300, 318, 321, 344, 366, 412, 609, 611, 612, 614, 615

Marx, Karel, „Indické povstání" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 292–295).

– „The Indian insurrection", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5104 z 29. srpna 1857. – 180

Marx, Karel, „Invaze!“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 485–487).
— „Invasion!“, vyšlo v „Das Volk“, čís. 13 z 30. července 1859. — 697
Marx, Karel, „Ještě jedna podivná kapitola moderních dějin“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 584–590).
— „Another strange chapter of modern history,“ vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5436 z 23. září 1858. — 394
Marx, Karel, „Ke kritice politické ekonomie“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 31–189).
— „Zur Kritik der politischen Oekonomie“, první sešit, Berlín 1859 (viz pozn. 313). — 347, 348, 353, 365, 386, 392, 393, 399, 403, 405, 412, 414, 415, 419, 425, 427, 429, 433–435, 437, 438, 441, 443, 445, 448, 450, 451, 453–455, 458, 463, 467, 482, 485, 487, 488, 490, 494, 497, 503, 508, 511, 516, 518, 522, 524, 530, 544, 570, 578, 621, 628, 635–640, 645, 647, 648, 652, 675–677, 680, 688, 695, 733
— „Ke kritice politické ekonomie. Předmluva“, vyšlo v „Das Volk“ ze 4. června 1859 (viz pozn. 495). — 443, 496, 508, 524
Marx, Karel *„Konflikt mezi Francií a Portugalskem“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“ z 1. prosince 1858 (viz pozn. 383). — 406, 411
Marx, Karel, „Kossuth a Ludvík Napoleon“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 545–551).
— „Kossuth and Louis Napoleon“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5748 z 24. září 1859 (viz pozn. 516 a 543). — 528, 539, 547, 560, 567, 684, 690, 691, 693, 701, 732
Marx, Karel, „Lajos Kossuth a Ludvík Napoleon“.
— „Ludwig Kossuth und Louis Napoleon“, vyšlo v „Allgemeine Zeitung“ z 3. října 1859 (viz pozn. 525). — 547, 690
Marx, Karel, „Lord Palmerston“ (viz Spisy, sv. 9, čes. vyd. 1960, str. 371–435).
— „Lord Palmerston“, vyšlo v „The People's Paper“, čís. 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85 a 86 z 22. a 29. října, 5., 12. a 19. listopadu, 10., 17. a 24. prosince 1853. — 63, 128, 710
— „Palmerston and Russia“, vyšlo v „Political Fly-Sheets“, čís. I. Londýn 1853 a 1854 (viz pozn. 163). — 133, 578
— „Palmerston, what has he done?“, vyšlo v „Political Fly-Sheets“, čís. II. Londýn 1854 (viz pozn. 163). — 133, 578
— „Palmerston“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 3902 z 19. října 1853.
— „Palmerston and Russia“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 3916 ze 4. listopadu 1853.
— „A chapter of modern history“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 3930 z 21. listopadu 1853.
— „England and Russia“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 3973 z 11. ledna 1854 (viz pozn. 167). — 129, 133

— „The Story of the Life of Lord Palmerston", vyšlo v „Free Press Serials", čís. V, 1856 (viz pozn. 79). — 63, 598

Marx, Karel, „Mír" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 459—461).

— „The Peace", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5698 z 28. července 1859. — 507

Marx, Karel, „Námořní obchod Rakouska" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 113—117).

— „The Maritime commerce of Austria", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 4906 a 5082 z 9. ledna a 4. srpna 1857. — 109, 132

Marx, Karel, „Nová vláda" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 657—661).

— „The New ministry", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5489 z 24. listopadu 1858 (viz pozn. 392). — 407, 415

Marx, Karel, „Nová vláda" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 662—666).

— „The New ministry", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5492 z 27. listopadu 1858. — 407

Marx, Karel, „Nynější Bonapartovo postavení" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 442—446).

— „Bonaparte's present position", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5287 z 1. dubna 1858 (viz pozn. 334). — 342

Marx, Karel, „Nynější stav indického povstání" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 283—286).

— „State of Indian insurrection", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5094 z 18. srpna 1857. — 290

Marx, Karel, *„Obchodní krize a peněžní oběh v Anglii"(viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 571—575), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5414 z 28. srpna 1858. — 394

Marx, Karel, „Odhalení o kolínském procesu proti komunistům" (viz Spisy, sv. 8, čes. vyd. 1960, str. 443—508).

— „Enthüllungen über den Kommunisten-Prozess zu Köln", Basilej 1853 (viz pozn. 59). — 48, 588

Marx, Karel, *„Otázka zrušení nevolnictví v Rusku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 615—618), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5458 z 19. října 1858. — 276

Marx, Karel, „Otřes britského obchodu" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 351—356).

— „The British revulsion", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5183 ze 30. listopadu 1857. — 233

Marx, Karel, „Pád Karsu" (viz Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 657—691).

— „The Fall of Kars", vyšlo v „The People's Paper", čís. 205, 206, 207 a 208 z 5., 12., 19. a 26. dubna 1856, a v „New-York Daily Tribune", čís. 4671 z 8. dubna 1856 (viz pozn. 54). — 48, 54, 59, 63

Marx, Karel, „Panika z invaze v Anglii" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 589—591).

— „The Invasion panic in England", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5813 z 9. prosince 1859. — 575
Marx, Karel, „Perspektivy války v Evropě" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 197—200).
— „The War prospect in Europe", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5547 z 31. ledna 1859 (viz pozn. 403). — 425
Marx, Karel, *„Plán regulování cen chleba ve Francii" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 671—675), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5507 z 15. prosince 1858. — 276
Marx, Karel, „Podrobnosti o Kossuthově transakci s Ludvíkem Napoleonem".
— „Particulars of Kossuth's Transaction with Louis Napoleon", vyšlo ve „Free Press", sv. VII, čís. 10 z 28. září 1859 a v „Allgemeine Zeitung", příloha k čís. 276 z 6. října 1859 (viz pozn. 516). — 539, 541, 548, 684, 685, 690, 691
Marx, Karel, *„Politické strany v Anglii. — Situace v Evropě" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 531—534), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5359 z 24. června 1858. — 276
Marx, Karel, „Politický přehled" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 532—534).
— „Politische Rundschau", vyšlo v „Das Volk", čís. 16 z 20. srpna 1859, — 697
Marx, Karel, „Pomatenost pruského krále" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 619—622 a 630—633).
— „The King of Prussia's Insanity", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5462 a 5465 z 23. a 27. října 1858. — 407
Marx, Karel, „Povstání v Indii" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 271—274).
— „The Revolt in India", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5082 ze 4. srpna 1857. — 172, 290
Marx, Karel, *„Povstání v Indii" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 305—311 a 333—338), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5118 a 5151 z 15. září a 23. října 1857. — 290
Marx, Karel, „Pozice Ludvíka Napoleona" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 206—210).
— „Louis Napoleon's position", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5563 z 18. února 1859 (viz pozn. 408). — 432
Marx, Karel, „Pozoruhodný kousek historie" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 504—510).
— „A Curious piece of history", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5352 z 16. června 1858. — 372
Marx, Karel, „Procesy proti Francouzům v Londýně" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 455—462).
— „The French trials in London", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5309 z 27. dubna 1858. — 359
Marx, Karel, *„Prohlášení redakci ‚Allgemeine Zeitung'" (viz Spisy, sv. 14, čes.

vyd. 1963, str. 735–736), vyšlo v „Allgemeine Zeitung", příloha k čís. 235 z 21. listopadu 1859 (viz pozn. 547). – 560, 562, 572, 577, 703

Marx, Karel, *„Prohlášení redakcím listů ‚Reform', ‚Volks-Zeitung' a ‚Allgemeine Zeitung'" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 731–734), vyšlo v „Die Reform", příloha k čís. 139 z 19. listopadu 1859 (viz pozn. 542). – 560, 572, 698, 699, 706

Marx, Karel, „Quid pro quo" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 491–510), vyšlo v „Das Volk", čís. 13, 14, 15 a 16 z 30. července, 6., 13. a 20. srpna 1859 (viz pozn. 494 a 647). – 697

Marx, Karel, „Regentství v Prusku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 634–637). – „The Prussian regency", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5465 z 27. října 1858. – 407

Marx, Karel, „Revelations of the Diplomatic History of the 18th Century", [„Odhalení o dějinách diplomacie 18. století"], vyšlo v „The Sheffield Free Press" a v „The Free Press" z 16. a 23. srpna, 13. a 20. září, 4. října, 8. a 29. listopadu, 6. a 20. prosince 1856, 4., 18. a 25. února a 1. dubna 1857 (viz pozn. 82 a 91). – 64, 74, 78, 90, 92, 95, 110, 128, 139, 601–603

Marx, Karel, *„Revoluce ve Španělsku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 65–70), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 4775 z 8. srpna 1856 (viz pozn. 100). – 81

Marx, Karel, „Rozdíl mezi demokritovskou a epikurejskou přírodní filosofií". – „Differenz der demokritischen und epikureischen Naturphilosophie" (viz „Marx-Engels-Gesamtausgabe", 1. oddíl, sv. 1, str. 1–81), vyšlo v „Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Herausgegeben von Franz Mehring", sv. I, Stuttgart 1902 (viz pozn. 590). – 608, 622

Marx, Karel, „Rozpočet pana Disraeliho" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 474–478).

– „Mr. Disraeli's Budget", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5318 ze 7. května 1858. – 359

Marx, Karel, *„Řeč na jubilejní slavnosti listu ‚People's Paper', pronesená v Londýně 14. dubna 1856" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 29–31), vyšlo v „The People's Paper", čís. 207 z 19. dubna 1856. – 54

Marx, Karel, „Situace v britském továrním průmyslu" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 231–238).

– „The State of British manufactures", vyšlo v „New-York Daily Tribune" z 15. a 24. března 1859 (viz pozn. 413). – 441

Marx, Karel, „Situace v Prusku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 638–642). – „Affairs in Prussia", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5471 z 3. listopadu 1858. – 407

Marx, Karel, „Situace v Prusku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 643–646). – „Affairs in Prussia", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5475 z 8. listopadu 1858. – 407

Marx, Karel, „Situace v Prusku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 676–680). – „Affairs in Prussia", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5505 z 13. prosince 1858. – 407

Marx, Karel, „Smlouva mezi Británií a Čínou" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 609–614).
– „The British and Chinese treaty", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5455 z 15. října 1858. – 284

Marx, Karel, „Sněmovna lordů a pomník vévody z Yorku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 32–41).
– „The House of Lords and the Duke of York's monument", vyšlo v „The People's Paper", čís. 208 z 26. dubna 1856. – 59

Marx, Karel, „Spréva a Mincio" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 427–430). – „Spree und Mincio", vyšlo v „Das Volk", čís. 8 z 25. června 1859. – 697

Marx, Karel, „Válečné perspektivy v Prusku" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 314–317).
– „The War prospect in Prussia", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5598 z 31. března 1859. – 650

Marx, Karel, „Velké finanční nesnáze v Indii" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 327–335).
– „Great trouble in Indian finances", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5624 z 30. dubna 1859. – 459–461

Marx, Karel, „Villafrancká smlouva" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 462 až 466).
– „The Treaty of Villafranca", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5704 ze 4. srpna 1859. – 505

Marx, Karel, „Vzrušení v Irsku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 695–698). – „The Excitement in Ireland", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5530 z 11. ledna 1859. – 421

Marx, Karel, Zprávy z Indie" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 280–282). – „Nachrichten aus Indien", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5091 ze 14. srpna 1857. – 290

Marx, Karel, „Zrádce v Čerkesku" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 197–198). – „A Traitor in Circassia", vyšlo v „The Free Press", sv. 4, čís. 34 z 1. dubna 1857 (viz pozn. 585). – 132

Engels, Bedřich, „Abensberg", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. I, 1858 (viz pozn. 202). – 168

Engels, Bedřich, „Adjutant" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 79–80), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. I, 1858 (viz pozn. 206). – 168, 172

Engels, Bedřich, „Afghánistán" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 105–114). – „Afganistan", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. I, 1858. – – 168, 188

Engels, Bedřich, „Airey" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 91–92), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. I, 1858 (viz pozn. 206). – 174, 188

Engels, Bedřich, „Albuera" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 81–82), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. I, 1858 (viz pozn. 293). – 293, 317

Engels, Bedřich, „Alma" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 83–87), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. I, 1858 (viz pozn. 206). – 168, 172

Engels, Bedřich, „Alžírsko" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 128–139). – „Algeria", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. I, 1858. – 168, 200, 206

Engels, Bedřich, *„Anglická armáda v Indii" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 521–524), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5361 z 26. června 1858. – 368

Engels, Bedřich, „Arkebuza" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 88–90). – „Arquebuse", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858 (viz pozn. 206). – 174, 188

Engels, Bedřich, „Armáda" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 35–78). – „Army", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858. – 162, 168, 183, 186, 189, 190, 200, 205, 215, 230

Engels, Bedřich, „Aspern" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 93–99), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858 (viz pozn. 206). – 174, 188

Engels, Bedřich, „Barbette" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 116), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858 (viz pozn. 214). – 304

Engels, Bedřich, „Barma" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 314–320). – „Burmah", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859. – 304, 311, 317, 321, 329, 335

Engels, Bedřich, „Bašta" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 117–118). – „Bastion", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858 (viz pozn. 214). – 304

Engels, Bedřich, „Baterie" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 155–157). – „Battery," vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858. – 199, 304

Engels, Bedřich, „Berma" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 282). – „Berme", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 297, 300, 304

Engels, Bedřich, „Bidassoa" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 291–296), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 295, 304, 326

Engels, Bedřich, „Bitva" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 151–154). – „Battle", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858. – 199, 202, 304

Engels, Bedřich, „Bitva u Magenty" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 420–426). – „Die Schlacht von Magenta", vyšlo v „Das Volk", čís. 7 z 18. června 1859. – 697

Engels, Bedřich, „Bitva u Montebella" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 387 až 389).

— „The battle of Montebello", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5659 z 10. června 1859 (viz pozn. 468). — 484
Engels, Bedřich, „Bitva u Solferina" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 440 až 443).
— „Die Schlacht bei Solferino", vyšlo v „Das Volk", čís. 9 z 2. července 1859. — 697
Engels, Bedřich, „Bitva u Solferina" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 449 až 452).
— „Die Schlacht von Solferino", vyšlo v „Das Volk", čís. 10 z 9. července 1859. — 697
Engels, Bedřich, „Bivak" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 158—159).
— „Bivouac", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. —304
Engels, Bedřich, „Blenheim" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 283—284), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 295, 297, 300, 304
Engels, Bedřich, „Bodák" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 119—120).
— „Bayonet", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. II, 1858 (viz pozn. 214). — 304
Engels, Bedřich, „Bomarsund" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 322), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304, 321, 329, 333, 336, 340
Engels, Bedřich, „Bomba" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 176—177).
— „Bomb", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, „Bombarda" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 181).
— „Bomb ketch", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, „Bombardovací loď" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 182).
— „Bomb vessel", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, „Bombardování" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 179—180).
— „Bombardment", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, „Bombardýr" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 178).
— „Bombardier", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, „Bonnet" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 162—163), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, „Borodino" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 285—290), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 295, 297, 300, 304
Engels, Bedřich, „Brescia" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 311—313), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304, 321
Engels, Bedřich, „Budín" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 297—300).
— „Buda", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859. — 304
Engels, Bedřich, „Coehoorn" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 308—310), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. V, 1859. — 291

Engels, Bedřich, „Dělostřelectvo“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 224–249).
— „Artillery“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. II, 1858 (viz pozn. 253). — 168, 200, 220, 227, 230, 232, 234, 240, 293, 310, 311

Engels, Bedřich, *„Dobytí Dillí“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 357–364), vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5188 z 5. prosince 1857. — 230, 240, 241

Engels, Bedřich, *„Dobytí Lakhnaú“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 468 až 473), vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5312 z 30. dubna 1858. — 357

Engels, Bedřich, *„Evropa roku 1858“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 681 až 685), vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5514 z 23. prosince 1858. — 275

Engels, Bedřich, „Evropská válka“ (viz Spisy, sv. 11, čes. vyd. 1962, str. 641–644).
— „The European war“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 4616 ze 4. února 1856. — 15

Engels, Bedřich, „Historická spravedlnost“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 444–448).
— „Historical justice“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5692 z 21. července 1859. — 511

Engels, Bedřich, „How the Indian war has been mismanaged“ [„O špatném vedení války v Indii“], vyšlo v „New-Yok Daily Tribune“, čís. 5401 z 13. srpna 1858 (viz pozn. 362). — 383

Engels, Bedřich, „Indická armáda“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 545 až 549), vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5381 z 21. července 1858. — 373

Engels, Bedřich, „Italské tažení“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 394–397).
— „Der Feldzug in Italien“, vyšlo v „Das Volk“, čís. 4 z 28. května 1859. — 496

Engels, Bedřich, „Italská válka. Přehled“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 467–480).
— „Der italienische Krieg. Rückschau“, vyšlo v „Das Volk“, čís. 12, 13 a 14 z 23. a 30. července a ze 6. srpna 1859 (viz pozn. 487). — 503, 509, 511, 513, 516

Engels, Bedřich, „Jak Rakousko drží v šachu Itálii“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 224–230).
— „The Austrian hold on Italy“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5575 ze 4. března 1859 (viz pozn. 437). — 467

Engels, Bedřich, „Jezdectvo“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 325–353).
— „Cavalry“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. IV, 1859 (viz pozn. 354). — 287, 300, 311, 319, 321, 329, 333, 336, 342, 343, 357, 372

Engels, Bedřich, „Kapitán“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 271–272).
— „Captain“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. IV, 1859 (viz pozn. 282). — 281, 286

Engels, Bedřich, „Karabina“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 273).

— „Carabine", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859 (viz pozn. 292). — 293
Engels, Bedřich, „Karonáda" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 274—275).
— „Carronade", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859 (viz pozn. 292). — 293
Engels, Bedřich, „Kartáč" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 276—277).
— „Case shot", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859 (viz pozn. 292). — 293
Engels, Bedřich, „Katapulta" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 303).
— „Catapult", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859. — 287, 302, 304, 316
Engels, Bedřich, „K. Marx, ‚Ke kritice politické ekonomie' " (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 511—521).
— „Karl Marx, Zur Kritik der Politischen Oeconomie. Erstes Heft, Berlin, Franz Duncker, 1859", vyšlo v „Das Volk", čís. 14 a 16 z 6. a 20. srpna 1859 (viz pozn. 495). — 508, 511, 522, 524, 544
Engels, Bedřich, „Konečně se bojuje!" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 381—386).
— „Fighting at last", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5655 z 6. června 1859 (viz pozn. 468). — 484
Engels, Bedřich, „Kryt" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 160—161).
— „Blindage", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, *„Nevyhnutelnost války" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 336—338), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5624 z 30. dubna 1859. — 462
Engels, Bedřich, „Německá kampaň za říšskou ústavu" (viz Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 133—225).
— „Die deutsche Reichsverfassungskampagne", vyšlo v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue", čís. 1, 2 a 3 z roku 1850 (viz pozn. 627). — 79
Engels, Bedřich, „Německá selská válka" (viz Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 357—443).
— „Der deutsche Bauernkrieg", vyšlo v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue", čís. 5 a 6, Hamburk 1850. — 36
Engels, Bedřich, „Německé válečné zdroje" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 218—223).
— „German resources for war", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5582 z 12. března 1859. — 437
Engels, Bedřich, *„Nová anglická výprava do Číny" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 204—209), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 4990 ze 17. dubna 1857. — 122
Engels, Bedřich, *„Obléhání a zteč Lakhnaú" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962,

str. 383–388), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5235 z 30. ledna 1858. – 279, 281, 283

Engels, Bedřich, „Odolnost proti bombám" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 183–184).

– „Bomb-proof", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 304

Engels, Bedřich, „Opevňování" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 354–378).

– „Fortification", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. VII, 1860 (viz pozn. 427). – 497

Engels, Bedřich, „Pád a Rýn" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 257–302).

– „Po und Rhein", Berlín 1859 (viz pozn. 415). – 443, 448, 450, 451, 453, 458, 462, 466, 467, 472, 477, 482, 485, 489, 522, 525, 650, 656, 657, 661, 731

Engels, Bedřich, „Patrona" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 280–281).

– „Cartridge", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IV, 1859 (viz pozn. 292). – 293

Engels, Bedřich, „Persie a Čína" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 243–248).

– „Persia–China", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5032 z 5. června 1857. – 151, 155

Engels, Bedřich, *„Perspektivy anglo-perské války" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 153–158), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 4941 z 19. února 1857. – 114

Engels, Bedřich, „Pěchota" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 379–405).

– „Infantry", vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. IX, 1860 (viz pozn. 427). – 517, 534, 536, 541, 547

Engels, Bedřich, *„Podrobnosti o zteči Lakhnaú" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 492–497), vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5333 z 25. května 1858. – 357

Engels, Bedřich, „Postavení dělnické třídy v Anglii. (Podle vlastních poznatků a autentických pramenů.)" (Viz Spisy, sv. 2, čes.vyd. 1957, str. 233–508).

– „Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Nach eigner Anschauung und authentischen Quellen", Lipsko 1845. – 374

Engels, Bedřich, „Pronikání Ruska do Střední Asie" (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 623–629).

– „Russian progress in Central Asia", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5471 z 3. listopadu 1858 (viz pozn. 379). – 401

– „Russian state papers respecting her recent advance to our Indian frontiers", vyšlo v „The Free Press", sv. VI, čís. 23 z 24. listopadu 1858 (viz pozn. 379). – 401

Engels, Bedřich, „Průběh války s Maury" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 592–597).

– „Progress of the Moorish war", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5846 z 19. ledna 1860 (viz pozn. 537). – 578

Engels, Bedřich, „Předmostí“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 301–302).
— „Bridge-head“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. III, 1858. — 304
Engels, Bedřich, „Reorganizace ruské armády“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 226–229).
— „Changes in the Russian army“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5006 ze 6. května 1857. — 604
Engels, Bedřich, *„Ruské úspěchy na Dálném východě“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 647–651), vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5484 z 18. listopadu 1858. — 403
Engels, Bedřich, „Soudní stíhání Montalemberta“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 652–656).
„The Prosecution of Montalembert“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5489 z 24. listopadu 1858 (viz pozn. 392). — 406, 407, 415
Engels, Bedřich, „Střelivo“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 140–141).
— „Ammunition“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. I, 1858. — 168, 172, 200
Engels, Bedřich, „Tábor“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 304–307).
— „Camp“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. IV, 1859. — 281, 302, 305, 316
Engels, Bedřich, „Tažení“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 269–270).
— „Campaign“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. IV, 1859 (viz pozn. 282). — 281, 286
Engels, Bedřich, „Ústup Rakušanů k Minciu“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 431–435).
— „Der Rückzug der Österreicher an den Mincio“, vyšlo v „Das Volk“, čís. 8 z 25. června 1859. — 697
Engels, Bedřich, „Útok“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 100–104).
— „Attack“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. II, 1858 (viz pozn. 206). — 174, 188
Engels, Bedřich, „Válečné loďstvo“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 406 až 419).
— „Navy“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. XII, 1863. — 189
Engels, Bedřich, „Válečné perspektivy“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 348–351).
— „Prospects of the war“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5634 z 12. května 1859. — 473
Engels, Bedřich, „Válečné události“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 412–415).
— „Die Kriegsereignisse“, vyšlo v „Das Volk“, čís. 6 z 11. června 1859 — 697
Engels, Bedřich, *„Válka v horách kdysi a dnes“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 138–146), vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 4921 z 27. ledna 1857. — 104

Engels, Bedřich, „Vojenská reforma v Německu“ (viz Spisy, sv. 15, čes. vyd. 1964, str. 43—47).
— „Military reform in Germany“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5873 z 20. února 1860 (viz pozn. 533). — 558

Engels, Bedřich, „Vojenský most“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 185—190).
— „Military Bridge“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. III, 1858. — 221, 304

Engels, Bedřich, „Vyhlídky na úspěch v nastávající válce“ (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 230—244).
— „Chances of the impending war“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5586 ze 17. března 1859 (viz pozn. 437). — 462, 464, 467

Engels, Bedřich, „Vyproštění Lakhnaú“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 399—407).
— „The Relief of Lucknow“, vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5236 z 1. února 1858. — 287, 290

Engels, Bedřich, „Windhamova porážka“ (viz Spisy, sv. 12, čes. vyd. 1962, str. 412—417), vyšlo v „New-York Daily Tribune“, čís. 5253 z 20. února 1858. — 297, 302

Engels, Bedřich, „Zápalný granát“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 278 až 279).
— „Carcass“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. IV, 1859 (viz pozn. 292). — 293

Engels, Bedřich, „Záseka“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 115).
— „Abatis“, vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. I, 1858. — 188

Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Armada“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 201—204), vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. II, 1858 (viz pozn. 247). — 200, 226

Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Ayacucho“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 205—206), vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. II, 1858 (viz pozn. 247). — 200

Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Barclay de Tolly“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 121—123), vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. II, 1858 (viz pozn. 214). — 191, 194, 304

Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Bem“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 164 až 167), vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. III, 1858. — 304

Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Bennigsen“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 142—145), vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. III, 1858. — 191, 200, 304

Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Beresford“ (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 323—324), vyšlo v „New American Cyclopaedia“, sv. III, 1858. — 304, 317, 319, 321, 329, 333, 335, 336

Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Blücher" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 207–223), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 230, 304
Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Bosquet" (viz Spisy, sv. 14, čes. vyd. 1963, str. 170–171), vyšlo v „New American Cyclopaedia", sv. III, 1858. – 304
Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Finanční panika v Evropě" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 201–205).
– „The Money panic in Europe", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5548 z 1. února 1859. – 425
Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů. Březen 1850" (viz Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 273–283).
– „Die Central-Behörde an den Bund", vyšlo v „Kölnische Zeitung", čís. 156 z 1. července 1851. – 596
Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Provolání ústředního výboru ke Svazu komunistů". Červen 1850 (viz Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 336–342).
– „Die Central-Behörde an den Bund." – 596
Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Příznaky blížící se války. – Německo zbrojí" (viz Spisy, sv. 13, čes. vyd. 1963, str. 344–347).
– „The War in Europe. Symptoms of its approach – Germany arming", vyšlo v „New-York Daily Tribune", čís. 5631 z 9. května 1859. – 468
Marx, Karel a *Bedřich Engels*, „Třetí mezinárodní přehled. Od května do října" (viz Spisy, sv. 7, čes. vyd. 1959, str. 451–494).
– „Revue. Mai bis Oktober", vyšlo v „Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue", čís. 5–6, 1850. – 222

B. PRÁCE JINÝCH AUTORŮ

V tomto seznamu jsou uvedena, pokud to bylo možno zjistit, ta vydání, jichž Marx a Engels pravděpodobně používali. V některých případech, zejména u všeobecných odkazů na prameny a literaturu, se neuvádí žádné určité vydání. Zákony a dokumenty jsou do seznamu zařazeny jen v tom případě, je-li z nich citováno. Některé prameny se nepodařilo zjistit.

I. Spisy, časopisecké články a dokumenty

„*Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste*" [„Všeobecná encyklopedie věd a umění"], vyd. Johann Samuel Ersch a Johann Gottfried Gruber, Lipsko 1818–1890 (viz pozn. 205). – 141–144, 157, 176, 216, 287, 293, 316
A [*sbóth, Alexander*], „Jak Rakousko drží v šachu Itálii." Redaktorovi „New-York

Daily Tribune" („The Austrian hold on Italy." To the Editor of „The N. Y. Tribune"), „New-York Daily Tribune" z 11. března 1859 (viz pozn. 436). — 467

Asbóth, Alexander, „Villafranckým mír a věc Maďarů" („The peace of Villafranca and the Hungarian cause"), „New-York Daily Tribune", čís. 5727 z 31. srpna 1859. — 685

— „Vyhlídky na úspěch v nastávající válce." Redaktorovi „New-York Daily Tribune" („The chances of the impending war." To the Editor of „The N. Y. Tribune"), „New-York Daily Tribune" z 5. dubna 1859 (viz pozn. 436). — 467

[*Attwood, Thomas, Wright T. B., Harlow, J.*], „The currency question. The gemini Letters" [„Otázka oběživa. Dopisy blížence"], Londýn 1844. — 348

Auerbach, Berthold, „Schwarzwälder Dorfgeschichten" [„Vesnické příběhy ze Schwarzwaldu"], Mannheim 1843—1853. — 626

Babbage, Charles, „On the economy of machinery and manufactures" [„O ekonomii strojů a manufaktur"], Londýn 1832. — 325, 327—329

Bastiat, Fréderic, „Harmonies économiques" [„Ekonomické harmonie"], Paříž 1850. — 291, 352

„*Batrachomyomachia*" [„Válka žab a myší"] (viz pozn. 88). — 69, 568

Bauer, Bruno, „Deutschland und das Russenthum" [„Němci a Rusové"], Charlottenburg 1854 (viz pozn. 133). — 105

— „Die jetzige Stellung Russlands" [„Nynější postavení Ruska"], Charlottenburg 1854 (viz pozn. 133). — 105

— „Kritik der Evangelien und Geschichte ihres Ursprungs" [„Kritika evangelií a historie jejich vzniku"], sv. 1—4, Berlín 1850—1852. — 106

— „Kritik der evangelischen Geschichte der Synoptiker" [„Kritika evangelických dějin synoptiků"], sv. 1—3, Lipsko a Brunšvik 1841—1842 (viz pozn. 10). — 16

— „Philo, Strauss und Renan und das Urchristenthum" [„Filón, Strauss, Renan a původní křesťanství"], Berlín 1874 (viz pozn. 134). — 106

— „Russland und England" [„Rusko a Anglie"], Charlottenburg 1854 (viz pozn. 133). — 105

— „Russland und das Germanenthum" [„Rusko a Germánstvo"], Charlottenburg 1853 (viz pozn. 133). — 105

— „Russland und das Germanenthum. Zweite Abtheilung. Die deutsche und die orientalische Frage" [„Rusko a Germánstvo. Druhá část. Německá a orientální otázka"], Charlottenburg 1853 (viz pozn. 133). — 105

Bauer, Edgar, „Englische Freiheit" [„Anglická svoboda"], Lipsko 1857. — 83, 124, 140

— (anonymně) „Anglická neutralita" [„Englische Neutralität] „'Hermann", čís. 18 ze 7. května 1859. — 481

— (anonymně) „Das Kloster" [„Klášter"], román, „Die Neue Zeit", čís. 38, 39, 40, 41 a 42 z 19. a 26. března, 2., 10. a 16. dubna 1859 (viz pozn. 434). — 463

— (anonymně) „Konstituční imperialismus v Prusku" („Preussens constitutioneller Imperialismus"), „Die Neue Zeit", čís. 22 z 27. listopadu 1858. — 412

— „Vorträge über die Geschichte der Politik, gehalten im Arbeiterbildungsverein zu London. Erster Vortrag" [„Přednášky o dějinách politiky, přednesené v Dělnickém vzdělávacím spolku v Londýně. První přednáška"], „Die Neue Zeit", čís. 20 z 6. listopadu 1858 (viz pozn. 385). — 408, 412

Bazancourt, César Lécat, „L'expédition de Crimée jusqu'à la prise de Sébastopol. Chroniques de la guerre d'Orient" [„Krymská expedice až po dobytí Sevastopolu. Kronika války na Východě"], sv. 1—2, Paříž 1856 (viz pozn. 81). — 64, 69

Berkeley, George, „The querist; containing several queries proposed to the Consideration of the Public" [„Tazatel; několik otázek daných k úvaze veřejnosti"], Londýn 1750. — 636

„*Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn über die gesetzwidrigen Übergriffe der Magyaren*", viz *Štúr, Ludovít*

„*Betrachtungen über das Fürstenthum Serbien*" [„Úvahy o srbském knížectví"], Vídeň 1851. — 35

[*Bettziech, Heinrich*], „Ferdinand Freiligrath", „Die Gartenlaube", čís. 43 z roku 1859. — 567, 570, 572, 583, 706 710, 715

[*Bettziech, Heinrich*], „Předposlední zasedání výboru pro Schillerovy oslavy" („Vorletzte Sitzung des Schillerfest-Comités"), „Hermann", čís. 48 z 3. prosince 1859. — 578

Bible. — 29, 636

Biscamp, Elard, dopis redakci „Allgemeine Zeitung", „Allgemeine Zeitung", čís. 300 z 27. října 1859 (viz pozn. 535). — 557, 560, 697

— (anonymně) „Říšský regent" („Der Reichsregent"), „Das Volk", čís. 2 ze 14. května 1859 (viz pozn. 470). — 488

— (anonymně) „Spolkové zprávy" („Vereins-Nachrichten"), „Das Volk", čís. 4 z 28. května 1859 (viz pozn. 463). — 481, 483, 497

— (anonymně) „Villafranský mír" („Der Friede von Villa Franca"), „Das Volk" z 16. a 23. července 1859 (viz pozn. 493). — 507

Blanc, Louis, „1848. Historical Revelations: inscribed to Lord Normanby" [„Rok 1848. Historická odhalení; věnováno lordu Normanbymu"], Londýn 1858. — 359

Blind, Karl, „Lokalizovaná válka a německá lidová strana" („Der lokalisierte Krieg und die deutsche Volkspartei"), „Hermann', čís. 19 ze 14. května 1859. — 481

— „Osvoboditel Napoleon" („Der Befreier Napoleon"), „Hermann", čís. 15 ze 16. dubna 1859 (viz pozn. 445). — 471

— „Prohlášení" („Erklärung"), „Allgemeine Zeitung", čís. 313 z 9. listopadu 1859 (viz pozn. 547). — 563, 564, 703, 709
— „Prohlášení" („Erklärungen"), „Allgemeine Zeitung", příloha k čís. 345 z 11. prosince 1859 (viz pozn. 575). — 588
— (anonymně) „Předpověď pravděpodobného průběhu italské války, napsáno krátce před jejím vypuknutím" („Prognostikon des wahrscheinlichen Verlaufes des italienischen Krieges, geschrieben kurz vor Ausbruch desselben"), „Hermann", čís. 46 z 19. listopadu 1859 (viz pozn. 558). — 571
— (anonymně) „Velkokníže Konstantin jako budoucí uherský král" („The Grand Duke Constantine to be King of Hungary"), „The Free Press", sv. 7, čís. 5 z 27. května 1859 (viz pozn. 473). — 490, 546, 568, 574, 682, 698, 710
— (anonymně) „Výstraha" („Zur Warnung"), leták (viz pozn. 505). — 518, 545, 546, 550, 555, 682, 688, 697, 698, 709
— (anonymně) „Výstraha" („Zur Warnung"), „Allgemeine Zeitung", příloha k čís. 173 z 22. června 1859 (viz pozn. 505 a 522). — 518, 545, 688, 697
— (anonymně) „Výstraha" („Zur Warnung"), „Das Volk", čís. 7 z 18. června 1859 (viz pozn. 505). — 518, 697

Blücher, Gebhard Leberecht, „Kampagne-Journal der Jahre 1793 und 1794" [„Deník tažení z let 1793 a 1794"], Berlín 1796. — 207

Boniface, Louis, „Paříž 29. ledna" („Paris, 29. janvier"), „Le Constitutionnel" z 30. ledna 1859 (viz pozn. 409). — 433, 641

Borkheim, Sigismund Ludwig, dopis redakci „Hermanna", „Hermann", čís. 50 ze 17. prosince 1859 (viz pozn. 576). — 588

Bötticher, Wilhelm, „Geschichte der Carthager" [„Dějiny Kartaginců"], Berlín 1827. — 216

Bray, John Francis, „Labour's Wrongs and Labour's Remedy; or, the Age of Might and the Age of Right" [„Zlořády práce a prostředky k jejich nápravě, neboli věk moci a věk práva"], Leeds 1839. — 348

„Brockhaus' Konversations-Lexikon" [„Brockhausův naučný slovník"], Lipsko. — 142, 143, 157, 295, 317

Bucher, Lothar, „Kariéra Ludvíka Napoleona" („Louis Napoleon's Laufbahn"), „Hermann", čís. 19 ze 14. května 1859. — 481

Campbell, E. S. N., „A dictionary of the military science: containing an explanation of the principal terms used in mathematics, artillery, and fortification; and comprising the substance of the latest regulations on courts martial, pay, pensions, allowances, etc. A comparative table of ancient and modern geography; achievements of the British army; with an address to gentlemen entering the army" [„Slovník vojenské vědy s výkladem základních pojmů, jichž se používá v matematice, artilérii a opevňování. Obsahuje v hlavních

rysech nejnovější úpravy polních soudů, platů, důchodů, odškodného atd. Srovnávací tabulka starověké a moderní geografie; úspěchy anglické armády a prohlášení k pánům, kteří vstupují do armády"], Londýn 1830. — 166

Carey, Henry Charles, „Essay on the rate of wages: with an examination of the Causes of the differences in the condition of the labouring population throughout the world" [„Pojednání o výši mezd; se zkoumáním příčin rozdílů v postavení dělnického obyvatelstva na celém světě"], Filadelfie 1835. — 352

Cathcart, George, „Commentaries on the War in Russia and Germany in 1812 and 1813" [„Poznámky o válce v Rusku a Německu v letech 1812 a 1813"], Londýn 1850. — 340

Cavour, Camillo Benso, řeč v poslanecké sněmovně Piemontského království 16. dubna 1858, „Times", čís. 22 973 z 21. dubna 1858 (viz pozn. 346). — 357

Clausewitz, Carl von, „Der Feldzug von 1812 in Russland, der Feldzug von 1813 bis zum Waffenstillstand und der Feldzug von 1814 in Frankreich" [„Tažení z roku 1812 v Rusku, tažení z roku 1813 až do příměří a tažení z roku 1814 ve Francii"], v „Hinterlassene Werke des Generals Carl von Clausewitz über Krieg und Kriegführung" [„Literární pozůstalost generála Carla von Clausewitze o válce a válečnictví"], sv. 7, Berlín 1835. Celé vydání Clausewitzových děl o válce vyšlo v Berlíně v letech 1832—1837 v 10 svazcích. — 230, 286

— „Der Feldzug von 1815 in Frankreich" [„Tažení z roku 1815 ve Francii"], tamtéž, sv. 8, Berlín 1836. — 230, 286

— „Vom Kriege" [„O válce"], tamtéž, sv. 1—3, Berlín 1832—1834. — 282

Cobden, Richard, „What Next and Next?" [„Co dál"], Londýn 1856 (viz pozn. 2). — 15

Code Napoléon [Napoleonův zákoník] (viz pozn. 186). — 38, 142

Coningham, William, „The Betrayal of England. Addressed to the working classes" [„Zrada Anglie. Adresováno dělnické třídě"], Londýn 1848 (viz pozn. 164). — 129

„*Coppies and Extracts of several letters written by the King of Sweden and his Ministers relating to the Negociations of Baron Görtz etc. which letters were found in a ship driven, ashore in Norway by a storm, and published at Copenhagen by order of the King of Denmark*" [„Kopie a výňatky z několika dopisů, které napsal švédský král a jeho ministři a které se týkají jednání barona Görtze atd. Dopisy byly nalezeny v lodi zahnané bouří na norský břeh a vyšly z příkazu dánského krále v Kodani"], Londýn 1717. — 23

„*Copy of a very secret despatch from count Pozzo di Borgo*, dated Paris, the 28th November 1828" [„Kopie velmi tajné depeše hraběte Pozza di Borga, datovaná v Paříži 28. listopadu 1828"], „The Portfolio", sv. 1, Londýn 1836. — 505

„*Correspondence 1839—1841, relative to the Affairs of the East, and the Conflict between Egypt and Turkey*" [„Korespondence z let 1839—1841 o událostech na Východě a o konfliktu mezi Egyptem a Tureckem"], 4 části. — 139

„*Correspondence respecting the Affairs of Italy*. From January to June 30, 1848" [„Korespondence o italských záležitostech od ledna do 30. června 1848"], část II, Londýn 1849. — 473

Crawshay, George, „The Russian Memoir of 1837" [„Ruské memorandum z roku 1837"], The Free Press", sv. 7, čís. 8 z 27. července 1859 (viz pozn. 504). — 518

„*Cyclopaedia*", viz „*The New American Cyclopaedia*"

Darimon, Alfred, „De la Réforme des Banques, avec une introduction par Émile de Girardin" [„O reformě bank, s předmluvou Émila de Girardina"], Paříž 1856. — 105

Darwin, Charles, „On the Origin of Species by means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the struggle for Life" [„O vzniku druhů přírodním výběrem, neboli uchování prospěšných plemen v boji o život"], Londýn 1859. — 583

„*The defensive treaty concluded in the year 1700 betwixt His Late Majesty King William of ever Glorious Memory, and His Present Swedish Majesty King Charles the XII*" [„Obranná smlouva uzavřená roku 1700 Jeho zesnulou Výsostí králem Vilémem slavné paměti a Jeho nynější Výsostí švédským králem Karlem XII."]. — 22

Derby, Edward, řeč ve Sněmovně lordů 1. března 1858, „Times", čís. 22 930 z 2. března 1858. — 325

„*Despatch of Count Pozzo di Borgo to Count Nesselrode*, dated Paris, Dec. 22, 1826" [„Depeše hraběte Pozza di Borga hraběti Nesselrodovi, datovaná v Paříži 22. prosince 1826"], „The Portfolio", sv. 1, Londýn 1836. — 505

Desprez, Hippolyte, „Les peuples de l'Autriche et de la Turquie; historie contemporaine des Illyriens, des Magyars, des Roumains et des Polonais" [„Národy Rakouska a Turecka; současné dějiny Ilyrů, Maďarů, Rumunů a Poláků"], díl 1—2, Paříž 1850. — 32

Destrilhes, M., „Confidences sur la Turquie" [„Odhalení o Turecku"], Paříž 1855. — 47, 54

Dobrovský, Josef, „Slavin. Bothschaft aus Böhmen an alle Slawischen Völker, oder Beiträge zu ihrer Charakteristik, zur Kenntnis ihrer Mythologie, ihrer Geschichte und Alterthümer, ihrer Literatur und ihrer Sprachkunde nach allen Mundarten. Mit einem Anhange: der böhmische Cato, vollständige Ausgabe in vier Büchern. Zweite verbesserte, berichtigte und vermehrte Auflage. Von Wenceslaw Hanka" [„Slavín. Poselství z Čech všem slovanským národům, aneb příspěvky k jejich charakteristice, znalosti jejich mytologie, dějin a starožitností, jejich literatury a jejich jazykozpytu podle všech nářečí. S přílohou: český Kato, úplné vydání ve 4 knihách. Druhé opravené, přehlédnuté a rozšířené vydání. Od Václava Hanky"], Praha 1834. — 29—33

Dolch, Oskar, „Geschichte des Deutschen Studententhums von der Gründung der deutschen Universitäten bis zu den deutschen Freiheitskriegen" [„Dějiny německého studentstva od založení německých universit až do německých osvobozovacích válek"], Lipsko 1858. — 566

Douglas, Howard, „An Essay on the Principles and Construction of Military Bridges, and the Passage of Rivers in Military operations" [„Pojednání o zásadách stavby a konstrukce vojenských mostů a o přechodu řek při vojenských operacích"]. První vydání vyšlo v Londýně roku 1816. — 193

Eichhoff, Frédéric Gustave, „Histoire de la langue et de la littérature des Slaves, Russes, Serbes, Bohèmes, Polonais et Lettons, considérées dans leur origine indienne, leurs anciens monuments, et leur état présent" [„Dějiny jazyka a literatury Slovanů, Rusů, Srbů, Čechů, Poláků a Lotyšů, z hlediska jejich indoevropského původu, starých památek a současného stavu"], Paříž 1839. — 34

[*Eichhoff, Karl Wilhelm*], „Berlín 8. listopadu (Stieber)" („Berlin, 8. Nov. (Stieber)") „Hermann", čís. 45 z 12. listopadu 1859 (viz pozn. 559). — 571, 584

— (anonymně) „Stieber", „Hermann", čís. 36—43 z 10. září až 29. října 1859 (viz pozn. 559). — 571, 584, 586

„*Encyclopaedia Britannica, or Dictionary of Arts, Sciences, and general literature*" [„Britská encyklopedie, neboli Slovník pro umění, vědy a světovou literaturu"], 8. vyd. v 21 svazcích, Edinburgh 1853—1860. — 173, 311

Evans, George de Lacy, řeč v Dolní sněmovně 29. února 1856, „The Times", čís. 22 304 z 1. března 1856, str. 7. — 36

— řeč v Dolní sněmovně 3. března 1856, „The Times", čís. 22 306 ze 4. března 1856, str. 6. — 37

„*Expédition d'Igor*" [„Tažení knížete Igora"], v *Frédéric Gustave Eichhoff*, „Histoire de la langue et de la littérature des Slaves, Russes, Serbes, Bohèmes, Polonais et Lettons, considérées dans leur origine indienne, leurs anciens monuments, et leur état présent", Paříž 1839, str. 296—319 (viz pozn. 24). — 34

Fallmerayer, Jakob, recenze knihy *Édouarda de Muralta* „Essai de chronographie Byzantine pour servir á l'examen des annales du Bas-Empire et particulièrment des chronographes slavons de 395 à 1057", „Allgemeine Zeitung", příloha k čís. 11 a 12 z 11. a 12. ledna 1856 (viz pozn. 8). — 15

Franklin, Benjamin, „A Modest Inquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency" [„Skromná studie o podstatě a nutnosti papírového oběživa", „The Works" [„Spisy"], vyd. Jared Sparks, sv. 2, Boston 1836. — 636

Freiligrath, Ferdinand, „An Joseph Weydemeyer" [„Josephu Weydemeyerovi"], 1852. — 495

— „Nach Johanna Kinkels Begräbnis" [„Za Johannou Kinkelovou"] (viz pozn. 391). — 413, 436, 440, 495, 555, 634, 642

— „Prohlášení" („Erklärung"), „Allgemeine Zeitung", příloha k čís. 319 z 15. listopadu 1859 (viz pozn. 556). — 568, 569, 573, 576, 710

— „Prohlášení" („Erklärungen"), „Allgemeine Zeitung", příloha k čís. 345 z 11. prosince 1859 (viz pozn. 575). — 588

— „Zur Schillerfeier. 10. November 1859. Festlied der Deutschen in Amerika" [„K Schillerovým oslavám. 10. listopadu 1859. Hymnus Němců v Americe." — 523

— „Zur Schillerfeier. 10. November 1859. Festlied der Deutschen in London" [„K Schillerovým oslavám. 10. listopadu 1859. Hymnus Němců v Londýně"] (viz pozn. 676). — 554, 568 —570, 693, 706, 715, 734

— „*Sämmtliche Werke.*" Vollständige Original-Ausgabe [„Sebrané spisy." Úplné původní vydání], sv. 6, New York 1859. — 495

Fröbel, Julius, „Aus Amerika. Erfahrungen, Reisen und Studien" [„Z Ameriky. Zkušenosti, cesty a studie"], sv. 1—2, Lipsko 1857—1858. — 373

Frost, John, „Pan John Frost tajemníkovi chartistické organizace v Nottinghamu" („Mr. John Frost to the Secretary of the Chartists of Nottingham"), „The People's Paper", čís. 289 ze 14. listopadu 1857 (viz pozn. 262). — 244

— „Zpráva o mítinku britských usedlíků, který se konal v Astor House na Broadwayi v úterý večer 18. března 1856 na počest pana Johna Frosta" („Report of the Meeting of British Residents, held at the Astor House, Broadway, on Tuesday Evening, March 18th 1856, to congratulate Mr. John Frost"), „The People's Paper", čís. 208 z 26. dubna 1856. — 59

„*Fürst Vladimir und dessen Tafelrunde.* Alt-Russische Heldenlieder" [„Kníže Vladimír a jeho družina. Staroruské hrdinské zpěvy"], Lipsko 1819 (viz pozn. 37). — 35, 41

„*Geschichte der Feldzüge des Herzogs Ferdinand von Braunschweig-Lüneburg.* Nachgelassenes Manuscript von Christian Heinrich Philipp Edler von Westphalen" [„Dějiny tažení vévody Ferdinanda Brunšvicko-Lüneburského. Posmrtné vydání rukopisu Christiana Heinricha Philippa, svobodného pána von Westphalen"], vyd. Ferdinand Otto Wilhelm von Westphalen, sv. 1—2, Berlín 1859 (viz pozn. 663). — 734

Gladstone, William Ewart, „Studies on Homer and Homeric Age" [„Studie o Homérovi a homérském věku"], sv. 1—3, Oxford 1858. — 391

Goethe, Johann Wolfgang, „Ein Fastnachtsspiel, auch wohl zu tragieren nach Ostern, vom Pater Brey, dem falschen Propheten" [„Masopustní hra, k předvádění také po velikonocích, o falešném prorokovi páteru Breyovi"]. — 711

– „Faust", díl II. – 106
– „Götz von Berlichingen". – 659
– „Hermann und Dorothea" [„Heřman a Dorota"] (viz pozn. 400). – 422
Goetze, Peter Otto von, viz *„Stimmen des russischen Volks in Liedern"*
Gorčakov, Alexandr Michajlovič, depeše ruským diplomatickým zástupcům v německých státech z 27. května 1859. Otištěno v „L'Independence belge" a přetištěno v „Allgemeine Zeitung", čís. 167 z 16. června 1859 (viz pozn. 653). – 707
Gray, John, „Lectures on the Nature and Use of Money. Delivered before the members of the ‚Edinburgh Philosophical Institution' during the month of February and March, 1848" [„Přednášky o podstatě a užívání peněz. Předneseno členům ‚Edinburské filosofické společnosti' v únoru a březnu 1848"], Edinburgh 1848. –348
– „The Social System. A Treatise on the Principle of Exchange" [„Sociální systém. Pojednání o principu směny"], Edinburgh 1831. – 348
Griesheim, Gustav von, „Vorlesungen über die Taktik" [„Přednášky o taktice"], Berlín 1855. – 197, 311
Grimm, Jacob, „Deutsche Grammatik" [„Německá mluvnice"], díl 1–4, Göttingen 1819–1837. – 558
– „Geschichte der deutschen Sprache" [„Dějiny německého jazyka"]. První vydání ve dvou svazcích vyšlo v Lipsku roku 1848. – 139, 559

Hamilton, Claud, řeč v Dolní sněmovně 29. února 1856, „The Times", čís. 22 304 z 1. března 1856, str. 8. – 36
Hauff, Wilhelm, „Die Bettlerin vom Pont des Arts" [„Žebračka na Pont des Arts"]. – 627
Haxthausen, August, „Studien über die innern Zustände, das Volksleben und insbesondere die ländlichen Einrichtungen Russlands" [„Studie o vnitřních poměrech, o životě lidu a zejména o venkovském zřízení v Rusku"], díl 1–3, Hannover a Berlín 1847–1852 (viz pozn. 377). – 400
Heffter, Moritz Wilhelm, „Das Slaventhum" [„Slovanstvo"], v „Unterhaltende Belehrungen zur Förderung allgemeiner Bildung" [„Zábavná poučení pro zvýšení všeobecného vzdělání"], svazek 10, Lipsko, F. A. Brockhaus 1852. – 31
– „Der Weltkampf der Deutschen und Slaven seit dem Ende des fünften Jahrhunderts nach christlicher Zeitrechnung, nach seinem Ursprunge, Verlaufe und nach seinen Folgen dargestellt" [„Světový zápas Němců a Slovanů od konce pátého století křesťanského letopočtu, jeho vznik, průběh a následky"], Hamburk a Gotha 1847. – 31, 34
Hegel, Georg, Wilhelm Friedrich, „Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie" [„Přednášky o dějinách filosofie"], vyd. Carl Ludwig Michelet,

sv. 1—3. Ve „Werke. Vollständige Ausgabe durch einen Verein von Freunden des Verewigten" [„Spisy. Úplné vydání pořízené kroužkem přátel zvěčnělého"], sv. XIII—XV, Berlín 1833—1836. — 306
— „Vorlesungen über die Naturphilosophie" [„Přednášky o filosofii přírody"], tamtéž, sv. VII, Berlín 1842. — 374
— „Wissenschaft der Logik" [„Logika jako věda"], vyd. Leopold von Henning, část 1, díl 1—2; tamtéž, sv. III—V, Berlín 1833—1834. — 291, 305

Heine, Heinrich, „Atta Troll". — 716
— „Deutschland. Ein Wintermärchen" [„Německo. Zimní pohádka"]. — 59
— „Der Ex-Nachtwächter" [„Bývalý ponocný"], ze sbírky „Romancero", 2. kniha „Lamentace". — 446, 486
— „Die Heimkehr" [„Návrat"], ze sbírky „Buch der Lieder" [„Kniha písní"]. — 28
— Himmelfahrt" [„Nanebevstoupení"], ze sbírky „Romanzen" [„Romance"]. — 446, 486
— „Kobes I." (viz pozn. 64). — 49
— „Ludwig Börne" (viz pozn. 64). — 49
— „Tannhäuser", ze sbírky „Neue Gedichte" [„Nové básně"], — 446, 486
— „Testamente" [„Závěti"] (viz pozn. 80). — 63
— „Ein Weib" [„Žena"], ze sbírky „Romanzen". — 83

Herrmann, Ernst, „Beiträge zur Geschichte des russischen Reiches" [„Příspěvky k dějinám ruské říše"], Lipsko 1843. — 15, 21

Herwegh, Georg, báseň věnovaná slavnosti spříseženského střeleckého spolku v Curychu, „Das Volk", čís. 12 z 23. července 1859 (viz pozn. 497 a 501). — 514, 516

Hess, Moses, „Přírodověda a nauka o společnosti" („Naturwissenschaft und Gesellschaftslehre"), „Das Jahrhundert", čís. 1 z roku 1857, str. 19—20. — 124

[*Holleben, Heinrich von*], „Militairische Betrachtungen aus den Erfahrungen eines preussischen Offiziers" [„Vojenské úvahy ze zkušeností pruského důstojníka"], Berlín 1838. — 218

Homér, „Ilias". — 553

Horác (Quintus Horatius Flaccus), „Carmina" [„Ódy"], — kniha třetí. — 23, 581, 613, 628, 712
— „Epistulae" [„Listy"]. — 711
— „Satiry". — 491

Hugo, Victor, „Napoléon le Petit" [„Napoleon Malý"], Londýn 1852 (viz pozn. 310). — 315

Humboldt, Alexander von, „Soukromý dopis panu Juliu Fröbelovi" („A Private letter to Mr. Julius Froebel"), „New-York Daily Tribune", čís. 5335 z 27. května 1858 (viz pozn. 357). — 373

Charras, Jean Baptiste Adolphe, „Histoire de la campagne de 1815. Waterloo" [„Dějiny tažení z roku 1815. Waterloo"], Brusel 1857. — 300, 333

„*The Chartist Correspondence*" [„Chartistická korespondence"], „The Free Press", sv. I, čís. 15 z 19. ledna 1856 (viz pozn. 11). — 16

„*An Inquiry into the Reasons of the Conduct of Great Britain, with Relation to the present State of Affairs in Europe*" [„Zkoumání příčin postoje Velké Británie k současné situaci v Evropě"], Londýn 1727. — 23

James, William, „The Naval History of Great Britain, from the Declaration of War by France in 1793, to the Accession of George IV" [„Námořní dějiny Velké Británie, od vypovězení války Francií roku 1793 do nastoupení Jiřího IV."], 2. vyd., sv. 1—6, Londýn 1837. — 98

[*Jomini, Henri*], „Vie politique et militaire de Napoléon, racontée par lui-même au tribunal de César, d'Alexandre et de Frédéric" [„Politický a vojenský život Napoleonův, jak o něm sám vyprávěl tribunálu, který tvořili Caesar, Alexandr a Bedřich"], sv. 1—4, Paříž 1827. — 202, 203, 336, 340

Juvenál (Decimus Iunius Iuvenalis), „Satiry". — 646

Kant, Immanuel, „Critik der Urtheilskraft" [„Kritika soudnosti"], Berlín a Libava 1790. — 646

Kapper, Siegfried, „Die Gesänge der Serben" [„Písně Srbů"], díl 1—2, Lipsko 1852. — 35

— (anonymně) „Die Serbische Bewegung in Südungarn. Ein Beitrag zur Geschichte der ungarischen Revolution" [„Srbské hnutí v jižních Uhrách. Příspěvek k dějinám maďarské revoluce"], Berlín 1851. — 35

— „Slavische Melodien" [„Slovanské melodie"], Lipsko 1844. — 35

— (anonymně) „Südslavische Wanderungen im Sommer 1850" [„Jihoslovanské toulky v létě 1850"], sv. 1—2, Lipsko 1851. — 35, 41

Karadžić, Vuk Stefanovič, „Serbische Hochzeitslieder. Metrisch ins Deutsche übersetzt und von einer Einleitung begleitet von E. Eugen Wesely [„Srbské svatební písně. Do němčiny metricky přeložil a úvodem opatřil E. Eugen Wesely"], Pešť 1826. — 35

Kinkel, Gottfried, „Našim čtenářům" („An unsere Leser"), „Hermann", čís. 26 z 2. července 1859 (viz pozn. 489). — 505

Kolatschek, Adolph, viz [*Simon, Ludwig, Kolatschek Adolph* a *Eduard Meyen*], „Dopisy z Paříže, Švýcarska a Londýna"

„*Königinhofer Handschrift*. Sammlung altböhmischer lyrisch-epischer Gesänge, nebst andern altböhmischen Gedichten, gefunden und herausgegeben von W. Hanka. Verdeutscht mit einer historisch-kritischen Einleitung versehen

von W. A. Swoboda" [„Královédvorský rukopis. Sbírka staročeských lyricko-epických zpěvů, vedle dalších staročeských básní, které našel a vydal Václav Hanka. Do němčiny přeložil a historicko-kritickým úvodem opatřil Václav Alois Svoboda"], Praha 1828. — 34, 41

Kossuth, Lajos, dopis Johnu Mac Adamovi, „The Times", čís. 23 428 ze 4. října 1859 (viz pozn. 641). — 691

[*La Guéronnière, Louis Étienne*], „L'Empereur Napoléon III et l'Italie" [„Císař Napoleon III. a Itálie"], Paříž 1859 (vzi pozn. 410). — 434

Lallerstedt, Gustaf, „La Scandinavie, ses craintes et ses espérances" [„Skandinávie, její obavy a naděje"], Paříž 1856. — 106

La Marmora, Alfonso, řeč ve sněmovně Piemontského království 17. dubna 1858, „The Times, čís. 22 974 z 22. dubna 1858 (viz pozn. 346). — 357, 358

Landor, Walter Savage, „Redaktorovi listu ‚The Times'" („To the Editor of the Times"), „The Times", čís. 22 943 ze 17. března 1858 (viz pozn. 329). — 337

[*Lassalle, Ferdinand*], „Franz von Sickingen." Historische Tragödie in fünf Akten [„Franz von Sickingen." Historická tragédie o pěti dějstvích], Berlín 1858 (viz pozn. 624). — 671

Lassalle, Ferdinand, „Franz von Sickingen." Eine historische Tragödie [„Franz von Sickingen." Historická tragédie], Berlín 1859 (viz pozn. 191). — 149, 435, 445, 485, 517, 649, 650, 658–661, 669–674, 678

— „Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian, oder; Kapital und Arbeit" [„Pan Bastiat-Schulze von Delitzsch, ekonomický Julián, aneb Kapitál a práce"], Berlín 1864. — 306, 447, 573, 578, 629

— (anonymně) „Der italienische Krieg und die Aufgabe Preussens. Eine Stimme aus der Demokratie" [„Italská válka a úloha Pruska. Hlas z demokratických kruhů"], Berlín 1859 (viz pozn. 453 a 454). — 477, 485, 495, 498, 678

— „Die Philosophie Herakleitos des Dunklen von Ephesos. Nach einer neuen Sammlung seiner Bruchstücke und der Zeugnisse der Alten dargestellt" [„Filosofie Herakleita Temného z Efesu. Sestaveno podle nové sbírky zlomků jeho díla a svědectví antických spisovatelů"], sv. 1–2, Berlín 1858. — 147, 264, 279, 298, 301, 305, 306, 308, 366, 445–447, 492, 608, 610, 617, 649

Lelewel, Joachim, „Histoire de Pologne" [„Dějiny Polska"], díl I: 1. „L'Histoire de la Pologne racontée par un oncle à ses neveux", 2. „La Pologne renaissante" [1. „Dějiny Polska vyprávěné strýcem synovcům", 2. „Obrozené Polsko"], Paříž a Lille 1844 (viz pozn. 125 a 153). — 100, 125

— „Histoire de Pologne", díl II.: 1. „La Pologne sous le règne de Stanislav-Auguste Poniatovski", 2. „Considérations sur l'état politique de l'ancienne Pologne et sur l'histoire de son peuple" [1. „Polsko za vlády Stanislawa

Augusta Poniatowského", 2. „Úvahy o politické situaci ve starém Polsku a o dějinách polského národa"], Paříž a Lille 1844. — 100, 122

Leo, Heinrich, „O Thomasu Münzerovi" („Über Thomas Münzer"), „Neue Preussische Zeitung", čís. 51 z 29. února 1856. — 36

„*Letters which passed between Count Gyllenborg, barons Görtz, Sparre, and others, relating to the Design of raising a Rebellion in His Majesty's Dominions, to be supported by a force from Sweden*" [„Korespondence mezi hrabětem Gyllenborgem a barony Görtzem, Sparrem a dalšími o rozpoutání revoluce v říši Jeho Veličenstva, kterou mělo podporovat švédské vojsko"], Londýn 1817. — 23

[*Liebknecht, Wilhelm*], „Politický přehled" („Politische Rundschau"), „Das Volk", čís. 3 z 21. května 1859. — 488

„*Lied vom Heereszuge Igors*" [„Píseň o Igorově tažení"], vyd. A. Boltz, Berlín 1854 (viz pozn. 24). — 29, 41, 47, 54

Luther, Martin, „Von Kauffshandlung und Wucher "[„O obchodu a lichvě"], Wittemberg 1524. — 655

MacAdam, John, „Redaktorovi listu, ‚The Times'" („To the Editor of the Times), „The Times", čís. 23 431 ze 7. října 1859 (viz pozn. 641). — 691

[*Mackenzie, George*], „Truth is but Truth, as it is timed, or Our Ministry's present Measures against the Moscovites vindicated by Plain and Obvious reasons, tending to prove, that it is no less the interest of Our British trade, than that of Our State, that the Czar be not suffered to retain a Fleet, if needs must that he should [have] a Sea Port in the Baltick, the whole extracted from a representation made by His Majesty's orders, and given in to the Secretary of State by N. N. on his return hither from the Court of Moscovy, in August 1715. Humbly dedicated to the House of Commons" [„Pravda je jen pravda, v každé době stejná, aneb nynější opatření naší vlády proti moskalům ospravedlněné jasnými a zřejmými důvody, které se snaží dokázat, že je v zájmu jak britského obchodu, tak našeho státu, aby se carovi netrpělo držet si flotilu, když už je nutné, aby měl námořní přístav v Baltském moři; to vše citováno ze zprávy pořízené na rozkaz Jeho Veličenstva a předané N. N. státnímu tajemníkovi, když se vrátil od ruského dvora v srpnu 1715. V nejhlubší úctě věnováno Dolní sněmovně"], Londýn 1719. — 22

Maclaren, James, „A Sketch of the History of the Currency; Comprising a Brief Review of the Opinions of the Most Eminent Writers on the Subject" [„Nástin dějin oběživa, obsahující stručný přehled názorů nejvýznamnějších autorů v tomto oboru"], Londýn 1858. — 366

Machiavelli, Niccolò, „Istorie Fiorentine" [„Dějiny Florencie"], první vydání vyšlo v Římě a ve Florencii roku 1532. — 216

Mayhew, Horace, „Příznaky zarytého starého mládence" („Symptoms of being

a Confirmed Old Bachelor"), „The Illustrated London News" z 20. prosince 1856. — 106

Mazzini, Guiseppe, „Evropský státní převrat" („The European coup d'état"), „The Times", čís. 23 381 z 10. srpna 1859 (viz pozn. 508). — 523

— „La Guerra" [„Válka"], „Pensiero ed Azione" z 16. května 1859 (viz pozn. 474). — 490, 493

Meissner, Alfred, „Heinrich Heine. Erinnerungen" [„Vzpomínky na Heinricha Heina"], Hamburk 1856. — 84

„*Memoir on Russia, for the Instruction of the Present Emperor.* Drawn by the Cabinet in 1837" [„Memorandum o Rusku, informace pro nynějšího cara. Sestavil kabinet roku 1837"], „The Free Press", sv. VII, čís. 7 z 13. července 1859 (viz pozn. 485 a 517). — 501, 505, 507, 508, 541

„*Memoir on the state and prospects of Germany*, drawn up under the direction of a minister at St. Petersburgh, confidently communicated to several of the German Governments" [„Memorandum o postavení a vyhlídkách Německa, sestavené pod vedením ministra v Petrohradě, důvěrně oznámené některým německým vládám"], „The Portfolio", sv. 1, Londýn 1836. — 505

„*Mémoire présenté à Sa Majesté Britannique*, par Monsieur Wesselowsky, ministre de Sa Majesté Czarienne" [„Memorandum předložené Jeho Veličenstvu králi britskému panem Wesselowským, ministrem Jeho carského Veličenstva"], Londýn 1717. — 22

„*Mémoires de Frédérique Sophie Wilhelmine, Margrave de Bareith, soeur de Frédéric le Grand*, depuis l'année 1706 jusqu'á 1742, écrits de sa main" [„Vlastnoručně napsané paměti Bedřišky Žofie Vilemíny, markraběnky bayreuthské, sestry Bedřicha Velikého, od roku 1706 do roku 1742"]; první vydání o 2 svazcích vyšlo v Brunšviku roku 1810. — 24

Meyen, Eduard, viz [*Simon, Ludwig, Kolatschek Adolph* a *Eduard Meyen*], „Dopisy z Paříže, Švýcarska a Londýna".

Meyen, Eduard, „Proces Karla Vogta proti augsburské ‚Allgemeine Zeitung' " („Der Process Carl Voigt's gegen die Augsburger ‚Allgemeine Zeitung' "), „Der Freischütz", čís. 132 z 3. listopadu 1859 (viz pozn. 542). — 560, 699, 700

— (anonymně) „Rakousko a Německo" („Oesterreich und Deutschland"), „Der Freischütz", čís. 55 a 56 ze 7. a 10. května 1859 (viz pozn. 455). — 477

Mierosławski, Ludwik, „De la nationalité polonaise dans l'équilibre européen" [„O polské národnosti z hlediska evropské rovnováhy"], Paříž 1856. — 91, 94, 106, 122, 125

Miklošič, Franc, „Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen" [„Srovnávací mluvnice slovanských jazyků"], sv. 1: „Verleichende Lautlehre der slavischen Sprachen" [„Srovnávací hláskosloví slovanských jazyků"], Vídeň 1852; sv. 3: „Vergleichende Formenlehre der slavischen Sprachen" [„Srovnávací tvarosloví slovanských jazyků"], Vídeň 1856. — 649

„*Modlitba sv. Vojtěcha*", v *Frédéric Gustave Eichhoff*, „Histoire de la langue et de la littérature des Slaves, Russes, Serbes, Bohèmes, Polonais et Lettons, considérées dans leur origine indienne, leurs anciens monuments, et leur état présent", Paříž 1839, str. 292—295 (viz pozn. 36). — 34

„*Modré knihy*", viz „*Papers Relative to The Military Affairs in Asiatic Turkey, and the Defence and Capitulation of Kars*"

Mommsen, Theodor, „Römische Geschichte" [„Římské dějiny"], sv. 1—3, Lipsko a Berlín 1854—1856. — 146, 343

Müffling, Friedrich Ferdinand Karl, „Passages from my Life, together with Memoirs of the Campaign of 1813 and 1814" [„Epizody z mého života a vzpomínky na tažení z let 1813 a 1814"], Londýn 1853 (viz pozn. 220). — 199, 207, 230

Muralt, Édouard de, „Essai de chronographie Byzantine pour servir á l'examen des annales du Bas-Empire et particulièrement des chronographes slavons de 395 à 1057" [„Pokus o byzantskou chronografii za účelem zkoumání letopisů pozdně římských a zejména chronografie slovanské od roku 395 do roku 1057"], Petrohrad 1855 (viz pozn. 8). — 15

Napier, William Francis Patrick, „History of the War in the Peninsula and in the South of France, from the Year 1807 to the Year 1814" [„Dějiny války na Pyrenejském poloostrově a v jižní Francii od roku 1807 do roku 1814"], sv. 1—6, Londýn 1828—1840. — 333

„*The New American Cyclopaedia*. A popular dictionary of general knowledge. Edited by George Ripley and Charles A. Dana" [„Nová americká encyklopedie. Populární slovník z všeobecných vědních oborů. Vydal George Ripley a Charles A. Dana"], 16 svazků, New York a Londýn 1858—1863 (viz pozn. 184). — 141, 142, 157, 174, 188, 210, 226, 248, 277, 309, 321, 333, 390

„*The Northern Crisis*. Or Impartial Reflections on the Policies of the Czar. Occasioned by mynheer von Stocken's Reasons for delaying the descent upon Schonen. A true copy of which is prefix'd, verbally translated after the tenour of that in the German Secretary's office in Copenhagen, October 10, 1716" [„Severní krize, aneb nestranné úvahy o carově politice. Vznikly z vysvětlení pana von Stockena o zdržení vpádu na Schonen. Autentická kopie tohoto vysvětlení je připojena v doslovném překladu podle znění, jež se nachází v úřadovně německého vyslaneckého tajemníka v Kodani, 10. října 1716"], Londýn 1716. — 22

Ørsted, Anders Sandøe, „Af mit Livs of min Tids Historie" [„Historie mého života a mé doby"], sv. 1—4, Kodaň 1851—1857. — 153

Ovidius (Publius Ovidius Naso), „Tristia" [„Žalozpěvy"]. — 595

Palmerston, Henry John Temple, řeč v Dolní sněmovně 17. března 1857, „The Times", čís. 22 631 z 18. března 1857, str. 6. — 125

„*Palmerston for Premier*! The claims of Lord Palmerston to fill the post of Prime Minister of England considered" [„Palmerston ministerským předsedou! Úvahy o nárocích lorda Palmerstona na úřad anglického ministerského předsedy"], Londýn 1854. — 129, 133

„*Paměti sestry Bedřicha Velikého*", viz „*Mémoires de Frédérique Sophie Wilhelmine...*"

„*Papers Relative to the Military Affairs in Asiatic Turkey, and the Defence and Capitulation of Kars*" [„Dokumenty, týkající se válečných událostí v asijském Turecku, obrany a kapitulace Karsu"], Londýn 1856 (viz pozn. 53). — 43, 47, 51, 54, 719

Parish, Henry Headley, „The diplomatic history of the Monarchy of Greece, from the year 1830, showing the transfer to Russia of the mortgage held by British capitalists over its property and revenues" [„Diplomatické dějiny řecké monarchie od roku 1830, ukazující, jak zástavní listiny na její majetek a příjmy, které měli v držení britští kapitalisté, přecházely do rukou Ruska"], Londýn 1838. — 139

Patkul, Johann Reinhold von, „Berichte an das Zaarische Cabinet in Moscau von seinem Gesandschafts-Posten bey August II. Könige von Polen" [„Zprávy carskému kabinetu v Moskvě od jeho vyslance u polského krále Augusta II."], díl 1—3, Berlín 1792—1797. — 508

P[etersen, Nicolaus], „Práce, kterou napsal dělník ve svém volném čase" („Feierstunden-Arbeit eines Arbeiters"), „Das Volk", čís. 8, 9, 10, 12 a 16 z 25. června, 2., 9. a 23. července a 20. srpna 1859 (viz pozn. 498). — 514

Petty, William, „A Treatise of Taxes, and Contributions" [„Pojednání o daních a poplatcích"], Londýn 1667. — 348

P[ieper, Wilhelm], „Státní převrat ve Španělsku" („The coup d'état in Spain"), „The People's Paper", čís. 221 z 26. července 1856 (viz pozn. 100). — 81

Proudhon, Pierre Joseph, „Handbuch des Börsen-Speculanten" [„Příručka spekulanta na burze"], Hannover 1857. — 105

— „Manuel du spéculateur à la bourse" [„Příručka spekulanta na burze"], Paříž 1857. — 105, 124

— „Systéme des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère" [„Systém ekonomických rozporů, aneb Filosofie bídy"], sv. 1—2, Paříž 1846. — 105

[*Pulszky, Ferencz*], „Od našeho vlastního dopisovatele. Londýn 23. dubna 1858" („From Our Own Correspondent. London, April 23, 1858"), „New-York Daily Tribune", čís. 5319 z 8. května 1858. — 366

— „Od našeho vlastního dopisovatele. Londýn 7. srpna 1859" („From Our Own Correspondent. London, August 7, 1859"), „New-York Daily Tribune", čís. 5720 z 23. srpna 1859 (viz pozn. 524). — 547, 684, 691

— „Od našeho vlastního dopisovatele. Londýn 11. října 1859" („From Our

Own Correspondent. London, Oct. 11, 1859"), „New-York Daily Tribune", čís. 5775 z 26. října 1859 (viz pozn. 543). — 560

Pyat, Félix, „Lettre à la reine" [„Dopis královně"], „L'Homme", čís. 45 z 10. října 1855 (viz pozn. 18). — 54

— „Lettre au jury, Défense de la lettre au parlement et à la presse" [„Dopis porotě. Obhajoba dopisu parlamentu a tisku"], Londýn 1858 (viz pozn. 366). — 391, 399

Pyat, Félix, Beston Alexandre a *Alfred Talandier*, „Letter to the parliament and the press, with a preface by the publisher" [„Dopis adresovaný parlamentu a tisku, s předmluvou vydavatele"]. Vyšlo v Londýně francouzsky v únoru 1858 (viz pozn. 319). — 324

Quételet, Adolphe, „Sur l'homme et le développement de ses facultés, ou Essai de physique sociale" [„O člověku a rozvoji jeho schopností, aneb Pojednání ze sociální fyziky"], sv. 1—2, Paříž 1853 (viz pozn. 591). — 614

„*Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft in alphabetischer Ordnung*" [„Abecedně seřazená encyklopedie reálií vědy o klasickém starověku"], vyd. August Pauly, sv. 1—6, Stuttgart 1839—1852. — 173, 216

„*Report from the Select Committee on Bank Acts; together with the proceedings of the Committee, minutes of evidence, Appendix and Index. Ordered by the House of Commons, to be printed*" [„Zpráva zvláštního výboru pro zkoumání působnosti bankovních zákonů; spolu s jednáním výboru, s podrobnými dokumenty, dodatkem a ukazatelem. Vytištěno z příkazu Dolní sněmovny"], bez udání místa a roku. — 394

„*Reports of the Inspectors of Factories to Her Majesty's Principal Secretary of State for the Home Department*, for the Half Year ending 31st October 1858" [„Zprávy továrních inspektorů ministru vnitra Jejího Veličenstva za pololetí končící 31. října 1858"], Londýn 1858 (viz pozn. 413). — 441

Ricardo, David, „On the Principles of Political Economy, and Taxation" [„Zásady politické ekonomie a zdanění"], 3. vyd., Londýn 1821. — 331, 332, 348

Robert, Cyprien, „Le monde slave, son passé, son état présent et son avenir" [„Slovanstvo, jeho minulost, nynější stav a budoucnost"], sv. 1—2, Paříž 1852. — 32, 35

— „Les Slaves de Turquie, Serbes, Monténegrins, Bosniaques, Albanais et Bulgares. Leurs ressources, leurs tendances et leurs progrès politiques. Édition de 1844 précédée d'une introduction nouvelle sur la situation de ces peuples pendant et depuis leurs insurrections de 1849 à 1851" [„Turečtí Slované, Srbové, Černohorci, Bosňáci, Albánci a Bulhaři. Jejich podmínky, jejich snahy a politický vývoj. Vydání z roku 1844 uvedené novou předmluvou

o postavení těchto národů v letech 1849 až 1851 za jejich povstání a po něm"], sv. 1–2, Paříž 1852. – 32, 35

Röth, Eduard, „Geschichte unserer abendländischen Philosophie. Entwicklungsgeschichte unserer speculativen, sowohl philosophischen als religiösen Ideen von ihren ersten Anfängen bis auf die Gegenwart" [„Dějiny naší západní filosofie. Dějiny vývoje našich spekulativních, filosofických i náboženských idejí od prvních počátků až do dnešní doby"], sv. 1: „Die ägyptische und zoroastrische Glaubenslehre als die ältesten Quellen unserer speculativen Ideen" [„Egyptské a zarathustrovské náboženské učení jako nejstarší prameny našich spekulativních idejí"], Mannheim 1846. – 93

Ruge, Arnold, „Duch naší doby; pozdrav k novému roku" („Der Geist unserer Zeit; zum Neujahrsgruss"), „Das Jahrhundert", čís. 1, 1857, str. 13–18. – 124

– „Idealismus und Realismus im Reich des Ideals. Als Vorläufer zu Schiller's hundertjährigem Geburtstage" [„Idealismus a realismus v říši ideálu. Na uvítanou stého výročí Schillerova narození"], „Deutsches Museum", čís. 14 a 19 z 1. dubna a 6. května 1858 (viz pozn. 387). – 410

– „Jagden und Tiergeschichte für Kinder" [„O lovech a ze života zvířat pro děti"], Londýn 1856. – 93

– „Die neue Welt" [„Nový svět"], truchlohra v pěti jednáních. S předehrou: „Goethe's Ankunft in Walhalla" [„Goethův příchod do Valhaly"], Lipsko 1856. – 65

– „Po válce, před rozhodnutím. IV." („Nach dem Kriege, vor der Entscheidung. IV"), „Das Jahrhundert", čís. 1, 1857, str. 1–6. – 124

[*Russell, William Howard*], „Dobytí Lakhnaú" („The Capture of Lucknow"), „The Times", čís. 22 972 z 20. dubna 1858. – 357

„*Russisches Memoir zur Belehrung des gegenwärtigen Kaisers*" [„Memorandum o Rusku, informace pro nynějšího cara"], „Das Volk", čís. 12–16 z 23. a 30. července, 6., 13. a 20. srpna 1859 (viz pozn. 498). – 514

Rüstow, Wilhelm, „Geschichte der Infanterie" [„Dějiny pěchoty"], sv. 1–2, Gotha 1857–1858. – 518

– „Heerwesen und Kriegführung C. Julius Cäsars" [„Vojenské organizace a způsob vedení války Gaia Julia Caesara"], Gotha 1855. – 147, 165, 173, 281

Sandwith, Humphry, „A Narrative of the Siege of Kars and of the Six Month's Resistance by the Turkish Garrison under General Williams to the Russian Army; together with a narrative of travels and adventures in Armenia and Lazistan; with remarks on the present state of Turkey" [„Vyprávění o obléhání Karsu a o šestiměsíčním odporu, který kladla turecká posádka pod velením generála Williamse ruskému vojsku; současně vyprávění o cestách a dobrodružstvích v Arménii a Lazistánu; s poznámkami o současném stavu Turecka"], Londýn 1856. – 36, 42, 51

[*Seiler, Sebastian*], „Kaspar Hauser, der Thronerbe Badens" [„Kašpar Hauser, dědic bádenského trůnu"]. První vydání vyšlo v Curychu roku 1840. — 27, 37

Senior, William Nassau, „Letters on the Factory Act, as it affects the cotton manufacture. To which are appended, a Letter to Mr. Sennior from L. Horner, and Minutes of a conversation between Mr. E. Ashworth, Mr. Thompson and Mr. Senior" [„Dopisy o továrním zákonu, pokud postihuje bavlnářský průmysl. Dodatkem dopis L. Hornera panu Seniorovi a záznam rozhovoru pánů E. Ashwortha, Thompsona a Seniora"], Londýn 1837.— 330

„*Die Serbische Bewegung in Südungarn*", viz *Kapper, Siegfried*

Shakespeare, William, „Král Jindřich IV". — 65

— „Mnoho povyku pro nic". — 50

Schiller, Friedrich, „Don Carlos". — 626

— „Die Kraniche des Ibykus" [„Ibykovi jeřábi"]. — 566

— „Die unüberwindliche Armada" [„Nepřemožitelná armáda"]. — 566

— „Wallenstein. Die Piccolomini" [„Valdštejn. Piccolominiové"]. — 688

— „Wallenstein. Wallensteins Lager" [„Valdštejn. Valdštejnův tábor"]. — 559, 566

Schlosser, Friedrich Christian, „Zur Beurtheilung Napoleon's und seiner neusten Tadler und Lobredner, besonders in Beziehung auf die Zeit von 1800—1813" [„K charakteristice Napoleona a jeho nejnovějších mentorů a chvalořečníků, zvlášť s ohledem na dobu z let 1800 až 1813"], 3 části, Frankfurt nad Mohanem 1832—1835. — 196

Schönaich, Christoph Otto, „Hermann oder das befreite Deutschland" [„Hermann, aneb osvobozené Německo"] (viz pozn. 595). — 634

[*Schramm, Rudolf*], „Ostende 31. srpna" („Ostende, 31. August"), „Hermann", čís. 36 z 10. září 1859. — 544

Siborne, William, „War in France and Belgium. 1815" [„Válka ve Francii a Belgii v roce 1815"], Londýn 1848. — 336

Siebel, Carl, „Spruche. Für den ‚Hermann' " [„Průpovídky. Pro ‚Hermanna' "], „Hermann' z 20. srpna 1859 (viz pozn. 510). — 527, 542

Simon, Ludwig, „Aus dem Exil" [„Z vyhnanství"], sv. 1—2, Giessen 1855. — 79

[*Simon, Ludwig, Kolatschek Adolph* a *Eduard Meyen*], „Dopisy z Paříže, Švýcarska a Londýna" („Briefe aus Paris, der Schweiz und London"), „Das Jahrhundert", čís. 1 z roku 1857, str. 7—13. — 124

„*Slawismus und Pseudomagyarismus*. Vom aller Menschen Freunde, nur der Pseudomagyaren Feinde" [„Slovanství a pseudomaďarství. Napsal přítel všech lidí, zato nepřítel pseudo-Maďarů], Lipsko 1842. — 35

„*Slovo o polku Igorevě*" (viz pozn. 24). — 29, 34, 41, 47, 54

Smith, Adam, „An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations" („Pojednání o podstatě a původu bohatství národů"], sv. 1—2, Londýn 1776. — 331

Sofokles, „Antigona". — 301

— „Oidipus král". — 449

„*Srbská gramatika*", viz „*Wuk's Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik*"

„*Srbské svatební písně*", viz „*Karadžić, Vuk Stefanović*, „Serbische Hochzeitslieder"

Steuart James, „An Inquiry into the Principles of Political Economy, being an Essay on the Science of Domestic Policy in Free Nations" [„Zkoumání zásad politické ekonomie, aneb pojednání o vědě vnitřní politiky svobodných národů"], Dublin 1770. — 348

„*Stimmen des russischen Volks in Liedern*. Gesammelt und übersetzt von P. von Goetze" [„Ohlasy ruského lidu v písních. Sebral a přeložil Peter Otto von Goetze"], Stuttgart 1828. — 35

Stocqueler, Joachim Hayward, „The Military Encyclopaedia. A technical, biographical, and historical dictionary, referring exclusively to the military sciences, the memoirs of distinguished soldiers, and the narratives of remarkable battles" [„Vojenská encyklopedie. Technický, životopisný a historický slovník výhradně z oboru vojenských věd, paměti vynikajících vojáků a vyprávění o význačných bitvách"], Londýn 1853. — 157

[*Struve, Gustav*], „Vzdělání osvobozuje!" („Bildung macht frei!"), „Die Neue Zeit", čís. 22 z 27. listoapdu 1858 (viz pozn. 389). — 412

Šafařík, Pavel Josef, „Geschichte der slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten" [„Dějiny slovanské řeči a literatury podle všech nářečí"], Budín 1826. —

[*Štúr, Ľudovít*], „Die Beschwerden und Klagen der Slaven in Ungarn über die gesetzwidrigen Übergriffe der Magyaren. Vorgetragen von einem ungarischen Slaven" [„Protesty a stížnosti Slováků v Uhrách na protizákonné přehmaty Maďarů. Od jednoho uherského Slováka"], Lipsko 1843. — 35

„*Tagebuch des russisch-kaiserlichen Generalfeldmarschalls B. Ch. Grafen von Münnich über den Ersten Feldzug des in den Jahren 1735—1739 geführten Russisch-türkischen Krieges*" [„Deník ruského carského generála polního maršála hraběte Burkharda Christiana von Münnicha o prvním tažení v rusko—turecké válce z let 1735—1739"], v *Ernst Herrmann*, „Beiträge zur Geschichte des russischen Reiches", Lipsko 1843. — 15

„*Tagebuch Peters des Grossen vom Jahre 1698 bis zum Schlusse des Neustädter Friedens* aus dem Russischen Originale übersetzt so nach denen im Archive befindlichen und von Seiner Kayserlichen Majestät eigenhändigen ergänzten Handschriften gedruckt worden" [„Deník Petra Velikého od roku 1698 do uzavření nystadského míru, přeložený z ruského originálu a vytištěný podle rukopisů v archívu, doplněných vlastnoručně Jeho Veličenstvem carem"], Berlín a Lipsko 1773. — 23

Talvj, viz „*Volkslieder der Serben*"

Terentianus Maurus, „De litteris, syllabis et metris" [„O hláskách, slabikách a metrech"]. — 670
Terentius (Publius Terentius Afer), „Andria" [„Dívka z Andru"]. — 359, 655
Theyls, Willem, „Mémoires pour servir a l'histoire de Charles XII, le roi de Suède" [„Paměti pro historii švédského krále Karla XII."], Leyden 1722.–507
Thiersch, Frédéric, „De l'état actuel de la Grèce et des moyens d'arriver à sa restauration" [„O současné situaci v Řecku a o prostředcích k jeho obnově"], sv. 1–2, Lipsko 1833. — 139
Tieck, Johann Ludwig, „Der gestiefelte Kater" [„Kocour v botách"] (1797). — 446, 486
Tooke, Thomas a *William Newmarch*, „A History of Prices, and of the State of the Circulation, during the Nine Years 1848–1856. In two volumes; forming the fifth and sixth volumes of the History of Prices from 1792 to the Present Time" [„Dějiny cen a stav oběhu za devět let v letech 1848–1856. Ve dvou svazcích, pátý a šestý svazek ‚Dějin cen od roku 1792 do dnešního dne'"], Londýn 1857. — 119, 145
„*Traité de garantie entre l'Autriche, la France et la Grande-Bretagne, signé à Paris, le 15 avril 1856*" [„Garanční smlouva mezi Rakouskem, Francií a Velkou Británií, podepsaná v Paříži 15. února 1856"]. Podepsáni hrabě Alexandre Walewski, François Adolphe Bourqueney, Karl Ferdinand Buol-Schauenstein, Alexander Hübner, George William Clarendon a Henry Richard Cowley (viz pozn. 155). — 125
„*The Treaty between Her Majesty and the Emperor of China, signed at Tiensin, June 26, 1858*" [„Smlouva mezi Její královskou Výsostí a čínským císařem, podepsaná v Tiencinu 26. června 1858"], „The Times", čís. 23 109 z 27. září 1858 (viz pozn. 378). — 401
Trübner, Nikolaus, „Bibliographical Guide to American Literature. A classed list of books published in the United States of America during the last forty years. With bibliographical introduction, notes, and alphabetical index" [„Bibliografický průvodce po americké literatuře. Systematický seznam knih vydaných ve Spojených státech za posledních čtyřicet let. S bibliografickým úvodem, poznámkami a abecedním seznamem"], Londýn 1859 (viz pozn. 420). — 451
„*Tucker's Political Fly-Sheets*" [„Tuckerovy politické pamflety"], čís. 1–12, Londýn 1853–1854 a 1855 (viz pozn. 163). — 128
Türr, István, „Redaktorovi listu ‚Presse d'Orient'" („To the Editor of the ‚Presse d'Orient'"), „The Free Press", sv. VI., čís. 18 z 30. června 1858. — 372, 374

Ulfilas (Wulfila), Bible (viz pozn. 538). — 558
„*Unterhaltende Belehrungen zur Förderung allgemeiner Bildung*" [„Zábavná poučení pro zvýšení všeobecného vzdělání"], sv. 1–27, Lipsko, F. A. Brockhaus 1851–1856. — 31

[*Urquhart, David*]. „Diplomatic Transactions in Central Asia, from 1834 to 1839" [„Diplomatická jednání ve Střední Asii v letech 1834–1839"], Londýn 1841. – 139

Urquhart, David, „Familiar Words as affecting England and the English" [„Důvěrná slova, která se týkají Anglie a Angličanů"], Londýn 1855. – 348

Vergilius (Publius Vergilius Maro), „Aeneis". – 22, 451

Vischer, Friedrich Theodor, „Aesthetik oder Wissenschaft des Schönen. Zum Gebrauche für Vorlesungen" [„Estetika, aneb věda o krásnu. K použití při přednáškách"], sv. 1–4, Reutlingen, Lipsko a Stuttgart 1846–1857. – 612

Vogt, Karl, „Studien zur gegenwärtigen Lage Europas" [„Studie o současné situaci v Evropě"], Ženeva a Bern 1859 (viz pozn. 455). – 477

– (anonymně) „Výstraha" („Zur Warnung"), „Schweizer Handels-Courier", příloha k čís. 150 z 2. června 1859 (viz pozn. 477). – 494, 581, 701, 712

„*Volkslieder der Serben.* Metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj" [„Srbské lidové písně. Metrický překlad a historický úvod Talvji"], sv. 1–2, druhé vydání, Halle a Lipsko 1835 (viz pozn. 38). – 35, 41

Wachsmuth, Wilhelm, „Hellenische Alterthumskunde aus dem Gesichtspunkte des Staates" [„Věda o helénském starověku z hlediska státu], sv. 1–2, Halle 1826–1830. – 305

Walewski, Alexandre, „Hrabě Walewski o situaci v Evropě" („Count Walewski upon the State of Europe"), řeč na plenárním zasedání pařížského mírového kongresu z 8. dubna 1856, „The Times", čís. 22 352 z 26. dubna 1856 (viz pozn. 77). – 59

de Wette, Wilhelm Martin Leberecht, „Lehrbuch der hebräisch-jüdischen Archäologie nebst einem Grundrisse der hebräisch-jüdischen Geschichte" [„Učebnice hebrejsko-židovské archeologie s nástinem hebrejsko-židovských dějin"]. První vydání vyšlo v Lipsku roku 1814. – 305

Wilks, Washington, „Palmerston in three epochs: a comparison of facts with opinions" [„Palmerston ve třech epochách: srovnání faktů a názorů"], Londýn 1854. – 129, 133

„*Wuks' Stephanowitsch kleine Serbische Grammatik*, verdeutscht und mit einer Vorrede von Jacob Grimm. Nebst Bemerkungen über die neueste Auffassung langer Heldenlieder aus dem Munde des Serbischen Volks, und der Übersicht des merkwürdigsten jener Lieder von Johann Severin Vater" [„Malá srbská gramatika Vuka Stefanoviče; do němčiny přeložil a předmluvou opatřil Jacob Grimm. Kromě toho poznámky o nejnovějším výkladu dlouhých hrdinských zpěvů v podání srbského lidu a od Johanna Severina Vatera popis jednoho

z nejvýznačnějších zpěvů"]. První vydání vyšlo v Lipsku a Berlíně roku 1824. — 41

Wurm, Christian Friedrich, „Diplomatische Geschichte der Orientalischen Frage" [„Diplomatické dějiny východní otázky"], Lipsko 1858. — 474

„*Záboj, Slavoj a Luděk*", VI. báseň „Královédvorského rukopisu". — 34

II. Časopisecké články bez udání autora

„*Allgemeine Zeitung*"

— čís. 169, 16. června 1856. Zpráva datovaná: „Hannover" (viz pozn. 579). — 596

— 13. ledna 1857: „Die örtliche Vertheidigung des Bodensees" [„Místní obrana Bodensee"]. — 111

— čís. 63, 4. března 1857. Zpráva datovaná: „Pera 20. února". — 127

— příloha k čís. 102, 12. dubna 1859: „Zur Zeitlage und Zeitfrage" [„Aktuality"]. Zpráva datovaná: „New-York 19. března" (viz pozn. 437). — 467

— čís. 211, 30. července 1859, příloha k čís. 212, 31. července 1859: „Diplomatische Actenstücke" [„Diplomatické dokumenty"]. — 697, 707

— čís. 298, 25. října 1859. Zpráva datovaná: „Augsburg 24. října" (viz pozn. 534). — 557

„*Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen*"

— 27. února 1856. — 36

„*Cobbett's Annual Register*"

— od července do prosince 1802, sv. II. Londýn 1810, sloup. 128—133: „Summary of Politics" [„Stručný přehled politických otázek"]. — 315

„*Deutsches Museum. Zeitschrift für Literatur, Kunst und öffentliches Leben*"

— 10. června 1858: „Literaturgeschichte" [„Dějiny literatury"] (viz pozn. 387). — 410

„*The Economist*"

— sv. XV, čís. 744, 28. listopadu 1857. Zpráva datovaná: „Paříž, čtvrtek". — 252

— sv. XV, čís. 745, 5. prosince 1857: „The deeper causes of the recent pressure" [„Hlubší příčiny současné tísně"]. — 253

— 6. února 1858. Zpráva datovaná: „Paříž, čtvrtek". — 319

— sv. XVI, čís. 768, 15. května 1858. — 366

— příloha k čís. 783, sv. XVI, 28. srpna 1858: „Accounts Relating to Trade and Navigation for the Seven Months ended July 31, 1858" [„Zpráva o obchodu a námořní plavbě za sedm měsíců do 31. července 1858"] (viz pozn. 370). — 395

„*The Free Press*"

— sv. VI, čís. 2, 13. ledna 1858: „Exports and Imports" [„Dovoz a vývoz"] (viz pozn. 286). — 284
— sv. VI, čís. 16, 12. května 1858 (viz pozn. 530). — 585
— sv. VI, čís. 16, 12. května 1858: „Recent treachery in Circassia" „[Nedávná zrada v Čerkesku"] (viz pozn. 353). — 368
— 30. června 1858: „Charge of Hungarian treachery" [„Obvinění z maďarské zrady"]. — 372, 374
— sv. VI, čís. 20, 25. srpna 1858: „The Russian agent in Circassia" [„Ruský agent v Čerkesku"]. — 393
— sv. VI. čís. 24, 22. prosince 1858: „Revelation by a Russian of the Object of the Chinese War and Traety" [„Odhalení o cílech čínské války a mírové smlouvy, napsané jedním Rusem"] (viz pozn. 412). — 439
— sv. VII, čís. 9, 31. srpna 1859 (viz pozn. 517). — 541

„*Hermann. Deutsches Wochenblatt aus London*"
— 8. ledna 1859: „Spisy Gottfrieda a Johanny Kinkelových" („Schriften von Johanna und Gottfried Kinkel"). — 440
— čís. 7, 19. února 1859, str. 53—54: „Trübner's Bibliographical Guide to American Literature" (viz pozn. 420). — 451
— 19. února 1859: „Commerzielle Briefe" [„Obchodní dopisy"] (viz pozn. 420). — 451
— čís. 43, 29. října 1859: „Die Sitzungen des Schiller-Comité's" [„Schůze výboru pro Schillerovy oslavy"]. — 554
— čís. 45, 12. listopadu 1859: „Das Schillerfest in London" [„Schillerovy oslavy v Londýně"] (viz pozn. 546). — 562, 703
— čís. 46, 19. listopadu 1859: „Chronik unseres Schillerfestes" [„Kronika našich Schillerových oslav"]. — 567

„*Das Jahrhundert. Zeitschrift für Politik und Literatur*"
— čís. 1, 1857, str. 21—24: „Erziehung zum Glauben und Erziehung zur Humanität " [„Výchova k víře a výchova k humanitě"]. — 124

„*Manchester Daily Examiner and Times*"
— čís. 305, 6. února 1856, str. 3. — 18, 25

„*The Manchester Guardian*"
— 7. února 1856. — 19, 25
— 17. listopadu 1856 (viz pozn. 123). — 122
— 16. listopadu 1857. — 240
— 7. ledna 1858. — 282
— 1. března 1858. — 323
— 11. března 1858. — 334
— 17. března 1858. — 337
— 8. dubna 1858. — 354

„*Le Moniteur universel*"
— čís. 320, 20. thermidor (9. srpna) 1892. Zpráva datovaná: „Paříž 19. thermidoru" (viz pozn. 311). — 315

— čís. 75, 15. března 1856. — 154
— čís. 298, 24. října 1856. Zpráva datovaná: „Paříž 23. října“ (viz pozn. 122). — 97
— čís. 336, 1. prosince 1856: „Rapport à l'Empereuer. Paris, le 30. novembre 1856“ [„Zpráva císaři. Paříž 30. listopadu 1856“], — 268
— čís. 120, 30. dubna 1857: „Société générale de Crédit mobilier. Rapport présenté par le conseil d'administration dans l'assemblée générale ordinaire des actionnaires du 28. avril 1857“ [„Société générale de Crédit mobilier. Zpráva správní rady na valné hromadě akcionářů 28. dubna 1857“] (viz pozn. 193). — 154
— 24. ledna 1858: „Situation des entrepôts à la fin du mois de décembre“ [„Stav skladů koncem měsíce prosince“]. — 319
— 9. března 1858. — 338
„*The Morning Advertiser*“
— 26. dubna 1856. — 59
— 11. listopadu 1859. — 568
„*The Morning Post*“
— 13. dubna 1858. — 617
„*Das Neue Portfolio. Eine Sammlung wichtiger Dokumente und Aktenstücke zur Zeitgeschichte*“
— sešit 1 a 2, Berlín 1859—1860 (viz pozn. 569). — 578
„*Neue Preussische Zeitung*“
— čís. 54, 4. března 1856, str. 1: „Den Streitenden“ [„Sporným stranám“]. — 35, 41
— čís. 1, 1. ledna 1857: „Aus der Botschaft des Bundesraths“ [„Z poselství spolkové rady“] (viz pozn. 139). — 110
„*Die Neue Zeit*“
— 17. července 1858. — 392
— čís. 37, 12. března 1859: „Zank“ [„Svár“]. — 455
„*New-York Daily Tribune*“
— čís. 4903, 6. ledna 1857, str. 4. — 111
— čís. 5420, 4. září 1858: „The Currency Question“ [„Otázka oběhu peněz“]. — 394
— čís. 5455, 15. října 1858, str. 4. — 416
„*The New-York Herald*“
— 14. září 1858 (viz pozn. 412). — 439
„*The New-York Times*“
— 24. listopadu 1857. — 251
„*The Observer*“
— 6. prosince 1857. — 252
„*Pensiero ed Azione*“
— 14. září 1858 (viz pozn. 373). — 399
— 16. května 1859. — 493

„*The People's Paper*"
— 5. dubna 1856. — 54
„*Der Pionier*"
— 20. prosince 1857: „Die ‚Revolution der Geister' "[„Revoluce duchů"]. — 284
„*Die Presse*"
— 29. května 1859. — 492
„*The Spectator*"
— 19. října 1711 (viz pozn. 598). — 636
„*The Times*"
— 17. ledna 1856 (viz pozn. 4). — 15
— čís. 22267, 18. ledna 1856, str. 6 (viz pozn. 4). — 15
— čís. 22278, 22279 a 22280, 31. ledna, 1. a 2. února 1856, str. 8, 7 a 8. — 19
— 1. března 1856. — 36
— 4. března 1856. — 36
— čís. 22320, 22322, 22323, 22324 a 22325, 20., 22., 24., 25. a 26. března 1856: „The Capitulation of Kars" [„Kapitulace Karsu"]. — 47
— čís. 22327, 28. března 1856. Zpráva datovaná: „Berlín 25. března". — 719
— čís. 22512, 30. října 1856: „Money market and city intelligence" [„Peněžní trh a zprávy ze City"]. — 122
— 9. a 10. března 1857 (viz pozn. 152). — 122
— 21. března 1857. — 134
— čís. 22641, 30. března 1857, str. 9. — 131
— 1. května 1857: „The Credit mobilier of France" [„Francouzská Crédit mobilier"]. — 147
— 2. března 1858: „Express from Paris" [„Zprávy z Paříže"]. — 324
— čís. 23070, 23071, 12. a 13. srpna 1858: „Mr. Gladstone's' Homeric Studies" [„Pana Gladstona ‚Studie o Homérovi' "]. — 391
— čís. 23131, 22. října 1858, str. 6. — 405
— 5. ledna 1859: „The Revolution in Servia" [„Revoluce v Srbsku"] (viz pozn. 399). — 422
— 1. února 1859: „Express from Paris" [„Zprávy z Paříže"] (viz pozn. 409). — 433
— čís. 23264, 26. března 1859. Zpráva datovaná: „House of commons, March 25" [„Dolní sněmovna, 25. března"]. — 460
— čís. 23276, 9. dubna 1859. Zpráva datovaná: „House of commons, April 8" [„Dolní sněmovna, 8. dubna"]. — 460
— čís. 23284, 19. dubna 1859: „Parliamentary intelligence. House of Lords, Monday, April 18. House of Commons, Monday, April 18" [„Parlamentní zprávy. Sněmovna lordů, pondělí, 18. dubna. Dolní sněmovna, pondělí, 18. dubna"] (viz pozn. 438). — 468—470

— 31. května 1859: „Express from Paris“ [„Zprávy z Paříže“]. — 493
— čís. 23428, 4. října 1859, str. 6 (viz pozn. 640). — 690, 691
„*Unsere Zeit. Jahrbuch zum Conversations-Lexikon*“
— 2. díl, Lipsko, F. A. Brockhaus, 1858. — 403
„*Das Volk*“
— čís. 5, 4. června 1859. Úvodní poznámka redakce k uveřejnění předmluvy k Marxově práci „Ke kritice politické ekonomie“. — 508
— čís. 6, 11. června 1859, str. 3. (viz pozn. 481). — 496
— 11. června 1859: „Výstraha“ („Zur Warnung“). — 494
— čís. 9, 2. července 1859. — 502, 508
— čís. 10, 9. července 1859. — 508
— 16. července 1859. — 503
— čís. 13, 30. července 1859. — 520
— čís. 13, 30. července 1859: „Eine militärische Instruction in Versen“ [„Vojenská instrukce ve verších“] (viz pozn. 501). — 482
— čís. 14, 6. srpna 1859. — 520
— 20. srpna 1859. — 526

REJSTŘÍK PERIODICKÝCH PUBLIKACÍ

„*Advertiser*", viz „*The Morning Advertiser*"

„*Allgemeine Augsburger Zeitung*", viz „*Allgemeine Zeitung*"

„*Allgemeine Zeitung*" [„Všeobecné noviny"] — konzervativní deník založený 1798; 1810—1882 vycházel v Augsburgu. V padesátých až šedesátých letech podporoval plán sjednocení Německa pod hegemonií Rakouska.— 15, 26, 37, 41, 111, 127, 195, 397, 467, 513, 545, 547, 550, 555, 557, 560, 562, 567—569, 572, 573, 576, 577, 580, 588, 596, 646, 683, 688, 690, 695, 697 až 701, 703, 710

„*The Annual Register, or a View of the History, Politics, and Literature for the Year 1803*" [„Ročenka, aneb historický, politický a literární přehled pro rok 1803"], Londýn 1805 (viz pozn. 311). — 315

„*Anzeiger des Westens*" [„Věstník západu"], Saint Louis. — 410

„*Augsburčanka*", viz „*Allgemeine Zeitung*"

„*Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen*" [„Berlínské zprávy o záležitostech státu a vědy"] — noviny konstitučně monarchistického zaměření; vycházely 1740—1874 v Berlíně; často jsou nazývány podle svého vydavatele „Spenerovy noviny" („Spenersche Zeitung"). — 36

„*Bremer Tages-Chronik. Organ der Demokratie*" [„Brémská denní kronika. Orgán demokracie"] — demokratický list, vycházel 1849—1851; od března 1850 byl redaktorem Rudolph Dulon. — 696

„*Cincinnati Hochwächter*" [„Cincinnatský hlasatel"], viz „*Der Hochwächter. Ein Organ des Gesamtfortschritts*"

„*Cobbett's Annual Register*" [„Cobbetova ročenka"] — radikální týdeník, vycházel pod různými názvy v Londýně 1802—1835. — 315

„*Le Constitutionnel*" [„Konstituční noviny"] — buržoazní deník; vycházel v Paříži 1815—1870; ve čtyřicátých letech byl orgánem umírněného křídla orleanistů; za revoluce 1848 vyjadřoval názory kontrarevoluční buržoazie seskupené kolem Thierse; po státním převratu z 2. prosince 1851 bonapartistický list. — 89, 338, 433, 641

„*The Daily News*" [„Denní zprávy"] — liberální noviny, orgán průmyslové buržoazie; pod tímto názvem vycházel v Londýně 1846—1930. — 276, 287

„*The Daily Telegraph*" [„Denní telegraf"] — deník, vycházel pod tímto názvem v Londýně 1855—1937; zprvu byl liberální, od osmdesátých let konzervativní; od 1937, po splynutí s „The Morning Post", vychází pod názvem „Daily Telegraph and Morning Post". — 346, 387, 413, 473, 691

„*Democrat*", viz „*New-Yorker Democrat*"

„*Deutsche-Brüsseler-Zeitung*" [„Německé bruselské noviny"] (viz pozn. 464). — 480

„*Deutsche Jahrbücher für Wissenschaft und Kunst*" [„Německé ročenky pro vědu a umění"] — literárně filosofický časopis mladohegelovců; pod tímto názvem vycházel v Lipsku od července 1841 za redakce Arnolda Ruga a Theodora Echtermeyera; v lednu byl saskou vládou zastaven. — 243, 609

„*Deutsches Museum. Zeitschrift für Literatur, Kunst und öffentliches Leben*" [„Německé muzeum. Časopis pro literaturu, umění a veřejný život"] — demokratický týdeník; vycházel v Lipsku 1851—1867; 1852—1865 jej vydával Robert Prutz. — 410, 435

„*Dio e Popolo*" [„Bůh a lid"] — italské republikánské noviny, vycházely do 1858 v Janově. — 400

„*The Economist*" [„Ekonom"] — týdeník pro ekonomické a politické otázky, založený v Londýně 1843; orgán průmyslové velkoburžoazie. — 250, 252, 253, 319, 366, 395

„*Examiner*", viz „*Manchester Daily Examiner and Times*"

„*Examiner and Times*", viz „*Manchester Daily Examiner and Times*"

„*Le Figaro*" — konzervativní list; vycházel v Paříži od 1826; v padesátých letech měl bonapartistické zaměření. — 138

„*Flugblätter des Vereins ‚Deutsche Einheit und Freiheit' in England*" [„Letáky společnosti ‚Německá jednota a svoboda' v Anglii"], Londýn (viz pozn. 384). — 406, 407

„*The Free Press*" [„Svobodný tisk"] — buržoazní list, který byl v opozici proti Palmerstonově vládě; 1855—1865 ho vydával v Londýně Urquhart se svými stoupenci; bylo v něm otištěno několik Marxových prací. — 63, 74, 77, 78, 128, 135, 139, 372, 374, 393, 401, 439, 501, 505, 509, 518, 539, 541, 546 až 548, 568, 574, 602, 682, 684—686, 690, 691, 698, 710

„*Free Press Serial*" [„Knihovnička ‚Free Press'"] — série článků vydávaná redakcí listu „Sheffield Free Press". — 597, 598

„*Der Freischütz*" [„Čarostřelec"] — buržoazní list s literárně uměleckým zaměřením; vycházel v Hamburku 1825—1878. — 477, 560, 586, 699

„*Die Gartenlaube. Illustriertes Familienblatt*“ [„Besídka. Obrázkový rodinný časopis“] — maloburžoazní literární týdeník; vycházel 1853—1903 v Lipsku a 1903—1943 v Berlíně. — 567, 570, 572, 706, 710, 715

„*Germania*“, viz „*Londoner Deutsche Zeitung*“

„*Golosa iz Rossii*“ [„Hlasy z Ruska“] — periodická sbírka článků a zpráv z Ruska; vydával ji Alexandr Ivanovič Gercen v Londýně 1856—1860. — 403

„*Die Grenzboten. Zeitschrift für Politik und Literatur.*“ [„Zahraniční zvěsti. Časopis pro politiku a literaturu“] — liberální týdeník, vycházel v Lipsku 1841—1922. — 115

„*Guardian*“, viz „*The Manchester Guardian*“

„*Hamburger Correspondent*“, viz „*Staats und Gelehrte Zeitung des Hamburgischen unpartheiischen Correspondenten*“

„*Handels-Courier*“, viz „*Schweizer Handels-Courier*‘

„*Herald*“, viz „*The New-York Herald*“

„*Hermann. Deutsches Wochenblatt aus London*“ [„Hermann. Německý týdeník z Londýna“]. — orgán německých maloburžoazních demokratů, vycházel německy v Londýně od ledna 1859; od ledna do července 1859 byl vydavatelem a redaktorem listu Gottfried Kinkel. — 417, 422, 424, 431, 436, 439, 455, 463, 480, 481, 483, 486, 493, 500, 503, 505, 506, 520, 524, 527, 542, 544, 554, 562, 567, 569, 571, 578, 584, 585, 588, 631, 634, 642, 695—697, 703, 706

„*Der Hochwächter. Ein Organ des Gesamtfortschritts*“ [„Hlasatel. Orgán všeobecného pokroku“], německý týdeník, orgán maloburžoazní demokracie; vycházel v Cincinnati (USA) 1850—1858. — 400

„*L'Homme: journal de la démocratie universelle*“ [„Člověk: noviny všeobecné demokracie“] — týdeník, orgán maloburžoazní francouzské emigrace; vycházel na ostrově Jersey a v Londýně 1853—1856. — 47, 54, 84, 111

„*Die Hornisse*“ [„Sršeň“] — list, který vydávali 1848—1850 v Kasselu maloburžoazní demokraté Heinrich Heise a Gottlieb Kellner; 1848—1849 spolupracoval s listem Elard Biscamp. — 696

„*How do you do?*“. [„Dobrý den“], německý humoristický týdeník vydávaný Louisem Druckerem; vycházel v Londýně za Bettziechovy redakce. — 706, 710

„*Le Charivari*“ [„Kočičina“] — satirický časopis buržoazně republikánského zaměření; vycházel v Paříži od 1832; za červencové monarchie jízlivě útočil na vládu; 1848 přešel do tábora kontrarevoluce. — 325

„*The Illustrated London News*“ [„Ilustrované londýnské noviny“] — ilustrovaný týdeník, vychází od 1842; vycházel také v jiných jazycích. — 106

„*Illustrated News*“, viz „*The Illustrated London News*“

„*L'Impartial*" [„Nestranný list"] — francouzský bonapartistický list; vycházel 1857 na ostrově Jersey za Lemoinovy redakce. — 217

„*Indépendance* ", viz „*L'Indépendance Belge*"

„*L'Indépendance Belge*" [„Belgická nezávislost"] — deník založený v Bruselu 1831; orgán liberálů. — 51

„*Independent*", viz „*Jersey Independent*"

„*Das Jahrhundert. Zeitschrift für Politik und Literatur*" [„Století. Politický a literární časopis"] — týdeník, orgán maloburžoazních demokratů; vycházel v Hamburku 1856—1859. — 117, 124

„*Jersey Independent*" [„Jerseyský nezávislý list"] — anglické demokratické noviny, vycházely na ostrově Jersey 1855—1875 (do 1858 dvakrát týdně, později denně); od července 1856 do listopadu 1862 byl jejich redaktorem George Julian Harney. — 220, 310, 617

„*Journal des Proscrits*" [„List psanců"], Londýn. — 111

„*Kölner Zeitung*", viz „*Kölnische Zeitung*"

„*Kölnische Zeitung*" [„Kolínské noviny"] — deník, pod tímto názvem vycházel v Kolíně nad Rýnem od 1802; za revoluce 1848—1849 a v následujícím období reakce hájil zrádcovskou politiku pruské liberální buržoazie. — 41, 387, 436, 440, 478, 499, 513, 635, 642, 729

„*Kolokol*" [„Zvon"] — ruský politický časopis, který vydávali Alexandr Ivanovič Gercen a Nikolaj Platonovič Ogarjov 1857—1867 rusky a 1868—1869 francouzsky s ruskými přílohami; nejprve vycházel v Londýně, od 1865 v Ženevě. — 403, 505

„*Kreuz-Zeitung*" [„Křížové noviny"], viz „*Neue Preussische Zeitung*"

„*Londoner Deutsche Zeitung*" [„Londýnské německé noviny"] — týdeník, orgán německých emigrantů, stoupenců sjednocení Německa pod hegemonií Rakouska; 1858—1859 vycházel pod tímto názvem, později pod názvem „Germania"; 1859 byl redaktorem listu Ermani. — 480

„*Manchester Daily Examiner and Times*" [„Manchesterský denní pozorovatel a doba"] — liberální list; vycházel v Manchesteru od 1848; vznikl sloučením listů „Manchester Times" [„Manchesterská doba"] a „Manchester Examiner" [„Manchesterský pozorovatel"]. Ve čtyřicátých až padesátých letech podporoval freetradery; vycházel pod různými názvy do 1894. — 18, 131, 238, 272

„*Manchester Examiner*", viz „*Manchester Daily Examiner and Times*"

„*The Manchester Guardian*" [„Manchesterský strážce"] — deník založený 1821, orgán stoupenců svobodného obchodu (freetraderů), později orgán liberální strany. — 18, 19, 25, 91, 94, 97, 108, 122, 124, 127, 128, 138, 238, 240, 241, 246, 255, 261, 262, 272, 284, 293, 294, 303, 309, 314—316, 319, 322, 323, 326, 332, 334—337, 343, 346, 354, 357, 359, 604, 626, 727

„*Mannheimer Abendzeitung*" [„Mannheimský večerník"] — radikální deník založený Karlem Grünem, vycházel 1842—1849. — 406

„*Mittheilungen aus Justus Perthes' Geographischer Anstalt über wichtige neue Erforschungen auf dem Gesammtgebiete der Geographie*" [„Zpráva z geografického ústavu Justa Perthese o důležitých nových výzkumech ve všech oblastech geografie"] — geografický měsíčník, vycházel od 1855 v Gotě za redakce Augusta Petermanna. — 403

„*Le Moniteur universel*" [„Všeobecný zpravodaj"] — deník, vycházel v Paříži 1789—1901; 1799—1869 oficiální orgán. — 97, 110, 154, 224, 315, 319, 338, 386

„*The Morning Advertiser*" [„Ranní oznamovatel"] — deník, vycházel v Londýně 1794—1934; v padesátých letech 19. stol. orgán radikální buržoazie. — 59, 115, 130, 132, 139, 284, 366, 416, 417, 473, 568, 569

„*The Morning Herald*" [„Ranní věstník"] — konzervativní deník, vycházel v Londýně 1780—1869. — 92

„*The Morning Post*" [„Ranní pošta"] — konzervativní deník, vycházel v Londýně 1772—1937; v polovině 19. stol. orgán pravicového křídla whigů seskupených kolem Palmerstona. — 129, 134, 325, 617

„*Morning Star*" [„Jitřenka"] — deník, orgán freetraderů, vycházel v Londýně 1856—1869. — 106, 146, 276, 342, 372, 374, 394, 606

„*La Nation, organe quotidien démocrate socialiste*" [„Národ, demokraticko-socialistický deník"] — orgán belgické maloburžoazní demokracie; vycházel v Bruselu 1848—1852. — 84, 111

„*Le, National*" 9 [„Nrodní noviny"], Brusel. — 84

„*Le, National*" [„Národní noviny"], deník, vycházel v Paříži 1830—1851; ve čtyřicátých letech orgán umírněných buržoazních republikánů. — 105, 358

„*Natio,nal-Zeitung*" [„Národní noviny"] — deník, vycházel v Berlíně 1848—1915; v padesátých letech měl liberální zaměření. — 17, 92, 95, 436, 690

„*Neeu Oder-Zeitung*" [„Nové oderské noviny"] — německý buržoazně demokratický deník, který vycházel pod tímto názvem ve Vratislavi 1849—1855. V padesátých letech patřil k nejradikálnějším listům v Německu a byl perzekvován vládními orgány. Počátkem padesátých let byli ve vedení redakce buržoazní demokraté Temme, Stein a Elsner (který byl od září 1855 šéfredaktorem). V roce 1855 byl londýnským dopisovatelem těchto novin Marx. — 465

„*Das Neue Portfolio. Eine Sammlung wichtiger Dokumente und Aktenstücke zur Zeit-*

geschichte" [„Nový portfej. Sbírka důležitých dokumentů a materiálů k současným dějinám"] — periodická sbírka diplomatických dokumentů a materiálů, vycházela v Berlíně 1859—1860 za redakce Eduarda Fischela. — 541, 578

„*Neue Preussische Zeitung*" [„Nové pruské noviny"] — deník, který začal vycházet v Berlíně v červnu 1848; byl orgánem kontrarevoluční dvorské kamarily a pruských junkerů; je znám také pod názvem „Kreuz-Zeitung" [„Křížové noviny"]. — 35, 36, 41, 110, 125, 477, 674, 719

„*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*" [„Nové porýnské noviny. Orgán demokracie"] (viz pozn. 405). — 290, 647, 701, 702, 710, 711

„*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*" [„Nové porýnské noviny. Politicko-ekonomická revue"] (viz pozn. 43). — 36, 79, 310

„*Neue Schweizer Zeitung*" [„Nové švýcarské noviny"] — buržoazně radikální týdeník, vycházel za redakce německého emigranta Augusta Brasse 1859 až 1860 v Ženevě. — 471

„*Neue Zeit*" [„Nová doba"] — týdeník, vycházel v New Yorku 1855—1858; orgán německých maloburžoazně demokratických emigrantů v USA. — 48, 138

„*Die Neue Zeit*" [„Nová doba"] — dělnický list, vycházel v Londýně od června 1858 do dubna 1859; orgán německých emigrantů. — 372, 392, 408, 412, 455, 463, 479, 480, 626, 627, 695, 696

„*New-York Daily Tribune*" [„Newyorská denní tribuna"] — americký deník, vycházel 1841—1924; založil jej význačný americký novinář a politik Horace Greeley; do poloviny padesátých let orgán levého křídla amerických whigů, potom orgán republikánské strany; ve čtyřicátých až padesátých letech to byl pokrokový list a bojoval proti otrokářství; od srpna 1851 do března 1862 s ním spolupracovali Marx a Engels. — 43, 54, 78, 79, 81, 83, 89, 107, 109—116, 119, 122, 124, 127, 129, 133, 141, 142, 151, 153, 154, 162, 165, 172, 174, 180, 187, 188, 210, 232, 251, 262, 276, 286, 292, 293, 314, 318, 319, 346, 347, 355, 359, 365, 366, 368, 372, 373, 376, 378—380, 383, 386, 388, 390, 391, 393, 394, 407, 408, 415, 416, 421, 429, 443, 448, 452, 454, 457, 462, 467, 471, 480, 505, 507, 510, 511, 539, 547, 549, 560, 562, 567, 571, 575, 579, 616, 633, 651, 655, 666, 678, 684, 685, 690, 699, 701, 724, 732

„*New-Yorker Demokrat*" [„Newyorský demokrat"] — německý demokratický deník, později týdeník; vycházel od 1848 v USA. — 63

„*New-Yorker Staatszeitung*" [„Newyorské státní noviny"] — německý demokratický deník, vycházel od 1834; později orgán demokratické strany USA. — 37

„*The New-York Herald*" [„Newyorský hlasatel"] — americký deník, vycházel 1835—1924; orgán republikánské strany. — 112, 114, 439

„*The New-York Times*" [„Newyorská doba"] — americký deník, založený 1851; orgán republikánské strany. — 112, 114, 251, 276

„*New-York Tribune*", viz „*New-York Daily Tribune*"
„*Le Nord*" [„Sever"] — deník, vycházel francouzsky v Bruselu 1855—1892 a v Paříži 1894—1907; oficiální orgán císařské vlády. — 125, 128, 129, 134

„*The Observer*" [„Pozorovatel"] — konzervativní týdeník; vychází v Londýně od 1791. — 252
„*Overland Mail*" [„Kontinentální pošta"] — týdeník, vládní orgán; vycházel 1841—1914 v Londýně. — 276

„*Pensiero ed Azione*" [„Myšlenka a čin"] — orgán italských buržoazních demokratů redigovaný Mazzinim; vycházel dvakrát měsíčně 1858—1859 v Londýně a 1860 v Luganu a Janově. — 490, 493
„*The People's Paper*" [„Lidové noviny"] — týdeník vydávaný 1852—1858 v Londýně Ernestem Jonesem; Marx a Engels spolupracovali s listem od října 1852 do prosince 1856 a pomáhali jej redigovat; v červnu 1858 přešel list do rukou buržoazních podnikatelů. — 51, 54, 59, 63, 81, 244, 394
„*Der Pionier*" [„Průkopník"] — týdeník, vycházel v New Yorku 1854—1858 a v Bostonu 1859—1879; orgán německé maloburžoazně demokratické emigrace; šéfredaktorem listu byl Karl Heinzen. — 284, 410, 726
„*La Pologne. Annales contemporaines politiques, religieuses et litteraires des peuples de l'Europe orientale*" [„Polsko. Soudobé anály politické, náboženské a literární národů východní Evropy"] — panslavistický týdeník, vycházel v Paříži 1848—1850 za redakce Cypriena Roberta. — 32
„*Portfolio*", viz „*Das Neue Partfolio*"
„*The Portfolio*" [„Portfej"] — zkrácený název sbírky diplomatických listin a dokumentů, kterou vydával David Urquhart v Londýně (viz pozn. 172). — 134, 501, 508
„*Post*", viz „*The Morning Post*"
„*Die Presse*" [„Tisk"] — liberální deník, vycházel ve Vídni 1848—1896; 1861 až 1862, kdy byl protibonapartisticky zaměřen, v něm vycházely Marxovy články a příspěvky (viz pozn. 274). — 264, 319, 321, 465, 474—477, 489, 492, 495, 544, 611, 654, 655, 668, 729
„*La Presse*" [„Tisk"], — deník, vycházel v Paříži od 1836; v padesátých letech stál v opozici k druhému císařství. — 60
„*Preussische Correspondenz*", viz „*Preussische Lithographische Correspondenz*"
„*Preussische Lithographische Correspondenz*" [„Pruská litografovaná korespondence"] — polooficiální orgán pruského ministerstva zahraničních věcí; vycházel v Berlíně. — 48, 51
„*Preussisches Wochenblatt*" [„Pruský týdeník"] — konzervativní týdeník, vycházel v Berlíně 1851—1861. — 403, 541

„*Protection for Trade*“ [„Ochrana obchodu“] — týdeník, orgán sdružení ochránců drobných obchodníků; vycházel v Londýně. — 49, 53

„*Punch*“ — zkrácený název humoristického týdeníku buržoazně liberálního zaměření „Punch, or the London Charivari“ [„Kašpárek, aneb Londýnská kočičina“]; vychází v Londýně od 1841. — 131

„*Putnam*“, viz „*Putnam's Monthly Magazine*“

„*Putnam's Monthly Magazine*“ [„Putnamův měsíčník“] — republikánský měsíčník, vycházel v New Yorku 1853—1857; 1855 otiskl sérii Engelsových článků „Evropské armády“. — 25, 64, 88, 109, 143

„*Die Reform*“ [„Reforma“] — liberální deník, vycházel v Hamburku 1848 až 1892. — 560, 572, 699, 700, 706

„*Revue*“, viz „*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*“

„*Revue der Neuen Rheinischen Zeitung*“, viz „*Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*“

„*Revue des deux Mondes*“ [„Revue dvou světadílů“] — buržoazní literárně umělecký čtrnáctideník pro dějiny, politiku, literaturu a umění, který vychází v Paříži od 1829. — 32

„*Reynolds's Newspaper*“ [„Reynoldsovy noviny“] — radikální týdeník, který vydával v Londýně od 1850 maloburžoazní demokrat George William MacArthur Reynolds; počátkem padesátých let podporoval list chartisty. — 132, 265, 291, 394, 397, 399, 402

„*Rheinische Zeitung*“, viz „*Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie*“

„*Russia and the United States Correspondent*“ [„Rusko a zprávy pro Spojené státy“] — liberální týdeník; vycházel v Londýně od 16. srpna do 19. listopadu 1856 za redakce Ivana Gavriloviče Golovina v anglické, francouzské, německé a ruské řeči. — 84, 89

„*The Sheffield Free Press*“ [„Sheffieldský svobodný tisk“] — buržoazní noviny vydávané Urquhartem a jeho stoupenci v Sheffieldu 1851—1857. — 77

„*Schweizer Handels-Courier*“ [„Švýcarský obchodní kurýr“] — deník vydávaný v Bielu (kanton Bern); pod tímto názvem vycházel 1853—1909; v padesátých a šedesátých letech zastával bonapartistické názory; redakce listu byla v úzkém spojení s Vogtem. — 494, 581, 701, 712

„*Sociale Republik*“ [„Sociální republika“] — týdeník, orgán maloburžoazních demokratů; vycházel 1858—1860 v New Yorku; 1859 byl redaktorem Gustav Struve. — 412

„*The Spectator*“ [„Divák“] — literární časopis, vycházel denně 1711—1714 v Londýně. — 636

„*Spenersche Zeitung*“, viz „*Berlinische Nachrichten von Staats- und gelehrten Sachen*“

„*Staats- und Gelehrte Zeitung des Hamburgischen unparteiischen Correspondenten*“ [„Po-

litický a vědecký list hamburského nestranného dopisovatele"] — německý monarchistický deník. — 467
„*Staats-Zeitung*", viz „*New-Yorker Staats-Zeitung*"
„*Star*", viz „*The Morning Star*"
„*The Sun*" [„Slunce"] — liberální deník, vycházel v Londýně 1798—1876. — 322

„*Telegraph*", viz „*The Daily Telegraph*"
„*Telegraph Morning Express*" [„Spěšný ranní telegraf"] — deník, vycházel v Londýně 1855—1858. — 406
„*The Times*" [„Doba"] — největší anglický konzervativní deník založený v Londýně 1. ledna 1785; tři roky vycházel pod názvem „Daily Universal Register [„Denní všeobecný přehled"] — 15, 19, 47, 97, 122, 131, 134, 147, 204, 251, 276, 324, 337, 341, 357, 373, 376, 391, 405, 422, 433, 473, 489, 493, 523, 529, 564, 565, 638, 651, 690, 691, 719
„*Tribune*", viz „*New-York Daily Tribune*"
„*Die Turn-Zeitung. Organ des socialistischen Turnerbundes*" [„Tělocvičné noviny. Orgán socialistického tělocvičného spolku"] — měsíčník (později vycházel dvakrát měsíčně), vydávaný 1851—1861 v New Yorku německými demokratickými emigranty. — 422

„*Univers religieux, philosophique, politique, scientifique et littéraire*" [„Svět náboženství, filosofie, politiky, vědy a literatury"], Paříž. — 410
„*Unsere Zeit. Jahrbuch zum Conversations-Lexikon*" [„Naše doba. Ročenka k příručnímu naučnému slovníku"] — vycházela v Lipsku 1857—1891 v Brockhausově nakladatelství; od 1865 měla název: „Unsere Zeit. Deutsche Revue der Gegenwart. Monatsschrift zum Conversations-Lexikon" [„Naše doba. Německá revue současnosti. Měsíčník k příručnímu naučnému slovníku"]. — 403

„*Das Volk*" [„Lid"] (viz pozn. 462). — 479—481, 485, 486, 489, 493, 494, 496, 497, 499, 502—506, 509, 511, 516, 520, 522, 524, 525, 536, 538, 539, 541—545, 549, 553, 554, 558, 568, 573, 576, 579, 696, 697, 701, 715
„*Volksblatt*" [„Lidový list"], Trevír. — 567
„*Volks-Zeitung*" [„Lidové noviny"] — demokratický deník, orgán opoziční liberální buržoazie; vycházel v Berlíně od 1853. — 495, 572, 701, 703
„*Vorwärts!*" [„Vpřed!"] (viz pozn. 464). — 481

„*Weekly Mail*" [„Týdenní pošta"] — týdeník, orgán toryů; vycházel v Londýně 1858—1860. — 574
Weser-Zeitung" [„Veserské noviny"] — buržoazně liberální noviny, vycházely v Brémách 1844—1930. — 545, 547, 553, 690

VYSVĚTLENÍ CIZÍCH SLOV A ODBORNÝCH TERMÍNŮ

ab initio — od počátku
ad libitum — po libosti
ad rem — k věci
ad vocem — k slovu, co se týče
afinita — schopnost látek slučovat se chemicky s jinými látkami
akceptace — přijetí; příjem (z něčeho)
all right — v pořádku, souhlasím
archimedovský národ — podle Archimeda, vynálezce páky; archimedovský národ, který pozvedne ostatní národy
atra cura — černá starost
aurea mediocritas — zlatá prostřednost

beatus ille — šťasten jen ten
bona fide — v dobré víře
bullionisté — předchůdci merkantilistů; spatřovali bohatství národa v drahých kovech a usilovali o aktivní obchodní bilanci
buršikózní — nevázaný, výstřední

casus belli — důvod k válce
conditio sina qua — nezbytná podmínka
corpus delicti — věc doličná
credo ut intelligam — věřím, abych chápal
de re pecunaria — o peněžních záležitostech
destruam et aedificato — zničím a vystavím
dezavuovat — neuznat něčí tvrzení, popřít, odmítnout
dies irae — dny hněvu; poslední soud
dolce — sladký
dominium — panství
dysepsia crapulosa — porucha trávení z přetížení žaludku
embargo — zákaz dovozu nebo vývozu některého zboží

emporium — obchodní středisko
exodus — odchod; stěhování
expedient — kdo se stará o vypravování zboží atd.

faktótum — důležitý pomocník; něčí „pravá ruka"
fakultativní — nezávazný, nepovinný
fidibus — papírový smotek k podpálení dýmky nebo svíček
finesa — jemnost, důvtip
finis coronat opus — konec korunuje dílo
frenologie — nevědecká snaha o poznávání duševních vlastností a charakteru z tvaru lebky
fulminantní — skvělý, oslňující, blýskavý
fyziokraté — buržoazní ekonomové v 18. stol.; vycházeli z tzv. přirozeného řádu, ztotožňovali společenské zákony s přírodními, za základní pramen národního bohatství považovali zemědělství a půdu

habeat sibi — pro mne za mne
hermeneutika — nauka o pravidlech a prostředcích, jak vykládat bibli, historické prameny a slovesná díla
honoris causa — pro čest
horribile dictu — hrůza to vyslovit

idiosynkrazie — pudový odpor, přecitlivělost, nesnášení některých léků
in infinitum — na neurčito
in integrum — v původním stavu
in medias res — přímo k věci
in petto — v zásobě
in puncto puncti — v hlavním bodě
in spe — nastávající
in toto — jako celek
ipsissimus— přímo sám

knastr — druh silného dýmkového tabáku
kolaterální ručitel — spoluručitel
kompendium — souhrn poznatků vědního oboru, příručka obsahující tento souhrn
konsignovat — prodávat formou konsignace, tj. na základě smlouvy, podle které vlastník zboží (konsignant) svěřuje zboží konsignatáři, aby je uskladnil a prodával buď na svůj účet nebo na účet konsignanta

kontrasignovat — spolupodespat
kotérie — skupina navzájem se podporujících jednotlivců, zvl. k získání společenských výhod, služebního postupu ap.; klika

lapsus pennae — uklouznutí pera

militaria — vojenské náměty
mutatis mutandis — s nutnými obměnami

non bis in idem — nelze dělat dvakrát totéž

optima forma — se vší obřadností
opuscultum — dílko
ostrakismus — střepinový soud; ve starém Řecku forma lidového hlasování o vypovězení občana nebezpečného státu s použitím střepů jako hlasovacího prostředku; přeneseně hlasování nebo projevy vylučující někoho z nějaké činnosti

perfidní — proradný
pikety — jezdecké hlídky posunuté před polní stráže
post tot pericula — po tolika nebezpečenstvích
praeceptum — příkaz
pro tempore — dočasně

quasi re bene gesta — jako o zdařilé věci
quod non — že ne

redivivus — znovuzrozený
restitutio in integrum — plného znovunastolení

skrofulóza — tuberkulóza krčních mízních uzlin; krtičnost, krtice
sub auspiciis — pod záštitou
subsidie — podpora, pomoc
summus princeps — nejvyšší autorita
sybarita — rozkošník, požitkář
sykofant — udavač

testimonia — svědectví
tout à toi — Tvůj věrný
trata — cizí směnka, příkaz výstavce směnky určit osobě (směnečníku), aby zaplatila stanovenou částku jiné osobě uvedené ve směnce
tres faciunt collegium — tři tvoří radu
trop tard — příliš pozdě

ultimus terminus — poslední termín
vale faveque — buď zdráv a zachovej mi přízeň
verbatim — doslova
vistasměnka — směnka na viděnou, splatná ihned při předložení
voltižer — lehký myslivec; příslušník elitní jednotky lehké pěchoty ve francouzské armádě

zuávové — francouzské koloniální jednotky v Alžíru, tvořené z domácího obyvatelstva a francouzských kolonistů, později pouze z Francouzů

OBSAH

Předmluva k českému vydání 7

PRVNÍ ČÁST

Korespondence mezi Marxem a Engelsem

Leden 1856 až prosinec 1859

1856

1 — Marx Engelsovi — 18. ledna 15
2 — Engels Marxovi — 7. února 18
3 — Marx Engelsovi — 12. února 21
4 — Marx Engelsovi — 13. února 26
5 — Marx Engelsovi — 29. února 29
6 — Marx Engelsovi — 5. března 34
7 — Engels Marxovi — 7. března 41
8 — Marx Engelsovi — 25. března 43
9 — Marx Engelsovi — 10. dubna 47
10 — Engels Marxovi — 14. dubna 51
11 — Marx Engelsovi — 16. dubna 54
12 — Marx Engelsovi — 26. dubna 59
13 — Marx Engelsovi — 7. května 61
14 — Marx Engelsovi — 8. května 62
15 — Marx Engelsovi — 23. května 64
16 — Engels Marxovi — 23. května 66
17 — Engels Marxovi — 26. května 69
18 — Marx Engelsovi — 29. května 71

19 — Marx Engelsovi — 5. června 72
20 — Marx Engelsovi — 6. června 73
21 — Marx Engelsovi — 28. července 74
22 — Marx Engelsovi — 1. srpna 77
23 — Engels Marxovi — 4. srpna 80
24 — Marx Engelsovi — 22. září 82
25 — Marx Engelsovi — 26. září 85
26 — Engels Marxovi — ne dříve než 27. září 88
27 — Marx Engelsovi — 16. října 91
28 — Marx Engelsovi — 30. října 93
29 — Marx Engelsovi — 30. října 94
30 — Engels Marxovi — 17. listopadu 97
31 — Marx Engelsovi — 2. prosince 100
32 — Marx Engelsovi — 22. prosince 103

1857

33 — Marx Engelsovi — 10. ledna 104
34 — Marx Engelsovi — 14. ledna 107
35 — Marx Engelsovi — 20. ledna 109
36 — Engels Marxovi — 22. ledna 112
37 — Marx Engelsovi — 23. ledna 114
38 — Marx Engelsovi — 6. února 116
39 — Marx Engelsovi — 16. února 117
40 — Marx Engelsovi — 24. února 120
41 — Engels Marxovi — 11. března 121
42 — Marx Engelsovi — 18. března 124
43 — Engels Marxovi — 20. března 127
44 — Marx Engelsovi — 24. března 129
45 — Marx Engelsovi — 31. března 131
46 — Engels Marxovi — 31. března 133
47 — Engels Marxovi — 2. dubna 136
48 — Marx Engelsovi — 9. dubna 138
49 — Marx Engelsovi — 21. dubna 140
50 — Engels Marxovi — 22. dubna 141
51 — Marx Engelsovi — 23. dubna 144
52 — Marx Engelsovi — 8. května 147

53 — Engels Marxovi — 11. května 149
54 — Engels Marxovi — 20. května 151
55 — Marx Engelsovi — 22. května 153
56 — Marx Engelsovi — 23. května 156
57 — Engels Marxovi — 28. května 157
58 — Engels Marxovi — 12. června 160
59 — Marx Engelsovi — 15. června 161
60 — Marx Engelsovi — 29. června 162
61 — Marx Engelsovi — 3. července 163
62 — Marx Engelsovi — 3. července 164
63 — Marx Engelsovi — 6. července 165
64 — Marx Engelsovi — 8. července 167
65 — Engels Marxovi — 11. července 168
66 — Marx Engelsovi — 11. července 170
67 — Marx Engelsovi — 14. července 171
68 — Marx Engelsovi — 16. července 173
69 — Marx Engelsovi — 24. července 174
70 — Engels Marxovi — 30. července 176
71 — Marx Engelsovi — 9. srpna 178
72 — Marx Engelsovi — 15. srpna 179
73 — Engels Marxovi — 21. srpna 181
74 — Engels Marxovi — 25. srpna 184
75 — Marx Engelsovi — 26. srpna 187
76 — Engels Marxovi — 8. září 189
77 — Engels Marxovi — 10. září 191
78 — Engels Marxovi — 11. nebo 12. září 192
79 — Marx Engelsovi — 15. září 194
80 — Marx Engelsovi — 17. září 196
81 — Engels Marxovi — 18. září 198
82 — Marx Engelsovi — 21. září 200
83 — Engels Marxovi — 21. září 202
84 — Engels Marxovi — 22. září 205
85 — Marx Engelsovi — 23. září 210
86 — Engels Marxovi — 24. září 211
87 — Marx Engelsovi — 25. září 215
88 — Engels Marxovi — 6. října 217
89 — Engels Marxovi — 19. října 220
90 — Marx Engelsovi — 20. října 222

91 — Engels Marxovi — 29. října 227
92 — Marx Engelsovi — 31. října 230
93 — Marx Engelsovi — 13. listopadu 232
94 — Engels Marxovi — 15. listopadu 234
95 — Engels Marxovi — 16. listopadu 240
96 — Engels Marxovi — 17. listopadu 241
97 — Marx Engelsovi — 24. listopadu 242
98 — Engels Marxovi — 7. prosince 246
99 — Marx Engelsovi — 8. prosince 250
100 — Engels Marxovi — 9. prosince 254
101 — Engels Marxovi — 11. prosince 256
102 — Engels Marxovi — 17. prosince 259
103 — Marx Engelsovi — 18. prosince 262
104 — Marx Engelsovi — 22. prosince 264
105 — Marx Engelsovi — 25. prosince 266
106 — Marx Engelsovi — 30. prosince 271
107 — Engels Marxovi — 31. prosince 272

1858

108 — Marx Engelsovi — 1. ledna 276
109 — Marx Engelsovi — 5. ledna 277
110 — Engels Marxovi — 6. ledna 279
111 — Engels Marxovi — 7. ledna 281
112 — Marx Engelsovi — 7. ledna 283
113 — Marx Engelsovi — 11. ledna 286
114 — Engels Marxovi — 14. ledna 287
115 — Engels Marxovi — 15. ledna 289
116 — Marx Engelsovi — kolem 16. ledna 290
117 — Marx Engelsovi — 23. ledna 293
118 — Engels Marxovi — 25. ledna 295
119 — Engels Marxovi — 28. ledna 297
120 — Marx Engelsovi — 28. ledna 298
121 — Marx Engelsovi — 29. ledna 300
122 — Engels Marxovi — 30. ledna 302
123 — Marx Engelsovi — 1. února 304
124 — Engels Marxovi — 8. února 308

125 — Marx Engelsovi — 10. února 310
126 — Engels Marxovi — 11. února 311
127 — Marx Engelsovi — 14. února 314
128 — Engels Marxovi — 18. února 315
129 — Marx Engelsovi — 22. února 318
130 — Engels Marxovi — 24. února 321
131 — Engels Marxovi — 1. března 323
132 — Marx Engelsovi — 2. března 324
133 — Engels Marxovi — 4. března 327
134 — Marx Engelsovi — 5. března 330
135 — Engels Marxovi — 11. března 333
136 — Marx Engelsovi — 15. března 335
137 — Engels Marxovi — 16. března 336
138 — Engels Marxovi — 17. března 337
139 — Marx Engelsovi — 19. března 342
140 — Engels Marxovi — 26. března 343
141 — Marx Engelsovi — 29. března 344
142 — Marx Engelsovi — 2. dubna 346
143 — Engels Marxovi — 9. dubna 354
144 — Engels Marxovi — 22. dubna 357
145 — Marx Engelsovi — 29. dubna 359
146 — Engels Marxovi — 30. dubna 363
147 — Marx Engelsovi — 1. května 364
148 — Marx Engelsovi — 31. května 365
149 — Marx Engelsovi — 7. června 368
150 — Engels Marxovi — 9. června 370
151 — Marx Engelsovi — 2. července 372
152 — Engels Marxovi — 14. července 374
153 — Marx Engelsovi — 15. července 377
154 — Engels Marxovi — 16. července 381
155 — Marx Engelsovi — 20. července 383
156 — Marx Engelsovi — 25. července 384
157 — Marx Engelsovi — 8. srpna 385
158 — Engels Marxovi — 10. srpna 388
159 — Marx Engelsovi — 13. srpna 390
160 — Marx Engelsovi — 18. srpna 392
161 — Marx Engelsovi — 21. září 393
162 — Engels Marxovi — 7. října 396

163 — Marx Engelsovi — 8. října 399
164 — Engels Marxovi — 21. října 402
165 — Marx Engelsovi — 22. října 405
166 — Marx Engelsovi — 2. listopadu 406
167 — Marx Engelsovi — 10. listopadu 407
168 — Marx Engelsovi — 24. listopadu 409
169 — Marx Engelsovi — 29. listopadu 411
170 — Marx Engelsovi — 11. prosince 413
171 — Marx Engelsovi — 16. prosince 415
172 — Marx Engelsovi — 17. prosince 416
173 — Marx Engelsovi — 22. prosince 419
174 — Marx Engelsovi — 28. prosince 420
175 — Marx Engelsovi — 30. prosince 421

1859

176 — Marx Engelsovi — 6. ledna 422
177 — Marx Engelsovi — 8. ledna 424
178 — Marx Engelsovi — mezi 13. a 15. lednem 475
179 — Marx Engelsovi — 21. ledna 427
180 — Marx Engelsovi — 26. ledna 429
181 — Engels Marxovi — 27. ledna 430
182 — Marx Engelsovi — 28. ledna 432
183 — Marx Engelsovi — 2. února 433
184 — Marx Engelsovi — 8. února 434
185 — Marx Engelsovi — 9. února 435
186 — Engels Marxovi — 10. února 437
187 — Engels Marxovi — 14. února 438
188 — Marx Engelsovi — 15. února 439
189 — Marx Engelsovi — 21. února 441
190 — Marx Engelsovi — 22. února 442
191 — Marx Engelsovi — 25. února 443
192 — Marx Engelsovi — 25. února 445
193 — Marx Engelsovi — 3. března 450
194 — Engels Marxovi — 4. března 452
195 — Marx Engelsovi — 10. března 453
196 — Marx Engelsovi — 16. března 455

197 — Marx Engelsovi — 22. března 457
198 — Marx Engelsovi — 25. března 458
199 — Marx Engelsovi — 1. dubna 459
200 — Marx Engelsovi — 9. dubna 460
201 — Engels Marxovi — 11. dubna 462
202 — Marx Engelsovi — 12. dubna 463
203 — Marx Engelsovi — 16. dubna 465
204 — Marx Engelsovi — 19. dubna 467
205 — Marx Engelsovi — 22. dubna 468
206 — Marx Engelsovi — 6. května 472
207 — Marx Engelsovi — 16. května 475
208 — Marx Engelsovi — 18. května 476
209 — Engels Marxovi — 23. května 482
210 — Marx Engelsovi — 24. května 485
211 — Marx Engelsovi — 25. května 487
212 — Marx Engelsovi — 27. května 489
213 — Marx Engelsovi — 28. května 491
214 — Marx Engelsovi — 1. června 492
215 — Marx Engelsovi — 7. června 494
216 — Marx Engelsovi — 10. června 497
217 — Marx Engelsovi — 14. července 499
218 — Engels Marxovi — 14. července 502
219 — Marx Engelsovi — 18. července 503
220 — Engels Marxovi — 18. července 504
221 — Marx Engelsovi — 19. července 507
222 — Engels Marxovi — 20. července 509
223 — Marx Engelsovi — 22. července 510
224 — Engels Marxovi — 25. července 513
225 — Marx Engelsovi — 1. srpna 516
226 — Engels Marxovi — 3. srpna 518
227 — Marx Engelsovi — 8. srpna 520
228 — Engels Marxovi — 10. srpna 522
229 — Marx Engelsovi — 13. srpna 524
230 — Marx Engelsovi — 26. srpna 526
231 — Marx Engelsovi — 5. září 528
232 — Engels Marxovi — 8. září 529
233 — Marx Engelsovi — 21. září 530
234 — Engels Marxovi — 22. září 532

235 — Marx Engelsovi — 23. září 534
236 — Engels Marxovi — mezi 23. a 27. zářím 536
237 — Marx Engelsovi — 27. září 538
238 — Marx Engelsovi — 28. září 539
239 — Engels Marxovi — 3. října 541
240 — Marx Engelsovi — 5. října 543
241 — Marx Engelsovi — 10. října 547
242 — Marx Engelsovi — 26. října 549
243 — Engels Marxovi — 28. října 551
244 — Marx Engelsovi — 3. listopadu 553
245 — Engels Marxovi — 4. listopadu 557
246 — Marx Engelsovi — 7. listopadu 560
247 — Marx Engelsovi — 16. listopadu 562
248 — Marx Engelsovi — 17. listopadu 564
249 — Engels Marxovi — 17. listopadu 565
250 — Marx Engelsovi — 19. listopadu 567
251 — Marx Engelsovi — 26. listopadu 572
252 — Engels Marxovi — 28. listopadu 576
253 — Marx Engelsovi — 10. prosince 578
254 — Engels Marxovi — 11. nebo 12. prosince 583
255 — Marx Engelsovi — 13. prosince 584
256 — Engels Marxovi — 19. prosince 586
257 — Marx Engelsovi — 20. prosince 588

DRUHÁ ČÁST

Marxovy a Engelsovy dopisy jiným osobám

Duben 1856 až prosinec 1859

1856

1 — Engels Wilhelmu Steffenovi — 15. dubna 591
2 — Marx Jenny Marxové — 21. června 592
3 — Marx Isaacu Ironsidovi — 21. června 597
4 — Marx Williamu Cyplesovi — 22. července 599

5 — Marx Jenny Marxové — 8. srpna 600
6 — Marx Charlesi Dobsonu Colletovi — 11. srpna 601
7 — Marx Charlesi Dobsonu Colletovi — 23. října 602

1857

8 — Marx Charlesi Dobsonu Colletovi — 25. března 603
9 — Engels Jenny Marxové — kolem 16. dubna 604
10 — Marx Conradu Schrammovi — 8. prosince 606
11 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 21. prosince 608

1858

12 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 22. února 610
13 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 11. března 614
14 — Engels Jenny Marxové — 14. dubna 616
15 — Engels Rudolfu Schrammovi — 6. května 618
16 — Engels Jenny Marxové — 11. května 619
17 — Engels Jenny a Lauře Marxovým — 11. května 620
18 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 31. května 621
19 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 10. června 623
20 — Marx redaktorovi „Neue Zeit“ — nejpozději 12. července 626
21 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 12. listopadu 628

1859

22 — Engels Ferdinandu Freiligrathovi — 25. ledna 631
23 — Marx Josephu Weydemeyerovi — 1. února 633
24 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 2. února 638
25 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 4. února 640
26 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 23. února 644
27 — Marx Franzi Gustavovi Dunckerovi — 23. února 645
28 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 25. února 646
29 — Engels Ferdinandu Lassallovi — 14. března 648

30 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 16. března 650
31 — Marx Franzi Gustavu Dunckerovi — 17. března 652
32 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 28. března 653
33 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 4. dubna 657
34 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 19. dubna 658
35 — Engels Elisabetě Engelsové — 20. dubna 662
36 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 5. května 666
37 — Marx Maxu Friedländerovi — 16. května 668
38 — Engels Ferdinandu Lassallovi — 18. května 669
39 — Marx Franzi Gustavu Dunckerovi — 21. května 675
40 — Marx Franzi Gustavu Dunckerovi — 28. května 676
41 — Marx Franzi Gustavu Dunckerovi — 2. června 677
42 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 10. června 678
43 — Marx Franzi Gustavu Dunckerovi — 22. června 680
44 — Marx Wilhelmu Liebknechtovi — 17. září 681
45 — Marx Bertalanu Szemerovi — 26. září 684
46 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 2. října 687
47 — Marx Bertalanu Szemerovi — 8. října 690
48 — Engels Jenny Marxové — 5. listopadu 693
49 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 6. listopadu 695
50 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 14. listopadu 700
51 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 15. listopadu 703
52 — Engels Emilu Engelsovi — 16. listopadu 704
53 — Marx Ferdinandu Lassallovi — 22. listopadu 706
54 — Marx Ferdinandu Freiligrathovi — 23. listopadu 709
55 — Marx Ferdinandu Freiligrathovi — 28. listopadu 712
56 — Engels Jenny Marxové — 22. prosince 714

PŘÍLOHY

1 — Jenny Marxová Engelsovi — 28. března 1856 719
2 — Jenny Marxová Engelsovi — kolem 12. dubna 1857 721
3 — Jenny Marxová Engelsovi
— mezi 11. a 13. srpnem 1857 722
4 — Jenny Marxová Conradu Schrammovi
— 8. prosince 1857 724
5 — Jenny Marxová Engelsovi — 9. dubna 1858 727

6 — Jenny Marxová Ferdinandu Lassallovi
— 9. dubna 1858 728
7 — Jenny Marxová Marxovi — před 9. květnem 1858 729
8 — Jenny Marxová Engelsovi — po 13. srpnu 1859 731
9 — Jenny Marxová Engelsovi — 4. listopadu 1859 732
10 — Jenny Marxová Engelsovi
— 23. nebo 24. prosince 1859 733

Poznámky 737
Jmenný rejstřík 835
Postavy z mytologie a krásné literatury 885
Seznam literatury 887
A. Vlastní díla K. Marxe a B. Engelse 887
B. Práce jiných autorů 901
I. Spisy, časopisecké články a dokumenty 901
II. Časopisecké články bez udání autora 923
Rejstřík periodických publikací 928
Vysvětlení cizích slov a odborných termínů 937

Ilustrace

Druhá a třetí strana Marxova dopisu Engelsovi
z 16. dubna 1856 str. 55
Dům v Londýně, ve kterém Marx žil od října 1856
do 1868 za str. 96
Engelsova tabulka pohybu cen bavlny od 1. ledna 1857 str. 239
Britské muzeum v Londýně za str. 256
Druhá strana Marxova dopisu Engelsovi z 2. dubna 1858 str. 349
Marxův dopis Engelsovi z 29. dubna 1858 str. 361
Stará Chethamská knihovna v Manchesteru, kde pracoval
Engels a občas také Marx za str. 512
První strana Marxova dopisu ženě Jenny
z 21. června 1856 str. 593

K. MARX – B. ENGELS

SPISY

Svazek 29

Odpovědné redaktorky
Olga Fialová a Jana Šustrová

Vydalo nakladatelství Svoboda jako svou 2800. publikaci

Graficky upravil Milan Hegar

Z nové sazby, písmem Baskerville s třemi přílohami. Vytisklo Rudé právo, tiskařské závody, Praha. Formát papíru 95×126 cm. AA 50,75, VA 52,82. Náklad 4700. Tematická skupina 00/1. Vydání I. Daň 5 %.

Cena brož. výt. 17,10 Kčs, váz. výt. 22,50 Kčs. 66/202-21-8.7

25–015–69 Kčs 22,50